BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
8
47 M C
7

Titelmannus
in Epist.
Apostolicas

Cata Prof. ... le. cat. ...

In omnes epiſto-

LAS APOSTOLICAS FRA. FRANCISCI TITELMANNI ORDINIS Minoritarum, publici ſacrarum literarum apud Louanienſes quondam Lectoris Elucidatio, una cum Textu ſuo loco ad marginem tranſlato, & argumentis miro compendio capitis cuiuſque materiam complectentibus. Ex authoris recognitione iam cultius quàm antehac unquam renata ſunt omnia.

Multa hic inuenies Lector eruta, quæ hactenus attigit nemo, multa explicata, quæ in hunc diem vſque obſcuriora ſunt viſa.

Paulus, Ephe. 5.

Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus.

PARISIIS

Apud Ioannem Foucher ſub ſcuto Florentiæ, via ad Diuum Iacobum.

1543.

847.C.7

PSALMVS NVNCVPATORIVS altiſſimo omnium bonorum largitori Deo, ad operis dedicationem.

Confiteor tibi domine pater cœli & terræ:ex bona uoluntate & animo liberali perſoluo confeſſionem tibi.
Quoniam omnis boni principium es tu, fons inexhauſtus & abyſſus interminabilis.
A te procedit quicquid eſt bonitatis in omnibus creaturis tuis:elargitionis tuæ munus eſt omnis creata bonitas.
Quoniam tu ſolum es uere bonum & perfectum, & præter te aliud nihil, niſi participatione communicationis tuæ.
Propterea in omnibus te decet hymnus Deus inhabitator Hieruſalem:cantica gratitudinis ſunt tibi à nobis debita.
Propter bonitatem tuam donas nobis quæ non debes bona gratiarum tuarum, & nos quæ debemus tibi, reddimus laudis cantica.
Sacrificium enim laudis honorificabit te: & ipſum eſt iter quo pergitur ad oſtenſionem ſalutaris tui.
Peculiare autem dônum & eximium dediſti nobis ſcripturas ſanctas:in eruditionem & ſtabilimentum ſalutaris fidei noſtræ.
In uerborum utilitate & ſenſuum obſcuritate condidiſti eas, ut duabus hiſce rebus ſuperbos atque deſides abigeres indignos.
Humilibus tamen non negas introitum, qui exaudis humiles, clauem donas eis per quam ingrediantur in illas.
Spiritus tuus ſanctus ipſe eſt clauis intelligentiæ ſcri-

pturarum tuarum,quoniam & ipſe eſt calamus.
Calamus fuit ſcribentium eas, & clauis eſt idem ipſe legentium eas.
Mihi autem paruulo puěro tuo feciſti miſericordiă magnam nimis:introire in latitudinem earum, & oblectari in floribus paſcuæ tuæ.
Nec tibi hoc ſatis fuit uiſum domine meus & pater uitæ meæ:ut & alios introducerem dediſti mihi, quoniam uoluiſti.
Ex munere gratiæ tuæ præſentes docuit lingua mea Apoſtolica ſcripta tua in conſpectu aduentantium omnium enarraui in ore meo.
Non ego autem,ſed gratia tua mecum: in te enim faciemus magna,qui ſine te non poſſumus nec minima.
Mandatum nouum diſcedens reliqnit nobis Chriſtus filius tus: diligere inuicem quomodo & ipſe nos prior dilexerat. Dilectus diſcipulus tuus præceptum hoc in lingua negat impleri:opus & ueritatem ſimul exigit.
Vas electionis omnino erga omnes operari iubet bonũ: & de adminiſtratione acceptarum a te gratiarum diſtricte præcepit nobis.
Quem poſuiſti caput Apoſtolorũ tuorũ:ipſe diſpenſatores multiformis gratię tuę cõmonefacit diſpẽſatiõis ſuę.
Ego autem cognoui quoniam debitor ſum omnibus abſentibus æque atque præſentibus : quibus in ullo conducere potens eſt per gratiam tuam labor meus.
Propterea conſiliũ fuit mihi literis tradere ad eruditionem abſentiũ fideliũ tuorũ:quę infundebas in os noſtrũ, & effundebas per labia noſtra præſenti multitudini.
In auxilio confiſus gratiæ tuæ cœpi laborem hunc: & uſque ad finem non defuiſti mihi.
Sine te Deus non cœpi neque finiui:ſi non adfuiſſet mihi gratia

hi gratia tua, non fuiſſet mihi reperire neque finem neq; principium.
Perfecto nunc opere ecce uenio ad te: ut offeram tibi primitias laboris mei.
Quomodo ad patrē familias inferre ſolēt perfecta opera ſua operarii boni: ita conſummato quod iniunxiſti mihi, ecce ad te redeo.
Primitiæ enim operis mei publici ſunt æditio iſta: non offeram eas neque dicabo alteri.
Tu mihi dediſti, non dedit mihi alius: tibi quoque dedicabo, non præſentabuntur alteri.
Gloriam tibi debitam alteri non dabo: ecce offero labores meos ante conſpectum maieſtatis tuæ.
Ad te refero, tibi aſſcribo: tibi nuncupo, tibi dico & dedico. Si placens tibi eſt labor meus, non eſt quod quæram ultra: habeo quæcunque optaui omnia.
Domine tu noſti quoniā nōſine labore perfeci op9 iſtud: ueruntamen ſi placitum eſt ante oculos tuos, non me laboris tædet neque pœnitet. Placuiſſe tibi plena mihi remuneratio eſt: etiam ſi fuiſſet labor centuplus, hoc ſolo mihi ſatiſfeceris. Habe ergo Deus accepta quæ offert tibi puer paruulus tuus: & qui laboribus noſtris cum humilitate uti uolent in bonum, benignus aſpicias eos.
De remuneratione nihil impræſentiarum agimus in hoc tempore donec ueniat tempus retributiōis expectabo libentiſſime. Fiat miſericordia tua domine ſuper nos: quemadmodum ſemper in te ſperauimus.
In te ſperaui & non ſum confuſus: quoniam tu domine auxiliator fuiſti mihi, & eris defenſor meus.
Gloria patri & filio: & ſpiritui ſancto.
Sicut erat in principio & nunc & ſemper: & in ſæcula ſæculorum, Amen.

QViſquis ex noſtris Elucidationibus fructum quę-
ris, Chriſtiane lector: hic tibi ordo erit ſeruandus,
vt prius ipſa textus verba quorum requiris intel-
ligentiam, per ſe legas atque iterum legas, etiam ſi
non intelligas. Deinde, cum ipſa textus verba ſim-
pliciter ſic conſyderata, menti leniter impreſſeris,
ad Elucidationem tranſiens, & ipſam per ſe legas attente, ſine te-
xtus collatione: ac in ſimplici eius lectione tantiſper immorare vſ-
que dum eius vim atque ſententiam, pro tuo captu, plene com-
prehenderis. Tum demũ ad collationem accedens, textus verba
cum Elucidationis ſententia conferas. Vbi perpendendum erit ex-
acto iudicio, quonam modo Elucidatio idem habeat, quod textꝰ:
iterumque textus quibus ſub verbis dicat, quod ſecundum ſen-
tentiam verbis aliis habet Elucidatió. Conſyderandum quoque,
quid in textu poſitum inueniatur, quantum ad intelligentiam ſu-
pra textus verba adiiciatur: quod tibi textualis diuiſio, et per ſin-
gulas particulas diſtributio, facile indicabit. Frequenter enim ad-
iicimus quæ non reperiuntur in textu, ſiue propter ſententiarum
conſequentiam & verborum connexionem demonſtrandam, ſi-
ue gratia ſupplendi quæ deerant, & quæ erant mutilla ſua in-
tegritate perficienda, ſiue cauſa illuſtrandæ ſententiæ, aut alia
aliqua conſimili ratione. Sic tamen hac in re temperatum eſt, vt
vt non nimis multa temere adiicerentur, ne Commentarios po-
tius quam Elucidationem exhiberemus. Hunc ordinem qui ob-
ſeruauerit, forte Dei gratia aſſiſtente, vtilitatis nonnihil referre
poterit, ex iis quæ ſunt ex eadẽ Dei gratia per nos deſcripta. Cõ-
tra vero, ſi hoc ordine naturæ & diſciplinæ perturbato, non prę-
lecta, neque textus, neque Elucidationis ſerie, velis componere
& ad inuicem comparare, quæ non ſunt diuiſim prius & ſepara-
tim expenſa: vereor ne ordine neglecto (qui in omnibus rebus, po-
tiſſimum autem in ratione ſtudii, plurimum habet momenti) fru-
ſtra in re alioqui perutili, ſine fructu laborem inſumas. Quam rẽ
cum ſecundum Chriſtianam charitatem nulli optemus, iuſtũ ac
neceſſarium putauimus iſta præmõnere. In Deo bene Vale: et no-
ſtros labores ſanctis tuis ante Deum orationibus, adiuua ac con-
ſolare.

RGVMENTVM ELVCIDATORIVM in Epiſtolam ad Romanos beati Pauli Apoſtoli.

CVM apud Romanos,commixti pariter Gentiles,atque Iudæi,odioſis contentionibus vacarent,atque inuicem præferri vellent in Euangelii gratia:Iudæis patribus ſuis peculiariter factas promiſſiones adducentibus,atque ob hoc gentiles contemnentibus:Gentibus e contrario ingratitudinem & infidelitatem in exprobrationem illis obiicientibus:Iudæis iterum exiſtimantibus,ad ſuam legem debere tranſire,eos qui ſaluari vellent ex gentibus,contra Gentilibus legem noxiam eſſe ac ſuperſtitioſam reputantibus:ſicque erga inuicem perfecti non eſſent in charitate Chriſtiana:Paulus fama Apoſtolus accepta de bonis illorum initiis,dolens has inter eos diſſenſiones & quæſtiones agitari,epiſtola decreuit facere finem contentionibus.In qua id potiſſimum agit vt vtrique populo demonſtret ex ſua conditione ſalutem non eſſe,id eſt, ex Iudæo ex ſuo Iudaiſmo,nec Gentili ex ſua Gentilitate, ſed omnes debere peccatorum remiſſionem,& veram quæ coram Deo eſt iuſtitiam, per gratiam Dei, ex fide CHRISTI expectare,& in Euangelii negocio,omnes qui credunt pares eſſe quantum ad ſalutem. Ita vt nihil vltra contra inuicem gloriari aut contendere debeant pro ſuis ſuperſtitionibus,aut corporalibus obſeruantiis,neque inuicem iudicare aut contemnere:ſed in pace & vnitate viuere,per charitatis manſuetudinem inuicem tolerantes in mutuis imperfectionibus.Atque hoc quidem,totius epiſtolæ caput eſt.Quo tamen clarior fiat: epiſtola quæ tota eſt obſcuritatibus plena, per ſingula capita diſcurrentes, velut Epitomate eam complecti tentabimus.In primo itaq; capitulo,poſt ſui apoſtolatus expoſitum miniſterium,& imprecatam illis gratiam,familiaria quædam amice præfatus de illorum audita bona fama & excuſatione quod hactenus eos non viſerit cum ſit omnibus debitor, nec erubeſcat Dei euangelium,mox tranſit occaſione iuſtitiæ Dei quæ in euāgelio reuelata eſt,ad Gentium horrenda facinora (in quæ propter ſuam ingratitudinem, Deo permittente,turpiſſima & fœ-

diſſima ſunt prolapſi) commemoranda, quoniam Deum quem ex creaturis ſufficienter agnoſcere potuerant, imo & agnouerant non vt oportebat coluerunt diuinum honorem idolis exhibentes. In cuius pœnam, ad reliqua quoq; turpiſſima & innaturalia vitia, Deo permittente, traditos dicit: quæ & particulatim plurima enumerat. Atque in hoc totum perficit primum capitulum. His vero ſic confuſis Gentilibus, capite ſecundo; primum quidem occulte, deinde apertius, Iudæos quoque humiliat, & peccato nō carere demonſtrat cum alios(nempe Gentiles) iudicent & propter peccata contemnant, in quibus ipſoſmet etiam reos inueniri conſtat, quos impoſſibile eſt Dei effugere venturum contra omnes male agentes iudicium, tametſi Iudæi legem à Deo ſcriptam acceperint. Quomodo enim Gentilibus ad ſalutem non obeſt, quod legem ſcriptam non acceperint, dum ſaluari poſſunt ex lege naturæ quæ eis ineſt: ſic nec illis prodeſt vt non condemnentur, eadem quæ illi agentes mala, quod legem ſcriptam teneant, ſi opere non impleant. Cum & præputiatus iuſtitias legis ex naturali dictamine conſcientiæ cuſtodiens, apud Deum iuſtus habeatur ac ſpiritualiter circunciſus: & circunciſus corpore, legis iuſtitias non obſeruans, apud DEVM habeatur incircunciſus. Quoniam vero hiſce verbis viſus eſt incircunciſos Gentiles æquare Iudæis circunciſis. Tertio Capitulo obiicit quæſtionem, ac ſoluit, quid Iudæi ex ſua habeant circunicſione præ Gentilibus: dicens, non parum illud eſſe, quod ſoli ipſi, Dei acceperint eloquia. Prophetarum videlicet teſtimonia & patrum promiſſiones. Nec infidelitatem dicit obſtare quorundam, quo minus implenda ſint eloquia promiſſionum Dei: cum ſit Deus verax & fidelis, & eo magis, quo erga nos quoque, omnes corruptione naturæ vanos & mendaces, ſuam infidelitatem ſeruat: ſic vt ex noſtra infidelitate, Dei clarificetur veritas, obiter quæſtionem mouens ex huius verbi occaſionē, quur iuſtus Deus iram pro peccatis inferat ſi (vt ex hoc videtur quod prædictum eſt) per noſtram iniuſtitiam, Dei iuſtitia glorificatur, Sed eam quæſtionem in abſolutam relinquit, quod & alias ſæpe facit potiſſimum cum de diuinis loquitur iudiciis, cuiuſmodi & hoc eſt quod modo quæritur. Reſumit tamen hanc quæſtionem ſecundum virtutem, ſexto capitulo, & vtcunque ſoluit, dicit autem(quæſtione illa dimiſſa) in nullo Iudęos Gentibus quantum ad ſalutem, præſtare, ſed omnes peccato factos obno-

xios(quomodo de Iudæis peculiariter ex Pſalmi teſtimonio demonſtrat) egere Dei miſericordia, & vt in eis ipſe glorificetur, iuſtificando gratis per gratiam ſuam ex fide: per quam, omnem dicit Iudæorum illam vanam gloriationem ſublatam, poſtquam per Dei gratiam & fidem Iudæos & gentes ex æquo iuſtificare & ſaluare decreuit communis omnium Dominus. Nec tamen legis vult haberi deſtructor Paulus, ſed magis confirmator & conſummator. Quarto deinde Capitulo iterum ſibiipſi quæſtionem mouet, quidnam ſit quod Abraham velut pro magno dono circunciſionem accepit, ſi nihil ex hoc amplius habeat Iudæus apud Deum, quàm Gentilis. Ac primum quidem præmittendo declarat, tum ratione, tum ſcriptura: Abraham non ex condigno operum ſuorum merito (quod ſuperciliosi ac arrogantes quærebant Iudæi per ſuas obſeruantias) ſed per fidem fuiſſe iuſtificatum, etiam priuſquam circunciſionem accepiſſet. Vnde euidens eſt, circũciſionem illi non dediſſe iuſtitiam ſed ſignum tantum fuiſſe iuſtitiæ, ſibi & ſuæ genti peculiariter datum. Cum tamen Abraham ante illud ſignum vere iuſtus dictus ſit in ſcriptura, & habitus apud deum, clarum eſt etiam modo fieri poſſe, vt Gentilis ſine circunciſione iuſtificetur, eodem modo quo Abraham tunc fuit iuſtificatus per fidem. Vnde duplices eius filios diſtinguens, abraham facit patrem non ſolum carnalium iudæorum, ſed omnium etiam fidelium qui eius imitantur fidem. Neque per legem dicit illum accepiſſe promiſſionem ſuo ſemini adimplendam, ſed per fidem per quam etiam filii eius ſecundum ſpiritum omnes ſalutem conſequi poterunt. Vbi & fidem abrahæ declarans, mire eam prædicat atque commendat: quam & nobis dicit ad iuſtitiam reputari, ſi in CHRISTVM (qui deuicta morte, ad noſtram iuſtificationem reſurrexerit à mortuis) credimus. Propter quod, quinto Capitulo, omnibus, per CHRISTVM facta ſalute, monet pacem habere ad Deum, omiſſa omni fiducia carnali, in ſola ſpe fixos gloriæ filiorum Dei, quæ omnibus eſt communis. Cuius ſpe etiam in tribulationibus quæ pro fide CHRISTI obueniunt, magnifice gloriamur (ſentientes bonum patientiæ fructum) in ſpe quæ nunquam confundit, propter pignus ſpiritus quod accepimus. Quod ex eo declarat, quoniam ſi tunc cum nondum eſſent ablata peccata mundi, Deus homo fieri, & pro hominibus mori dignatus eſt: multo magis nunc, peccatis mundi expiatis & fa-

cta re-

cta reconciliatione, ſalutem ſperare poſſunt & debent fideles neque poterunt recte ſperantes confundi. Et quia de expiatione peccatorum & facta reconciliatione per Chriſtum in generalitate dixerat, pergit ſpecialius quomodo id factum fuerit pertractare. Et vt contrariis iuxta ſe poſitis res fiat clarior Adam veterē primum parentem, per ſuam inobedientiam originali peccato commaculantem omnes poſteros, qui erant in lumbis eius, & in eo tanquam in maſſa comparat cum Chriſto nouo Adam, qui per ſuam perfectā obediētiam, omnibus in ſe credentibus contulit perfectam iuſtitiam, & a veteris Adæ ſpurcitiis expurgauit, & omnes in pace cum Deo conſtituit: quomodo ille vnus miſerat omnes ſub ira Dei, à qua legem dicit liberare non potuiſſe ſuos obſeruatores, adeo vt per eius occaſionem etiam excreuerint delicta. Capite vero ſexto, quæſtione propoſita ex prædictis, & ea quam capite tertio reliquerat inſolutam, modo quodam reſumpta an in peccato ſit permanendum vt gratia Dei abundet, vtque magis clarificetur gloria Dei: reſpondet nequaquam conuenire, vt qui ſemel peccato ſit mortuus, & per baptiſmum in CHRISTI morte ſepultus, ad anteactæ malæ vitæ priſtina opera redeat, ſed tantum vt in nouitate vitæ ad opera bona cum CHRISTO reſurgat ſciens ſe peccato mortuum, Deo debere de cætero viuere, vt non vltra regnet peccatum in carne: & corpora quæ prius ad iniquitatem exhibebantur patrandam: iam exhibeantur ad operandam iuſtitiam. Neque enim ideo facilius peccare debemus, quod ſub gratia ſumus: ſcientes nos ſemel per gratiā Dei liberos factos à ſeruitute peccati ſeruos nos ipſos addixiſſe iuſtitiæ: cui proinde nunc poſt conuerſionem oportet corpora noſtra ſeruire, quemadmodum ante ſeruiebant immunditiæ & concupiſcentiæ. Atque eo etiam magis, quo hæc (nempe iniuſtitia) ſuis ſeruitoribus mortem æternam confert in ſtipendium & mercedis præterea nihil. Iuſtitia vero, ex Dei liberalitate, & modo fructum in ſanctificationem, & in futuro finem optimum vitam æternam, ſuis donat ſectatoribus. In ſequentibus vero duobus capitulis, quomodo à duabus legibus per CHRISTVM ſumus liberati, ad ſeruiendum legi nouæ Euangelicæ declarat. Et primum quidem ſeptimi capitis initio, de lege veteri ſub comparatione mulieris quæ à viri lege per mortem eius abſoluitur, nos docet per mortem CHRISTI legi ſubtractos, ad ſeruiendum CHRISTO in libertate legis

gis Euangelicæ, eo quòd per mortem CHRISTI, lex mortificatiuas priſtinum perdiderit obligationes. Quam ipſe legem mortis nominat, non quod ipſa peccatum ſit aut malum, aut quaſi per ſeipſa ſit mortifera, ſed quia per occaſionem, dum peccata demonſtrat, & gratiam auxiliantem non præbet, propter concupiſcentiæ peruerſitatem ad mala incitat, dum nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata: legem quidem (vt ſanctam nequaquam accuſans, ſed corruptum ſenſualem appetitum in carne inhabitantem, qui etiam bonum poſſit in malum peruertere, grauiter accuſat. Vocat autem hunc concupiſcentiæ fomitem, & peccatum, & legem carnis. Peccatum quidem, eo quod omnis peccati ſit initium, & velut ſeminarium, ſemper ad malum ſolicitans. Legem vero carnis, ex eo quod carnem ſolicitat, incitat, & modo quodam impellit, ad ea quæ vult ipſa (etiam contranitente ſpiritu) peragenda: & ſpiritus legi nolens ſubiici, ſemper rebellionem parat, etiam in ſpiritualibus viris & aliquouſque iam perfectis: ita vt ſpiritu bona volente perficere, carnis iſta lex obſtrepat, & impediat frequenter, ſemper autem cum difficultate aliqua faciat operari bonum. Vnde Capite octauo, de ea libertate quam per ſpiritum ſanctum aſſequimur (quæ eſt per gratiam DEI) prolixe & prorſus diuiniſſime diſſerit: oſtendens, quemadmodum per CHRISTI gratiam ab vtraque lege, tam veteri illa, quàm carnali iſta, per CHRISTVM liberamur vt nec ad illam obligemur, neque per hanc ad vllum malum cogamur, ſi modo ſpiritum Dei habeamus in nobis inhabitantem, & ſecundum eius operemur inſtinctum, non ſecundum carnis ſuggeſtionem: per quem ſpiritum, carnem dicit nunc mortificari vitis, & in futuro reſuſcitandam ad reſurrectionem glorioſam: quoniam filii Dei ſunt & cohæredes, Chriſtifideles omnes, qui aguntur ſpiritu adoptionis filiorum DEI: per quem etiam graue non ducmus, pro Chriſti nomine paſſionibus affligi, propter expectationem ſuperuenturæ gloriæ, quomodo & mundialis machina tota nunc ſub ſeruitute laborat, expectans in glorificatione filiorum DEI requiem accipere nobiſcum, à laboribus ſuis. Ad quam tamen ſpeciali modo ſuſpirant, qui ſpiritus in ſe primitias habent, qui ſperare facit (quod adhuc non videtur) corporis & animæ glorificationem: qui etiam modo noſtram ignorantiam inſtruens, nos Deum orare decet gratiſſi

gratiſſimis orationibus. Per quem extremo dicit fieri, vt fideli=bus in quibus inhabitat omnia cædant in bonum: atque ita diui=nam prædeſtinationem, vocationem, iuſtificationem, per eum compleri in electis, vt in nouiſſimo die nemo aduerſus eos vllis valeat accuſationibus præualere, & ſic nos modo in Dei amo=re confirmare vt nulla poſſit, à CHRISTO creatore, crea=tura ſeparare, propter ſuperabundantem quam erga nos de=monſtrauit charitatem, quando proprio filio, ſuo non peper=cit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Atque hæc quidem capi=tulo octauo. In nono autem ſequenti, ne quis in prioribus eum contra legem ex odio ſuæ gentis loquutum fuiſſe exiſtimet, iura mento firmat, maximum ſe habere deſiderium conuerſionis & ſaluationis populi ſui Iſraelitici, cui à Deo in veteri teſtamento plurima erant exhibita peculiaria beneficia. Nec tamen ſe deſpe=rare dicit de impletione promiſſorum Dei, quamuis illi ſecun=dum carnem Iſraelitæ, nolint Euangelio credere, cum imple=antur in veris Abrahæ & Iſaac filiis, ſecundum ſpiritum. Vbi ſub Iſaac & Iſmael, Item Iacob & Eſau (ex quibus vtriſque, al=ter tantum à Domino ad implendam patris promiſſionem ele=ctus fuit) duas videtur lineas filiorum Abrahæ & Iſaac conſtitu ere, alteram ſecundum carnem, quæ linea ſanctificatur in Iſmael & Eſau. Alteram ſecundum ſpiritum, eorum qui dicuntur ſe=cundum Iſaac & Iacob filios benedictionis, in quibus implentur diuinæ promiſſiones. Vbi ex verbo Prophetæ: Iacob dilexi, E=ſau odio habui, in prædeſtinationis profundiſſimam deſcendit a=byſſum, dicens. Non ex noſtris operibus, ſed ex Dei electione libera prædeſtinari bonos, & reprobari malos: nec currentis eſ=ſe, nec volentis, prædeſtinari aut reprobari. ſed Dei miſerentis: nec eum vllam facere iniuſtitiam, cum pro peccatis punit pecca=tores, quoniam ſicut lutum in manu figuli, ita nos in manu Do=mini, vt nos vel reprobet in vaſá iræ, vel prædeſtinet in vaſa miſericordiæ. Quos dicit vocatos non ex Iudæis ſolum, ſed & ex gentibus quemadmodum ex prophetarum aſtruit teſtimoniis, quæ de Gẽtium olim incredularum loquuntur conuerſione, ſimul cum Iudæis CHRISTO credentibus, admirans in fine capi=tis, mirabili Dei iudicio factum eſſe, vt Gentes ex Dei gratia nõ ſperatam neque expectatam ſuſceperint iuſtitiam, quam ex=pectantes & multo ante præparati per legem Iudæis oblatam reſpuerunt, impingentes per inuidiæ cæcitatem in lapidem offen

ſionis

ſionis. Vnde capite decimo, pro illorum conuerſione Dominum ſe dicit orare, teſtimonium illis perhibens (quod in ſe experientia didicerat) illos zelo quidem Dei, ſed non ſecundum veritatem & rectitudinem ſcientiæ fidei zelare: propter ſuam carnalẽ legem mordicus tuendam, CHRISTI filii Dei Euangelicam legem & æternam reſpuentes, cum ſit tamen ipſe finis totius legis. Ipſa enim lex factorum, obſeruantes in vita tantum conſeruabat corporali, ſed ſecundum ſpiritum per ſe non perfecte iuſtificabat. Noſtra autem lex fidei eſt: quæ hoc requirit à nobis, nõ vt multa faciamus cæremonialia (cuiuſmodi vetus requirebat) ſed vt ſine hæſitationibus & quæſtionibus, ſimpliciter credamus CHRISTVM Dei filium de cœlis deſcendiſſe, & eundem ab inferis deuicta morte ad cœlos aſcendiſſe: in qua fide noſtra ſalus tota conſiſtit, ſi eam corde credamus, & ore cum tempus popoſcerit, confiteamur: quæ ſine diſtinctione aut conſyderatione perſonarum, ex diuitis & liberalis Dei gratia, communis eſt omnibus nomen eius ex fide vera inuocantibus: ſimul addens, quomodo per Apoſtolicam prædicationem, per vniuerſum orbem ſanctæ fidei prædicatio miſſa fuerit, ad omnium gentium ſalutem, quanquam ii quibus primum nunciata fuit, filii Iſrael, propter inuidiam & pertinaciam ſuam noluerint acceptare oblatam, iuxta Prophetarum de vtroque prædicta teſtimonia. Quia vero in his præcedentibus capitulis multa de reprobatione Iudaici populi dixerat, ne quis illos in vniuerſum putet ratione generis ſui eſſe abiectos, vndecimo capitulo. Iſtud infidelitati aſſcribendum non generi docet & vſque adeo non generi, vt etiam gratiſſimos dicat Deo eſſe futuros, propter electionem patrum ſuorum & eis factas promiſſiones, ſi tantum velint CHRISTI fidem ſuſcipere, & ſpiritum illum inuidiæ & odii (quo ſunt excæcati, vt non videant) deponere, ſicque futurum vt quemadmodum per infidelitatem ex bona oliua fuerant eiecti, ita & per fidem rurſum inſerantur. Vnde in principio capituli huius, iuxta exemplum Heliæ dicit non dubitandum, quin plurimi adhuc ſint ex Iudæis, quos deus prædeſtinauit, nec in vniuerſum omnes eſſe reprobatos, quanquam per inuidiæ ſpiritum plures iam ſint excæcati. In medio autem, ratione patrum deo (qui de ſuis promiſſis pœnitere neſcit) chariſſimorum, eos ſi conuertantur acceptiſſimos fore demonſtrat, nihilominus quam gentes. Circa finẽ vero capituli, myſterium conuerſionis Iudæorum in fine ſæculi, cũ

li,cum plenitudo gentium intrauerit,aperiens,dicit: quomodo olim Gentes poſt longam ſuam incredulitatem, tandem ad fidem conuerſæ,conſequutæ ſunt miſericordiam, ita poſt eam infidelitatem in qua nunc ſunt Iudæi,futurum in conſummatione ſæculi poſt detectam Antichriſti nequitiam, vt ad veritatem fidei reuertantur cum gentibus,vt ſit vnum ouile & vnus paſtor. Vbi per exclamationem, profunditatem diuinorum iudiciorum & inæſtimabilem Dei ſapientiam admirans,in gratiarum actio ne hancde Dei prædeſtin atione ac reprobatione profundiſſimam abyſſum miro ſanctæ humilitatis egreditur artificio. Dehinc, ad moralia tranſit,capite duodecimo,quod moralibus & ſalutaribus admodum inſtructionibus totum eſt refertum: potiſſimumde animi humilitate.& gratiarum à deo conceſſarum mu tuaac fideli adminiſtratione in inuicem,& de vindicta per iracũ diam non requirenda,& aliis huiuſmodi. Capite autem decimo tertio,de obedientia præſtanda ſuperioribus poteſtatibus, etiam temporalibus, dat præceptum: diuinæ ordinationi dicens reſiſtere eos,qui poteſtatibus à Deo conſtitutis negant obedientiam. Monet vero ſingulis ſua reddi debita, vt nulli ſint debitores: & charitatem fraternam erga inuicem exhibere,in qua tota lex im pletur. Eoque magis, quo iam in die ſumus & in tempore gra tiæ,non amplius(vt olim ante Chriſti aduentum) in nocte, pro pter quod operibus tenebrarum (nempe commeſſationibus & ebrietatibus & impudicitiis) abiectis, operibus lucis debemus noſipſos adornare,carnis deſyderia refrenantes. Capite autem decimoquarto, ad tollerandum inuicem, in charitate hortatur, ſic vt nec perfectiores in fide per ſuperbiam contemnant imperfectos,adhuc aliquid Iudaiſmi in obſeruandis eſcis aut diebus re tinentes: neque viciſſim infirmiores iudicent perfectiores, pro pter Euangelii libertatem legalium obſeruantiarum diſtinctio nem negligentes:ſed vt vnuſquiſque iuxta ſuæ fidei rationem, conſcientiæ ſuæ ſatiſfaciat:à iudicandis fratribus multum dehor tans,ex eo quod ſoli CHRISTO competit iudicium, cui & viuimus,& morimur. ad cuius tribunal aſtabimus omnes, iudicandi ac pro nobiſipſis rationem reddituri. Non autem ad nos ſpectat iudicare inuicem. Docet autem deinceps, ſecundum veritatem nullum cibum eſſe communem,niſi tantum ex conſcientia eius qui cibum aliquem pollutum aut immundum reputat. Veruntamen propter fratris infirmi ſcandalum præcauendum,

modis

modis omnibus vult perfectiores, etiam ab eo qui ſecundum ſe li citus eſt cibo abſtinere, pro quo CHRISTVS Dominus etiam mori non dubitauit: adiiciens in fine capitis, omne quod non ſecundum fidei rationem contra conſcientiam agitur, peccatum eſſe. Decimoquinto dehinc capitulo, quod prius propoſuerat replicat, vt inuicem ſupportemus in humili charitate, exemplo Chriſti: qui non ſuperbe ſibi placuit, noſtram ſalutem contemnens, ſed noſtras in ſe infirmitates ſuſtinuit, pro nobis improperia ſuſcipiens, ac pœnam mortis, quæ nobis ſunt (quemadmodum & cætera ſcripturarum omnia) indubie in exemplum deſcripta, vt per ea inſtruamur ad bonum & confirmemur in eis. Deinde pro gentilium incircunciſorum & Iudæorum circunciſorum ex animo vera concordia, Deum deprecatur: & vt inuicem ſuſtineant in manſuetudine Chriſtiana, exemplo CHRISTI eos hortatur: vt ſeinuicem non aſpernentur, ſed potius honorent ac reuereantur in domino, qui & Iudæos honorauit, & nihilominus etiam gentes. Iudæos quidem, factus eis ſalutis miniſter, in carne veniens adimplendam promiſſionem patribus eorum factam. Gentes autem, in eo quod hanc ſalutem Iudæis ex promiſſione oblatam, etiam in eos ex ſua miſericordia voluit dilatare, iuxta Prophetarum quæ adducit diuerſa teſtimonia. Poſt hæc circa medium capitis, ad familiaria deſcendens, pro eorum conſummatione, tametſi de eis bene confidat, DEVM deprecatus, ſe excuſat quod confidenter ad illos ſcripſerit, ratione ſui miniſterii Apoſtolici quod accepit in gentibus, in quo ſe ſolo dicit gloriari dum eius prædicatio ſequentibus ſignis atque prodigiis per DEVM confirmata, vſque adeo proficit, vt in vicina omnia loca per circuitum, Euangelium CHRISTI cum magno fructu peruenerit. Idque in talibus locis, vbi nunquam CHRISTI fuerat prædicatum Euangelium. Propter quod ſe dicit hactenus non potuiſſe ad illos accedere, propter nimiam in his regionibus occupationem, quanquam ex multis anteactis annis ſumme id optauerit. Nunc tamen locum non habens amplius in his regionibus, atque ob hoc in Hiſpaniam iter meditans, ſperat ſe iſtac transeundo, ipſos inuiſurum. Et nunc quidem ſe proficiſci dicit in Hieruſalem, ad deferendum eam quam ab Eccleſiis gentium collegerat pro pauperibus Hieroſolymitanis eleemoſynam: quo perfecto negocio, ſe ſperat iſtac iter facturum in Hiſpaniam. Orari autem petit pro ſe,

vt à

vt à peruerſis qui in Iudæa ſunt hominibus liberetur & acceptã poſſit offerre in Hieruſalem oblationem ſuam, pro ſanctorum ne ceſſitatibus. Capitulum vero ſextum decimum totum pene ſalu tationibus occupatur: Niſi quod in medio de cauendis iis qui diſ ſentiones & mala dogmata, contra Apſtolicam doctrinam ſemi nant, interponit: quos ſuo ventri dicit ſeruire, non dei gloriam quærere, & ſua blandiloquẽtia ſimplices animos decipere. A quibus eos vult caute attendere, ne ſuæ ſanctæ obedientiæ (cuius fama vbiq; vulgaba tur) maculam inferant. Ite rumq; poſitis ſa lutationib⁹ deo ſo li ſa pi enti, pro ſui reuelatione ſacramenti gratias agens ita terminat egregiam iſtam, & tam verborum quàm ſententiarum pon dere magnificam Epiſtolam.

Finit Argumentum.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD ROMAnos Beati pauli Apoſtoli.

TEXTVS EPIſtolæ ad Romanos beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO capitis primi.

PA Aulus in ſpiritu libertate Ieſu Chriſto deſeruiens, nouo miraculo de cœlo, vocatus ad Apoſtolatus officium, deinde ſpiritus ſancti iuſſione ſingulariter electus, ad Euangeliũ Dei prædicandum: b quod licet nunc primum ſit manifeſtatum, multo tamen ante in ſcripturis prophetarum fuerat repromiſſũ: quod quidem Euangelium de filio eius eſt, quem docet et ex patris voluntate prædicat ſolum & verum ſaluatorem hominum: c qui ſecundum humanitatem, temporali natiuitate factus eſt ex progenie Dauid: d de quo fuerat ab æterno prædeſtinatum vt in tempore eſſet ſecundum carnem manens Dei filius, eiuſdem omnino cum patre virtutis: e quod per ſpiritum ſanctum huius admirandi operis ſolum authorem factum eſt: qui in idem ſuppoſitum perſonæ vtranque coniunxit naturam, diuinam pariter & humanã: f ſicuti patuit ex eo, ꝙ à mortuis ſurrexit ipſe Ieſus Chriſtus dominus noſter, quæ reſurrectio ſine virtute diuina per potentiam mere humanam fieri nunquam potuiſſet: g Per quem Chriſtum, à Deo accepimus gratiã remiſſionis peccatorum & ſpiritualium

Textus. Ca. Primum.

Pa Aulus ſeruꝰ Jeſu xp̄i vocatus Apoſtolus/ ſegregatus in euangelium Dei/

b quod ante pꝛomiſerat per pꝛophetas ſuos in ſcripturis ſanctis

de filio ſuo/

c qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem.

d qui pꝛedeſtinatꝰ eſt filius Dei in virtute/

e ſecundum ſpiritu3 ſanctificationis/

f ex reſurrectione moꝛtuoꝝ Jeſu Chꝛiſti domini noſtri:

g per quem accepimuſ gratiam ꝛ apo

ſtolatum, ad obediendum fidei, in omnibus gentibꝰ pro nomine eius, in quibus eſtis et vos vocati Jeſu Chriſti domini noſtri, h omnibus qui ſūt Romę, dilectis Dei, vocatis ſanctis. i Grā vobiſ & pax, a Deo patre & dño noſtro Jeſu Chriſto. a Primū quidē gratias ago deo meo p Jeſū Xp̄m p oibꝰ vobiſ, quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. b Teſtiſ em̄ mihi eſt deꝰ cui ſeruio in ſpiritu meo, in euan. filiȷ́ eius, ꝙ ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemꝑ in orationibus meis obſecrans, ſi quo modo tandē aliquādo proſperū iter habeā in voluntate Dei veniendi ad vos. c Deſidero em̄ videre vos, vt aliqđ impartiar vobiſ gratie ſpiritualis ad confirmandos vos, d id eſt, ſimul cōſolari in vobis, per eā que inuicē eſt, fidez veſtram atq; meam. e Nolo autem vos ignorare fratres, q; ſepe propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum vſque adhuc.

ritualium donorum, atque etiam Apoſtolatus officium: vt per meam prædicationem præſtetur obedientia fidei chriſtianæ, ad gloriam nominis eius, in omnibus gentibus, de quorum numero etiam vos eſtis, à Chriſto Ieſu ad ſuam fidem vocati. h Ille(inquā) Paulus, ſalutem dicit omnibus qui ſunt Romæ à Deo dilectis, vocatis ad ſanctitatem. i Hæc eſt autem ſalutatio mea, Gratia vobis & pax à Deo patre, & domino noſtro Ieſu Chriſto. a Primum quidem gratias ago Deo patri per Ieſum Chriſtum(per quē, ab eodem cuncta nobis bona proueniūt)pro omnibus vobis, quod fama fidei veſtræ vniuerſum mundum pertranſiit, & in plurimis locis de veſtra fide fama bona ſpargitur. b Deum teſtor, cui ſeruio ſpiritu, in denunciatione Euangelii filii eius, quod in omnib orationibus meis veſtri memor ſim, aſſidue deprecās vt placeat Deo, vel tandem aliquādo noſtrum iter ad vos dirigere. c Valde enim deſidero videre vos, ob hanc cauſā potiſſimum, vt aliquam ſpiritualem gratiā, vel abundantius, vel firmius, Deo donante, quaſi ex meo aduentu, ſuſcipiatis. d Hoc volo, vt per meum ad vos aduentum pariter accipiamus conſolationem, per fidem quā adinuicem communem habemus, vos eandē nobiſcum, & nos viciſſim eandem vobiſcū. Magna enim conſolatio foret vtriſq;, ſi ex aduentu præceptoris, & Apoſtoli veſtri, & vos certi redderemini de fide veſtra, & ego de veſtro, quem audiui, profectu. e Et omnino hoc vos ſcire cupio, quoniam per me non ſtetit, quod hactenus ad vos non venerim. Cum enim ſæpius propoſuerim, neſcio tamen quomodo variis occupationibus, & Eccleſiarum ſolicitudinibus(quibus ob ſuam imperfectionem adhuc noſtra præſentia opꝰ eſt)detentus atque impeditus, vſque modo non

non potuerim propoſitum perficere. f Ideo (inquam) propoſui venire ad vos, vt aliquē fructum & vtilitatem ſpiritualem conferrē vobis: ſicut & cæteris gentibus non parum contuli. Neceſſitas enim mihi incūbit, vt quātum in me eſt, ad ſalutē perducā vniuerſos.
g Nam gręcis ac barbaris, ſapientibus, & inſipientibus, denique vniuerſis citra delectum debitor ſum: Ita vt promptus ſū (quantum ex me eſt) etiam vobis Romanis Euangelium prædicare. An putatis, ob erubeſcentiam non audere me Euangelium Chriſti in Romam adferre, atque ideo hic malle deliteſcere? h Nequaquam erubeſco Euangeliū, quandoquidem ipſum eſt virtus Deī, quod ſolum ſaluos poteſt facere ſine diſcretione omnes credentes: i Et habent quidem in Euangelii gratia primas partes iudęi, quibus à diebus antiquis peculiariter promiſſa eſt. Nihilominus tamen etiam gentiles, ſi velint credere, per īpſum ſalui fient. a Nam in eo et per ipſum Euangelium, vera iuſtitia corā Deo, quę eſt ex fide, manifeſte cunctis proponitur, in fidem, hoc eſt, vt credant Euang. homines, & ex fide deinceps quærant iuſtificari: b Iuxta ſcripturam, quę dicit, Iuſtū ex fide Dei iuſtificari, atque vitā animæ habere. c Docetur enim & prædicatur in eodem Euangelio ira magna Dei & vindicta grauis, quę ſuo tempore de cœlo, adueniente iuſto iudice, veniet ad puniendū omnem impietatem, qua contra Deum, & oēm iniuſtitiam, qua cōtra proximos peccauerunt hoīes infideles & maligni, d qui veritatē a Deo ſibi reuelatā iniuſte occupāt, male viuendo. e Dico veritatē illos detinere, quoniam quātum ſatis fuit noſſe de Deo, habuerunt in ſua cognitiōe manifeſtū: f quoniā Deus ex creaturis, p virtutē naturalis luminis quod eis tribuit, neceſſariorū eis cognitionē dedit ſuf-

f vt aliquem fructū habeam in vobis, ſicut ⁊ in ceteris gentibus.

g Grecis ac Barbaris ſapientibus ⁊ inſipientibus debitor ſum, ita quod in me promptum eſt ⁊ vobis, qui Rome eſtis, Euangelizare.

h Non eñ erubeſco euangeliū, virt9 eñ dei eſt in ſalutem omni credenti,
i Judeo primum, ⁊ Greco.

a Juſticia enim Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem.

b ſicut ſcriptum eſt: Juſtus autem ex fide viuit.
c Reuelatur enim ira Dei,

de celo, ſuper omnē impietatez ⁊ iniuſticiam hominum,
d eorum qui veritatem Dei in iniuſticia detinent.
e quia quod notuz dei, manifeſtum eſt in illis.
f Deus enim illz manifeſtauit.

g Inuiſibilia enim ipſiꝰ a creatura mũdi, per ea que facta ſunt intellecta conſpiciuntur,

h ſempiterna quoque eius virtus ⁊ diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles:

i quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt,

a ſed euanuerunt in cogitationibꝰ ſuis,

b ⁊ obſcuratum eſt inſipiens cor eorũ.

c Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,

d ⁊ mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum ⁊ quadrupedum, ⁊ ſerpentũ

e Propter quod tradidit illos deꝰ in deſideria cordiũ eorũ in immũdiciã, vt ↄtũelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis

f quia cõmutauerũt veritatem dei in mẽdaciũ, ⁊ coluerũt et ſeruierunt creature potius quã creatori, qui eſt benedictꝰ in ſecula Amen.

ficientem: g Attributa enim Deo, quæ ſenſu percipi non poſſunt, à creatione mundialis machinæ, per ea quæ in ipſis ſunt opera, quaſi per gradus quoſdam intellectu apprehenſa, vtcunque conſpici & cognoſci valent. h Ipſa quoque virtus ſempiterna, per quã omnipotentia Dei creauit omnia, & ipſa ſẽpiterna diuina bonitas, in qua per virtutem ſuam Dei potẽtia creata omnia diſponit, gubernat, & perficit, ita vt ſe per ignorantiam excuſare non poſſint. i Quoniam cum cognouiſſent ex naturali lumine, & Dei beneficio, vnum eſſe verum Deum, non dederunt illi tamen diuinum honorem & gloriam, neque gratos ſe præſtiterunt pro accepta ſapiẽtia, a ſed in cogitationibus ſuis vani facti ſunt, nullum bonum fructum facientes, de eo multa perquirere atque diſſerere volentes, nihil vero iuxta agnita ſtudentes operari. b Atque ita mens eorum & voluntas, propter inſipientiam malæ conuerſationis, ſunt obtenebratę. c Cunque ſe ſapientes iactitant, taleſque haberi velint, eo ipſo ſtultos ſe faciũt, & demonſtrant, dum illud haberi volunt, à quo longiſſime abſunt. d Et gloriam incorruptibili Deo debitam, tranſtulerunt in imaginariam ſimilitudinem hominis corruptibilis, aut volucrum, aut quadrupedum, aut ſerpentum, pro Deo vero, & immortali colentes imagines mortalium hominum, aut irrationales beſtias. e Propter quod, iuſto ſuo iudicio permiſit illos Deus pertrahi a cõcupiſcentiis praui affectus ſui, ad fœdiſſimã immunditiam, ita vt ſua corpora inauditis contumeliis afficerent in ſuam ignominiam, f idque, vt iam dixi, quia pro vero Deo, falſos deos (qui non ſunt niſi figmenta hominum) coluerunt, ſeruientes creaturæ, præter miſſo creatore, in ignominiam eius, qui eſt ſolus Deus verus, & vere colendus, in ſæcula benedi-

la benedictus, Amen. g Hac, inquam, de cauſa, in huius vindictam ingratitudinis iuſto iudicio, permiſit illos Deus ruere in paſſiones, ignominia & confuſione plenas. h Nam fœminę virorum vſum naturalem relinquentes, abuſæ ſunt ſeinuicem contra naturæ inſtituta. i Sic & maſculi fœminarum vſu, qui ſecundum naturam eſt, relicto, peruerſæ libidinis æſtu, in ſeinuicem, reclamante naturæ honeſtate, ſunt bacchati, turpiſſima fœditate ſeinuicem perfundentes, & ſuæ idololatriæ condignam mercedem, ſic maculati in ſeſe recipientes. a Et ſicut agnitus Deus non eis complacuit, vt eum fideli deuotione, & conuerſatione digna glorificarent: ita viciſſim repulit & illos Deus, permiſitque in ſenſum peruerſum ruere, vnde eruendi non erant, vt facerent ea quæ nequaquam conueniunt. b Ipſos, inquam, maculatos omni iniquitate, peruerſa malitia, fornicatione, auaritia, libidinoſa & laſciua nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentionibꝰ, dolis, moroſa malignitate: c aduerſum maiores in occulto ſuſurrones, poſt tergum in abſentia proximis detrahentes, odibiles Deo, ad inferendas contumelias & probra paratos, d ſupra ſe de ſe ſentientes, alios præire contendentes, & ad magna aſpirantes, diligentes in adinuentione malorum, ſuperioribus inobedientes, e in quibus eſt nihil veræ ſapientiæ, nihil ordinis aut rectæ compoſitionis, qui neque naturali affectione cōmouentur ad pietatē, fœdera & pacta ſeruare non curant, compati nec ſibi, nec aliis neſciũt. f De his ego dico, quod cum deum ex data ſibi cognitione iuſtũ cognoſcerent: noluerũt tamen intelligere, nec cordi illud imprimere peccatis mentē obſcurantibus, & voluntatem à recto abſtrahentibus, quod qui talia agunt nefanda facinora, digni ſunt æternæ

g Propterea tradidit illos Deꝰ in paſſiones ignominie.
h Nam femine eorũ immutauerũt naturalem vſũ in eũ vſum qui eſt ↄtra naturã.
i Similiter aũt ⁊ maſculi, relicto naturali vſu femine, exarſerũt in deſiderijs ſuis in inuicē, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, et mercedē (quã oportuit) erroris ſui in ſemetipſis recipiētes.
a Et ſicut deũ nõ probauerunt habere in notitia, tradidit illos deꝰ in reprobum ſenſum, vt faciãt ea que non cõueniunt.
b Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, cõtentione, dolo, malignitate,
c ſuſurrones, detractores, deo odibiles, contumelioſos,
d ſuperbos, elatos, inuentores malorũ, parentibus non obedientes,
e inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque federe ſine miſericordia.
f Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſēt nõ intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſũt morte.

g non ſolum qui ea faciunt/ ſed etiam q̄ conſentiunt facientibus.

mortis pœna. g Non ſolum qui ea faciunt per ſemetipſos, ſed etiam qui alios permittūt hæc agere, quos deberent & poſſent ab eiuſmodi cohibere: ne forte immunes ſe putent gentilium principes & ſapientes, qui cognoſcentes veritatem Dei, populum in idololatria ſua irreprehenſum dimiſerunt, quem ad veritatem inſtruere debuiſſēt. Sic igitur patet nullā excuſationē relictā gentib⁹ quin illi ſubiaceant iræ, quæ in Euāgelio manifeſtata eſt, de cœlo ventura ſuper omnes impios.

TEXTUS. CA. Secundum.

a Propter quod inexcuſabilis es/ o homo/ omnis qui iudicas.

b In quo enim iudicas alterum/ teipſuʒ condemnas. Eadem enim agis q̄ iudicas.

c Scimus ei qm̄ iudiciū dei eſt ſecūduʒ veritatē in eos q̄ talia agunt.

d Exiſtimas autem hoc/ o hō/ oiſq̄ iudicas eos/ q̄ talia agūt ⁊ facis ea/ qꝛ tu effugies iudicium dei?

e An diuitias bonitatis eius ⁊ patientie ⁊ longanimitatis contemnis?

f Ignoras: qm̄ benignitas dei ad penitentiā te adducit?

g Scd̄m aūt duriciā tuā ⁊ ipenitēs cor/

ELVCIDATIO CAP. II.

a E Andem ob cauſam, certiſſim⁹ expecta hanc Dei irā atq; prædictam damnationem, quiſquis præſumis alium iudicare in eo quod ipſe agis, quemadmodum vobis cōtingit, qui odioſis contentionibus inuicē iudicatis, Iudęi gentiles, et gētiles Iudęos: cum ſitis omnes peccatis inuoluti. b Hoc ipſo enim quod alium iudicas et morte dignū pronuncias, veritatem noſſe tedem nſtras: itaq; teipſū condemnas, & ſentētiam damnationis contra temetipſū profers: cum illud ipſū tu agas, quod in alio condemnas. c Hoc autem firmiſſimum habemus (iuxta quod reuelatum prædiximus) iudicium Dei venturum, abſque diſcretione contra omnes talia mala agentes. Forte autem perſuades tibi impunitatē, propterea quod expectat Deus, & vindictam differt irę ſuę. Noli errare. d Num enim ideo ſperas in finē effugere tu qui alios iudicas in eo quod agis, quia nunc Deus diſſimulat? e Quare copioſam Dei benignitatem, per quam tibi parcit: & longanimitatem, per quam te expectat: & tolerantiam, per quam te ſuſtinet, ſic contemnis: abutens eis in malitiæ tuæ augmentum? f Nunquid non aduertis, his modis Deum te allicere, & quodammodo inuitare ad pœnitentiam? g Tu vero econ-

ro ecõtrario, protper durum & impœnitens cor tuum (quod te facit dona Dei non attendere. & beneficiis non emoliri) cuncta nunc in meritum data expendis, in damnationem tibi comparandam, coaceruandam, & coemẽdam quæ patebit ſuper te in di ci illa. quando iratus reuelabitur iuſtus iudex, qui mercedẽ dabit vnicuiq; ſecundum opera ſua: h iis quidem q̃ in perſeuerantia bonorũ operum quæſierunt vitam æternam, redditurus eſt gloriam, honorem, & incorruptibilitatem æternitatis: i iis autem qui contentioni bꝰ deſeruiunt, ſimplicitati fidei reſiſtentes, qui nolunt ſimpliciter ſimplici veritati euangelicæ credere, ſed magis erroris impietatibus acquieſcunt, his, inquam, veniet vltio diuina, & intollerabilis atq; implacabilis furor domini, atq; inde afflictio tribulationis, & anguſtia cordis: a non in corpus tantum (quod pro minimo foret) ſed, quod grauius eſt, in omnem animam hominis cuiuſlibet, qui fuerit in hac vita malis operibus coinquinatus. b Sub quã ira & vindicta primas partes habent increduli & mali Iudæi ſi iuxta acceptam legis gratiam nõ vixerint Nihilominus tamen & gentiles. ſi male fuerint operati, eidem erũt damnationi, ſine excuſatione obnoxii. c Gloria autem, & honor, & æterna pax, omni qui bene fuerit operatus: primum quidem Iudæo, ſimul & græco. d Non enim reſpicit Deus perſonam hominis, vt ex perſonæ reſpectu, ſine operũ examinatione, hunc iudicet, illum ſaluet: e ſed qui ſine lege ſcripta peccauerũt gentiles ſine ſcripta etiam lege, propter ſolam naturalis dictaminis tranſgreſſionem, condemnabuntur. f Et qui ſcriptam legẽ acceperũt Iudæi, per eandem condemnabũtur, ſi eã fuerint tranſgreſſi. g Nõ eñ apud deum ſatis eſt ad ſalutem, legẽ accepiſſe, neq; legis auditores

thesaurizas tibi irã i die ire reuelationis iuſti iudicij dei q̃ reddet vnicuiq; ſecundũ opa eius.

h iis quidẽ q̃ ſcd̃m patientiam boni opis gliaz ⁊ honorẽ ⁊ incorruptionẽ querentibus vitã eternaz. i ijs aũt qui ſũt ex contentione ⁊ qui non acquieſcunt veritati credũt aũt iniquitati ira ⁊ indignatio tribulatio ⁊ ãguſtia.

a in oẽz aĩaz hoĩs operantis malum:

b Iudei primum

⁊ Greci.

c Gloria aũt ⁊ honor ⁊ pax oĩ operanti bonũ: Iudeo primũ ⁊ greco:

d nõ ei eſt acceptio pſonarũ apud deuz

e Quicunq; ei ſine lege peccauerũt, ſine ⁊ lege peribunt.

f ⁊ q̃cunq; i lege peccauerunt: p legẽ iudicabuntur.

g Nõ ei auditores legis iuſti ſũt apud deuz, ſz ⁊ factores legis iudicabuntur.

tores ex ſolo auditu iuſtificantur: ſed qui legem acceptam impleuerint opere, hi euadẽt condemnationis iudicium. h De gẽtib⁹ autem quomodo & quare iudicabuntur, ita declaramus. Nam cum gentes ſcriptam legem non habentes, naturali mentis lumine illuſtrati, ea faciunt bona opera, quæ moralis lex pręcepit ipſis, ſua mens lex quædã eſt in qua legis opera ſcripta ſe habere demõſtrãt a dum illis teſtificatur rationis dictamen (quod conſcientia) quid agendum eſt, quid omittendum, quemadmodum lex vetus iſta ſcripto indicat, b quod & cogitationes, quas hinc defendentes bonas, illinc accuſantes malas in ſe habent, aperte declarant: quæ & nunc quidem, coram conſiſtorio rationalis iudicis agunt, & reuelabuntur apertius fientque palam, ante conſiſtorium diuinitatis, in die illa cum iudicabit Deus occulta cordium, per IESVM CHRISTVM ſecundum euangelium quod prædico. c Nũc igitur audi Iudæe, vt compaimatur & tua elatio. Donemus tibi vt iudæus cognomineris places tibi in lege, gloriaris in Deo, à quo legem accepiſti, per quam & noſti voluntatem eius & vtiliora præ gentibus potes probare. Confidis quoq; te lege inſtructum ducere cæcos, & in tenebris exiſtentes illuminare, poſſe erudire inſipientes, infantes ac rudes docere, eo quod habeas legem vt formã verę ſcientiæ & certæ veritatis, donemus, inquam, hęc tibi. d Qui igitur doces alium cur teipſum non doces? qui prędicas non furandum, cur ipſe furaris? qui clamas non mœchandum, cur ipſe mœcharis? qui idola abominaris immunda, cur ſacra polluis, legẽ pręuaricando? qđ certe ęquale peccatum eſt. e Qui in lege gloriaris, cur pręuaricãdo legem, Deum blaſphemas? f Ecce enim gentes veſtram malam conuerſationem videntes

h Cũ eĩ gentes que legem nõ habẽt, naturaliter ea que legis ſunt faciunt, cuiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex,
i qui oſtendunt op⁹ legis ſcriptũ ĩ cordibus ſuis,
a teſtimonio reddẽte illis cõſciẽtia ipſorũ
b ⁊ interſe inuicẽ cogitationũ accuſãtiũ aut etiã defẽdentiũ
i die cũ iudicabit deus occulta hominũ ſcd̃m euãgeliũ meum per Jeſum Chriſtũ.
c Si aũt tu iude⁹ cognominaris, ⁊ requieſcis ĩ lege, ⁊ gloriaris ĩ deo ⁊ noſti volũtatẽ ei⁹, ⁊ pbas vtiliora, inſtructus p legẽ: cõfidis teipſũ eẽ ducẽ cecorum, lumẽ eorũ qui in tenebris ſũt, eruditorẽ iſipiẽtiũ ⁊ magiſtrũ ifãtiũ habẽtẽ formã ſciẽtie ⁊ veritatis in lege.
d Qui ergo aliũ doces, qui predicas nõ furãdũ, furaris: qui dicis nõ mechãdũ mecharis: q̃ abominaris idola, ſacrile. fa.
e q̃ in lege gloriaris p preuaricationẽ legis deũ inhonoras.
f Nomen enim dei p vos blaſphematur inter gẽtes ſicut ſcriptum eſt.

tes, vos inducitis in dei blaſphemiam, atque ita per occaſionem veſtrę conuerſationis malæ, nomen Dei veſtri etiam inter gentiles blaſphematur, ſicut per increpationem olim ſancti prophetę ſcripſerunt patribus veſtris. Quid autem vultis in circuncißione gloriari præ gentibus dum legem transgredimini? g Fateor quidem circuncißionem profuiſſe ſuo tempore legem obſeruanti. At ſi legem negligis, nihil tibi amplius circuncißio quàm præputium proderit, & eris propter legis præuaricationem, æque atque præputiatus damnationi obnoxius. h Quin & pręputiatus, ſi iuſtitias legis cuſtodierit, tanquam circunciſus reputabitur. i Et ſtabit in iudicium præputiatus qui legem impleuit, aduerſum te, qui literæ inhærens tantum & carnis circunciſioni, legem transgreſſus es minima obſeruans, & præcipua omittens, cæremonialia implens, & moralia transgrediens. a Non enim qui coram hominibus Iudæus eſt, hunc Deus Iudæum verum ſpiritualiter reputabit: neque circũciſionem carnis exteriorem, deus circuncißionem veram reputat: ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, hoc eſt, iuſtitias legis obſeruans, hic, inquam, coram Deo Iudæus eſt: & vera eſt circunciſio cordis quæ ſpiritu fit, non quę carne: b cuius laus non coram hominibus (quia nunc latet) ſed coram Deo eſt qui intuetur abſcõdita cordium.

g circunciſio quidẽ prodeſt ſi legẽ obſeruas, ſi autẽ p̄uaricator legis ſis, circunciſio tua preputium facta eſt.

h Si igitur p̄putiũ iuſtitias legis cuſtodiat, nõne preputiũ illius in circunciſionem reputabitur?

i Et iudicabit id qđ ex natura eſt preputium, legem conſummans, te, qui per literam et circunciſionem preuaricatorle gis es?

a Non enim qui in manifeſto iude⁹ eſt, neq̧ que in manifeſto in carne eſt circũciſio, ſed q̄ in abſcondito Jude⁹ eſt, et circũciſio cordis in ſpiritu non litera.

b cuius laus non ex hoib⁹, ſꝫ ex deo eſt.

ELVCIDATIO CAP. III.

TEXTVS. CA. tertium.

QVoniam vero videmus circunciſum æquare incircunciſo, quærat forſitan ex Iudęis quiſpiam. a Si ita eſt vt dixiſti, quid ergo habet Iudęus prę gentili, in quo antecellit eum, aut quam præſtat vtilitatem circuncißio, quam pręputiatus non habeat? Videris enim æquaſſe vtroſque. b Huic quęſtioni ego reſpondeo, quod in mul-

a Quid ergo amplius Judeo eſt? aut q̄ vtilitas circunciſionis?

b Multũ poeꝫ modũ

cta reconciliatione, ſalutem ſperare poſſunt & debent fideles neque poterunt recte ſperantes confundi. Et quia de expiatione peccatorum & facta reconciliatione per Chriſtum in generalitate dixerat, pergit ſpecialius quomodo id factum fuerit pertractare. Et vt contrariis iuxta ſe poſitis res fiat clarior Adam veterē primum parentem, per ſuam inobedientiam originali peccato commaculantem omnes poſteros, qui erant in lumbis eius, & in eo tanquam in maſſa comparat cum Chriſto nouo Adam, qui per ſuam perfectā obediētiam, omnibus in ſe credentibus contulit perfectam iuſtitiam, & a veteris Adæ ſpurcitiis expurgauit, & omnes in pace cum Deo conſtituit: quomodo ille vnus miſerat omnes ſub ira Dei, à qua legem dicit liberare non potuiſſe ſuos obſeruatores, adeo vt per eius occaſionem etiam excreuerint delicta. Capite vero ſexto, quæſtione propoſita ex prædictis, & ea quam capite tertio reliquerat inſolutam, modo quodam reſumpta an in peccato ſit permanendum vt gratia Dei abundet, vtque magis clarificetur gloria Dei: reſpondet nequaquam conuenire, vt qui ſemel peccato ſit mortuus, & per baptiſmum in CHRISTI morte ſepultus, ad anteactæ malæ vitæ priſtina opera redeat, ſed tantum vt in nouitate vitæ ad opera bona cum CHRISTO reſurgat ſciens ſe peccato mortuum, Deo debere de cætero viuere, vt non vltra regnet peccatum in carne: & corpora quæ prius ad iniquitatem exhibebantur patrandam: iam exhibeantur ad operandam iuſtitiam. Neque enim ideo facilius peccare debemus, quod ſub gratia ſumus: ſcientes nos ſemel per gratiā Dei liberos factos à ſeruitute peccati ſeruos noſipſos addixiſſe iuſtitiæ: cui proinde nunc poſt conuerſionem oportet corpora noſtra ſeruire, quemadmodum ante ſeruiebant immunditiæ & concupiſcenriæ. Atque eo etiam magis, quo hæc (nempe iniuſtitia) ſuis ſeruitoribus mortem æternam confert in ſtipendium & mercedis præterea nihil. Iuſtitia vero, ex Dei liberalitate, & modo fructum in ſanctificationem, & in futuro finem optimum vitam æternam, ſuis donat ſectatoribus. In ſequentibus vero duobus capitulis, quomodo à duabus legibus per CHRISTVM ſumus liberati, ad ſeruiendum legi nouæ Euangelicæ declarat. Et primum quidem ſeptimi capitis initio, de lege veteri ſub comparatione mulieris quæ à viri lege per mortem eius abſoluitur, nos docet per mortem CHRISTI legi ſubtractos, ad ſeruiendum CHRISTO in libertate le-

gis

gis Euangelicæ, eo quòd per mortem CHRISTI, lex mortificatiuas priſtinum perdiderit obligationes. Quam ipſe legem mortis nominat, non quod ipſa peccatum ſit aut malum, aut quaſi per ſeipſa ſit mortifera, ſed quia per occaſionem, dum peccata demonſtrat, & gratiam auxiliantem non præbet, propter concupiſcentiæ peruerſitatem ad mala incitat, dum nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata: legem quidem (vt ſanctam nequaquam accuſans, ſed corruptum ſenſualem appetitum in carne inhabitantem, qui etiam bonum poſſit in malum peruertere, grauiter accuſat. Vocat autem hunc concupiſcentiæ fomitem, & peccatum, & legem carnis. Peccatum quidem, eo quod omnis peccati ſit initium, & velut ſeminarium, ſemper ad malum ſolicitans. Legem vero carnis, ex eo quod carnem ſolicitat, incitat, & modo quodam impellit, ad ea quæ vult ipſa (etiam contranitente ſpiritu) peragenda: & ſpiritus legi nolens ſubiici, ſemper rebellionem parat, etiam in ſpiritualibus viris & aliquouſque iam perfectis: ita vt ſpiritu bona volente perficere, carnis iſta lex obſtrepat, & impediat frequenter, ſemper autem cum difficultate aliqua faciat operari bonum. Vnde Capite octauo, de ea libertate quam per ſpiritum ſanctum aſſequimur (quæ eſt per gratiam DEI) prolixe & prorſus diuiniſſime diſſerit: oſtendens, quemadmodum per CHRISTI gratiam ab vtraque lege, tam veteri illa, quàm carnali iſta, per CHRISTVM liberamur vt nec ad illam obligemur, neque per hanc ad vllum malum cogamur, ſi modo ſpiritum Dei habeamus in nobis inhabitantem, & ſecundum eius operemur inſtinctum, non ſecundum carnis ſuggeſtionem: per quem ſpiritum, carnem dicit nunc mortificari vitiis, & in futuro reſuſcitandam ad reſurrectionem glorioſam: quoniam filii Dei ſunt & cohæredes, Chriſtifideles omnes, qui aguntur ſpiritu adoptionis filiorum DEI: per quem etiam graue non ducimus, pro Chriſti nomine paſſionibus affligi, propter expectationem ſuperuenturæ gloriæ, quomodo & mundialis machina tota nunc ſub ſeruitute laborat, expectans in glorificatione filiorum DEI requiem accipere nobiſcum, à laboribus ſuis. Ad quam tamen ſpeciali modo ſuſpirant, qui ſpiritus in ſe primitias habent, qui ſperare facit (quod adhuc non videtur) corporis & animæ glorificationem: qui etiam modo noſtram ignorantiam inſtruens, nos Deum orare decet

gratiſſimis orationibus. Per quem extremo dicit fieri, vt fidelibus in quibus inhabitat omnia cædant in bonum: atque ita diuinam prædeſtinationem, vocationem, iuſtificationem, per eum compleri in electis, vt in nouiſſimo die nemo aduerſus eos vllis valeat accuſationibus præualere, & ſic nos modo in Dei amore confirmare vt nulla poſſit, à CHRISTO creatore, creatura ſeparare, propter ſuperabundantem quam erga nos demonſtrauit charitatem, quando proprio filio, ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Atque hæc quidem capitulo octauo. In nono autem ſequenti, ne quis in prioribus eum contra legem ex odio ſuæ gentis loquutum fuiſſe exiſtimet, iuramento firmat, maximum ſe habere deſiderium conuerſionis & ſaluationis populi ſui Iſraelitici, cui à Deo in veteri teſtamento plurima erant exhibita peculiaria beneficia. Nec tamen ſe deſperare dicit de impletione promiſſorum Dei, quamuis illi ſecundum carnem Iſraelitæ, nolint Euangelio credere, cum impleantur in veris Abrahæ & Iſaac filiis, ſecundum ſpiritum. Vbi ſub Iſaac & Iſmael, Item Iacob & Eſau (ex quibus vtriſque, alter tantum à Domino ad implendam patris promiſſionem electus fuit) duas videtur lineas filiorum Abrahæ & Iſaac conſtituere, alteram ſecundum carnem, quæ linea ſanctificatur in Iſmael & Eſau. Alteram ſecundum ſpiritum, eorum qui dicuntur ſecundum Iſaac & Iacob filios benedictionis, in quibus implentur diuinæ promiſſiones. Vbi ex verbo Prophetæ: Iacob dilexi, Eſau odio habui, in prædeſtinationis profundiſſimam deſcendit abyſſum, dicens. Non ex noſtris operibus, ſed ex Dei electione libera prædeſtinari bonos, & reprobari malos: nec currentis eſſe, nec volentis, prædeſtinari aut reprobari. ſed Dei miſerentis: nec eum vllam facere iniuſtitiam, cum pro peccatis punit peccatores, quoniam ſicut lutum in manu figuli, ita nos in manu Domini, vt nos vel reprobet in vaſa iræ, vel prædeſtinet in vaſa miſericordiæ. Quos dicit vocatos non ex Iudæis ſolum, ſed & ex gentibus quemadmodum ex prophetarum aſtruit teſtimoniis, quæ de Gẽtium olim incredularum loquuntur conuerſione, ſimul cum Iudæis CHRISTO credentibus, admirans in fine capitis, mirabili Dei iudicio factum eſſe, vt Gentes ex Dei gratia nõ ſperatam neque expectatam ſuſceperint iuſtitiam, quam expectantes & multo ante præparati per legem Iudæis oblatam reſpuerunt, impingentes per inuidiæ cæcitatem in lapidem offenſionis

ſionis. Vnde capite decimo, pro illorum conuerſione Dominum ſe dicit orare, teſtimonium illis perhibens (quod in ſe experientia didicerat) illos zelo quidem Dei, ſed non ſecundum veritatem & rectitudinem ſcientiæ fidei zelare: propter ſuam carnalē legem mordicus tuendam, CHRISTI filii Dei Euangelicam legem & æternam reſpuentes, cum ſit tamen ipſe finis totius legis. Ipſa enim lex factorum, obſeruantes in vita tantum conſeruabat corporali, ſed ſecundum ſpiritum per ſe non perfecte iuſtificabat. Noſtra autem lex fidei eſt: quæ hoc requirit à nobis, nō vt multa faciamus cæremonialia (cuiuſmodi vetus requirebat) ſed vt ſine hæſitationibus & quæſtionibus, ſimpliciter credamus CHRISTVM Dei filium de cœlis deſcendiſſe, & eundem ab inferis deuicta morte ad cœlos aſcendiſſe: in qua fide noſtra ſalus tota conſiſtit, ſi eam corde credamus, & ore cum tempus popoſcerit, confiteamur: quæ ſine diſtinctione aut conſyderatione perſonarum, ex diuitis & liberalis Dei gratia, communis eſt omnibus nomen eius ex fide vera inuocantibus: ſimul addens, quomodo per Apoſtolicam prædicationem, per vniuerſum orbem ſanctæ fidei prædicatio miſſa fuerit, ad omnium gentium ſalutem, quanquam ii quibus primum nunciata fuit, filii Iſrael, propter inuidiam & pertinaciam ſuam noluerint acceptare oblatam, iuxta Prophetarum de vtroque prædicta teſtimonia. Quia vero in his præcedentibus capitulis multa de reprobatione Iudaici populi dixerat, ne quis illos in vniuerſum putet ratione generis ſui eſſe abiectos, vndecimo capitulo. Iſtud infidelitati aſcribendum non generi docet & vſque adeo non generi, vt etiam gratiſſimos dicat Deo eſſe futuros, propter electionem patrum ſuorum & eis factas promiſſiones, ſi tantum velint CHRISTI fidem ſuſcipere, & ſpiritum illum inuidiæ & odii (quo ſunt excæcati, vt non videant) deponere, ſicque futurum vt quemadmodum per infidelitatem ex bona oliua fuerant eiecti, ita & per fidem rurſum inſerantur. Vnde in principio capituli huius, iuxta exemplum Heliæ dicit non dubitandum, quin plurimi adhuc ſint ex Iudæis, quos deus prædeſtinauit, nec in vniuerſum omnes eſſe reprobatos, quanquam per inuidiæ ſpiritum plures iam ſint excæcati. In medio autem, ratione patrum deo (qui de ſuis promiſſis pœnitere neſcit) chariſſimorum, eos ſi conuertantur acceptiſſimos fore demonſtrat, nihilominus quam gentes. Circa finē vero capituli, myſterium conuerſionis Iudæorum in fine ſæculi, cū

li,cum plenitudo gentium intrauerit,aperiens,dicit: quomodo olim Gentes poſt longam ſuam incredulitatem, tandem ad fidem conuerſæ,conſequutæ ſunt miſericordiam, ita poſt eam infidelitatem in qua nunc ſunt Iudæi,futurum in conſummatione ſæculi poſt detectam Antichriſti nequitiam, vt ad veritatem fidei reuertantur cum gentibus,vt ſit vnum ouile & vnus paſtor. Vbi per exclamationem, profunditatem diuinorum iudiciorum & inæſtimabilem Dei ſapientiam admirans,in gratiarum actione hancde Dei prædeſtinatione ac reprobatione profundiſſimam abyſſum miro ſanctæ humilitatis egreditur artificio. Dehinc, ad moralia tranſit,capite duodecimo,quod moralibus & ſalutaribus admodum inſtructionibus totum eſt refertum: potiſſimumde animi humilitate.& gratiarum à deo conceſſarum mutuaac fideli adminiſtratione in inuicem,& de vindicta per iracũdiam non requirenda,& aliis huiuſmodi. Capite autem decimo tertio,de obedientia præſtanda ſuperioribus poteſtatibus, etiam temporalibus, dat præceptum: diuinæ ordinationi dicens reſiſtere eos,qui poteſtatibus à Deo conſtitutis negant obedientiam. Monet vero ſingulis ſua reddi debita, vt nulli ſint debitores: & charitatem fraternam erga inuicem exhibere,in qua tota lex impletur. Eoque magis, quo iam in die ſumus & in tempore gratiæ,non amplius(vt olim ante Chriſti aduentum) in nocte, propter quod operibus tenebrarum (nempe commeſſationibus & ebrietatibus & impudicitiis) abiectis, operibus lucis debemus noſipſos adornare,carnis deſyderia refrenantes. Capite autem decimoquarto, ad tollerandum inuicem, in charitate hortatur, ſic vt nec perfectiores in fide per ſuperbiam contemnant imperfectos,adhuc aliquid Iudaiſmi in obſeruandis eſcis aut diebus retinentes: neque viciſſim infirmiores iudicent perfectiores, propter Euangelii libertatem legalium obſeruantiarum diſtinctionem negligentes:ſed vt vnuſquiſque iuxta ſuæ fidei rationem, conſcientiæ ſuæ ſatiſſaciat:à iudicandis fratribus multum dehortans,ex eo quod ſoli CHRISTO competit iudicium, cui & viuimus,& morimur, ad cuius tribunal aſtabimus omnes, iudicandi ac pro nobiſipſis rationem redditurì.Non autem ad nos ſpectat iudicare inuicem. Docet autem deinceps, ſecundum veritatem nullum cibum eſſe communem,niſi tantum ex conſcientia eius qui cibum aliquem pollutum aut immundum reputat; Veruntamen propter fratris infirmi ſcandalum præcauendum,

modis omnibus vult perfectiores, etiam ab eo qui ſecundum ſe li citus eſt cibo abſtinere, pro quo CHRISTVS Dominus etiam mori non dubitauit: adiiciens in fine capitis, omne quod non ſecundum fidei rationem contra conſcientiam agitur, peccatum eſſe. Decimoquinto dehinc capitulo, quod prius propoſuerat replicat, vt inuicem ſupportemus in humili charitate, exemplo Chriſti: qui non ſuperbe ſibi placuit, noſtram ſalutem contemnens, ſed noſtras in ſe infirmitates ſuſtinuit, pro nobis improperia ſuſcipiens, ac pœnam mortis, quæ nobis ſunt (quemadmodum & cætera ſcripturarum omnia) indubie in exemplum deſcripta, vt per ea inſtruamur ad bonum & confirmemur in eis. Deinde pro gentilium incircunciſorum & Iudæorum circunciſorum ex animo vera concordia, Deum deprecatur: & vt inuicem ſuſtineant in manſuetudine Chriſtiana, exemplo CHRISTI eos hortatur: vt ſe inuicem non aſpernentur, ſed potius honorent ac reuereantur in domino, qui & Iudæos honorauit, & nihilominus etiam gentes. Iudæos quidem, factus eis ſalutis miniſter, in carne veniens adimplendam promiſſionem patribus eorum factam. Gentes autem, in eo quod hanc ſalutem Iudæis ex promiſſione oblatam, etiam in eos ex ſua miſericordia voluit dilatare, iuxta Prophetarum quæ adducit diuerſa teſtimonia. Poſt hæc circa medium capitis, ad familiaria deſcendens, pro eorum conſummatione, tametſi de eis bene confidat, DEVM deprecatus, ſe excuſat quod confidenter ad illos ſcripſerit, ratione ſui miniſterii Apoſtolici quod accepit in gentibus, in quo ſe ſolo dicit gloriari dum eius prædicatio ſequentibus ſignis atque prodigiis per DEVM confirmata, vſque adeo proficit, vt in vicina omnia loca per circuitum, Euangelium CHRISTI cum magno fructu peruenerit. Idque in talibus locis, vbi nunquam CHRISTI fuerat prædicatum Euangelium. Propter quod ſe dicit hactenus non potuiſſe ad illos accedere, propter nimiam in his regionibus occupationem, quanquam ex multis anteactis annis ſumme id optauerit. Nunc tamen locum non habens amplius in his regionibus, atque ob hoc in Hiſpaniam iter meditans, ſperat ſe iſtac tranſeundo, ipſos inuiſurum. Et nunc quidem ſe proficiſci dicit in Hieruſalem, ad deferendum eam quam ab Eccleſiis gentium collegerat pro pauperibus Hieroſolymitanis eleemoſynam: quo perfecto negocio, ſe ſperat iſtac iter facturum in Hiſpaniam. Orari autem petit pro ſe, vt à

vt à peruerſis qui in Iudæa ſunt hominibus liberetur & acceptã
poſſit offerre in Hieruſalem oblationem ſuam, pro ſanctorumne
ceſſitatibus. Capitulum vero ſextum decimum totum pene ſalu
tationibus occupatur: Niſi quod in medio de cauendis iis qui diſ
ſentiones & mala dogmata, contra Apſtolicam doctrinam ſemi
nant, interponit: quos ſuo ventri dicit ſeruire, non dei gloriam
quærere, & ſua blandiloquẽtia ſimplices animos decipere. A
quibus eos vult caute attendere, ne ſuæ ſanctæ
obedientiæ (cuius fama vbiq; vulgaba
tur) maculam inferant. Ite-
rumq; poſitis ſa
lutationib⁹
deo ſo
li ſa
pi
enti, pro ſui reuelatione ſacramenti gratias agens ita
terminat egregiam iſtam, & tam verborum
quàm ſententiarum pon-
dere magnificam
Epiſtolam.

Finit Argumentum.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD ROMAnos Beati pauli Apoſtoli.

TEXTVS EPIſtolæ ad Romanos beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO capitis primi.

a PAulus in ſpiritu libertate Ieſu Chriſto deſeruiens, nouo miraculo de cœlo, vocatus ad Apoſtolatus officium, deinde ſpiritusſancti iuſſione ſingulariter electus, ad Euangeliū Dei prædicandum: b quod licet nunc primum ſit manifeſtatum, multo tamen ante in ſcripturis prophetarum fuerat repromiſſū: quod quidem Euangelium de filio eius eſt, quem docet et ex patris voluntate prædicat ſolum & verum ſaluatorem hominum: c qui ſecundum humanitatem, temporali natiuitate factus eſt ex progenie Dauid: d de quo fuerat ab æterno prædeſtinatum vt in tempore eſſet ſecundum carnem manens Dei filius, eiuſdem omnino cum patre virtutis: e quod per ſpiritum ſanctum huius admirandi operis ſolum authorem factum eſt: qui in idem ſuppoſitum perſonæ vtranque coniunxit naturam, diuinam pariter & humanā: f ſicuti patuit ex eo, ꝙ à mortuis ſurrexit ipſe Ieſus Chriſtus dominus noſter, quæ reſurrectio ſine virtute diuina per potentiam mere humanam fieri nunquam potuiſſet: g Per quem Chriſtum, à Deo accepimus gratiā remiſſionis peccatorum & ſpi-

B ritualium

TEXTUS. CA. Primum.

a PAulus ſeruus Jeſu Xp̄i vocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangelium Dei, b quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, c qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. d qui prędeſtinatus eſt filius Dei in virtute, e ſecundum ſpiritum ſanctificationis, f ex reſurrectione mortuorū Jeſu Chriſti domini noſtri: g per quem accepimus gratiam & apo

non potuerim propoſitum perficere. f Ideo
(inquam) propoſui venire ad vos, vt aliquē
fructum & vtilitatem ſpiritualem conferrē
vobis: ſicut & cæteris gentibus non parum
contuli. Neceſſitas enim mihi incūbit, vt quā
tum in me eſt, ad ſalutē perducā vniuerſos.
g Nam gręcis ac barbaris, ſapientibus, &
inſipientibus, denique vniuerſis citra dele-
ctum debitor ſum: Ita vt promptus ſū (quan
tum ex me eſt) etiam vobis Romanis Euan-
gelium prædicare. An putatis, ob erubeſcen-
tiam non audere me Euangelium Chriſti in
Romam adſerre, atque ideo hic malle delite
ſcere? h Nequaquam erubeſco Euangeliū,
quandoquidem ipſum eſt virtus Deí, quod
ſolum ſaluos poteſt facere ſine diſcretione o-
mnes credentes: i Et habent quidem in E-
uangelii gratia primas partes Iudęi, quibus
à diebus antiquis peculiariter promiſſa eſt.
Nihilominus tamen etiam gentiles, ſi velint
credere, per ipſum ſalui fient. a Nam in eo
et per ipſum Euangelium, vera iuſtitia corā
Deo, quę eſt ex fide, manifeſte cunctis pro-
ponitur, in fidem, hoc eſt, vt credant Euang.
homines, & ex fide deinceps quærant iuſtifi-
cari: b Iuxta ſcripturam, quę dicit, Iuſtū
ex fide Dei iuſtificari, atque vitā animæ ha
bere. c Docetur enim & prædicatur in eo
dem Euangelio ira magna Dei & vindicta
grauis, quę ſuo tempore de cœlo, aduenıente
iuſto iudice, veniet ad puniendū omnem im-
pietatem, qua contra Deum, & oēm iniuſti-
tiam, qua cōtra proximos peccauerunt hoīes
infideles & maligni, d qui veritatē a Deo
ſibi reuelatā iniuſte occupāt, male viuendo.
e Dico veritatē illos detinere, quoniam quā
tum ſatis fuit noſſe de Deo, habuerunt in ſua
cognitiōe manifeſtū: f quoniā Deus ex cre
aturis, ꝑ virtutē naturalis luminis quod eis
tribuit, neceſſariorū eis cognitionē dedit ſuf-

f vt aliquem fructū habeam in vobis / ſicut & in ceteris gen-tibus.

g Grecis ac Barba-ris ſapientibus & inſipientibus debitor ſum / ita quod in me promptum eſt & vo-bis / qui Rome e-ſtis / Euangelizare.

h Non enī erubeſco euangeliū / virtꝰ enī dei eſt in ſalutem o-mni credenti /

i Judeo primum / & Greco.

a Juſticia enim Dei in eo reuelatur / ex fide in fidem.

b ſicut ſcriptum eſt: Juſtus autem ex fi-de viuit.

c Reuelatur enim i-ra Dei / de celo / ſuper omnē impietatē & iniuſti-ciam hominum /

d eorum qui verita-tem Dei in iniuſti-cia detinent.

e quia quod notū Dei / manifeſtum eſt in illis.

f Deus enim illis ma-nifeſtauit.

g Inuiſibilia enim ipſi⁹ a creatura mũdi, per ea que facta ſunt intellecta conſpiciuntur,

h ſempiterna quoque eius virtus ⁊ diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles:

i quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt,

a ſed euanuerunt in cogitationib⁹ ſuis,

b ⁊ obſcuratum eſt inſipiens cor eorũ.

c Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,

d ⁊ mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum ⁊ quadrupedum, ⁊ ſerpentũ

e Propter quod tradidit illos de⁹ in deſideria cordiũ eorũ in immũdiciã, vt ↄtũelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis

f quia cõmutauerũt veritatem dei in mẽdaciũ, ⁊ coluerũt et ſeruierunt creature potius quã creatori, qui eſt benedict⁹ in ſecula Amen.

ficientem: g Attributa enim Deo, quæ ſenſu percipi non poſſunt, à creatione mundialis machinæ, per ea quæ in ipſis ſunt opera, quaſi per gradus quoſdam intellectu apprehenſa, vtcunque conſpici & cognoſci valent. h Ipſa quoque virtus ſempiterna, per quã omnipotentia Dei creauit omnia, & ipſa ſẽpiterna diuina bonitas, in qua per virtutem ſuam Dei potẽtia creata omnia diſponit, gubernat, & perficit, ita vt ſe per ignorantiam excuſare non poſſint. i Quoniam cum cognouiſſent ex naturali lumine, & Dei beneficio, vnum eſſe verum Deum, non dederunt illi tamen diuinum honorem & gloriam, neque gratos ſe præſtiterunt pro accepta ſapiẽtia, a ſed in cogitationibus ſuis vani facti ſunt, nullum bonum fructum facientes, de eo multa perquirere atque diſſerere volentes, nihil vero iuxtà agnita ſtudentes operari. b Atque ita mens eorum & voluntas, propter inſipientiam malæ conuerſationis, ſunt obtenebratę. c Cunque ſe ſapientes iactitant, tales que haberi velint, eo ipſo ſtultos ſe faciũt, & demonſtrant, dum illud haberi volunt, à quo longiſſime abſunt. d Et gloriam incorruptibili Deo debitam, transtulerunt in imaginariam ſimilitudinem hominis corruptibilis, aut volucrum, aut quadrupedum, aut ſerpentum, pro Deo vero, & immortali colentes imagines mortalium hominum, aut irrationales beſtias. e Propter quod, iuſto ſuo iudicio permiſit illos Deus pertrahi a cõcupiſcentiis praui affectus ſui, ad fœdiſſimã immunditiam, ita vt ſua corpora inauditis contumeliis afficerent in ſuam ignominiam, f idque, vt iam dixi, quia pro vero Deo, falſos deos (qui non ſunt niſi figmenta hominum) coluerunt, ſeruientes creaturæ, prætermiſſo creatore, in ignominiam eius, qui eſt ſolus Deus verus, & vere colendus, in ſæcula benedi-

la benedictus, Amen. g Hac, inquam, de cauſa, in huius vindictam ingratitudinis iuſto iudicio, permiſit illos Deus ruere in paſſiones, ignominia & confuſione plenas. h Nam fœminę virorum vſum naturalem relinquentes, abuſæ ſunt ſeinuicem contra naturæ inſtituta. i Sic & maſculi fœminarum vſu, qui ſecundum naturam eſt, relicto, peruerſæ libidinis æſtu, in ſeinuicem, reclamante naturæ honeſtate, ſunt bacchati, turpiſſima fœditate ſeinuicem perfundentes, & ſuæ idololatriæ condignam mercedem, ſic maculati in ſeſe recipientes. a Et ſicut agnitus Deus non eis complacuit, vt eum fideli deuotione, & conuerſatione digna glorificarent: ita viciſſim repulit & illos Deus, permiſitque in ſenſum peruerſum ruere, vnde eruendi non erant, vt facerent ea quæ nequaquam conueniunt. b Ipſos, inquam, maculatos omni iniquitate, peruerſa malitia, fornicatione, auaritia, libidinoſa & laſciua nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentionibꝰ, dolis, moroſa malignitate: c aduerſum maiores in occulto ſuſurrones, poſt tergum in abſentia proximis detrahentes, odibiles Deo, ad inferendas contumelias & probra paratos, d ſupra ſe de ſe ſentientes, alios præire contendentes, & ad magna aſpirantes, diligentes in adinuentione malorum, ſuperioribus inobedientes, e in quibus eſt nihil veræ ſapientiæ, nihil ordinis aut rectæ compoſitionis, qui neque naturali affectione cōmouentur ad pietatē, fœdera & pacta ſeruare non curant, compati nec ſibi, nec aliis neſciūt. f De his ego dico, quod cum deum ex data ſibi cognitione iuſtū cognoſcerent: noluerūt tamen intelligere, nec cordi illud imprimere peccatis mentē obſcurantibus, & voluntatem à recto abſtrahentibus, quod qui talia agunt nefanda facinora, digni ſunt æternæ

g Propterea tradidit illos Deꝰ in paſſiones ignominie.
h Nam femine eorū immutauerūt naturalem vſū in eū vſuꝫ qui eſt ꝯtra naturā.
i Similiter aūt ⁊ maſculi/ relicto naturali vſu femine/ exarſerūt in deſiderijs ſuꝫ in inuicē/ maſculi in maſculos turpitudinem operantes/ et mercedē/ quā oportuit/ errorꝫ ſui in ſemetipſis recipiētes.
a Et ſicut deū nō ꝓbauerunt habere in notitia/ tradidit illos deꝰ in reprobuꝫ ſenſum/ vt faciāt ea que non cōueniunt.
b Repletos omni iniquitate/ malitia/ fornicatione/ auaritia/ nequitia/ plenos inuidia/ homicidio/ cōtentione/ dolo/ malignitate/
c ſuſurrones/ detractores/ deo odibiles/ contumelioſos/
d ſuperbos/ elatos/ inuentores malorꝫ/ parentibus non obedientes/
e inſipientes/ incompoſitos/ ſine affectione/ abſque federe ſine miſericordia.
f Qui cum iuſtitiaꝫ Dei cognouiſſēt nō intellexerunt/ quoniaꝫ qui talia agunt/ digni ſūt morte.

g non ſolum qui ea faciunt/ ſed etiam q̄ conſentiunt facientibus.

mortis pœna. g Non ſolum qui ea faciunt per ſemetipſos,ſed etiam qui alios permittūt hæc agere, quos deberent & poſſent ab eiuſmodi cohibere: ne forte immunes ſe putent gentilium principes & ſapientes,qui cognoſcentes veritatem Dei, populum in idololatria ſua irreprehenſum dimiſerunt,quem ad veritatem inſtruere debuiſſēt. Sic igitur patet nullā excuſationē relictā gentib⁹ quin illi ſubiaceant iræ,quæ in Euāgelio manifeſtata eſt,de cœlo ventura ſuper omnes impios.

TEXTUS. CA. Secundum.

a Propter quod inexcuſabilis es/o homo/ omnis qui iudicas.

ELVCIDATIO CAP. II.

a Andem ob cauſam,certiſſim⁹ expecta hanc Dei irā atq̧ prædictam damnationem, quiſquis præſumis alium iudicare in eo quod ipſe agis,quemadmodum vobis cōtingit, qui odioſis contentionibus inuicē iudicatis,Iudæi gentiles, et gētiles Iudęos:cum ſitis omnes peccatis inuoluti.

b In quo enim iudicas alterum/ teipſuz condemnas Eadem enim agis q̄ iudicas.

b Hoc ipſo enim quod alium iudicas et morte dignū pronuncias, veritatem noſſe tedem nſtras:itaq̧ teipſū condemnas,& ſententiam damnationis contra temetipſū profers: cum illud ipſū tu agas,quod in alio condemnas.

c Scimus eī qm̄ iudiciū dei eſt ſecūduz veritatē in eos q̄ talia agunt.

c Hoc autem firmiſſimum habemus (iūxta quod reuelatum prædiximus) iudicium Dei venturum, abſque diſcretione contra omnes talia mala agentes. Forte autem perſuades tibi impunitatē, propterea quod expectat Deus,& vindictam differt irę ſuę. Noli errare.

d Exiſtimas autem hoc/o hō/oīsq̄ iudicas eos/ q̄ talia agūt ꝛ facis ea/ qꝛ tu effugies iudicium dei?

e An diuitias bonitatis eius ꝛ patientie ꝛ longanimitatis contemnis?

f Ignoꝛas:qm̄ benignitas dei ad penitentiā te adducit?

g Scđm aūt duriciā tuā ꝛ ipenitēs coꝛ/

d Num enim ideo ſperas in finē effugere tu qui alios iudicas in eo quod agis,quia nunc Deus diſſimulat? e Quare copioſam Dei benignitatem, per quam tibi parcit: & longanimitatem, per quam te expectat: & tolerantiam, per quam te ſuſtinet, ſic contemnis: abutens eis in malitiæ tuæ augmentum? f Nunquid non aduertis,his modis Deum te allicere, & quodammodo inuitare ad pœnitentiam? g Tu vero econ-

rō ecōtrario,protper durum & impœnitens cor tuum(quod te facit dona Dei non attendere. & beneficiis non emoliri) cuncta nunc in meritum data expendis, in damnationem tibi comparandam,coaceruandam,& coemē dam quæ patebit ſuper te in dic illa.quando iratus reuelabitur iuſtus iudex,qui mercedē dabit vnicuiq; ſecundum opera ſua: h iis quidem q̃ in perſeuerantia bonorū operum quæſierunt vitam æternam, redditurus eſt gloriam,honorem , & incorruptibilitatem æternitatis: i iis autem qui contentionib⁹ deſeruiunt,ſimplicitati fidei reſiſtentes, qui nolunt ſimpliciter ſimplici veritati euangelicæ credere,ſed magis erroris impietatibus acquieſcunt,his,inquam, veniet vltio diuina,& intollerabilis atq; implacabilis furor domini,atq; inde afflictio tribulationis , & anguſtia cordis: a non in corpus tantum (quod pro minimo foret) ſed , quod grauius eſt,in omnem animam hominis cuiuſlibet,qui fuerit in hac vita malis operibus coinquinatus. b Sub qua ira & vindicta primas partes habent increduli & mali Iudæi ſi iuxta acceptam legis gratiam nō vixerint Nihilominus tamen & gentiles.ſi male fuerint operati,eidem erūt damnationi,ſine excuſatione obnoxii. c Gloria autem,& honor,& æterna pax,omni qui bene fuerit operatus:primum quidem Iudæo,ſimul & græco. d Non enim reſpicit Deus perſonam hominis,vt ex perſonæ reſpectu, ſine operū examinatione,hunc iudicet,illum ſaluet: e ſed qui ſine lege ſcripta peccauerūt gentiles ſine ſcripta etiam lege,propter ſolam naturalis dictaminis tranſgreſſionem,condemnabuntur. f Et qui ſcriptam legē acceperūt Iudæi,per eandem condemnabūtur,ſi eā fuerint tranſgreſſi. g Nō eīm apud deum ſatis eſt ad ſalutem,legē accepiſſe,neq; legis auditores

theſaurizas tibi irā i die ire reuelationis iuſti iudicij dei q̃ reddet vnicuiq; ſecundū opa eius/

h ijs quidē q̃ ſcdʒ patientiam boni opis gliaʒ ⁊ honorē ⁊ incorruptionē/ querētibus vitā eternaʒ/ i ijs aūt qui ſūt ex cōtentione /⁊ qui non acquieſcunt veritati/ credūt aūt iniquitati ira ⁊ indignatio tribulatio ⁊ āguſtia/

a in oēʒ aīaʒ hoīs/ opantis malum:

b Judei primum/

⁊ Greci.

c Gloria aūt ⁊ honor ⁊ pax oī operanti bonū: Judeo primū ⁊ greco:

d nō ei eſt acceptio pſonarū apud deuʒ

e Quicunq; ei ſine lege peccauerūt / ſine ⁊ lege pibunt.

f ⁊ q̃cunq; i lege peccauerunt/ p legē iudicabuntur.

g Nō ei auditores legis iuſti ſūt apud deuʒ/ ſʒ ⁊ factores legis iudicabuntur.

tores ex ſolo auditu iuſtificantur:ſed qui le-
gem acceptam impleuerint opere,hi euadẽt
condemnationis iudicium. h De gẽtib⁹ au
tem quomodo & quare iudicabuntur,ita de
claramus. Nam cum gentes ſcriptam legem
non habentes,naturali mentis lumine illu-
ſtrati,ea faciunt bona opera , quæ moralis
lex pręcepit ipſis.ſua mens lex quædã eſt in
qua legis opera ſcripta ſe habere demõſtrãt
a dum illis teſtificatur rationis dictamen
(quod conſcientia)quid agendum eſt , quid
omittendum,quemadmodum lex vetus iſta
ſcripto indicat, b quod & cogitationes,
quas hinc defendentes bonas,illinc accuſan-
tes malas in ſe habent,aperte declarant:quæ
& nunc quidem , coram conſiſtorio ratio-
nalis iudicis agunt, & reuelabuntur aper-
tius fientque palam, ante conſiſtorium diui
nitatis,in die illa cum iudicabit Deus occul-
ta cordium,per IESVM CHRISTVM ſe-
cundum euangelium quod prædico. c Nũc
igitur audi Iudæe,vt compaimatur & tua
elatio. Donemus tibi vt iudæus cognomine
ris places tibi in lege,gloriaris in Deo,à quo
legem accepiſti,per quam & noſti volunta-
tem eius & vtiliora præ gentibus potes pro
bare. Confidis quoq; te lege inſtructum du
cere cæcos,& in tenebris exiſtentes illumina
re,poſſe erudire inſipientes, infantes ac ru-
des docere,eo quod habeas legem vt formã
verę ſcientiæ & certæ veritatis,donemus,
inquam,hęc tibi. d Qui igitur doces alium
cur teipſum non doces?qui prędicas non fu-
randum , cur ipſe furaris ? qui clamas non
mœchandum,cur ipſe mœcharis? qui idola
abominaris immunda,cur ſacra polluis, le-
gẽ pręuaricando?qđ certe ęquale peccatum
eſt. e Qui in lege gloriaris,cur pręuaricãdo
legem, Deum blaſphemas? f Ecce enim gen
tes veſtram malam conuerſationem viden-
tes

h Cũ eĩ gentes que
legem nõ habẽt/ na
turaliter ea que le
gis ſunt faciunt/ cu
iuſmodi legem non
habentes / ipſi ſibi
ſunt lex/
i qui oſtendunt op⁹
legis ſcriptũ ĩ cordi
bus ſuis/
a teſtimonio reddẽ-
te illĩ ɔſciẽtia ipſoꝝ
b ⁊ interſe inuicẽ co
gitationũ accuſãtiũ
aut etiã defẽdentiũ
ĩ die cũ iudicabit de
us occulta hominũ
ſcd̃z euãgeliũ meum
per Jeſum Chriſtũ.
c Si aũt tu iude⁹ co
gnominaris/ ⁊ requi
eſcis ĩ lege/ ⁊ gloria
ris ĩ deo ⁊ noſti vo-
lũtatẽ ei⁹/ ⁊ ꝓbas vti
liora/ inſtructus ꝑ le
gez: ɔfidis teipſũ eẽ
ducẽ cecorum/ lumẽ
eorũ qui in tenebris
ſũt/ eruditorẽ ĩſipiẽ
tiũ ⁊ magiſtrũ ĩfãtiũ
habẽtẽ formã ſciẽtie
⁊ veritatis in lege.
d Qui ergo aliũ do
ces/ qui predicas nõ
furãdũ/ furaris: qui
dicĩ nõ mechãdũ: me
charis: q̇ abomina-
ris idola/ ſacrile.fa.
e q̇ in lege gloriaris
ꝑ preuaricationẽ le
gis deũ inhonoras.
f Nomen enim dei ꝑ
vos blaſphematur
inter gẽtes ſicut ſcri
ptum eſt.

tes, vos inducitis in dei blaſphemiam, atque ita per occaſionem veſtrę conuerſationis malæ, nomen Dei veſtri etiam inter gentiles blaſphematur, ſicut per increpationem olim ſancti prophetę ſcripſerunt patribus veſtris. Quid autem vultis in circunciſione gloriari præ gentibus dum legem transgredimini? g Fateor quidem circunciſionem profuiſſe ſuo tempore legem obſeruanti. At ſi legem negligis, nihil tibi amplius circunciſio quàm præputium proderit, & eris propter legis præuaricationem, æque atque præputiatus damnationi obnoxius. h Quin & pręputiatus, ſi iuſtitias legis cuſtodierit, tanquam circunciſus reputabitur. i Et ſtabit in iudicium præputiatus qui legem impleuit, aduerſum te, qui literæ inhærens tantum & carnis circunciſioni, legem tranſgreſſus es minima obſeruans, & præcipua omittens, cæremonialia implens, & moralia tranſgrediens. a Non enim qui coram hominibus Iudæus eſt, hunc Deus Iudæum verum ſpiritualiter reputabit: neque circūciſionem carnis exteriorem, deus circunciſionem veram reputat: ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, hoc eſt, iuſtitias legis obſeruans, hic, inquam, coram Deo Iudæus eſt: & vera eſt circunciſio cordis quæ ſpiritu fit, non quę carne: b cuius laus non coram hominibus (quia nunc latet) ſed coram Deo eſt qui intuetur abſcōdita cordium.

g circunciſio quidē prodeſt ſi legē obſeruas, ſi autē p̄uaricator legis ſis, circunciſio tua preputium facta eſt.

h Si igitur p̄putiū iuſtitias legis cuſtodiat, nōne preputiū illius in circunciſionem reputabitur?

i et iudicabit id qd̄ ex natura eſt preputium, legem conſummans, te, qui per literam et circunciſionem preuaricatorle gis es?

a Non enim qui in manifeſto iude⁹ eſt, neq̧ que in manifeſto in carne eſt circūciſio, ſed q̄ in abſcondito Jude⁹ eſt, et circūciſio cordis in ſpiritu non litera.

b cuius laus non ex hoib⁹, ſz ex deo eſt.

ELVCIDATIO CAP. III.

Q Voniam vero videmus circunciſum æquare incircunciſo, quærat forſitan ex Iudęis quiſpiam. a Si ita eſt vt dixiſti, quid ergo habet Iudęus pręgentili, in quo antecellit eum, aut quam præſtat vtilitatem circunciſio, quam pręputiatus non habeat? Videris enim æquaſſe vtroſque. b Huic quęſtioni ego reſpondeo, quod in mul-

TEXTVS. CA. tertium.

a Quid ergo amplius Judeo eſt? aut q̄ vtilitas circunciſionis?

b Multū per oēs modū

in multis omnino Iudæorum præcellit cōdi
tio: ſiue corpus ſpectes ſiue animum, ſiue tē
poralia promiſſa, ſiue ſpiritualia bona. c
Verum inter cætera præcipuum eſt reputā
dum, quod illis diuina eloquia, hoc eſt, præce
pta & ꝓmiſſa, ſint tradita in ſcripturis, per
legem atq; prophetas. d Et licet plurimi pa
trū non crediderint Dei eloquiis, putabimus
hoc illis imputari qui recte crediderunt? e
Certe ſi ita credimus, fidelitatem dei irritam
facimus, ei⁹q; fidei multum derogamus. f
At vero deus verax eſt, cum ſit omnis homo
mendax, ac per ſe promptus ad mendacium
& infidelitatem, niſi à deo inſpiretur ad elo
quendum & operandum veritatem. Et tā-
to deus magis eſt verax, quanto etiam infide
libus & mendacibus nobis ſuam fidē ſeruat,
g ſicut ſcripſit Dauid loquens dño: Munda
me à peccato meo, quo tibi ſoli peccaui: vt ſic
tu iuſtus appareas in verbis tuis, quibus mi
ſericordiam promittis pœnitentibus. h Et
redarguantur confuſi qui te criminantur &
iudicant, vel de nimia ſeueritate vel de infi-
delitate. i Ex quo dauidis verbo, forte ſcru
pulus vobis ſuboritur, quoniam ſi noſtra ini
quitate dei iuſtitia declaratur atq; confirma
tur, ſicut prædiximus, cōſequi videtur, vt ini
quus ſit deus, qui pro peccatis noſtris, irā ve
lit inferre peccantibus. a Et ſic certe loquū
tur hoīes ſecundum carnem ſapiētes. b ſed
nequaquā ita res habet. Nō eī poteſt eſſe ini
quus, qui iudex eſt mūdi. c Quod ſi ita eſſet
cum iuſtitia dei in meo peccato plurimū abū
danter præ oībus fuerit glorificata, in eo qđ
mei miſertus eſt, qui eram primus & maxi-
mus peccatorum: quare ſicut peccator olim
nunc meipſum iudico, cui ex tāto peccato vi
deretur maior præ cæteris deberi gloria? d
Et cur non potius carni indulgentes mala fa
ciamus etiā plura & ampliora, vt bona inde
proue

c Primū quidem: qꝛ credita ſunt illis e-loquia dei:

d Quid enī, ſiquidā illoꝝ nō crediderūt? e Nūquid incredu-litas illorū fidē dei euacuauit? abſit. f Eſt autē de⁹ verax omnis autem homo mendax.

g ſicut ſcriptum eſt: vt iuſtificeris in ſer-monibus tuis:

h et vincas cum iu-dicaris.

i Si autē iniquitas noſtra iuſtitiam dei ɔmēdat: qđ dicem⁹? Nunqđ iniquus eſt de⁹, qui infert irā?

a Scđꝫ hoīeꝫ dico.

b abſit, alioqui quo-modo iudicabit de⁹ hunc mundum? c Si enī veritas dei in meo mēdacio a-būdauit i gl'iā ipſi⁹ qđ adhuc ⁊ ego tan-q̄ pctōꝛ iudicoꝛ? d ⁊ nō ſicut blaſphe-mamur, ⁊ (ſicut aiūt qđā nos dicere) fa-ciamus mala vt ve-niant bona,

prouenìant:quoniam optimum eſt deum iuſtificari, & eius iuſtitiam ac miſericordiam commendari:quod nos quidā maleuoli affirmant docere,per calumniā ex verbis noſtris peruerſe intellectis nobis obiicientes, quod doceamus facienda eſſe mala,propter glorificationem dei: e ſed damnationem ſibi iſti conquirunt,dum noſtris verbis ſic peruerſe intellectis,abutuntur ad noſtram infamiam aut ad peccati libertatem. Sed miſſa hæc faciamus. f Quæramus ergo:Cū(vt mododi xim⁹)multa per omnem modum vtilitas ſit ex circunciſiōe,& multis ſint Iudæi beneficiis peculiariter affecti à deo:an habēt ex hoc aliquid,in quo merito ſe debeant coram deo præponere gentibus,iiſq; ſe anteferre,& cōtra eos gloriari? Prorſus nihil. g Siquidē iam ante patentibus rationibus demōſtrauimus,tā Iudæos quàm gentiles omnes,peccato eſſe obnoxios,Nam de Iudæis ſic quidem ſcribit proprius eorum Pſalmiſta. h Quia non eſt iuſtus quiſquam,non eſt intelligens, non eſt requirens deum. i Omnes aberrauerunt,pariter inutiles facti ſunt,à legis impletione deficientes:Non eſt ex eis qui faciat bonum,non eſt nec vnus quidem. a Ipſi pleni ſpurcitia & fœditatem exhalantes eius qua interius pleni ſunt malitiæ vt alios quoque vorent, quodammodo aperti ſunt, admodum ſepulchrorum patentium,quę & fœtorem exhalant,& ad vorandum aperta ſunt,dolos loquuntur,doctrinas pluſquam venenoſas labiis retinentes: b quorum os maledictis & amarulentia ſcatet, ita vt ad maledicendum ſint paratiſſimi, ſimiliter & prompti in ſanguinis effuſionem. c Conteruntur miſeri hæc agentes, in viis ſæculi,laſſantur in via iniquitatis,ambulantes vias difficiles:viamq; pacis ignorantes,neſciunt deum conſtituere præ oculis, Nolo autē hæc

e quoꝝ dānatio iuſta eſt.

f Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam:

g Cauſati emſumus Iudeos ⁊ grecos: oēs ſub pctō eſſe/ ſicut ſcript m eſt.

h Quia nō eſt iuſtus quiſquam/ nō eſt intelligens/ non eſt requirens deū/ i oēs declinauerūt/ ſimul inutiles facti ſūt. Nō eſt q̇ faciat bonū/ nō eſt vſq; ad vnum.

a Sepulchrū patēs ē guttur eoꝝ/ liguis ſuis doloſe agebāt/ venenum aſpidū ſub labijs eorum.

b Quoꝝ os maledictiōe ⁊ amaritudine plenū eſt: veloces pedes eoꝝ ad effundendum ſanguinem/

c cōtritio ⁊ infelicitas in vijs eoꝝ ⁊ viā pacis non cognouerunt: non eſt timor dei ante oculos eorum.

hæc à vobis Iudæis, in Gentes torqueri.

d Scimus aũt quoniam quecũq; lex loquit, ijs qui in lege ſunt, loquitur

d Scio enim & dico, quicquid hoc in Pſal. ſcriptum eſt, de nobis Iudæis ſcriptum eſſe: vt hac ſcriptura etiam veſtra comprimatur iactantia, ſicut & gentium initio Epiſtolæ

e vt os obſtruatur,

gloriam compreſſimus, e atq; ita demum omne os obſtruatur: ne glorietur quiſquam

f & ſubditus fiat oĩs mundus deo:

quaſi ſine peccato apud Deum, f &, vt omnes per humilitatem confeſſionis ſubditi fiant deo, ab eo petẽtes iuſtificationem & peccatorum remiſſionem:

g q2 ex operibus legis non iuſtificabit oĩs caro, cora3 illo.

g quoniam ex operibus legis fruſtra quæritur iuſtificatio, quã conferre lex ſuis obſeruatoribus non poteſt,

h Per legem enĩ cognitio peccati.

h per legem enim tantum demonſtrantur peccata & in cognitionem peccati, ipſa hominem inſtruit, ſed auxilium gratiæ ad ipſa euitanda non præbet, nec ſacramenta ad expiationem ſufficientia habet.

i Nunc autẽ ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſtificata a lege & pphetis. a Iuſtitia enim Dei p fidẽ Ieſu xp̃i in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum: Nõ enĩ eſt diſtinctio

i Nunc vero hoc nouæ legis tempore, manifeſtata eſt nobis & prædicata vera iuſtitia, de qua olim à diebus antiquis prædixerunt & teſtificati ſunt lex atque prophetæ. a Hæc eſt autem iuſtitia Dei, credere in Ieſum Chriſtum, communiter propoſita omnibus de cœlo, quibus placuerit credere in eum citra omnẽ

b Oẽs enĩ peccauerũt, & egẽt glĩa dei, c iuſtificati gratis p gratiam ipſius,

perſonæ diſcretionem. b Quoniam quidem omnes peccauerunt, & neceſſe habent omnes, vt in ipſis glorificetur deus: c nempe hoc pacto, vt non ex noſtrorum operum merito, ſed per meram gratiam Dei iuſtificemur à peccatis noſtris,

d per redẽptionẽ q̃ eſt in xp̃o Ieſu, quẽ propoſuit deus ppitiatorem per fidẽ,

d per redemptionem quam gratis ex amore Chriſtus Ieſus operatus eſt: quem deus pater in palam dedit, & in commune propoſuit omnibus, ad repropiciandum & expiandum peccata omnium, qui per fidem in eum vellent credere:

e in ſanguie ipſius, ad oſtentionẽ iuſtiſue,

e ad repropitiandum, inquam, per vim atque efficaciam ſanguinis ſui, quem in cruce pro nobis effudit, vt oſtenderet nobis pater ſeueritatẽ iuſtitię ſuę, qui etiam proprio filio

ſuo

ſuo non pepercit,ſed in mortem pro peccatis noſtris tradidit expiandis. f Hoc autem propitiatore opus erat vt dimitterentur nobis peccata quæ ab initio præceſſerunt,Deo longanimiter tolerante vſq; in hoc tempus quando iuſtitiam fidei quæ coram eo vera iuſtitia eſt,decreuit manifeſtare, vt appareat ipſe iuſtus,i uſtificando omnes qui credūt in Ieſum Chriſtum. g Nunc vides iudęe comnem tibi ġloriationem aduerſus incircunciſos ſublatam non quidem legem veterem. quæ eſt lex operum,in eos ſuperextendendo ſed legem fidei eis communicando. h Stat enim fixa ſententia,poſſe hominem iuſtificari ex fide chriſti,ſine operibus legis. i Nō enim eſt Iudæorum deus tantum,ſed & gentium :itaq; curę eſt illi,etiam de gentibus ſicuti & de vobis: a vnuſq; eſt deꝰ,qui & circunciſos vos,& illos præputiatos eadem ex fide iuſtificat. b Ne ergo dixeritis nos legē ſubuertere,imo vero dicite nos legem perficere atq; firmare,quoniam in meliorem ſtatum eam adducimus,in quo & communior ſit pluribus,& ſemper ſtabilis.

ELVCIDATIO CAP. IIII.

a O biicietis mihi:ſi ita vilipenditur circunciſio , dicaturque nihil eius obſeruatio ad iuſtitiam facere:quid ergo tantum pro magno dono eam accepit Abraham pater noſter ſecundum carnem à deo?Reſpondebo paulopoſt,ſi ante probauero,non iuſtificatum Abraham eſſe,nec ex circunciſione,nec ex vllis legis operibus . Nemo enim quærens ex ſuorum operum rigoroſo debito iuſtificari,gloriam habet coram deo. b Igitur ſi abraham ex operum ſuorū condigno debito tantum,iuſtificatus dicatur conſequitur, ipſum non habere gloriam apud deum. c Sed vide,quia repugnat ſcriptura,dicens:Inde Abraham coram Deo iuſtum

f ꝓpter remiſſionez p̄cedētiū delictoꝝ, in ſuſtentatione dei, ad oſtēſionē iuſtitie eius in hoc tp̄e, vt ſit ipſe iuſtus ⁊ iuſtificans eū qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.

g Ubi ergo eſt gloriatio tua? Excluſa eſt, ꝑ quā legē? Factoꝝ? Nō: ſz ꝑ legē fidei.

h Arbitramur ei iuſtificari hoiez ꝑ fidē ſine opibus legis,

i An iudeorū deꝰ tantum? Nōne ⁊ gētiū? Jmo ⁊ gentium.

a Quoniam quidē vnꝰ eſt deus q̄ iuſtificat circunciſionē ex fide ⁊ preputiū ꝑ fidem.

b Legē ergo deſtruimꝰ ꝑ fidē? Abſit, ſed legem ſtatuimus.

TEXTUS. CA. quartum.

a Quid ergo dicemꝰ inueniſſe abrahā patrem noſtruz ſecundum carnem?

b Si em̄ abrahaz ex opibꝰ iuſtificatꝰ eſt habet gloriaz: ſz nō apud deum.

c Quid ei dicit ſcriptura? Credidit Abrahā deo ⁊ reputatū eſt illi ad iuſtitiā

ſtum reputatum, quod crediderit ei. Credi-
dit, inquit, Abraham deo, & reputatum eſt il
li ad iuſtitiam. Dum autem fidem ad iuſtitiã
reputatam dicit, gratiam ſignat, debitum
excludit. d Nam homini operario, ex ope
rum condignitate, ac rigore debiti, mercedẽ
quærenti: quæ datur merces non quaſi gra-
tuita dicenda eſt, ſed ſecundum debitum ſol
ui: e Qui vero ex operibus mercedem qua
ſi debitam non ſpectat, credit autem in eum
qui iuſtificat impium, non auare quaſi mer-
cenarius in mercedem intendens tantum, ſed
quicquid operatur boni deo liberaliter & fi
deliter committens, per hanc ſuam fidem iu-
ſtus ille coram deo habetur, ſecundum beni-
gnam dei acceptationem, nõ ſecundũ opera
tionis bonæ condignitatem: f quod & da
uid teſtatur, dum illum hominem deſcribit
beatum, quem deus gratuito iuſtum habet,
non quaſi ex operum debito, perinde ac ſi
ſatiſfeciſſet ad ſuam iuſtificationẽ. g Bea
ti, inquit, hoc eſt, iuſti, quorum ſunt iniquita
tes remiſſæ, & quorum peccata vltra deꝰ nõ
videt nec recordatur. h Ille vir beatus eſt,
iuſtus, cui non imputat ſiue aſſcribit Domi-
nus peccatum. Ecce abſolutam deſcribens iu
ſtitiam, nullius facit operis mentionem, to-
tam eam apud Deum in peccatorum remiſ-
ſione conſtituens, quæ ſecundum Dei bene
placitum acquiritur, & non ſecundũ debitũ
vel condignum meritum. Cui enim vult de
us peccata dimittit, & nulli in hoc debitor
eſſe poteſt. i De hac ergo iuſtitiæ beatitu
dine vos interrogo, an inter Iudæos tantum
inueniatur, ſolis circunciſis peculiariter con
ueniẽs, an potius etiam Gentibus communis
eſſe poteſt incircunciſis? a Huius autem ſe
cundæ partis veritas clara eſt, ex eo quod di
cit ſcriptura: Abrahæ ſuam fidem reputatã
à Deo ad iuſtitiam. b Sed quando hoc de
Abra-

d Ei autẽ qui opaṫ/ merces nõ imputaṫ ſcđʒ gratiã/ ſed ſecũ dum debitum.

e Ei vero qui nõ opa tur credenti aũt in eũ q̇ iuſtificat ipiũ/

reputatur fides eiꝰ ad iuſtitiam ſcđʒ ꝓ poſitũ gratie Dei.

f ſicut ⁊ dauid dicit beatitudinez/ hoiſ/ cui deꝰ accepto fert iuſtitiam ſine operi bus.

g Beati quoꝝ remiſ ſe ſũt iniquitates ⁊ quoꝝ tecta ſũt pctã.

h Btũs vir cui non imputauit dñs pec-catum.

i Beatitudo ergo hec ĩ circunciſiõe tã tũ manet an etiaʒ in preputio?

a Dicimꝰ ei/ qꝛ repu tata eſt abrahe fides ad iuſtitiam.

b Quõ ergo reputa

Abraham dicitur ? an pro eo tempore quo
iam erat circunciſus,an pro eo quo adhuc e-
ratincircunciſus? Indubie antequã circunci-
ſus eſſet:id de eo ſcriptum legitur. Nondum
enim tunc temporis circũciſus erat. c Nunc
audite cur ſit data Abrahæ circunciſio. Acce
pit ille,ante per fidem iuſtificatus, ſignum,
quod eſt circunciſio,vt eſſet ei ſigillum cõfir
matiuum,teſtificans iuſtitiam fidei quam in
præputio habuit. d Vt hac nota primus in
ſignitus,pater reputaretur cunctorum poſt
credentium,etiam in prçputio,& vt illis ſua
fides in iuſtitiam reputetur:vt & pater ha-
beretur vere & ſpiritualiter circunciſorum:
e nõ iis tantũ qui carne ſunt circunciſi,ſed ſe
quacibus eius fidei,qui illam inſequuntur fi
dei rectitudinem quam præputiatus adhuc
habuit,ſiue circunciſi fuerunt ſiue præputia
ti, f Et reuera promiſſionem factam ſibi
& ſemini ſuo poſt ſe(vt hæreditate accipe-
ret & poſſideret terram promiſſionis,dicen
te domino: Tibi & ſemini tuo dabo terram
hanc,)non accepit ex legis obſeruatione,ſed
per iuſtitiam fidei ſuæ. g Sic enim obſer-
uatores legis hac via hæredes ſunt inſtituti,
tollitur meritum fidei patris Abrahæ, per
quam,& non per legem,illam promiſſonem
accipere meruit à domino,neq; impletur A-
brahæ facta promiſſio,quæ in omnes gentes
reſpicit ſi ex ſola legis obſeruatione acquiri
tur. h Nam lex ſecundum occaſionem ali
quam, magis iræ obnoxios reddit, impe-
dimentumq; præſtat conſequendç promiſſio
nis,quam ad eam conſequendam præbeat
adiumẽtũ. i De plurimis enim lex ſtatuit,
aut præcipiens,aut prohibens,in qnibus nul
la eſſet præuaricatio ſi non eſſet lex. a Re
ctius ergo fides medium fit conſequendæ ꝓ
miſſionis,vt gratuita ſit & firma oĩ ſemini
non ſolum,ſed etiam ſpiritus id eſt nõ Iudęo
tantum

ta eſt: in circunciſio
ne/an in p̄putio? Nõ
in circunciſione/ſed
in prçputio.
c Et ſignũ accepit cir
cunciſionis ſignacu
lũ iuſtitie fidei/q̄ eſt
in preputio:
d vt ſit pater om̃ cre
dentium per prepu
tiũ/ vt reputetur et
illis ad iuſtitiam/
et ſit pater circunciſi
onis.
e nõ iis tantũ qui ſũt
ex circũciſione/ſꝫ iis
q̄ ſectãtur veſtigia fi
dei q̄ eſt i p̄putio pa
tris nr̄i abrahe.
f Nõ ei p legẽ ꝓmiſ
ſio abrahe/aut ſemi
ni eius vt heres eſ-
ſet mundi/
ſed p iuſtitiã. fidei.
g Si eñ qui ex lege
heredes ſunt/ exi-
nanita eſt fides/
abolita eſt ꝓmiſſio.
h Lex eñ irã operat.
i Ubi eñ nõ eſt lex/
nec preuaricatio.
a Ideo ex fide vt ſe
cundũ gratiã firma
ſit ꝓmiſſio oĩ ſemini
non ei qui ex lege eſt
ſolũ/ſꝫ et ei qui ex fi
de eſt abrahe.

tantum legis obſeruatori,ſed & gentili fidẽ
tantum ſequenti Abrahæ, b qui per fidem
pater eſt ſine diſtinctione omnium creden-
tium,ſicut ſcriptum eſt: c Non vocaberis
vltra Abram,ſed Abrahã,quia patrem mul
tarum gentium conſtitui te:patrem vtique
non apud homines, ſecundum quorum iudi
cium ſolum carnalium Iudæorum pater ha
beris,ſed coram Deo apud quẽ credendo hoc
promeruiſti. d Qui deus poteſt eos qui nũc
ĩ infidelitate mortui iacẽnt. ad vitam fidei
reducere,& qui propter infidelitatem ante
Deum quaſi nihil ſunt,poteſt ſua vocatione
vt fideles ſint,eique obediant per fidem effi-
cere. e Abrahæ autẽ meritum ex fide hoc
eſt,quoniam per fidem confidenter in domi
no ſperans,credidit,quod contra naturã im
poſſibile,ac proinde nec ſperandum videba
tur: f vt hac fide mereretur fieri & nomi
nari (aucto nomine ſuo Abraham) pater
multarum gentium,ſecundum quod dictum
eſt ei: g Sic erit poſteritas tua in multitudi
ne ſicut ſtellę cœli,et arenæ maris. h Et quã
quam promittente ſibi domino de filio Iſaac
eſſet emortuo iam corpore,nec vt prius erat
adeo ad generationẽ valido,Sara quoq; ha
beret vuluam emortuam,minime tamẽ hæc
conſiderans in fide vacillauit, i in repro-
miſſione quoq;,quã de ſuæ poſteritatis mul
tiplicatione & potentia acceperat,nihil hæ-
ſitauit,vlla ratione diuinis promiſſis diffi-
dens: a ſed in ſuæ fidei ſimplicitate confir
matus eſt,dãs gloriam deo,credẽdo ſermoni
bus eius: b certiſſime ſciens potentẽ eſſe do
minum ad implendum quæcunque promi-
ſerat,quantuncunque ſibi ſecundum natu-
rę curſum viderentur impoſſibilia: Ideoq;
iuſtus habitus eſt ante deum. c Non eſt au-
tem ſcriptum hoc de eius iuſtitia ex fide pro
pter ipſum tantum,ſed & propter nos po-

ſteros

b qui pater eſt oim noſtrum, ſicut ſcriptuʒ eſt, c Quia patrem multarũ gẽtium poſui te,

ante deum cui credidiſti.

d Qui viuificat mortuos ⁊ vocat ea q̃ nõ ſũt tãq; ea que ſũt.

e Qui contra ſpẽ in ſpẽ credidit,

f vt fieret pater multarum gentiuʒ, ſecũdum qđ dictũ eſt ei, g ſic erit ſemen tuũ, ſicut ſtelle celi ⁊ arene maris.

h Et nõ infirmatus ẽ i fide, nec ꝯſiderauit corpus ſuũ emortuũ, cũ iã fere cẽtuʒ eſſet annorũ ⁊ emortuam vuluam ſare.

i In promiſſiõe etiã dei nõ heſitauit diffidentia.

a ſed confortatꝰ eſt fide dans gloriã deo

b pleniſſime ſciẽs qꝛ quecũq; ꝑmiſit deꝰ potens eſt ⁊ facere ideo ⁊ reputatũ eſt illi ad iuſtitiam.

c Nõ eſt aũt ſcriptũ tantum propter ipſ-

ſteros eius, ad exemplum, informationem, et conſolationem: quibus, ſicut et illi, reputabitur fides ad iuſtitiam, ſi crediderimus in patrem, qui reſuſcitauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis ad vitā: d qui diuina diſpēſatione & permiſſione, propter omnium noſtrum delicta exhaurienda, traditus eſt in manus peccatorum, ad mortem: reſurrexit vero propria virtute mortem relinquens, & ad vitā rediens propter nos iuſtificandos. Nihil enim profuiſſet nobis, Chriſtum moriendo pro noſtris peccatis ſatisfacere, niſi & reſurgens ſpiritum fidei nobis dediſſet, in qua eſt noſtra iuſtificatio.

ELVCIDATIO CAP. V.

a Vſti igitur facti ex fide, curemus ha-
1 bere pacem, omnibus diſſenſionibus e-
liminatis, ad Deum, per Dominum no-
ſtrum Ieſum Chriſtum, b quo mediante ac
ceſſus nobis datus eſt credentibus, in hāc gra
tiam Dei (quæ eſt adoptio filiorum Dei) ad
quam uocati ſumus, c in qua uiriliter per-
ſtamus, gloriantes in ſpe & expectatione e-
ius glorię, quæ danda eſt filiis Dei. d Non
autem in ea tantum, ſed eius gratia in tribu
lationibus etiam gloriamur: quod ſciamus,
per tribulationes patientiam exerceri, pati-
entiam autem probatos reddere, demum ex
probatione ſpem tutam ſurgere. e Quę au
tem ſic probata eſt ſpes, fieri nequit vt ſpe-
rantes fallat. Ecce enim pignus iam tenem⁹,
eius quam expectamus gloriæ Dei, charita-
tem quam Deus pater abundāter effudit in
corda noſtra per ſpiritum ſanctum nobis do
no datum. f Certe quid opus fuerat, Chri-
ſtum pro impiis, qui iuxta temporis ratio-
nem adhuc peccatores erant, vel ad tempus
mori, ſi non per eius mortem nos vellet pa-
ter vitam conſequi? g Nam inter homines,
tantā vix reperias charitatem, vt velit quis

ſum, quia reputatū eſt illi ad iuſtitiā, ſꝫ ⁊ ꝓpter nos, quib⁹ reputabitꝛ credentibus in eū qui ſuſcitauit Jeſū Chriſtuꝫ dn̄m nr̄ꝫ a mortuis. d qui tradit⁹ eſt propter delicta noſtra, ⁊ reſurrexit ꝓpter iuſtificationē nr̄am.

TEXTUS. Ca. quintum.

a Juſtificati ergo ex fide pacē habemus ad deū, p dn̄m nr̄m Jeſum Chriſtum, b per quē habemus acceſſū, per fideꝫ in gratiam iſtam, c in qua ſtam⁹ ⁊ gloriamur in ſpe glorie filiorum Dei.

d Non ſolū autē, ſꝫ ⁊ gloriamur in tribulationib⁹, ſciētes ꝙ tribulatio patientiā opatꝛ, patientia aūt ꝓbationē, probatio vero ſpem.

e Spes aūt nō ꝯfūdit, qꝛ charitas dei diffuſa eſt in cordib⁹ nr̄is p ſpm ſāctū qui dat⁹ eſt nobis.

f Ut quid ei Chriſt⁹ cū adhuc infirmi eſſem⁹ ſcd̄m tēp⁹, p impijs mortu⁹ eſt?

g Uix enim ꝓ iuſto quis moritur.

h Nā ꝑ bono forſitā quis audeat mori.

i Comēdat aūt charitatē ſuā De⁹ in nobis, qm̄ ſi cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundū temp⁹, Chriſtus ꝑ nobis mortuus eſt:

a Multo igit̄ magis nūc iuſtificati in ſanguine ipſi⁹, ſalui erimus ab ira ꝑ ipſum:

b Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, per mortē filij eius, multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius.

c Non ſolū aūt, ſed & gloriamur in deo, per dominū nrm̄ Jeſū xp̄m, ꝑ quē nunc reconciliationem accepimus.

d Propterea ſicut ꝑ vnum hominem peccatum in hunc mūdū itrauit, & ꝑ pctm̄ mors, & ita ī oēs homines mors ꝑtrāſiit,

e in quo omnes peccauerunt.

f Uſq; ad legē enim peccatū erat in mūdo.

g Peccatum autem nō imputabatur cū lex non eſſet.

pro iuſto mori. Dico vix reperiri: h Nā forſitā poſſit inueniri, qui pro viro bono audeat mortē ſubire. i Deus vero ſuam erga nos charitatē, magnifice cōmendatā nobis et confirmatā fecit, in eo quod ipſe ꝑ iniuſtis ſecundū temp⁹ (quia nondum ablata erāt peccata mundi) ad tēpus mori dignatus eſt. a Et ſi ita eſt, imo quia ita ē, multo magis ergo nūc in hoc tēpore pacis et gratię, ī quo à peccatis noſtris ꝑ effuſionem precioſi ſanguinis eius, ſumus emundati, liberi erimus ab ira Dei ſuper incredulos ventura, per Chriſtum. b Nam ſi tunc cum adhuc inimici eſſemus, nōdum peracta ſatiſfactione pro peccatis noſtris, miſſo ad mortem filio pater nos ſibi reconciliauerit, igitur nunc multo magis, poſtquàm reconciliati ſumus Deo per ſanguinē Chriſti, peccatis noſtris expiatis, à damnationis ira ſalui ac liberi erimus, per eundem iam morte deuicta, æternaliter viuentem. c Neque vero id expectamus tantum, ſed etiam nunc in iſto peregrinationis tempore, magnifice gloriamur in deo, per Chriſtum dominum noſtrum. per quem nobis tanta promiſſa ſunt, & per quem deo reconciliati ſumus. d Propterea, ſicut per vnum hominē Adam prothoparentem, potuit peccatum in totum hunc mundum introire, & cum peccato mors atque ita mors ſimul cum peccato in omnes poſteros pertranſeundo per propagationem deuenire: e per vnum, inquam, Adam, in cuius lumbis omnes poſteri originalis peccati macula ſunt maculati: ſic indubie per vnum hominem, poterit & iuſtificatio, & vita, in omnes homines diffundi. f Nec enim eſt arbitrandum, peccatum hoc ſimul cum lege intraſſe in mundum. Nam ab initio præuaricationis, vſque ad legem, iam regnauerat peccatum hoc in mūdo. g Non autem imputabatur, donec veniet lex ipſum

mani-

manifeſtans. h Imo vero regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſi legem, etiam in eos qui nullo ſuo proprio actionis crimine prę-uaricati fuiſſent, ſicut Adam actuali inobedientiæ peccato, legis diuinę prçuaricator extitit: qui Adam vetus typus & forma quædā eſt noui Adæ ſequentis, id eſt, Chriſti: quaten⁹ hic omnib⁹ author erit vitę, vt ille mortem propagauit in omnes. i Gratias autem Deo, quod præſtantius eſt donum gratię nobis per Chriſtum collatum ad ſaluandum, q̄ Adę delictum ad perdendum fuerit. a Si enim vnius Adę delictum tam potens fuit, vt multis (id eſt, omnibus poſteris) mortis obligationē induceret: multo magis gratia nos Deo gratificans, & donum iuſtificationis, de plenitudine gratiæ vnius hominis Ieſu Chriſti gratis acceptum, abundanter deriuatum eſt in multos, nempe in omnes qui in eū credere voluerint. b Et non ſicut per vnū peccatum Adę, in vno tantum rei efficimur, non, inquam, ita donum gratiæ Dei, ab vno tantum peccato iuſtificat. c Nam mortis iudicium, ex vno peccato originis ab Adā deducto, in condemnationem omnium proceſſit: d gratia autem, non ex illo tantum delicto originali, ſed ex multis ſuperiectis, quæ ſibi quiſque auxit, in iuſtificationem omnimodam procedit, liberans tam ab actuali q̄ ab originali peccato. e Rurſum, ſi per vnū delictū vnius hominis potuit regnare mors: multo magis per vnum Ieſum Chriſtum, verum vitæ authorem, regnabunt in vita, & vita regnabit in eis, qui nunc accipiunt abūdantiam gratiæ & donationis, ad ſuam iuſtificationem, de eius plenitudine, poſt emendationem à peccato. f Igitur concludimus, quòd ſicut per vnius delictū ad condemnationē mortis, in omnes homines ventū eſt: ſic & per vnius pleniſſimā iuſticiā oībus homi-

h Sed regnauit mors ab Adam/ vſq; ad Moyſen/ etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem p̄euaricatiōis Ade/ qui eſt forma futuri.

i Sed non ſicut delictum ita & donum.

a Si enim vnius delicto multi mortui ſunt/ multo magis gratia Dei et donū in gratia vnius hominis Jeſu Chriſti in pluresabūdauit.

b Et non ſicut per vnum peccatum/ ita et donum.

c Nā iudiciū ex vno in condemnationē/

d Gratia autem/ ex multis delictis/ in iuſtificationem.

e Si enim vni⁹ delicto/ mors regnauit/ p vnū multo magis abundantiā gratie & donationis & iuſticie accipientes/ in vita regnabunt/ p vnū Jeſum Chriſtum.

f Igit ſicut p vnius delictū in oēs homines in cōdemnationē/ ſic & p vni⁹ iuſtitiā in oēs homines/ i iuſtificationē vite.

g Sicut em̄ per inobedientiam vnius hois, peccatores cōſtituti ſūt multi, ita ⁊ ꝑ vniꝰ obeditionē iuſti ꝯſtituēt multi.

h Lex autem ſubintrauit, vt abūdaret delictū.

i Ubi aūt abūdauit delictū, ſupabūdauit ⁊ grã, vt ſicut regnauit peccatum in mortem: ita ⁊ grã regnet ꝑ iuſtitiã in vitã eternã, ꝑ Jeſum Chriſtū dñz noſtrū.

nibus qui quæſierint illam, venit iuſtificatio vitæ. g Nec miranda eſt horum effectuum tanta diuerſitas: quia ſicut ille per ſuam inobedientiam (eo quod pater eſſet omnium primus) omnes nos fecit peccato obnoxios: ita per vnius Chriſti perfectam obedientiã (qui eſt caput & principium omnium credentium) multi iuſti redditi ſunt, id eſt, omnes credentes in eum. Sed hic quid de lege dicemus? An non potuit lex auferre hoc peccatum a mundo? Non profecto. h Lex enim ad tempus introducta, & impoſita fuit populo imperfecto: per cuius aduentum, vitio non obſeruantium factum eſt, vt grauiora, & plura fierent ab eis peccata, dum multa præcipiuntur atque prohibentur, quæ ſine lege peccata non eſſent, dumque malum demonſtrando per occaſionem auget tentationem, & auxilium gratiæ non præbet. i Sed nihil hoc nunc oberit credentibus: quoniam vbi abundauit delictum, abundantius ſupercreſcet & gratia: ita vt ſicut peccatum regnauit ad mortem, ſic gratia Dei nunc in fidelium cordibus dominetur, & regnet, per iuſticiam fidei bonę operationis, in vitam ęternam, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, per quem nobis bona omnia prouenire fatemur.

TEXTUS. Ca. Sextum.

a Quid ergo dicemus? manebimus in peccato vt gratia abundet? Abſit.

b Qui em̄ mortui ſumꝰ peccato, quō adhuc viuemꝰ in illo?

ELVCIDATIO CAP. VI.

a Quanquam autem ſupra diximꝰ, noſtra iniuſticia diuinam iuſticiam commendari: Rurſum, vbi abundauit iniquitas, ſuperabundare & gratiam, nemo tamen ex his exiſtimet conſequenter nos velle dicere, quod bonum ſit in peccatis permanere, vt maior abundet gratia, & magis commendetur Dei iuſticia, noſtra ſuperexcreſcente iniuſticia. b Nos enim, qui ſemel peccato prorſus abrenunciantes, in conuerſione & baptiſmo, eidem mortui ſumus: nequa-

nequaquam licet adhuc in illo viuere, quod ſemel deteſtatione ſempiterna, quantum in nobis eſſet, abiurauim⁹. c Scire etenim vos oportet, fratres mei, omnem eum qui fide ſuſcepta baptizatur in nomine Ieſu Chriſti (baptiſmate nouę gratię, quo ipſe diſcipulis baptizare præcepit) baptizari ad configurationem mortis eius, ex qua baptiſmus ſuæ emundationis habet virtutem. d Per baptiſmum nanque per configurationem quandam, cum illo ſepulti ſumus, quaſi mũdo penitus mortui, & a mundi concupiſcentiis abſconditi, cum Chriſto, in morte eius: non quidem vt ab omni opere de cætero torpentes ceſſemus, quemadmodum nec Chriſtus in ſepulchro permanſit, e ſed vt in opera nouę vitę, et per virtutem gratię Dei reſurgam⁹, quomodo Chriſtus a mortuis poſt paululũ ſurrexit, per virtutem inhabitantis in eo diuinitatis. f Si enim modo in hac vita, Chriſto velut pinguiſſimæ radici & fœcundiſſimę arbori, nos tanquam plantulæ quędam, et ramuſculi coinſerti fuerimus, per aſſimilationem & configurationem mortis eius: g nihil dubium: quin ſuo quoq; tempore, gloriæ reſurrectionis eius participes erim⁹. Participes enim fiunt pinguedinis, quæ eſt in radice aut arbore, ramuſculi omnes, qui fuerint per inſitionem recte implantati. h Illud diligenter attendentes, quod vetuſtas omnis peccati et malę conuerſationis, omniſque priſtina iniquitas, ſimul cũ Chriſto (qui ipſam aſſumpſit & portauit pro nobis) crucis patibulo affixa eſt: id eſt, per Chriſti mortem in cruce deleta atque deſtructa, per debitam placationem & cõdignam ſatisfactionem, ante patrem: vt caro iſta peccatis ſubdita deſtrureretur, & ſibi moreref, ſic vt amplius non ſit, neque dicatur corpus peccati, ad hoc ſine dubio, vt de cætero imperpetuũ non am-

c An ignoratis fratres, quia quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus?

d Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmũ, in mortẽ:

e vt quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis p gloriam patris, ita & nos in nouitate vite ambulemus.

f Si eñ complãtati facti ſumus ſimilitudini mortis eius,

g ſimul & reſurrectionis erimus:

h Hoc ſcientes, qui a vet⁹ homo noſter ſimul crucifixus eſt,

vt deſtruatur corp⁹ peccati, vt vltra nõ ſeruiamus peccato.

non amplius peccato ſeruiam⁹, ꝑpter quod expiandum, Dei filium pati & mori oportuit. i Qui enim vere cum Chriſto mortu⁹ eſt, neceſſe eſt illum a peccato eſſe iuſtificatũ, & econtrario. Neque enim ſi adhuc peccato viuit & mundo, cum Chriſto mortuus eſſe poteſt. a Et licet graue forſitan videatur, Chriſti morti configurari, & cum ipſo mori, non tamen nos fatiget moleſtia, quoniam firmiſſima fide tenemus, omnes qui nunc ſic cum Chriſto vitiis mori ſtudent, etiam in futura vita, ſimul victuros cum illo. b Scim⁹ autem, quoniam Chriſt⁹ ſemel deuicta morte reſurgens, vltra ad mortem non eſt rediturus, nec redire poteſt, mors vltra in illum non præualebit, nec illum (vt ſemel) tenebit iterum, vel ad momentum minimum. c Nam quod Chriſtus ipſe mortu⁹ fuit, id propter peccata generis humani ſemel ſuſtinere voluit, quod ad omniũ ſeculorum expianda peccata ſufficit. d Quod autem nunc ipſe reſuſcitatus tertia die, viuit, deo viuit, id eſt, ex virtute diuinitatis ſuæ, quæ etiam corp⁹ & humanitatem poſt reſurrectionẽ ſic glorificauit, vt mori amplius non poſſit. e Ad cuius configurationem in nobis exprimendam, oportet, vt nobis firmiter perſuadeam⁹ in animo, et diligenter ſeduloque imprimamus cordib⁹ noſtris, quod peccato vere mortui ſumus, vt ex illa perſuaſione poſt conuerſionẽ ab omni peccato abhorream⁹: deo autem viuentes, in Chriſto Ieſu domino noſtro, ut illius videlicet opera modis omnib⁹ operari ſtudeamus. f Ne ergo permittatis, neque vltra rationem ſinatis, vt dominetur in vobis quod ſemel abiuraſtis peccatum, regnumue obtineat in iſta veſtra corrupta carne, ſic vt obedienter perficere ſtudeatis praua deſideria eius quæ ſuggerit. g Similiter neque membra corporis veſtri vltra exhibeatis in

i Qui eñ mortuus eſt: iuſtificatus eſt a peccato.

a Si enim mortui ſumus cum Chriſto: credimus etiã: qꝛ ſimul etiam viuemus cum illo.

b ſcientes: qđ Chriſt⁹ reſurgẽs ex mortuis: iã nõ moritur: mors illi vltra non dominabitur.

c Quod enim mortu⁹ eſt: peccato mortuus eſt ſemel.

d Quod autem viuit: viuit deo.

e Ita ⁊ vos: exiſtimate vos mortuos quidẽ eſſe peccato:

viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu.

f Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore: vt obediatis concupiſcentiis eius.

g Sed neqꝫ exhibeatis membra veſtra:

atis in miniſterium ſeruitutis peccati, & in ſtrumenta ad male agendum, quemadmodū olim eis abuſi eſtis: h ſed iam à conuerſiōe veſtra, quaſi ex mortuis in ſpiritu facti viuentes, præſtate vos deo paratos in omne opus bonum, & membra viresq; corporis veſtri inſtrumenta ad bene agendum, in ſeruitute dei, ad gloriā eius. i Nam poſt hac nulla prorſus ratione permittendum eſt in vobis regnum peccati, poſtquam peccatis eſtis mortui, & chriſti ſacramentis ſanctificati, a Sub gratia enim dei iam eſtis, quam & in baptiſmo accepiſtis, quæ contra malum fortificat, & ad bonum præbet auxilium, non amplius ſub infirma & inualida lege. b Sed quid? An ideo peccabimus magis, quia ſub gratia ſumus, non ſub lege (quemadmodum putant) eo quod nunc prompta ſit ſemper gratia dei, quæ peccata remittit, quomodo ſub lege non erat? c Longe vero abſit hoc à fidelium cordibus, vt occaſione gratię dei, licentiores fiant ad peccandū. d Magis aūt illud apud nos perpendamus, quod qui nos ſemel exhibemus ſeruos, addicimusq; & ſub ijcimus vltronei ad obediendum, illius ſerui proculdubio, noſtra hac voluntaria ſubiectione & traditione efficimur, illius, inquā, cuius ſic nos obediētię ſubijcimus. e Si peccati ad æternę mortis p̄mia, quæ ex illius ſeruitute promerebimur: ſiue ſalutaris obedientiæ fidei, & mandatorum dei, ad fructum iuſtitiæ & ſanctificationis noſtræ, quam ex illa beata ſeruitute conſequemur. f Deo autē gratias ago, de bona conuerſione veſtra, quoniam cum fuiſſetis olim ſerui peccati, ipſo tamen vocante, ſanctæ obedientiæ chriſtianæ, ex animo in ſynceritate cordis, abiuratis erroribus, voſipſos ſubmiſiſtis. g Ad eam doctrinæ formam & ſanctę inſtitutionis modum, in quibus vos apoſtoli inſtituerūt à pa

arma iniquitat; peccato.
h ſed exhibete vos deo tāq; ex mortuis viuētes, & mēbra veſtra arma iuſtitie deo.

i Peccatū eī vobis non dominabit.

a Non eī ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.

b Quid ergo peccabimus qm̄ nō ſum⁹ ſub lege, ſ; ſub grā?

c Abſit.

d An neſcit; qm̄ cui exhibet; vos ſeruos ad obediendū, ſerui eſtis ei⁹ cui obeditis?

e ſiue pcti ad mortem, ſiue obeditiōis ad iuſtitiā.

f Gratias aūt deo, quod fuiſtis ſerui pcti: obediſtis autē ex corde.

g in eā formam doctrine in qua tradi ti eſtis,

triſs erroribus & viciis priſtinis traductos.

h liberati aũt a peccato ſerui facti eſtis iuſtitie.
i Humanũ dico propter infirmitatẽ carnis veſtre.

h Poſtquam autem deſiiſtis eſſe ſerui peccati, facti eſtis ſerui iuſtitiæ. i Quod dico, vos iam fideles factos, ſeruos eſſe iuſtitiæ (cũ videatur hæc eſſe ſecundum veritatem mera & ſola libertas, iuſtitiæ ſeruire) id ego humano more loquor, propter carnis infirmitatem: ob quam, nihil dubito, quin laborioſũ adhuc vobis exiſtat, ſeruire iuſtitiæ. Neque grande aliquid, & quod ſupra humanas vires exiſtat, à vobis exigitur: Sed propter carnis infirmitatem, parum aliquid, quod humanum ſit & rationabile, & factu non difficile.

a Sicut enim exhibuiſtiſ mẽbra veſtra ſeruire imũdicie & iniquitati, ad iniq̃tatẽ ita nũc exhibete mẽbra veſtra ſuire iuſtitie, in ſãctificationem.

a Nihil enim aliud exigitur à vobis, quàm vt, ſicut ante conuerſionem veſtram exhibuiſtis corpora veſtra ad perficiendum immunditiam & iniquitatem, ad iniquitatem perpetrandam: ita nunc exhibeatis eadẽ illa veſtra corpora, ex bona animi deuotione, ad perficiendum opera iuſtitię in eis, quibus ſanctificari valeatis, & ipſa quoque priſtinis viciis emundari queant: dum iam ſacris actibus mancipantur, quæ olim prophanis.

b Cum eñi ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitie.
c Quẽ ergo fructuz habuiſtis tũc in illiſ, in quib[9] nunc erubeſcitis?

b Cum enim ſeruiretis peccato liberi eratis iuſtitiæ, id eſt, ab ea vacui, eaq; priuati. c Dicite vero mihi, quem fructum aut quid veri commodi tunc potuiſtis habere in viciis & peccatis veſtris, de quibus nunc erubeſcitis, cum vobis ad memoriam reducuntur, & pro quibus modo apud deum confũdimini, & pœnitentiam agitis? proculdubio nullum.

d Nam finis illorũ mors eſt.
e Nũc vero liberati a peccato, ſerui aũt facti deo, habetis fructũ veſtrũ in ſãctificationẽ, finẽ vero vitã eternã.

d Imò inſuper finis illorum & exitus, ad quem deducunt, æternæ mortis damnatio eſt. e At verò nunc poſt conuerſionem veſtram, facti à peccati ſeruitute per gratiam dei liberi, & ſerui facti dei habetis fructum operum iuſtitiæ, ipſam ſanctificationem cordis & corporis veſtri, fructũ haud dubie præcioſum & optabilem: inſup finalem retributionem, gloriam vitæ æternæ.

næ. f Nam ſtipendium peccati actibus debitum & determinatum,mortis æternæ dānatio eſt. g Vita autem æterna,non quidē ex condigno debito reddenda eſt pro operū in ſe condignitate:ſed ex dei gratia &dono, pro operibus iuſtitiæ,eam nihilominus indubie recipiem⁹,in chriſto Ieſu domino noſtro, per quem et in quo,nobis ſunt noſtra omnia vere bona.

f Stipendia peccati/mors.

g Gra aūt dei / vita eterna/in chriſto ie ſu dño noſtro.

ELVCIDATIO CAPITIS. VII.

a D vos nunc ſermonem conuerto Iudæi,qui legis habetis ſcientiā,

A Vobis ea quæ ſunt legis proponēs: vt ex collatione clarum fiat, quod volumus, b Scitis enim quod lex quælibet,ſuper hominē dñium non habet neq; ſibi habet ſubiectū,&obligatū,niſi donec ipſa vigorē habet,et īſuo perſtat robore.Nā ſi antiquata fuerit,abrogata ac mortua , nō vltra ſibi tenebit quenquam obligatum. c Et quidem mulier quæſub viri imperio per matrimonium eſt ſubiecta , donec vir eius viuit,alligata eſt legi:Ita vt illum non poſſit pro libito relinquere. d Si autē mori ipſum contigerit,hoc ipſo abſoluta erit,à lege viri:nec erit lex vel ius aliquod , quo prohibeatur alteri iungi. e Atq; ita donec vir viuit,adultera erit & reputabitur:ſi priori relicto viro(ſub cuius lege tenebatur obligata,alteri ſe adiunxerit,ad actum maritalē, f mortuo autem viro, à lege & iure viri liberata eſt: vt adultera nec ſit nec reputetur ſi alteri ſe per matrimonium iunxerit. Legē viro comparamus,ſub qua hactenus vixiſtis in Iudaiſmo : vos autem legi ſubditos, cum muliere conferimus. g Vos itaq; fratres,legi eſtis mortificati.Id eſt, per mortem legis ei ſubtracti,quoniam ipſa mortua eſt vobis,per corporis chriſti mortē,quæ conſūmauit legalia & vetera omnia,quoniam finis

TEXTVS CAP. Septimum.

a An ignoratis fres (ſciētib⁹ eñi legē loquoꝛ/)

b qꝛ lex in homine dominat quāto tpe viuit?

c Nā q̄ ſub viro eſt mulier viuente viro alligata eſt legi.

d ſi aūt moꝛtu⁹ fuerit vir eius ſoluta ē a lege viri.

e Igitur viuente viro vocabit adultera/ſi fuerit cum alio viro.

f Si aūt moꝛtu⁹ fuerit vir eius/liberata eſt a lege viri:vt nō ſit adultera ſi fuerit cum alio viro.

g Itaq; fratres mei & vos moꝛtificati eſtis legi p coꝛp⁹ xpī:

h vt ſitis alterius / qui ex mortuis reſurrexit / vt fructificetis deo.

i Cum enim eſſem⁹ in carne / paſſiões peccatorum q̄ p legē erāt / opabāt in membris noſtris / vt fructificarent morti.

a Nūc autem ſoluti ſum⁹ a lege mortis / i qua detinebamur: ita vt ſeruiamus / i nouitate ſpiritus / z nō i vetuſtate litere.

c quid ergo dicem⁹? lex pctm̄ eſt? Abſit.

d ſed pctm̄ nō cognoui niſi per legem.

e Nā cōcupiſcētiā neſciebā / niſi lex diceret. Nō ɔcupiſces.

f Occaſione aūt accepta / pctm̄ per mādatum opatum eſt i me oēs ɔcupiſcētiā.

nis legis eſt Chriſtus, in ſanguine ſuo nouā legem & omnia noua dedicans. h vt poſt hac alterius adhæreatis nouæ legi, hoc eſt, CHRISTI IESV, qui à mortuis reſurrexit, Sic, inquam, illi adhæreatis, vt bonis actionibus de cætero vacantes, bonorum operum fructū vobis accumuletis in deo, & ad gloriam eius. i Cum enim nondum ad ſpiritum fidei traducti, adhuc in carnis concupiſcentia viueremus, malæ inclinationes & impulſus praui, quæ ex lege occaſionem non modicam ad ſeruiendum accipiebant, modo quodam regnabant, & efficaciter dominabantur in corpore noſtro, ſpiritumtenentes ſuppeditatum & captiuum, vt nos ad mortem & damnationem inducerent. a Nunc vero à veteri lege illa mortis occaſionem dante & viuificare impotente, ſub qua vt paruuli ſub pædagogo concluſi detinebamur, per gratiā euangelii liberati ſumus, b ſic vt nos amplius in literali legis ſeruantia, ſed in ſpirit⁹ libertate, per regenerationem noui facti, deo ſeruiamus: qui nos ab illa ſeruitute & vetuſtate, ad hanc nouitatem & libertatem, vocare dignatus eſt. c Neque vero, quod dico, paſſiones peccatorū per legem eſſe, ſic accipi velim, quaſi ſentiā ipſam legem eſſe peccatum aut malum. d Sed peccatum aliquod, imò plura dico eſſe peccata, quæ non cognoſcerentur eſſe peccata, niſi per legem ea prohibentem, atque ita prohibendo indicantem. e Exēpli gratia, de actu concupiſcendi, quiſvnquam credidiſſet internum ſolum concupiſcentiæ motum ſine exteriori operatione eſſe peccatum, niſi lex indicaſſet, prohibens non concupiſcere rem alienam, nedum non furari exterius? f At vero ipſe qui in nobis habitat peccati fomes (qui hic peccatum nominatur, eo quod omnis peccati ſit origo quædam,) id eſt, cor

rupta

rupta noſtra & peruerſa ſenſualitas, occaſionē accipiens ex mādato, quo innotuit cōcupiſcentiam eſſe peccatum, dum nititur ſemper in vetita, exardeſcit vehementius, vt operetur in nobis multiplicem concupiſcentiam & omnis generis peccatum. g Ante legem enim datam, peccatum quodammodo mortuum erat, vt minus cognitum, minuſque validum & efficax. h Et quidem fuit tempus, quando ſine lege ſcripta viuebant homines, ante videlicet legis dationem: & tunc ſibi viuere quodammodo videbantur, quando lege ſcripta non redarguebantur, nec onerati cogebantur. i Per dationem autem legis reuixit valentius q̄ ante, & apertius notiusq́, quod ante debile & incognitum latuerat: & nos morti facti ſumus amplius obnoxii, ex legis iudicio, nobis peccata demonſtrante, & occaſionaliter ad maiora & plura nos adducente, dum multas ſuperaddit prçceptiones & prohibitiones, quibus ante non obligabamur, & peccata nota faciebat, ad quæ poſtmodum, cognito quòd eſſent peccata, corruptio ſenſualitatis inclinat ſolicitatq́ vehementius. a Atque ita re ipſa compertum eſt, legem quæ ad vitam â beneficio dei pro magno beneficio data erat, noſtro vitio nobis factam eſſe mortis occaſionem. b Corruptus enim ſenſualitatis fomes, accipiens occaſionem ex lege bona (vt ſupra diximus) ſeducebat homines à rectitudine rationis & vitæ, ad conſentiendū carnalibus deſyderiis, c & per illius bonę legis occaſionem homines in peccati perpetrationem inducens interficiebat. d Non ergo culpamus legem, quæ eſt ſancta & ſine macula: neque mandatum Dei quod omnimodis iuſtum eſſe fatemur, & ſanctum & bonum. e Neque dico legem bonam per ſe mortem nobis eſſe factam, quaſi ipſa

g ſine lege eī pctm̄ mortuum erat.

h Ego autē viuebā ſine lege aliquādo.

i Sed cū veniſſet mādatū, pctm̄ reuixit ego aūt mortu9 ſū.

a Inuentū eſt mihi mandatū quod erat ad vitā, hoc eſſe ad mortem.

b Nā pctm̄ occaſione accepta p mādatum ſeduxit me,

c & p illud occidit.

d Itaq́ lex quidē ſācta & mādatū ſāctū, & iuſtum & bonum.

e Quod ergo bonū ē mihi factū ē mors?

f Abſit.
g Sed peccatum, vt appareat peccatũ, p bonũ operatũ eſt mi hi mortem,

h vt fiat ſupra mo dum peccãs pctm̃ p mandatum.

i Scimus eñ q lex ſpiritualis eſt.

a Ego aũt carnalis ſũ venũdat⁹ ſub pec cato.

b Quod enim ope ror, nõ intelligo.

c Non eñ quod vo lo bonũ, hoc ago, ſʒ quod odio malũ, il lud facio.

d Si aũt quod nolo illð facio ↄſentio le gi qm̃ bona eſt.

ipſa mortem effecerit hominibus, ſitq; mor tis cauſa. f Abſit enim, vt hoc de ſancta dei lege impiè aſſeramus. g Sed dicimus, quod ipſe fomes peccati, per occaſionem bo næ legis hominibus effecerit mortẽ, ſic vt ap parens fieret, & validius quod ante latebat, priusq̃ p legẽ iudicaretur. h vt fomes pctĩ (quemhic ſẽper pctm̃ dicimus) appareret iã ſupra modum peccans, per legis occaſionem: dum poſt legem datam ad vetita magis ſo licitat & inducit, & propter expreſſam le gis prohibitionem, grauiora ſunt peccata quæ committit: vt ſic & in pluribus delin quat & grauius. i De lege enim illud ſci mus & fatemur, quod bona & ſpiritualis ſit in ſeſe, vtpote à patre ſpirituum data. a ho mines autem ex corruptione quæ eis ineſt ex primi parentis peccato, carnales ſunt, pri mi parentis peccato & conſenſu malo ſub peccati tyrannide traditi, conſtituti, obliga ti, & quaſi venditi in ſeruitutem. Ecce quod dicturus ſum de toto humano genere, quate nus ſub illa corruptione fomitis continetur, ſub mea perſona dicturus ſum: ſic de meip ſo loquens, quaſi præter peccati fomitem ni hil in me foret, gratiam dei quodammodo diſſimulans. b Itaq; quod ego ago ex cor ruptione carnis, nõ ſcd̃m rõnis intelligẽtiã, ſed poti⁹ ſcd̃m carnis ago malã cõcupiſcẽtiã, cui ex naturali propagatiõe oẽs ſubiicimur, donec per Dei gratiam liberemur. c Neq; enim ſecundum carnem illud facio, quod ſe cundum rationem vt bonum eligo, ſed quod ſecundum rationem deteſtabile mihi eſt ma lum illud facio: ſequens magis in opere, fo mitis tractum peruerſum, quàm rationis re ctum dictamen, & voluntatis electionem bonam. d In eo autem, dum facimus ſecũ dum carnis impulſum, quod ſecundum ratio nem deteſtamur, legem ſane approbamus,

quod

quod bona ſit,quãdo per rationem quod il-
la præcipit, nos vt bonum iudicamus & eli
gimus, quamuis dominante concupiſcentia
non perficiamus. c Itaq; dum ſic ex carnis
mala inclinatione , contra rationem operor
quod malum eſt,non ego ſecundum ſpiritũ
(qui eſt in homine potior pars)illud operor:
cum frequenter repugnante etiam ſpiritu,
contra rationis imperium,in nobis paſſiones
peccatorũ inſurgant: f ſed peccati fomes,
qui in carne corrupta per priuationem ori
ginalis iuſtitiæ implantatus inhabitat, per
traducem & propagationem à primis parẽ
tibus. g Experientia enim quotidiana cer
tus ſum,quod in me ſecundum carnem,& in
corrupta carne iſta,non habitat vlla ad bo
num inclinatio, ſed pronitas ineſt ad omne
malum. h Nam ex parte ſpiritus , video
mihi bonum frequenter in electione eſſe &
deſyderio:ſed propter carnis concupiſcenti-
am,nequeo perficere, quod ſecundum ſpi-
ritum vtcunque volebam. Iam autem di-
ximus de homine nos ſic loqui,vt eſt in ſeip
ſo,ſine auxlio diuinæ gratiæ ſuperadditæ.
i Non enim valentes ſumus ex nobis,vt bo
num quod quomodocunque eligimus,perfi
ciamus:ſed malum , quod ſecundum ſpiritũ
odio habemus,perficere potẽtes ſumus:quia
nimirum dominatur in homine ex ſua vitio
ſa origine,peccati fomes,non ſpiritus. a Si
autem facio quod ſecundum ſpiritum nolo:
non vtique ego ſecundum ſpiritum(qui eſt
potior in homine pars)id facio:ſed caro ipſa
& fomes peccati(qui in ea regnat,donec per
gratiam CHRISTI deuincatur) vel repu-
gnante ſpiritu, & contradicente voluntate,
mala exſuſcitat. b Inuenio igitur legem bo
nam eſſe & ſanctam qualem diximus,dum
volo bonum facere ſecundum ſpiritum:quã
quàm mihi malum in proximo in carnis cõ
cupiſcen

e Nunc aũt iam nõ ego operor illud:

f ſed quod habitat in me peccatũ.

g Scio eñ q̃ nõ habitat in me/ hoc eſt in carne mea bonũ

h Nã velle adiacet mihi proficere aũt bonũ non inuenio.

i Non eñ quod volo bonũ/hoc facio: ſed quod nolo malũ hoc ago.

a Si aũt quod volo illũ facio/iã nõ ego operor illud ſed qđ habitat in me pctm̃.

b Inuenio igitur legẽ volenti mihi facere bonum q̃m mihi malum adiacet.

c Condelector em̃ legi dei ſecundũ interiorem hominem.

d video autem aliã legẽ in mẽbris meis repugnantẽ legi mẽtis mee.

⁊ captiuantẽ me in lege peccati: que eſt in membris meis.

e Infelix ego hõ/ q̃s me liberabit de corpore mortis hui⁹?

f Gr̃a dei p Jeſum xp̃z dñz noſtrũ/

g Igr̃ ipſe mẽte ſeruio legi dei / carne aũt legi peccati.

cupiſcentia adiaceat, quod me à perficiendo bono retrahit. c Nam ſecundum ſpiritum (qui eſt interior homo, & præcipua pars hominis) complaceo & delector in lege Dei, dum ex naturali dictamine eadẽ eligo, quæ lex dei aperte pręcepit: tanquam bona. d Sed cognoſco ex altera parte concupiſcentiam peruerſam & fomitem peccati in carne inhabitantem (quam etiam poſſumus legem quandam nominare , eo quod cogat & inflectat & dominetur in carne) quæ repugnat naturali dictamini mentis, & quæ violentia quadam me velut captiuũ reddit & ſeruire facit peccato. Libet itaq; nũc exclamare in perſona eius, qui dei gratia non adiutus, ſub tyrannide præmitur, quęrens facere bonum, & propter carnis concupiſcentiam non inueniens. e Heu me infœlicem, & ex meipſo nihil niſi miſerum: quis me liberabit à corpore iſto morti obnoxio, liberũ q; faciet à corruptione quæ in eo habitat, vt non vltra in me dominetur? Quis talẽ mihi hoſtẽ ſubiugabit, aut infirmabit? Nunquid vetus Moyſi lex? Nunquid circuncisio? Nunquid legales obſeruantiæ oẽs, in quibus gloriantur Iudæi? f Nihil horũ ſane: ſed gratia Dei ſola, quæ ſpiritum contra carnis corruptionem corroborat, concupiſcentiæ virtutẽ infregit, impetumq; minuit, & ſpiritui carnem obedire facit, Gratia, inquam, dei, per Ieſum chriſtum per quem ſunt nobis omnia: quia gratia & veritas per Ieſum chriſtum facta cognoſcitur, g Itaq; nunc ego idem q; (donec iſta accedit gratia Dei, atq; ſecundum partem aliquam etiã illa in nobis habitante) ſecundum ſpirit⁹ bonam electionem, quæ legis dei ſunt, deoq; placita, quæro perficere: ſecundum carnem autem, quæ concupiſcentia ſuadet, & ad quę fomes peccati inſtigat concupiſco?

ELVCIDATIO CAPITIS VIII. TEXTVS. CAP. octauum.

Gitur ob gratiam dei, adiuuantem & liberantem a malitia inhabitan-
I tis concupiſcentiæ, nō eſt quod mortis æternæ damnationem timeant fideles, qui in chriſtum credūt quaſi eā non poſſint effugere: b Illi, inquam, non timeant, qui ſecundum ſpiritum, gratię Dei acquieſcentes, conuerſari ſtudent, & nō ſecundum carnis concupiſcentiam carnaliter viuere. c Spiritus enim ſanctus, in fidelibus author vitæ ſpiritualis (quæ eſt velut lex quędam regulans in bono ſpiritum humanum) ipſe eſt qui in chriſto Ieſu credentem, liberat à lege peccati & mortis: id eſt, à fomite malæ concupiſcentiæ, atque etiam a legis veteris carnali obſeruantia: quoniam per ſpiritum CHRISTI fit, vt nec fomes peccati nocere poſſit, neque ad legis vltra obligemur ſeruitutem. d Quod enim veteri legi erat penitus impoſſibile, in eo quod infirma erat per ſuas carnales obſeruantias & ad ſaluandum inualida, Deus impleuit ſua prouidentia, mittens filium ſuum indutum carne, eiuſdem, ſecundum veritatem, naturæ cum carne noſtra peccato ſubdita, quāquam eſſet eius caro peccato minime ſubdita: e atque ita per filium ſuum factum velut hoſtiam pro peccato, damnauit, deſtruxit, expiauitq; peccatum, quod erat in carne noſtra, f vt quam lex promittebat, ſed per ſe conferre non poterat peccato, iuſtificationem noſcompletam in nobis & perfectam, chriſti morte, ſuperemus: g Nos, inquam, qui non ſecundum carnis deſyderia adherētes concupiſcentię, neq; in carnalibus veteris legis obſeruantiis, viuimus: ſed in veritate & libertate ſpiritus, ſpūaliter conuerſamur. h Qui enim ſecundum carnales, vel concupiſcentias, vel obſeruationes conuerſantur, non ſa

a Nihil ergo nūc dānationis eſt iis qui ſunt in chriſto ieſu, b qui non ſcdʒ carnē ambulant.

c Lex eī ſpūs vite i chriſto ieſu liberauit me a lege pcti ⁊ mortis.

d Nā quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur p carnē, deus filiū ſuum mittens in ſimilitudinē carnis pcti,

e ⁊ de pctō dānauit pctm̄ in carne.

f vt iuſtificatio legꝭ impleretur in nobis,

g qui non ſecundū carnē ambulamus,

ſed ſecūdū ſpm̄. h Qui em̄ ſcd̄m carnem ſunt,

non ſapiunt neqꝫ ſciunt quæ ſpiritus ſunt, ſed tantum ea quæ carnis, & ad carnem omnia referunt. i Quemadmodum econtrario ſpirituales, quæ ſpiritus Dei ſunt, quærunt referuntqꝫ ad illum omnia. Nam prudentia carnis, ſicut mortem: ita ſpiritus ex aduerſo vitam operatur & pacem. b Carnis enim prudentia, deo aduerſatur, atqꝫ aduerſus ipſum exercet inimicitias, eo quod legi dei (quæ ſpiritualis eſt) ſubiici nolit, ſiue quia ea quæ contra legem dei ſunt quærit, ſiue quia per carnales obſeruantias à libertate legis euangelicæ auocat, & impedimentum illi præſtat. c Ac proinde, qui adhuc in carne conuerſantur, carnalia ſequendo deſyderia, vel in carnalibus adhuc fidendo obſeruantiis, deo nequeūt placere, donec ſic carni adhæſerint. d Spero autem, quoniam vos iam in carne non eſtis, facti ſpirituales: quales eſtis indubie, ſi ſpiritus dei habitat in vobis. e Quod ſi quis ſpiritum Chriſti non habeat, extra Chriſtum ille eſt, & ad Chriſtum non pertinet. f Si autem (vt ſpero) Chriſtus in vobis eſt, atqꝫ proinde etiam ſpiritus eius: ergo caro quidem mortua eſt, propter peccatum, quod cum appetat, ꝓhibetur perficere à ſpiritu ſācto, qui corpus peccato mortificat: ſpūs aūt viuit propter iuſtificationem & iuſtitiam, quam ex gratia ſpiritus ſancti conſequitur. g Si, inquam, ſpūs patris, qui IESVM à mortuis excitauit, in vobis manet, idē ipſe qui filiū ſuſcitauit, veſtra quoqꝫ infirma & mortalia corpora viuere faciet, in operibus bonis nunc, & poſtmodum in æterna vita, propter ſpiritum qui in vobis habitat, à quo animæ procedit vita ſpiritualis, ſicut corpori ab anima ſua vita procedit. h Itaqꝫ fratres, debitores ſumus: non quidem carni, vt ſecundum eius viuamus deſyderia, ſed Deo, vt illius impleamus voluntatem, ſecun

que carnis ſunt ſapiunt, i qui vero ſcdꝫ ſpūꝫ ſūt, que ſunt ſpūs ſentiunt. a Nā prudentia carnis mors eſt: prudētia ſpūs, vita ⁊ pax. ā Qm̄ ſapientia carnis inimica eſt deo, legi em̄ dei, nō ē ſubiecta: Nec ei poteſt.

c Qui aūt in carne ſunt deo placere nō poſſunt.

d vos aūt in carne non eſtis, ſed in ſpū: ſi tñ ſpiritus dei habitat in vobis.
e Si quis autē ſpūꝫ xp̄i nō hꝫ, hic non ē eiꝰ f Si aūt xp̄s in vobis eſt, corpus quidē mortuū eſt, ꝓpter pctm̄: Spiritꝰ vero viuit, ꝓpter iuſtificationem.

g Quia ſi ſpūs eiꝰ q̄ ſuſcitauit Jeſūa mortuis, habitat ī vobꝫ: q̄ ſuſcitauit ieſū xp̄ꝫ a mortuis, viuificabit ⁊ mortalia corpora veſtra, propter īhabitantem ſpiritū eius in vobis.

h Ergo fratres, debitores ſumꝰ: nō carni vt ſcd̄m carnē viuamus.

cundum ſpiritum. i Nam ſi ſecundum carnis concupiſcentias peruerſas vitam duxeritis, moriemini in peccatis concupiſcentiæ veſtrę. a Si autem per ſpiritum, carnis deſideria ſupplantare, & carnis opera mortificare ſtudueritis, ita demum viuetis. b. Quicunque enim in ſua conuerſatione ac vitæ ſuæ inſtitutione ſpiritu Dei reguntur atque ducuntur, hi (vtpote eodem ſpiritu regenerati) ſecundum adoptionem filii dei ſunt. c Spiritus enim quem accepiſtis credentes, non eſt ſpiritus ſeruitutis & timoris, vt nos ſic iterū timere faciat quaſi ſeruos, quomodo olim iudæi pœnarū terrore ſeruiebant: a Sed ſpiritus libertatis eſt, quo adoptamur in filios Dei, quo ſuggerente audemus Deū fiducialiter patris nomine cōpellare, illicq; dicere Aba: quod interpretatur pater. b Ipſe enim ſpiritus diuinus, occulta ſuggeſtione, ſpiritui humano perhibet teſtimoniū, in quo inhabitat, quòd veri ſimus filii Dei: de cui⁹ teſtimonio nihil eſt dubitandum, quum ſit ipſe ſpiritus veritatis. c Si vero filii dei ſum⁹: ergo & hæreditatis eius ſecundum ſpē participes ſumus, eiuſdē ſuo poſtmodū tempore futuri poſſeſſores, d Hæredes quidem Dei patris, Chriſti vero filii, etā cohæredes: quatenus & ipſe filius eſt Dei, et noſtrū omnium per carnis aſſumptionē frater effect⁹. e Si modo per patientiā configuremur Chriſto, in iis quę pro eius nomine ſufferenda obueniunt: vt debito ordine hoc pacto, in tempore retributionis, eidē ſecundū gloriā etiā configuremur atq; aſſimilemur. Neq; vero magnum aliquid videri cuiquam debet, pro nomine Chriſti grauia quępiā ſuſtinere, propter expectationem venturæ retributionis. f Scio enim et certiſſime mihi perſuaſū habeo, paſſiones quæ in hoc mūdo obuenire poſſunt fidelibus, etiāſi vniuerſæ in vnū congloben-

D tur,

i Si enim ſecunduz carnē vixeritis, moriemini.

a Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

b Quicūq; enim ſpū Dei aguntur, hi ſūt filij Dei.

c Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis, iterū in timore,

a Sz accepiſtis ſpiritū adoptionis filiorū Dei, in quo clamam⁹: Abba pater:

b Ipſe enim ſpirit⁹, teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, qđ ſumus filij Dei.

c ſi autem filij, & heredes:

d heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti.

e ſi tamen ꝯpatimur vt & ꝯglorificemur.

f Exiſtimo enim, qđ non ſunt ꝯdigne paſſiones huius tēporis, ad futuram gloriam, que reuelabitur in nobis.

tur, non eſſe tamen vllo modo ſufficiẽt eſad promerendum quaſi ex condignitatis debito, illam venturi ſeculi gloriam, quæ ſuo tẽpore in nobis cũ effectu manifeſtabitur, qui modo credimus & ſperamus in eum, & per ſequutionem patimur pro nomine eius.

g Nam expectatio creature, reuelatio nez filiorum Dei expectat.

g Tanta enim erit illa beatitudo, vt ipſa quoque mundialis machina, & omnis quæ in eo eſt creatura, cum expectatione magna aſſidue ſoliteꝗ expectet, hanc filiorum Dei reuelationem: Id eſt perfectam in corpore & anima, omniũ ſaluandorum glorificationem,

h Uanitati eniz creatura ſubiccta eſt.

h Interim enim, donec finalis veniat omnium iuſtorum glorificatio, creatura omnis quæ in mundo eſt, & totus ipſe mundus, ſol etiã ipſe & luna, cæteraꝗ aſtra & orbes cœlorum, variis immutationibus motibuſꝗ cõtinuis, ſecundum generationes & corruptiones ſubiiciuntur ad humanum miniſterium, quę omnia vanitas quędam ſunt & inſtabilitas,

i non volens, ſed ꝓpter eum qui ſubiecit eam in ſpe,

i Non quidẽ ex ſuæ naturæ conditione, aut propter ſuum bonum, ſed propterea quòd ea Deus nũc ſeruituti ſubiecit, ad inſeruiendum homini pro hoc ſtatu mortali, propter quẽ facta ſunt omnia, ſub ſpe liberationis in ſuo tempore, quando poſt finale iudicium, homini vltra eorũ miniſterio non erit opus,

a quia & ipſa creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis, in libertatez glorie filiorum Dei.

a Nam tunc ipſa creatura quæ hactenus ſeruierat, ab illa ſeruitute corruptionis (id eſt inſtabilitatis, imperfectionis & ſubiectionis) libera fiet, filiis Dei ſic in libertatem gloriæ Dei tranſlatis.

b Scimus enim, ꝙ omnis creatura ingemiſcit et parturit vſque adhuc.

b Scimus autẽ et firmiſſima fide tenemus, omnia creata: & cœleſtia, terreſtria, laborib⁹ fatigari, & velut nobiſcum ſub pondere ſeruitutis, quam noſtra cauſa ſeruiũt, gemere, & magno deſyderio ſui laboris pręmiũ (nempe requiẽ & innouationem in ſtatum meliorẽ) ab initio expectare.

c Non ſolum autez illa: ſed & noſipſi pri

c Non ſolũ autẽ corporalis illa creatura ſuã liberationem expectat, & deſiderat: ſed

ſed multo magis nos ipſi, qui ſpiritusſancti primitias, & potiora eius dona, accepimꝰ in arram futuræ cœleſtis glorię, ex intimis cordis deſideriis ingemiſcimus & ſuſpiramus, donec impleatur in nobis adoptio, & reueletur in nobis gloria fillorũ Dei: d expectantes pariter, & liberationẽ corporis noſtri, ab omnibus ſuis, quibus nunc aggrauatur miſeriis. e Quanquam enim modo iſta oculis nõ videmus, ſpes tamen nos facit, de noſtra ſalute penitus ſecuros: f Imo ſpes non eſt de eo quod iam videtur, & quaſi certũ habetur, atq; poſſidetur. g Nemo enim illud ſperare dicitur, quo iã ante oculos ſuos fruitur, quaſi re iam certa & habita. h Tunc autẽ ſperare dicimur aliquid, cũ id quo in præſẽtia frui non datur, per patientiã tamẽ expectamꝰ donec tempus veniat, vt accipiamꝰ illud in certã & firmam poſſeſſionẽ. i Quomodo autẽ diximus de ſpiritu ſancto quod ipſe in nobis clamat, Abba pater, & quod teſtimoniũ reddat ſpiritui noſtro, ꝙ ſimꝰ filii Dei: ſimiliter dicimus, ꝙ ipſe eſt qui noſtrũ imperfectũ, benigno ſuo auxilio, clemẽter adiuuat in orationibꝰ. a Nos enim ex nobis nihil niſi cęci et miſerabiles, neq; quid, neq; quomodo orare debeamꝰ, cognoſcimꝰ: b ſed ipſe ſpiritꝰ mẽtẽ noſtrã illuminãs, & affectũ volũtatis bonis deſyderiis ſuccendẽs poſtulare nos facit à Deo quæ ſalutaria ſũt, gemitibꝰ et ſuſpiriis, quæ enarrare vox, neq; vlla lingua poteſt exprimere. c Verũ qui cordiũ cognitor eſt Deꝰ, optime nouit quid ſibi uelit ſpũs ꝓ nobis poſtulatiões et affectuoſiſſimi gemitꝰ: d q̄m quæ Deo ſũt placita, & hõibꝰ ſalutaria, pro ſãctis poſtulat: nõ (vt ꝓ ſeipſis ſolẽt homines) tẽporalia aut etiã noxia. e Scimꝰ vero, quoniã iis qui diligũt Deũ, eiuſdẽ ſpiritus beneficio, omnia ſiue proſpera, ſiue aduerſa, ſiue læta, ſiue triſtia, cedunt in bonum, et ad

mitias ſpiritus habentes, et ipſi intra nos gemimꝰ adoptionem filiorum Dei,

d expectantes redẽptionẽ corporis noſtri.

e Spe enim ſalui facti ſumus.

f Spes autem que videt, non eſt ſpes.

g Nam quod videt quis, quid ſperat?

h Si autẽ quod nõ videmus ſperamus, per patientiam expectamus.

i ſimiliter autem ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram.

a Nam quid oremꝰ, ſicut oportet, neſcimus:

b ſed ipſe ſpiritꝰ poſtulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus.

c Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſyderet ſpiritus,

d quia ſecundum deũ, poſtulat ꝓ ſãctis.

e ſcimus autẽ, quoniam diligentibꝰ deum, omnia cooperãtur in bonum,

fructum creſcunt meritorũ:Ita vt nulla via poſſint,ab ea,ad quam prędeſtinati ſunt,glo ria impediri: f his,inquã,qui ſecundũ pro poſitum diuinę prædeſtinationis, vocati ſũt ad fidẽ Chriſti,in ſanctitatem. g Nam quos ab æterno Deus ſic beatificandos præuidit, hos & prædeſtinauit conformes, & ſimiles filio ſuo conſubſtantiali, qui eſt imago eius: proponens eis dare gratiam ſpiritusſancti, per quam Chriſtiformes,imo Deiformes effi cimur. h Sic tamẽ,vt ipſe in pręcellenti glo ria, ſit velut primogenitus inter multos fra tres ſuos.Quanquam enim omnes nos in qui bus gratia Dei,filii Dei ſimus: Ipſe tamẽ con ſubſtantialis & naturalis eſt filius,atque ita primogenitus ante omnem creaturam,tã di gnitate quàm tempore. Nos vero tantum a doptiui,& ſecundum beneplacitum eius,ad id quod natura non eramus, aſſumpti. i Quos autem prędeſtinauit ab æterno ad glo riam ſuam,eoſdem ſuo tempore ad fidem & eccleſiam ſuam vocauit. a Quos autẽ vo- cauit(Id eſt, qui eius vocationi obedierunt) eoſdem deinde à peccatis mundauit, et ad bo na opera validos fecit. b Quos vero ſic iu- ſtificauit,eoſdem & magnificauit:nunc qui- dem in gratiæ ſuæ donis magnificis,ac poſt- modum in gloria æternitatis ſuæ. Ecce hæc ſunt mira & magnifica erga nos diuinæ di- lectionis teſtimonia.Quis vnquam tanta ſpe rare auſus fuerat? c Quid reſpondebimus ad tantæ charitatis beneficia, fratres? d Si Deus tanto nos fauore proſequitur, & ſi ille tantum nobis demonſtrauit amorẽ:quis eſt qui ſe ſperet nobis poſſe nocere, noſtráq; nobis ſalutem ſubtrahere? e Ecce tanto nos amore Deus proſequutus cognoſcitur, vt pro nobis redimendis, nobiſq; ſaluandis,nec pro prio & vnico filio ſuo pepercerit,ſed in mor tem eum pro nobis tradiderit. f Igitur filiũ ſi nobis

f his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti.

g Nam quos preſciuit, & predeſtinauit conformes fieri ima ginis filij ſui:

h vt ſit ipſe primo- genitꝰ in multis fra tribus.

i Quos autem pre deſtinauit, hos & vo cauit:

a & quos vocauit, hos & iuſtificauit:

b quos autem iuſti- ficauit, illos et ma- gnificauit.

c Quid ergo dice- mus ad hec?

d ſi Deꝰ pro nobis: quis contra nos?

e Qui etiã proprio filio ſuo non peper- cit, ſed pro nobis o- mnibꝰ tradidit illũ:

f quomodo non eti

ſi nobis dedit & pro nobis,nihil dubiū, quin omnia ſimul ad noſtram ſalutem neceſſaria, cum illo & in illo nobis contulerit: Nempe peccatorum remiſſionem,& gratiæ ſuę auxilium,et ſpiritualia omnia chariſmata,quę nobis ad ſalutem ſunt neceſſaria. g Ecce Deus eſt, qui electos ſuos à peccatis iuſtificat: quis tam audax,qui eos quos Deus à peccatis abſoluit, quaſi peccati reos,audeat falſis criminationibus accuſare? h Quis tam potens qui eos quos Deus iuſtos habet,poſſit cō demnare? i Ecce Chriſtus Ieſus Dei filius ipſe eſt qui pro noſtra ſalute morti ſe tradidit, imò morte deuicta tertia die reſurrexit, & in cœlum ſcandens, ad dexteram patris, in æqualitate glorię eius,venturus iudex,reſidet: a Qui etiam modo ad dexteram patris conſtitutus, pro nobis interpellare atq; orare inſtanter,non deſinit. Et quis eſt,aut quæ tandem iſta creatura,quæ præualere ſe putabit,aduerſus eos quos ſic Deus tanti facit,quibuſq; Deus tanta exhibet beneficia ſūmæ charitatis? b Et nos,poſteaquam tanta tam eximiæ dilectionis à Deo accepimus efficaciſſima teſtimonia:cuius tandem virtute, aut potentia ſuperari poterim⁹ a dilectione eius,aut quid nobis obuenire poterit,quo ab eius amore ſeparemur,qui nos prior tam inaudita charitate dilexit? c Neque tribulatio quælibet, neque anguſtia, neque egeſtas vlla,ſiue victus, ſiue veſtitus, neque perſequutio quęlibet,neque mortis periculū. d Sic enim apud Pſalmiſtam, in perſona fidelium pro Chriſto patientium ſcriptum legimus: e Quoniam propter tuum amorem,et tui nominis confeſſionem,mortificamur aſſidue,æſtimati tanquam oues occiſioni deputatæ. f Sed hæc omnia per patientiam ſuperamus,eiſq; per patientiam ſuperiores euadimus,ad longe etiā maiora parati. g Propter

am cum illo / omnia nobis donauit?

g quis accuſabit aduerſus electos Dei?

h Deus qui iuſtificat/ quis eſt qui cōdemnet?

i Chriſtus Ieſ⁹ qui mortuus eſt / imo q̄ & reſurrexit/ qui eſt ad dexteram Dei:

a Qui etiam interpellat pro nobis.

b Quis ergo nos ſeparabit a charitate Chriſti?

c Tribulatio/an anguſtia/an fames/an nuditas/an periculum/an perſequutio/an gladius?

d ſicut ſcriptum eſt:

e quia ꝑpter te mortificamur tota die/ eſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.

f ſed in his omnib⁹ ſuperamus/

g propter eum qui

dilexit nos. | pter eius amorem, qui tanta nobis oſtendit
h Certus ſum enim: qꝛ neqꝫ mors/neqꝫ vita/neqꝫ angeli/neqꝫ principatus/neque virtutes/ | dilectionis efficaciſſima teſtimonia. h Confido autem in Domino, & certus ſum in gratia eius. quòd neqꝫ mortis cōminatio, neqꝫ longæ vitę promiſſio, nec angeli, neqꝫ principantes eis, nec ſpiritus virtutes operātes, nec
i neqꝫ inſtātia/ neqꝫ futura/ neqꝫ fortitudo/neqꝫ altitudo/neque profundum/ | boni, nec mali, i nec inſtantia aut præſentia ſiue bona ſiue mala, nec futura, nec vlla potentia, nec quicquam eorū quæ ſunt in cœ
a neqꝫ creatura alia/ poterit nos ſeparare a charitate dei que eſt i Chriſto Jeſu domino noſtro. | lo ſurſum aut ſub terra deorſum, a nec vlla (ſi quę eſt) creatura alia, nobis poterit auferre charitatem Dei, quam habem⁹ in Chriſto Ieſu domino noſtro.

TEXTUS. Ca. Nonum. | ELVCIDATIO CAP. IX.

E vero me exiſtimare poſſit aliquis, Nea quæ dixiſſe videor in legis derogationem et Euangelicę gratię commēdationem, odio gentis meæ protuliſſe:

a Veritatem dico in Chriſto Jeſu/ nō mētior/ teſtimonium mihi perhibente cōſciētia mea/ in ſpiritu ſancto: quoniam triſtitia mihi magna ē et continuus dolor capiti meo. | a ecce in veritate, quam loquor ſine omni fictione & mendacio, coram Chriſto Ieſu, ſimul atteſtante mihi conſcientia mea, in ſpiritu ſācto, teſtor mihi triſtitiam magnam & dolorem aſſiduum eſſe in animo, amplius quàm credi poſſit, propter Iudæos, qui adhuc in ſua infidelitate permanentes, nolunt ſubiici fidei & Euangelio Chriſti.

a Optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto/ | a Vſqueadeo enim hæc res mihi cordi eſt, vt optarim atque etiamnum optem (ſi fieri poſſet, et ſic Deo foret beneplacitum) ea quam expecto mercede retributionis priuari, atqꝫ ita modo quodam à Chriſto (licet non amicitia, tamen æterna

b pro fratrib⁹ meis: | etiam præſentia) ſeparari, b pro ſalute fratrum: ſi vel tali ac tanto precio eos poſſem à ſua infidelitate & ſubſequutura damnatione redimere, vt ad Chriſtum conuertantur, & ſalui fiant. Tanti mihi eſſe illorum ſalutē, vere profiteor.

c qui ſunt cognati mei ſcđm carnē/ qui ſunt Jſraelite. | c Fratres autē meos voco filios Iſrael, qui ſūt cognati mei ſecūdū carnalē parētelā, qm̄ ab eiſdē parētib⁹ Abrahā, Iſaac & Iacob, deſcēdimus:

d quorum adoptio | d Ad quos ꝑtinet filialis

lialis adoptio, quoniam & olim eos domin⁹ propter patres ſuos in filios & populum peculiarem aſſumpſit, & in adoptione filiorū nouæ legis, ex promiſſione patribus facta, primas etiam partes habent. e Quorum eſt etiam gloria magna in eo quod mirabilia Deus, proeis ac patribus eorum, feciſſe & exhibuiſſe cognoſcitur. f Quibus olim teſtamentum illud vetus, tanquam ſingulare beneficium datum fuit, & modo nouum offertur, acceptare volētibus. g Quibus olim & lex data eſt, & obſequia peculiaria, ritusque diuini cultus ex legis pręſcriptione, fuerunt deputata. h Quibus etiam promiſſiones plures factæ ſūt, tam de temporalibus quàm ſpiritualibus bonis. i Quorum inſuper patres illi ſunt, ex quibus ſecundum carnis generationem Chriſtus naſci elegit, atq; dignatus eſt, qui eſt ſuper omnia ver⁹ deus, inęternum benedictus, amen. Atq; hæc omnia beneficia populo Iſraelitico peculiariter exhibita, quo magis multa ſunt, & magna, eo magis dolor aggrauatur mihi in animo, cū eos video, quos tantis deus beneficiis ſemper eſt proſequutus, & quibus etiam nunc omnia quaſi primis & præcipuis offeruntur, obſtinato animo ſolos reſiſtentes Euangelio CHRISTI. a Nequevero hæc dico, quaſi ſentiam promiſſiones Dei factas Abrahæ, de ſui ſeminis multiplicatione et beatitudine prorſus factas eſſe irritas, vt non impleantur propter Iudæorum obſtinatam incredulitatem. Omnino enim implentur, in iis, qui ſunt ſecundum ſpiritum Iudæi, & filii patriarcharum. b Non enim exiſtimandum eſt omnes eos eſſe corā deo veros Iſraelitas, qui ſecundum carnem ex Iſrael ſunt propagati? c Neq; omnes eos eſſe filios Abrahæ coram deo, qui carne ab eo fuerint diſſeminati. Qui igitur ſūt Abrahę verum ſemen? d Illi ſoli

est filiorum/

e ꝛ gloria/

f ꝛ teſtamentum/

g legiſlatio/ꝛ obſequium/

h ꝛ pꝛomiſſa/

i quoꝝ patres/ex q̄bus eſt xp̄s ſcd̄m carnē/qui eſt ſuper oīa deus benedictus in ſecula. Amen.

a Non aūt quod exciderit verbum dei.

b Nō ei oēs q̄ ex Iſrael/hi ſūt Iſraelite

c neq; qui ſemē ſunt abꝛahe/oēs filii.

d ſed in iſaac vocabitur tibi ſemen:

e Id eſt/ nō qui filij carnis hi filij dei.

f ſed qui filij ſūt pro miſſionis / eſtimant in ſemine.

g Promiſſionis em̄ verbum hoc eſt.

h ſecundū hoc tem pus veniā:⁊ erit ſa re filius.

i Non ſolum aūt il= la/ ſed ⁊ Rebecca/ ex vno ↄcubitu habēs Iſaac patris noſtri/

a Cum em̄ nondū nati fuiſſent/ aut ali quid boni egiſſent/ aut mali/ vt ſcd̄ꝫ ele ctionem propoſitū dei maneret:

b non ex opibus/ ſꝫ ex vocāte dictū ē ei/

c quia maior ſerui= et minori/ ſicut ſcri= ptum eſt:

d Iacob dilexi/

e Eſau aūt odio ha bui.

qui ſecundum chriſtum cuius gerit typum Iſaac) Abrahę ſunt filij per fidem. e Hoc eſt, non omnes qui ab abrabam carnis duxerunt originē, Deus pro filii eius habet, neq; tales apud deum abrahæ filij reputantur: f ſed qui ex fide nati ſunt ſecundum promiſſionem, ſicut & Iſaac ex promiſſione eſt natus, hi, inquam, ſoli reputantur de ſemine abrahæ apud deum, & inter eos computantur. g De Iſaac autem, quomodo per repromiſſionem ſit natus, docet nos ſcripturæ teſtimonium, quod in Geneſi dictum legitur ab angelis hoſpitio receptis: h Iuxta condictum reuertar ad te anno altero, & erit Saræ filius. i Non ſolum autem Sara in vno filiorum accepit promiſſionem, ſed etiam rebecca vxor Iſaac, ex eodem conceptu in vtero geminos habens, in vno tantum accepit repromiſſionem. a Cum enim nondum in lucem fuiſſent editi, neq; benè adhuc egiſſēt aliquid aut male: vt dei propoſitum & prædeſtinatio, ſecundum electionem ſuam & ſuum beneplacitum firma maneret, & non ex hominum meritis pendere demonſtraretur, Rebeccę conſulenti dominum dictum eſt de alterius tantum electione, b non ex operum meritis vel demeritis, quæ nulla pręceſſerant, ſed ex præſcientia & electione Dei, quos ipſe vult eligentis, atq; vocantis, pro ſuo beneplacito. c Dictum eſt, inquam, ei quod minor (nempe Iacob) eſſet præelectus à deo, vt ei ſubiiceretur maior. Cui conſonat Malachiæ teſtimonium, dicentis in perſona dei: d Iacob erat & Eſau, & tamen Iacob dilexi, eum ad primogenituram eligens, & benedictionem paternam ei conferens, atq; etiam ad hoc vt in eo complerem promiſſiones patribus factas, e Eſau reprobato atque ab his oībus retruſo, cui tamen videbatur ſecundum iudicium humanum, vt primoge-

nito,

nito,iſta magis competere. f Quid vero ſuper hac re dicemus? Nunquid iniquitatem & in iuſtitiā facit deus,dum hæc agit atq; ſimilia,pro ſuo beneplacito eligendo & reprobando,ante vlla merita vel demerita? g Abſit, vt talem deo impingamus blaſphemiam. h Sic enim eſt quomodo.ad Moyſē loquēs dicit dominus: Miſerebor ego,inquit, cui voluero & mīam præſtabo,cui mihi placitum fuerit exhibere mīam. Significans nimirū, in ſuo beneplacito ſitum eſſe,miſereri mīamque exhibere, vel non exhibere, citra omnem iniuſtitiā. i Non eſt igitur humanę poteſtatis,interiori vllo animi motu,aut externa quauis,quantūuis vehementi atq; etiā laborioſa operatione,in deo prædeſtinationem cauſare,Deiq; prædeſtinationem comparare, a quæ ſolius eſt dei miſerentis qui bus vult,& quos vult ſine operum conſideratione præcedentium,ab æterno prædeſtinantis. b Et de reprobatione quidem malorum,exemplum habemus in Pharaone:de quo in ſcriptura legimus à domino dictum, ad ipſum: c Ego dominus te Pharaonem in regni ſoliū exaltaui,& mentem iſtam rebellē & cor inobediens in te venire atq; permanere permiſi et permittam,ad eum finem,vt clarificetur in te potentia mea : quam in te puniendo ſic demonſtrabo, d vt cum laude & gloria prædicetur nomen meū in vniuerſa terra. Hunc ecce quia noluit,reprobauit:quem ſi voluiſſet pro ſua miſericordia,ſaluare vtiq; potuiſſet. e Itaq; videmus ex his ce exemplis,quemadmodum deus pro ſuæ voluntatis arbitrio, quibus vult,miſericorditer miſeretur: Alios,pro ſuo placito(ſi velit)obdurari permittit,atq; in obduratione permanere. f Verum ex his quæ iam diximus,mouere forſitan aliquis poſſit quæſtionem, & dicere: g Si prædeſtinari & reprobari,

f Quid ergo dicem⁹? Nunquid iniquitas apud deum?

g Abſit.

h Moyſi ei dixit miſerebor:cui miſert⁹ ſū & miaz preſtabo/ cui miſerebor/

i Igitur non volentis neq; currentis/

a ſed miſerētis ē dei

b dicit enī ſcriptura Pharaoni/

c Quia in hoc ipſuz excitaui te/

d vt oſtendam in te virtutē meā/ & vt annunciet nomē meuz in vniuerſa terra/

e Ergo cuius vult miſeretur/

& quez vult indurat

f Dicet itaq; mihi/

g Quid adhuc q̄rit

probari, eligi & obduratum permanere, in ſola Dei eſt voluntate: quid ergo adhuc querela fit aduerſus malos, & reprobos? Nam ſic dei voluntas eſſe videtur: atque proinde nec reprehendi & puniri debere videntur, cum ſit ex dei voluntate (vt ex dictis colligi videtur) obduratio: atq; per conſequens etiam malitia omnis, quæ ex ea procedit. h Nam eius voluntati, quis velit reſiſtere, aut quis pro eo quenquam reprehēdat, quod dei impleat volūtatem? Compeſce teipſum ô homo, ab inquirēdis huiuſmodi quæ ſupra humanum captum exiſtunt, profundiſſimis & ſecretis dei iudiciis i Quis enim es tu ô homo miſer & mortalis, qui poſſis te deo exaduerſo opponere, ad criminandū ſiue culpandum iudicia eius? a Quemadmodum enim id quod per artem fingit figulus, qualecunq; tandem ſit quod fingitur, non obmurmurat aduerſus figulum, dicens: Quid me feciſti ſic? Ita neq; homo contra deum murmurando ſe poteſt opponere, quaſi ille male nos finxerit aut malum quenquam creauerit. b Habet ne figulus qui in luto operatur, hanc ſuper luto poteſtatem, vt poſſit de eo facere quodcunque ſibi fuerit placitum, ſiue vas in vſum aliquem honorificum, ſiue aliud in vſum minus honeſtum, atque etiam contemptibilem? c Quid ſi etiam deus volens oſtēdere ſeueritatem iuſtæ vindictæ ſuæ, & potentiam ſuam facere manifeſtam in punitione impiorum, toleret nunc in hoc tempore impios homines, qui ſint ei in nouiſſimo die vaſa iræ, in quæ videlicet tunc effundat irā ſuam, exercendo in eos vindictam iuſtitiæ ſuæ: d vt ex altera parte reluceat copioſiſſima illa & ditiſſima gloria miſericordiæ eius, erga vaſa miſericordiæ quæ prædeſtinauit ab æterno, atque per gratiam ſuam in tempore præparauit, vt effundat in eos, impleat

h voluntati eiꝰ quis reſiſtit?

i O homo tu q̄s es, q̄ reſpondeas deo?

a Nūquid dicit figmētū ei qui ſe finxit quid me feciſti ſic?

b an nō h̄z poteſtatē figulus luti, ex eadē maſſa facere, aliō q̄dē vas in honorē, aliud vero in contumeliam?

c Quod ſi deꝰ volēs oſtendere iram & notam facere potētiā ſuā, ſuſtinuit in multa patiētia vaſa ire apta in interitum,

d vt oſtenderet diuitias glīe ſue in vaſa mie que preparauit in gloriam?

pleatque gloria ſua iſta ſi Deus ita velit, tu quis es qui reſpondes Deo, aut contra illum ſuper hoc agas? e Atque hos quidem quos ſic præparauit in gloriam ſuam, ipſe elegit: non ex carnaliter Iudæis tantum, ſed etiam ex gentilibus, f Iuxta quod in Oſee propheta dicit dominus: Vocabo, inquit, eos qui olim populus meus non erant, vt fiant, ſint que populus meus, in quo per gratiam inhabitem: & populum, qui antea dilectus non fuerat propter idololatriam, vocabo habeboque poſt vocationem dilectum, vt ei bene faciam: & qui prius ſub ira detinebatur, extra gratiam & miſericordiam, vocabo conſequutum miſericordiam. g Futurumq; eſt in tempore illo, vt in locis illis gentium, vbi inhabitabant qui non erant popul⁹ dei illic poſtmodum vocentur ſintque & habitent, non ſolum populus, ſed etiam filii Dei viuentis. Populus enim gentium, qui idololatria ſua erat non populus Domini, non miſericordiam conſequutus, & non dilectus, ſuſcepta poſtmodum fide, factus eſt populus domini, & dilectus & miſericordiam conſequutus. Atque hoc quidem Oſee vaticinium, aperte de copioſa gentium quæ modo impletur vocatione prædixit. h Cæterum de vocatione Iudæorum, & paucitate vocandorum ex eis Eſaias clamat, & palam loquitur, i dicens, Ex maxima & innumerabili multitudine filiorum Iſrael, reliquias aliquas (id eſt, paucos electos) ad ſalutem fidei peruẽturas. a Erit autem & veniet ſuo tempore, qui coſummabit & perficiet verbum prædicationis, legis prolixitatẽ in pauciſſima & facillima præcepta euangelica cõtrahẽs abbreuiãs ipſũ in iuſtitia & æquitate, qm̃ perfectam iuſtitiã & ſufficientem ad ſalutem, iucludit abbreuiatum verbũ ſancti euãgelii (b Dominus eñi ipſe) vt

e Quos vocauit, nos, non ſolũ ex iudeis, ſed etiã ex gentibus.

f Sicut in Oſee dicit: Uocabo non plebẽ meã, plebẽ meã, & nõ dilectã, dilectã & nõ miaz conſequutã, miaz cõſequutã.

g Et erit in loco vbi dictũ ẽ eis, nõ plebs mea vos, ibi vocabũtur filij dei viui,

h Eſaias aũt clamat pro Iſrael:

i Si fuerit numer⁹ filiorũ iſrael tanquã arena maris, reliq̃ ſalue fient.

a Uerbum eñi cõſũmans, & abbreuiãs in equitate.

b quia verbũ breuiatum

offenſionis,& petram offendiculi, id eſt,chriſtum Ieſum,in quem impingendo , & cui reſiſtendo ſeipſos lædent, & qui illis erit in ruinæ interitusq; occaſionem. i Omnis autem qui in illũ nõ impegerit,ſed ei per fidem cum charitate adhæſerit, non erit confuſus in nouiſſimo,ſed erit ei in ſalutem ſempiternam.

pidem offenſionis/ & petrã ſcandali/ i & õis qui credit in eũ non confundet.

¶ ELVCIDATIO CAPI. decimi.

a Terum dico vobis, fratres mei (ne quis de me ſiniſtre ſuſpiſcetur,
1 odio me habere gentem meam) deſyderium cordis mei vel ſummum id eſſe,ad quod etiam precibus,quãtum poſſum apud deum,nitor aſſidue, vt ipſi quoque Iudęi ad chriſtum conuerſi,fiant ſalui. b Nam hanc rem in meipſo ſatis expertus,teſtimonium illis perhibeo, quod zelum habeant atque feruorem,quo ſe putãt pro dei gloria agere: c ſed inſipiens & ſtultus eſt eorum zelus,qui non eſt ſecundum fidei ſcientiam:Imò fidei contrariatur.Idcirco enim tam feruide aduerſus chriſti nomen agunt,quoniam putant per Chriſti nomen, veri Dei(quem colunt) gloriam imminui: & ob hoc,ipſum impugnantes,deo ſe putãt præſtare obſequium. d Nam quia verã ignorant iuſtitiam quæ ex fide eſt corã deo: ſuam vero illam, quæ ex legis operibus eſt coram hominibus,ſecundum carnalem legis obſeruantiam,quærunt confirmare,nec permittere volunt,vt per legem fidei antiquetur,ita fit, vt propter ſuam apparentem iuſtitiam, quam tueri mordicus & intertenere quærunt, e iuſtitiam fidei quæ perfecta eſt coram Deo,non ſolum non acceptent,ſed etiam impugnent. Quod ſummæ proculdubio inſipientiæ & dementiæ eſt. f Totius enim legis veteris finis eſt chriſtus,vt in eo,& per eum

TEXTVS. CAP. decimum.

a Fratres volũtas quidem cordis mei/ & obſecratio ad deũ/ fit pro illis i ſalutẽ.

b Teſtimonium enĩ perhibeo illis/ quod emulationem quidẽ dei habent/ c ſed non ſecundum ſcientiam/

d Ignorãtes enĩ iuſtitiã dei/ & ſuã querentes ſtatuere/ e iuſtitie dei non ſũt ſubiecti.

f Finis ei legis chriſtus / ad iuſtitiam omni credenti.

eum conſequantur perfectam iuſtitiam, omnes qui credunt in eum. Finis, inquam, eſt ad quem omnia legis, tam cęremonialia, quàm iudicialia præcepta reſpiciunt: ad cuius aduentum, ſuos obſeruatores lex præparabat & ad quam ipſa ſuis teſtimoniјs tranſmittit, ſibi ſubiectos. Denique ipſe finis eſt et perfectio, & conſummatio omniũ tam cæremonialium, quàm iudicialium, quę in eius morte facta ſunt irrita: Vnde patet, inſipienti admodum zelo illos agi, quo nunc oblatam ſi dei iuſtitiam, recuſant, atque etiã impugnãt. Nam de iuſtitia quæ ſecundum legem & ex lege eſt, quam ſit imbecillis atque inualida patet ex eo quod ſolum à morte corporis cuſtodiebat obſeruantes, nõ aũt animam à peccatis iuſtificare potuit,

g Moyſes ei ſcripſit. qm̃ iuſtitiam que ex lege eſt / qui fecerit homo / viuet in ea.

g Iuxta quod Moyſes ſcripſit in libro Leuitici, quod iuſtitiam quæ ex lege eſt qui opere impleuerit, viuet per eam, id eſt, Qui iuſtitias legis omnes, & præcepta omnia diligenter impleuerit, mortis pœnam atque etiam cæteras corporis pœnas tranſgreſſoribus deputatas, effugiet, nullum veræ iuſtificationis fructum ex legis obſeruatione aſſignans.

h Que autem ex fide eſt iuſtitia / ſic dicit / Ne dixeris i corde tuo /

h At vero fidei iuſtitia, hoc exigit atque poſtulat vt non dicas quaſi non dubius aut incredulus apud temetipſum: Quomodo fieri potuit qđ dicunt chriſtiani, vt CHRISTVS Dei filius de cœlis deſcenderit ad terras?

i Quis aſcẽdit i celum? .i. chriſtuз deducere:

i Et quis eſt qui aſcendit in cœlum? hoc eſt, vt illum inde nobis deduceret, qui huiꝰ rei certitudinẽ nobis poſſit exponere? Neque iterum dicas dubius in corde tuo: Quomodo verum eſſe poteſt quod dicunt Chriſtiani, chriſtum mortuum ab inferis reſurrexiſſe ad vitam?

a aut quis deſcẽdet in abyſſuз? hoc eſt / chriſtum a mortuis reuocare.

a Et quis huius rei cauſa, ad infernum deſcendit, id eſt, ad chriſtũ excitãdũ à mortuis reſuſcitandũq́ȝ ab inferis? Hoc eſt, fidei iuſtitia, nõ operatione carnalium obſeruantiarum cõſiſtit,

ſtit,ſed in hoc vt ſine vlla hæſitatione, aut dubitatione,ac ſine quæſtionibus, contradictionibusque,ſimpliciter credatur Chriſtus Dei filius de cœlo deſcendens,humanam aſſũpſiſſe naturam,eundemque poſtquã vt homo mortuus extitiſſet, tertia die ad vitam diuina ſua virtute rediiſſe. Abſque quæſtionibus,inquam,eiuſmodi & hæſitationibus quæ fidei firmitati repugnant. b Sed iuxta ſcripturæ verbum(vt eam noſtro ſermoni noſtroque propoſito aptemus)prope & intra te eſt,verbum fidei,&in corde tuo,&in ore tuo:ſi fidem rectam & corde credis, & ore confiteris.Et intra te totius Euangelij habere potes rationem,ſi tantum velis abſque hæſitationibus & interrogationibus eiuſmodi,ſimpliciter(vt oportet)credere.Nã fides ſola,omnium eorum quę credimus, tota ratio eſt. c Hoc autem verbum de quo nunc loquimur, in quo ſolo eſt perfecta ſal⁹, verbum ſancti Euangelij,eſt verbum fidei chriſtianę quod prædicam⁹: d Nempe qđ omnis qui in corde ſuo ſimpliciter firmiter que crediderit dominum noſtrũ Ieſum chriſtum, quod ipſe verus ſit Dei patris filius, quem pater à mortuis tertia die reſuſcitauit ac cætera quę de illo ſanctum prædicat Euãgelium,ea etiam cum oportunum fuerit ac neceſſarium,in ore confiteri non formidans, neque erubeſcens, ſalutem illi conſequetur, quiſquis tandem fuerit,ſiue gentilis,ſiue Iudęus. e Tametſi enim fides quæ in corde eſt per ſe iuſtificet,nõ erit tamen ad ſalutẽ finalẽ ſufficiens: f niſi & ore(cũ res popoſcerit,& occaſio occurrerit)parat⁹ ſis quod corde credis,conſtanter cõfiteri. Atque ita de cæteris cæterorum membrorũ officiis:quæ oĩa debent eã quæ in corde eſſe dicitur:fidẽ atteſtari,quæ fidei ſunt conſona (cum occurrit occaſio) libẽter operãdo. g Nã de hac ſalute omnia

b Sȝ quid dicit ſcriptura? Prope eſt verbũ in ore tuo/ ꝛ in corde tuo.

c Hoc ẽ verbuȝ fidei quod pꝛedicamus:

d Qꝛ ſi ꝯfitearis in oꝛe tuo dñm Jeſum ꝛ in coꝛde tuo credideris/ qḋ deus illũ ſuſcitauit a moꝛtuiſ/ ſaluus eris.

e Coꝛde ei credit̃ ad iuſtitiam:

f Oꝛe autem confeſſio fit ad ſalutem.

g Dicit ei ſcriptura:

Ois q̄ credit in illū/ non confundetur.

h Nō ei eſt diſtictio iudei & greci/
i Nam idem dñs om niū / diues in oēs q̄ inuo cant illum.

a Ois eñ quicūq; in uocauerit nomē dñi/ ſaluus erit.

b Quō ergo inuoca bunt eū/ in quē non crediderunt?
c Aut quō credent ei quē nō audierūt?
d Quō aūt audient ſine pdicante?
e Quō vero pdica būt/ niſi mittātur?
f Sicut ſcriptū eſt: Quā ſpecioſi pedes euāgelizātiū pacē euāgelizātiū bona.

g Sed non oēs obe diunt euangelio/

h Eſaias eñ dicit:
i Dominne quis cre

omnibus indifferente, ſcriptura prophetica loquitur pro hoc tempore gratię dicens: Omnis qui in chriſtum credit, fide viua & charitate formata, per quę dilectionem operatur, non confundetur, ſed ſaluabitur. h Non enim nouit deus (quantum ad hanc rem) vllam inter iudæum & gentilem differentiā. i Ipſe enim vnus idemq;, omnium hominū ſine diſcretione aut exceptione, ex æquo vniuerſalis eſt dominus, copioſus in miſericordia, & liberalis admodum in iis quæ ſunt ſalutaria, erga omnes qui illum recte (vt oportet) inuocauerint. a Omnis enim quicunq; ex fide vera, & perfecta charitate inuocauerit nomen domini, de corde puro & conſcientia bona, ſalutem conſequetur ęternam. b Sed vt inuocare poſſent, neceſſe erat vt prius crederent in eum quem inuocarent. c Credere vero non poterant in eum, quem nunquam audiſſent. d Neq; rurſum audire potuiſſent, niſi aliquo prædicante. e At qui pręđicantes, vt veri ſint & apoſtolici pręđicatores, neceſſe eſt vt mittātur à deo, f De quibus prædicatoribus apud Eſaiam per admirationem ita legimus. Quàm mundis ſūt affectibus futuri, & quàm gratus eſt futurus illorum aduentus, quos mittet Deus ad annunciandum pacis per filium dei terris allatæ, noua gaudioſaq; nuncia, & præparata fidelibus bona cœleſtia. Itaq; (à primo ad nouiſſimum colligendo ſermonem) non poſſūt inuocare ad ſalute nomē dñi, niſi mittāt, qui prædicent eum quem inuocare oportet, chriſtum Ieſum. g Verum quanquam mittātur qui prædicent, non omnes tamen fidem habent Euangelio, quod prædicari audiūt. h Eſt apud eſaiā teſtimonium, qui de miſterio humanitatis Chriſti loquuturus, in perſona apoſtolorum nouæ legis loquitur domino, dicens: i Domine perpauci admodum

dũ ſunt, qui noſtro auditui, id eſt, verbo Euã gelii, quod à te audiuimus didicimuſq; prędicandum populis, velint habere fidem: quique doctrinam quam à te didicimus, velint ſuſcipere. a Ex quo patet, fidem haberi ex auditione prędicantis. Quanquã enim fidem in nobis principaliter ſpiritus ſanctus operetur interius, exterius tamẽ, ex miniſterio prędicantis, per auditionem comparatur: Ita vt apud Deum prima ſit & præcipua Euangelicæ prædicationis authoritas, eiuſq; fructificationis, nempe fidei efficientia: auditus vero tantum miniſterium præbeat operationi diuinæ. b Auditus autem eſt per verbum prædicationis ſancti Euangelii, quod per os loquentium inſonat in auribus audientium, vt poſtquam audierint, credant. c Quæro autem. Num vlla excuſatione poſſint ſe excuſare, per hoc quod non audierint, qui in incredulitate ſua hoc tẽpore publicationis Euãgelii permanẽt? Nõ eſt ſane hac in parte, vllus excuſationi relictus locus. d Quandoquidẽ (iuxta Pſalmiſtę teſtimonium) in omnes terrę partes exiuit ſonus prędicationis eorum, & in vltimas quoque habitationes orbis terrarum peruenerunt verba prędicantiũ Chriſti Euangeliũ. e Sed de populo Iſrael quid dicemus? Nunquid forſan ille nõ cognouit? Cognouit vel maxime: quanquam aduerſus veritatem, excæcante inuidia, repugnauerit ſemper, atque etiamnum repugnet. f Dixit propter hoc Moyſes prior quidem, ſed tectius, & aliquanto occultius, pœnam infidelitatis eorum, in his verbis, ex perſona domini: g Ego dominus. vos filios Iſrael, ſi mihi fueritis inobedientes, vſqueadeo deprimã & populum Gentilium, quem vos quaſi nihilum & quaſi non populum reputabatis, ſic honorificabo & exaltabo: vt aduerſus illos odio ſitis, & indignatione commouendi

E intra

a Ergo fides ex auditu.

b auditus autez per verbum Chriſti.

c Sed dico: Nunquid non audierũt?

d Et quidem in omnez terraz exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terre verba eorum.

e Sed dico: Nunquid Iſrael nõ cognouit?

f Primus Moyſes dicit.

g Ego ad emulationem vos adducam in non gentem.

intra voſmetipſos,et inuidiam exerceatis ad uerſus eos,quaſi iam vobis prelatos in ſalute:adeo vt ipſi eos iam inſequi debeatis,ſi ad eandem ſalutem velitis pertingere. h Et per populum iſtum,qui vt inſipiens olim reputabatur,ad iram vos adducam:quando illos videbitis ĩ ſalute,vobis quoq; factos priores. i Eſaias autem poſterior poſt Moyſen,apertius etiam et clarius audet dicere,de Iſraelitici populi abiectione,& Gentilium aſſumptione,ſub hac ſententia,in perſona domini: a Inuenerunt me(ait dominus)& ad cultum meum ſe conuerterunt,qui me nõ ſolebant requirere, neque meum nomen reuereri,cum in idololatria viuerent: b palam me illis exhibui et obtuli,qui me pro Deo ſuo non ſolent colere, nec tanquam ad Deum pro neceſſitatibus occurrentibus ad me recurrere. c Ad populũ vero Iſraeliticũ, vocem longe diſſimilem loquitur,dicens:ſe continue velut apertis vlnis ſtetiſſe,in modum expectantis & preſtolantis, ad recipiendum eos in ſalutem, ſi ad fidem voluiſſent conuerti. Verum illi credere recuſantes, etiam contra dicere atque repugnare veritati, nihil formidarunt.

h In gentem inſipientem, in iram vos mittam.

i Eſaias autem audet & dicit.

a Inuentus ſum a nõ querentibus me,

b Palã apparui his qui me non interrogabant:

c Ad Iſrael autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum nõ credentem,
ſed contradicentem mihi.

TEXTUS. Ca. Undecimũ.

a Dico ergo.

ELVCIDATIO CAP. XI.

a Quærat forſan aliquis,ex iis quæ iam de Gentium vocatione, & Iudæorum pro magna parte obſtinatione,diximus. b Nunquid Deus in vniuerſum totum illum Iudaicum populum ab iecit aut reprobauit,quem olim tam peculiarem ſibi populum habebat,et vnice charũ? c Abſit vt dicamus,in vniuerſum filios Iſrael omnes,à Deo eſſe reprobatos. d Alioqui & ego repulſus ſum atque reprobatus qui ſum de filiis Iſrael, ſecundum carnis propagationem natus,ex progenie Abrahe, ex tribu Beniamin, e Nequaquam,inquam,

b Nunquid Deus repulit populum ſuum?

c Abſit.

d Nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abraham, de tribu Beniamin,

e Nõ repulit Deus

Deus populum ſuum in vniuerſum repulit, ex quo multos adhuc ſaluandos prædeſtinauit atq; præſciuit. f Neq; vero incommode huic loco poteſt accommodari, id, quod in ſacra hyſtoria de Helia legimus. Is enim (vt ex ſcriptura vos noſſe arbitror) cũ ad mortem quæreretur ab impia Iezabel, falſa exiſtimatione deceptus, in oratione ſua ad dominum, contra Iſraeliticum populum loquebatur, allegans neminem fuiſſe relictũ præter ſe, qui Dei verus eſſet cultor. g Domine, inquit, Populus iſte filii Iſrael ſeruos tuos prophetas occiderunt, altaria in quibus tibi ſolita erant offerri ſacrificia, demoliti ſũt. h Ego vero ex omnibus filiis Iſrael relict⁹ ſum vnus tui nominis cultor, & nunc etiam mihi quęrunt vitam tollere. i Verum diuina reſponſione admonitus, audiuit ſibi dicentem dominum. a Tu te Helia ſolum putas relictum, cum ego mihi notos habeam vſque ad plura milia, quos per gratiam meam ſeruaui, mei nominis ſolius cultores, qui nullum vnquam honorationis, vel adorationis ſignum ſtatuæ Baal, neque vlli idolo exhibuerunt, nullum præter me Deum agnoſcẽtes, aut adorantes. b Sic (vt noſtro propoſito illam aptemus hyſtoriam) etiam nũc in hoc tempore gratiæ Euangelicę, nihil dubitandum eſt: quanquam maiorem Iudęorum partem videmus in ſua infidelitate permanere, tamen relictos eſſe, atque ſemper relinquendos fore, nonnullos ex vniuerſo populo iſrael, quos Deus ſecundum electionem gratiæ ſuæ faciat ſaluos, ſic vt nunquam vniuerſum Iudæorum genus, Deus credatur in totum abiecturus. c Si autem per gratiam Dei eligentis ſalui ſunt futuri, ſiantque ſalui: Non ergo ex operum debito, eo modo quo ex legis ſuæ operibus olim quærebant ſalutem. d Nam ſi ex ope-

plebem ſuam, quam præſciuit.

f An neſcitis: in Helia quid dicit ſcriptura, quemadmodum interpellat Deum aduerſum Iſrael?

g Domine prophetas tuos occiderũt, altaria tua ſuffoderunt,

h & ego relictus ſum ſolus, et quærunt animam meam.

i Sz quid dicit illi diuinũ reſponſum?

a Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerũt genua ante Baal.

b Sic ergo & in hoc tempore, reliquię ſecundum electionẽ gratię Dei, ſalue facte ſunt.

c Si autem gratia, iam non ex operib⁹,

d Alioquin gratia,

iam non eſt gratia. rum debito ſaluarentur,iam id quod eſt gratia(nempe ſaluari)non eſt gratia:quoniam ex debito foret,quod repugnat gratiæ. e Quid ergo dicimus? Aut quorſum hæc? f Vt clareat nimirum quoniam totus quidem Iſraeliticus populus quod quęrebat ex lege ſua, nempe iuſtificationem et ſalutem,nō potuit aſſequi: g verum qui electi ſunt ex eis,tanquam reliquiæ quędam, pauci admodum in comparatione totius populi, hi demum, nunc tandem conſequuti ſunt per fidem,quod olim quærebant per legis carnalem obſeruationem. h Cæteri vero qui nō ſunt ad fidem electi, in cæcitate ſua permiſſi ſunt & permittentur a Deo. i Sicut apud Eſaiam ſcribitur: quòd illos Deus in mentē malitioſam,inuidam,atq; veritati ex propoſito repugnantem,et conſimilem peruerſum affectum,venire permiſerit, a Vnde factū eſt: vt oculos habentes,quæ Dei ſunt non videant: & aures habentes,quæ veritatis ſunt audire non valeant:Inuidia nimirum,& oculos excęcante, & aures eis infœliciter obturante: quales in hunc vſq; diem, obſtinati permanerent. b Quorum miſeriam & infidelitatem,graphice depingit propheta Dauid:cum per increpationis modum,quid ſecundum diuinæ iuſtitiæ rigorem futurum ſit iis qui Chriſtum impugnauerunt, imprecando prænunciat, dicens: c Carnalium promiſſionum apparatꝰ(in quas ſemper intentos habent mentis ſuę oculos)fore illis occaſionem mortis,tanquam laqueum,quo irretiantur ad perditionem: fore etiam illis in retributionem finalem, poſtquam non ſperent aliam:et in offendiculum,quod illos ab æterna faciet ſalute cadere: quia dū temporalibus inhærent promiſſis,cœleſtia & ſempiterna longe meliora,negligunt. d Obſcurabitur (inquit)acies mētis eorum:ſic vt veritatē

e Quid ergo?
f Quod querebat Iſrael, hoc non eſt conſequutus.
g Electio aūt conſequuta eſt,
h ceteri vero excecati ſunt ſicut ſcriptum eſt:
i Dedit illis Deus ſpm̄ compūctionis,
a oculos vt non videant, & aures vt nō audiant,
vſq; i hodiernū diē.
b Et Dauid dicit:
c Fiat menſa eorū coram ipſis in laqueum, & in captionē, & in ſcandalū, & in retributionem illis.
d Obſcurent̄ oculi eorum, ne videant,

ritatem videre nequeant, e & ſemper ipſi in ima reſpicient, quomodo ſolent, qui dorſo incuruato incedunt: idq; vel temporalia ſeper bona reſpiciendo, vel ſub pondere, & ſeruitute legis grauiter ſudando. Quę omnia ſic fieri aperte videmus: quando propter temporalium promiſſionum reſpectum, in quē intendunt ex legis conſuetudine, Chriſtum abſq; illis venientem contempſerunt, & ab æterna retributione ceciderunt. Et qui (ſi veritati voluiſſent acquieſcere) illuminari potuerant oculis, atq; per libertatem Euangelicam exonerari ab onere legis, in ſua cæcitate obſtinati permanent, obſcurati oculis mētis ſuæ: & dorſo adhuc incuruato, ſub pondere legis ſudant. f Sed iterum quærim⁹, Nunquid ſic offenderūt Iudęi in hac ſua obſtinatione, tantum vt caderent, ſine vlla vtilitate alia, aut ſine ſpe reparationis eorundem? g Non ita eſt, quoniam infidelitatē eorum conſequuta eſt, grandis eſt vtilitas, & omnino eſt caſus reparabilis. h Quorū prius quidem ex eo patet, quòd illorum malitiam Deus conuertit in bonum: quādo ex occaſione infidelitatis & malitiæ eorum ſalutem miſit populo gentium. Iudæis enim repugnantibus verbo Euangelii, Apoſtoli ad gentes conuerſi ſunt, atq; ita, occaſione malitiæ Iudæorum, ſalus venit gentilibus: i ſic vt iam cogantur hos imitari & inſequi, tanquam apud quos ſalus vera inhabitet, et per hos illi prouocentur, ad ſalutem: quomodo olim econtrario, Gentiles æmulabantur Iudæos, eos inſequentes, & ab eis quodammodo ad legem tranſeundo, ſalutis modum poſcentes. a Quod autem non ſit eorum lapſus irrecuperabilis, ita oſtenditur: quoniā ſi Iudæorum peccatum, occaſio fuerit quod mundus ſit ditatus, ſalute vndequaq; diſperſa et circunfuſa, quæ prius in paruulo Iudæę

e ꝛ doꝛſum coꝛū ſē per incurua.

f Deo ergo, Nunq̄d ſic offenderūt vt caderent?

g Abſit.

h Sed illoꝛū delicto ſal⁹ eſt gentib⁹,

i vt illos emulent,

a Quod ſi delictum illoꝛum diuitie ſunt mundi,

b ꝛ diminutio eoꝝ, diuitię gentium:

loco deliteſcere videbatur. b et ſi credentium Iudæorum paucitas,occaſionem dederit,vt apud Gentes conuertantur plurimi:

c quanto magis plenitudo eorum?

c multo magis indubie & mundus ditabitur,& gentes honorificabuntur, ex illorum plenitudine,id eſt,ſi etiam ipſi conuertantur ad fidem,vt impleatur, tam ex Iudęis quàm ex Gentibus,ouile domini: quomodo futurũ eſt in fine ſæculi,quando mundus (omnibus omnino in vnam veram fidem concluſis) copioſiſſime diues erit, vndique pulſa egeſtate verbi Dei,& eius atque omnium ſpiritualium bonorum abundantia, vbique redundante in vniuerſa terra. Neque metuendum Gentibus de illorum reditu.

d Vobis enim dico Gentibus, quamdiu quidem ego ſũ gẽtium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo:

d Quinimo vobis Gentibus audacter dico & libere: quãdiu vt ſum, permanebo Apoſtol⁹ Gentium, miniſterium iſtud mihi commiſſum,tanta diligentia propono exercere,vt etiã vltra mihi commiſſos,quo ſic honorabilius velim extendere ad hoc,laborando, (quantum in me erit) vt & Iudæi ſalutem conſequãtur:

e ſi quomodo ad emulandum, prouocem carnem meam, ꝛ ſaluos faciam aliquos ex illis.

e vt quoquo modo ad veſtri æmulationem in bonum, veſtramq; imitationem, prouocem illos fratres carnis meæ,et ſaluos faciam,vel aliquos ex illis. Omnino enim expetenda eſt, & votis omnib⁹ depoſcenda, illorũ ad Chriſtum conuerſio.

f Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi,

f Si enim illorum à Deo propter incredulitatẽ defectio,orbi pene vniuerſo occaſionem attulit reconciliationis, per ſancti Euangelii prædicationẽ,quę ab illis repulſa,in gentes pertranſiit,

g Que aſſũptio, niſi vita ex mortuis?

g quid tũ eſt futurũ,& quã gaudenda res erit,ſi etiam ipſi rurſus aſſumãtur ad fidẽ? Nihil aliud ſane,q̃ ſi à mortuis quis ad vitam redeat. Hoc eſt:grande illis reaſſũptis erit beneficiũ,et cæteris oĩbus magni materia gaudii, nulli vero vllũ exinde nocumentũ: quõ mortuo ad vitã redeunte,gaudent oẽs,et nemo detrimẽtum patitur.

h Quod ſi delibatio

h Et plane iuxta generis conditionem,

ditionem,non incongruum nec indignũ videtur, vt reaſſumantur aliquando Iudæi,ratione patrum ſuorum: quoniam delibationi merito debet reſpõdere maſſa,& radici,qui ex ea procedunt rami. Iudæorum vero populus, qui tanquam maſſa vna reputatur, delibationem ſãctam habuit atque fidelem: i & ex ſancta radice,ipſi tãquam rami ꝓceſſerunt,nempe ex patriarchiſ & prophetis,qui fuerunt fideles & Deo bene credentes, Ipſi ei ſũt delibatio & radix,totius maſſę ab eis propagatæ, & omnium ramuſculorum ab eis poſtmodum naſcentium. Talis ergo cũ fuerit eorum origo,talis eorum delibatio,taliſq; radix:non eſt ob patrum merita,de eorum ſalute deſperandum penitus. Neq; vobis Gentilibus,vlla ratione aduerſus illos,eſt ſuperbe aut contentioſe gloriandum. a Eſto enim,ex illis ramis propter infidelitatem plurimi exciſi ſint,vos vero de oleaſtro ſterili aſſumpti ex parentibus idololatris progeniti,illorum loco inſiti eſtis & implantati bonæ oliuæ,ſecundum ſpiritum filii Patriarcharum facti , illis qui ſecundum carnem videbantur exciſis, deinde radici aſſociati & coniuncti,per virtutem fidei,participes facti eſtis ſpei promiſſionum cœleſtiũ illis factarum: b Noli tamen quiſquis ex gentibus credidiſti,ſuperbe gloriari aut contẽdere,aduerſus illos qui rami erãt & exciſi ſunt, c Quod ſi gloriari omnino velis,dicetur tibi ad cõpreſſionem elationis tuę quia non ſuper te(frater)radix plãtata eſt,ſed tu ſuper radicem adiunctus es: atq; ideo potes & tu excidi,atq; effringi, quemadmodũ & illi effracti ſunt,& à radice ſua euulſi. d Si rurſus cõtendis,dicẽs, Effracti ſũt & exciſi rami illi tanquam inutiles,vt ego insererer. e Recte quidem dicis illos exciſos eſſe ſed ꝓpter

ſancta/ ⁊ maſſa/

i ⁊ ſi radix ſancta/ ⁊ ramu

a Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſũt/ tu aũt cũ oleaſter eſſes inſertus es in illis/ ſocius radi cis ⁊ pinguedinis oliue fact⁹ es:

b Noli gloriari aduerſus ramos/

c Quod ſi gloriaris/ nõ tu radicem portas/ ſed radix te/

d dicis ergo. Fracti ſũt rami / vt ego inſerar.

e Bene: ꝓpter incre

dulitatem facti ſũt. pter incredulitatem,nõ propter generis ſui abiectionem exciſi ſunt:

f Tu aũt fide ſtas: f quemadmodum & tu nunc ſtas,& in radice manes,ſed per fidem non ratione tui generis,aut alia quacũque ex cauſa.

g noli altum ſapere ſed time/ g Propter quod ne ſuperbe ſapias,nec tibi placeas nimium, ſed in timore age ſolicitus:ne forte & tibi contingat, à fide (quæ eſt dei donum)excidere,atque ita ex bona oliua eiici.

h ſi enim deus naturalibus ramis nõ pepercit/ h Si enim deus, eos qui naturali carnis propagatione à vera radice.i.ab ipſis patriarchis deſcenderunt, propter infidelitatem,ſecũdũ rigorẽ iuſtitiæ ſuę abiecit,& extra electorum numerum reprobauit,tibi quoque metuendum eſt,donec in hoc corpore agis,nequando idipſum contingat,

ne forte nec tibi parcat: i conſydera vero hic,& attentius intuere,ſimul in deo,& miſericordiæ benignitatem,& iuſtitiæ ſeueritatem:

i Uide ergo bonitatẽ & ſeueritatem dei. a in eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem: a Hanc quidem, aduerſus exciſos reproboſq; infideles ramos,manifeſtius oſtenſam:

b in te autẽ/ bonitatẽ dei/ ſi ꝑmanſeris i bonitate/ b Illam vero,in vobiſipſis ex gentibus conuerſis,qui illorum loco eſtis inſiti:ſi tamen permanſeritis vſq; in finem,digne viuentes illa benignitate,quam vobis pręſtitit Deus.

c Alioquin & tu excideris. c Alioqui & tu quiſquis fueris,ſine perſonarum acceptione,eiicieris atq; reprobaberis.

d ſed & illi ſi nõ ꝑmãſerint in incredulitate / inſerentur/ d Sed et illi ſi non permanſerint in ſua infidelitate, velintq; reuerti ad fidem Chriſtianam, iterum reaſſumentur in bonam oliuam:& infidelium numerum, vnde exciderunt, rurſus deputabuntur.

e Potens eſt enĩ deꝰ iterũ inſerere illos. e Neque enim tam impotens eſt deus,quin illos iterum poſſit(ſi modo ipſi velint)vnde ſemel eiecit,inſerere.

f Nã & ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro/ & ꝯtra naturã inſertꝰ es i bonã oliuam: f Si enim tu gentilis,qui naturali propagatione,oleaſtri ramus eras,ab infidelibus parentibus,ſecundum carnem progenitus,inſitꝰes cõtra natiuitatis rationem, in oliuam bonã, filius patriarcharũ propter fidem effectus:

g quanto magis hi qui ſecundum natu g multo apparentius eſt de iis, qui ſecũdum naturalem carnis propagationem ab illis de

ſcende

ſcenderunt, vt iterum inſerantur in ſuam oli uam: ſi reuerti ad ſuæ originis ſimilitudinē velint: id eſt, ad fidem, quæ in patribus eorū ſemper claruit. h Ne vero ſitis in oculis ve ſtris ſupra quam oportet ſapientes, ac (vt ſo lent eiuſmodi) vobiſipſis nimium placentes, ecce occultum vobis pandam, de Iudęorum in fine mundi reditu myſterium. i Dico e- nim, quòd deus cæcitatem infidelitatis veni re ac manere permiſit ſuper bona parte po- puli Iſraelitici, a donec plenitudo electorū ex gentibus, ad fidem intrauerit: atq; ita de- mum in fine ſeculi, pariter omnes cum gen- tilibus in vnam fidem reuertantur, vt fiat vnum ouile & vnus paſtor: iuxta quod ſcri ptum eſt in Eſa. b Veniet ex Syon, qui eri piet & auertet, auferetque & tollet peccata, à populo iſrael. c Et hoc à me diſpoſitum eis teſtamentum tunc implebitur, cum per fi dem, ipſis peccantibus, dimiſero eis peccata eorum. Quod vaticinium ſicut partim imple tum eſt in Chriſti primo aduentu, ita imple bitur perfectius in fine mundi. d Sunt ſa ne modo ratione Euangelii, cui nolunt acqui eſcere, ſub odio & ira dei: e manent tamē ratione electiōis patrum ſuorum, deo appri me dilecti: ſi tantum velint ad fidem ſeſe cō uertere. f Quę enim deus ſemel dat vel pro mittit, ſic facit ſine pœnitentia & retractio- ne: ita (vt quantum ex parte eius eſt) nō re uocet quod dedit, neq; neget quod promiſit: niſi nos donis acceptis ipſi faciam⁹ indignos aut obſtemus ipſi quo minus in nobis imple antur promiſſa dei. g Quemadmodū eñi vos qui olim non credebatis, nunc dei miſe- ricordiam inueniſtis, & fideles facti eſtis, oc- caſione incredulitatis Iudęorū: ſic & illi mo do in euangelii gratiam & miſericordiam, quam vos creditis, credere recuſant. h Vn de fiet, vt tandem quū ſe viderint ſpe ſua fru

ſtra-

ram/ inſerentur ſue oliue?

h Nolo ei vos igno rare fratres myſte- rium hoc/ vt nō ſitis vobiſipſis ſapiētes:

i qz cecitas ex parte contigit in iſrael/

a donec plenitudo gentiū intraret/ ꝛ ſic omnis iſrael ſaluus fieret.

Sicut ſcriptū eſt: b veniet ex ſyon qui eripiat / ꝛ auertat i pietatē ab Jacob.

c Et hoc illis a me teſtamētū/ cū abſtule ro peccata eoꝛum.

d Scdꝫ euangeliuꝫ quidē inimici ꝑpter vos:

e ſcdꝫ electionē aūt chariſſimi/ ꝓpter patres.

f ſine penitentia eñi ſunt dona / ꝛ voca- tio dei/

g ſicut ei aliqñ ꝛ vos noncrediſtis deo/ nunc aūt miaꝫ con- ſecuti eſtis/ ꝓpter incredulitatē illoꝝ: ita ꝛ iſti nunc nō cre diderunt in veſtraꝫ miaꝫ. h vt ꝛ ipſi

miã3 ɔſequantur. i Concluſit ei deus oia in incredulitate vt oĩ3 miſereatur.

ſtratos,ad eandẽ gratiam confugientes,quã in vobis vident, mĩam inueniãt. i Ecce ꝓlixiſſima deductione videtis quoniam admirabili & nouo conſilio,Deus omnes tam Gẽtiles q̃ Iudæos,incredulitate teneri permiſit vt omnibus ſuo tẽpore miſericordiæ ſuæ impenderet beneficium.Gentiles quidem ſub tẽpore legis naturæ & Moſaicæ,vt in tempore nouę legis vocarentur ad miſericordiam Iudæos vero modo ſub tempore gratiæ, vt in fine ſæculi ad miſericordiam reuocentur.

a O altitudo diuitiarũ ſapiẽtie ꝛ ſcientie dei/ quã incõpꝛehenſibilia ſunt iudicia eius/

a O profunditatem inexhauſtam theſaurorum ineſtimabilis ſapientiæ ac ſcientię Dei, quã ſunt modis omnibus incomprehenſibilia iudicia eius occultiſſima,& nimis admirãda,quibus omnia æquiſſime & rectiſſime iudicat,gubernat atque diſpenſat:

b ꝛ inueſtigabiles vie eius.

b & viæ eius rationesque & modi,quibus agit omnia prorſus à nullo intellectu creato,valent vlis perueſtigationibus inueniri.

c Quis eĩ cognouit ſenſum domini?

c Nec enim quiſquameſt,qui propoſitum diuiuæ mentis, per ſe poſſit, aut potuit vnquam,cognoſcere.

d aut quis ɔſiliari⁹ eius fuit?

d Nec à quoquã expoſcit conſilium, nec cum quoquã,velut minus per ſe ſapiens,communicat ſua conſilia; qui per ſe ſibi ſufficientiſſimus eſt,ipſa nimirum æterna ſapientia.

e aut q̃s pꝛioꝛ dedit illi/ ꝛ retribuet ei?

e Denique,quis eſt qui de hoc gloriari poſſit,quaſi deo prior aliquid dederit,vt ſic ex debito accipiat retributionẽ? Nemo certe quicquam ei prior dare poteſt, quod non ante ab illo acceperit.

f Qm̃ ex ipſo/ ꝛ per ipſum/ ꝛ in ipſo/ ſunt omnia:

f Quoniam ex ipſo tanquã omnis bonitatis fontali & inexhauſto principio :& per ipſum velut vniuerſale principium efficiens:& in ipſo,tanquam in fine vltimo & optimo,& conſeruãte benigniſſimo,procedunt,efficiuntur, conſeruantur,& ſunt,quęcunque creata ſũt vniuerſa.

g Ipſi honoꝛ ꝛ gl'ia in ſecula ſeculoꝛu3/ Amen.

g Cui omnium creatori, laus ſit & gloria in æternitate. Amen.

ELVCIDATIO CAPITIS XII.

HIs itaq;

Is itaq; ſic compoſitis, & ſub peccato, vt nemo glorietur, omnibus cō-
H cluſis: nunc demum ad ea quæ mores queant inſtituere ſermonē paululum diuertamus. a Obſecro itaq; vos per eam miſericordiam, quam à Deo communiter omnes qui credidiſtis experti eſtis: b vt corpora veſtra, quæ hactenus vel gentilibus ritibus, vel Moſaycis exhibuiſtis obſeruantijs, cōuerſi ad fidem Chriſti, nunc ſtudere exhibeatis oblationem deo, c in opera nouæ vitę, in omni ſanctitate: ſic vt placeat deo, qui eſt omnis ſanctitatis & veritatis amator. d Sitque amodo obſequium, quod deo præſtare vultis: non vt olim gentium irrationabile, nec vt Iudæorum carnale, ſed rationabile atque ſpirituale, vt deū (qui ſpiritus eſt) ratione magis & ſpiritu, quàm corporalibus ſacrificiis, colere ſtudeatis. e Et ne vitam veſtram ducatis ad ſimilitudinem & modum hominum huius ſęculi, in vitiis & concupiſcentiis: ſed nouam viuendi forman, ſecundum ſancti Euangelii doctrinam aſſumite, ſecundum nouitatem mentis veſtræ & ſpiritus, quam in baptiſmo accepiſtis: f vt ipſo opere experiamini & experientia probetis, quid ſit quod fieri, aut omitti velit Deus, quod bonum ſit Deóque beneplacitum ſiue acceptum & perfectum. g Peculiariter autem, quantum ad ſuperbiæ vitium ſecundum gratiam Apoſtolici muneris, quæ mihi à Deo eſt data, vt ſim fidelis, omnes vos hortor ac moneo: ne quiſquam de ſe ſentiat amplius quam oporteat, neue ſibi quis nimium placeat. h ſed hortor, vt ad mediocritatem quiſque de ſe ſapiat & ſentiat, ſecūdum id quod in ſe eſt, & eo modo quo oportet: i Iuxta menſurā fidei, qualitatem videlicet & quantitatē, quā à deo accepit, nihil de ſe amplius præſumēdo

extra

TEXTVS CAP. duodecimum.

a Obſecro itaq; vos fratres, p miaz dei,

b vt exhibeatis corpora veſtra,

c hoſtiā viuentem, ſanctā, deo placētē:

d rationabile obſequium veſtrum,

e Et nolite cōformari huic ſeculo, ſz reformamini in nouitate ſenſus veſtri,

f vt pbet; que ſit voluntas dei bona, bñ placens & perfecta.

g Dico eñ per gratiā, que data eſt mihi, oib; qui ſunt inter vos, nō plus ſapere qꝫ opz ſapere,

h ſed ſapere ad ſobrietatem:

i vnicuiq; ſicut deus diuiſit mēſurā fidei.

a Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in chriſto.

b Singuli autem alter alterius membra: habentes autem donationes, ſecundum gratiam que data eſt nobis, differentes.

c ſiue prophetiam, ſecundum rationem fidei:

d ſiue miniſterium, in miniſtrando:

e ſiue qui docet, in doctrina:

f Qui exhortatur, in exhortando:

g qui tribuit, in ſimplicitate:

h qui preeſt in ſolicitudine:

i qui miſeretur in hilaritate:

a Dilectio ſine ſimulatione,

b odientes malum

extra debitam menſuram. a Quemadmodum in vno corpore multa conſpiciuntur membra, diuerſis deputata officiis, & operationes diuerſas habentia: ita fideles omnes, vnum corpus componimus, cuius chriſtus caput exiſtit, cuiuſque ſpiritu, totum corpus illud cum capite ſuo in vnum compingitur & coaptatur: b Sumus vero membra inuicem cohærentia, habentes dona ſecundum multiformem gratiam dei, qua nobis: alteri hæc, alteri illa, pro dei placito diſtribuitur, diuerſa quibus inuicem alter alteri deſeruimus. c Sunt enim, qui prophetiæ donum ex gratia dei acceperunt, quæ proportionari ſolet fidei eius qui accipit, per quam occulta fidei myſteria illuſtrati, rectè capiunt & intelligunt: vt aliis quoque illuminandis, ipſi ſufficiant. d Sunt alii qui adminiſtrationi: cuiuſlibet munus à deo acceperunt, ſiue in ſpiritualibus, ſiue in corporalibus miniſteriis, e Sunt, qui docendi gratiam habent, vt potentes ſint & alios docere, qui minus intelligunt. f Sunt qui ex dei dono, in ſuccendendo ad bonum fratrum animos, plurimum valent. g Sunt quibus eſt, vnde in ſimplicitate cordis ſui, ob dei amorem, benigne & liberaliter ſuccurrant egentibus. h Sunt quibus aliorum cura eſt à deo commiſſa, vt ſibi creditis cum ſolicitudine inuigilent. i Alii hoc à deo acceperunt, vt quomodocunque iuxta ſuæ facultatis & virtutis proportionem, miſericordiam præſtent: ſi non rebus, ſaltem animo, iis qui miſericordia indigent. Eſt que hoc donum dei, vt in cordis hilaritate alacriter id queant agere, quod per ſe alioqui moleſtum eſt corpori. Denique varia admodum & multiformia ſunt dei dona. a Veruntamen in omnibus ſemper dilectio adſit neceſſe eſt, eaque ſine fictione vera & integra, b Sitis quoque, neceſſe eſt, in omnibus ſemper de-

per declinantes à malo, omnem etiam mali occaſionem ſolicite fugientes, & bona diligentiſſime ac ſedulo ſectantes, c charitate fraterna & amore mutuo, inuicem familiarius & viſceroſius diligentes: d ad fouendam mutuam beneuolentiam ſtudentes inuicem deferre, & modeſtis peruenire honorationibus: abſque pigritia ſemper ſoliciti ac vigilantes: e ſpiritu per dilectionem, ad queq; bona feruentes: in omnibus quæ agitis, ſemper domino veſtram ſeruitutem exhibentes: in cœleſtiũ expectatione ac ſpe gaudentes: in tribulationibus, propter ſpem venturorum bonorum (ſi quæ occurrãt pro chriſti nomine perferenda) exhibentes illæſam patientiam, in orationibus aſſidui: f Chriſtifidelium inopiæ, iuxta facultatis conditionem, de propriis miſericorditer ſubenientes: Erga exteros quoque hoſpitalitatis beneficium libenter & ſtudioſe exercẽtes. g Benedicite iis qui vos perſequuntur, eis, pro malis quę ingerunt, precando bona. Benedicite, inquam, tanq̃ benedictionis filii, & à maledictione prorſus abſtinete, quæ ſeruis dei nõ conuenit. h Cum iis qui ſpirituali & ſancto gaudio gaudent, pariter gaudete: & cũ iis qui in afflictionibus agunt, ex compaſſione pariter dolete. Nam inuidorum eſt, aliis gaudentibus contriſtari, & gaudere dolentibus proximis, quod Chriſtianum non decet. i Eundem erga inuicem benignitatis affectum habentes, quod in proximo eſt, quaſi in vobiſipſis ſentientes aut idem ſentientes adinuicem vt non ſitis in ſententia fidei diſſentientes, a Non magna vobis, quæ ſupra vos ſunt, perſuadentes, nec ſublimia quę rentes: ſed humilibus vos accommodantes: humilibus vos adiungentes, humilia ſectantes. b Non ſitis prudentes in oculis veſtris vobiſmetipſis per ſuperbiam vane placentes: c

adherentes bono/

c Charitate fraternitatis inuicem diligentes.

d honore inuicem p̄uenientes/ ſolicitudine non pigri.

e ſpiritu feruẽtes/ dño ſeruientes/ ſpe gaudentes/ in tribulatiõe patiẽtes/ orationi inſtantes/

f Neceſſitatib9 ſctõrũ cõmunicãtes/ hoſpitalitatẽ ſectãtes.

g Bñdicite pſequẽtibus vos. Bñdicite ⁊ nolite maledicere.

h Gaudete cũ gaudentibus/ ⁊ flete cũ flentibus

i Idipſum inuicem ſentientes/

a Nõ alta ſapiẽtes/ ſed hũilibus conſentientes/

b Nolite eſſe prudẽtes apð voſmetipſos

c Nulli malũ ꝓmalo reddentes/

d prouidẽtes bona/ nõ tãtũ corã deo/ ſʒ etiã corã oibus ho= minibus.

e Si fieri põt (qđ in vobis eſt) cũ oibus hoibus pacẽ haben tes/

f Nõ voſmetipſos de fẽdẽtes/ chariſſimi:

g ſʒ date locum ire

h Scriptũ eſt eĩ: Mi hi vindictã/ ⁊ ego re tribuã/ dicit dñs/

i ſed ⁊ ſi eſurierit ini micus tu⁹/ ciba illũ: ſi ſitit/ potũ da illi.

a Hoc eñ faciẽs car bones ignis conge= res ſuper caput ei⁹

b Noli vinci a malo/

ſʒ vince ĩ bono malũ.

tes c Nemini vnquam malum pro malo
ex ira reddentes, quod ſaluator vetuit: d
prouida circunſpectione curãtes, vt quę agi
tis bona non ſolũ Deo ſint accepta, ſed etiam
coram omnibus hominib⁹, in exemplum va
leant lucere, ad gloriam dei vt veſtro exem
plo, cæteri quoqꝫ, ad boni æmulationem pro
uocentur. e Quantũ fieri poterit, cum om=
nibus hominibus pacẽ habere ſtudentes, vt
(quantum in vobis eſt) nemini vnquam iu=
ſtam aut rationabilẽ turbationis aut irę cau
ſam, detis. f Non proprias iniurias vindi
cantes chariſſimi, nec voſmetipſos de aduer=
ſariis per iram & vindictæ amorem vlciſci
quærentes, quod chriſtus vetuit: g ſed cre=
dendo potius, ira aduerſarii vincenda eſt, q̃
iracunda vindicta. Qui enim per patientiã
cedendo locum dat iræ: pleruncꝫ aut iram
declinat, aut frãgit, ſedatque, aut minuitquã
reſiſtendo ac vindicando, magis exagitaſſet.
h Nam quod ipſi de noſtris iniuriis non vi
dictam debeamus per nos quærere, vox dñi
in cantico, moyſi loquentis, nos docet. Ad me
inquit, ſpectat vindicta, & meum eſt vlciſci:
Mihi committe quod meum eſt, & ego ſuo
tempore retribuam, iis, qui faciũt iniuriam.
i Quinimo ſi eſuriem patitur qui ſe tibi ini
micum exhibet, vt Euangelicam cõſequaris
gratiã, accurate & ſtudioſe paſce illum: ſi ſi
tierit potum da illi: & ſi in alia qualibet ege
ſtate conſtitutum videris pro tua facultate
ſtudium ſit tibi illius indigentiæ ſubuenire.
a Sic enim faciendo, fieri poterit: vt illum
lucrifacias, eiuſmodi beneficiis in tui amorẽ
accendẽs, & in peccati ſui pœnitentiã indu=
cens, quaſi carbonibus ſuper caput impoſitis
atqꝫ cõgeſtis. b Nõ te permittas à malo vi
ci, vt illi conſentias, malumqꝫ pro malo red=
das, ſed ſtude (quod meli⁹ eſt) in bonitate ma
lum vincere, & mali aſperitatem atque ar=
dorem

dorem,per bonitatis dulcedinē mitigare atque extinguere. Malum enī,malo creſcit amplius:ſed bonum & virtus facile vincit oīa.

ELVCIDATIO CAP.XIII.

a Omnis homo viuens in hoc corpore ſciat ſe ſubiici debere per obedientiam & reuerentiam prælatis à deo in poteſtate conſtitutis. b Non enī eſt vlla poteſtas,aut prælationis veræ ſuper eminentia,quam deus non conſtituit, cuius prælati omnes,legitimi ſunt vicarii: c & illę ipſę quæcunque ſunt poteſtates à deo conſtat eas eſſe ordinatas:quæcunque à deo ſūt, recte ordinata atque inſtituta ſunt & ſeruari iure optimo debent. d Ac proinde cōcludit eū qui obedire recuſans,poteſtati reſiſtit non homini tantum,ſed magis diuinæ ordinationi repugnare:cum id quod deus ordinauit & inſtituit, conatur infringere.

e Qui vero diuinæ ordinationi reſiſtunt,clariſſimum eſt eos hoc ipſo ſibi damnationem conciliare, pro ſuæ inobedientiæ demerito, Recte autem poteſtates à deo inſtitutas eſſe atque ordinatas,patet. f Nam principes non ſunt dati ad timorem iis qui operātur bonum,ſed iis qui malū operātur. g Si autē velis non timere poteſtatem,& ab eius ſeueritate eſſe ſecurus,nihil opus eſt, niſi vt mala fugiens,opereris quod iuſtum ac bonū eſt. Atque hoc faciēs,non ſolum non erit qđ metuere debeas:quin & laudem & alia virtutum præmia,pro honeſtis tuis actionibus ab ea potius reportabis. h Dei enim miniſter eſt à Deo tanquam vicarius ſuo in loco conſtitutus,tibi quidem & omni bene agēti in bonum,nempe in tutelam & defēſionē ab impiis oppreſſorib⁹. i Si vero quod malū eſt & iniu=

TEXTVS. CAP. Decimumterium.

a Oīs aīa poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.

b Nō eſt enim poteſtas niſi a deo.

c Que aūt ſūt/ a deo/ ordinate ſunt.

d Itaq qui reſiſtit poteſtati/ dei ordinationi reſiſtit.

e Qui aūt reſiſtūt ipſi ſibi dānationē acquirunt/

f Nam principes nō ſūt timori boni operis ſed mali.

g Uis autē nō timere poteſtatē? Bonū fac & habebis laudē ex illa.

h Dei enī miniſter eſt tibi in bonum.

i Si autem malū fece

ris, time. Nõ ei ſine cauſa gladiũ portat a Dei ei miniſter eſt, videx in irã, ei q̃ malum agit,

b Ideoq; neceſſitate ſubditi eſtote, nõ ſolũ propter irã,

ſed etiã ꝑpter cõſciẽtiam.
c Ideo ei & tributa præſtatis.

d Miniſtri ei dei ſũt in hoc ipſum ſeruiẽtes.

e Reddit[c] ergo oĩbꝰ debita, cui tributum tributũ: cui vectigal, vectigal: cui timorẽ, timorẽ: cui honorẽ, honorem.
f Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.

g Qui enim diligit proximum legem impleuit.
h Nam non adulte

& iniuſtum feceris, eſt indubie cur timeas. Nec enim fruſtra, neque pro nihilo gladiũ portat, a Dei eñ vicarius & miniſter eſt, vltionis gratia, ad exercendum iram & vindictam, aduerſus illos qui operantur quod malum eſt & morte dignũ. b Atque ideo quoniam dei miniſter eſt à Deo conſtitutus, neceſſarium eſt omnino vt poteſtatibus ſitis ſubditi: nõ tantum ꝑpter euitandam illorũ iram & declinanda ſupplicia, ſeruili quodã timore, ſed etiam coram deo ex dictamine conſcientiæ veſtræ, quæ hoc iuſtum & rationabile teſtatur c Quemadmodum vel ex eo facile probari poteſt, quod tanquam ex ſuperioribꝰ, inferiores illis tributa perſoluitis: quod ſane veræ eſt ſubiectionis ſignum. d Sũt eĩ miniſtri dei, ab eo inſtituti authoritatem habentes, & eius locum tenentes, ad hoc ipſum ſeruientes: vt loco dei (quemadmodũ ſupra dictũ eſt) & bonis ſint in tutelam, & malis in vltionem. e Perſoluite itaque, vt iuſtum eſt, omnibus ſua debita, Cui tributũ debetis, ſoluite illi: cui vectigal debetis, vectigal illi ſoluite: cui timorem & reuerentiã obedientiamque debetis, ſoluite: Cui honorẽ debetis, ſicut debetis, ita ſoluite. f In ſumma, adhoc laborate, vt quantum in vobis eſt & fieri poterit, nulli ſubtrahatis quod debitum eſt, non reddentes cum poſſitis: nec cuiquam ſitis debitores, omnibus ſua debita ꝑ ſoluẽtes: niſi in ſola mutua dilectione, in qua ſemper volo vos inuicem permãnere debitores, Nunquam enim à diligendo fratrem, liberi eſſe poſſumus aut debemus: ſed ad illã ſemper oportet eſſe obligatos. Grandis enim & precioſa res eſt dilectio. g Nam qui diligit proximum opere & veritate ſicut oportet totam implet legem. h Omnia eñ hæc legis particularia mandata: non adulterium, non homicidium, non furtum facies:
Non

Non dices aduerſus proximum falſum teſtimonium: Non cõcupiſces rem proximi tui, ſiue rem quamlibet alienam, & cætera ſimiliter mandata, quæ proximum concernunt, in hoc vno generali præcepto, velut capitulantur ſummatimque colliguntur, & confirmantur, quaſi ex ipſo robur habentia obligationis. a Nempe in hoc, diliges proximũ tuum, ſicut teipſum. b Dilectio ſiquidem proximi, malum nos non permittit operari: & iniuſtitiam aduerſus proximum non patitur exercere eum, in quo ſecundum veritatem in fuerit. c Itaq; totius legis quædam plenitudo et integritas, vna dilectio eſt: quia ipſa eſt, in qua implentur ſimul omnia, quæ lex quoad proximum obſeruanda præcipit. d Atq; hoc, nempe dilectioni vacare, amplius modo nos conuenit obſeruare: attendentes conſyderanteſque conditionem temporis in quo ſum⁹, quoniam iam nouiſſima hora eſt, & tempus vt à ſomno exurgamus: id eſt, ab infidelitate, vel à torpore, vel etiam ab ocioſo legis cultu. e Nunc enim appropinquauit regnum cœlorum, & propinquior eſt nobis noſtra ſalus modo, q̃ olim, quando credẽdo expectabamus ſalutem adhuc venturam, et per Chriſtum operandam, quam nũc credimus & ſcimus per Chriſti aduentum operatam et completam, nihilq; reſtare amplius, quàm vt ſalutem operatam & oblatam, per fidem acceptemus. f Noctis tempus iam abiit, & expirauit duratio eius: Id eſt, infidelitatis tenebræ & legalium obſcuritas, iam prçterierunt, g dies vero (qui eſt tempus lucis) iam aduenit, illuceſcente ſole iuſtitiæ, & claritate ſancti Euangelii, vbique radios ſuos ſpargente. h Omni ergo ſtudio, et cura, tenebrarum opera à nobis abiiciamus, deteſtantes & abiurantes vitia omnia & peccata, quibus in tenebris agentes commaculantur

rabis/non occides/ non furaberis / non falſum teſtimonium dices/non concupiſces/ et ſi quod eſt aliud mandatum / in hoc verbo inſtauratur:

a Diliges proximum tuum ſicut teipſum/

b Dilectio proximi malum non operatur/

c Plenitudo ergo legis/ eſt dilectio.

d Et hoc ſcientes tẽpus: quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere/

e Nũc enim propior eſt noſtra ſalus/ quam cũ credidim⁹/

f Nox precesſit/

g dies autem appropinquauit.

h Abiiciamus ergo opera tenebrarum/

i ꝛ induamur arma lucis:

lantur infideles. i Pro his vero,ſtudium ſit nobis aſſumere lucis & fidei bona opera,velut arma quædam,quibus induti & honeſtemur,& aduerſus impugnantium tela reddamur ſecuri:

a ſicut in die hone= ſte ambulemus/

a vt armis lucis induti,honeſtam ducamus conuerſationem noſtrã, quẽadmodum diei conditio expoſtulat.Ipſa eñ conditio diei expoſcit,vt tunc honeſtius incedant homines,bonis ornati indumentis, quã in nocte,quando vel nudari prorſus,vel viliori bus vti ſolent.

b Non in comeſſati onibus ꝛ ebrietati= bus / non in cubili= bus ꝛ impudicitijs/ non in contentione et emulatione:

b Non iam vt olim gu loſi comeſſationibus ſuperfluis & ebrietatibus indulgẽtes,neq̃ (quæ ex his conſequi ſolent)luxuriis & impudicitiis vacantes:neq̃ contentionibus & æmulationibus,pro honorum aut temporalium bonorum aſſequutione,per ambitionem aut per auaritiam intẽdentes:quę omnia non diei neq̃ lucis, ſed noctis & tenebrarum ſunt opera.

c ſed induimini do= minũ Jeſũ Chriſtũ/

c Quin potius omnibus his abiectis,circundantes voſipſos operibus bonis, ſic induite dominum Ieſum Chriſtum, vt in omnibus operibus veſtris ipſe reluceat,vt illum glorificetis et portetis,etiam in corpore veſtro.

d ꝛ carnis curam/ ne feceritis in deſi= derijs.

d Et ante omnia cauete,ne ad perficienda carnis deſyderia proni ſitis atq̃ ſoliciti:neve illi ad omnia quæ cõcupiſcit implẽda curã adhibere velitis,quæ neceſſitatis ſũt illi miniſtrare cõtẽti.

TEXTUS. CA. Decimumquartum.

ELVCIDATIO CAP. XIIII.

Q Voniam vero in totius eccleſiæ cœtu,alii fide ſunt robuſti & validi,alii adhuc infirmiores, iccirco quemadmodum ad inuicem hi pacifice queant agere,nunc dicere pergamus.

a Infirmum autem in fide aſſumite/non in diſceptationibus cogitationum.

a Eum itaq̃ qui ſecundum fidẽ adhuc infirmus eſt,et imperfectus,vos qui validiores eſtis & perfectiores, ne deſpicite propter infirmitatem,ſed aſſumentes fouete, donec creſcat ad perfectionem,non per diſceptationum ambages,cum illo contendendo, ſed in ſimplici manſuetudi

ne il

ne illum ſuſtinentes, atq; in ſpiritu lenitatis inſtruentes. b Sunt enim qui in Euangelica libertate perfectè cõfidentes, nullũ cibum reſpuant tanquam immundum: ſed ex fide Chriſti, audent ſine ciborũ delectu quibuſlibet veſci, quæ in macello venundantur, aut in menſa apponuntur, cũ gratiarũ actione. Sunt imperfectiores alii, qui nondũ perfecte Euangelii gratiam & libertatem agnouerunt. c Qui ſic infirmi ſunt & imperfecti, ſinantur vel holus ſolũ (ſi velint) manducare, & in ſua imperfectione tolerentur ab aliis perfectioribus, nec ſtatim ob ſuam imperfectionẽ deſpiciantur. d Qui manducat quę appoſita ſunt ſine delectu, eum qui à cibo aliquo tanquã immundo abſtinet, non contẽnat, ob ſuã imperfectionẽ: ſed potius in mãſuetudine toleret imperfectionẽ fratris ſui. e Conſimiliter is qui propter conſcientiam abſtinet ab aliquo cibo, caueat, ne quaſi trãſgreſſorẽ iudicet eũ, qui ex libertate conſcientię, propter Euangelicæ libertatis gratiam, confidenter quibuſlibet veſcitur. f Aſſumpſit enim vtrumq; Deus per vocationẽ ſuã, ad eandem fidei gratiã. g Tu igitur quis es ò homo, vt iudices illũ qui nõ ſeruus tuus eſt: ſed alienus, id eſt, dñi à quo eſt aſſumpt⁹? h Siue ſteterit, ſiue ceciderit homo: dñi eſt iudiciũ, & illius intereſt cui⁹ homo ſeruus eſt. Ipſe videat, et iudicet: tua nihil refert. Stabit aũt vterq;. Ille quidẽ in ſua cõſcientia atque hic itẽ, in ſua. i Potens eſt eñ Deus, vnumquenq; in ſua conſcientia in fidei ſtabilitate cõſeruare. a Salua eñ fidei vnitate, fieri poteſt: vt ali⁹ imperfectior fide, diẽ à die diſcernat, iuxta legis ritũ, dierũ adhuc obſeruãtias diiudicãs: hoc nimirũ ĩperfectiõis, ex Iudaiſmo ſecũ gerẽs. b Ali⁹ vero oẽm diẽ ex ęquo reputat, ſine legaliũ præſcriptionũ obſeruatiõe. a In hmoi reb⁹, ſuo quiſq; iudicio per

b Alius eñ credit ſe mãducare omnia/

c qui autẽ infirm⁹ eſt/ hol⁹ manducet.

d Is qui mãducat/ non manducantem non ſpernat/

e ꝛ qui non manducat/ manducantẽ nõ iudicet/

f Deus enim illum aſſumpſit.

g Tu quis es/ qui iudicas alienum ſeruum?

h Domino ſuo ſtat aut cadet. ſtabit autem/

i Potens eſt eñ Deus ſtatuere illum/

a Naz ali⁹/ iudicat diem inter diem:

b Ali⁹ aũt iudicat omnem diem:

a Unuſquiſq; in ſuo

iam non eſt gratia. rum debito ſaluarentur,iam id quod eſt gra tia(nempe ſaluari)non eſt gratia:quoniam ex debito foret,quod repugnat gratiæ. e Quid ergo dicimus? Aut quorſum hæc? f Vt clareat nimirum quoniam totus quidem Iſraeliticus populus quod quęrebat ex lege ſua, nempe iuſtificationem et ſalutem,nõ po tuit aſſequi: g verum qui electi ſunt ex eis,tanquam reliquiæ quędam, pauci admodum in comparatione totius populi, hi demum, nunc tandem conſequuti ſunt per fidem,quod olim quærebant per legis carnalem obſeruationem. h Cæteri vero qui nõ ſunt ad fidem electi, in cæcitate ſua permiſſi ſunt & permittentur a Deo. i Sicut apud Eſaiam ſcribitur: quòd illos Deus in mentẽ malitioſam,inuidam,atq; veritati ex propoſito repugnantem,et conſimilem peruerſum affectum,venire permiſerit, a Vnde factũ eſt: vt oculos habentes,quæ Dei ſunt non videant: & aures habentes,quæ veritatis ſunt audire non valeant:Inuidia nimirum,& oculos excęcante, & aures eis infœliciter obturante:quales in hunc vſq; diem,'obſtinati permanerent. b Quorum miſeriam & infidelitatem,graphice depingit propheta Dauid:cum per increpationis modum,quid ſecundum diuinæ iuſtitiæ rigorem futurum ſit iis qui Chriſtum impugnauerunt, imprecando prænunciat, dicens: c Carnalium promiſſionum apparat⁹(in quas ſemper intentos habent mentis ſuę oculos)fore illis occaſionem mortis,tanquam laqueum,quo irretiantur ad perditionem: fore etiam illis in retributionem finalem, poſtquam non ſperent aliam:et in offendiculum,quod illos ab æterna faciet ſalute cadere: quia dũ temporalibus inhærent promiſſis,cœleſtia & ſempiterna longe meliora,negligunt. d Obſcurabitur (inquit)acies mẽtis eorum:ſic vt ve ritatẽ

e Quid ergo?
f Quod querebat Iſrael / hoc non eſt conſequutus.
g Electio aũt conſequuta eſt/
h ceteri vero excecati ſunt ſicut ſcriptum eſt:
i Dedit illis Deus ſpm̃ compũctionis/
a oculos vt non videant/ ⁊ aures vt nõ audiant/
vſq; i hodiernũ diẽ.
b Et Dauid dicit:
c Fiat menſa corũ corã ipſis in laqueum/ ⁊ in captionẽ/ ⁊ in ſcandalũ/ ⁊ in retributionem illis.
d Obſcurent̄ oculi eorum/ ne videant/

ritatem videre nequeant, e & ſemper ipſi in ima reſpicient, quomodo ſolent, qui dorſo incuruato incedunt: idq; vel temporalia ſemper bona reſpiciendo, vel ſub pondere, & ſeruitute legis grauiter ſudando. Quę omnia ſic fieri aperte videmus: quando propter temporalium promiſſionum reſpectum, in quę intendunt ex legis conſuetudine, Chriſtum abſq; illis venientem contempſerunt, & ab æterna retributione ceciderunt. Et qui (ſi veritati voluiſſent acquieſcere) illuminari potuerant oculis, atq; per libertatem Euangelicam exonerari ab onere legis, in ſua cæcitate obſtinati permanent, obſcurati oculis mẽtis ſuæ: & dorſo adhuc incuruato, ſub pondere legis ſudant. f Sed iterum quærim⁹, Nunquid ſic offenderũt Iudęi in hac ſua obſtinatione, tantum vt caderent, ſine vlla vtilitate alia, aut ſine ſpe reparationis eorundem? g Non ita eſt, quoniam infidelitatẽ eorum conſequuta eſt, grandis eſt vtilitas, & omnino eſt caſus reparabilis. h Quorũ prius quidem ex eo patet, quòd illorum malitiam Deus conuertit in bonum: quãdo ex occaſione infidelitatis & malitiæ eorum ſalutem miſit populo gentium. Iudæis enim repugnantibus verbo Euangelii, Apoſtoli ad gentes conuerſi ſunt, atq; ita, occaſione malitiæ Iudæorum, ſalus venit gentilibus: i ſic vt iam cogantur hos imitari & inſequi, tanquam apud quos ſalus vera inhabitet, et per hos illi prouocentur, ad ſalutem: quomodo olim econtrario, Gentiles æmulabantur Iudæos, eos inſequentes, & ab eis quodammodo ad legem tranſeundo, ſalutis modum poſcentes. a Quod autem non ſit eorum lapſus irrecuperabilis, ita oſtenditur: quoniã ſi Iudæorum peccatum, occaſio fuerit quod mundus ſit ditatus, ſalute vndequaq; diſperſa et circunfuſa, quæ prius in paruulo Iudæę

e ꝛ doꝛſum coꝛu3 ſẽper incurua.

f Deo ergo, Nunqd ſic offenderũt vt caderent?

g Abſit.

h Sed illoꝝ delicto ſal⁹ eſt gentib⁹,

i vt illos emulentꝰ,

a Quod ſi delictum illoꝛum diuitie ſunt mundi,

b & diminutio eorũ, diuitię gentium:

c quanto magis plenitudo eorum?

d Uobis enim dico Gentibus, quamdiu quidem ego ſũ gẽtium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo:

e ſi quomodo ad emulandum, prouocem carnem meam, & ſaluos faciam aliquos ex illis.

f Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi,

g Que aſſũptio, niſi vita ex mortuis?

h Quod ſi delibatio

loco deliteſcere videbatur. b et ſi credentium Iudæorum paucitas, occaſionem dederit, vt apud Gentes conuertantur plurimi: c multo magis indubie & mundus ditabitur, & gentes honorificabuntur, ex illorum plenitudine, id eſt, ſi etiam ipſi conuertantur ad fidem, vt impleatur, tam ex Iudęis quàm ex Gentibus, ouile domini: quomodo futurũ eſt in fine ſæculi, quando mundus (omnibus omnino in vnam veram fidem concluſis) copioſiſſime diues erit, vndique pulſa egeſtate verbi Dei, & eius atque omnium ſpiritualium bonorum abundantia, vbique redundante in vniuerſa terra. Neque metuendum Gentibus de illorum reditu. d Quinimo vobis Gentibus audacter dico & libere: quã diu vt ſum, permanebo Apoſtol⁹ Gentium, miniſterium iſtud mihi commiſſum, tanta diligentia propono exercere, vt etiã vltra mihi commiſſos, quo ſic honorabilius velim extendere ad hoc, laborándo, (quantum in me erit) vt & Iudæi ſalutem conſequãtur: e vt quoquo modo ad veſtri æmulationem in bonum, veſtramq; imitationem, prouocem illos fratres carnis meæ, et ſaluos faciam, vel aliquos ex illis. Omnino enim expetenda eſt, & votis omnib⁹ depoſcenda, illorũ ad Chriſtum conuerſio. f Si enim illorum à Deo propter incredulitatẽ defectio, orbi pene vniuerſo occaſionem attulit reconciliationis, per ſancti Euangelii prædicationẽ, quę ab illis repulſa, in gentes pertranſiit, g quid tũ eſt futurũ, & quã gaudenda res erit, ſi etiam ipſi rurſus aſſumãtur ad fidẽ? Nihil aliud ſane, q̃ ſi à mortuis quis ad vitam redeat. Hoc eſt: grande illis reaſſũptis erit beneficiũ, et cæteris oĩbus magni materia gaudii, nulli vero vllũ exinde nocumentũ: quõ mortuo ad vitã redeunte, gaudent oẽs, et nemo detrimẽtum patitur. h Et plane iuxta generis conditionem,

ditionem,non incongruum nec indignũ videtur, vt reaſſumantur aliquando Iudæi,ratione patrum ſuorum:quoniam delibationi merito debet reſpõdere maſſa,& radici,qui ex ea procedunt rami.Iudæorum vero populus, qui tanquam maſſa vna reputatur, delibationem ſãctam habuit atque fidelem: i & ex ſancta radice,ipſi tãquam rami ꝓceſſerunt,nempe ex patriarchis & prophetis,qui fuerunt fideles & Deo bene credentes, Ipſi eĩ ſũt delibatio & radix,totius maſſę ab eis propagatæ, & omnium ramuſculorum ab eis poſtmodum naſcentium. Talis ergo cũ fuerit eorum origo,talis eorum delibatio,talisq; radix:non eſt ob patrum merita,de eorum ſalute deſperandum penitus. Neq; vobis Gentilibus,vlla ratione aduerſus illos,eſt ſuperbe aut contentioſe gloriandum. a Eſto enim,ex illis ramis propter infidelitatem plurimi exciſi ſint,vos vero de oleaſtro ſterili aſſumpti ex parentibus idololatris progeniti,illorum loco inſiti eſtis & implantati bonæ oliuæ,ſecundum ſpiritum filii Patriarcharum facti , illis qui ſecundum carnem videbantur exciſis, deinde radici aſſociati & coniuncti,per virtutem fidei,participes facti eſtis ſpei promiſſionum cœleſtiũ illis factarum: b Noli tamen quiſquis ex gentibus credidiſti,ſuperbe gloriari aut contẽdere,aduerſus illos qui rami erãt & exciſi ſunt, c Quod ſi gloriari omnino velis,dicetur tibi ad cõpreſſionem elationis tuę quia non ſuper te(frater)radix plãtata eſt,ſed tu ſuper radicem adiunctus es: atq; ideo potes & tu excidi,atq; effringi, quemadmodũ & illi effracti ſunt,& à radice ſua euulſi. d Si rurſus cõtendis,dicẽs. Effracti ſũt & exciſi rami illi tanquam inutiles,vt ego insererer. e Recte quidem dicis illos exciſos eſſe ſed ꝓpter

ſancta/ & maſſa/

i & ſi radix ſancta/ & ramu

a Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſũt/ tu autẽ cũ oleaſter eſſes inſertus es in illis/ ſocius radicis & pinguedinis oliue fact⁹ es:

b Noli glo2iari ad uerſus ramos/

c Quod ſi glo2iaris/ nõ tu radicem portas/ ſed radix te/

d dicis ergo. Fracti ſũt rami / vt ego inſerar.

e Bene: ꝓpter incre

dulitatem facti ſũt. f Tu aũt fide ſtas:

pter incredulitatem, nõ propter generis ſui abiectionem exciſi ſunt: f quemadmodum & tu nunc ſtas, & in radice manes, ſed per fidem non ratione tui generis, aut alia quacũque ex cauſa.

g noli altum ſapere ſed time,

g Propter quod ne ſuperbe ſapias, nec tibi placeas nimium, ſed in timore age ſolicitus: ne forte & tibi contingat, à fide (quæ eſt dei donum) excidere, atque ita ex bona oliua eiici.

h ſi enim deus naturalibus ramis nõpepercit,

h Si enim deus, eos qui naturali carnis propagatione à vera radice. i. ab ipſis patriarchis deſcenderunt, propter infidelitatem, ſecũdũ rigorẽ iuſtitiæ ſuę abiecit, & extra electorum numerum reprobauit, tibi quoque metuendum eſt, donec in hoc corpore agis, nequando idipſum contingat.

ne forte nec tibi parcat: i Uide ergo bonitatẽ ⁊ ſeueritatem dei. a in eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem: b in te autẽ, bonitatẽ dei, ſi ꝑmanſeris i bonitate,

i conſydera vero hic, & attentius intuere, ſimul in deo, & miſericordiæ benignitatem, & iuſtitiæ ſeueritatem: a Hanc quidem, aduerſus exciſos reproboſq; infideles ramos, manifeſtius oſtenſam: b Illam vero, in vobiſipſis ex gentibus conuerſis, qui illorum loco eſtis inſiti: ſi tamen permanſeritis vſq; in finem, digne viuentes illa benignitate, quam vobis pręſtitit Deus.

c Alioquin ⁊ tu exícideris.

c Alioqui & tu quiſquis fueris, ſine perſonarum acceptione, eiicieris atq; reprobaberis.

d ſed ⁊ illi ſi nõ ꝑmãſerint in incredulitate, inſerentur,

d Sed et illi ſi non permanſerint in ſua infidelitate, velintq; reuerti ad fidem Chriſtianam, iterum reaſſumentur in bonam oliuam: & infidelium numerum, vnde exciderunt, rurſus deputabuntur.

e Potens eſt eñi deꝰ iterũ inſerere illos. f Nã ⁊ ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, ⁊ ꝯtra naturaꝫ inſertꝰ es i bonã oliuam:

e Neque enim tam impotens eſt deus, quin illos iterum poſſit (ſi modo ipſi velint) vnde ſemel eiecit, inſerere. f Si enim tu gentilis, qui naturali propagatione, oleaſtri ramus eras, ab infidelibus parentibus, ſecundum carnem progenitus, inſitꝰ es cõtra natiuitatis rationem, in oliuam bonã, filius patriarcharũ propter fidem effectus:

g quanto magis hi qui ſecundum natu

g multo apparentius eſt de iis, qui ſecũdum naturalem carnis propagationem ab illis deſcende

ſcenderunt, vt iterum inſerantur in ſuam oliuam: ſi reuerti ad ſuæ originis ſimilitudinē velint: id eſt, ad fidem, quæ in patribus eorū ſemper claruit. h Ne vero ſitis in oculis veſtris ſupra quam oportet ſapientes, ac (vt ſolent eiuſmodi) vobiſipſis nimium placentes, ecce occultum vobis pandam, de Iudęorum in fine mundi reditu myſterium. i Dico enim, quòd deus cæcitatem infidelitatis veni re ac manere permiſit ſuper bona parte populi Iſraelitici, a donec plenitudo electorū ex gentibus, ad fidem intrauerit: atq; ita demum in fine ſeculi, pariter omnes cum gentilibus in vnam fidem reuertantur, vt fiat vnum ouile & vnus paſtor: iuxta quod ſcriptum eſt in Eſa. b Veniet ex Syon, qui eripiet & auertet, auferetque & tollet peccata, à populo iſrael. c Et hoc à me diſpoſitum eis teſtamentum tunc implebitur, cum per fidem, ipſis peccantibus, dimiſero eis peccata eorum. Quod vaticinium ſicut partim impletum eſt in Chriſti primo aduentu, ita implebitur perfectius in fine mundi. d Sunt ſane modo ratione Euangelii, cui noluntacquieſcere, ſub odio & ira dei: e manent tamē ratione electiōis patrum ſuorum, deo apprime dilecti: ſi tantum velint ad fidem ſeſe cō uertere. f Quę enim deus ſemel dat vel promittit, ſic facit ſine pœnitentia & retractione: ita (vt quantum ex parte eius eſt) nō reuocet quod dedit, neq; neget quod promiſit: niſi nos donis acceptis ipſi faciamꝰ indignos aut obſtemus ipſi quo minus in nobis impleantur promiſſa dei. g Quemadmodū eñ vos qui olim non credebatis, nunc dei miſericordiam inueniſtis, & fideles facti eſtis, occaſione incredulitatis Iudęorū: ſic & illi modo in euangelii gratiam & miſericordiam, quam vos creditis, credere recuſant. h Vnde fiet, vt tandem quū ſe viderint ſpe ſua fruſtra-

ram, inſerentur ſuæ oliue?

h Nolo ei vos ignorare fratres myſterium hoc, vt nō ſitis vobiſipſis ſapiētes:

i qz cecitas ex parte contigit in iſrael,

a donec plenitudo gentiū intraret, & ſic omnis iſrael ſaluus fieret.

Sicut ſcriptū eſt: b veniet ex ſyon quí eripiat, & auertat impietatē ab Jacob.

c Et hoc illis a me teſtamētū, cū abſtulero peccata eorum.

d Scd̄ʒ euangeliuʒ quidē inimici, ꝑpter vos:

e ſcd̄ʒ electionē aūt chariſſimi, propter patres.

f ſine penitentia em̄ ſunt dona, & vocatio dei,

g ſicut ei aliq̄n & vos noncredidiſtis deo, nunc aūt miaʒ conſecuti eſtis, propter incredulitatē illoꝝ: ita & iſti nunc nō crediderunt in veſtraʒ miaʒ. h vt & ipſi

miaꝫ ꝯſequantur. i Concluſit eī deus oia in incredulitate vt oīꝫ miſereatur.

ſtratos,ad eandē gratiam confugientes,quā in vobis vident, mīam inueniāt. i Ecce ꝑ lixiſſima deductione videtis quoniam admi rabili & nouo conſilio,Deus omnes tam Gē tiles ꝙ Iudæos,incredulitate teneri permiſit vt omnibus ſuo tēpore miſericordiæ ſuæ im penderet beneficium.Gentiles quidem ſub tē pore legis naturæ & Moſaicæ,vt in tempo- re nouę legis vocarentur ad miſericordiam Iudæos vero modo ſub tempore gratiæ, vt in fine ſæculi ad miſericordiam reuocentur.

a O altitudo diuitiarū ſapiētie ⁊ ſcientie dei/quā incōprehenſibilia ſunt iudicia eius/

a O profunditatem inexhauſtam theſaurorum ineſtimabilis ſapientiæ ac ſcientię,Dei, quā ſunt modis omnibus incomprehenſibilia iudicia eius occultiſſima,&nimis admirāda,quibus omnia æquiſſime & rectiſſime iudicat,gubernat atque diſpenſat: b & viæ eius rationesque& modi,quibus agit omnia prorſus à nullo intellectu creato,valent viſis perueſtigationibus inueniri. c Nec enim quiſquameſt,qui propoſitum diuiuæ mentis, per ſe poſſit , aut potuit vnquam,cognoſcere. d Neqꝫ à quoquā expoſcit conſilium, neqꝫ cum quoquā,velut minus per ſe ſapiens,communicat ſua conſilia; qui per ſe ſibi ſufficientiſſimus eſt,ipſa nimirum æterna ſapientia. e Denique,quis eſt qui de hoc gloriari poſſit,quaſi deo prior aliquid dederit,vt ſic ex debito accipiat retributionē? Nemo certe quicquam ei prior dare poteſt; quod non ante ab illo acceperit. f Quoniam ex ipſo tanquā omnis bonitatis fontali & inexhauſto principio :& per ipſum velut vniuerſale principium efficiens:& in ipſo,tanquam in fine vltimo & optimo,& conſeruāte benigniſſimo,procedunt,efficiuntur, conſeruantur,& ſunt,quęcunque creata ſūt vniuerſa. g Cui omnium creatori, laus ſit & gloria in æternitate.Amen.

b ⁊ inueſtigabiles vie eius.

c Quis eī cognouit ſenſum domini?

d aut quis ꝯſiliariꝰ eius fuit?

e aut ꝙs prior dedit illi/⁊ retribuet eī?

f Qm̄ ex ipſo/

⁊ per ipſum/
⁊ in ipſo/

ſunt omnia:

g Ipſi honor ⁊ glīa in ſecula ſeculoꝝ/ Amen.

ELVCIDATIO CAPITIS XII.

HIs itaqꝫ

H Is itaq; ſic compoſitis, & ſub peccato, vt nemo glorietur, omnibus cōcluſis: nunc demum ad ea quæ mores queant inſtituere ſermonē paululum diuertamus. a Obſecro itaq; vos per eam miſericordiam, quam à Deo communiter omnes qui crediditis experti eſtis: b vt corpora veſtra, quæ hactenus vel gentilibus ritibus, vel Moſaycis exhibuiſtis obſeruantijs, cōuerſi ad fidem Chriſti, nunc ſtudere exhibeatis oblationem deo, c in opera nouæ vitę, in omni ſanctitate: ſic vt placeat deo, qui eſt omnis ſanctitatis & veritatis amator. d Sitque eamodo obſequium, quod deo præſtare vultis: non vt olim gentium irrationabile, nec vt Iudæorum carnale, ſed rationabile atque ſpirituale, vt deū (qui ſpiritus eſt) ratione magis & ſpiritu, quàm corporalibus ſacrificiis, colere ſtudeatis. e Et ne vitam veſtram ducatis ad ſimilitudinem & modum hominum huius ſeculi, in vitiis & concupiſcentiis: ſed nouam viuendi formam, ſecundum ſancti Euangelii doctrinam aſſumite, ſecundum nouitatem mentis veſtræ & ſpiritus, quam in baptiſmo accepiſtis: f vt ipſo opere experiamini & experientia probetis, quid ſit quod fieri, aut omitti velit Deus, quod bonum ſit Deó que beneplacitum ſiue acceptum & perfectum. g Peculiariter autem, quantum ad ſuperbiæ vitium ſecundum gratiam Apoſtolici muneris, quæ mihi à Deo eſt data, vt ſim fidelis, omnes vos hortor ac moneo: ne quiſquam de ſe ſentiat amplius quam oporteat, neue ſibi quis nimium placeat. h ſed hortor, vt ad mediocritatem quiſque de ſe ſapiat & ſentiat, ſecūdum id quod in ſe eſt, & eo modo quo oportet: i Iuxta menſurā fidei, qualitatem videlicet & quantitatē, quā à deo accepit, nihil de ſe ampli⁹ præſumēdo

extra

TEXTVS CAP. duodecimum.

a Obſecro itaq; vos fratres, p miaȝ dei,

b vt exhibeatis corpora veſtra,

c hoſtiā viuentem, ſanctā, deo placētē:

d rationabile obſequium veſtrum,

e Et nolite cōformari huic ſeculo, ſȝ reformamini in nouitate ſenſus veſtri,

f vt pbet; que ſit voluntas dei bona, bñplacens & perfecta.

g Dico em̄ per gratiā, que data eſt mihi, oib⁹ qui ſunt inter vos, nō plus ſapere q̄ opȝ ſapere,

h ſed ſapere ad ſobrietatem:

i vnicuiq; ſicut de⁹ diuiſit mēſurā fidei.

per declinantes à malo, omnem etiam mali adhærentes bono: occaſionem ſolicite fugientes, & bona diligentiſſime ac ſedulo ſectantes, c charitate fraterna & amore mutuo, inuicem familiarius & viſcerofius diligentes: d ad fouendam mutuam beneuolentiam ſtudentes inuicem deferre, & modeſtis peruenire honorationibus: abſque pigritia ſemper ſoliciti ac vigilantes: e ſpiritu per dilectionem, ad quęq; bona ferventes: in omnibus quæ agitis, ſemper domino veſtram ſeruitutem exhibentes: in cœleſtiū expectatione ac ſpe gaudentes: in tribulationibus, propter ſpem venturorum bonorum (ſi quæ occurrāt pro chriſti nomine perferenda) exhibentes illæſam patientiam, in orationibus aſſidui: f Chriſti fidelium inopiæ, iuxta facultatis conditionem, de propriis miſericorditer ſubuenientes: Erga exteros quoque hoſpitalitatis beneficium libenter & ſtudioſe exercētes. g Benedicite iis qui vos perſequuntur, eis, pro malis quę ingerunt, precando bona. Benedicite, inquam, tanq̄ benedictionis filii, & â maledictione prorſus abſtinete, quæ ſeruis dei nō conuenit. h Cum iis qui ſpirituali & ſancto gaudio gaudent, pariter gaudete: & cū iis qui in afflictionibus agunt, ex compaſſione pariter dolete. Nam inuidorum eſt, aliis gaudentibus contriſtari, & gaudere dolentibus proximis, quod Chriſtianum non decet. i Eundem erga inuicem benignitatis affectum habentes, quod in proximo eſt, quaſi in vobiſipſis ſentientes aut idem ſentientes adinuicem vt non ſitis in ſententia fidei diſſentientes, a Non magna vobis, quæ ſupra vos ſunt, perſuadentes, nec ſublimia quę rentes: ſed humilibus vos accommodantes: humilibus vos adiungentes, humilia ſectantes. b Non ſitis prudentes in oculis veſtris vobiſmetipſis per ſuperbiam vane placentes: c

c Charitate fraternitatis inuicem diligentes.
d honore inuicem p̄uenientes, ſolicitudine non pigri.
e ſpiritu feruētes, dño ſeruientes, ſpe gaudentes, in tribulatiōe patiētes, oratione inſtantes,
f Neceſſitatib⁹ ſctō rū cōmunicātes, hoſpitalitatē ſectātes.
g Bñdicite pſequētibus vos. Bñdicite & nolite maledicere.
h Gaudete cū gaudentibus, & flete cū flentibus
i Idipſum inuicem ſentientes,
a Nō alta ſapiētes, ſed hūilibus conſentientes,
b Nolite eſſe prudētes apd̄ voſmetipſos

c Nulli malū p̄ malo reddentes/ d prouidētes bona/ nō tātū corā deo/ ſ; etiā corā oībus hominibus.

e Si fieri pōt (qđ in vobis eſt) cū oībus hoībus pacē habentes/

f Nō voſmetipſos defēdētes/ chariſſimi:

g ſ; date locum ire

h Scriptū eſt eī: Mihi vindictā/ τ ego retribuā/ dicit dn̄s/

i ſed τ ſi eſurierit inimicus tu9/ cibaillū: ſi ſitit/ potū da illi.

a Hoc em̄ faciēs carbones ignis congeres ſuper caput ei9

b Noli vinci a malo/ ſ; vince ī bono malū.

tes c Nemini vnquam malum pro malo ex ira reddentes, quod ſaluator vetuit: d prouida circunſpectione curātes, vt quę agitis bona non ſolū Deo ſint accepta, ſed etiam coram omnibus hominib9, in exemplum valeant lucere, ad gloriam dei vt veſtro exemplo, cæteri quoq;, ad boni æmulationem prouocentur. e Quantū fieri poterit, cum omnibus hominibus pacē habere ſtudentes, vt (quantum in vobis eſt) nemini vnquam iuſtam aut rationabilē turbationis aut irę cauſam, detis. f Non proprias iniurias vindicantes chariſſimi, nec voſmetipſos de aduerſariis per iram & vindictæ amorem vlciſci quærentes, quod chriſtus vetuit: g ſed credendo potius, ira aduerſarii vincenda eſt, q̄ iracunda vindicta. Qui enim per patientiā cedendo locum dat iræ: plerunq; aut iram declinat, aut frāgit, ſedatque, aut minuit quā reſiſtendo ac vindicando, magis exagitaſſet. h Nam quod ipſi de noſtris iniuriis non vīdictam debeamus per nos quærere, vox dn̄i in cantico moyſi loquentis, nos docet. Ad me inquit, ſpectat vindicta, & meum eſt vlciſci: Mihi committe quod meum eſt, & ego ſuo tempore retribuam, iis, qui faciūt iniuriam. i Quinimo ſi eſuriem patitur qui ſe tibi inimicum exhibet, vt Euangelicam cōſequaris gratiā, accurate & ſtudioſe paſce illum: ſi ſitierit potum da illi: & ſi in alia qualibet egeſtate conſtitutum videris pro tua facultate ſtudium ſit tibi illius indigentiæ ſubuenire. a Sic enim faciendo, fieri poterit: vt illum lucrifacias, eiuſmodi beneficiis in tui amorē accendēs, & in peccati ſui pœnitentiā inducens, quaſi carbonibus ſuper caput impoſitis atq; cōgeſtis. b Nō te permittas à malo vīci, vt illi conſentias, malumq; pro malo redas, ſed ſtude (quod meli9 eſt) in bonitatem malum vincere, & mali aſperitatem atque ardorem

dorem,per bonitatis dulcedinẽ mitigare atque extinguere. Malum eñ,malo creſcit amplius:ſed bonum & virtus facile vincit oĩa.

ELVCIDATIO CAP. XIII.

a O mnis homo viuens in hoc corpore ſciat ſe ſubiici debere per obedientiam & reuerentiam prælatis à deo in poteſtate conſtitutis. b Non enĩ eſt vlla poteſtás,aut prælationis veræ ſuper em inentia,quam deus non conſtituit, cuius prælati omnes,legitimi ſunt vicarii: c & illę ipſę quæcunque ſunt poteſtates à deo conſtat eas eſſe ordinatas:quæcunque à deo ſũt, recte ordinata atque inſtituta ſunt & ſeruari iure optimo debent. d Ac proinde cõcludit eũ qui obedire recuſans,poteſtati reſiſtit non homini tantum,ſed magis diuinæ ordinationi repugnare:cum id quod deus ordinauit & inſtituit, conatur infringere.
e Qui vero diuinæ ordinationi reſiſtunt,clariſſimum eſt eos hoc ipſo ſibi damnationem conciliare, pro ſuæ inobedientiæ demerito, Recte autem poteſtates à deo inſtitutas eſſe atque ordinatas,patet. f Nam principes non ſunt dati ad timorem iјs qui operãtur bonum,ſed iis qui malũ operãtur. g Si autẽ velis non timere poteſtatem,& ab eius ſeueritate eſſe ſecurus,nihil opus eſt, niſi vt mala fugiens,opereris quod iuſtum ac bonũ eſt. Atque hoc faciẽs,non ſolum non erit qđ metuere debeas:quin & laudem & alia virtutum præmia,pro honeſtis tuis actionibus ab ea potius reportabis. h Dei enim miniſter eſt à Deo tanquam vicarius ſuo in loco conſtitutus,tibi quidem & omni bene agẽti in bonum, nempe in tutelam & defẽſionẽ ab impiis oppreſſorib⁹. i Si vero quod malũ eſt & iniu-

TEXTVS. CAP. Decimumterium.
a Oĩs aĩa poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.
b Nõ eſt enim poteſtas niſi a deo.
c Que autẽ ſũt, a deo ordinate ſunt.
d Itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit.
e Qui aũt reſiſtũt ipſi ſibi dãnationẽ acquirunt,
f Nam principes nõ ſũt timori boni operis ſed mali.
g Uis autẽ nõ timere poteſtatẽ? Bonũ fac & habebis laudẽ ex illa.
h Dei eñ miniſter eſt tibi in bonum.
i Si autem malũ fece

rīs, time. Nō ei ſine cauſa gladiū portat a Dei ei miniſter eſt vindex in irā, ei q̃ malum agit,

b Ideoq; neceſſitate ſubditi eſtote, nō ſolū propter irā,

ſed etiā ꝓpter cōſciētiam.

c Ideo ei & tributa præſtatis.

d Miniſtri ei dei ſūt in hoc ipſum ſeruiētes.

e Reddite ergo oībus debita, cui tributum tributū: cui vectigal, vectigal: cui timorē, timorem: cui honorē, honorem.

f Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.

g Qui enim diligit proximum legem impleuit.

h Nam non adulte

& iniuſtum feceris, eſt indubie cur timeas. Nec enim fruſtra, neque pro nihilo gladiū portat, a Dei eñ vicarius & miniſter eſt, vltionis gratia, ad exercendum iram & vindictam, aduerſus illos qui operantur quod malum eſt & morte dignū. b Atque ideo quoniam dei miniſter eſt à Deo conſtitutus, neceſſarium eſt omnino vt poteſtatibus ſitis ſubditi: nō tantum ꝓpter euitandam illorū iram & declinanda ſupplicia, ſeruili quodā timore, ſed etiam coram deo ex dictamine conſcientiæ veſtræ, quæ hoc iuſtum & rationabile teſtatur c Quemadmodum vel ex eo facile probari poteſt, quod tanquam ex ſuperiorib⁹, inferiores illis tributa perſoluitis: quod ſane veræ eſt ſubiectionis ſignum. d Sūt eī miniſtri dei, ab eo inſtituti authoritatem habentes, & eius locum tenentes, ad hoc ipſum ſeruientes: vt loco dei (quemadmodū ſupra dictū eſt) & bonis ſint in tutelam, & malis in vltionem. e Perſoluite itaque, vt iuſtum eſt, omnibus ſua debita, Cui tributū debetis, ſoluite illi: cui vectigal debetis, vectigal illi ſoluite: cui timorem & reuerentiā obedientiamque debetis, ſoluite: Cui honorē debetis, ſicut debetis, ita ſoluite. f In ſumma, adhoc laborate, vt quantum in vobis eſt & fieri poterit, nulli ſubtrahatis quod debitum eſt, non reddentes cum poſſitis: nec cuiquam ſitis debitores, omnibus ſua debita ꝑſoluētes: niſi in ſola mutua dilectione, in qua ſemper volo vos inuicem permanere debitores, Nunquam enim à diligendo fratrem, liberi eſſe poſſumus aut debemus: ſed ad illā ſemper oportet eſſe obligatos. Grandis enim & precioſa res eſt dilectio. g Nam qui diligit proximum opere & veritate ſicut oportet totam implet legem. h Omnia eñ hæc legis particularia mandata: non adulterium, non homicidium, non furtum facies: Non

Non dices aduerſus proximum falſum teſtimonium: Non cõcupiſces rem proximi tui, ſiue rem quamlibet alienam, & cætera ſimiliter mandata, quæ proximum concernunt, in hoc vno generali præcepto, velut capitulantur ſummatimque colliguntur, & confirmantur, quaſi ex ipſo robur habentia obligationis. a Nempe in hoc, diliges proximũ tuum, ſicut teipſum. b Dilectio ſiquidem proximi, malum nos non permittit operari: & iniuſtitiam aduerſus proximum non patitur exercere eum, in quo ſecundum veritatem in fuerit. c Itaq; totius legis quædam plenitudo et integritas, vna dilectio eſt: quia ipſa eſt, in qua implentur ſimul omnia, quæ lex quoad proximum obſeruanda præcipit. d Atq; hoc, nempe dilectioni vacare, amplius modo nos conuenit obſeruare: attendentes conſyderanteſque conditionem temporis in quo ſumus, quoniam iam nouiſſima hora eſt, & tempus vt à ſomno exurgamus: id eſt, ab infidelitate, vel à torpore, vel etiam ab ocioſo legis cultu. e Nunc enim appropinquauit regnum cœlorum, & propinquior eſt nobis noſtra ſalus modo, q̃ olim, quando credẽdo expectabamus ſalutem adhuc venturam, et per Chriſtum operandam, quam nũc credimus & ſcimus per Chriſti aduentum operatam et completam, nihilq; reſtare amplius, quàm vt ſalutem operatam & oblatam, per fidem acceptemus. f Noctis tempus iam abiit, & expirauit duratio eius: Id eſt, infidelitatis tenebræ & legalium obſcuritas, iam preterierunt, g dies vero (qui eſt tempus lucis) iam aduenit, illuceſcente ſole iuſtitiæ, & claritate ſancti Euangelii, vbique radios ſuos ſpargente. h Omni ergo ſtudio, et cura, tenebrarum opera à nobis abiiciamus, deteſtantes & abiurantes vitia omnia & peccata, quibus in tenebris agentes commaculantur

rabis/non occides/ non furaberis/ non falſum teſtimonium dices/non concupiſces/ & ſi quod eſt aliud mandatum/ in hoc verbo inſtauratur:

a Diliges proximum tuum ſicut teipſum/

b Dilectio proximi malum non operatur/

c Plenitudo ergo legis/ eſt dilectio.

d Et hoc ſcientes tẽpus: quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere/

e Nũc enim propior eſt noſtra ſalus/ quamcũ credidimus/

f Nox preceſſit/

g dies autem appropinquauit.

h Abiiciamus ergo opera tenebrarum/

i & induamur arma lucis:

lantur infideles. i Pro his vero, ſtudium ſit nobis aſſumere lucis & fidei bona opera, velut arma quædam, quibus induti & honeſtemur, & aduerſus impugnantium tela reddamur ſecuri: a Vt armis lucis induti, honeſtam ducamus conuerſationem noſtrã, quẽadmodum diei conditio expoſtulat. Ipſa eñ conditio diei expoſcit, vt tunc honeſtius incedant homines, bonis ornati indumentis, quã in nocte, quando vel nudari prorſus, vel vilioribus vti ſolent. b Non iam vt olim gu loſi comeſſationibus ſuperfluis & ebrietatibus indulgẽtes, neq; (quæ ex his conſequi ſolent) luxuriis & impudicitiis vacantes: neq; contentionibus & æmulationibus, pro honorum aut temporalium bonorum aſſequutione, per ambitionem aut per auaritiam intẽdentes: quę omnia non diei neq; lucis, ſed noctis & tenebrarum ſunt opera. c Quin potius omnibus his abiectis, circundantes voſipſos operibus bonis, ſic induite dominum Ieſum Chriſtum, vt in omnibus operibus veſtris ipſe reluceat, vt illum glorificetis et portetis, etiam in corpore veſtro. d Et ante omnia cauete, ne ad perficienda carnis deſyderia proni ſitis atq; ſoliciti: ne ve illi ad omnia quæ cõcupiſcit implẽda curã adhibere velitis, quæ neceſſitatis ſũt illi miniſtrare cõtẽti.

a ſicut in die honeſte ambulemus:

b Non in comeſſationibus & ebrietatibus: non in cubilibus & impudicitijs: non in contentione et emulatione:

c ſed induimini dominũ Jeſũ Chriſtũ:

d & carnis curam ne feceritis in deſiderijs.

TEXTUS. CA. Decimumquartum.

ELVCIDATIO CAP. XIIII.

QVoniam vero in totius eccleſiæ cœtu, alii fide ſunt robuſti & validi, alii adhuc infirmiores, icirco quemadmodum ad inuicem hi pacifice queant agere, nunc dicere pergamus. a Eum itaq; qui ſecundum fidẽ adhuc infirmus eſt, et imperfectus, vos qui validiores eſtis & perfectiores, ne deſpicite propter infirmitatem, ſed aſſumentes fouete, donec creſcat ad perfectionem, non per diſceptationum ambages, cum illo contendendo, ſed in ſimplici manſuetudine il

a Infirmum autem in fide aſſumite: non in diſceptationibus cogitationum.

ne illum ſuſtinentes, atq; in ſpiritu lenitatis inſtruentes. b Sunt enim qui in Euangeli ca libertate perfecte cõfidentes, nullũ cibum reſpuant tanquam immundum: ſed ex fide Chriſti, audent ſine ciborũ delectu quibuſli bet veſci, quæ in macello venundantur, aut in menſa apponuntur, cũ gratiarũ actione. Sunt imperfectiores alii, qui nondũ perfecte Euangelii gratiam & libertatem agnoue- runt. c Qui ſic infirmi ſunt & imperfecti, ſinantur vel holus ſolũ (ſi velint) manduca- re, & in ſua imperfectione tolerentur ab ali is perfectioribus, nec ſtatim ob ſuam imper- fectionẽ deſpiciantur. d Qui manducat quę appoſita ſunt ſine delectu, eum qui à cibo a- liquo tanquã immundo abſtinet, non contẽ- nat, ob ſuã imperfectionẽ: ſed potius in mã- ſuetudine toleret imperfectionẽ fratris ſui. e Conſimiliter is qui propter conſcientiam abſtinet ab aliquo cibo, caueat, ne quaſi trãſ greſſorẽ iudicet eũ, qui ex libertate conſcien tię, propter Euangelicæ libertatis gratiam, confidenter quibuſlibet veſcitur. f Aſſum- pſit enim vtrumq; Deus per vocationẽ ſuã, ad eandem fidei gratiã. g Tu igitur quis es ò homo, vt iudices illũ qui nõ ſeruus tuus eſt: ſed alienus, id eſt, dñi à quo eſt aſſumpt⁹? h Siue ſteterit, ſiue ceciderit homo: dñi eſt iu diciũ, & illius intereſt cui⁹ homo ſeruus eſt. Ipſe videat, et iudicet: tua nihil refert. Stabit aũt vterq;. Ille quidẽ in ſua cõſcientia atque hic itẽ, in ſua. i Potens eſt enim Deus, vnum- quenq; in ſua conſcientia in fidei ſtabilitate cõſeruare. a Salua eñ fidei vnitate, fieri po teſt: vt ali⁹ imperfectior fide, diẽ à die diſcer nat, iuxta legis ritũ, dierũ adhuc obſeruãtias diiudicãs: hoc nimirũ ĩperfectiõis, ex Iudaiſ mo ſecũ gerẽs. b Ali⁹ vero oẽm diẽ ex ęquo reputat, ſine legaliũ præſcriptionũ obſerua- tiõe. a In hmõi reb⁹, ſuo quiſq; iudicio per

b Alius eñ credit ſe mãducare omnia/

c qui autẽ infirm⁹ eſt/ hol⁹ manducet.

d Is qui mãducat/ non manducantem non ſpernat/

e et qui non mandu cat/ manducantẽ nõ iudicet/

f Deus enim illum aſſumpſit.

g Tu quis es/ qui iudicas alienum ſer uum?

h Domino ſuo ſtat aut cadet. ſtabit autem/

i Potens eſt eñ De us ſtatuere illum/

a Naz ali⁹/ iudicat diem inter diem:

b Ali⁹ aũt iudicat omnem diem:

a Unuſquiſq; in ſuo

fruatur, et ſuę cõſcientię quiſque ſatiſfaciat. Neuter eñ, ſi ſuę cõſcientię ſatiſfaciat, condẽnandus venit. b Nam qui diem diſcernit, & dierum obſeruantiam legalem adhuc tenet, ad Dei honorem (quem in lege venera tur) id facere creditur. Atque econtrario, qui dierum obſeruantiam negligit, ad Dei gloriam id ſimiliter facit, libertatem quam contulit per filium, confidenter acceptans. c Et qui ſine ciborum delectu quibuſlibet veſcitur ad gloriam Dei id facit: quoniam poſt quam manducauit, Deo gratias de perceptis donis agit. d Atque in contrario qui propter conſcientiam legis abſtinet à quibuſdã, ad gloriam Dei id facit, ſecundum intentionem animi ſui, quem adhuc in lege reuerer tur: & gratias agit Deo, qui ſibi dat abſtinẽdi virtutem, & alia ſufficientia abſque lege vetitis, quibus ſuſtentari poſſit. Sic enim omnia ad domini gloriam fieri debent à fidelibus. e Nemo enim hominum ſibi viuit aut moritur, quaſi ipſemet ſibi ſit iudex aut dominus: f ſed in omnibus ſemper, ſiue viuimus, ſiue morimur, domini ſumus, & ſub illius ſtamus iudicio, tam in vita quam poſt mortem, & eundem mortui atque viui debemus agnoſcere iudicem. g Ad hoc enim Chriſtus ſecundum humanitatem mori voluit, et tertia die reſurgere: vt per mortis paſſionem quatenus homo, mereretur reſurgẽs accipere poteſtatem iudiciariam, & plenum cum poteſtate dominium, ſuper omnes viuos ac mortuos. h Cum itaque ſolus ſit in cœlis dominus, cui traditum eſt cum poteſta te dominiũ: quæ eſt hæc præſũptio, vt quod Dei eſt, ſibi vſurpet homo, proximum ſuum iudicans propter eſum, aut ſpernens propter abſtinentiam? i Omnes enim exhibebimur ante iudicium Chriſti, & ab vno iudice illo omnes pro meritis accipiemus ſententiam.

b Qui ſapit diez domino ſapit:

c ⁊ qui manducat/ domino manducat. Gratias enim agit deo.

d Et qui non mãducat domino non mãducat / ⁊ gratias agit Deo/

e Nemo eñ noſtruꝫ ſibi viuit/ ⁊ nemo ſibi moritur/

f Siue eñ viuim⁹/ domino viuimus: ſiue morimur / domino morimur / Siue ergo viuimus / ſiue morimur/ dñi ſum⁹.

g In hoc enim chriſtus mortuus eſt/ et reſurrexit/ vt ⁊ viuorum et mortuorum dominetur.

h Tu autem quid iudicas fratrem tuum / aut tu quare ſpernis fratrẽ tuũ?

i Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti.

Non autem inuicem, alius alii erimus iudices. a Scriptum eſt enim: Viuo ego, dicit dominus, quoniam veniet dies, in qua me omnis creatura rationalis agnoſcet verum dominum, mihiq; reuerentiam exhibebit vt vero domino: & omnis lingua dabit confeſſionem Deo: ſiue miſericordiam ſaluantis commendando, ſiue iuſticiam condemnantis, ſecundum conſcientiæ dictamen, comprobando. b Itaq; vnuſquiſq; noſtrum reſpondebit, & examinabit de operib⁹ ſuis, ante iudiciũ iudicãtis Dei, c Ac proinde. noſinuicẽ iudicare non debem⁹, quod Dei eſt, nobis vſurpantes, Potius autem hoc apud ſeſe quiſq; indicet, curet, & prouideat, ne verbo aut facto quicquam faciat, in quo offendi vel ſcandalizari poſſit infirmior. d Equidem credo, et certus ſum, & firmiſſime id mihi perſuaſum habeo in fide domini Ieſu, nullã eſcam, imo nullam omnino rem per ſe immundam eſſe, vt illius vſu qui libere vtitur poſſit contaminari, e tamen qui adhuc perſuaſum habet aliquam eſcam vel rem immũdam eſſe, huic propter iſtam quã adhuc in Iudaiſmo tenet conſcientiam, illa eſca immunda reputatur: non quidem per ſe, ſed illi tantum, propter conſcientiam: qua ſtante, ſi manducauerit quod commune reputat, peccabit & polluetur. Atq; horum infirmitati condeſcendendum eſt, hoc potiſſimũ tempore, quo nondum plene innotuit Euangelicę libertatis veritas, plurimis adhuc ex conuerſis ad fidem, in legis obſeruantiis iſtis permanentibus. f Si enim tu qui perfectior videris, coram infirmo, nimia libertate mãducaris quę ille reputat immunda, propter cibum tuum fratrem contriſtas, conturbas, offendis, ſcãdalizas: illi dans occaſionem, imo (propter infirmitatem) cauſam te iudicandi, vt tranſgreſſorem: hac ſane in parte, nõ ita agis vt Chri-

a Scriptum eſt enim Viuo ego, dicit dominus, quoniam flectetur omne genu & omnis lingua confitebitur Deo,

b Itaque vnuſquiſque noſtrũ pro ſe rationem reddet Deo,

c Non ergo amplius inuicem iudicemus: ſed hoc iudicate magis, ne ponatis offẽdiculum fratri vel ſcandalum.

d Scio & confido in domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum,

e niſi ei, qui exiſtimat quid commune eſſe, illi cõmune eſt.

f Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur,

iam non ſecundum charitatẽ ambulas.

g Noli cibo tuo illū perdere, pro quo Chriſt⁹ mortu⁹ eſt.

ſtiana charitas expoſtulat. g Noli (quæſo) per tuum cibum illum in peccatum mittere, vel vt te iudicet, vel vt de fide Chriſti dubium incurrat, quem tanti Chriſtus reputauit, vt etiam mori pro eo dignaretur.

h Nō ergo blaſphemetur bonum nr̄m.

h Non ergo faciam⁹ bonum libertatis noſtrę, infirmorum maledictioni & maledicentiæ obnoxium: quod certe fiet, ſi abſque reſpectu, noſtra libertate in ſcandalum fratrum vti voluerimus.

i Non eſt̄ eſt regnū Dei eſca & potus,

i Non enim in eſca vel potu ſitum eſt regnum Dei, nec cœleſte regnum per horum obſeruationem comparatur: ac proinde ſinantur infirmi, quibus velint vti: nec pro hoc ita multum zelandum eſt, vt compellantur manducare quæ ſunt lege vetita.

a ſed iuſtitia, & pax et gaudium in ſpiritu ſancto.

e ſed perfecta vitæ iuſtitia, & internum gaudium in ſpiritu ſancto, hęc & modo regnum Dei intra nos efficiunt, & in futuro nos ad ęternum regnum perducent.

b Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet Deo, et probat⁹ eſt hominibus.

b Qui enim ſic in his Deo ſeruit, iſta ſectando, hic placet Deo & probatus erit ab omnibus, inter quos ſic ſancte conuerſatur. Nam iuſtitiam ſeruare illæſam, & pacem cum omnibus tenere in gaudio, ſine amaritudine: et Deo nos gratos faciunt, et hominibus quibuſcum conuerſamur etiam infidelibus, gratos & amabiles reddunt.

c Itaque que pacis ſunt ſectemur,

c Nos itaque vt pacis filii, quæ ad pacem faciunt ſtudioſe inſequamur: quantum in nobis eſt, omnem turbationis cauſam auferentes fratribus:

d & que edificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus.

d & ea quibus inuicem poſſumus ad bonum promouere, & ad profectum perducere, diligenter cuſtodiamus: pro nulla cauſa vlli dantes occaſionem ſcandali, aut peccati cauſam.

e Noli propter eſcā deſtruere op⁹ Dei.

e Noli (quæſo te iterum) opus quod Deus creauit, et per fidem ac baptiſmum modo quodam creauit, propter eſcam tuam perdere, illum occaſione tuæ nimiæ & indiſcretæ libertatis, in peccati mortalis periculum conijciendo.

f Omnia quidē mū=

f Equidem non

non nego, quin munda ſint omnia, atque ob hoc oĩa (quãtum ex ſe) ad manducandum eſſe licita: ſed ſi quis cibum aliquem manducat cum infirmi fratris ſcandalo & offenſione, illi malum eſt, & ad vitium deputatur non cibus ipſe qui editur, ſed libertatis ſuæ cum ſcandalo abuſus. g Quanquam enĩ & caro & vinum nemo dubitet eſſe per ſe munda, ſi tamen in horum vſu, ex infirmitate frater quiſpiam ſcandalizatur, aut offẽditur, omnino bonum erit etiam ab his illicitis propter vitandum fratris ſcandalum, abſtinere. Sic & de aliis omnibus dicendum eſt, in quibus contigerit fratrem ſcandalizari, aut offendi. Eſto, fidem habes perfectam qua crediſte poſſe propter Euangelicæ libertatis gratiam quibuſlibet ſine peccato veſci: h fidem iſtam ſi habes, habe coram deo in tua conſcientia, qui tibi remunerabit mercedem perfecte credentium. Cæterum ad fratris ſcandalum, aut cum fratis ſcandalo, caue vtaris. i Beatus eſt & iuſtitiam ſeruat, qui in eo quod tanquam bonum approbat, ſeipſum non condemnat, faciẽdo contra id quod bonum iudicat. Exempli gratia: qui tanquã bonum approbat, conſcientia dictante, non manducare hoc aut illud, iuſtitiam ſeruabit ſi abſtineat vt dictat ratio: quam perderet, ſi contra id quod probat ageret, mãducando. a Qui autem tanquam illicitum, quippiam diſcernit ac diiudicat: ſi hac ſtante conſcientia manducauerit, ſeipſum facit condemnationi obnoxium: contra conſcientiam manducando, quod iudicabat illicitum & immundum. b Idque non ex ipſi⁹ cibi immunditia, ſed quia non ex fide, & contra eam quam intus habebat ex ſua fide conſcientiam, egit. c Oẽ autẽ quod cõtra conſcientiam fit, quã ex ſua quiſq; fide ſibi format: eo ipſo quod con con

da ſunt/ ſz malũ eſt homini/ qui per offẽdiculũ mãducat/

g Bonũ eſt nõ mãducare carnẽ/ & nõ bibere vinũ/ neq; in quo frater tuus offẽdit/ aut ſcãdalizat/ aut infirmatur.

h Tu fidẽ quã habes/ penes temetipſum/ habe corã deo/

i Beatus qui nõ iudicat ſemetipſũ/ in eo quod probat.

a Qui aũt diſcernit/ ſi mãducauerit/ dãnatus eſt.

b quia non ex fide.

c Omne aũt quod nõ eſt ex fide peccatũ eſt.

quîorum cõfortati in ſpe noſtra firmi & ſtabiles in finem vſq; permaneamus. f Ipſum autem deum, cuius eſt ſolius donare patientiam & conſolationem veram ſpiritus, precor: vt det vobis vnus idemq; ſentire cũ inuicem, vt in eadem fidei ſententia ſitis & permaneatis omnes, ſecundum Chriſtum Ieſum, vt in veritate: g vt vna eademque fide, quæ concordes facit animos, & vno ore eandem confeſſionem fidei exprimente, ſic honorificetis deum, qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti. h propter quod ſuſcipite inuicem, ac fouete per patientiam: ſicut & chriſtus vos aſſumpſit, fouitque, & condeſcendẽdo euexit, ad honorem & gloriam dei. i Nã de modo quidem, quo chriſtus vos aſſumpſit atque ſuſcepit, dico xp̄m Ieſũ circũciſiõis (.i. populi iudaici) à deo patre miſſum fuiſſe & datum miniſtrum, prædicatorem, & operatorem ſalutis, propter veritatem Dei, qui fidelis eſt in omnibus verbis ſuis, ad implendas in illo promiſſiones patribus eorum factas. a Gentes vero, licet chriſtum in carne ſuę ſalutis miniſtrnm per ſe non habuerint: tamen et ipſos dico Deum honorare debere, ſuper maxima ſibi gratia & miſericordia à Deo exhibita, non minus quam Iudæis, quũ tamen nullæ ipſis promiſſiones neque patribus eorum factæ extitiſſent. b Quod olim in ſpiritu Dauid prçuidens dicebat: propterea confitebor tibi ſuper gentibus Domine, & nomini tuo pro illis cantabo. c Et alibi dicuntur Gentes ſimul cum plebe electorum dei gauiſuræ ſpirituali lætitia, poſtquam illi fuerint annumeratæ. d Et in alio loco, cohortans gentes ad lætitiam, ſic eos in ſpiritu alloquitur: Laudate dominum pro exhibita miſericordia omnes gentes, laudate eum omnes populi nationũ. e Et alio in loco Eſaias dicit: Ex radice Ieſſe exurrecturum rectorem gẽ

f Deus aũt patiẽtie ⁊ ſolatii det vobis idipſum ſapere in alterutrum/ ſcd̃z ieſũ chriſtũ/

g vt vnanimes vno ore honorificetis deum ⁊ patrẽ dñi nr̃i ieſu chriſti.

h Propter quod ſuſcipite inuicẽ/ ſicut xp̄s ſuſcepit vos/ in honorẽ dei.

i Dico em̃ xp̄z Ieſũ miniſtrum fuiſſe circuncifionis.

ꝓpter veritatẽ dei ad ꝯfirmãdas ꝓmiſſiones patrũ:

a Gentes aũt ſuper mia honorare deũ.

b Sicut ſcriptũ ẽ: ꝓpterea ꝯfitebor tibi in gẽtib⁹ dñe/ ⁊ nomini tuo cantabo.

c Et iterũ dicit/ letamini gentes cũ plebe eius.

d Et iterũ/ laudate oẽs gẽtes dñz ⁊ magnificate cũ oẽs populi.

e Et rurſus Eſaias ait/ Erit radix Ieſſe

e q̄ exurget regere gentes/ in cū gētes ſperabunt.
f Deus autē ſpei repleat vos oī gaudio & pace in credendo:
vt abūdetis in ſpe/ & virtute ſpūſſancti.
g Cert⁹ ſū aūt fratres mei/ & ego ipſe de vobis/ q̄m & ipſi pleni eſtis dilectiōe & repleti oī ſcientia/
h Ita vt poſſitis alter utrum monere/
i Audacius aūt ſcripſi vobis frēs/ ex parte/
a tanquā in memoriā vos reducēs:
b ppter grāʒ queda ta eſt mihi a deo/
c vt ſim miniſter xp̄i ieſu in gentibus/
d ſanctificās euāgeliū dei:
e vt fiat oblatio gētiū accepta & ſāctificata/ in ſpū ſctō.
f habeo igitur gloriā i xp̄o ieſu ad deū.
g (Nō eī gaudeo aliquid loqui eoꝝ que

rem gentium, & principem populorum in quem gentes ſperabunt. f Deus autem ipſe, qui eſt tota & vera ſpes omnium credentium, abundare vos faciat copioſe, in omni gaudio & pace ſpirituali, per fidem rectam quæ ſunt tenenda vt oportet credendo: Vt abūdet in vobis ex dei liberalitate ſpes & fortitudo vera, quæ eſt à ſpiritu ſancto. Non autem id precor, quod vobis illa penitus deeſſe exiſtimem. g Perſuaſum enim habeo & confido in domino de vobis: quod & copioſe iam in vobis inhabitet vera dilectio charitatis: ſimul & ſcientia ſpiritualis: h ita vt non ſolum poſſitis per charitatem inuicem ſupportare, ſed per ſcientiam etiam ſalubriter monere, atque ad perfectiora bonis inſtructionibus infirmiores adducere. i Parcite vero meæ erga vos aliqua ex parte nimiæ audaciç (vt cuiquam videri poteſt, per quam, ego cognitus, vobis nunquam viſis, tam prolixis literis præſumpſi ſcribere: a non tamen quaſi ignorantes vos inſtruens, ſed potius tanquam cōmonefaciēs, de iis quæ vobis alioq̄ bene erāt cognita. b Quod autem feci, id feci propter gratiam iſtā Apoſtolici muneris quæ mihi à deo cōmiſſa eſt: c nempe vt ſim miniſter & Apoſtolus chriſti Ieſu, in gentibus, d Euangelium chriſti velut rem aliquam ſacram, verbo & exemplo prædicans & adminiſtrans: e vt per meam prædicationem, Gentes omnes quas ei lucrifacio, eiq̄ velut oblationem, offero, in fide perfecta & inſtitutione bonç conuerſationis Deo placentes fiant, & ſanctificatæ in domino, in ſpiritu ſancto. f Atque in his ego meam gloriam conſtituo: non quaſi in meipſo, nec apud homines, ſed in chriſto ieſu in quo facta ſunt per me omnia ante conſpectum dei ad gloriam eius. g (Nam de his quæ per me chriſtus non effecit, nec audeo,

volo gloriari.) h Gloria,inquam,mea,quã habeo ad deum in hoc eſt, vt obedire faciã gentes fidei:Idq; in verbo prædicationis & in opere conuerſationis,& in virtute ædendi ſigna atque prodigia,per virtutem dono datam mi à ſpiritusſancto,ad confirmationẽ prædicationis meę. i Ita vt his mediis,vniuerſas regiones & loca omnia ab Hieruſalem vſq; ad Illiricum,repleuerim euangelio CHRISTI,illud in eis prædicando ac notificando. a In Euangelio autem prædicando,illud ſemper obſeruaui:vt rudiſſimis omnino prædicarẽ,qui de CHRISTI fide nulla fundamenta ab alio prius acceperant.Nõ vbi ante me per alium eſſet prædicatus chriſtus,nolens ſuper ea quæ ab aliis erant incœpta,ædificii mei ſtructuram collocare:ſed iis qui à nullo alio quicquam ante audiſſent de CHRISTO, b Iuxta ſcripturam quę de Gentium conuerſione loquens dicit. Quoniam illi quibus hactenus CHRISTVS prędicatus non fuerat,Apoſtolica prædicatione edocti,cognoſcent eum,atque ea quæ prædicantur credũtque de illo. c Et qui xp̃m prædicari nunquam audierant,per apoſtolicam doctrinam illuminabuntur lumine fidei, videant, & credant in eum. Quæ res (nempe in loca, in quibus nunquam audita fuerat fidei prædicatio inferre Euangelium)quanti ſit laboris nihil dubium quin facile perſpicitis. d Atque his quidem negociis,hactenus impeditus fui,quominus ad vos inuiſendos acceſſerim: & vſque modo non fuit per occupationes laborioſiſſimas, quæ mihi incumbũt,licitum neque opportunum,vt venirem ad vos. e Nunc vero cũ his in regionibus noſtra præſentia nihil vltra diſcipuli habeant opus,ſatis in fide inſtructi,& firmati,cunctiſq; rite diſpoſitis, cum in omnibus vicinarum regionũ vrbibus iam

prę

pme nõ effecit xp̃s/) h in obedientiã Gẽtium/ in verbo ⁊ factis/ i virtute ſignorum ⁊ prodigiorũ/ in virtute ſpiritusſancti:

i Jta vt ab Hieruſalem per circuitum vſq; ad illiricum repleuerim Euangelium Chriſti.

a Sic autem predicaui Euãgeliũ hoc/ non vbi nominatus eſt Chriſtus/ ne ſuper alienum fundamentum edificarem:

b ſed ſicut ſcriptum eſt: Quibus non eſt annunciatum de eo/ videbunt/

c ⁊ qui non audierunt de eo / intelligent.

d Propter quod impediebar plurimũ / venire ad vos/ ⁊ prohibitus ſum vſque adhuc.

e Nunc vero vlterius locum non habens: in his regionibus/

cupiditatem aũt ha

b ēs veniēdi ad vos/ ex multis iaȝ precedentib⁹ annis/

prædicationem abſoluerim, habuerim vero ab annis aliquot deſiderium vos aliquando inuiſendi,ſpero nunc compleri poſſe deſyderium meum. Meditor enim iter in Hiſpaniā, Vt etiam illis,Chriſtum penitus adhuc ignorantibus,annunciem euangelium.

f cū in Hiſpaniā proficiſci cepero/ ſpero quod preteriens videā vos/ ꝛ a vobis deducar illuc.
g ſi vobis primū ex parte fruit⁹ fuero/
h Nūc igiť proficiſcor in hieruſalem/ miniſtrare ſanctis.

f Et cū venerit,vt iuxta propoſitum verſ⁹ hiſpaniam iter direxero:ſpero iſtac me facturū iter per vos,atq; ita in tranſitu vos videre,& p vos deducendum illuc: g poſteaquam aliquanto tempore apud vos permanſero,&in vobis fuero conſolatus. h Nunc autem proficiſci propono quantotius in Hieruſalem ad miniſterium fidelium pauperum qui ſunt in Hieruſalem , deferendo illuc collectam pro eis eleemoſynam,ab eccleſiis gentiū.

i Probauerūt Macedonia ꝛ achaia/ collationeȝ aliquā facere in pauperes ſctōrū/ qui ſūt in Hieruſalem.

i Cōſſeſerunt & voluerunt,me procurante ac ſollicitante,Macedones & Achaici,qui in temporalibus ſunt abundantiores de ſuis facultatibus communicare,& communem collationem facere,pro eis qui inter fideles ſūt egētes in Hieruſalem ad ſuccurrendum eorum inopiæ.

a Placuit em̄ eis/ ꝛ debitores ſunt eoꝝ.
b Nam ſi ſpiritualiū coꝝ/ participes facti ſūt gētiles/ debēt ꝛ in carnalibus miniſtrare eis.

a Sic enim eis placet,neque nos ab illis extorſimus.Nec mirum ſi placuit quoniam aliquomodo , quantum ad hanc rem, eis ſunt obligati ac debitores. b Nam ſi ſpiritualium facti ſunt participes gentiles,per gratiam dei:quæ ex repromiſſione Iudæorum peculiariter videntur:iuſtum eſt vt & de temporalibus , quibus abundant, his quibus in fide & ſpiritualium bonorum participatione facti ſunt ſocij,communicent atque impertiant,pro reuelandis eorum corporalibus neceſſitatibus.

c Hoc igiť cū cōſummauero/ ꝛ aſſignauero eis fructum hūc/ per vos proficiſcar in hiſpaniam/

c Vbi vero hoc miniſterium meum compleuero,& attulero, tradideroque illis,iſtam quam collegi eleemoſynam,tum ſpero(ſi ita deus voluerit)p vos in Hiſpaniæ partes īteriores,ad illis quoque prædicandum verbum dei proficiſci.

d Scio aūt quoniā

d Confido autem in domino,& credo, qđ non

non erit ſpirituali fructu vacuus aduentus meus ad vos,ſed in copioſa benedictiōe chriſti,in gaudio & conſolatione ſpirituali,veniam ad vos. e Hoc igitur,quo melius & celerius compleatur iuxta dei voluntatem, cui ſemper omnia conſilia noſtra ſubmittimus:obſecro vos fratres,per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,& per charitatē dei quę eſt in ſpiritu ſancto,aut per ſpiritum ſāctum qui eſt charitas: f vt veſtris orationibus apud deum me adiuuetis,in hoc potiſſimum vt liberer ab infidelibus, & peruerſis,quorum eſt in iudæa bonus numer⁹, habent exoſum, eo quod gentium ſum Apoſtolus quos non dubito mihi machinaturos malum ſi poterint. Atque etiā vt oblatio mea iſta quam adminiſtrare pergo ſanctis in hieruſalem, fiat placita & accepta: h vt ſic tandem cunctis peractis, libere ad vos valeam venire cum gaudio, volente deo, i vt vobiſcum & in vobis aliquid refrigerii & conſolationis, in ſpiritu accipiam, quum inter vos exiſtens comprobauero ſynceritatē fidei veſtræ & conuerſationis videro virtutem: a Ipſe autem deus, omnis pacis author largitor, amator, qui ipſe tota & vera pax eſt, ſit ſemper cum omnibus vobis, per habitationem gratiæ ſuæ, vt vos vſq; in finem in ſuo amore cuſtodiat.

veniens ad vos / in abundantia benedictionis xp̄i veniā.
e Obſecro ergo vos fratres per dn̄z nr̄z Ieſū chriſtū/ & p charitatem ſancti ſpūs
f vt adiuuetis in orationib⁹ veſtris p me ad deū vt liberer ab infidelibus/ qui ſūt in iudea/
g & obſequii mei oblatio accepta fiat i hieruſalem ſāctis:
h vt veniā adiutor in gaudio p voluntatem dei
i vt refrigerer vobiſcum.
a Deus aūt pacis ſit cū oib⁹ vobis. amē.

ELVCIDATIO CAP. Decimiſexti.

a Tandem concludens epiſtolæ curſum, commendo vobis Phœben hāc fidelem mulierem huius epiſtolæ gerulam quæ eccleſiæ Cenchręenſi multa exhibet miniſteria, ac neceſſitatis obſequia ſanctis fideliter impendit. b vt eam benigne ſuſcipiatis, cum omni humani-

TEXTVS. CAP. Decimūſextum.

a Cōmēdo aūt vob͡ Phebē ſororē nr̄az que eſt in miniſterio eccleſie/ q̄ ē Cēchris.
b vt eā ſuſcipiatis in

lutate Rufum domini ſeruũ electum & ei⁹ matrem, quam ego vt propriam meã matrẽ habeo, venerabiliterq́ iubeo vt filius ſalutari. Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermen, Patroban, Herman, & cæteros qui cũ eis verſantur chriſtifideles. f Salutate Philogum & Iuliam Nereum & ſororem eius, & Olympiadem, & qui cum his verſantur omnes fideles. Salutate inuicem in oſculo ſãcto pacis ſpiritualis, quomodo nunc ego ſpiritu, licet abſens corpore, veſtram dilectionẽ exoſculor. g Saluto vos ego omnium eccleſiarum CHRISTI mihi cõmiſſarum, & ſubditarum nomine tanquam earum Apoſtolus. h Vnum vero adhuc reſtat, quod antequam ſermo claudatur, omnimodis admonendum videtur. Obſecro autem vos fratres, vt magna diligentia & obſeruatione attendatis & magna cautela timeatis ab iis qui diſſentiones ſuſcitant & offendicula ponunt, turbationẽ excitantes paci et concordię fidelium, nitendo docere contraria fidei catholicæ, quę ſecundũ veritatem à veris prędicatoribus & Apoſtolis docet, à ab iis quos tales agnoueritis, tanquam & peſtiferis ſeductoribus, declinate. i Huiuſmodi enim homines. Chriſto domino ſuo non ſeruiunt, nec illius gloriam aut lucrum quærunt, ſed gulæ & ventri: a & per adulationes & affẽtatorias ſuas blanditias, quibus præualent adulatores illi peſſimi, mellita venena guſtantes in ore, animos ſimplicium frequenter ſeducunt à via veritatis, mittentes in erroris deuia, Omnino autem vobis ab eiuſmodi eſt attendendũ. b Nã obedientia veſtra, qua tã prõpte & ſynceriter vos ſubditis fidei & euangelio, vbiq́ locorum fama volante diſpergitur, ad veſtri cõmẽdationẽ. Quo vobis magis cauẽdũ eſt, ne veſtro bono nomini ĩpoſtores illi maculã inferãt. c Gaudeo igi-

meũ. Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo / qui ſũt in domino. d Salutate triphenã / tryphoſã / q́ laborãt ĩ dño. tate Perſidiã chariſſimã / que multũ laborauit in dño. e Salutate ruphũ electũ in dño & matrẽ ei⁹ & meã. ſalutate Aſyncritũ & Phlegõtẽ / Hermẽ patrobã / Hermã & qui cũ eis ſũt fr̃es. f ſalutate Philogũ & iuliã / Nereũ & ſororẽ ei⁹ / & Olympiadẽ & oẽs q̇ cũ eis ſũt ſctõs / ſalutate inuicẽ / in oſculo ſancto. g ſalutãt vos oẽs eccleſie xp̃i.

h Rogo aũt vos fratres / vt obſeruetis eos q̇ diſſẽtiones & offẽdicula / preter doctrinã quã vos didiciſtis / faciũt / & declinate ab illis /

i huiuſmodi ei xp̃o dño non ſeruiũt / ſed ſuo ventri:

a & p dulces ſermones & bñdictiones ſeducunt corda innocentium.

b Veſtra eĩ obediẽtia in omni loco eſt diuulgata.

Gaudeo igitur in vo

vobis/ſed volo vos ſapientes eſſe in bono/

deo igitur,in iis quęde vobis narrantur bonis,ſed vt ſolidum ſit,& vobis hoc bonum, & mihi meũ hoc gaudium, opto & moneo vos in bono cautos eſſe ac prudẽtes:vt quod ſemel recte accepiſtis,nõ facile vanis perſuaſionib⁹ dimittatis:ad malum autem ſitis ſimplices ac rudes,quaſi neſcientes male agere,

ꝛ ſimplices in malo/ d deus autẽ pacis/ cõterat ſathanã ſub pedib⁹ veſtris velociter.

d Deus autem pacis,qui vos vocauit , ipſe per ſuam gratiam,celerem vobis & facilem dabit perſeuerantibus,de hoſte triumphum vt non ſolum,non illi ſitis per peccata ſubditi, verunetiam abundantes operibus bonis,illum contemnentes & conculcantes,ſub pedibus veſtris.

e gratia dñi nr̃i ieſu chriſti/vobiſcum.

e Sit vobiſcum in auxiliũ gratia domini noſtri IESV CHRISTI.

f Salutat vos timotheus adiutor me⁹ ꝛ lucius/ꝛ iaſõ/ꝛ ſoſipater cognati mei g Saluto vos ego tertiꝰ qui ſcripſi epiſtolã hanc in dño/ Salutat vos Gaius hoſpes meus/ꝛ vniuerſa eccleſia/

f Salutat vos qui mecum eſt Timothæus præcipuus adiutor meus in negociis fidei, præ omnibus promptus & ſolicitus, & Lucius & Iaſon,& ſoſipater cognati mei. g Saluto vos ego ſeruus dei Tertius nomine, qui hanc epiſtolam characteribus , dictãte Paulo,deſcripſi nomine domini. h Salutat vos Gaius, apud quem hoſpitor:& vniuerſa quæ hic eſt fidelium eccleſia, veſtram Romanam,quaſi ſororem ſalutat.

i Salutat vos Eraſt⁹ arcari⁹ ciuitatꝭ/ ꝛ Quartus frater/ a Gr̃a domini noſtri ieſu chriſti/ cũ oib⁹ vobis/ Amen.

i Salutat vos Eraſt⁹,noſtræ ciuitatis receptor(qui vulgo dici ſolet)& alius quidem fidelis cui nomen eſt Quartus, a Gratia domini noſtri IESV CHRISTI,ſit cum omnibus vobis. Amen.

b Ei autem qui potens eſt vos ꝯfirmare iuxta euangeliũ meũ ꝛ p̃dicationem ieſu xp̃i/ c ſcdʒ reuelationem myſterij/ tp̃ibus eternis taciti.

b Ei autem qui potens eſt per gratiam ſuam vos confirmare in fidei rectitudine , ſecundum Euangelium quod mihi eſt commiſſum , & prędicationem de IESV CHRISTO, c iuxta reuelationem myſterii redemptionis humanæ, per incarnationem filii Dei:quod hacten⁹ nunquam prædicatũ nũq̃ propalatũ,ſẽper fuit in ſecreto diuinitatis conſilio,menteq; diuina tacitum,& occultum,

d quod nunc patefactum eſt p̱ ſcriptu

d nũc autem cognitum ſecundum æterni Dei beneplacitum,temporibus

ribus iſtis, quibus omnes gentes voluit ſub obedientia fidei ſubdere, quod nunc eſt pate factum oſtenſumq; ac confirmatum per ſcri pturas Prophetarum, quas nunc (ſpiritu ſan cto illuminante) cognoſcim⁹, multo ante d e iis quæ in hoc tempore vidim⁹ impleta, præ dixiſſe: e Ipſi, inquam, ſoli ſapienti Deo, per Ieſum Chriſtum, ſit honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

ras prophetarū / ſe cūdū pceptū eterni Dei / ad obedientiā fidei / in cunctis gē tibus cogniti / ſoli ſa pienti Deo / per Je ſum Chriſtum / e cui honor & gloria in ſecula ſeculorū Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Romanos Beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIum in Epiſtolam ad Corinthios priorem Beati Pauli Apoſtoli.

Corinthii, accepto ab Apoſtolo verbo Euāgelii, in varios poſtmodum errores, partim à mundi ſapientibus, partim ſuo vitio inciderāt. Nā primum quidem odioſis adinuicem contentionibus, vane gloriando pro hominibus, vacabant: quos in ipſo ſtatim epiſtolę initio redarguit Apoſtolus, iterumque in tertio replicat, aſſerens indignum eſſe, vt pro hominibus contenderent, qui in vnius Chriſti nomine eſſent (licet per diuerſos miniſtros) baptizati. Erant deinde, qui ſimplicitati & humilitati Apoſtolicæ prædicationis minus fidentes, ſæculari ſapientiæ curioſius intenti, vehementiusq; affecti, doctores eiuſmodi ſibi conquirebant: propter quos, de ſęcularis ſapientiæ, & omnis mundanæ ſubtilitatis reprobatione, poſt medium primi capitis, totus ſermo texitur, vſq; ad caput tertium: declarando, quemadmodum Deo ſic fuit beneplacitū, vt per Apoſtolicę prædicationis ſimplicitatē, mundus ad veram Dei cognitionem adduceretur, quod per mundi ſapientiam fieri non potuit. Et quia ex contentionum acerbitate ad hoc etiam procedebant Corinthii, vt ſuum quiſque electum pręceptorem pręferre cupiens, cæteros iudicare præſumeret: iccir

eo quarto capitulo, Deo ſoli iudicium docens competere, homines monet ante tempus non iudicare. Cum nec ſibi quiſq, iudex eſſe queat ſufficiens. Eam tamen quam ſecundum corp⁹ propter Euãgelium patitur vtilitatem, tanquam filiis chariſſimis, propter fouendam charitatem, ſine verecundia proponit. Acciderat quoque facinus inter eos abominandum, vt patris ſui vxori quidam commiſceretur, cęteris peccati correctionem diſſimulantibus, aut etiã per mundi ſapientiam defendentibus. Quós acriter obiurgans, monet quantotius fornicarium illum è cœtu fidelium eiici, & Satanę tradi in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in nouiſſimo die. Atque huius occaſione, vniuerſali de omnibus conſtitutione ordinat, Chriſtianos in manifeſtis peccatis viuentes ac permanentes, vitari debere à cæteris, vt per confuſionem, ad rectam viam reuertantur. Nihil interim de illis qui ſunt extra eccleſiam præſcribens, quos diuino iudicio relinquit. Atque hęc quidem, capite quinto. In ſexto autem, illos arguit qui propter lites pecuniarias, ac cætera temporalia, iudicia accedebant infidelium, non ſine ſcandalo & dehonoratione nominis Chriſtiani: monens, ſi quæ occurrant ſuper huiuſmodi difficultates, vt à Chriſtianis cum pace & quiete terminentur, potius quam ad infideles deducantur: vbi rurſum ad fornicationis deteſtationem reuertens, eius turpitudinem aperit: & quàm ſit Chriſtifidelibus, qui per ſpiritum ſanctum facti ſunt templum DEI, res illa fœdiſſima fugienda, manifeſtat. Interrogauerant autem Corinthii Apoſtolum de quibuſdam, quæ ad matrimonium, & diuortium, & ad virginitatem pertinent: Quibus omnibus, capite ſeptimo, prolixe reſpondet, matrimonium quidem vt licitum, & contra fornicationem indultum remedium, non prohibens: Virginitatem tamen, vt maius bonum, magiſque à DEO indiuulſe adhærendum vtile, præferens iis, qui matrimonio iuncti ſunt, vt ſolutionem non quęrãt, præcipientes iis, qui liberi ſunt, vt ſe in matrimonii vinculũ nõcõiiciant, fideliter conſulens, tanquam miſericordiam conſequutus a domino. Adhæc, erant inter Corinthios in fidei ſcientia perfecti nonnulli, qui ſcientes nullum eſſe per ſe communẽ cibum, paſſim ſe ingurgitabant idolothytis: Idque non ſine proximorum infirmorum ſcandalo. Quorum ſcientiam, quòd charitas ad iuncta non eſſet, capite octauo damnat Apoſtolus: eoſque a ſcandalo vſque adeo deterret, vt ſe dicat malle in æternum a cibo quolibet abſtinere, quam per eſum quenquam ſcandalizare. Atque huius rei occaſione, ſeipſum in exemplum proponens, Nono capitulo declarat,

rat, multa ſibi eſſe licita, & iure tam diuino quam humano permiſſa, quæ tamen propter euitandum ſcandalum ſe nolle facere proteſtatur, ne quod offendiculum contingeret Euangelio Chriſti: ſimilitudines eorum qui in ſtadio currunt, & qui certant in agone, adiungens ad perſuaſionem. Adducit ad idem capite decimo, patrum exempla terribilia ad correctionem poſterorum ſcripta: ne ſibi ſatis eſſe putent quòd Chriſti ſint baptiſmo abluti, & fidei myſteriis initiati, ſed vt in timore viuentes, proximorum ſcandalum & DEI offenſam, potiſſimum autem idololatriam, caueant, commonefacit attentius: A qua prorſus immunes non eſſe declarat, eos qui in idolorum templis recumbentes, menſæ dæmoniorum participabant. Atque ita rurſus, ad dehortandum a ſcandalo & offenſione proximorum, in fine capitis concludendo reuertitur. Poſt hoc, vndecimo capitulo, quemadmodum ſe in oratione publica gerere debeant, vtrique ſexui præſcribit, viris, vt capite orent prophetentque non velato. Mulieribus, vt velamine in ſubiectionis ſignum caput operiant, ſerio, nec ſine ſeueritate denunciat. Atq; id quidem, ferè vſque ad capitis medium, poſt quod eam, quæ incipiebat pullulare, prauam conſuetudinem, in conuentionibus (quas ex more ad manducandum domini cœnam faciebant) acri obiurgatione deteſtans, corrigere ſatagit: quoniam videlicet ad contentiones & odia, mutuumque contemptum, et pauperum confuſionem, conuentiones faciebant: quas ad pacem & concordiam, charitatis quoque promotionem, & pauperum conſolationem facere ſolebant, & intertenere ſic debuerant. Quas publicas conuentiones, vt cum reuerentia & charitate fieri perſuadeat, inſtitutionem ſanctiſſimæ Euchariſtiæ, ſicut a domino accepit, ita clare & aperte eis deſcribit, ſimul & de eius indigna ſūptione terribilia proponens. Atque in hoc, vndecimum clauditur capitulum. Quoniam vero in ſpiritualibus ſufficienter edocti non erāt longe eos ac late de ſpiritualib9, inſtruit ſpiritualis Apoſtolus, per tota tria duodecimū videlicet, decimumtertiū, ac decimumquartum capitula. In duodecimo quidem, de gratiis gratis a Deo datis, in vtilitatē eccleſiæ ſub analogia corporis naturalis, diuerſorū officiorū diuerſa membra habentis, Decimotertio, charitatis gratiam præponit omnib9, Decimoquarto de prophetię eminentia ſuper donū linguarum pertractat, linguas in ſignū dicēs infidelibus, prophetiā vero fidelibus datā, in ędificationem: ſimul & ordinem in horum donorū vſu congruum (mulieribus impoſito ſilentio) præſcribit, vt omnia honeſte fiant & ſecundum or

 dinem

dinem. Quoniam vero inter Corinthios exurrexerãt quidam prę ſumptores, qui ſapientiæ carnali & ſcientię mundanæ innitentes, reſurrectionem mortuorum non eſſe futuram aſtruebant, ſimplicium animos mundanis rationibus perturbantes: Iccirco capitulo decimoquinto, velut per pręfationis modum Euangelicæ prædicationis firmitate & authoritate præmiſſa, ad veritatem futuræ reſurrectionis aſtruendam, accedit: vbi ex his quę in natura & ſecundum naturam fiunt, ea quæ ſupra naturam diuina ſola virtute fienda ſunt, poſſibilia demonſtrat: vtpote ex ſeminis mortificati fructificatione, corporis defuncti atque ſepulti reſurrectionem: vbi & reſurrectionis myſterium, & mortis proſtrationem, patefacit aperti⁹. Demum de collectis pro pauperum Hierosolymitanorum ſubleuatione, per vnam ſabbati, & alia quædam familiaria commonefaciens, ita claudit Epiſtolam.

Finit Argumentum in Epiſtolam ad Corinthios priorem.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRIOREM BEATI PAVLI Apoſtoli.

ELVCIDATIO, capitis primi.

Pa AVLVS ſecundum Dei voluntatem vocatus, vt eſſet Apoſtolus Ieſu Chriſti, & Soſthenes frater ſcribunt, ſalutemq́ precantur congregatis in Chriſto fidelibus Corinthi, per Ieſum Chriſtũ ſanctificatis à peccato, vocatis ad vitæ ſanctimoniam, & vniuerſaliter omnibus de puro corde inuocantibus nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, vbicunque locorum conſiſtant, ſiue hoc in loco noſtro, ſiue in alio quolibet ſuo loco. b Vobis igitur omnibus ſit gratia et pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. c Non ceſſo gratias agere Deo meo, veſtro nomine: propter gratiam Dei, quæ per Chriſtũ vobis eſt data. d Abundantes enim facti eſtis per illum, in omnibus quę vere ſunt ſpiritus bona: in verbo, inquam, prædicationis, quod vobis plene & ſynceriter eſt adminiſtratum, & ſpirituali eius intelligentia: quibus Chriſtiana fides corroborata eſt, atq́ fũdata in vobis. e Adeo, inquam, abundantes, vt nullius gratiæ ſpiritualis egeſtatẽ patiamini: expectantes inſuper aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, quando omniũ plenitudinem accipietis copioſiſſime. f Qui

TEXTVS EPISTOLAE prioris ad Corinthios B. Pauli Apoſtoli.

TEXTUS. CAP. primum.

P a Aulus vocatus Apoſtolꝰ Ieſu Chriſti per volũtatem Dei ⁊ Soſtenes frater: eccleſie Dei que eſt Corinthi / ſanctificatis in Chriſto Ieſu vocatis ſanctis / cũ omnibus qui inuocãt nomen dñi noſtri Ieſu Chriſti in omni loco ipſorum ⁊ noſtro. b Gratia vobis et pax / a deo patre noſtro / ⁊ domino Ieſu Chriſto. c Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei / que data eſt vobis in Chriſto Ieſu / d quia in oibꝰ diuites facti eſtis in illo in oi verbo ⁊ oi ſciẽtia (ſicut teſtimoniũ Chriſti confirmatũ eſt in vobis /) e ita vt nihil vobis deſit in vlla grã / expectãtibꝰ reuelationem domini noſtri Ieſu Chriſti / f qui ⁊ confirmabit

e,quoniam Dominus non me miſit præcipue ad baptizandi implendū miniſterium, ſed potiſſimum ad euāgelizandum. g At q; id,non in verborum ſapientia,aut ſermonis ornatu,vt crucis Chriſti gloria non pereat,neque imminuatur. Stultitiæ enim crucis Chriſti & ſimplicitati humilitatis eius,nō conueniunt verborum phaleræ. h Nam verbum crucis perituri ac peruerſi homines ſtultitiam reputant :illi vero quos ad ſalutē prędeſtinauit de⁹,cuiuſmodi ſum⁹ nos qui credimus in eum,virtutem dei(quæ in verbo crucis eſt ad ſaluandum omnes credentes)agnoſcunt. i Scriptum eſt enim: Deſtruam ſapientiam eorum qui mundo ſapientes videntur,& prudentiam prudētium huius ſeculi ego retrudam atque proiiciam. a Vbi eſt ô ſapiens mundi, ô ſcriba legis doctor,ô diſputator quæſtionum ſæcularium, gloriatio tua? b Profecto ſtultam comprobauit Deus ſapientiam omnem huius ſæculi,Euangelicam donans veram ſapientiā. c Quia eīn mundus,iuxta quod oportebat de deo ſapere,non potuit per ſæcularem ſapientiam deū ſufficienter agnoſcere, viſum fuit deo mediante prędicationis ſtultitia,credentes ad ſalutē adducere. d Stultitiam dico: quia Iudęi (propter conſuetudinem) nō niſi ſigna quærunt,& græcis nō placet præter ſapientiā:quę in crucis ignominia,videntur non poſſe reperiri. e Nos autē, qui crucis Chriſti agnouimus virtutem,audacter proclamamus,& prædicare nec erubeſcim⁹ nec formidamus Chriſtum crucifixum,Iudæis obſtinatis factum offendiculum,ad quod impegerunt:infidelibus gentilibus,ſtultitiā reputatū: f iis autem qui ſunt ad fidē vocat, tam ex Iudæis quā ex Græcis dei virtutem, ſolam ſaluare potentem,& æternam patris ſapiētiā. g Quoniam ſtultum hoc à deo

xp̄s baptizare / ſed euangelizare.

g non in ſapientia ṽbi vt nō euacuetur crux chriſti.

h Verbū eīn crucis pereūtibus q̄dē ſtultitia eſt/ his aūt qui ſalui fiūt (id eſt nobis) dei virtus eſt/

i Scriptū eſt eīn/ perdā ſapientiā ſapiētū/ et prudētiā prudētum reprobabo.

a Vbi ſapiēs? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſeculi?

b Nōne ſtultā fecit deus ſapiētiā hui⁹ mūdi? c Nā qz i dei ſapiētia non cognouit mundus p ſapiētiā deū/ placuit deo per ſtultitiā p̄dicationis ſaluos facere credētes/ d Quō et iudei ſigna petūt/ et greci ſapiētiā quęrunt.

e nos autem/ p̄dicam⁹ xp̄m crucifixū: Iudeis quidē ſcādalū/ Gētib⁹ aūt ſtultitiā/

f Ipſis aūt vocatis Iudeis atq; grecis/ xp̄m dei virtutē/ et dei ſapientiam.

g Quia qđ ſtultū eſt

dei/ſapiẽtiꝰ eſt hoibus/ & quod iñfirmũ eſt dei fortiꝰ eſt hoibus/
h videte eĩ vocationẽ veſtrã fratres/ qz nõ multi ſapiẽtes ſecũdũ carnẽ / nõ multi potẽtes/multi nobiles. i Sed que ſtulta ſunt mũdi elegit deus/vt ꝯfũdat ſapientes/
a & infirma mũdi elegit deꝰ/vtꝯfũdat fortia:ignobilia mũdi/ & cõtẽptibilia elegit deꝰ/ & ea que nõ ſũt/ vt eaque ſũt deſtrueret/ b vt nõ glorieẽ ois caro in conſpectu eius c Ex ipſo aũt vos eſtis/in xp̃o ieſu/qui factus eſt nobis ſapiẽtia/ & iuſtitia/ & ſctificatio & redemptio:
d vt (quẽadmodum ſcriptũ eſt) qui gloriaẽ/in dño glorieẽ.

nobis datum,quod ſæculares homines ſtultum reputant,vincit omnem humanam ſapientiam. Et infirmum illud,nobis à deo datum, quod infidelibus infirmum videtur, vicit omnem humanam fortitudinem. h Imo vero congregationem veſtram ſi perſpexeritis,paucos numerabitis inter vos iuxta mundum potentes,ſapientes atque nobiles. i Sed quæ mundꝰ vt ſtulta deſpicit, elegit Deus:vt per eos mundi ſapientes reddat confuſos,partim quidem hoc tẽpore, ſed in nouiſſimo plenius. a Item mundi inualida,vt fortia quæque cofundat,& ignobiles,contemptibileſque, & eos qui ſunt tanq̃ nihilum reputati,& infirmos hominum,ipſe elegit vt eos,qui aliquid videntur eſſe cõfundat b vt vanam oſtendat gloriam omnis hominis qui in carne gloriatur. c Ex ipſo autem patre Deo,vocante atque trahẽte,vos fideles eſtis in Chriſto Ieſu:qui miſſus atque donatus eſt nobis à deo patre,vera ſapientia,per quem & iuſtificati ſumus,& ſãctificati,& redempti,et per quam cætera bona nobis omnia proueniunt: d vt quum per illum omnia acceperimus,ſecũdum ſcripturam,non in alio pręter quàm in domino audeamus gloriari.

TEXTVS. CAP. ſecundum.

a Et ego cũ veniſſez ad vos fr̃es/veni nõ in ſublimitate ſermonis aut ſapiẽtie/annũcians vobis teſtimoniũ chriſti.

b Nõ ei iudicaui me

ELVCIDATIO CAP. ſecũdi.

a E Tego fratres mei, quum cognoſcerem placuiſſe Deo,vt per ſtultitiam & humilitatem ſaluaret fideles, & ſtulta infirmaque eum diligere, veniens ad vos prædicationis gratia, annunciaui vobis chriſtianæ fidei(quæ de chriſto eſt) veritatem,citra verborum pompam, mundanamque ſapientiam: b Sic vobis prædicans,& ſic me

ſic me gerens in omnibus inter vos,quaſi ni hil ſcirem præter crucis Chriſti opprobrium c Inter vos ambulans,conuerſabar inhumilitate,timore,& tremore plurimo , ſolicitus ne quenquam ſcandalizarem,aut prædicationis fructum conuerſatione impedirem. d Et ſermo meus & prædicatio,non incompoſitis ad perſuadendum ſecundum humanam ſapientiam verbis erat:ſed cum oſtenſione ſpiritus, quem habemus intra nos, & virtutis ad faciendum mirabilia: e vt nõ per ſapientiam humanam vos ad vitã chriſti perduceremus,ſed magis per virtutẽ dei, nec humanæ virtuti attribueretur veſtra conuerſatio,ſed ſpiritui ſancto. f Quanquã autem inter vos in ipſis principiis prædicationis noſtræ,propter veſtram imperfectionem,nihil niſi humilia & ſimplicia vobis fuerimus ſimpliciter eloquuti, ſatis habentes ſimplici vobis aſſertione,quę neceſſario erãt credenda de Chriſto,tradere: tamen ſi quando apud eos qui in fide ſunt perfecti , nobis ſermo contingat ,poſſumus etiam de ſapientia ſublimium & ſecretorũ fidei noſtræ, magnificentiora quædam proponere. g Sapientiam,inquam,non ſæcularem , quæ rationibus nititur, & ſecundum naturæ curſum omnia iudicat , neque quam principes huius ſeculi,ſiue dæmones,ſiue præſtãtes cæteris philoſophi,adinuenerunt,quos non ſaluabit ſua ſapientia,cuiuſmodi ſũt artes magicæ & ſcientiæ naturales: h ſed ſuperhumanã,ſupernaturalem & prorſus diuinã loquimur ſapientiam,in occultis ſanctisque fidei ſacramentis:quæ eſt occulta & abſcondita, nec per ſe patens,niſi à deo reueletur. i Quam ab æterno Deus præparauit, diſpoſuitque ſuo tẽpore,& complere in opere,& manifeſtam facere:vt per eam nos ad gloriã perducamur ,quicunq; per fidem,illam acceptamus.

ſcire aliq̃d īter vos, niſi Ieſum chriſtũ, et hunc crucifixũ,
c Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos:
d et ſermo meus, et prędicatio mea, nõ in pſuaſibilib⁹ hũane ſapientie verbis ſ3 in oſtẽtiõe ſpũs et virtutis. e vt fides veſtra nõ ſit i ſapiẽtia hominũ, ſ3 in virtute dei.
f Sapiẽtiã aũt loquimur inter pfectos,
g ſapientiã vero nõ hui⁹ ſeculi, neq3 principũ huius ſeculi, q̃ deſtruuntur:
h ſed loquimur dei ſapientiam, in myſterio, q abſcõdita eſt.
i quam predeſtinauit de⁹ ante ſecula, in gliã noſtram:

a quā nemo princi pũ huius mundi cognouit.

b ſi ei cognouiſſent nũq̃ dñz gl'ie crucifixiſſent:

ſicut ſcriptũ eſt: c Quod oculꝰ nō vidit/nec auris audiuit/nec in cor hois aſcendit/q̄ p̄parauit deꝰ his q̇ diligũt illum.

d Nobis aũt reuelauit deus p ſpm̄ ſuũ/ e Spũs eĩ oĩa ſcrutat̃ etiā ꝓfũda dei. f Quis eĩ ſcit hoim que ſũt hois niſi ſpiritꝰ hois/q̇ ĩ ipſo ē? Ita ⁊ q̄ dei ſũt nemo cognouit niſi ſpiritꝰ dei.

g Nos aũt non ſpm̄ huiꝰ mũdi accepimꝰ ſed ſpm̄ q̇ ex deo eſt.

h vt ſciamus que a deo donata ſũt nobis:

i que ⁊ loquimur/nō in doctis humane ſa

a Sane abſcondita eſt hæc ſapientia noſtra, cuius ſubtilitatem ſublimitatemque, nec ipſi dæmones qui mundo dominabantur, neque ſapientiores in populis vlli, potuerunt per ſuam ſubtilitatem comprehendere. b Alioqui ſi cognouiſſent dæmones, nunquam ad chriſti crucifixionem inſtigaſſent Iudæos: et ipſi ſcribę ac principes ſi abſque cæcitate cordis vere cognouiſſent dominum eſſe gloriæ quem ad mortem poſtulabant, futurum nō erat, vt illum cruci affigerent. Nemo inquā, principum huius ſæculi ſapientiam Dei cognoſcere per ſe potuit: iuxta ſcripturæ teſtimonium, dicentis: c quod neque oculo, neque auribus (id eſt nullo ſenſu) ſentiri potuerit, neque ratiocinando, aut cogitando, humana ratio comprehendere potuerit, aut cognoſcere, quænam illa ſint quę Deus præparauit iis qui ſe diligũt: nunc quidem in interioribus gratiæ donis, & in futuro, in perfectione gloriæ ſuæ. Sed quod nec ſenſu potuit, nec ratione inueniri, nobis eſt à deo, deſuper miſſo ſpirituſancto, reuelatum: qui cuncta diuina conſilia optime peruidet, quantumuis occulta. f Quemadmodum eñ nemo nouit quæ in homine latent, cogitationes atq; conſilia, niſi mens hominis quæ in ipſo eſt & cui illa quod in ſe tenet ſignificare voluerit: Ita conſilia Dei, ſolus nouit ſpiritus eius, & quibus ſpiritus ille voluerit reuelare. g At hũc Dei ſpiritum, qui ex deo eſt, & quæ dei ſunt edocet eos quos habitat, nos accepimus qui in chriſtum credimus: nō talem, qui nos ea quæ huius mundi ſunt(id eſt, ſapientiam ſecularem) edoceat: h per quem Dei ſpiritum agnoſcimus & intelligimus dona Dei, gratiam nimirum & gloriā futuram, quæ iam vel in re vel in ſpe, donata ſunt nobis. i Quæ etiam, vt cognoſcimꝰ prædicamus, verbis non vtique ad doctrinam

nam humanę ſapientiæ compoſitis, ſed ad ſpiritus doctrinam, accommodatis. a Spiritualibus enim edocendis myſteriis accommodanda ſunt verba item ſpiritualia, & ſpiritualibus auditoribus, accommodamus ſpirituales doctrinas. b At vero animales homines, ſpiritum non habentes, nequeunt intelligere ſpiritualia, ſed ea ſtultitiam æſtimant. Idcirco autē nequit aīalis intelligere ſpūalia, quia ſpiritualiter diiudicari debent non ad humanæ ſapientiæ regulas, aut ſenſuum demonſtrationes. c Spiritum autem haben tibus, facile eſt omnia quæ credenda ſunt examinare & diiudicare, Quippe qui lumen in ſe habeant ſpiritus in quo videntur, fiuntque credibilia. d Ipſe autem à nemine poteſt condemnari, quatenus ſpiritualis eſt. Nam qui iudicare debet ſpiritualem, quatenus huiuſmodi eſt, hunc neceſſe eſt ſpiritu dei aut ſapientiorem eſſe aut maiorem. e ſed iuxta ſcripturam: Nemo hominum, conſilia per ſe nouit ſpiritus dei: Neq; prior eſt quiſquam ſapiētia, qui poſſit eum inſtruere. f Nos vero conſilia CHRISTI & eius mentem optime nouimus, ab ipſius nimirum ſpiritu edocti, inſtructi, & illuminati.

pientie verbis/ſʒ in doctrina ſpūs/ a ſpiritualib⁹ ſpūalia ɔparātes.

b Aīalis aūt hō non percipit ea que ſūt ſpirit⁹ dei. Stultitia eīn eſt illi/ ⁊ non pōt intelligere/ qꝛ ſpūaliter examinatur.

c Spiritualis aūt iudicat omnia/

d ⁊ ipſe a nemine iudicatur:

e ſicut ſcriptū eſt: qͦs ci cognouit ſēſū dn̄i aut quis inſtruxit eum?

f Nos aūt ſēſū xp̄i habemus.

ELVCIDATIO CAP. tertij.

Textus. Ca. Tertium.

a Et ego fratres mei, propter veſtram imbecillitatem, non potui voE bis ſublimia Dei, quaſi prorſus ſpiritualibus, ipſo primo acceſſu ꝓponere: ſed quaſi carnalib⁹ magna ex parte, mihi neceſſe fuit veſtrę fragilitati accōmodare ſermonem. b Dedi enim vobis, facilioris & ſimplicioris doctrinæ lac in potum nō eſcā ſolidiorē ſublimioris ſapiētię

a Et ego frēs nō potui vobis loq̄/ quaſi ſpiritualibus/ ſʒ quaſi carnalibus.

b Tāq̄ paruulis in xp̄o lac vobis potū dedi nō eſcam/

c Non

c Nōdū eñ poteratis, ſz nec nūc quidē poteſtis. Adhuc eñ carnales eſtis.
d Cum eñ ſit inter vos zelꝰ ⁊ ꝯtētio: nōne carnales eſtis, ⁊ ſcdʒ hoieꝫ ābulatꝭ?
e Cū eñ quis dicat ego quidē ſū Pauli aliꝰ aūt, ego Apollo, nōne hoies eſtis?

c Nondum enim per infirmitatem valentes eratis. Imo ne nunc quidem (cum adhuc magna ex parte ducamini) ſufficitis altioribus capiendis miſteriis, d Ipſe enim æmulationes, & quæ ſunt ex eis contentiones teſtantur vos carne adhuc duci, & aliqua ex parte ſecundum humanam infirmitatem, etiam nunc viuere. e Vnde enim niſi à carnis concupiſcentia inanique gloria, vt contendat aliꝰ aduerſus alium pro homine, aut Paulo, aut Cepha, aut apollo: dicēte alio, Ego ſum Pauli in baptiſmo filius, & huic ego adhæreo: alio dicēte, Ego ſum Apollo, & ita de reliquis. Sed reſpondete mihi.

f Quid igiť eſt Apollo? Quid vero paulꝰ? Miniſtri eius cui crediſtis.

f Quid paulus? & quid Apollo? homines per ſe viles & miſerabiles, vt in eis ſic glorjemini? Nihil ſumus niſi miniſtri eius chriſti in quem vnum noſtra prædicatione vnanimiter omnes crediſtis.

g Et vnicuiqꝫ ſicut dedit dominus.

g Atque hoc ipſum quod miniſtri dei ſumus, nihil eſt aliud niſi dei donum, & vnicuique competit miniſtrorum, ſicut à domino accepit.

h Ego plantaui,

h Nam ego prima iaciens in vobis fidei ſemina, plantaui vos in chriſto.

i Apollo rigauit,

i Apollo fratrē reliqui vobis, vt vos rigaret verbo prędicationis, quæ ego ſemina ui ad fructum perducens.

a Deꝰ autē incremētum dedit.

a Deus autem eſt qui interius poſſit vitam & vigorem dare, vt quæ noſtro miniſterio ſunt plantata, atque irrigata, eius virtute creſcerent atque adoleſcerent.

b Itaqꝫ neqꝫ qui plā tat eſt aliquid, neqꝫ qui rigat, ſz qui incremētū dat deꝰ,
c Qui plātat aūt ⁊ q̄ rigat vnum ſunt.
d vnuſquiqꝫ ꝓpriaꝫ mercedē accipiet ſecūdū ſuum laboꝛeꝫ.

b Ipſe autem neque plantās neque rigans, per ſe eſt aliquid, ſed vegetator & viuificator deus, totum eſt, quicquid eſt: c In quo inſuper, et plantans & rigās vnum ſunt, & à quo ſimul vtrique ſui habent operationem miniſterij. d Vnuſquiſque autem miniſtrorum, propriam accipiet remunerationem, iuxta ſuam induſtriam, laborem, atque diligentiam, iuxta quod fideliter creditum ſibi miniſterium adimpleuerit.

e dei ei ſumꝰ adiutores.

e Nos ei deus ſua dignatione velut cooperatores

tores

tores & adiutores aſſumpſit, in promouenda & procurāda per nos conuerſatione infidelium. f Vos eſtis ager, quem nos deo colimus, vos eſtis ſtructura, quam nos, miniſtri deo ædificamus. g Ego quidem iuxta gratiam deſuper acceptam, vt architectus p̄cipuus, ſecundum ſapientiam dei, ieci in hoc ædificio bonum fundamentum veræ ſynceræque & immaculatæ fidei. h Cæterum vnuſquiſq; attendat, quid malit ſuperſtruere. i Nam de fundamento nemo debet eſſe ſolicitus, quoniam fidem nemo poteſt aſſerere, aut conſtituere, aliam à fide Ieſu chriſti ſupra quam ego vos ædificaui. De fundamēto ergo nolite dubitare, ſed tantum de ſtructura eſtote ſoliciti. a Quidam enim ſupra fundamentum ædificant aurum, argentum, & præcioſos lapides: qui videlicet opera bona, fidei ſuæ adiiciunt, nonnulli ſumma & perfectiſſima, alii mediocria, alii īfima, bona tamen: quemadmodum ſunt caſtitas virginalis, caſtitas vidualis, & debitus vſus matrimonii. Alij vero ſuperædificant lignum, fœnum, & ſtipulā, quę combuſſioni ſūt apta: ii nimirum, qui fidei ſuæ qua in Chriſto fundati ſunt, etiam ſi in charitate, tamen ſuper addunt peccata nōnulla venialia, quę ignis eſca (niſi hic purgentur) erunt in igne purgatorio: ea quæ vel maiori combuſtioni & longiori deſtinata, vel breuiori: ſecundum quod grauiora illa ſint, vel leuiora, vel leuiſſima. b Quid autem horum vnuſquiſq; iam operetur, etiam ſi nunc lateat, ſuo tamē tempore fiet manifeſtum. c Dies enim illa extrema, in qua dominus ad iudicium adueniet, manifeſtabit, & declarabit, quale fuerit vniuſcuiuſq; ædificium: quia per ignē vniuſcuiuſq; opus reuelabitur, quale ſit. Aurū enim, argentum, & lapides pręcioſos, dum conflagrare non poterit, declarabit ea bona eſſe:

f Vbi agricultura eſt; dei edificatio eſtis.
g Scdʒ gratiā dei, que data eſt mihi, vt ſapiēs architect⁹, fūdamētū poſui, alius autē ſuperedificat.
h Vnuſquiſq; autem videat quomodo ſuperedificet.
i Fundamentū enīʒ aliud nemo poteſt ponere, p̄ter id qd poſitū eſt, quod eſt chriſtus ieſus.
a Si quis aūt ſuperedificat ſupra fūdamētum hoc, aurum, argētū, lapides p̄cioſos, lignū, fenū, ſtipulam.

b Uniuſcuiuſq; op⁹ manifeſtum erit,
c Dies ei dñi declarabit, qꝛ in igne reuelabit, & vniuſcuiuſq; opus quale ſit ignis probabit.

eſſe:lignum autem,fœnum & ſtipulam,declarabit mala fuiſſe:quando ea conflagrabit & ardore ſuo puniet: d Cuius nunc opus ab igne punitum non fuerit, nec per ignem purgatiōe dignum probatū ſic erit hoc op⁹, & æternę vitæ mercedem bonam recipiet. e Cuius vero opus inuentum fuerit, tãquã aliquid habens admixtum malitię, ignis cōflagratione & purgatione opus habere:patietur ille quidem pœnam,donec in purgatorio quæ ſecum detulit conflagranda, purgata fuerit: f Ipſe tamen,quia fundamentum non perdidit,in quo manet per charitatem fundatus,finaliter poſt purgationem ſalutē conſequetur. g Sic tamen,quaſi per ignem purgatorium,ab iis quæ ſecum detulerat leuioribus peccatis expurgatus. Huiuſmodi autem vltio ſi prior deleuiorib⁹ etiam peccatis exigetur,de fornicatione quid ęſtimabimus? h Nō ignoratis credo,quia ſpiritus dei quem accepiſtis credentes vos conſecrauit in templum ſanctum dño,& ipſe in habitat in vobis. i Qui autem auſus fuerit templum dei(id eſt,ſeipſum factum dei templum)fornicationis turpitudine vitiare,quid exiſtimatis conſequi,niſi vt illum quoq; abiiciat & perdat deus? Sanctum enim & omni dignū reuerentia exiſtimari debet tēplū dei. a Atqui templum deo ſanctificatum vos eſtis,quicunq; ſpiritum ſanctum credentes accepiſtis. b Nemo igiť ſe ſeducat vanis perſuaſionibus excuſans excuſationēs in peccatis. Multo magis qui inter vos ſapiens habetur,humilitatis ſtultitiam induat,quo ve re fiat ſapiens. c Quoniam quam mūdus reputat ſapientiam, Deus ſtultitiam æſtimat. d Scriptū eſt enī de hac ſapientia: Condemnabo ſapientes in ſtultitia ſua & ſtultitiā eorū meo iudicio ego faciā manifeſtā. e Rurſum:dominus nouit vanas eſſe ſapientiū cogitatio

d Si cuius op⁹ mā ſerit/qđ ſuperedificauit mercedē accipiet.
e Si cui⁹ op⁹ arſerit detrimētū patietur.
f Ipſe aūt ſalu⁹ erit
g Sic tñ quaſi per ignem.
h Neſcitis qz tēplū dei eſtis/& ſpūs dei habitat in vobis?
i Si quis aūt tēplū dei violauerit diſperdet illū deus/
a Tēplū enī dei ſanctū ē quod eſtis vos.
b Nemo ſe ſeducat/ Si quis videtur inter vos ſapiēs eē in hoc ſclo/ſtult⁹ fiat/ vt ſit ſapiens.
c Sapientia enī hu i⁹ mūdi ſtultitia eſt apud deum.
d Scriptū eſt enī cōphēdā ſapiētes i aſtutia eorum/
e Et iterū dominus

cogitatio

gitationes. f Itaq;(vt continuando ſermonem ingrediamur vnde digreſſimus) nemo glorietur in hominibus,imo nec in vlla creatura. g Omnia enim,vobis à deo in miniſterium ſalutis veſtræ data ſunt, & electis ſubſeruiunt omnia,ſiue nos prædicatores & Apoſtoli,Paulus,Cephas,Apollo, & cæteri, ſiue quę in mundo ſunt omnia,quæ homini conſtat ſeruire,quaſi illi propter quem facta ſunt,ſiue vita iſta,in qua per opera virtutum tēpus habemus promerendi, ſiue mors corporalis, quæ patienter tolerata perducit ad ſalutem,ſiue præſentia, quæ nobis à Deo donantur, ſiue deo permittente obueniunt, ſiue futura: h omnia,inquam,veſtro ſunt miniſterio deputata,& propter vos ſunt omnia,atque ad veſtram ſalutem ſunt ordinata.Propter quod in nulla creatura vobis eſt gloriandum,cum in infirmioribus & ſubiectis vanum ſit gloriari. Vos autem eſtis chriſti,& ad illum quaſi membra ad caput referimini:& ob hoc in ipſo ſolo vt ſuperiori & meliori,eſt vobis gloriandum,non in hominibus,quod vanum eſt: a quemadmodum CHRISTVS Dei filius ſecundum humanitatem,non in ſeipſo,ſed in patre ſolo gloriabatur.

nouit cogitatiōes ſapientū/ qm̄ vane ſūt/
f Nemo itaq; glorietur in hoībus/
g Oīa ei veſtra ſunt ſiue Paulus ſiue apollo/
ſiue Cephas/
ſiue mundus/
ſiue vita/
ſiue mors/
ſiue preſentia/
ſiue futura/
h Oīa ei veſtra ſūt/
i vos aūt chriſti/
a xp̄s autem/ dei.

ELVCIDATIO CAPITIS quarti.

TEXTVS. CAP. Quartum.

Quemadmodum autem gloriari vobis non expedit in nobis, ſic neque conuenit vt odioſe iudicetis nos qui ſumus miniſtri Dei & veſtri. a Sic nos habetote, ò homines,quia intima iudicare nō poteſtis vt miniſtros chriſti,& myſteriorū eius diſtributores. b Cæterum,quantum ad reliquum, inter diſpenſatores videndum eſt,ipſique hoc viderint,

a ſic nos exiſtimet hō vt miniſtros xp̄i & diſpēſatores myſteriorum dei.
b Hic iā queritur inter diſpenſatores/ vt

fidelis qs inueniat. rint, vt fideles inueniantur in credito ſibi mi niſterio: veſtrū tamen non eſt, illos ſtulte iu

c Mihi aūt p mini mo / eſt vt a vobis iu dicer / aut ab hūano die / dicare. Ego vero pro nihilo reputo, ſi aut à vobis aut ab vllo humano iudicio iudicer: quoniam ſcio iudicium hoc humanum non

d Sed neqꝫ meipſū iudico / Nihil ei mi hi ꝯſcius ſū: ſꝫ nō in hoc iuſtificat⁹ ſū / eſſe certum, nec ſolidum. d Imo nec me ipſum ſufficio iudicare, certo iudicio. Nam tametſi probabili perſuaſione, nullius mihi conſcius ſceleris, exiſtimo, me iuſtum, tamen non hæc res me certo iuſtificat. e Domin⁹

e Qui aūt iudicat me dñs eſt / eſt ſolus, qui verum & infallibile de me iudicium iudicat. f Vos itaqꝫ nolite anteuertere tempus iudicij ſed expectate diem illū, quo per aduentum domini illuminabuntur quæ erant in tenebris abſcondita, & occulta cordium fient manifeſtata: g quando p bono opere erit cuiqꝫ laus à deo vera & ſolida, quando neminem coronabit laus falſa, nemo priuabitur laude debita. h Quę autem in prioribus dixi de vana gloriatione in hominibus, idcirco ſub nomine meo & fratris ac cooperatoris mei apollo dixi, neminē ex pſeudoapoſtolis deſignando, i vt ſub noſtris nominibus docerem⁹ vos, in nullo hominum gloriandum, ne in ipſis quidem veris Apoſtolis: multominus in falſis, qui ſecundum ſæculi tantum ſapientiam prædicant, quibus tamen adherere vtcunque, & in eis gloriari incipitis: vt diſcatis, inquam, ſub noſtris nominibus quæ expreſſimus, a ne ſupra id quod ſcriptum eſt (ideſt, nealiter quam in domino) cōtentioſe & ſuperbe agatis contra inuicem: alius pro ſuo præceptore cui adhæret, alius pro alio. b Quis enim te, miſer homo, diſcernit, ac iudicat? Nec tuum ergo eſt alios iudicare, vt hunc præferas, illū poſtponas, hunc laudes, illū vituperes. Quod ſi dicas, propter gratiam aliquam: vel donū quod in vno eſt, & non in alio, te hunc illi præferre: c Quid habet homo à ſeipſo, vel à Deo

f Itaqꝫ nolite ante tē p⁹ iudicare / qadusqꝫ veniat dñs / qui illu mi̇abit abſcōdita te nebrarꝫ manifeſtabit ꝯſilia cordium / g ꝛ tūc laus erit vni cuiqꝫ a deo.

h Hec aūt fr̄es trāſfiguraui i me ꝛ apollo propter vos /

i vt in nobis diſcatꝫ:

a ne ſupra quā ſcriptum eſt / vn⁹ aduer ſ alterū iſlet p alio /

b Quis eñi te diſcernit?

c Quid autē habes /

à Deo non acceperit: ac proinde, etiam ſi gratiis aliqui emineant, non tamen in eis eſt gloriandum, nec ipſi debent in ſe gloriari, quaſi ea quæ habent à nullo accepiſſent, ſed potius in domino, à quo primitus procedunt. d Eſto, iam vos ſaturati eſtis, ditati eſtis in omnibus, etiam in ſpiritualibus. Sine nobis iam perfecti eſtis, nihil vltra nobis opus habentes. Sic vos vobis perſuadeatis. Ego autem non ad inuidiam hoc dico. e Imo vtinam regnetis in omni perfectione, quo vos mecũ & ego vobiſcũ pariter regnemus. Ego quidem fateor, & libenter agnoſco meam infirmitatem et vilitatem, quę tam eſt aperta vt negare non poſſim. f Videre enim videor mihi, quòd Deus nos Apoſtolos abiectiſſimos dedit mundo, et velut morti deſtinauit: g quoniam eiuſmodi facti ſumus, in conuerſatione ac paſſionibus Chriſti, vt ſint in nos intenti omnium oculi, & mundus vniuerſus, & angeli, & homines, quaſi ſpectaculum omnibus facti. Mundus enim, ſpectare geſtit quaſi ſtultos, magos, aut nouitatum annunciatores: Angelis ſpectaculum facti ſumus, dignæ admirationis & venerationis: hominibus bonis, in exemplum fidei & ſanctæ conuerſationis: h Cum nos ſtulti reputemur, infirmi & ignobiles, propter Chriſtũ quem prædicamus crucifixum, vos interim gloriamini tanquam ſapientes, tanquam fortes, tanquam nobiles. i Nos, ex quo Chriſtum prædicare cœpimus, frequentiſſime eſurie affligimur, & ſiti, & nuditate, colaphis cædimur, habitationis nullum certum locum habentes, cauſa prædicandi Euangelii circuimus vagabundi, et manibus noſtris operamur. a Cum male nobis loquuntur homines, nos illis ecõtrario bona precamur. Cum perſequutionem patimur, nos ſuſtinemus. Cum conuicia nobis inferunt, nos mol-

quod nõ accepiſti? Si autẽ accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?

d Iã ſaturati eſtis, iã diuites facti eſtis, ſine nobis regnatis

e Et vtinam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus.

f Puto ei, quod Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtẽdit, tanquam morti deſtinatos,

g quia ſpectaculũ facti ſumus mundo & angelis, & hoib9.

h Nos ſtulti ꝓpter Chriſtũ: vos autem prudentes in Chriſto. Nos ĩfirmi, vos autẽ fortes, vos nobiles, nos autem ignobiles.

i Uſq; in hãc horã & eſurim9 et ſitim9, & nudi ſum9, et colaphis cędimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operãtes manibus noſtris.

a Maledicimur, et benedicim9: Perſecutionẽ patimur, et ſuſtinem9. Blaſphe-

mamur et obſecramus.

b Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus omnium peripſema / vſq; adhuc/

c Non vt confundā vos hec ſcribo:

d Sed vt filios meos chariſſimos moneo/

e Nam ſi decem milia pedagogorū habeatis in Chriſto: ſed non multos patres/

f Nam in Chriſto Jeſu/ per Euangelium/ ego vos genui/

g Rogo ergo vos/ imitatores mei eſto te/ſicut et ego Chriſti.

h Ideo miſi ad vos Timotheum/ qui eſt filius meus chariſſimus/ et fidelis in domino: qui vos cōmonefaciat vias meas que ſunt in Chriſto Jeſu / ſicut vbiq; in omni eccleſia doceo.

i Tāq; nō venturus ſū ad vos/ ſic inflati ſūt quidā. Veniā autē ad vos cito: ſi dominus voluerit/

a et cognoſcam non

li obſecratione ſupplicamus, vt iram frangamus (ſi poſſimus) manſuetudine. Quid multa? b Tanquam id quod purgando abiici ſolet, velut nihilum facti ſum?, ſicut quod abſtergi ſolet ad emundandum quippiam, vſque in hanc horam, etiam ſi nunc forſitan videamur facti glorioſiores, poſtquam eccleſiarum facti ſumus Apoſtoli. c Hanc autem paſſionem meam, non ad veſtram confuſionem ſcribo, quaſi vobis exprobrās, quod tantum pro veſtra ſalute perpetiar, d ſed tanquam filios mihi chariſſimos commonefacio: vt diſcatis quanto vos affectu diligā, & ne vlla ratione à noſtra eruditione vnq̄ recedatis, ad Pſeudoapoſtolos declinantes, qui pro veſtra ſalute nec minimum quid velent ſuſtinere. e Nam & ſi decem milia inſtructorum poſt me venerint qui vos ad ſuum libitum inſtituant: ſolus tamen ego, patris nomen iure mihi ſeruo in vobis, f quoniam ego per ſemen incorruptibile ſancti Euangelii vos genui primus, cum nondum quicquam eſſetis in Chriſto. g Rogo ergo vos ô filii, eſtote imitatores patris veſtri: vt qualis ego ſum in omnibus prędictis, tales efficiamini & vos. Sicut & ego ſum imitator Chriſti, qui fuit opprobrium & abiectio omnium. Vt autem cognoſcatis exemplum conuerſationis meæ. h ecce mitto ad vos Timotheum chariſſimum filium meum & fidelem in negocio Dei adiutorē: ipſe vobis ediſſeret conuerſationem noſtrā, qua conuerſamur ſecundum exemplum Chriſti Ieſu, iuxta formam ſecundum quam vbiq; in omni eccleſia doceo conuerſandum. i Et quanquam hunc præmitto, veniam tamen breui (ſi Dominus voluerit) & ego: & tunc experimentum ſumam de quibuſdam qui nunc me abſente inflantur, docentes & agentes non bona, a Examinabo autem, non il

lorū

lorum ſermonem diſertum, ſed conuerſatio
nis virtutem. b Perfectio ſiquidem Chri
ſtianæ vitę non eſt in ſermone, ſed in bonæ
cõuerſationis virtute. c Ecce eligite, in ma
nu veſtra eſt, vt veniam ad vos, vel in ſæue
ritate correptionis, vel in manſuetudine le-
nitatis.

ELVCIDATIO CAP. QVIN.

a Vblica fama & certa relatione
P audiui, talem inter vos commiſſam
eſſe ac ſuſtineri fornicationem, qua
lem vix gentes ferant, quæ Deum ignorant.
Nempe vt vxori quis iungatur patris ſui, il
lique tanquam legitimæ commiſceatur vxo
ri. b Et vos interim in contentionibus ve
ſtris ſuperbe agentes occupamini, & negli-
gitis ad huius peccati expiationem intende-
re: vt pro peccato tanto tamq́ horribili ſce-
lere, luctum vel publicum inſtitueretis, illum
vero facinoris authorem, à communis eccle-
ſiæ conſortio ſepararetis atque excluderetis.
Et vos quidem illum inter vos ſuſtinetis.
c Ego vero quanquam corpore abſens à
vobis ſpiritu tamen mentis vobis inuigilans
atque ſuperintendens, & ita me adiungens,
iam tuli, quam & executioni quantocius da
ri volo, ſententiam, debere vos cum meo ſpi
ritu in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti cõ
gregatos, in virtute Dei (quam conſtat ad
eſſe eccleſiæ rite in nomine Domini congre-
gatæ) d hunc hominem tradere Satanæ
in carnis afflictionem, a veſtra eum commu
nione ſecludendo, e quo ſpiritus ſaluus
fiat in die iudicii extremi: quia ſperandum
eſt, hac pœna conuertendum illum ad pœ-
nitentiam. f Non eſt bonum, quod vo-
bis iſta complaceant: quod ſane videtur cum
ante oculos veſtros ſine punitione ſuſtinetis.
g Conſtat enim modicam corruptionem fa
cile totam maſſã, cui eſt commixta corruptio

ſermonez corū q̃ in-
flati ſũt/ ſʒ virtutẽ/
b Non enim in ſer-
mone eſt regnũ De-
i/ſed in virtute/
c Quid vultis? in
virga veniã ad vos/
an in charitate ⁊ ſpi
ritu manſuetudinis.

TEXTVS. CAP.
Quintum

a Oio audit̃ int̃ vos
fornicatio/ ⁊ talʒ for
nicatio/ qualis nec
inter gentes: ita vt
vxorem patris ſui
aliquis habeat.
b Et vos inflati e-
ſtis/ ⁊ non magis lu
ctum habuiſtis/ vt
tollatur de medio
veſtrum/ qui hoc o-
pus fecit.
c Ego quidẽ abſẽs
corpore/ preſẽs aũt
ſpiritu/ iam iudica-
ui vt preſẽs eũ qui
ſic operat⁹ eſt/ in no
mine dñi noſtri Ie-
ſu Chriſti/ congre-
gatis vobis et meo
ſpiritu/ cum virtute
domini Ieſu/
d Tradere huiuſ-
modi hoiem ſatane/
in interitum carnis:
e vt ſpiritus ſaluus
ſit in die domini no
ſtri Ieſu Chriſti.
f Non eſt bona glo
riatio veſtra.
g Neſcitis quia mo
dicum fermentũ to-

taz maſſā corrūpit?

h Expurgate vet⁹ fermentum, vt ſitis noua conſperſio,

ſicut eſtis azymi.

a Etei paſcha nr̄m imolat⁹ eſt Chriſt⁹.
a Itaque epulemur non in fermento veteri, neq; in fermento malicie & nequitie, ſed in azimis ſinceritat; & veritat;.

b Scripſi vobis in epiſtola, ne cōmiſceamini fornicariis.
c Non vtiq; fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus.
d Alioquin debueratis de hoc mūdo exiſſe.

e Nunc autē ſcripſi vobis nō cōmiſceri.
f Si is q̊ frater nominatur inter vos, eſt fornicator, aut auar⁹, aut idolis ſeruiens, aut maledic⁹ aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi nec cibū ſumere.

g Quid enim mihi, de his qui foris ſūt iudicare?
h Nōne de his qui

ſimul inficere. Et periculum eſt, ne ſuper vniuerſam veſtram congregationem ira Dei deſæuiat, propter vnius hoc tam enorme facinus, quod conſentiendo ſuſtinetur ab omnibus. h Vos igitur veſtram eccleſiam atque voſipſos purgantes, eiicite corruptionē peccati: vt ſit veſtra eccleſia vniuerſa, velut noua & incorrupta, & immaculata maſſa, quēadmodum & eſſe debetis ſine corruptionis fermento. i Nam & Chriſtus oblatus eſt nobis in agnum paſchalem: a Qui cum ſit ſine macula, nos itaque conuenit gloriari, et gaudere in eo eumque manducare et incorporare nobis, non per malitiam aut nequitiam, quæ ſunt fermentum vetus, ſed per ſynceritatem à peccatis, & veritatem vitæ, quę ſunt azyma, id eſt, ſine fermento corruptionis. b Scripſi vobis alias per epiſtolam ne commiſceamini fornicariis. c Hoc vtique non ſic intelligendum, neque ſic erat accipiendum quaſi voluerim vobis interdicere cōſuetudinem cum quibuſcunque fornicariis, auaris, idololatris aut rapacibus huius mundi, etiam qui ſunt ſine fide Chriſti: d ſic enim omnium hominum, pene conuerſationē deberetis fugere, et ſolum intra eccleſiam deliteſcere, quoniam mundus hiſce plenus eſt. e Nunc autem declaro vobis, hanc fuiſſe meam ſententiam atque ordinationem: f vt ſi quis inter vos, nomine ac profeſſionis titulo Chriſtianus: aut fornicator ſit, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut ad maledicta promptus, aut rapax, & talis comprobetur & habeatur, ſic eum à veſtro ſeparetis conſortio, communi iudicio, vt nec cibum vna cum eo ſimul velitis capere, quo ſic confuſus reſipiſcat. g De his autem qui ſunt huius mundi & extra eccleſiam, qualeſcunque tandem fuerint, mea quid refert iudicare, vt eorum vobis interdicam conſortium? h Certe de

his

his qui intra eccleſiam ſunt, vos iudicare debetis,delinquentes puniendo. i Qui autē extra eccleſiam ſunt,licet noſtrum effugiant iudicium,Deus tamen illos iudicabit ſecundum opera ſua. a Vos autem videritis,vt malum illum qui in vobis eſt,et maliciam illam iam exortam,quàm totiꝰ tollatis ex medio veſtrum: ipſam quidem malitiam rigide puniendo , mali vero authorem à veſtro conſortio excludendo.

ELVCIDATIO CAP. VI.

a ET illud omni eſt reprehenſione dignum,quod iudicia ſęcularia acceditis in veſtris cauſis,quas adinuicem habetis, & iudicium petitis ab infidelibus:cum potiꝰ deberetis apud Chriſtianos, veſtras agere cauſas. b Scitote vero quoniam qui nunc ſūt humiles Chriſtiani,in nouiſſimo die de hoc mundo iudicabunt cum Chriſto,eius ſubſcribentes ſententiæ. c Quod ſi ſufficientes erunt ſancti ad iudicādū mundum,vtique & digni ſunt & ſufficientes,iudicare hęc minima negocia veſtra. d Imo & angelos malos,nos iudicabimus:quāto magis ſæcularia negocia iudicare ſufficimus,quæ tantum circa pecuniam,aut poſſeſſiones,aut alia ſunt huiuſmodi? e Igitur ſi contingat vos ſęculares habere cauſas,iudicio terminandas , ego puto vel eos qui ſunt in eccleſia contemptibiliores at inferioris ordinis ſufficere,vt ipſi veſtras(ſi quæ occurrerint) actiones iudicio terminent. Nam non eſt æquum, maioris gradus Chriſtianos pecuniariis litibus audiendis vacare. f Sic loquor contemptibiliter, vt confundamini propter hunc abuſum. g Quaſi vero non ſit inter vos nec vnus ſapiens , qui ſufficiat cauſæ terminandæ,quæ occurrerit,inter fratrem & fratrem. h Chriſtiani vero,qui vt

intus ſunt vos iudicatis?

i Nam eos qui foris ſūt Deus iudicabit.

a Auferte maluz ex vobiſipſis.

TEXTUS. CA. Sextum.

a Audet aliquis veſtrum habens negociū aduerſus alterū, iudicari apud iniquos, et non apud ſanctos?

b An neſcitis, quoniam ſancti de hoc mundo iudicabūt?

c Et ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis?

d Neſcitis, quoniā angelos iudicabimus:quanto magis ſecularia?

e Secularia igitur iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum.

f Ad verecundiam veſtram dico.

g Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam qui poſſit iudicare inter fratrez ſuum.

h Sed frater cū fra

tre iudicio conten-
dit/ & hoc apud infi-
deles.
i Iam quidem/ om-
nino delictum eſt in
vobis/ quod iudicia
habetis inter vos.

a Quare non magis
iniuriam accipitis?
Quare non magis
fraudem patimini?

b Sed vos iniuriã
facitis & fraudatis/
& hoc fratribus.

c An neſcitis quia
iniqui regnum Dei
non poſſidebunt?
Nolite errare.
d Neque fornicarij/
neque idolis ſeruien-
tes/ neque adulteri/
neque molles/ neque
maſculorum concu-
bitores/ neque fures/
neque auari/ neque ebri-
oſi/ neque maledici/
neque rapaces/ regnũ
Dei poſſidebunt.
e Et hec aliquando
quidem fuiſtis/ ſed
abluti eſtis/ ſed ſan-
ctificati/ ſed iuſtifi-
cati eſtis/ in nomine
domini noſtri Ieſu
Chriſti/ et in ſpiri-
tu Dei noſtri.

f Omnia mihi licẽt/

fratres adinuicem debent in pace viuere, ſe inuicem ad iudicia prouocant & iudicio contendunt: Atque id quidẽ (quod grauius eſt) apud infideles iudices. i Sane, vel hoc ſolum culpa non vacat, & ex veſtra eſt imperfectione, atque à malo eſt: quòd litigioſas actiones homines Chriſtiani, habetis adinuicem, pro rebus perituris, conſulente Chriſtò, pallium debere dimitti, volenti tunicam auferre. a Præſtaret enim iniuriam ferre ſine defenſione iuris, aut etiam fraudem perpeti ſine defenſione, tali potiſſimum ex qua ſcandalum oriri poteſt, apud iudices infideles. b Nunc autem, non ſolum non ſuſtinetis fraudem & iniuriam: ſed ipſi etiam iniuriam & fraudem facitis, quodque eſt grauiſſimum, etiam fratrib⁹, id eſt, Chriſtianis, pro quibus etiam animam ponere deberetis. c Non attenditis, quòd iniqui regnum Dei nõ poſſidebunt hereditate? Nolite errare ſtultis ſeducti perſuaſionibus. d Scimus enim: nullum fornicarium, idololatram, adulterũ, mollem, maſculorum concubitorem, furem, auarum, ebrioſum, maledictorem, aut violẽtum raptorem, regnum cœleſte poſſeſſurũ. e Huiuſmodi autem, & ſi fuiſtis olim, nunc tamen illa vobis non ſunt iteranda: quia baptiſmo abluti eſtis, ſanctificati eſtis, per peccatorum remiſſionem, & per fidei gratiam iuſtificationem conſequuti, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo baptizati eſtis, & in quem credidiſtis, & per ſpiritum ſanctum quem a Deo credentes accepiſtis. Quod autem dixi (non eſſe in iudicio cauſas agendas, pro temporalibus rebus) licet forſan res per ſe omnino illicita non ſit, tamen propter ſcandalum vitandum, & offenſionem cauendam, nullo modo expedit. Nec enim quæcunque licent, ſemper expediunt. f Mihi ſane licent plurima, id

eſt,

eſt,omnia quæ iure aut lege prohibita non ſunt. Aut vero non omnia item expediunt, vt licent, quemadmodum licitum eſt & mihi ſumptus accipere, & quibus libet veſci, & alia multa facere: quibus tamen licitis vti non expedit, propter ſcandalum vitandum aut fructum euangelii non impediendū, aut alia quauis de cauſa. g Omnia, inquam, eiuſmodi mihi non ſunt per ſe illicita: Ego vero magis puto expediens, à multis etiam licitis abſtinere, vt me nulli ſubiiciam, inque mea libertate permaneam: quæ non ita mihi eſſet integra, ſi ſtipendia à vobis acciperem, aut veſtris ſumptibus viuerem, quæ tamē p ſe mihi ſunt licita. h Eſca ventri eſt deputata, vt in eo cuſtodiatur, ad decoctionem & corporis mutationem, & venter ſic eſcis deputatus eſt: Deus vero & eſcam deſtruet, & ventrem: quoniam & eſca corrumpitur in ſubſtantia: & venter licet reſurget, tamē deperibit à ſuo, quod nunc habet ad eſcas, officio, & neutrum horum Deus ad immortalitatem ſeruare diſponit. Propter quod paruipendenda eſt cura ventris, & non tanti faciendus eſt, neque cibus neq; venter quin quantum ad ventrem & eſcam, multa expediat omittere quę alioqui ſunt per ſe licita. Nemo vero exiſtimet, quomodo venter eſcis deputatur, ſic corpus fornicationi item eſſe deſtinatum. i Corpus enim non fornicationi eſt deſtinatum, ſed domino: & Domin⁹ corpori vult dominus eſſe, quod ad immortalitatem & gloriam reſuſcitare diſponit, et in quo habitare vult: modo per gratiam & poſtmodum per gloriam. a Et ſicut dominum Ieſum Deus tertia die ſuſcitauit à mortuis, ſic & noſtra corpora per virtutem ſuā opportuno tempore reſuſcitabit. Quū igitur ſic deus, immortalitatis & reſurrectionis honore, noſtra corpora dignetur, non debemus.

ſ3 nō oīa expediūt.

g Oīa mihi licēt ſ3 ego ſub nulli⁹ redigar poteſtate.

h Eſca vētri ⁊ vēter eſcis: De⁹ aūt ⁊ hūc ⁊ hanc deſtruet:

i corp⁹ autē nō fornicatiōi ſ3 dño ⁊ dñs corpori:

a De⁹ vero ⁊ dñ3 ſuſcitabit ⁊ nos ſuſcitabit p virtutē ſuā.

b Neſcitis q꞉ cor- ea nos fornicatione inhonorare. b Mirũ
poꝛa veſtra mēbꝛa quod non attenditis corpora veſtra adeo di
ſũt xp̄i? gna eſſe vt ſint membra chriſti. c Voſ ip
c Tollens ergo mē ſi iudicate ſi non res indigniſſima ſit, mem-
bꝛa xp̄i, faciā mēbꝛa bra CHRISTI ab ipſo auellere, & fœdiſſi-
meretricis? abſit. mæ meretrici inſerere. Sciendum vero, quod
d An neſcitis, q᷑m q̄ is qui meretrici copulatur, in vnum corpus
adheret meretrici, v cum ea quodāmodo conglutinatur: quæ con
nũ coꝛp⁹ efficit? glutinatio, per corporum fit cōmixtionem:
e Erunt em̄ (inquit) e ſicut in Geneſi de legitima copulatione le
in carne vna. gitur, quod vir & mulier (quantum ad a-
ctum cōmixtionis illius) ſũt quaſi duo in car
f Qui aũt adheret ne vna. f Quo contra, qui deo ſe per amo
dño vn⁹ ſp̃us eſt. rem adiungit, vnum cum deo in ſpiritu effi
g fugite foꝛnicatio citur, vt ſint vnum ſpiritus diuinus &
nem. ſpiritus humanus. g Fugite dico, modis
h Oē ei pctm̄, quod omnibus fœdiſſimum illud fornicationis
cũq꞉ fecerit hō extra vitium vel ob ſolam ipſius fœdiſſimam
coꝛpus eſt, qui autē fœditatem. h Cætera enim peccata, cor-
foꝛnicat᷑, in coꝛpus pus non maculant, ſed animam tantum etiā
ſuum peccat. ſi per corpus fiant. Fornicatio vero, corpus
i An neſcitis q᷑m mē ipſum fœdiſſima fœditate immundans mi-
bꝛa veſtra tēplum ſere atque ſenſibiliter commaculat. i At-
ſunt ſp̄us ſcti, qui in tendite quæſo, & intelligite, quoniam corpo
vobis eſt quē habe- ra veſtra ſpiritus ſanctus ſibi in templum, to
tis a deo, ⁊ nō eſtis tique Trinitati conſecrauit: quem ſpiritum
veſtri? pro magno munere habetis â deo & non e-
a Empti em̄ eſtis p̄- ſtis veſtri, vt vobis liceat veſtris membris
cio magno. pro libito abuti. a Precio enim magno
b Gloꝛificate ⁊ poꝛ valde (id eſt, ſāguine Chriſti) redempti eſtis
tate deũ, ⁊ coꝛpoꝛe è manibus diaboli, ad ſeruitutem dei, b pro
veſtro. pter quod, neceſſe eſt vt deum, qui vos emit,
portetis atque glorificetis, etiam in corpore
veſtro.

TEXTVS. CAP. ſeptimum.

¶ ELVCIDATIO CAPI. ſeptimi.

a De quib⁹ aũt ſcri pſiſtis mihi.

b Bonũ eſt hoī mu- lierē non tangere

a Poſt hæc reſpondendum eſt, ad ea de quib⁹ per literas me interrogaſtis. b Principio, quantum ad ea quę de matrimonialibus requiſiſtis, ita defi- nio, bo

nio bonum eſſe viro,ſi poſſit omnino à muliere abſtinere. c Ob euitandum tamen fornicationis periculum,non hoc pręcipitur ſed tanquam licitum permittitur vnicuiqꝫ viro ſibi propriam habere mulierem iunctam matrimonio: a & cuilibet mulieri,ꝑmiſſum ſit habere proprium maritum:vt ꝑ ſacramentum matrimonii,ſit remedium aduerſ⁹ fornicationem. b Teneatur vxor debitum reddere viro,& nihilominus vir mulieri:ſi conuenienter & rationabiliter poſtuletur. c Mulier enim ſuum corpus tradit in poteſtatem viri, per matrimonialem conſenſum, d & vir corpus ſuum ſubiicit poteſtati mulieris(quantum ad actum hūc matrimonialem, in quo pares ſunt ambo) ſic vt altero alterum requirente rationabiliter,non liceat negare corporis vſum. e Nolite inuicem ſubtrahere fraudulenter debitum:niſi id ex communi fiat vtriuſque cōſenſu,ad tempus communiter conſtitutum, vt poſſitis diligētius orationi inſiſtere. f Poſt quod tamen tempus tranſactum rurſū erit invnum conueniendum ſicuti prius,propter infirmæ carnis incontinentiam:ne forte in tentationem vos inducat Sathanas. g Non hoc dico,quaſi imperans vobis,ſed quaſi indigens(nempe,vt reuertantur coniuges in idipſū,et vt quiſque ſuam vxorem habeat,& vnaquæqꝫ virum ſuum.) h Optarem autem magis,omnes eiuſmodi eſſe quales ſum ego, id eſt, ſine coniugis conſortio, i ſed dei voluntas alii donat maius,alii min⁹ donū:vt ſit hui⁹ donū caſtitas virginalis,alteri⁹ vidualis alterius matrimonialis. i Singulariter aūt,iis qui nondum ſunt matrimonio iuncti,& viduis,dico conſultum eſſe ſi ſic vt ſunt permanſerint ſine coniuge:quēadmodum & ego,ſine coniugis conſortio ꝑmaneo. a At ſi timeant ſe non poſſe contināter

c Propter fornicationē autē vnuſquiſqꝫ ſuā vxorē habeat

a ⁊ vnaqueqꝫ ſuū virum habeat.

b vxori vir debitū reddat/ſimiliter aūt ⁊ vxor viro.

c Mulier ſui corporis poteſtatē nō hꝫ ſed vir.

d ſimiliter aūt ⁊ vir ſui corporis poteſtatē nō hꝫ/ſꝫ mulier.

e Nolite fraudare inuicē/niſi forte ex cōſenſu/ad tēp⁹/vt vacetis orationi.

f ⁊ iterum reuertamini in idipſū/ne tētet vos ſathanas/ꝑpter incontinētiā vеſtram.

g Hoc aūt dico ſcdꝫ indulgētiā nō ſcdm imperium.

Volo aūt oēs vos eſſe ſicut meipſum.

i Sꝫ vnuſquiſqꝫ proprіu donū habet ex deo:alius quidē ſic alius vero ſic.

i Dico aūt non nuptis ⁊ viduis bonū eſt illis ſi ſic ꝑmāſerit ſicut ⁊ ego.

a Quod ſi non con-

nenter viuere, licite poſſunt inire matrimonium. b Præſtat ſiquidem matrimonio iũgi, quàm concupiſcentiæ ardoribus libidinoſe ad lapſum agitari, eiſque ſuperari. c Cęterum, illis qui iam matrimonio ſunt iuncti præcipio, non ex me, ſed ex præcepto domini, ne vxor à viro diſcedat, excepta fornicationis cauſa. d Quod ſi eam contigerit iuſta cauſa diſcedere, non poſſit tamen priore viuẽte alteri nubere: ſed maneat vt eſt: ſeque contineat aut ſi continere non poteſt, potius reuertatur ad virum priorem. e Neq; magis liceat viro, vxorem deſerere. In his enim pares ſunt ambo coniuges. Atque hæc dicta ſint iis, quorum vterq; fidelis exiſtit. Nunc autem de illis loquimur, qui pariter in infidelitate contraxerunt matrimonium, ſed poſtea conuerſo altero ad fidem chriſti, alter manet infidelis. f Cæteris ergo huiuſmodi ſic ordino, non quidem ex domini pręcepto, ſed ex meo conſilio: vt ſi quis non ita faciat, non tamen ob hoc peccauerit. g Ego tamen vtilius conſulo: ſi chriſtianus aliquis ad fidẽ Chriſti in matrimonio conuerſus, vxorẽ habeat permanentem infidelem, quæ velit cum eo pacifice abſque iniuria nominis CHRISTI permanere, vt illam non deſerat, prætextu Chriſtianiſmi. h Similiter & mulier ſi conuertatur viro non conuerſo, & ille conſentiat pacifice ſine iniuria Chriſtiani nominis, cum illa permanere vt ante, nec ipſa deſerat virum ſuum, Chriſtianitatis prætextu. i Vincit enim ſanctitas viri fidelis, immundiciam mulieris infidelis, vt huic nihil nocere valeat illius immundicia: & vincit ſimiliter mulieris fidelis eiuſq; fidei ſanctitas, viri ſui infidelis immundiciam: ita vt per ſuã fidem, ex illius copula nihil queat maculari. a Alioqui enim ſi ſic paſſim inuicem deſeritis, cœperitiſque vrgentibus concupiſcentię

nent/ ſenubant/
b Melius eſt eñ nubere quam vri.
c His autẽ qui matrimonio iũcti ſũt/ p̃cipio non ego ſʒ dñs vxorẽ a viro nõ diſcedere.
d Quod ſi diſceſſerit manere innuptã aut viro ſuo recõciliari.
e Et vir vxorẽ non dimittat.

f Nã ceteris dico ego/ non dñs.

g Si quiſ frater vxorẽ habet ifidelẽ / et hec ↄſentit habitare cũ illo nõ dimittat illam/

h Et ſi qua mulier fidelis habet virũ infidelẽ ꝛ hic ↄſẽtit habitare cũ illa non dimittat virum.

i Sanctificat⁹ eſt ei vir infidelis ꝑ mulierem fidelẽ/ ꝛ ſanctificata eſt ꝑ virũ fidelem/

a Alioqui filii veſtri immundi eſſent.

cupiſcentiæ ſtimulis alijs commiſceri, periculum eſt ne immundos & ſpurios illegitimosq; procreetis filios, quos nunc in legitimo coniugio mundos & legitimos, recipitis. b Si vero coniugum alter infidelis, malitia ſua ob fidem coniugis fideli ſ ſcandalizatus, voluerit diſcedere: habeat ſibi. Non enim ſic ſubiectus eſt Chriſtianus ſeruituti, in eiuſmodi rebus. c Quum ad pacem deus ſuos chriſtianos vocauerit: ita vt nihil neceſſe habeat fidelis, ſeruiliter ſectari malicioſe diſcedentem, & cum ea in perpetua diſſenſione viuere. Quanquam autem, quod ſupra dixi, non vt præceptum domini dedi: tamen vt vehementer vtile, conſulo. d Neſcit enim mulier, ſi forte virum aliquando Deus velit per eam ſaluare, & forte deus per virum diſponit mulierem lucrari, eamque per illum ad ſuam fidem conuertere, propter quod nō cōſulo inuicem ſine cauſa dimittere, prætextu chriſtianitatis: ſed magis ſimul permanere, ad inuicem lucrandum. e Hoc tantum, vt vnuſquiſq; ſic agat, ſicut illi dominus dederit. f In quo ſtatu deus vnumquenque vocauit, in eo ipſe bene conuerſetur: quod vbi q; ego prædico in omnibus eccleſijs. Exempli gratia: in circunciſione eras quum te vocauit Deus, non ſit tibi curæ adducere ritus Gentiles: h in Gentilitate vocatus es, non ſit tibi curæ ſuperinducere obſeruantias legales. i Ad Salutem enim, nihil valet circunciſum eſſe aut eſſe incircunciſum, ſecundum carnem: ſed obſeruare mandata dei id ſolum eſt quod ſaluare homines poteſt. a Quicunque in bono aliquo ſtatu & licito, ad fidem CHRISTI vocatus es, non ſis anxius pro ſtatus commutatione, quaſi in illo ſalutem conſequi non poſſis. In omni eiuſ ſtatu honeſto & bono, deo placere nō poſſum⁹,

bExē

Nunc aūt ſācti ſūt,
b Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat.
Non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, vel ſoror in huiuſmodi.
c In pace autē vocauit nos Deus.

d Unde enim ſcis mulier ſi virum ſaluum facies? aut vnde ſcis vir, ſi mulierem ſaluam facies?

e Niſi vnicuique ſicut diuiſit dominus
f Unumquenque ſicut vocauit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnib⁹ eccleſiis doceo.
g Circunciſus aliquis vocatus eſt, nō adducat preputiū
h In preputio autem aliquis vocat⁹ eſt, non circuncidatur.
i Circunciſio nihil eſt & preputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei.
a Unuſquiſq; in qua vocatione vocat⁹ ē in ea pmaneat.

b Seruus vocatus es, nō ſit tibi curę: ſʒ & ſi potes fieri liber magis vtere.

b Exēpli gratia, ſi ſeruus es qui vocaris ad fidem, non ſis pro ſeruitute anxius. Veruntamen ſi potes & offeratur occaſio, tum magis vti libertate fuerit conſulendum. Non debet, inquam, ſeruus eſſe anxi⁹ ob ſuam cōditionem, quoniam in deo æquales ſunt ſeruus & dominus.

c Qui ei in dñō vocatus ē ſeru⁹ libertus eſt dñi.

d Silr qui liber vocat⁹ eſt, ſeru⁹ ē xpi.

c Nam ſeruus conditione, factus fidelis: licet hominis ſeruus, tamen domini libertus eſt, coram Deo à peccatis, et per Deum è manu diaboli, liberatus. d Similiter & ille qui liber erat antequam vocaretur ad fidem, factus fidelis: quanquam nulli ſit hominum ſeruus, tamē chriſti ſe debet ſeruū agnoſcere: ita vt omnib⁹ ex ęquo Chriſtianis, hoc ſit commune, quod ſerui ſūt Dei & Chriſti.

e Precio empti eſtis nolite fieri ſui hoīʒ

e Precio ſiquidem empti ſāguinis filii Dei, non debetis vltra ſeruire hominibus, niſi in domino: ſic vt illum ſemper, qui vos ſanguine ſuo emit, tanquam præcipuum et primum dominum habeatis, cui ſeruiatis propter ſeipſum.

f Unuſquiſqʒ ergo in quo vocat⁹ eſt fratres in hoc permaneat apud deum.

f Iterum ergo dico: vnuſquiſque Chriſtianus, in aliqua vocatus conditione licita atque honeſta, in qua Deo ſeruire poſſit, ſine anxietate in ea permaneat, confidenter coram Deo conuerſando, qui nullum ſtatum deſpicit.

g De virginib⁹ aūt pceptū dñi non habeo:

h conſilium aūt do, tāqʒ miaʒ a dño, vt ſim fidelis.

g Cæterū de virginitatis obſeruantia, præceptum à domino nullum habeo. h Quid tamen mihi ſuper hac re videatur, poſtulatus conſiliū dabo, ſecundum veritatem: tanquam is qui à domino ſum miſericordiam conſequutus, vt in meo miniſterio tanto eſſē fidelior, quāto fueram ex me tanta vocatione indignus.

i Exiſtimo enim hoc bonū eſſe, ppt inſtantem neceſſitatem.

i Tanquam fidelis ergo Apoſtolus, iudico bonam eſſe virginitatis obſeruantiam, propter multimodam quæ in matrimoniali ſtatu occurrit, neceſſitatem: per quam à diuinis rebus, impediuntur, qui viuunt in matrimonio: propter quod ego iudico bonum eſſe homini, ſic permanere in virginitate.

qm bonū eſt ſic eſſe

a Alligatus es vxo

a Si p matri

matrimonii vinculum vxori es alligatus, bonum ſtatum tenes, noli fruſtra laborare, vt ab illo vinculo abſoluaris. b Si vero ab vxoris vinculo liber exiſtis, conſulo vt ab vxore abſtineas. c Qui autem vxorem acceperit, peccatũ nullum facit: & que viro nupſerit, non peccat. d Sciant tamen, ſecundũ carnis neceſſitatem multas ſibi inſtare afflictiones & labores quib⁹ à diuina et perfecta ſeruitute impediantur. e Quibus autem placet, tanquam rem licitam (quãminus bonã) permitto matrimonium: ſecundum indulgẽtiam, eo quod minus bonum eſt, cõtentus, nõ ſummum exigens. f Hoc tantum omnes admoneo. Quum tempus huius vitæ momẽtaneum ſit, illud nobis eſt videndum: vt qui vxores habent, ſint quaſi non habentes, domino magis quam illis per amorem adherẽtes, g & qui ob neceſſitates varias lugent, ſint quaſi non lugentes, æquo animo ferentes quæ vel matrimonii caſibus, vel alias vndecunq; obtingunt. h & qui vel ex coniugii fœlicitate, aut alia quauis proſperitate gaudent tanquam non gaudentes ſint: i & qui thezaurizant filiis ſuis, ſint quaſi nõ poſſidentes: & qui coguntur vti hoc mundo cauſa victus conquirendi, tanquam non vtẽtes. In omnibus, inquam, his non apponant cor rebus momentaneis, neq; nimio affectu inhæreant vlli creaturæ. a Eſt enim caduca & tranſitoria huius ſæculi figura, id eſt ſtatus omnis & diſpoſitio. b Ego autem quod conſulendo virginitatem præfero ob hoc facio: quia cupio vos eſſe ſine anxia ſolicitudine pro rebus iſtis mox perituris & momentaneis, quę à dei ſeruitute miris modis hominem diſtrahunt. c Qui ſine vxore eſt, vnam habet curam, vt placeat deo: neque eſt ei amplius conſyderandum, niſi quomodo in omnibus ſuis quæ agit operibus,

ri/noli querere ſolutionem.
b Solut⁹ es ab vxore/noli querere vxorem
c Si aũt acceperis vxorẽ nõ peccaſti/ & ſi nupſerit virgo non peccauit.
d tribulationem tñ carnis habebũt huiuſmodi.
e ego aũt vobis parco
f Hoc itaq; dico fratres/ tẽp⁹ breue eſt reliquũ eſt/ vt & q̃ habẽt vxores/ tanquã non habentes ſint.
g & qui flẽt tãq; non flentes:
h & qui gaudẽt tãq; non gaudentes.
i & qui emunt/ tãq; nõ poſſidentes/ & q̃ vtũt̃ hoc mũdo/ tanquã nõ vtantur.
a Preterit ei figura huius mũdi.
b Uolo aũt vos ſine ſolicitudine eſſe.
c Qui ſine vxore eſt/ ſolicitus eſt que domini ſũt/ quõ placeat deo.

b⁹,placitam deo ſeruitutem exhibere poſſit.

b qui aũt cũ vxore eſt/ſolicitus eſt que ſunt mundi/

d Qui autem vxorem habet,aliquam neceſſe eſt ſolicitudinem temporalibus rebus impertiat:vt ea conquirat quibus vxorem alat cum liberis : partim etiam conſyderare debet,quomodo vxori placeat & ſatiſfaciat.

quõ placeat vxori: e τ diuiſus eſt.

e Atq; hoc pacto dum variis intendere cogitur,in diuerſa diſtrahitur,ne vni poſſit vacare domino.

f Et mulier innupta τ virgo/cogitat que dñi ſũt/vt ſit ſancta corpore τ ſpũ.

f Itidem mulier innupta,atq; virgo hoc ſolũ curare poteſt,quomodo placeat domino, vt ſit tam corpore quam ſpiritu immaculata,atque perfecta in operib⁹ bonis:

g Que aũt nupta ẽ/ cogitat q̃ ſũt mũdi/ quõ placeat viro.

g Cum nupta,interim neceſſe habeat agitare de temporalib⁹ rebus,quomodo videlicet familiam gubernet,& quę illi ſunt à viro commiſſa cuſtodiat,& deinde etiã quomodo viro ſuo placeat,ne vllum vel odium vel iram incauta incurrat.

h Porro hoc ad vtilitatem veſtrã dico/ nõ vt laqueũ vobis iniiciam/

h Porrò quod vobis ſuadeo virginitatem præferens, propter veſtram vtilitatem facio,vt expeditius atque liberius Deo ſeruire valeatis. Non vt vos in damnationis periculum coniiciam: quod facerem ſi etiam non valentibus continere præceptum virginitatis imponerem,

i ſed ad id quod honeſtũ eſt/τ qđ facultatẽ prebeat ſine impedimento dñm obſecrandi.

i ſed velut inuitando eos qui continere ſe valent , & volunt, ad honeſtiorem viuendi conditionem:in qua etiam ſit maior opportunitas,ſine impedimento aliquo domino iugiter vacandi,& ipſum obſecrandi .

i Si quis aũt turpe ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua qđ ſit ſuperadulta / τ ita oportet fieri/ qđ vult faciat. Nõ peccat /ſi nubat.

Si quis autem pater,ſibi reputat turpe illud de virgine ſua,quod eam iam diu adultam nondũ nuptui tradiderit, & annos iam nubiles pene egreſſam virginem teneat,& ſibi videatur ita oportere fieri vt nuptui detur , licitũ eſt illi quod velit facere , non peccat,ſi eam cum ſuo conſenſu,nuptui tradat.Melius tamen faceret,ſi eam in virginitate ſeruaret.

a Nã q̃ ſtatuit i corde ſuo firmus/nõ habens neceſſitatem: poteſtatẽ aũt habẽs ſue volũtatis/

a Nam qui habet in ſua poteſtate vel tradere vel non tradere,nulla compulſus neceſſitate,

b τ hoc iudicauit in corde ſuo / ſeruare virginem ſuã / bene facit.

b & hoc decreuit firmo propoſito

cordis

cordis ſui ſeruare ſuam virginē, propter eas quas ſupra diximus rationes: indubie meliꝰ facit, non ſolum non peccat, ſemper tamē virginis conſenſu præſuppoſito. c Igitur & qui per matrimonium virgine, propter ſuam viro iungit, rem facit licitam: & qui non iungit propter virginitatis amorem melius facit. Quemadmodum autem de virginitate diximus, ipſam præferendo, ſic tamen vt matrimonium tanquam licitum permitteremus: d Sic & de ſecundis nuptijs ſimiliter dicimus, quod mulier alligata eſt legi viri, quandiu viuit ipſe: ita vt eo viuente, alijnubere non poſſit. Ipſo autem moriente, ſit libera ab obligatione illa, vt poſſit ſine peccato aliī nubere & ideo licitum eſt illi nubere cui volet. Tantum hoc curet, vt ad gloriam domini nubat. e Ego autem perfectiorem hac in parte, & melius agere reputauero, ſi in ſua viduitate abſque nuptiarum iteratione permanſerit, ſecundū meum conſilium. f Ne quis vero meū cō ſilium paruipendat, aut pro nihilo æſtimet: etiam ego ſpiritum domini habere me puto, qui eſt ſpiritus conſilii: ſecundum quem, iſta me fideliter puto conſulere.

c Igitur ꝛ qui matrimonio iūgit virginē ſuam / bñ facit / ꝛ qui non iungit / melius facit.

d mulier alligata eſt legi / quanto tpe vir eius viuit. Qđ ſi dormierit vir eius liberata eſt a lege. Cuiꝰ aūt vult nubat / tantum in dño.

e Beatior aūt erit / ſi ſic permaſerit / ſcđm meum conſilium.

f Puto autē / quod ꝛ ego ſpm̄ dei habeā.

ELVCIDATIO CAP. octaui.

a QVantum vero ad ea quæ idolis immolantur, iam ſcimus omnes, quomodo licitum ſit ea (quantum eſt ex ciborum natura) manducare: quoniam omnes iam per fidem edocti, huius rei habemus cognitionem atꝙ ſciētiam. Verum ſunt nonnulli, quibus ſola ipſa ſine charitate ſcientia, occaſionem præbet ſuperbiendi, vt intumeſcant & inflentur in ſemetipſis, deſpicientes infirmorum ſcandala, &

TEXTVS. CAP. Octauum /

a De his aūt q̄ idolis ſacrificantur ſcimꝰ qui oēs ſciētiam habemus /

manducant (erronea ſuadente conſcientia) idolothyta, in idolorum venerationem aliquam, c & conſcientia ipſorum contaminatur: non quidem ex ipſo cibo, ſed propter ſuæ infidelitatis (quam aliqua ex parte adhuc retinent) infirmitatem: quoniam ad venerationem, vel propter timorem idoli manducant, tanquam ſi aliquid ineſſe credant diuinitatis aut numinis, idolis: In quo errore confirmantur amplius, cum eos vident qui ſcientiam habent, idolothyta mãducare, putantes eos ad idolorum venerationem id agere. d Eſca autem nos Deo acceptiores nõ facit, atque ita ſpiritualiter homini eſca mãducata, per ſe non proficit. e Neque ſi mãducaueris, ob hoc abundantior eris, aut efficieris ditior. Neq; ſi non manducaueris eiuſmodi idolothyta: ob hoc vel deficies, vel pauperior fies, atque ita, nec corporaliter eiuſmodi idolothytorum manducatio, quicquam proficit. f Vos autem videritis qui cum ſcandalo infirmorum manducatis, ſi non forte licentia iſta veſtra, & ea qua abutimini poteſtas, infirmis fiat in offenſionem, atque ita proximo nocumentum inferat, cum vobis nil proficiat. g Nam ſi infirmior, quiſpiam viderit ſcientia pollentem, in templis idolorum menſis accumbere, & de idolothytis cum infidelibus manducare: indubie conſcientia eius incitabitur amplius, huius exemplo ad manducandum idolothyta, cũ ſit homo ille in fide adhuc imperfectus: & confirmabitur ipſe in ſua erronea conſcientia exiſtimans illum ad idolorum culturam hoc agere: h atque hoc pacto, per tuę conſcientiæ libertatem non bonam, peribit infirmior Chriſtianus, propter quem Chriſtus etiam mori dignatus eſt. i. Neque dubiũ eſt, dum ſic peccatis in fratres, lædendo conſcientiam eorum infirmã, in Chriſtum redundare pec-

c & conſcientia ipſorum cum ſit infirma polluitur.

d Eſca autẽ nos nõ commendat Deo.

e Neq; enim ſi manducauerimus, abundabimus. Neq; ſi nõ manducauerimus, deficiemus.

f Uidete autem, ne forte hec licẽtia veſtra, offendiculum fiat infirmis,

g Si enim quis viderit eũ qui habet ſcientiã in idolio recumbentem: nonne conſcientia eius cũ ſit infirma edificabitur ad manducandum idolothyta?

h & peribit infirmus in tua cõſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt.

i Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcien-

tiam eorum infirmā
in Chriſto peccatis.
a Quapropter ſi eſ-
ca ſcandalizat fra-
trem meum/ nō man
ducabo carnē inæ-
ternum/ ne fratrem
meum ſcandalizem.

catum veſtrum, qui ſibi factū reputat, quic-
quid eius membris, licet infirmioribus factū
fuerit. a Quapropter ſi eſca ſcandalizat fra
trem, quam man duco: malo inæternum nō
guſtare carnem, vel aliam quamlibet gratiſ
ſimam eſcam prorſus abiicere, potius q̄ fra-
tri meo vllam præbere ſcandali occaſionem.

TEXTUS. CA.
Nonum

ELVCIDATIO CAP. IX.

E Cce ego ipſe à multis abſtineo pro
pter ſcandalū euitandū infirmorū,
quorum tamē habeo poteſtatem:
vt merito debeatis meo exemplo, hac in par
te edoceri.

a Non ſū liber? Nō
ſum Apoſtolus?

a Sum enim vere Chriſti Apo-
ſtolus, & liber. vt cæteri poteſtatem habens
tanquam Chriſti Apoſtolus accipere ſtipen-
dia à diſcipulis, nec minus ſubiectus ad mini
ſtrandum ſine ſumptibus, quàm cæteri. Ita
vt mihi liceat, quicquid illis licet:

b Nonne Chriſtū
Jeſum dominum no
ſtrum ego vidi?
c Nonne opus meū
vos eſtis in domino?

b Et (ſi
quis requirit) vidi etiam ego Chriſtum do-
minum, vt cæteri: c Ipſi quoque vos, opꝰ
meum eſtis in domino: quoniā ego vos per
Euangelium in Chriſto, mea prædicatione
genui.

d Et ſi aliis non ſū
Apoſtolus / ſed ta-
men vobis ſum.

d Vnde & ſi aliorum (nempe Iudę
orum) non debeam dici Apoſtolus, quibꝰ me
Deus Apoſtolum & prędicatorem non deſti
nauit: vos tamen negare non poteſtis, quin
veſter ſim (hoc eſt gentium) Apoſtolus.

e Nā ſignaculū A-
poſtolatus mei vos
eſtis in domino.

e Nam vos eſtis velut ſignaculum confirma-
tiuum mei Apoſtolatus, in domino. Veſtra e
nim ad Deum conuerſione (quæ per mei A-
poſtolatus miniſterium effecta eſt) noſtri A-
poſtolatus confirmatur officium, & veritas
certificatur.

f Mea defenſio / a-
pud eos qui me in-
terrogant / hęc eſt.

f Et ſi me quis interroget, ad-
dubitans de meo Apoſtolatu, num vere Apo
ſtolus ſim hęſitans: per vos ego coram ſic du
bitantibus me defendo: vobiſque demonſtra
tis ſic interrogantibus ſatiſfacio.

g Nunquid non ha
bemꝰ poteſtatē man
ducandi ⁊ bibendi?

g Cum
igitur veri ſimus Chriſti Apoſtoli, per om-
nia liberi, vt ſunt cæteri: cur non habeamus,
etiam nos poteſtatem manducandi et biben-
di,

di, de ſumptibus veſtris? h Cur non liceat nobis Chriſtianam aliquam matronã in noſtro comitatu circunducere: ad ſubminiſtrandum nobis neceſſaria, quemadmodum cęteri faciunt Apoſtoli? Ipſi etiam qui ſunt inter illos primi fratres domini Iacobus, & Ioannes: imo et Petrus, Apoſtolorũ caput ac princeps. i Qua ratione nobis ſolis, id eſt, mihi & Barnabæ ſocio peregrinationis meæ non licebit hoc agere, quod omnib⁹ permittitur, & licet omnibus? Quod autem ex aliorũ Apoſtolorum exemplis modo oſtendimus, naturalis etiam ratio docet, & ciuilis conſuetudo cõfirmat. a Omnis enim qui militat, iuſtum accipit militię ſtipendium, ab eo cui militat. Et omnis qui in vineę cultura, laborem & operam impendit, condignum accipit ſui laboris atque operis præmium, ab eo cui laborat. b Et qui gregem paſcit, pro labore & cura ac diligentia, quam in paſcendo impendit, debet inde ſuſtentari, & quæ ſunt neceſſaria ſumere. c Et ne humanis rationibus ſolis me agere exiſtimetis, ecce diuinę ſcripturæ habemus teſtimonium. d In lege enim Moyſi pręceptum eſt, boui laboranti in tritura ad vſum humanum, non denegari victus neceſſaria, ſed illa in laboris pręmium reddi. e An vero hoc in pręcepto, putamus de bobus, animalibus brutis, principalem curam & primariam Deum habuiſſe? f Ego vero multo magis puto, de prædicatoribus præceptum iſtud debere intelligi. Sunt enim hæc propter nos ſcripta: & ſub boum nomine, de nobis pro Chriſto laborantibus pręceptum eſt datum, vt intelligatur vnumquenque operarium mercede ſuſtentationis dignum eſſe. g Quoniam qui arat, ex labore fructum ſperare mercedis, iure optimo poteſt: & qui in tritura laborat, mercedem debitam iuſte expectat.

h Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierculã circunducẽdi, ſicut & ceteri Apoſtoli, & fratres domini, et Cephas?

i Aut ſolus ego et Barnabas, non habemus poteſtatem hoc operandi?

a Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantauit vineam & de fructu eius non edit?

b Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?

c Nunquid ſecundũ hominem hec dico? an et lex hec non dicit?

d Scriptum eſt enĩ in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti.

e Nunquid de bobus cura eſt Deo?

f An propter nos hec vtique dicit? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt.

g Quoniam debet in ſpe, qui arat, arare. Et q̇ triturat, in ſpe fruct⁹ pcipiẽdi.

h Si nos vobꝫ ſpūa lia ſeminauim⁹: magnū eſt, ſi nos carnalia vr̄a metamus?
i Si alij poteſtatis veſtre participes ſũt, quare nō potiꝰ nos?

a Sed non vſi ſum⁹ hac poteſtate,
b ſed omnia ſuſtinemus ne quod offendiculum dem⁹ Euāgelio Chriſti.

c Neſcitis, q̄m qui in ſacrario operantur, que de ſacrario ſunt, edunt?
d Et qui altario deſeruiunt, cum altario participant?
e Ita ꝛ dñs ordinauit his qui Euangelium annunciāt, de Euangelio viuere,

f Ego autem nullo horum vſ⁹ ſum, Nō autē ſcripſi hec, vt ita fiant in me,
g Bonum eſt enim mihi magis mori, q̄ vt gloriam meā quiſ euacuet.

h Nam ꝛ ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria, neceſſitas enim mihi incūbit,

h Nos igitur qui vobis ſeminauimus multa prædicationis diligentia ſpiritualia, ſi ve ſtris temporalibus bonis vtamur ad neceſſi tatem, non magnum vobis videri debebit: i & ſi alii qui minus in vobis laborauerũt, aut etiam falſo prædicauerunt Pſeudoapo ſtoli, vſi ſunt hac poteſtate in vobis, nobis id potiore iure, vtique licebit. a Sed tamen noluimus hac poteſtate noſtra vti. b Quin potius in omnibus patientes ſumus, ita vt e tiam penuriam pati magis velimus: ne forte vllum poſſit ex hoc præſtari aut accipi impe dimentum, quo impediatur profectus Euan gelii. Denique & ex conſuetudine, tam Gen tilium quam Iudæorum vetuſtiſſima cogno ſcere poteſtis, licitum nobis eſſe, a vobis ſtipẽ dia accipere, quanquam id minus facimus. c Nam qui in templo operibus inſiſtunt, ea quæ illic agenda veniunt peragentes, de tẽ pli prouentibus iure ſuſtentantur. d Et qui in altaris occupantur miniſterio, de iis quæ in eo offeruntur ius eſt eos partem ſu mere ad ſui victus neceſſitatem, & vitæ ſu ſtentationem. e Conformis eſt domini or dinatio, qua ordinauit iis qui Euāgelicę prę dicationi inſeruiunt, vt vitę neceſſaria, ex ſu a illa adminiſtratione licite ſuſcipiant. f Attamen nullo horum vti volui, cũ tot mo dis iure optimo potuiſſem. Neque ad hoc i ſta nunc diſſerui, quod ſuadere velim vobis, vt ea vel nunc in me compleatis. g Malim enim quiduis perpeti, etiam mortis diſcrimi na, potius quam hanc gloriam euangelizan di vobis ſine ſumptibus deperire, mihi aut auferri ſinam, ſed eam mihi integram atque ſolidā ſeruare volo. h Cum ego enim pl⁹ omnibus peccauerim, & proinde plus omni bus debeam laborare: non reputo magnum et glorioſum, ſi euangelizauero tantũ. Nam hoc mihi neceſſario & ex debito faciendum incum

incumbit, i ait vt certa me maneat damnatio, ſi commiſſum mihi Euangelii munus, penitus recuſauero, aut omiſero. a Si enim libenter & ex animo præceptum mihi miniſterium, prędicationis adminiſtrauero, mercedem quidem ſuſcipiam, & erit in hoc mihi gloria. b Si autem velut coactus, et non ex animo: credita quidem eſt, et manet mihi administratio, et aliis quidem fructum non mihi faciam. c In quo ergo ego mihi mercedem reputo, & in quo eſt hæc gloria quam quæro? d In hoc vtique, vt euangelium ſine ſtipendio prædicans, ipſum ſtabiliam, confirmem, atque commendatũ reddam, in hoc, inquã, vt nõ vtar poteſtate mea, ad id quod eſt minus bonum, quod ego abuſum mihi reputarem: pręſertim cũ ex vſu poteſtatis meæ, occaſionem poſſent ſumere pſeudoapoſtoli. Iam enim ſemel meipſum totum dedi Euãgelio, vt illud quanto poſſum maiore fructu annunciem. e Cum enim eſſem ſic ab omnibus liber, vt nulli prorſus eſſem ſubiectus: propria voluntate meipſum feci omnium ſeruum, propter amorem Euangelii, vt plurimos lucrarer domino. f Et accommodaui me Iudæis vt eos ad Chriſtum adducerem, quaſi & ipſe Iudęus eſſem: legem obſeruantibus accommodaui me & condeſcendi, quaſi & ipſe ſub lege eſſem (cum tamen ipſe ſub lege Moſayca non amplius ſtringerer, factus Chriſtianus) quo paulatim eos, vel tãdem ad Chriſti legem perducerem. g Gẽtibus quoque ſine ſcripta lege viuentibus me accommodaui, quaſi & ipſe eſſem ſine lege (cum tamen ſemper legi Dei permanerẽ aſtrictus) vt eos ad veram Chriſti legem adducerem. h Infirmis condeſcendi, ne eos perderem nimia ſeueritate, & meipſum eis tanquam infirmum exhibui, ne eos ſcandalizarem: ſemper tamen, quantum cum Deo fieri

i Ue em̃ mihi eſt/ ſi non euãgelizauero

a Si em̃ volẽs hoc ago mercedẽ habeo

b Si autem inuit⁹/ diſpẽſatio mihi credita eſt.

c Que eſt ergo merces mea?

d Ut Euangelium predicans ſine ſumptu ponam Euangelium/ vt non abutar poteſtate mea in Euangelio.

e Nam cum liber eſſem/ ex oib⁹/ omniũ me ſuũ feci/ vt plures lucrifacerem.

f Et factus ſum Iudeis tanqaum Iudeus / vt Iudeos lucrarer/ His qui ſub lege/ quaſi ſub lege eſſem: cum ipſe non eſſem/ ſub lege) vt eos q̃ ſub lege erant lucrifacerem.

g Hijs q̃ ſine lege erãt tanq̃ ſine lege eſſe3 (cũ ſine lege Dei nõ eſſẽ/ ſed in lege eſſe3 Chriſti) vt lucrifacerẽ eos qui ſine lege erant.

h factus ſum infirmus infirmis/ vt infirmos lucrifacerẽ.

potuit,neque palpando,neque in malum cõ ſentiendo, ſed infirmitates tantum ſuſtinendo. i Quid multa?Omnium me accommodaui affectibus atque conditionibus,cupiens (quantum in me eſſet)atque adnitens,vt ſalui fierent omnes:cuiuſcunque tandẽ autſtatus fuerint,aut conditionis. a Omnia autẽ hæc ago propter Euãgelium Chriſti, vt fructum Euangelii prædicati percipere valeã, in tempore ſuo.Parum autem eſt, ſi iſta pro Euangelii fructu agam⁹,quandoquidẽ pro terrenis præmiis homines mundi huius, mira videmus agere. b Sint nobis in exemplum,qui currunt in ſtadio. Vidimus enim omnes, æquali in currendo labore fatigari: cæterum,non omnes item præmium accipere: ſed illum tantum accipere victoriæ præmium propoſitum, qui cæteros in curſu anteuerterit. c Ad eundem modum, & vobis eſt currendum,& gnauiter agendum:vt quod quæritis,aſſequamini. d Nam qui in certamine contendunt pro victoria,prouide abſtinent ab omnibus quę impedimento poſ ſint eſſe à conſequenda victoria, & illi quidem hæc faciunt,propter adipiſcendum propoſitũ temporale pręmium. Nos autem propter conſequendam incorruptibilem & immarceſſibilem æternæ gloriæ propoſitã coronam. e Ego igitur ſic curro ad propoſitum brauium,vt non in incertum:ſic ego pugno & velut pugnis verbero,non quaſi fruſtra aerem cædens:ſed aduerſus hoſtem,nempe carnem propriam,pugil or & luctor, illudque liuore maceratum, in ſpiritus ſubigo ſeruitutem. f Ne forte poſtquam aliis prædicauerim,ipſe efficiar reprobus, & mala conuerſatione,aliorum ſcãdalizator peruerſus:ſi aliis prædicans,propriæ carnis concupiſcentias refrenare,ac mortificare neglexero.

i Omnibus omnia fact⁹ ſum, vt omnes facerem ſaluos.

a Omnia autẽ facio ꝑpter Euãgeliũ, vt particeps eius efficiar.

b Neſcitis, quod hi qui in ſtadio currũt omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium?

c Sic currite vt cõprehendatis,

d Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus abſtinet: ꝛ illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptã.

e Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertũ, ſic pugno, nõ quaſi aerem verberãs, ſed caſtigo corpus meum et in ſeruitutem redigo.

f Ne forte cum aliis prædicauerim, ipſe reprob⁹ efficiar.

¶ ELVCIDATIO CAPI. decimi.

NE vero ſibi quis ſecuritatem putet, quod Chriſti ſit myſteriis initiat⁹, exemplis priorum patrum oſtendendum eſt nobis, non omnes qui diuinis beneficiis dignı́ ſūt habiti, ſalutem fuiſſe conſequutos. a Hoc itaque volo attendatis quod ſine delectu patres illi omnes qui de Aegipto exierunt, & boni & mali, ſub nubis ducatu & protectione fuerunt, & omnes per mare ſiccis veſtigiis tranſierunt. Omnes item in Moyſi ducatu, & nubis claritate atq; protectione, in mare ingreſſi ſunt, in ſignum futuri baptiſmatis, per quod ab Aegyptiaca conuerſatione ad vitæ nouitatē trāſire oportet. b Omnes item boni & mali, ſimilem omnino, miraculo datam eſcam, manducauerunt, & omnes ſimilem, miraculo datum potum, biberunt, quæ erant ſigna ſpiritualis cibi ac potus futuri. c Bibebant vero de largitate petræ illius ſpiritualis, quæ eis vbique aderat & velut comitabatur in auxilium. d Hāc autem petram dico Chriſtum, non ſaxum illud duriſſimum: quod de ſe aquas dare non poterat. e Et quanquam aquæ omnes diuina percepiſſent beneficia, non tamen in eorum multitudine complacuit domino, quum ſint ob ſcelera ſua in deſerto plurimi eorum occiſi. f Hæc autem Deo diſponente, in exemplum nobis præceſſerunt: vt illorum exēplis pœniſque territi caueamus concupiſcentes eſſe malorum, quales illos fuiſſe legimus: quos etiam ſatis imitari videntur, qui ſe per voracitatem idolothytis cū ſcandalo ingurgitant. g Neque efficiamur idololatræ: ſicut quidam ipſorum: de quibus ſcriptū eſt, quòd poſt abundantes epulas & compotationes, ſurrexerūt ad honorem vituli ludere.

TEXTVS. CAP. decimum.

a Nolo eñi vos ignorare fr̄es, qm̄ patres noſtri oēs ſub nube fuerunt, ⁊ oēs mare trāſierūt, ⁊ oēs i moyſe baptizati ſūt in nube ⁊ in mari.

b Et oēs eādē eſcā ſpiritualē māducauerunt, ⁊ oēs eūdē potū ſpiritualē bibe runt.

c Bibebāt aūt de ſpirituali, ꝯſequente eos petra,

d Petra autē erat chriſtus.

e Sȝ nō in pluribꝰ eoꝝ beneplacitū eſt deo. Nā ꝓſtrati ſūt in deſerto.

f Hec aūt in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimꝰ ꝯcupiſcentes maloꝝ, ſicut ⁊ illi concupierunt,

g neq; idololatre efficiamini ſicut q̇dā ex ipſis quēadmodum ſcriptū ē, ſedit ppl's māducare ⁊ bibere ⁊ ſurrexerūt ludere

Cui vicio eſtis proximi,ſi ſic pergatis idolorum menſas frequentare.

h Neq; fornicemur/ ſicut quidã ex ipſis fornicati ſũt/ & ceciderunt vna die/ viginti tria milia.

h Neq; fornicemur ,vt illi cum filiabus Moab:quorum vna die perierunt gladio vltionis viginti tria milia.Solet enim hoc vitium eſſe conſequens ad crapulam.

i Neq; tẽtem⁹ xp̃z ſicut quidã eorum tentauerunt/ & a ſerpentibus periérũt.

i Neque tentemus Chriſtũ, ſicut quidam ex illis tentauerunt deum qui immiſit in eos ſerpentes ignitos.At Chriſtũ tentat,qui infirmorum conſcientiam ob ſuã ingluuiem nihil facit,ſimul & ſeipſum peccatorum diuerſorum periculis exponit.

a Neq; murmuraueritis/ ſicut q̇dã eorũ murmurauerũt/ & perierunt ab exterminatore.

a Neque murmuraueritis,ſicut ex illis quidam,propter tædium & laborem itineris,et terram promiſſionis: quos diuina potentia penitus deleuit in deſerto.Hoc autem in proximo eſt,ſi noſtris monitis velitis reſiſtere.

b Hec aũt oĩa in figura ↄtigebãt illis: ſcripta ſunt aũt ad correptionẽ noſtrã in quos fines ſeculorum deuenerũt.

b Hæc autem omnia illis quidem contingebãt in effectu,ſed nobis ad exemplum,atque ita deſcripta ſunt,ad acriter ſeuereque ac directe commonefaciendos nos,qui (diſponente deo)in hæc nouiſſima tempora deuenim⁹ Horum ergo exemplis admoniti diſcamus eſſe ſoliciti: non ſegnes,aut ocioſi.

c Itaq; qui ſe exiſtimat ſtare videat ne cadat.

c Qui itaque modo ſe ſtare in dei gratia confidit,ſolicite proſpiciat ne quomodocunque, ab illa in qua ſtat gratia,excidat.

d Tẽtatio vos nõ apprehẽdat niſi humana

d Cauete vero ne vllam permittatis in animo tentationem dominari,vt fiat inſuperabilis,per veſtram incuriam,aut negligentem deſidiam. Nam tentationes humanæ & leues prorſus excludere, eſt impoſſibile.

e Fidelis aũt de⁹ ẽ q̇ nõ patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: f ſed faciet etiã cũ tentatione puẽtũ/ vt poſſitiſ ſuſtinere.

e Quod quidem ad deum pertinet,ipſe fidelis eſt,& verax, nec patitur vos ſupra vires tentari. f Quin etiam tentationi vtilem dabit exitum & cum tentatione virtutis augmentum:vt tam propter diuinæ virtutis auxilium, quàm propter vtilitatẽ exitus,& poſſitis facile & velle debeatis ſuſtinere,ſic vt non fracti ſuccumbatis.

g Propẽ quod chariſſimi mihi / fugite

g Propter quod chariſſimi,ne vllum peccatum cadatis,neque vobiſipſis cauſa ſitis

tis lapſus veſtri,fugite ab idolorum cultura.
h Et quoniam hac in re vos ſatis pruden-
tes intelligenteſque iudico,ecce veſtrum re-
quiro iudicium,voſipſi iudicate,ſi non ratio
nabile ſit,quod dico. i Calix ille qui per ſa
cerdotis viſibilem benedictionem conſecra-
tur et pro quo deo laudē damus & gratias
agimus:nonne eſt participatio ſanguinis do
mini, ſic vt qui illum bibat, particeps fi-
at ſanguinis domini, quem percipit & bi-
bit? a Et panis ille,per ſacerdotis benedi-
ctionem in verum corpus chriſti conſecra-
tus:nōne participatio corporis chriſti eſt ſic
vt qui de illo manducauerit, particeps effi-
ciatur corporis domini,quem percipit& mā
ducat? b Nihil dubium,quin hoc ita ſit:quā
doquidem nos omnes qui de vno iſto pane,
& de vno iſto calice percipimꝰ & participa
mus,propter vnitatem corporis & ſangui-
nis domini,quod communiter ſumimus, &
cui communiter incorporamur,tanquam v
nus panis efficimur,& vnum corpus ,cuius
ipſe eſt caput.In quo hanc vtilitatē conſequi
mur,vt quaſi multa grana in vnum panem
conflemur,& quaſi multa membra in vnū
corpus,per ſpiritum eius compaginemur,
c Rurſum Iſraelitas attendite,qui ſecundū
carnalem ſuam obſeruantiam adhuc vm-
bris inhęrent: d Nonne qui hoſtias in alta
ri oblatas edunt,participes eſſe dicuntur al-
taris? Ad eūdem modum ergo,etiam qui mā
ducant panem,aut bibunt calicem benedicti
onis,corporis & ſanguinis Chriſti partici-
pes eſſe dicuntur. e Nunc ergo dicat mihi
aliquis.Tu cum tam diſtricte nobis,quæ ſūt
idolis immolata,prohibes:an dicis,idolis ali-
quid eſſe immolatum,ſic vt exiſtimatur:ita
vt aliquid ex idolo vel ex illa oblatione cō-
trabat,propter quod ex ſe ſit immundum?
Aut idolum tale aliquid eſſe putas,quale ho
minis

ab idoloꝝ cultura/ h vt prudentibus loquor/voſipſi iudicate quod dico. i Calix benedictionis/cui benedicimꝰ/ nonne communicatio ſāguinis xpi eſt?

a Et panis quē frāgimus/nōne participatio corporis domini eſt?

b Qm̄ vnus panis et vnū corpus multi ſumꝰ oēs qui de vno pane et de vno calice participamꝰ.

c Videte Iſrael ſecundum carnem. d Nōne qui edūt hoſtias/participes ſūt altaris.?

e Quid ergo? dico quod idolis immolatū ſit aliquid/aut qđ idolū ſit aliquid?

nes infideles exiſtimant, numinis aliquid hã bens: vt ſic nos ab illis deterreas, quæ ſunt idolis immolata? f Non vtique hoc dico, neq; exiſtimo. Dico tamen, quod gentes ea quæ immolant quantum ex ſua intentione peruerſa dæmoniis immolant, quæ venerantur in idolo, & non deo: atq; ita participat quodammodo cum dæmoniis, qui de iis manducat, quæ illis ſunt oblata & conſecrata.

f ſz quę imolãt gentes / demonijs imolant & non deo.

g Ego autem nolo vos participationem vllam aut communionem habere cum dæmoniis, quos ad chriſtum ab eiuſmodi vanitatibus, magno labore, aſſiſtente gratia dei conuerti.

g Nolo aũt vos ſocios fieri demoniorum

h Quia fieri nequit, vt ſimul & calicem Domini bibatis, & calicem dæmoniis oblatum.

h Nõ poteſtis calicẽ dñi bibere / & calicẽ demoniorum.

i Neq; poteſtis ſumere de menſa domino conſecrata, & ſimul de ea quæ eſt apparata dæmoniis. Non poteſt enim eſſe vnum, particeps, vel communicans cum domino, iqui velit participare cum dæmoniis.

i Non poteſtis mẽſe dñi participes eſſe / & mẽſe demoniorũ.

a An fratres irritare quærimus dominum? An ſperamus nos illo fortiores, vt nihil formidemus eum, manducantes idolothyta cum ſcandalo infirmorum?

a An emulamur dñz Nũquid fortiores illo ſumus?

b Iam ſupra dixi mihi licere omnia, quæcunque non ſunt iure prohibita, ſed conceſſa: quemadmodum & ſumptus accipere, & cibos quoſlibet manducare ſine delectu: ſed non omnia indifferenter expediunt.

b Oia mihi licẽt / ſed non oia expediũt

c Omnia quidem eiuſmodi, licita ſunt per ſeſe, ſed non omnia proximos ædificant: quæ propter ſcandalum vitandum omittenda ſunt, quanquam per ſe ſint licita.

c Oia mihi licẽ ſz nõ oia edificãt.

d Nemo ſui tantum habeat rationem ſed inſuper & proximorum attendat fragilitatem, & quid de illis expediat conſideret propter charitatem.

d Nemo quod ſuũ ẽ querat ſz quod alterius:

e Ecce autem totius quęſtionis ſummaria hęc eſt reſolutio. Omne quod in foro publico venundatur, libere audete manducare, nihil prorſus interrogantes, propter conſcientiæ ſecuritatem. f Nã

e Oẽ quod i macello venit / mãducate / nihil interrogãtes / ꝑ pter ꝯſcientiam.

&ter

& terra & omnia quæ in eis ſunt, Domini ſunt, bona ſunt, munda ſunt, eo quod creaturæ eius ſunt. g Si vocati ab infidelibus familiaribus aut cognatis ad priuatum conuiuium ieritis, propter conſcientiæ ſecuritatem, de omni quod apponitur, manducate audacter: nihil interrogãtes, an ſint cibi idolis immolati, aut impuri, aut ſimile quippiam. h At vero ſi quis dixerit hoc eſt idolis immolatum, illud ne attigeritis: propter hoc, vt non ſcandalizetur is qui indicauit, ſi te videat ſcientem, manducare idolothytum: atque vt cõſciẽtia fratris, ſine offenſa aut ſcandalo teneatur. i Conſcientiam dico: non tuam, ſed alterius, vel indicantis, vel infirmi aſſidentis. a Cauendum eñ eſt mihi modis omnib⁹, ne mea libertas, meo abuſu, ab aliis blaſphemetur, aut condemnetur. b Si eñ mihi licet ex gratia Euãgelicę libertatis, cũ gr̃arũactiõe quãlibet creaturã bonam percipere: quorſum tamen attinet, aut quid opus eſt, vt cum ſcandalo id faciens, aliorum me blaſphemiis aut malis iudiciis exponam, eo quod gratias agendo libere poſſem manducare, ſi abſque ſcandalo id facerem? c Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quodcunque facitis, curate ſemper vt in omnibus glorificetur Deus. d Nolite offendiculum præbere Iudæis, aut Gentibus, aut Chriſtifidelibus. Atqui dum veſtra libertate abutentes, quæritis mẽſas dæmoniorum, offenduntur Iudæi, putantes vos idolorum cultores, Gentiles firmantur in errore: & infirmi fideles, ſcandalum patiuntur in vobis. e Sim vobis ego in exemplum, qui omnibus cum deo placere ſtudeo: quantum ad omnia (quantum ſecundũ Deum, & teſtem licet conſcientiam) non quærens meum ipſius tantum commodum, ſed plurimorum, vt quantos vtique poſſim, ſaluẽ

f Dñi eſt terra ⁊ plẽnitudo eius.

g Si q̇s vocat vos infideliũ ad cenã, ⁊ vultis ire, oẽ quod vobis apponit̃ manducate, nihil iterrogantes, propter cõſcientiã.

h Si quis aũt dixerit hoc immolatum eſt idolis, nolite mãducare: ꝑpter illũ q̇ indicauit, ⁊ ꝑpter cõſcientiam.

i Cõſciẽtiã aũt dico nõ tuã, ſ; alterius.

a Ut q̇d eĩ libertas mea iudicat̃ ab aliena ↄſcienta.

b Si ego cũ gratia participo, q̇d blaſphemoꝛ ꝑ eo quod gratias ago,

c Siue ergo mãducat;, ſiue bibitis, vł aliud quid facitis, oĩa in gl̃iaꝫ dei facite. d Sine offenſione eſtote iudeis, ⁊ Gentibus, ⁊ eccleſie dei.

e ſicut ⁊ ego per oĩa oib⁹ placeo nõ querẽs quod mihi vtile eſt, ſ; quod multi s/ vt ſalui fiant.

ſaluem plurimos.

TEXTVS CAP. Undecimum.

a Imitatores mei eſtote ſicut ⁊ ego xp̄i.

b Laudo aūt vos fr̄es quod pōia mei memores eſtis/ ⁊ ſicut tradidi vobis p̄cepta mea/ tenetis. c Uolo autē vos ſcire/ quod oīs viri caput xp̄s eſt / caput aūt mulieris vir/ caput vero xp̄i/ deus. d Oīs vir orans/ aut pphetans velato capite / deturpat caput ſuum. e Oīs aūt mulier orās aut pphetās/ nō velato capite/ deturpat caput ſuum.

f Unū eſt em̄ ac ſi decaluet. Nā ſi nō velat mulier / tōdeat. g Si vero turpe eſt mulieri tonderi aut decaluari/ velet ca-

ELVCIDATIO CAPITIS vndecimi.

a Ortor autem vos fratres, vt
H tam in hoc quàm in cæteris, noſtrum exemplum inſequi non dedignemini: quomodo nos Chriſti domini veſtigia, ſtudioſe ſectamur. b Laudo autem vos fratres, quatenus mei per omnia memores eſtis, & traditiones meas, ſicut percepi vobis obſeruatis. c Volo autem vos ſcire chriſtum eſſe caput (id eſt, dominum ſuperiorem & rectorem) omnis viri & virum eſſe caput mulieris, de⁹ vero caput eſt chriſti hominis, quatenus homo eſt. Diuinitas enim eſt humanitate ſuperior. d Omnis vir orans orationem publicam, aut prophetiam proloquens, operto capite, ignominia afficit caput ſuum. e Cōtra, mulier orans aut prophetans aperto capite, ignominia afficit caput ſuum, quoniam ſicut illud viro, ita hoc mulieri vitio datur. In oratione enim publica, quaſi deo nos repreſentamus: & decorum eſt, vt quum ſe miniſtri principi repreſentant, ſuam cōditionē habitu profiteantur. Mulieri autem competit velare caput ſuum, ad ſubiectionis viri-lis proteſtationem: quemadmodum vir (propter libertatem & dominium, vt ſignificet inter ſe & deum nihil eſſe medium, ſeq; Deo immediate ſubiectum) aperto & nudato debet eſſe capite quum ſe deo repreſentat. f Tantum eſt enim mulierem aperto eſſe capite, ac ſi ſit decaluata. Nam ſi nolit velari mulier, cogatur tonderi. g Quod ſi turpe ducit, velet caput ſuum, quoniam ſimilis eſt in vtroque turpitudo. h Vir quidē, non debet corā deo velare caput ſuū: quoniam ad ima-

imaginem dei, principaliter & primario factus legitur, & ſimiliter gloria dei eſt, cui ſine medio ſubiiciur. i Mulier autem, gloria viri eſt: quia facta eſt propter virum, tam quam adiutorium illi ſimile. a Non enim primum ex muliere factus eſt vir à domino, ſed ex viri coſta mulier. b Et quidem nō eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter viri adiutorium. c Ob has ſubiectionis cauſas, debet mulier velamine operire caput ſuum: quo poteſtatem & dominiū viri ſuper ſe agnoſcat & poteſtetur. d Quod etiam debet, propter angelorum reuerentiam: quibus gratum eſt, in ſuo quoqꝫ debito ornatu conſpicere. e Ne vero horū quæ diximus occaſione, deſpiciant viri vxores ſuas: illud ſcitote quoniam (quantum ad ſalutem æternam omnibus propoſitam) pares ſunt vir & fœmina, & apud dominum vnum eſſe virum atque mulierem, ſine ſexꝰ reſpectu atque differentia, neutrunqꝫ ſexum excludi. f Sicut enim mulier primum de viro formata ē, ita nūc vir per mulierem progignitur. g Oīa autē ſimul ex deo et ī deo vnū ſūt oīa. h Vosipſos reqroiudices: Nunquid decens eſt, vt non reuelata mulier oret deum? Ipſa profecto natura contrarium docet. i propterea quod viro adignominiā reputatur, ſi comam prolixam mulierū more, ſtudeat nutrire. a Mulieri vero ad gloriam reputatur, ſi curet comā enutrire: quoniam capillos ei dedit natura, pro velamine. b Si quis autem velit contentioſe obſiſtere cum iactantia noſtris traditionibꝰ, nouo more hæc volens confundere ſexuum inſignia, ſciat ille, quoniam nos conſuetudinem nō habemus, ſiue contentionibus agendi, ſiue in viris caput operiendi: neque eccleſia vlla, aliis in locis conſtituta. Quo fit, vt contra communem obſeruationem omnium hi ſoli contendant

put ſuum.
h Uir quidem non debet velare caput ſuū/ qm̄ imago ⁊ gloria dei eſt:
i Mulier aūt gl'ia viri eſt.

a Nō eniȝ vir ex muliere eſt/ ſed mulier ex viro.
b Et em̄ nō eſt creatus vir ꝓpter mulierē/ ſȝ mulier ꝓpter virū. c Ideo dȝ mulier velamen habere ſupra caput ſuum. d ⁊ ꝓpter angelos:
e Uerūtamē neqꝫ vir ſine muliere/ neque mulier ſine viro/ in dn̄o.

f Nam ſicut mulier de viro/ ita vir ꝑ mulierem/
g Oia aūt ex deo.
h voſipſi iudicate: decet mulierē nō velatā orare deū? nec ipſa natura docet vos.
i Quod vir quideȝ/ ſi comā nutriat/ ignominia eſt illi:
a Mulier vero ſi comā nutriat gl'ia eſt illi: qm̄ capilli ꝓ velamine ei dati ſunt.
b Si quis aūt videtꝰ ɔtētioſus eſſe: nos talē ɔſuetudinē nō habemꝰ neqꝫ eccleſia dei.

dant neque noſtræ ſolum,ſedeccleſiaſticæ obſeruationi ſe opponant. c Hoc ergo dum præcipio,dumque ſic ordino,illud non laudo imo vituperandum duco,quod cum merito indies proficere deberetis,vos tamen in deterius congregationes veſtras facitis,& conuentiones,habetis ſolito deteriores.Soletis enim ad pauperum refocillationem ſimul cõuenire,qui nũc ad diſſidia & contentiones celebratis conuenticula. d Nam primũ quidẽ fama narrante audiui,quum in vnum conuenitis ex more in eccleſia,ſciſſuras & diuiſiones eſſe in vobis & adducor ſatis, vt credam rem ita habere. e Nam neceſſario ſẽper futuræ ſunt hæreſes atque ſchiſmata,& Deo diſponente,eas eſſe eſt vtile:vt manifeſti fiant,qui ſynceri ſunt inter fideles.Frequẽter enim,qui ante latebant ſecundum ſpeciẽ chriſtianitatis, exortis ſchiſmatibus,atq; hæreſibus,quales ante fuerint declarant. f Hinc ergo vobis pariter ex more cõuenientib⁹ in vnã collectionem non contingit vltra domini cœnam manducare. h quia vnuſquiſq; diuitum,priuatim ſuam ſibi cœnam præſumit manducare,pauperibus nihil impartiens. h Atque ita fit,vt paupere eſuriente,diues ad ebrietatem vſque & crapulam ſatietur: qui de ſua debuit abundantia, ex veteri conſuetudine,pauperum ſupplere inopiam,vt eſſet cœna domini per charitatẽ & non magis diaboli,per abuſum & pauperum contemptum. a Ecce habetis domos ad celebranda priuatim conuiuia, & compotationes,ſi hæc vobis libent. b Quare hæc in eccleſia communi agentes,veſtraque priuata conuiuia in ea celebrantes, veſtro iſto fœdo abuſu eccleſiam dei inhonoratis? Inſuper erubeſcere facitis puaperes,qui non habent eſcas:dum vobis epulantibus,ipſi eſurire coguntur?Quid dicam vobis? c Tam etſi

c Hoc aũt præcipio nõ laudãs/qđ nõ in melius/ſʒ in deteri⁹ conuenitis.

d Primũ quidẽ/conuenientib⁹ vobis in eccleſiã/audio ſciſſuras eſſe inter vos/ꝛ ex parte credo.

e Nã oportet ꝛ hereſes eſſe/vt ꝛ q̃ probati ſunt/ manifeſti fiant in vobis.

f Cõueniẽtib⁹ ergo vobis in vnũ/iã non eſt dñicã cenã manducare.

g Unuſquiſq; ei/ſuã cenã p̄ſumit ad manducandum/

h Et ali⁹ quidẽ eſurit/ali⁹ aũt ebri⁹ ẽ.

a Nũquid domos nõ habetis ad mãducãdũ ꝛ bibẽdũ?

b Aut eccleſiam dei cõtẽnitis?

ꝛ confũditis eos q̃ nõ habẽt?

c Quid dicã vobis?

eſſi laudabam vos, & in nonnullis forſan laude ſitis non indigni: hac tamen in re laudare non poſſum. Omni enim reuerentia & charitatis communione, oportuit huiuſmodi conuentus, ad CHRISTI memoriam inſtitutos, celebrari, propter tanti ſacramenti reuerentiam. d Ego enim à Domino didici, quod & vos edocui fideliter: quoniam Dominus IESVS, ea nocte qua tradebatur, ſumpſit in manibus panem: & gratias agens, benedicenſque patri fregit, et dixit: Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis in paſſionem & mortem tradetur, tanquam hoſtia pro peccatis mundi. Hoc quoties agetis, in meæ paſſionis ac mortis agite memoriam. e Sic & calicem poſt cœnam ſumpſit, dicens: Hic calix eſt in quo nouum teſtamentum diſpono vobis, in meo ſanguine, qui in eo ineſt, & quo confirmabitur. f Hoc facite in meam commemorationem, quotienſcunq; bibetis g Nam quotienſcunq; panem hunc ſanctum manducaueritis, vel calicem biberitis, mortē debebitis annunciare & cōmemorare quam ſuſtinuit Dominus, donec ipſe veniat. Memoriale enim eſt ſacramentum hoc paſſionis ac mortis domini. h Itaq;, quicunq; manducauerit non digne panē hunc, aut calicem biberit non digne, eius talis erit condemnatio, vt qui vere corpus & ſāguinem domini ſui inhonorauerit, indigne ſumēdo. i Quapropter quiſquis volet hæc ſacroſancta ſumere miſteria: primum examinet ſemetipſum, nū aliquid in eo inſit, quod ipſū cōmunione reddat indignum: & ſi ſe dignum aptūque poſt examinationem diligentem cōpererit, accedat deinde confidēter, vt de pane illo edat, et de calice bibat. a Qui enim indigne manducauerit aut biberit indigne (in ſe inueniens, propter quod merito à communione ſancta abſti-

lando vos in hoc nō laudo.

d Ego eñ accepi a dño quod ꝛ tradidi vobis, qm̄ dñs Jeſ⁹, in qua nocte tradebat̄ accepit panē ꝛ gr̄as agēs, fregit, ꝛ dixit, accipite, ꝛ māducate, hoc ē corp⁹ meū qđ ꝓ vobis tradet̄. hoc facite in meam cōmemorationē.

e Similiter ꝛ calicē poſtq̄ cenauit, dicēs Hic calix nouū teſtamentū eſt in meo ſāguine.

f Hoc facite, quotienſcūq; bibetis, in meā cōmemorationē.

g Quotieſcūq; eñ māducabitis panē hūc ꝛ calicē bibetis, mortē dñi annūciabitis, donec veniat.

h Itaq; quicūq; māducauerit panē, ꝛ biberit calicē dñi indigne, re⁹ erit corporis ꝛ ſāguinis dñi.

i Probet aūt ſeipſū hō ꝛ ſic de pane illo edat ꝛ de calice bibat.

a Qui eñ māducat ꝛ bibit indigne, iudiciū ſibi māducat ꝛ bibit nō diiudicās corp⁹ dñi

a Vper omnia autem fratres, ſpiritualium rerum vos conuenit habere cognitionem. b Illud autem experti ſcitis, quomodo olim cum gentes eſſetis, ad ſimulachra muta, et omni prorſus ſenſu carentia, ibatis, prout conſuetudine & inſtitutione peſſima patrum veſtrorum, atque ipſo etiam dæmonis impulſu, agebamini.
5
c Icciro vobis nunc ad Deum viuum conuerſis notum facio, quod nemo loquens ſecũdum ſpiritum Dei, intra ſe habitantem, dicit vllum maledictum domino Ieſu: vel aſſerẽs de eo quod eſſet blaſphemiæ aſſerere, vel negans, quod blaſphemiæ eſſet negare. d Et nemo poteſt ex animo profiteri Ieſum dominum, ipſum vere vt dominum agnoſcẽs corde, quem profitetur ore: niſi ſecundum inhabitantem ſpiritumſanctum. Hoc autem præſtat gratia gratos nos Deo faciẽs, vt & à malo omni declinemus, & bonum faciamus: deumque vt nec ore nec opere blaſphememus, ſed tam ore q̃ opere profiteamur. e Cæterum, quantum ad gratias gratis datas, varia donantur à Deo dona hominibus: vnus eſt autem ſpiritus, à quo omnium quantumlibet diuerſarum gratiarum dona procedũt. f Et varia ſunt ſpiritualium miniſtrationũ officia, diuerſis commiſſa et credita. Idem vero eſt dominus, cui omnes, in ſua quiſque adminiſtratione, ſeruiunt. g Diuerſa itẽ exteriorum operationum miniſteria: idem vero eſt Deus, cuius virtus operatur in omnibus omnia, id eſt, omnes omniũ operationes. h Vnicuique vero datur aliqua gratia ſpiritus manifeſtatiua, ad ſuam, atque communem vtilitatem. i Alii quidem donat ſpiritus, ſapienter de cœleſtibus arcanis eloqui. Alii, idẽ dat ſpiritus, ſcienter loqui de iis quę ad agenda moreſque pertinent. Alii dat fidei ſublimitatem, feruorem, atque conſtantiam.

TEXTUS. CA. Duodecimuz.

a De ſpiritualibus autẽ nolo vos ignorare fratres.

b Scitis autẽ, quoniam cum Gentes eſſetis, ad ſimulachra muta, prout ducebamini euntes.

c Ideo notum vobiſ facio, quod nemo in ſpiritu Dei loquẽs, dicit anathema Ieſu.

d Et nemo poteſt dicere dominus Ieſ⁹, niſi in ſpiritu ſancto

e Diuiſſiones vero gratiarum ſunt, idẽ autem ſpiritus.

f ⁊ diuiſſiones miniſtrationum ſunt, idẽ autem dominus.

g Et diuiſiones operationum ſunt, idez vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.

h Unicuique autez datur manifeſtatio ſpũs ad vtilitatem.

i Alij quidẽ ꝑ ſpm̃, daƚ ſ̃mo ſapientie: alij aũt ſermo ſciẽtie, ſecundũ eundẽ ſpm̃ Alteri fides in eodẽ ſpũ: alijs gr̃a ſanitatũ

in vno ſpiritu/ Alij operatio virtutum.
a Alij prophetia. Alij diſcretio ſpirituũ. Alij generalinguarũ. alij interpretatio ſermonum.
b Hec autẽ omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus/ diuidẽs ſingulis prout vult.
c Sicut enim corpus vnũ eſt/ ⁊ membra habet multa/ omnia autẽ membra corporis/ cum ſint multa/ vnum tamen corpus ſunt/ ita ⁊ Chriſtus.
d Etenim in vno ſpiritu omnes nos/ in vnum corpus baptizati ſumus/ ſiue Iudei/ ſiue Gẽtiles/ ſiue ſerui/ ſiue liberi.
e ⁊ omnes/ in vno ſpiritu potati ſum⁹.
f Nã ⁊ corpus non eſt vnum membrũ/ ſed multa.
g Si dixerit pes: quoniã nõ ſum manus/ nõ ſum de corpore/ nũ ideo nõ eſt de corpore?
h Et ſi dixerit auris/ quoniã nõ ſum oculus/ non ſum de corpore/ nũ ideo nõ eſt de corpore? ſi totũ corpus ocul⁹/ vbi audit⁹/ vbi odorat⁹
i Nũc autẽ poſuit De⁹ membra/ vnũquodq; eorũ in corpore ſicut voluit.

tiam. Alii donum curandi languores. Alii miraculorum quorumlibet, quæ ſupra naturã ſunt, operationem. a Alii, vt futura prædicat, ſiue occulta. Alii, vt ſpirituum valeat diſcernere ſuggeſtiones, ſermones, aut conſilia. Alii, vt variis poſſit loqui linguis. Alii, vt ſermones obſcuros queat patefacere. b Atque hæc omnia, vnus idemque ſpiritus, varie operatur in diuerſis diſtribuens ſingulis pro ſuo placito. c Sicut enim hominis alicuius corpus, vnum cum ſit, propter membrorum in vnum compaginationẽ, ex multis tamen membris conſtat: omnia vero corporis membra, cum ſint multa & diuerſa, vnum tamen corpus cõponunt: ita eſt de Chriſto & eccleſia. d Sunt enim omnes fideles vnum corpus, per ſpiritum ſanctum compaginati, cuius caput eſt Chriſtus. Nam vnus ille, idemque ſpiritus, per quem omnes in baptiſmo ſumus viuificati, nos in vnum corp⁹ componit: Omnes, inquam, ſine delectu, tam Iudæos quam Gentiles, tam ſeruos quàm liberos, abſque perſonæ reſpectu: e & eundem omnino ſpiritum, omnes qui credidim⁹, accepimus: per quem adinuicem conglutinamur, & in vnum corpus componimur. f Nam & corpus non vno conſtat membro, ſed multis. g Si dixerit pes, ideo ſe non eſſe de corpore, quia manus non eſt: vel auris, quia oculus non eſt, num ideo verum erit, ea non eſſe de corpore? h Si enim ſingula mẽbra corporis eſſent oculus, non eſſet locus auditui, qui debet in aure conſiſtere & non in oculis. Et ſi ſingula eſſe t auris, non eſſet locus odoratui, qui in aure nõ poteſt, ſed in naribus debet habere locũ. i Nunc vero Deus collocauit ſingula mẽbra in corpore, pro ſuo placito: & quemadmodum vnicuiq; nouit pro ſua conditione expedire ac conuenire, ſic vnicuique locum dedit. a Si autem

eſſent

eſſent omnia membra vnum membrum, non eſſet corpus, quod eſſe debet ex variis membris diuerſa habentibus officia, compaginatum. b Secundum veritatem autem, membra quidẽ ſunt multa & varia in corpore, ex ipſis autem vnum conflatur corpus. c Non poſſunt autẽ membra ſeinuicem aſpernari, vt dicat oculus manui, opera tua non indigeo: aut caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii. d Imo vero membra quæ videntur eſſe infirmiora, ſunt amplius neceſſaria iis, quæ videntur eſſe robuſtiora magiſque valida: quemadmodum de oculis eſt, qui & teneri ſunt, & maxime homini deſeruiunt. e Illa etiam quę ignobiliora reputantur, ſolemus tegumentis honeſtis abſcondere, atq; ita honorare. f Membra vero quæ in nobis ſunt fœdiõra ſiue pudenda, his ſecundum conſuetudinem, abundantiorem cultum atque ornatum ſolent homines ſuperaddere. Id quod tam in viris quàm fœminis, promptum eſt conſpicere. Cum hæ quidem, cingulis aureis ventrem ſoleant ornare: Illi, ſuos lumbos baltheis aureis aut ſimilibus. g Honeſtiora autẽ membra noſtra, nullo egẽt ſuperaddito cultu exornari: quemadmodũ frontẽ, in qua decor hominis relucet, & faciẽ, nemo tegit. h Deus enim ad æqualitatem quandã ita ordinauit de corpore, volens cui ex natura deeſt honeſtas, tribui abundantiorẽ arte honorẽ: i vt nõ ſit inæqualitas in corpore, aut diſcordia (more humano loquẽdo) quę ſolet inter hoĩes ex inęqualitate procedere, ſed vt coĩter ſint pro inuicẽ membra ſolicita a Et ſi quid patitur aliquod mẽbrorũ, condolẽt cætera, ſibiq; mutuo ſuccurrere ſtudẽt: b Siue etiã reficitur aut gaudet aliquod membrorũ, cõgaudẽt illi cætera. c Vt aũt hãc mẽbrorũ et corporis cõparationẽ ꝓpoſito aptemꝰ, dico quod vos (quatenꝰ ꝑ

a Quod ſi omnia eſſent vnũ membrum ubi corpus?
b Nunc aũt multa quidem membra, vnum autez corpus.
c Non poteſt autez oculus dicere manui, opera tua nõ indigeo, aut iterũ caput pedibꝰ, non eſtis mihi neceſſarij.
d ſed multo magis que videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt.
e Et que putamus ignobiliora mẽbra eſſe corporis, his honorẽ abundantiorem circundamꝰ.
f Et que inhoneſta ſunt noſtra, abundãtiorem honeſtatem habent.
g Honeſta autẽ noſtra nullius egent.
h Sed Deus tẽperauit corpus ei cui deerat, abũdantiorẽ tribuẽdo honorẽ
i vt non ſit ſchiſma corpore, ſz in idipſũ pro inuicez, ſolicita ſint membra.
a Et ſi quid patitur vnũ membrũ, cõpatiũtur oĩa membra.
b Siue gloriatur vnum membrũ, ꝯgaudent oĩa membra.
c Vos autem eſtis corpus Chriſti, et membra de mẽbro,

vnitatem fidei & ſpiritus, ſimul cum Chriſto capite et nobiſinuicem vniti) eſtis corpus Chriſti,cuius ipſe eſt caput:& ſinguli membra eſtis,per charitatis vinculũ proximis mẽbris cohærentia , & abinuicem membrum à membro pendentia,.ſic vt adinuicem vniamini,inuicemque deſeruiatis. d Et quoſdam quidem conſtituit Deus in corpore Eccleſiæ,Apoſtolos:qui ſunt primi ordinis,quibus Eccleſiæ regimen,à Deo eſt commiſſum. e Secundo loco Prophetas,cœleſtium reuelationum immediate capaces. f Tertio,doctores populorum:qui inſtituti ſunt,vt ſuos ſermones auditoribus aptantes, doceant paſcantque populum, tam verbo quàm exemplo. g Deinde, ſignorum ac prodigiorum mirabiliũ operatores.Deinde,habentes gratiam curationum.Quoſdam item dedit , qui poſſint opem ferre aliorum miſeriis, quoſdã potentes recte gubernando,ſanctorum prodeſſe neceſſitatibus : quoſdam variis linguis valentes loqui:quoſdã potentes abditos ſermones explicare.Non donat autem Deus ſimul omnibus omnia, h Non enim omnes ſunt Apoſtoli,neque omnes Prophetæ , neq; omnes doctores, neq; omnes operatores virtutum ſunt,neque omnes curare valẽt , neq; omnes linguis loqui,neque omnes interpretari. i Et quia non poteſtis ſinguli habere omnia , ſectamini atque deſyderate habere quæ ſunt ex his donis potiora. a Super hęc autem omnia,adhuc excellẽtiorem vobis vitæ viam (nempe charitatem) demonſtrare propono, de cuius virtute latiorem aliquanto & altiorem.nunc ordimur ſermonem.

ELVCIDATIO CAP. XIII.

a I ſecundum angelorum intelli-
S gentiam , pariter atque hominum linguas diuerſas,magnificos ſermones nouerim loqui,ex dono Dei gratuito,& ipſe

d Et quoſdam quidem poſuit Deus in eccleſia primum Apoſtolos.
e ſecundo Prophetas,
f tertio doctores,
g deinde virtutes,
exinde gratias curationũ, opitulatiões gubernationes,
genera linguarum, interpretatiões ſermonum.
h Nunquid omnes Apoſtoli? Nunquid oẽs prophete? Nunquid oẽs virtutes? Nunquid oẽs gratiam habent curationũ? Nũquid oẽs linguis loquũt? Nunquid omnes interp̄tantur?
i Emulamini autẽ chariſmata meliora
a Et adhuc excellẽtiorem viam vobis demonſtro.

TEXTUS.CAP. Decimumtertium.

a Si linguis hominũ loquar & angelorũ, charitatẽ aũt nõ habeam,factus ſum

ipſe non habeam charitatem, factus ſum velut æs ſonitum emittens, aut cymbalum tinniens: quod aliis quidem proficit ſuo ſono, ſibi nihil. b Et ſi per prophetię donum, abdita omnia nouerim myſteria, & omnem agendarum rerum habeam ſcientiam, fidemque tam validam, vt maxima valeam eius virtute miracula ædere, cuiuſmodi eſt (exempli gratia) montes de loco in locum transferre, hæc autem habens, ſolam non habeam charitatem, nihil mihi prodeſſe poſſũt hęc omnia. c Et ſi per miſericordiam viſceroſam, opitulando pauperibus, erogauero omnes facultates meas in vſus pauperum neceſſarios: d Si denique corpus meum tradidero, vel ad ignem, pro fideli gubernatione creditorum, vel alia quauis de cauſa: niſi in his omnibus adſit charitas, nihil mihi prodeſſe valebunt iſta, quantumuis magna, & mirandæ virtutis opera, videantur. e Hæc ipſa charitas, patientes reddit atque benignos, nec inuidere ſinit, neque procaciter aut peruerſe agere nec intumeſcere intra ſe, neque ambire honores. f Non patitur eum in quo eſt, ſui tantum rationem habere: ſed etiam quæ vtilitatis ſunt aliorum, nempe proximorum, facit attendere. g Neq; permittit ad iram concitari, neq; malum ſuſpicari, aut meditari dolos. Neq; poteſt lætari de peccato: ſed in veritate vitę exultat, cum proximos videt in veritate ambulantes. h Omnia ſufferenda facile perpeti facit, & cuncta credere credenda & ſperanda ſperare, atq; per patientiam expectare. i Charitas, vt hic incipitur ſic nec in futuro nos deſeret, ſed nobiſcum permanebit in patria. a Veniet enim quãdo nec prophetiæ donum erit, vtpote in patria, vbi omnia clare videbimus: quando & linguarũ donum ceſſabit, & ſcientia iſta quę nunc eſt per ſpeculum, de creaturis & corporeis acti

velut es ſonãs / aut cymbaluz tinniens.

b Et ſi habuero ꝓpheciam / ⁊ nouerim myſteria omnia / ⁊ omnem ſcientiam / et ſi habuero omnez fidem / ita vt montes transferam / charitatem autem non habuero nihil ſum.

c Et ſi diſtribuero in cibos pauperũ oẽs facultates meas /

d ⁊ ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam / charitatẽ autem nõ habuero / nihil mihi prodeſt.

e Charitas patiẽs eſt / benigna eſt. Charitas non emulatur non agit perperaz / non inflatur / nõ eſt ambitioſa /

f non querit que ſua ſunt /

g Nõ irritat̃ / nõ cogitat malũ / nõ gaudet ſup̱ iniquitate ꝯgaudet aũt veritati.

h Omnia ſuffert / omnia credit / oĩa ſperat / omnia ſuſtinet.

i Charitas nunquã excidit /

a Siue prophetie euacuabuntur / ſiue lingue ceſſabũt / ſiue ſcientia deſtruetur.

onibus,nullum habebit vſum.Charitas autem de ſe nunquam nos deſeret,nunquã deficiet,ſed in futuro eadem ipſa,etiam perfectior, in nobis erit, & validior ad actus ſui executionem.

b Ex parte enim cognoſcimus: & ex parte prophetamus.

b Pro hoc ſiquidem rerum ſtatu,cognoſcimus tantum imperfecte, per ſcientiam iſtam quam modo habemus:et imperfecta eſt,etiam prophetica cognitio, quã per ænigmata habemus.

c Cum autem venerit quod perfectum eſt: euacuabitur quod ex parte eſt.

c Neceſſe eſt autem vt adueniente eo quod perfectum eſt,id quod imperfectum eſt cedat, detque locum perfectiori. Vnde patet,et ſcientiam iſtam, et prophetiam quę modo eſt,propter ſuam imperfectionem, in futuro cedere debere illi clariſſimę viſioni et agnitioni perfectę,quę ſubſequetur.Ecce analogiam vobis propono.

d Cum eſſem paruulus: loquebar vt paruulus: ſapiebam vt paruulus: cogitabam vt paruulus.

e Quando autem factus ſum vir: euacuaui que erant paruuli.

f Uidemus nunc per ſpeculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem.

g Nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam: ſicut & cognitus ſum.

h Nunc autem manent: fides: ſpes: charitas: tria hec: Maior autem horum eſt charitas.

d Quum eſſem paruulus,vt paruul⁹ loquebar,vt prauulus iudicabam,quæ puerorum erant,& quæ illi ſolent,cogitabam. e Factus autem vir,reliqui quę puerorum erãt: ita vt nec illorum more iudicarẽ,nec loquerer. f Ad eundem modum videmus nunc diuina,imperfecta cognitione, velut per ſpeculum,per creaturas in ænigmate,in ſpeciebus,quas ſibi intellectus format:tunc autem videbimus Deum aperte, velut facie ad faciem,ſine vllo ænigmate aut medio. g Nũc im perfecte cognoſcimus:tunc autem manifeſte ac ſine ænigmate Deum cognoſcemus, ſicut ipſe nos aperte nunc, ſine intermedio, conſpicit. h Pro hoc autem ſtatu, manent hæc tria:fides,ſpes,charitas. Inter quæ tria charitas eſt maior, & præcellentiſſima omnium virtutum.

TEXTUS. CA. Decimumquartum.

a Sectamini charitatem: emulamini ſpiritualia: magis autem vt prophetetis.

ELVCIDATIO CAP. XIIII.

a O Mni ergo ſtudio quærite charitatem. Nihilominus & ſpirituales gratias reliquas deſyderate, & habere conemini. Præ cæteris vero, prophetiæ donum:quod multo eſt potius, dono lingua rum,

rum. b Nāqui lingua loquitur auditorib⁹ peregrina, nō ad hominū proficit ædificationem, ſed ad dei tātum gloriam, cuius laudes prædicat. c Nā auditorum nemo intelligit quid ille peregrina lingua dicat: & tamen ſpirituali dono coram deo, loqui contingit magna myſteria. d Item qui perprophetiā occulta explicat myſteria loquitur hominibus: ſiue ædificando & inſtruendo indoctos, ſiue excitando torpentes, ſiue conſolādo deiectos. d Qui aút lingua peregrina loquitur non intellecta auditoribus, ſibi ſoli prodeſt, ſeipſum ſolum excitans in dei laudibus. Qui vero per prophetiam occulta fidei myſteria exponit hominib⁹, populum dei (vt iam mōſtratum eſt) multis modis ædificat. e Ne autem me exiſtimetis hæc dicere in derogationem ac vilipenſionem linguarum, optarē ſane, ſingulos veſtrum donum ſuſcepiſſe linguarum. Non enim mihi hoc donum diſplicet: ſed quod melius eſt pręfero, nempe prophetię donū, & tanquā vtili⁹, ſuadeo magis deſiderandū. f Præcellit eīn linguis loquētem, qui prophetiam habet, niſi cū douo linguarum, iunctum ſit interpretationis donū. Magni enim æſtimandum foret linguarū donum, ſi coniunctam haberet interpretādi gratiam. g Et nūc fratres mei, ego ipſe ſi ad vos veniens cœpero linguis peregrinis inter vos eloqui magnalia, in nulla re ero vobis vtilis Secus, ſi reuelationes diuinorum myſteriorū aut angelorum cognitionem, aut futurorū euētum, aut doctrinam quamlibet aliā, quæ vel ad morum vel ad fidei rectitudinem faciat loquar. h Imo vero vel in rebus inanimatis, perquā facile eſt videre, quod dixim⁹ Huiuſmodi enim ſonū dantia, velutitibia ac cithara, quum per flatum canentis, aut pulſum ferientis ſonum emittunt, nunq̄ intelligent audiētes quid tibia canatur, aut quid citha

b Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo.

c Nemo enim audit ſpirit⁹ autem loquitur myſteria.

d Nam qui prophetat, hominib⁹ loquitur ad edificationē, & exhortationem, & conſolationem.

d Qui loquitur lingua, ſemetipſum edificat: qui autem prophetat, eccleſiā Dei edificat.

e Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare.

f Nā maior eſt qui prophetat q̄ qui loquitur linguis, niſi forte interpretetur vt eccleſia edificationem accipiat.

g Nunc autem fratres, ſi venero ad vos linguis loquēs quid vobis prodero niſi vobis loquar, aut in reuelatione, aut ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina?

h Tamen q̄ ſine aīa ſūt vocē dātia, ſiue tibia ſiue cythara niſi diſtictionē ſonituū dederit, quō ſcietur id quod canit, aut quod citharizatur?

cithara pulſetur,niſi diſtinctio adſit ſonorũ & vocis:ſecundum quam,quod canitur aut pulſatur,poſſit intelligi & diſcerni. i Itẽ tuba,ſi non ſonitu indiſtinctoclangatur,abſq; certa clangoris modificatione, nemo ſe armabit ad prælium:propterea quod non intelligant milites quid velit illa ſonitus confuſio. a Ad eundem modum vos quoque niſi per linguam ſermonem loquamini auditoribus notum,qui mentis conceptum poſſit apud audientes facere manifeſtum, quis intelliget? Sic enim loquentes ſine fructu, in uanum aerem tantum ferietis. b Sane,plurima ſunt idiomata in mundo:nullum vero ſine vocum diſtinctione, articulationeque certa ſermonis ,fieri conſtat. c Ergo ſi virtutem ſignificationis vocabulorum neſciero aptare auditoribus,ero auditori,cui loquor lingua peregrina, velut barbarus:& qui mihi loquitur eo pacto mihi erit quantum ad ſermonem peregrinus, atq; extraneus,& prorſus incognitus. d Vos itaq; qui omnino auide quæritis ſpiritus dona,videte vt ea potiſſimum ſectemini, quæ abundantiorem eccleſiæ afferunt fructum & ędificationem,vt fructum abundantiorem facere valeatis.Ideoq;, qui iam linguarum donum habet,poſtulet vt ſimul & interpretationis donum acquirat.Loqui enim lingua ſine intelligentiæ atque interpetationis gratia non maltum eſt ad ædificationem eccleſiæ. f Nam ſi per linguarum donum eloquar orationem,ſpirit⁹ quidem donũ(quod in orante eſt)facit me orare: g ſed manet ſine fructu mens quæ ea non intelligit,quæ ſpiritus dono lingua orat.Nam qui linguis tantum loquendi donum acceperunt,ſine ꝓphetia atque interpretatione:ſubinde,quum vel orationem,vel pſalmum,vel alia dei magnalia proferunt,nihil eorum ipſi intelligũt men

i Et ei ſi incertã vocẽ det tuba / q̄s parabit ſe ad bellũ?

a Ita ⁊ vos ꝑ liguã niſi manifeſtũ ſermonẽ dederitis / quõ ſcietur id qð dicit? Eritis ei i aera loquẽtes

b Tã multa vt puta genera linguarũ ſũt in hoc mũdo / ⁊ nihil ſine voce eſt.

c Si ergo neſciero virtutẽ vocis / ero ei cui loquar barbarus / ⁊ qui loquitur mihi barbarus.

d Sic ⁊ vos / qm̄ emulatores eſtis ſpũuꝫ / ad edificationẽ eccleſie querite / vt abũdetis.

e Et ideo qui loquit̃ lingua oret vt interpretetur.

f Nã ſi orẽ lingua / ſpũs mens orat / g mens aũt mea ſine fructu eſt.

mente. Spiritus enim dono, ad hęc eloquenda aſpirantur atque impelluntur. h Quid ergo eſt his in rebus deſyderandū, & præferendum? Nimirum, vt & ore per linguæ donū, pariter & mente per prophetiam, oremus, Item, vt ore pſallamus, pariter & mente. i Cæterum ſi ſpiritus tantum aſpiratus dono, lingna peregrina gratias agas ac benedicas, quis erit tibi idiota reſpondens? Aut quis ad benedictionem tuam reſpondere poterit, Amen? b Quum non intelligant auditores, quicquam eorum quæ tu dicis? c Non quod tu male benedicas, ſed quia nō ædificantur aſtantes, eorum quæ tu profers prorſus nihil intelligentes. d Ego quoq; pro magno reputo, & gratias ago Deo, quod omnium veſtrum linguis loqui poſſū. e Sed in congregatione fidelium, malo paucula aliquot verba, cum mentis intelligentia proloqui, vt & ipſe ea intelligam, & ſimiliter cæteri quos adeſſe contigerit, quàm per linguam ſolam abſque intellectu, plurima verborum milia. f Fratres mei nolite pueros vos exhibere iudicio & diſcretione: vt ea magis miremini quę magis noua ſunt cuiuſmodi eſt donum linguarum: ea vero minus, quæ licet vtiliora, tamē minus noua ſunt minuſque ſpectabilia, cuiuſmodi eſt donum prophetiæ, Nam puerorum eſt hoc iudiciū, vt non quæ vtiliora ſunt, ſed quæ magis noua aut magis delectabilia, pręeligant: g Sed in malo ſimplices, & innocentes, atque ita pueros, vos eſſe deſidero: h Iudicio tamen & diſcretiōe electionis, viros: vt quæ magis ſunt vtilia, magis miremini, & deſyderetis magis. i De linguarum autem dono, apud prophetam legimus ex ore domini ita dictum: Quoniam in variis linguis & in variis loquendi modis, loquar obſtinato iſti iudaico populo: & ne ſic quidem, ad me

conuer-

h Quid ergo eſt? Oꝛabo ſpū / oꝛabo et mēte / pſallā ſpū pſallā ⁊ mēte.

i Ceterū / ſi bn̄dixeris ſpiritu / q̇s ſupplet locū idiote? quō dicet amē / ſuper tuā bn̄dictionē?

b Qm̄ quid dicas neſcio.

c Nā tu q̇dē bn̄ gratias agis / ſed alter nō edificāt:

d Grās ago deo meō quod oīz veſtrū lingua loquoꝛ.

e Sed in eccleſia volo / quinq; verba ſenſu meo loq̇ vt ⁊ alios inſtruā quā decē milia verboꝝ in lingua.

f Frēs / nolite pueri effici ſenſib⁹.

g Sed malicia paruuli eſtote /

h ſenſib⁹ aūt ꝑfecti eſtote.

i In lege eſt ſcriptū eſt. Qm̄ in alijs linguis / ⁊ in labijs alijs loquar populo huic ⁊ nec ſic exaudiēt me dicit dn̄s.

nes infideles exiſtimant, numinis aliquid ha̅bens: vt ſic nos ab illis deterreas, quæ ſunt idolis immolata? f Non vtique hoc dico, neq; exiſtimo. Dico tamen, quod gentes ea quæ immolant quantum ex ſua intentione peruerſa dæmoniis immolant, quæ venerantur in idolo, & non deo: atq; ita participat quodammodo cum dæmoniis, qui de iis manducat, quæ illis ſunt oblata & conſecrata.

f ſꝫ que imolāt gentes/ demonijs imolant ⁊ non deo.

g Ego autem nolo vos participationem vllam aut communionem habere cum dæmoniis, quos ad chriſtum ab eiuſmodi vanitatibus, magno labore, aſſiſtente gratia dei conuerti.

g Nolo aūt vos ſocios fieri demonioꝝ

h Quia fieri nequit, vt ſimul & calicem Domini bibatis, & calicem dæmoniis oblatum. i Neq; poteſtis ſumere de menſa domino conſecrata, & ſimul de ea quæ eſt apparata dæmoniis. Non poteſt enim eſſe vnum, particeps, vel communicans cum domino, iqui velit articipare cum dæmoniis.

h Nō poteſtis calicē dn̄i bibere/ ⁊ calicē demonioꝝ.
i Non poteſtis mēſe dn̄i participes eſſe/ ⁊ mēſe demonioꝝ.

a An fratres irritare quærimus dominum? An ſperamus nos illo fortiores, vt nihil formidemus eum, manducantes idolothyta cum ſcandalo infirmorum? b Iam ſupra dixi mihi licere omnia, quæcunque non ſunt iure prohibita, ſed conceſſa: quemadmodum & ſumptus accipere, & cibos quoſlibet manducare ſine delectu: ſed non omnia indifferenter expediunt.

a An emulamur dn̄z Nūquid fortiores il lo ſumus?
b Oīa mihi licēt/ ſed non oīa expediūt

c Omnia quidem eiuſmodi, licita ſunt per ſeſe, ſed non omnia proximos ædificant: quæ propter ſcandalum vitandum omittenda ſunt, quanquam per ſe ſint licita.

c Oīa mihi licē ſꝫ nō oīa edificāt.

d Nemo ſui tantum habeat rationem ſed inſuper & proximorum attendat fragilitatem, & quid de illis expediat conſideret propter charitatem.

d Nemo quod ſuū ē querat ſꝫ quod alterius:

e Ecce autem totius quęſtionis ſummaria hęc eſt reſolutio. Omne quod in foro publico venundatur, libere audete manducare, nihil prorſus interrogantes, propter conſcientiæ ſecuritatem. f Nā

e Oē quod ī macello venit/ māducate/ nihil interrogātes/ ꝓpter ↄſcientiam.

&ter

& terra & omnia quæ in eis ſunt, Domini ſunt, bona ſunt, munda ſunt, eo quod creaturæ eius ſunt. g Si vocati ab infidelibus familiaribus aut cognatis ad priuatum conuiuium ieritis, propter conſcientiæ ſecuritatem, de omni quod apponitur, manducate audacter: nihil interrogātes, an ſint cibi idolis immolati, aut impuri, aut ſimile quippiam. h At vero ſi quis dixerit hoc eſt idolis immolatum, illud ne attigeritis: propter hoc, vt non ſcandalizetur is qui indicauit, ſi te videat ſcientem, manducare idolothytum: atque vt cōſciētia fratris, ſine offenſa aut ſcandalo teneatur. i Conſcientiam dico: non tuam, ſed alterius, vel indicantis, vel infirmi aſſidentis. a Cauendum eſt mihi modis omnib⁹, ne mea libertas, meo abuſu, ab aliis blaſphemetur, aut condemnetur. b Si em̄ mihi licet ex gratia Euāgelicę libertatis, cū gr̄arū actiōe quālibet creaturā bonam percipere: quorſum tamen attinet, aut quid opus eſt, vt cum ſcandalo id faciens, aliorum me blaſphemiis aut malis iudiciis exponam, eo quod gratias agendo libere poſſem manducare, ſi abſque ſcandalo id facerem? c Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quodcunque facitis, curate ſemper vt in omnibus glorificetur Deus. d Nolite offendiculum præbere Iudæis, aut Gentibus, aut Chriſtifidelibus. Atqui dum veſtra libertate abutentes, quæritis mēſas dæmoniorum, offenduntur Iudæi, putantes vos idolorum cultores, Gentiles firmantur in errore: & infirmi fideles, ſcandalum patiuntur in vobis. e Sim vobis ego in exemplum, qui omnibus cum deo placere ſtudeo: quantum ad omnia (quantum ſecundū Deum, & teſtem licet conſcientiam) non quærens meum ipſius tantum commodum, ſed plurimorum, vt quantos vtique poſſim, ſaluē

f Dn̄i eſt terra ⁊ plē nitudo eius.
g Si q̄s vocat vos infideliu3 adcenā/⁊ vultis ire/oē quod vobis apponit̄ manducate/nihil iterrogantes/ppter cōſcientiā.
h Si quis aūt dixerit hoc immolatum eſt idolis/nolite mā ducare: ppter illū q̄ indicauit/⁊ ppter cō ſcientiam.
i Cōſciētiā aūt dico nō tuā/ſ3 alterius.
a Ut q̄d ei libertas mea iudicat̄ ab aliena ɔſcienta.
b Si ego cū gratia participo/q̄d blaſphemoꝛ ꝑ eo quod gratias ago/
c Siue ergo mādu catis/ſiue bibitis/vl̄ aliud quid facitis/ oīa in glīa3 dei faci te. d Sine offenſione eſtote iudeis/ ⁊ Gentibus/ ⁊ eccle ſie dei.
e ſicut ⁊ ego per oīa oib⁹ placeo nō querēs quod mihi vtile eſt/ſ3 quod multi s/ vt ſalui fiant.

ſaluem plurimos.

TEXTVS CAP. Undecimum.

a Imitatores mei e ſtote ſicut ⁊ ego xp̄i.

b Laudo aũt vos fr̄es quod poia mei memores eſtis/⁊ ſicut tradidi vobis p̄cepta mea/tenetis.

c Uolo autē vos ſcire/quod oīs viri caput xp̄s eſt/ caput aũt mulieris vir/caput vero xp̄i/deus.

d Oīs vir orans/aut ꝓphetans velato capite/ deturpat caput ſuum.

e Oīs aũt mulier orãs aut ꝓphetãs/nō velato capite/deturpat caput ſuum.

f Unũ eſt em̄ ac ſi decaluet̃. Nã ſi nō velat̃ mulier/ tōdeat̃.

g Si vero turpe eſt mulieri tonderi aut decaluari/velet ca-

ELVCIDATIO CAPITIS vndecimi.

a Ortor autem vos fratres, vt tam in hoc quàm in cæteris, noſtrum exemplum inſequi non dedignemini: quomodo nos Chriſti domini veſtigia, ſtudioſe ſectamur. b Laudo autem vos fratres, quatenus mei per omnia memores eſtis, & traditiones meas, ſicut percepi vobis obſeruatis. c Volo autem vos ſcire chriſtum eſſe caput (id eſt, dominum ſuperiorem & rectorem) omnis viri & virum eſſe caput mulieris, deꝰ vero caput eſt chriſti hominis, quatenus homo eſt. Diuinitas enim eſt humanitate ſuperior. d Omnis vir orans orationem publicam, aut prophetiam proloquens, operto capite, ignominia afficit caput ſuum. e Cōtra, mulier orans aut prophetans aperto capite, ignominia afficit caput ſuum, quoniam ſicut illud viro, ita hoc mulieri vitio datur. In oratione enim publica, quaſi deo nos repreſentamus: & decorum eſt, vt quum ſe miniſtri principi repreſentant, ſuam cōditionē habitu profiteantur. Mulieri autem competit velare caput ſuum, ad ſubiectionis virilis proteſtationem: quemadmodum vir (propter libertatem & dominium, vt ſignificet inter ſe & deum nihil eſſe medium, ſeq; Deo immediate ſubiectum) aperto & nudato debet eſſe capite quum ſe deo repreſentat. f Tantum eſt enim mulierem aperto eſſe capite, ac ſi ſit decaluata. Nam ſi nolit velari mulier, cogatur tonderi. g Quod ſi turpe ducit, velet caput ſuum, quoniam ſimilis eſt in vtroque turpitudo. h Vir quidē, non debet corã deo velare caput ſuũ: quoniam ad ima-

imaginem dei,principaliter & primario factus legitur,& ſimiliter gloria dei eſt, cui ſine medio ſubiicitur. i Mulier autem, gloria viri eſt:quia facta eſt propter virum, tã quam adiutorium illi ſimile. a Non enim primum ex muliere factus eſt vir à domino, ſed ex viri coſta mulier. b Et quidem nõ eſt creatus vir propter mulierem,ſed mulier propter viri adiutorium. c Ob has ſubiectionis cauſas,debet mulier velamine operire caput ſuum:quo poteſtatem & dominiũ viri ſuper ſe agnoſcat & poteſtetur. d Quod etiam debet, propter angelorum reuerentiam:quibus gratum eſt,in ſuo quoq; debito ornatu conſpicere. e Ne vero horũ quæ diximus occaſione,deſpiciant viri vxores ſuas:illud ſcitote quoniam(quantum ad ſalutem æternam omnibus propoſitam)pares ſunt vir & fœmina, & apud dominum vnum eſſe virum atque mulierem,ſine ſex⁹ reſpectu atque differentia,neutrunq; ſexum excludi. f Sicut enim mulier primum de viro formata ẽ,ita nũc vir per mulierem progignitur. g Oĩa autẽ ſimul ex deo et ĩ deo vnũ ſũt oĩa. h Voſipſos reqroiudices:Nunquid decens eſt,vt non reuelata mulier oret deum?Ipſa profecto natura contrarium docet. i propterea quod viro ad ignominiã reputatur,ſi comam prolixam mulierũ more,ſtudeat nutrire. a Mulieri vero ad gloriam reputatur,ſi curet comã enutrire:quoniam capillos ei dedit natura,pro velamine. b Si quis autem velit contentioſe obſiſtere cum iactantia noſtris traditionib⁹,nouo more hæc volens confundere ſexuum inſignia, ſciat ille,quoniam nos conſuetudinem nõ habemus,ſiue contentionibus agendi,ſiue inuitis caput operiendi:neque eccleſia vlla, aliis in locis conſtituta.Quo fit,vt contra communem obſeruationem omnium hi ſoli conten dant

put ſuum.
h Uir quidem non debet velare caput ſuũ/qm̃ imago ⁊ gloria dei eſt:
i Mulier aũt gl'ia viri eſt.

a Nõ eniʒ vir ex muliere eſt/ſed mulier ex viro.
b Et em̃ nõ eſt creatus vir ꝓpter mulierẽ/ ſʒ mulier ꝓpter virũ. c Ideo dʒ mulier velamen habere ſupra caput ſuum. d ⁊ ꝓpter angelos:
e Uerũtamẽ neq; vir ſine muliere/neque mulier ſine viro/ in dño.

f Nam ſicut mulier de viro/ita vir ꝑ mulierem/
g Oĩa aũt ex deo.
h voſipſi iudicate: decet mulierẽ nõ velatã orare deũ? nec ipſa natura docet vos.
i Quod vir quideʒ ſi comã nutriat/ignominia eſt illi:
a Mulier vero ſi comã nutriat gl'ia eſt illi:qm̃ capilli ꝓ velamine ei dati ſunt.
b Si quis aũt videt ꝯtẽtioſus eſſe: nos talẽ ꝯſuetudinẽ nõ habem⁹ neq; eccleſia dei.

dant neque noſtræ ſolum,ſedeccleſiaſticæob ſeruationi ſe opponant. c Hocergo dum pręcipio,dumque ſic ordino,illud non laudo imo vituperandum duco,quod cum merito indies proficere deberetis,vos tamen in deterius congregationes veſtras facitis,& conuentiones,habetis ſolito deteriores.Soletis enim ad pauperum refocillationem ſimul cōuenire,qui nūc ad diſſidia & contentiones celebratis conuenticula. d Nam primū quidē fama narrante audiui,quum in vnum conuenitis ex more in eccleſia,ſciſſuras & diuiſiones eſſe in vobis & adducor ſatis, vt credam rem ita habere. e Nam neceſſario ſēper futuræ ſunt hæreſes atque ſchiſmata,& Deo diſponente,eas eſſe eſt vtile:Vt manifeſti fiant,qui ſynceri ſunt inter fideles.Frequēter enim,qui ante latebant ſecundum ſpeciē chriſtianitatis, exortis ſchiſmatibus,atq; hæreſibus,quales ante fuerint declarant. f Hincergo vobis pariter ex more cōuenienti b⁹ in vnā collectionem non contingit vltra domini cœnam manducare. h quia vnuſquiſq; diuitum,priuatim ſuam ſibi cœnam præſumit manducare,pauperibus nihil impartiens. h Atque ita fit,vt paupere eſuriente,diues ad ebrietatem vſque & crapulam ſatietur: qui de ſua debuit abundantia, ex veteri conſuetudine,pauperum ſupplere inopiam,vt eſſet cœna domini per charitatē & non magis diaboli,per abuſum & pauperum contemptum. a Ecce habetis domos ad celebranda priuatim conuiuia, & compotationes,ſi hæc vobis libent. b Quare hæc in eccleſia communi agentes,veſtraque priuata conuiuia in ea celebrantes, veſtro iſto fœdo abuſu eccleſiam dei inhonoratis? Inſuper erubeſcere facitis puaperes,qui non habent eſcas:dum vobis epulantibus,ipſi eſurire coguntur?Quid dicam vobis? c Tam etſi

c Hoc aūt precipio nō laudās/qđ nō in melius/ſ3 in deteri⁹ conuenitis.

d Primū quidē/conuenientib⁹ vobis in eccleſiā/audio ſciſſuras eſſe inter vos/ & ex parte credo.

e Nā oportet & hereſes eſſe/vt & q̇ probati ſunt/ manifeſti fiant in vobis.

f Cōuenientib⁹ ergo vobis in vnū/iā non eſt dn̄icā cenā manducare.

g Unuſquiſq; eī/ſuā cenā p̄ſumit ad manducandum/

h Et ali⁹ quidē eſurit/ali⁹ aūt ebri⁹ ē.

a Nūquid domos nō habetis ad mādu cādū & bibēdū?

b Aut eccleſiam dei cōtēnitis?

& confūditis eos q̄ nō habēt?

c Quid dicā vobis?

etſi laudabam vos, & in nonnullis forſan laude ſitis non indigni: hac tamen in re laudare non poſſum. Omni enim reuerentia & charitatis communione, oportuit huiuſmodi conuentus, ad CHRISTI memoriam inſtitutos, celebrari, propter tanti ſacramenti reuerentiam. d Ego enim à Domino didici, quod & vos edocui fideliter: quoniam Dominus IESVS, ea nocte qua tradebatur, ſumpſit in manibus panem: & gratias agens, benedicenſque patri fregit, et dixit: Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis in paſſionem & mortem tradetur, tanquam hoſtia pro peccatis mundi. Hoc quoties agetis, in meæ paſſionis ac mortis agite memoriam, e Sic & calicem poſt cœnam ſumpſit, dicens: Hic calix eſt in quo nouum teſtamentum diſpono vobis, in meo ſanguine, qui in eo ineſt, & quo confirmabitur. f Hoc facite in meam commemorationem, quotienſcunq; bibetis g Nam quotienſcunq; panem hunc ſanctum manducaueritis, vel calicem biberitis, mortẽ debebitis annunciare & cõmemorare quam ſuſtinuit Dominus, donec ipſe veniat. Memoriale enim eſt ſacramentum hoc paſſionis ac mortis domini. h Itaq;, quicunq; manducauerit non digne panẽ hunc, aut calicem biberit non digne, eius talis erit condemnatio, vt qui vere corpus & ſãguinem domini ſui inhonorauerit, indigne ſumẽdo. i Quapropter quiſquis volet hæc ſacroſancta ſumere miſteria: primum examinet ſemetipſum, nũ aliquid in eo inſit, quod ipſũ cõmunione reddat indignum: & ſi ſe dignum aptúque poſt examinationem diligentem cõpererit, accedat deinde confidẽter, vt de pane illo edat, et de calice bibat. a Qui em̃ indigne manducauerit aut biberit indigne (in ſe inueniens, propter quod merito à communione ſancta abſti-

laudo vos in hoc nõ laudo.

d Ego eñ accepi a dño quod ⁊ tradidi vobis, q̃m dñs Jeſ⁹, in qua nocte tradebat̃ accepit panẽ ⁊ gr̃as agẽs, fregit, ⁊ dixit, accipite, ⁊ mãducate, hoc ẽ corp⁹ meũ qd̾ p vobis tradet̃, hoc facite in meam cõmemoratione.

e Similiter ⁊ calicẽ poſtq̃ cenauit, dicẽs Hic calix nouũ teſtamentũ eſt in meo ſãguine.

f Hoc facite, quotienſcũq; bibetis, in meã cõmemoratione.

g Quotieſcũq; eñ mãducabitis panẽ hũc ⁊ calicẽ bibetis, mortẽ dñi annũciabitis, donec veniat.

h Itaq; quicũq; mãducauerit panẽ, ⁊ biberit calicẽ dñi indigne, re⁹ erit corporis ⁊ ſãguinis dñi.

i Probet aũt ſeipſũ hõ ⁊ ſic de pane illo edat ⁊ de calice bibat.

a Qui eñ mãducat ⁊ bibit indigne, iudiciũ ſibi mãducat ⁊ bibit nõ dijudicãs corp⁹ dñi

a Vper omnia autem fratres, ſpiritualium rerum vos conuenit habere cognitionem. b Illud autem experti ſcitis, quomodo olim cum gentes eſſetis, ad ſimulachra muta, et omni prorſus ſenſu carentia, ibatis, prout conſuetudine & inſtitutione peſſima patrum veſtrorum, atque ipſo etiam dæmonis impulſu, agebamini. c Iccirco vobis nunc ad Deum viuum conuerſis notum facio, quod nemo loquens ſecũdum ſpiritum Dei, intra ſe habitantem, dicit vllum maledictum domino Ieſu: vel aſſerẽs de eo quod eſſet blaſphemiæ aſſerere, vel negans, quod blaſphemiæ eſſet negare. d Et nemo poteſt ex animo profiteri Ieſum dominum, ipſum vere vt dominum agnoſcẽs corde, quem profitetur ore: niſi ſecundum inhabitantem ſpiritumſanctum. Hoc autem præſtat gratia gratos nos Deo faciẽs, vt & à malo omni declinemus, & bonum faciamus: deumque vt nec ore nec opere blaſphememus, ſed tam ore q̃ opere profiteamur. e Cæterum, quantum ad gratias gratis datas, varia donantur à Deo dona hominibus: vnus eſt autem ſpiritus, à quo omnium quantumlibet diuerſarum gratiarum dona procedũt. f Et varia ſunt ſpiritualium miniſtrationũ officia, diuerſis commiſſa et credita. Idem vero eſt dominus, cui omnes, in ſua quiſque ad miniſtratione, ſeruiunt. g Diuerſa itẽ exteriorum operationum miniſteria: idem vero eſt Deus, cuius virtus operatur in omnibus omnia, id eſt, omnes omniũ operationes. h Vnicuique vero datur aliqua gratia ſpiritus manifeſtatiua, ad ſuam, atque communem vtilitatem. i Alii quidem donat ſpiritus, ſapienter de cœleſtibus arcanis eloqui. Alii, idẽ dat ſpiritus, ſcienter loqui de iis quę ad agenda moreſque pertinent. Alii dat fidei ſublimitatem, feruorem, atque conſtantiam.

K

TEXTUS. CA. Duodecimuz.

a De ſpiritualibus autẽ nolo vos ignorare fratres.

b Scitis autẽ / quoniam cum Gentes eſſetis / ad ſimulachra muta / prout ducebamini euntes.

c Ideo notum vobꝫ facio / quod nemo in ſpiritu Dei loquẽs / dicit anathema Ieſu.

d Et nemo poteſt dicere dominus Ieſ᷒ / niſi in ſpirituſancto

e Diuiſiones vero gratiarum ſunt / idẽ autem ſpiritus.

f ⁊ diuiſiones miniſtrationum ſunt / idẽ autem dominus.

g Et diuiſiones operationum ſunt / ideꝫ vero Deus / qui operatur omnia in omnibus.

h Unicuique auteꝫ datur manifeſtatio ſpũs ad vtilitatem.

i Alij quidẽ ꝑ ſpm̃ / dat̃ ſmo ſapientie: alij aũt ſermo ſciẽtie / ſecundũ eundẽ ſpm̃ Alteri fides in eodẽ ſpũ: alijgr̃a ſanitatũ

in vno ſpiritu/ Alij operatio virtutum.
a Alij prophetia. Alij diſcretio ſpirituũ. Alij genera linguarũ. alij interpretatio ſermonum.
b Hec autẽ omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus/ diuidẽs ſingulis prout vult.
c Sicut enim corpus vnũ eſt/ ⁊ membra habet multa/ omnia autẽ membra corporis/ cum ſint multa/ vnum tamen corpus ſunt/ ita ⁊ Chriſtus.
d Etenim in vno ſpiritu omnes nos/ in vnum corpus baptizati ſumus/ ſiue Iudei ſiue Gẽtiles/ ſiue ſerui/ ſiue liberi.
e ⁊ omnes/ in vno ſpiritu potati ſumus.
f Nã ⁊ corpus non eſt vnum membrũ/ ſed multa.
g Si dixerit pes: quoniã nõ ſum manus/ nõ ſum de corpore/ nũ ideo nõ eſt de corpore?
h Et ſi dixerit auris/ quoniã nõ ſum oculus/ non ſum de corpore/ nũ ideo nõ eſt de corpore? ſi totũ corpus oculus/ vbi auditus/ vbi odoratus?
i Nũc autẽ poſuit Deus membra/ vnũquodq; eorũ in corpore ſicut voluit.

tiam. Alii donum curandi languores. Alii miraculorum quorumlibet, quæ ſupra naturã ſunt, operationem. a Alii, vt futura prædicat, ſiue occulta. Alii, vt ſpirituum valeat diſcernere ſuggeſtiones, ſermones, aut conſilia, Alii, vt variis poſſit loqui linguis. Alii, vt ſermones obſcuros queat patefacere. b Atque hæc omnia, vnus idemque ſpiritus, varie operatur in diuerſis diſtribuens ſingulis pro ſuo placito. c Sicut enim hominis alicuius corpus, vnum cum ſit, propter membrorum in vnum compaginationẽ, ex multis tamen membris conſtat: omnia vero corporis membra, cum ſint multa & diuerſa, vnum tamen corpus cõponunt: ita eſt de Chriſto & eccleſia. d Sunt enim omnes fideles vnum corpus, per ſpiritum ſanctum compaginati, cuius caput eſt Chriſtus. Nam vnus ille, idemque ſpiritus, per quem omnes in baptiſmo ſumus viuificati, nos in vnum corpus componit: Omnes, inquam, ſine delectu, tam Iudæos quam Gentiles, tam ſeruos quàm liberos, abſque perſonæ reſpectu: e & eundem omnino ſpiritum, omnes qui credidimus, accepimus: per quem adinuicem conglutinamur, & in vnum corpus componimur. f Nam & corpus non vno conſtat membro, ſed multis. g Si dixerit pes, ideo ſe non eſſe de corpore, quia manus non eſt: vel auris, quia oculus non eſt, num ideo verum erit, ea non eſſe de corpore? h Si enim ſingula mẽbra corporis eſſent oculus, non eſſet locus auditui, qui debet in aure conſiſtere & non in oculis. Et ſi ſingula eſſet auris, non eſſet locus odoratui, qui in aure nõ poteſt, ſed in naribus debet, habere locũ. i Nunc vero Deus collocauit ſingula mẽbra in corpore, pro ſuo placito: & quemadmodum vnicuiq; nouit pro ſua conditione expedire ac conuenire, ſic vnicuique locum dedit. a Si autem

eſſent

eſſent omnia membra vnum membrum, non a eſſet corpus, quod eſſe debet ex variis membris diuerſa habentibus officia, compaginatum. b Secundum veritatem autem, membra quidē ſunt multa & varia in corpore, ex ipſis autem vnum conflatur corpus. c Non poſſunt autē membra ſeinuicem aſpernari, vt dicat oculus manui, opera tua non indigeo: aut caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii. d Imo vero membra quæ videntur eſſe infirmiora, ſunt amplius neceſſaria iis, quæ videntur eſſe robuſtiora magiſque valida: quemadmodum de oculis eſt, qui & teneri ſunt, & maxime homini deſeruiunt. e Illa etiam quę ignobiliora reputantur, ſolemus tegumentis honeſtis abſcondere, atq; ita honorare. f Membra vero quæ in nobis ſunt fœdiora ſiue pudenda, his ſecundum conſuetudinem, abundantiorem cultum atque ornatum ſolent homines ſuperaddere. Id quod tam in viris quàm fœminis, promptum eſt conſpicere. Cum hæ quidem, cingulis aureis ventrem ſoleant ornare: Illi, ſuos lumbos baltheis aureis aut ſimilibus. g Honeſtiora autē membra noſtra, nullo egēt ſuperaddito cultu exornari: quemadmodū frontē, in qua decor hominis relucet, & faciē, nemo tegit. h Deus enim ad æqualitatem quandā ita ordinauit de corpore, volens cui ex natura deeſt honeſtas, tribui abundantiorē arte honorē: i vt nō ſit inæqualitas in corpore, aut diſcordia (more humano loquēdo) quę ſolet inter hoīes ex inęqualitate procedere, ſed vt coīter ſint pro inuicē membra ſolicita a Et ſi quid patitur aliquod mēbrorū, condolēt cætera, ſibiq; mutuo ſuccurrere ſtudēt: b Siue etiā reficitur aut gaudet aliquod membrorū, cōgaudēt illi cætera. c Vt aūt hāc mēbrorū et corporis cōparationē ꝓpoſito aptemꝰ, dico quod vos (quatenꝰ ꝑ

a Quod ſi omnia eſſent vnū membrum ubi corpus?
b Nunc aūt multa quidem membra, vnum autem corpus.
c Non poteſt autem oculus dicere manui, opera tua nō indigeo, aut iterum caput pedibꝰ, non eſtis mihi neceſſarij.
d ſed multo magis que videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt.
e Et que putamus ignobiliora mēbra eſſe corporis, his honorē abundantiorem circundamꝰ.
f Et que inhoneſta ſunt noſtra, abundātiorem honeſtatem habent.
g Honeſta autē noſtra nullius egent.
h Sed Deus tēperauit corpus ei cui deerat, abūdantiorē tribuēdo honorē
i vt non ſit ſchiſma corpore, ſed in idipſū pro inuicem, ſolicita ſint membra.
a Et ſi quid patitur vnū membrū, cōpatiūtur oia membra.
b Siue gloriatur vnum membrū, cōgaudent oia membra.
c Vos autem eſtis corpus Chriſti, et membra de mēbro,

vnitatem fidei & ſpiritus, ſimul cum Chriſto capite et nobiſinuicem vniti) eſtis corpus Chriſti, cuius ipſe eſt caput: & ſinguli membra eſtis, per charitatis vinculū proximis mēbris cohærentia, & abinuicem membrum à membro pendentia, ſic vt adinuicem vniamini, inuicemque deſeruiatis. d Et quoſdam quidem conſtituit Deus in corpore Eccleſiæ, Apoſtolos: qui ſunt primi ordinis, quibus Eccleſiæ regimen, à Deo eſt commiſſum. e Secundo loco Prophetas, cœleſtium reuelationum immediate capaces. f Tertio, doctores populorum: qui inſtituti ſunt, vt ſuos ſermones auditoribus aptantes, doceant paſcantque populum, tam verbo quàm exemplo. g Deinde, ſignorum ac prodigiorum mirabiliū operatores. Deinde, habentes gratiam curationum. Quoſdam item dedit, qui poſſint opem ferre aliorum miſeriis, quoſdā potentes rectè gubernando, ſanctorum prodeſſe neceſſitatibus: quoſdam variis linguis valentes loqui: quoſdā potentes abditos ſermones explicare. Non donat autem Deus ſimul omnibus omnia, h Non enim omnes ſunt Apoſtoli, neque omnes Prophetæ, neq; omnes doctores, neq; omnes operatores virtutum ſunt, neque omnes curare valēt, neq; omnes linguis loqui, neque omnes interpretari. i Et quia non poteſtis ſinguli habere omnia, ſectamini atque deſyderate habere quæ ſunt ex his donis potiora. a Super hęc autem omnia, adhuc excellētiorem vobis vitæ viam (nempe charitatem) demonſtrare propono, de cuius virtute latiorem aliquam to & altiorem nunc ordimur ſermonem.

d Et quoſdam quidem poſuit Deus in eccleſia primum Apoſtolos.
e ſecundo Prophetas/
f tertio doctores/
g deinde virtutes/
exinde gratias curationū/ opitulatiōes gubernationes/
genera linguarum/ interpretatiōes ſermonum.
h Nunquid omnes Apoſtoli? Nunquid oēs prophete? Nunquid oēs virtutes? Nunquid oēs gratiam habent curationū? Nūquid oēs linguis loquūt? Nunquid omnes interpretantur?
i Emulamini autē chariſmata meliora
a Et adhuc excellētiorem viam vobis demonſtro.

TEXTUS. CAP. Decimumtertium.

a Si linguis hominū loquar & angelorū: charitatē aūt nō habeam/ factus ſum

ELVCIDATIO CAP. XIII.

a I ſecundum angelorum intelligentiam, pariter atque hominum linguas diuerſas, magnificos ſermones nouerim loqui, ex dono Dei gratuito, & ipſe

ipſe non habeam charitatem, factus ſum velut æs ſonitum emittens,aut cymbalum tinniens:quod aliis quidem proficit ſuo ſono,ſibi nihil. b Et ſi per prophetię donum, abdita omnia nouerim myſteria, & omnem agẽdarum rerum habeam ſcientiam, fidemque tam validam,vt maxima valeam eius virtute miracula ædere,cuiuſmodi eſt(exempli gratia) montes de loco in locum transferre. hæc autem habens,ſolam non habeam charitatem,nihil mihi prodeſſe poſſũt hęc omnia. c Et ſi per miſericordiam viſceroſam, opitulando pauperibus,erogauero omnes facultates meas in vſus pauperum neceſſarios: d Si denique corpus meum tradidero, vel ad ignem, pro fideli gubernatione creditorum, vel alia quauis de cauſa: niſi in his omnibus adſit charitas, nihil mihi prodeſſe valebunt iſta,quantumuis magna, & mirandæ virtutis opera,videantur. e Hæc ipſa charitas, patientes reddit atque benignos,nec inuidere ſinit,neque procaciter aut peruerſe agere nec intumeſcere intra ſe,neque ambire honores. f Non patitur eum in quo eſt,ſui tantum rationem habere:ſed etiam quæ vtilitatis ſunt aliorum,nempe proximorum, facit attendere. g Neq; permittit ad iram concitari ,neq; malum ſuſpicari,aut meditari dolos. Neq; poteſt lætari de peccato:ſed in veritate vitę exultat,cum proximos videt in veritate ambulantes. h Omnia ſufferenda facile perpeti facit, & cuncta credere credenda & ſperanda ſperare, atq; per patientiam expectare. i Charitas,vt hic incipitur ſic nec in futuro nos deſeret,ſed nobiſcum permanebit in patria. a Veniet enim quãdo nec prophetiæ donum erit,vtpote in patria, vbi omnia clare videbimus: quando & linguarũ donum ceſſabit, & ſcientia iſta quę nunc eſt per ſpeculum, de creaturis & corporeis acti-

velut es ſonãs / aut cymbaluȝ tinniens.

b Et ſi habuero ꝓphetiam/ ⁊ nouerim myſteria omnia/ ⁊ omnem ſcientiam/ etſi habuero omneȝ ſidem / ita vt montes transferam/ charitatem autem non habuero nihil ſum.

c Etſi diſtribuero in cibos pauperũ oẽs facultates meas/

d ⁊ ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam / charitatẽ autem nõ habuero/ nihil mihi prodeſt.

e Charitas patiẽs eſt/benigna eſt. Charitas non emulatur non agit perperaȝ/ non inflatur / nõ eſt ambitioſa/

f non querit que ſua ſunt/

g Nõ irritatᷣ/nõ cogitat malũ/nõ gaudet ſup iniquitate ꝯgaudet aũt veritati.

h Omnia ſuffert/ omnia credit/ oĩa ſperat / omnia ſuſtinet.

i Charitas nunquã excidit/

a Siue prophetie euacuabuntur / ſiue lingue ceſſabũt/ ſiue ſcientia deſtruetur.

onibus,nullum habebit vſum.Charitas autem de ſe nunquam nos deſeret,nunquã deficiet,ſed in futuro eadem ipſa,etiam perfectior, in nobis erit , & validior ad actus ſui executionem.

b Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus.

b Pro hoc ſiquidem rerum ſtatu,cognoſcimus tantum imperfecte , per ſcientiam iſtam quam modo habemus:et imperfecta eſt,etiam prophetica cognitio, quã per ænigmata habemus.

c Cum autem venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.

c Neceſſe eſt autem vt adueniente eo quod perfectum eſt,id quod imperfectum eſt cedat , detque locum perfectiori. Vnde patet,et ſcientiam iſtam, et prophetiam quę modo eſt,propter ſuam imperfectionem, in futuro cedere debere illi clariſſimę viſioni et agnitioni perfectę,quę ſubſequetur.Ecce analogiam vobis propono.

d Cum eſſem paruulus: loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus.
e Quando autem factus ſum vir, euacuaui que erãt paruuli.
f Uidemus nunc per ſpeculũ in enigmate tunc autem facie ad faciem.
g Nũc cognoſco ex parte, tunc autẽ cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.

d Quum eſſem paruulus,vt paruul⁹ loquebar,vt prauulus iudicabam,quæ puerorum erant,& quæ illi ſolent,cogitabam. e Factus autem vir,reliqui quę puerorum erãt: ita vt nec illorum more iudicarẽ,nec loquerer. f Ad eundem modum videmus nunc diuina,imperfecta cognitione, velut per ſpeculum,per creaturas in ænigmate,in ſpeciebus,quas ſibi intellectus format:tunc autem videbimus Deum aperte, velut facie ad faciem,ſine vllo ænigmate aut medio. g Nũc imperfecte cognoſcimus:tunc autem manifeſte ac ſine ænigmate Deum cognoſcemus, ſicut ipſe nos aperte nunc,ſine intermedio, conſpicit.

h Nũc aũt manent, fides, ſpes, charitas, tria hec, Maior autem horũ eſt charitas.

h Pro hoc autem ſtatu , manent hæc tria:fides,ſpes,charitas. Inter quæ tria charitas eſt maior, & præcellentiſſima omnium virtutum.

TEXTUS. CA. Decimumquartum.

a Sectamini charitatẽ, emulamini ſpiritualia, magis aũt vt prophetetis.

ELVCIDATIO CAP. XIIII.

a O mni ergo ſtudio quærite charitatem. Nihilominus & ſpirituales gratias reliquas deſyderate , & habere conemini. Præ cæteris vero, prophetiæ donum:quod multo eſt potius, dono linguarum,

rum. b Nāqui lingua loquitur auditorib⁹ peregrina,nō ad hominū proficit ædificationem,ſed ad dei tātum gloriam,cuius laudes prædicat. c Nā auditorum nemo intelligit quid ille peregrina lingua dicat: & tamen ſpirituali dono coram deo, loqui contingit magna myſteria. d Item qui perprophetiā occulta explicat myſteria loquitur hominibus:ſiue ædificando & inſtruendo indoctos, ſiue excitando torpentes,ſiue conſolādo deiectos. d Qui aūt lingua peregrina loquitur non intellecta auditoribus,ſibi ſoli prodeſt, ſeipſum ſolum excitans in dei laudibus.Qui vero per prophetiam occulta fidei myſteria exponit hominib⁹,populum dei(vt iam mōſtratum eſt)multis modis ædificat. e Ne autem me exiſtimetis hæc dicere in derogationem ac vilipenſionem linguarum,optarē ſane,ſingulos veſtrum donum ſuſcepiſſe linguarum. Non enim mihi hoc donum diſplicet:ſed quod melius eſt præfero,nempe prophetię donū,& tanquā vtili⁹,ſuadeo magis deſiderandū. f Præcellit eñ linguis loquētem,qui prophetiam habet,niſi cū douo linguarum,iunctum ſit interpretationis donū. Magni enim æſtimandum foret linguarū donum,ſi coniunctam haberet interpretādi gratiam. g Et nūc fratres mei,ego ipſe ſi ad vos veniens cœpero linguis peregrinis inter vos eloqui magnalia,in nulla re ero vobis vtilis Secus,ſi reuelationes diuinorum myſteriorū aut angelorum cognitionem, aut futurorū euētum,aut doctrinam quamlibet aliā,quæ vel ad morum vel ad fidei rectitudinem faciat loquar. h Imo vero vel in rebus inanimatis, perquā facile eſt videre,quod dixim⁹ Huiuſmodi enim ſonū dantia,veluti tibia ac cithara, quum per flatum canentis, aut pulſum ferientis ſonum emittunt,nunq̄ intelligent audiētes quid tibia canatur, aut quid citha

b Qui enim loquitur lingua/ non hominibus loquitur/ ſed Deo.

c Nemo enim audit. ſpirit⁹ autem loquitur myſteria.

d Nam qui prophetat/ hominib⁹ loquitur ad ædificationē/ & exhortationem/ & conſolationem.

d Qui loquitur lingua/ ſemetipſum ædificat: qui autem prophetat/ eccleſiā Dei ædificat.

e Volo autem omnes vos loqui linguis/ magis autem prophetare.

f Nā maior eſt qui prophetat quā qui loquitur linguis/ niſi forte interpretetur vt eccleſia ædificationem accipiat.

g Nunc autem fratres/ ſi venero ad vos linguis loquēs quid vobis prodero niſi vobis loquar/ aut in reuelatione/ aut ſcientia/ aut in prophetia/ aut in doctrina?

h Tamen q̄ ſine aīa ſūt vocē dātia/ ſiue tibia ſiue cythara niſi diſtinctiōes ſonituū dederit/ quō ſcietur id quod canit/ aut quod citharizatur?

mente. Spiritus enim dono, ad hęc eloquenda aſpirantur atque impellunt. h Quid ergo eſt his in rebus deſyderandũ, & præferendum? Nimirum, vt & ore per linguæ donũ, pariter & mente per prophetiam, oremus, Item, vt ore pſallamus, pariter & mente. i Cæterum ſi ſpiritus tantum aſpiratus dono, lingna peregrina gratias agas ac benedicas, qu is erit tibi idiota reſpondens? Aut quis ad benedictionem tuam reſpondere poterit, Amen: b Quum non intelligant auditores, quicquam eorum quæ tu dicis? c Non quod tu male benedicas, ſed quia nõ ædificantur aſtantes, eorum quæ tu profers prorſus nihil intelligentes. d Ego quoq; pro magno reputo, & gratias ago Deo, quod omnium veſtrum linguis loqui poſſũ. e Sed in congregatione fidelium, malo paucula aliquot verba, cum mentis intelligentia proloqui, vt & ipſe ea intelligam, & ſimiliter cæteri quos adeſſe contigerit, quàm per linguam ſolam abſque intellectu, plurima verborum milia. f Fratres mei nolite pueros vos exhibere iudicio & diſcretione: vt ea magis miremini quę magis noua ſunt cuiuſmodi eſt donum linguarum: ea vero minus, quæ licet vtiliora, tamẽ minus noua ſunt minuſque ſpectabilia, cuiuſmodi eſt donum prophetiæ. Nam puerorum eſt hoc iudiciũ, vt non quæ vtiliora ſunt, ſed quæ magis noua aut magis delectabilia, prǫeligant: g Sed in malo ſimplices, & innocentes, atque ita pueros, vos eſſe deſidero: h Iudicio tamen & diſcretiõe electionis, viros: vt quæ magis ſunt vtilia, magis miremini, & deſyderetis magis. i De linguarum autem dono, apud prophetam legimus ex ore domini ita dictum: Quoniam in variis linguis & in variis loquendi modis, loquar obſtinato iſti iudaico populo: & ne ſic quidem, ad me conuer-

h Quid ergo eſt? Orabo ſpũ, orabo et mẽte, pſallã ſpũ pſallã & mẽte.

i Ceterũ, ſi bñdixeris ſpiritu, q̊s ſupplet locũ idiote? q̃uo dicet amẽ, ſuper tuã bñdictionẽ?

b Qm̃ quid dicas neſcio.

c Nã tu q̊dẽ bñ gratias agis, ſed alter nõ edificãt:

d Grãs ago deo meo quod oĩu veſtrũ lingua loquor.

e Sed in eccleſia volo, quinq; verba ſenſu meo loq̊ vt & alios inſtruã quã decẽ milia verborũ in lingua.

f Frẽs, nolite pueri effici ſenſib9.

g Sed malicia paruuli eſtote,

h ſenſib9 aũt pfecti eſtote.

i In lege eſt ſcriptũ eſt. Qm̃ in alijs linguis, & in labijs alijs loquar populo huic & nec ſic exaudiẽt me dicit dñs.

conuer-

tentur. a Vnde claret, linguas non eſſe datas, ad eorũ qui iam crediderunt ædificationem, ſed magis tanquam prodigia dari, ad infidelium conuerſionem. Contra vero, prophetiæ donum, potius ad fidelium ædificationem, quàm infidelium conuerſionem, datur. b Ecce enim vniuerſa eccleſia conueniente in vnum, ſi cœperint cõgregati omnes fideles linguis variis loqui, & introire contingat infideles aut idiomata illa peregrina ignorantes, qui nihil eorum quę illi dicunt intelligunt, non modo nihil ædificabuntur, verum etiam turbabuntur, magis exiſtimantes illos quaſi inſanos & arreptitios loqui, & mentis nõ eſſe compotes. c Si vero omnibus viciſſim & bono ordine prophetantibus, & occulta idiomate noto reuelantibus, ingredi contingat infidelem aut idiotam quempiam, conuincitur ab omnibus, d & de occultiſſimis quoqꝫ cordis ſui diiudicabitur, & fient manifeſta quæ nemini fuerant hominum cognita, niſi ſoli deo atque proinde cum omni reuerentia procidens in faciem ſuam, Deum adorabit proclamans deum in fidelibus ſuis vere inhabitare. e Vultis ergo fratres mei, cognoſcere, quid his in rebus ſit faciendum? Audite me Apoſtolum veſtrum. f Quoties in vnum conuenitis, quiſquis ſiue pſalmum à deo accepit ſiue morum doctrinam, ſi ue occultorum reuelationem, ſiue linguarum, ſiue interpretationis gratiam, ſtudeat ad id quod accepit, ad cõmunem eccleſię vtilitatem ordine & modo congruis, proferre: vt modo & ordine ſeruato, fiat ædificatio, non confuſio. g Ita vt ſi lingua loqui cõtingat, permittantur duo, aut vt multũ tres linguis loqui, & alius poſt aliũ. h Sit autẽ vnuſquiſpiã, qui interpretetur ea quę lingua peregrina pnũciantur. i Si autẽ forte deeſſe contingat qui

poſſit

a Itaqꝫ lingue in ſignũ ſũt non fidelibꝰ ſed infidelibus/ prophetie aũt/ nõ infidelibꝰ/ ſed fidelibꝰ.

b ſi ergo cõueniat vniuerſa eccleſia i vnũ/ & oẽs linguis loquãtur/ intrãt aũt idiote/ aut infideles/

nonne dicent/ quid inſanitis?

c Si aũt oẽs pphetent/ intret aũt qs infidelis vel idiota/ conuincit̃ ab oĩbus/ diiudicatur ab oibꝰ

d Occulta ei cordis eiꝰ manifeſta fiũt/ & ita cadens in faciẽ adorabit deũ/ pnunciãs quod vere deus in vobis ſit.

e Quid ergo eſt fratres?

f Cũ cõuenitis vnuſquiſqꝫ veſtrum pſalmũ hꝫ/ doctrinã hꝫ apocalipſim habet/ linguã habet/ interpretationẽ habet/ omnia ad edificationem fiant.

g ſiue linguis qs loquitur/ ſcꝫ duos/ aut vt multũ tres/ & per partes.

h & vnꝰ interpretet̃.

i ſi autẽ non fuerit

poſſit interpraetari, in conuentu fidelium ſileat qui linguas tantum habet, abſque interpraetatiõe. Secreto autem ſibi, & deo ad gloam loqui poſſit. a Inter prophetas quoq; ſit hic ordo, vt duob⁹ aut tribus alio poſt alium loquentibus, cęteri prophetæ diiudicent eorum quæ prophetantur veritatem. b Quum autem contigerit alterius qui tacebat mentem, ſpecialiter diuino dono ſuper propoſitis illuminari qui prior loquebatur, patienter cedat poſteriori. c Nam fieri poteſt, vt prophetarum ſinguli per partes prophetent: vt vniuerſi diſcant, dum alios audiunt, atque item vniuerſi ſuo ordine cohortentur, dum ipſi prophetant. d Et omnino in voluntate eſt prophetarũ, vt libere poſſint quando oportunum eſt, ſuę prophetię illuminationẽ loqui, & quando oportunum tacere, neq; vt arreptitii oĩno coguntur. e Alioqui Deus ſæpenumero diſſentionis foret author, qui tamẽ eſt deus pacis: quẽadmodum & in aliis omnibus ſanctorũ eccleſiis p̃dico. f Quantum ad ſexum muliebrẽ attinet in conuentu fidelium ſolemni, vbi adſunt viri fideles, mulieres non loquantur: aliquo pacto, g Non enim, propter verecũdiam ſubiectiõis, permittitur eis loqui in eccleſia: quẽadmodum in libris moyſi in ipſo geneſis initio de mulieris ſubiectione legimus quũ ſub viri poteſtate cõſtituitur. h Neque interrogare phas eſt eis publice, ĩ eccleſia: Domi viros ſuos interrogent, ſi quid volunt diſcere. i Omnino eñ turpe eſt mulieri (vt pote ꝑſonæ ſubiectæ) in eccleſia fideliũ loqui: ſed ꝓpter verecundiam, in publicis conuentibus magis conuenit ſilere. Qu id vero audẽt quidam obſiſtere ordinationibus Apoſtolicis, ꝓpter tumorem mundanę ſciẽtiæ? a An à vobis primitus verbum dei cœpit, aut ad ſolos vos peruenit: vt velitis vos reſpuere, quæ

cæterę

interpres taceat/ ⁊ eccleſia aũt ſibi loquatur/ ⁊ deo.

a Propheteaũt duo aut tres dicãt/ ⁊ ceteri dijudicent/

b quod ſi alij reuelatum fuerit/ ſedenti/ prior taceat.

c Poteſtis eĩ oẽs ꝑ ſingulos ꝓphetare vt oẽs diſcãt/ ⁊ omnes exhortentur.

d Et ſpũs ꝓphetarum ꝓphetis ſubiect⁹ ẽ.

e Nõ eĩ diſſẽtionis eſt de⁹/ ſed pacis: ſicut ⁊ in oĩb⁹ eccleſijs ſãctorũ doceo.

f Mulieres in eccleſijs taceant.

g Nõ eñ permittit eis loqui/ ſ; ſubditas eſſe: ſicut ⁊ lex dicit/

h Si quid aũt volũt diſcere/ domi viros ſuos interrogent/

Turpe eĩ eſt mulieri loquĩ in eccleſia./

a An a vobis verbũ dei ꝓceſſit aut ĩ vos ſolos peruenit?

c Inter prima enim & præcipua edocui vos,quemadmodum & ego à deo ſui edoctus,quoniam chriſtus iuxta ſcripturarum veterũ teſtimonia,pro peccatis noſtris mortuus eſt,ac deinde ſepultus:poſt quæ, tertia die reſurrexit à mortuis, iuxta ſcripturarũ ſanctarum de eo prædicta teſtimonia.

c Tradidi enim vobis in primis/ quod et accepi/ quoniam xps mortuus eſt pro peccatis nr̃is/ ſecũdum ſcripturas et quia ſepultus eſt/ et quia reſurrexit tertia die ſecũdum ſcripturas/

d Et in fidei confirmationem,apparuit Petro,& vndecim diſcipulis in vnum congregatis,propter metum Iudæorum. e & deinceps ſimul congregatis fidelibus in Galilæa,pluſquam quingentis.Quorum multi, etiam nunc ſunt ſuperſtites,multi vero obdormierunt in domino. f Viſus eſt inſuper Iacobo,Item diſcipulis atque Apoſtolis omnibus, in aſcenſione ſua. g Poſtremo & ego poſt aſcenſionem, velut intempeſtiue, vidi dominum,quemadmodum ſolet abortiuus fœtus tempore non congruo emitti.

d et quia viſus eſt cephe et poſt hec vndecim: e Deinde viſus eſt plus quã/ quingẽtis fratribus ſimul/ ex quibus multi manent vſque adhuc/ quidã aũt dormierũt/ f Deinde/ viſus eſt Iacobo/ deinde apl'is oĩbus. g Nouiſſime aũt oĩm tanquam abortiuo/ viſus eſt et mihi.

h Ego ſi quidem hac conſideratione, infimus ſum apoſtolorum,indignus apoſtoli nomine,quantum ex me quidem fuit: propterea quod perſequutus ſim ecccleſiam dei.

h Ego enim ſũ minimus apoſtolorum/ qui nõ ſum dignus vocari apoſtolus/ quoniam perſequutus ſum eccleſiam dei/

i Attamen qui ex me nihil ſum,per dei gratiam ſum id quod ſum,nempe chriſto nunc credens,& apoſtolus& gratia eius in me nõ fuit ocioſa ſine operibus,ſed plus,cæteris omnibus,eam laboraui in opus expendere.

i Gratia aũt dei ſũ id quod ſũ/ et gratia eius in me vacua nõ fuit ſed abũdãtius illis oĩbus laboraui.

a Non autem ego hos labores,quaſi ex me peregi:ſed per me dei gratia,cui ego per cõceſſam mihi arbitrij liberi poteſtatem,viriliter cooperor. b At vero,his omiſſis,parum refert,ſiue nos,ſiue cæteri apoſtoli plus prædicauerimus:certum eſt, quod ſic nos vt veri Apoſtoli prædicauimus, vti ſupra notum fecimus vobis & vos illa recte credidiſtis. c Si autem prædicamus Chriſtum, nos Apoſtoli à mortuis reſurrexiſſe:quæ eſt hæc quorundam audacia, vt audeant inter vos fideles aſſerere, non futuram reſurrectionẽ

a Nõ ego aũt ſed gratia dei mecum.

b Siue enim ego / ſiue illi/ ſic prædicauimus et ſic credidiſtis.

c Si autẽ xps prædicatur/ quod reſurrexit a mortuis/ quomodo quidã dicunt in vobis/

qm̄ reſurrectio mor tuorꝝ non eſt?
d Si aũt reſurrectio mortuorꝝ nō eſt/ neque xp̄s reſurrexit/

e Si aũt xp̄s non reſurrexit / inanis eſt ꝑdicatio noſtra/ inanis eſt fides noſtra.

f Inuenimur aũt et falſi teſtes dei qm̄ teſtimoniũ diximꝰ aduerſꝰ deũ/ quod ſuſcitauerit xp̄z, quē nō ſuſcitauit/ ſi mortui nō reſurgunt.
g Nã ſi mortui nō reſurgunt/ neqꝫ chriſtꝰ reſurrexit.

h Quod ſi xp̄s non reſurrexit/ vana eſt fides veſtra/
i Adhuc ei eſtis in peccatis veſtris.
a Ergo ꝗ dormierũt in xp̄o/ perierunt/

b ſi in hac vita tãtũ i xp̄o ſperãtes ſumꝰ

miſerabiliores ſimꝰ oĩbus hominibus.

c nũc aũt xp̄s reſurrexit a mortuis/
d primitię dormientium:
e quoniã quidem ꝑ

ctionem mortuorum hominum cæterorũ? d Ablata enim mortuorum reſuſcitatione aufertur & CHRISTI reſurrectio. Quoniam CHRISTI reſurrectio, efficiens cauſa eſt reſuſcitationis mortuorum. e At ſi CHRISTVS concedatur non reſurrexiſſe conſequitur ſtultam & vanam fuiſſe prædicationem noſtram ac proinde & falſam fuiſſe fidem veſtram, vt pote quã falſæ noſtræ prædicationi aſſenſeritis. f Inſuper & nos demonſtramur falſum teſtimonium dixiſſe aduerſus deum prædicantes de eo & attribuentes illi quod veritatis non eſſet. Prędicauimus enim, CHRISTVM à patre ſuo ſuſcitatum: quod falſum comprobatur, ſi mortuorum negetur reſurrectio. g Nam conſequitur optime, ſi nec reſurgant nec ſint reſurrecturi aliquando mortui, neque ipſe quidem chriſtus olim ſurrexit. h Hoc autem ſi admiſeritis, colligitur, nullum vos è fide veſtra, fructum percepiſſe. i Nondum enim dimiſſa ſunt vobis per fidem peccata veſtra ſi fides veſtra vera non ſit. a Rurſum conſequitur, fideles qui in fide Chriſti dormierunt, porſus periiſſe, ſicut beluas, nullam vltra bonorum operum mercedem expectantes. Quæ omnia fideles vos, quomodo tam abſurda feretis? b Profecto, ſi nos qui quotidie propter fidē chriſti affligimur & mortificamur, ſperantes eſſemus in Chriſto, ſolum in hac vita, in ea expectantes retributionem, ex iis quæ in hac vita, exiſtunt non expectando futura cœleſtia bona, eſſemus plane omnibus hominibus miſerabiliores, & infeliciores: vt pote, qui & pręſētibus & futuris gaudiis priuaremur. c Nnc aũt vera fides hæc eſt, quod Chriſtus ſurrexit, morte deuicta, d inter omnes mortuos primus ipſe & pręcipuus, tanquam primogenitus in multis fratribꝰ. e Ita eñ dicebat, per

vnum

vnum hominem reſurrectionem fieri mortuorum,quomodo per vnum hominem cæteri omnes facti ſunt carnis debitores. f Et ſicut in Adam omnes mortui ſumus: ita in CHRISTO vitam reſumemus æternam. g Vnuſquiſque tamen in ſuo reſurget ordine,ſtatus conditionis, atque meriti, Primitiuus chriſtus,qui ſingulari gloria p̄ omnibus,tanquam primogenitus, reſurget glorioſus. Deinde fideles eius,qui eius aduētum credentes expectauerunt,cum ſpei deſiderio,ac ſtudio bonarum operationum.
h Poſt reſurrectionem autem completam mortuorum,erit mundanæ mutabilitatis et ſæculi conſummatio: quando penitus hoſte ſubacto,filius patri regnum beatorū pacatum reddet,plenum atque quietū, a euacuatis omnibus officiis,principatuū,poteſtatum virtutū(tam quoad bonos, quàm quo ad malos angelos) quandoquidem nullius eiuſmodi miniſterijs vltra op⁹ erit. b Oportebit autem illis regnum perdurare eo vſq; vt tandem perfecta ſubiectione,omnes inimicos ſuæ ditioni & poteſtati,ſiue voluntarios,ſiue coactos pefecte ſubiiciat. c Omnium vero poſtrema,deſtruet terribilis mors, ita vt ſanctorum nulli deinceps noceat.
d Omnia enim pater(iuxta ſcripturam)ſubiecit ditioni filii ſui. e Conſtat vero, cum omnia dicit,omnia ſubiecta eſſe filio,excipi à ſubiectione,patrem,qui filio ſubiecit omnia. f Cum autem cætera omnia fuerint filio à patre ſubiecta , erit tunc & ipſe filius, (quatenus ſcđm hūanitatē minor eſt)ſubiectus patri ſuo,vt ſit deus vn⁹ omnia implēs & omnia in oībus:quod non eſſet,ſi filij regnum diuiſū à patris fingeremus imperio,et diuerſos deos fingeremus,patrem atq; filiū.
g Rurſum ſi reſurrectionē nō creditis vel illorum vos fiducia confundat, qui tantum reſurre

hoiez mors/ꝛ p hominem reſurrectio mortuoꝝ.
f Et ſicut in adā oēs moriunt/ ita ꝛ i xp̄o oēs viuificabūtur.
g Unuſquiſq; aūt in ſuo ordine/
Primitie chriſt⁹/ deinde hi q̄ ſūt xp̄i qui aduētū ei⁹ crediderūt.
h Deinde finis.
cū tradiderit regnū deo patri.
a cū euacuauerit omnē principatū/ꝛ poteſtatē /ꝛ virtutem.
b Opꝫ aūt illū regnare: donec ponat omnes inimicos ſub pedib⁹ eius.
c nouiſſime aūt īimica deſtruetur mors.
d Oīa ei ſubiecit ſub pedib⁹ eius.
e Cū aūt dicat: oīa ſubiecta ſunt ei/ ſine dubio/ p̄ter eū q̄ ſubiecit ei oīa. f Cū aūt ſubiecta fuerit illi oīa/ tūc ꝛ ipſe filius ſubiect⁹ erit illi/ q̄ ſubiecit ſibi oīa vt ſit de⁹ oīa in oīb⁹
g Alioquin quid faciūt qui baptizātur

pꝛo moꝛtuis?

h Si oĩno moꝛtui nõ reſurgũt / vt q̇d ꝛ baptizãtur pꝛo illis?

i Ut quid ꝛ nos periclitamur oĩ hoꝛa? a quotidie moꝛioꝛ ꝑpter veſtrã gloꝛiaꝫ fratres / quã habeo in xp̃o ieſu dño noſtro.

b Si ſcd̃ꝫ hominem ad beſtias pugnaui epheſi / q̇d mihi pꝛodeſt /

ſi moꝛtui nõ reſurgẽt c Mãducem⁹ ꝛ biba m⁹ cras ei moꝛeimur

d nolite ſeduci coꝛrũpũt bonos mores / colloquia mala

e Euigilate iuſti et nolite peccare. f ignoꝛãtiã ei dei q̇dã habent.

g Ad reuerẽtiã vobis loquoꝛ. Sed dicet aliquis. h Qũo reſurgẽt moꝛtui? Quali aũt coꝛpoꝛe venient? i Inſipiẽs tu / qđ ſeminas nõ viuificat / niſi pꝛi⁹ moꝛiat.

a Et quid ſeminas?

reſurrectioni tribuunt: vt eius ſpe, etiam pro mortuis olim ſine baptiſmo amicis, iudicauerint viuos baptizandos. h Quorſũ vero hoc facerẽt, ſi reſurrectionis ſpem non haberent? Licet enim in parte aliqua errent, exiſtimantes poſt mortem baptiſma prodeſſe, tamen oſtenditur liquido, quantam illi fidem reſurrectioni habeant. i Quod ſi horum errantium nihil vos mouet exemplum ecce noſipſi, putatis, tãta pericula per ſingulos dies vellemus perpeti? a Nam per ſingulos pene dies, in mortis periculis atq; afflictionibus verſamur, propter gloriã quam habeo, quæro, & ſpero de veſtro profectu, in Chriſto Ieſu Domino noſtro. b Iterum quod ſecundum rationem viriliter agens, metu ſenſus poſtpoſito, etiam cum beſtiis pugnare apud Epheſum nihil formidaui, quid mihi prodeſt, ſi non eſt futura mortuorum reſurrectio? c Potius dicendum cum cæteris mihi eſſet: Manducemus & bibamus fruentes deliciis huius ſęculi, donec viuim⁹, quoniam nobis inſtat mors, poſtquam nulla reſtat voluptas. d Attendite vobis fratres mei & ne vos ſinatis ab eiuſmodi ſeductorib⁹ ſeduci. Bonos enim mores, facile praua euertunt colloquia. e Magis autem exurgite ad iuſtitiam, nec vlli deinceps peccato ſubiiciamini. f Sunt quidam inter vos qui ignorant quæ de Deo ſcire debent, quos mea iſta reſpicit admonitio, vt euigilent. g Loquor hæc vobis, vt vel per verecundiam emendemini, qui eiuſmodi eſtis. At dicat forte quiſpiam. h Quonam modo reſurgent mortui, & quali in corpore redibunt: eodem ne an alio? i Vel ex iis quæ in natura fiunt, diſce ò inſipiens, diuina ſapere. Ecce, quod tu ſeminas, non reuiuiſcet fructificãdo, niſi per putrefactionem fuerit mortuum. a Cum autem ſeminas, non corpus illud

illud quod futurum eſt naſciturumq́ ex grano ſeminas: ſed ſimplex tãtum granum, vel tritici vel alicuius aliorũ granorum ſiue ſeminum. b Pro ſuo autem arbitrio donat Deus ſeminato atque in terra poſito grano illi corpus, quod ex ipſo enaſcatur & vnicuique ſemini, iuxta ſuę naturæ conditionem. Sic neque mirum, ſi per virtutem Dei, corpora reſurgant alia, quàm fuerint ſeminata. c Rurſum, non omnis caro alteri eſt ſpecie ſimilis: ſed diuerſæ ſunt, & ſpecie & qualitatibus, carnes hominum, pecorum, volucrum, atque quadrupedum. d Et diuerſa sũt corpora cœleſtia, à terreſtribus. Et ſingularem habent admirabilemq́ gloriam corpora cœleſtia, quàm terreſtria non habent. Rurſum, ſol, luna, & ſtellæ, Imo ſtellæ abinuicem differunt, alia ab alia, in claritate. e Proportionaliter eſt conſyderanda in reſurrectione corporum differentia: nõ ſolum ſeminati ad reſurgens, ſed etiam reſurgentium adinnicẽ. f Sepelitur quidem et terrę commendatur, corruptioni obnoxiũ cadauer: reſurget vero idem illud in immortalitate, & omnimoda impaſſibilitate. g Seminatur obſcurum et vile: Reſurget in gloria & claritate nimia. h Seminatur tardum et impotens, à quibuſ libet facile patiens: reſurget autẽ agile et potens, ſic vt a nullo deinceps nocumentũ pati queat. i Seminatur corpus animale, cibis & potibus indigẽs, Reſurget autẽ ſubtile et ſpirituale, nullis eiuſmodi indigẽs. a Sicut enim eſt corpus modo animale, ſic & ſpirituale, quod ſuo tẽpore apparebit in gloria. b Ac de animali quidem corpore legimus in Geneſi, quemadmodum primus homo factꝰ ſit per animam & vitam a Deo participantem, & corpori vitam dantem: atq; hæc quidem vita animalis eſt. c Quo contra, de ſecundo Adam ac nouiſſimo, nempe Chriſto,

nõ corpꝰ quod futurũ eſt ſeminas / ſ; nudum granum / vtpu- ta tritici / aut alicuius ceterorum.
b Deus aũt dat illi corpꝰ ſicut vult ⁊ vnicuiq; ſeminuꝫ proprium corpus.

c Non omnis caro / eadeꝫ caro / ſed alia hominũ alia pecoꝝ alia volucrum / alia autem piſcium:
d Et corpora celeſtia ⁊ corpora terreſtria: ſ; alia quidem celeſtiũ gloria / alia aũt terreſtriuꝫ / alia claritas ſolis / alia claritas lune / ⁊ alia claritas ſtellaꝝ. ſtella enim a ſtella differt in claritate.
e ſic et reſurrectio mortuorum /
f Seminatur in corruptione / ſurget in incorruptione.
g Seminaẛ i ignobilitate / ſurget i glia.
h Seiaẛ i infirmitate / ſurget in virtute.

i ſeminatur corpus animale / ſurget corpꝰ ſpũale
a Si eſt corpꝰ animale / eſt ⁊ ſpũale / ſicut ſcriptum eſt:
b Factus eſt p̄imꝰ homo Adam / in animam viuentem:

c Nouiſſimꝰ Adã / in ſpiritũ viuificantẽ /

dici poteſt quod natus ſit ſecundum ſpiritū, omnes credentes (qui ſunt corporis eius mēbra) viuificantem. d Veruntamen nō prius ſpirituale corpus debebat eſſe quàm animale. Sed ab imperfecto animali (vt nūc eſt) peruenire debet ad perfectum, quod eſt ſpirituale. e Primus homo, de terra, terrenus fuit: ſecundus homo, cœleſti operatione miraculoſe genitus, cœleſtis, quia de cœlo. f Illi primo terreno conformes ſunt, omnes terreni: Cœleſti huic, nempe Chriſto, adſimilabuntur omnes cœleſtes, qui ſunt de cœlo regenerati, ſpiritu eodem. g Quo vt pertingere valeamus, fratres mei, certemus nunc Chriſti imaginem et ſimilitudinem bonis actibus exprimere: quemadmodum hactenus vita mala, veteris Adæ imaginem, in nobiſipſis portauimus, illique ſecundum animalē & carnalem vitam concupiſcentię noſtræ aſſimilati ſumus. h Hoc autem iccirco dixerim, quoniam qui ſecundum carnem, & deſyderia mala concupiſcentiæ viuunt, regnū Dei non poſſidebunt: neque qui corrupte vixerit, poterit immortalitatem glorioſam adipiſci. i Ecce altius vobis, ſuper modo & ordine reſurrectionis, pando myſterium. a Omnes quidem omnino reſuſcitabimur, boni atque mali, & ad vitam vniuerſi reuocabimur, ſine exceptione: at non item omnes per gloriam immutabimur. b Complebū tur omnia in momēto, in oculi ictu, tubę nouiſſimæ ſonitus miniſterio. c Facto namque tubæ ſigno, mortui reſurgent integri, et in membris completi, nullam poſthac mortem viſuri. d Specialiter autem iuſti ac boni (de quorum numero etiam me fore confido) ad gloriam immortalitatis atque impaſſibilitatis immutabuntur. e Oportet enim corpus hoc, quod nunc eſt corruptibile, ornari tunc incorruptibilitate, & quod nunc eſt mortale

d Sed non prius, quod ſpirituale eſt, ſꝫ quod aīale eſt, deinde quod ſpirituale.
e Primus homo, de terra terrenus, ſecūdus homo, de celo, celeſtis,
f Qualis terrenus, tales ⁊ terreni: Et qualis celeſtis, tales ⁊ celeſtes.
g Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus ⁊ imaginem celeſtis.
h Hoc autē dico fratres, quia caro ⁊ sāguis regnū Dei poſſidere nō poſſunt: neque corruptio incorruptelā poſſidebit.
i Ecce myſteriuꝫ vobis dico.
a Omnes quideꝫ reſurgemus, ſed nō omnes immutabimur.
b In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba.
c Canet enim tuba, ⁊ mortui reſurgent incorrupti,
d ⁊ nos immutabimur,
e Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, ⁊ mortale hoc, induere immortalitatem.

mortale, veſtiri immortalitate. f Cum vero mortalitate exuta, corpus hoc factum fuerit immortale, tunc impletus erit ſcripturæ ſermo, qui dicit, mortem per Chriſti victoriam deuictam atque contritam. g Nunc igitur ô mors tu, quæ ſoles dominari omnibus, vbi nunc eſt tua illa victoria, qua ſoles ſuper omnes triūphare? vbi eſt nunc ô mors, gladius ille quo ſoles occidere animas? Certe Chriſtus vtrunque deſtruxit, per mortem ſuam. h Gladius eñ quo interficitur anima eique vita aufertur, peccatū eſt. i Lex vero adeo non abſtulit, neque mortem, neque peccatum ſtimulum eius, vt ipſa etiam per occaſionem increſcerit peccata. a Iuxta veritatem ergo, Deo agamus gratias, qui per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium ſuum, nobis perfectam fecit victoriam, à peccato & eius pœna, morte ęterna, nos liberans. b Tandem igitur concludens, moneo vos fratres mei dilecti: vt ſtabiles in fide ſancta permaneatis, neque vllo pacto amoueamini ab eo in quo ſtatis firmo fidei fundamento proficientes ſemper in omni opere quod placitum eſt domino. c Iam enim comprobatum eſt, & ſcitis ipſi: quia labor veſter quem in bonis operibus impenditis, non erit ſine mercede, in nouiſſimo die. Quod conſequeretur indubie, ſi reſurrectionis fidem negaremus, quam nos confirmauimus.

ELVCIDATIO CAP. XVI.

a De collectione autem pecuniarū, quæ fit pro ſanctorum neceſſitatibus: ſicut ordinaui in eccleſiis Galatię, ſic etiam inter vos facite, prima die ſeptimanę, id eſt, dñica die, quę eſt prima poſt ſabbatū. b Et vt oīs tollatur ſuſpitio malę cōſeruatio is, ſinguli apud ſe reponāt, quod ſibi iuxta Deū fuerit viſū diſtribuere in paupes:

f Cum aūt mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria.

g Ubi eſt mors, victoria tua? Ubi eſt mors, ſtimulus tuus?

h Stimulus autem mortis, peccatū eſt, i Uirtus vero peccati, lex.

a Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

b Itaqꝫ fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote et immobiles, abūdantes in omni opere domini ſemper.

c ſcientes, quod labor veſter non eſt inanis in domino.

TEXTVS. CA. Decimumſextum.

a De collectis aūt q̄ fiūt in ſanctos, ſicut ordinaui in eccleſiis Galatie, ita et vos facite, p vnā ſabbati.

b Unuſquiſque veſtrum apud ſe reponat, recondēs quod ei bene placuerit: vt non cū venero, tunc collecte fiant.

c Cū aūt preſēs fu
ero, quos probaue
ritis per epiſtolas,
hos mittā perferre
gratiam veſtram in
Hieruſalem.
d Quod ſi dignum
fuerit vt ego eam,
mecum ibunt.
e Veniam autem
ad vos cum Mace-
doniam pertranſie-
ro: Nam Macedo-
niam pertranſibo.
f Apud vos aūt for
ſitā manebo, vel eti
aʒ hyemabo: vt vos
me deducatis, quo-
cunque iero:
g Nolo em̄ vos mo
do in trāſitu videre
Spero em̄ me ali-
quantulū tp̄is ma-
nere apud vos, ſi do
min⁹ pmiſerit, pma-
nebo aūt Epheſi, vſ
ꝗ ad Pentecoſten.
h Oſtiū ei mihi ap-
tū eſt magnū et eui-
dēs ꝛ aduerſarij multi
i Si aūt venerit Ti
mothe⁹, videte, vt ſi
ne tiore ſit ap̄d vos.
a Op⁹ ei dn̄i opatur
ſicut ꝛ ego, ne quis
ergo illum ſpernat.
b Deducite autem
illum in pace, vt ve
niat ad me.
c Expecto enim il-
lum cum fratribus.
d De Apollo autē
fratre vobꝫ notū fa
cio, qm̄ multū roga
ui eū, vt veniret ad
vos cū frīb⁹, ꝛ vtiꝗ
nō fuit volūtas ei⁹,

ne tunc ſit colligēda adhuc eleemoſyna, quā
do præſens adero vobis: quæ res & in graua
men veſtrum cederet, & Pſeudoapoſtolis ca
lumniandi occaſionem maiorem daret. c
Cum vero ad vos venero, epiſtolis datis ad
Apoſtolos in Hieruſalem, mittā viros quos
mihi probatos indicabitis: ad perferendam
hanc eleemoſynam. d Quod ſi dignum vi
ſum fuerit atque conſultum vt ego ipſe defe
ram, ibunt mecum illi fide digni, vt pariter
eleemoſynam iſtam deferamus in Hieruſa-
lem. e veniam autem ad vos, vbi Macedo
niam pertranſiens viſitauero. Nā ſtatui Ma
cedoniam pertranſire. f Cum autē ad vos
venero, decreui apud vos aliquantum tem-
pus commorari, aut etiam prorſus hyemare:
vt vobis comitantibus, pergam, quocunque
mihi fuerit eundum. g Nō enim volo vos
hac vice, tranſeundo tantum videre: ſed ſpe
ro me aliquantulum temporis vobiſcum cō
moraturū, ſi ſic domini fuerit voluntas. Per-
manebo autem Epheſi, vſque ad Penteco-
ſten. h Multorum enim animos, hoc in lo
co, ad Euangelii ſuſceptionem paratos inue
nio, & clara videtur ac certa ſpes fructus,
quem hic poſſum efficere: & aduerſarii mul
ti ſunt, qui profectum noſtrum & illorum
impedire conantur, quibus omnino neceſſe
erit reſiſtere. i Interim, ſi Timotheus ad
vos venerit, videte, vt ab iniuriis ſeruetis eū
ſecurū, a In Dei em̄ opere ſolicite laborat,
ſicuti et ego. Propter quod ne quis eū parui
æſtimet, reiiciat, aut contemnat. Magis autē
honeſto ac tuto comitatu, b propter ho-
norem Euangelii quod prædicat, illum de-
ducite, vt ad me veniat. c Expecto enim
aduentum eius, vna cum fratribus. d De
Apollo autem fratre, ſcitote me plurimum
rogaſſe eum, vt vna cum aliis fratribus ad
vos pergeret. Hac autem in parte, non ac-
quieuit

quieuit petitioni meæ, vt modo ad vos pergeret. Venturum autem ſe eſt pollicitus, cũ ſibi opportunum videbitur, & magis expediens. e Vos interim vigilantes & attenti eſtote, firmi ſtate in fide recta, viriliter operemini quæ bona ſunt, & in omni bono corroboremini. f Super omnia autem, quæcũque facitis in Dei amore, & pacifica adinuicem charitate, facite. g Oro autem vos fratres, quoniam noſtis familiam Stephanæ fideliſſimæ matronę, et Fortunati & Achaici: quod ſint præcipui & primi inter Chriſtianos vniuerſæ Achaiæ & vltronei ſeipſos obtulerunt, ad miniſtrandum ſanctorum neceſſitatibus: vt eiuſmodi hominibus deferatis, & eos reuereamini. Neque his modo, verum etiam omnibus qui inter vos, zelo fidei, nobis cooperantur, & laborant in negocio Euãgelii. h Gaudium vero magnum & conſolationem, mihi adfert iſtorum præſentia, nempe Stephanæ, Fortunati, & Achaici: quoniam veſtrum omnium loco quod mihi deerat ſuppleuerunt. i Meum enim ſpiritum præſentia humanitatis ſuæ plurimum recrearunt: & (quia meum gaudium veſtrũ eſt) ſimul etiam refocillarunt ſpiritum veſtrum. a Eos ergo qui tales ſunt, agnoſcite: vt eos in omni reuerentia & honore habeatis. b Saluto vos ego Paulus, omnium eccleſiarum nomine, quæ ſunt in Aſia. Salutant vos in Domino multum Aquila & Priſcilla, cum domeſtica eorum familia, apud quos hoſpitor. Salutant vos, omnes qui mecum ſunt fratres. c Salutate vos inuicem, in ſpiritu veritatis & pacis, in oſculo ſancto & amore ſincero, atque immaculato. Salutatio mea, manu Pauli. d Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit execratus in aduentu domini. e Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, vobiſcũ.

vt nunc veniret. Ueniet autem cum ei vacuum fuerit.
e Uigilate, ſtate in fide, viriliter agite ꝛ confoꝛtamini.
f Omnia eñ veſtra, in charitate fiant.
g Obſecro aũt vos, fratres (noſtꝭ domũ Stephane, ꝛ Foꝛtunati, ꝛ Achaici, qm̃ ſũt pꝛimitie Achaie ꝛ in miniſteriũ ſãctorũ oꝛdinauerũt ſeipſos) vt ꝛ vos ſubditi ſitis eiuſmodi, ꝛ omni cooperanti ꝛ laboranti.
h Gaudeo aũt in p̄ſentia Stephane, ꝛ Foꝛtunati, ꝛ Achaici, quoniaꝫ id quod vobis deerat, ipſi suppleuerunt.
i Refecerũt ei ꝛ meum ſpiritũ ꝛ veſtrũ.
a Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt.
b Salutãt vos oẽs eccleſie Aſie. Salutãt vos in dño multũ Aquila ꝛ Priſca, cũ domeſtica ſua eccleſia apud quos et hoſpitoꝛ, ſalutant vos omnes fratres.
c Salutate inuiceꝫ in oſculo ſancto, ſalutatio mea manu Pauli.
d Si quis nõ amat dominum noſtrũ Jeſum Chꝛiſtũ ſit anathema, maranatha.
e Gratia dñi nr̃i Je

Jeſu chriſti vobiſcũ f Charitas mea/cũ omnibus vobis / in Chriſto Jeſu Amen

Charitas, qualem ego ad Deum & erga vos habeo, ſit cum omnibus vobis, vt inuicem diligatis, quomodo ego vos diligo, in veritate, in Chriſto Ieſu. Amen.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN Epiſtolam ad Corinthios poſteriorem beati Pauli Apoſtoli.

Cripſerat Apoſtolus, ſuis quos ad Chriſtum conuerterat Corinthiis: obiurgatoriam Epiſtolam: in qua multa illorum vitia, ſeuera ſatis increpatione redarguerat. Corinthii vero quaſi bonæ obedientiæ filii, accepta Apoſtoli ſui epiſtola, ad pœnitentiam compuncti quæcunque ille corripuiſſet, ſtudioſe emendabant. Ita. vt (iuxta Apoſtoli præceptum) fornicarium illum ab eccleſia eiicerent, & cætera item de quibus inſtructi erant, iuxta quod oportebat, corrigerent. Gaudens ergo de illorum pœnitentia Apoſtolus, conſolatoriam eis ſcribit hanc ſecundam epiſtolam, Ac primum quidem, ſuarum tribulationũ magnitudine enarrata, & diuina protectione annexa, ad ſui excuſationem procedit: rationem reddens, cur ſicuti pollicitus fuerat, ad eos nondum veniſſet: neque leuitati hoc neque inſtabilitati aſſcribendum declarans, ſed ad parcendum ipſis, id eſt, ne ſeuerius in eos agere cogeretur, ſi præſens illis nondum emendatis aduenſſet. Optabat aũt magis, vt quum ad eos adueniret, in gaudio id fieret, non in triſtitia, qua ſe tum afflictum fuiſſe plurimũ narrat, cum poſt audita Corinthiorum peccata, priorem deſcriberet epiſtolam. Quomodo autem ſeueritate iuſtitię, peccatorem illum fornicarium iuſſerat Satanæ tradi, in carnis interitum: Ita ex aduerſo emendatum & pœnitentẽ, modo recipi iubet, in gremium & vnitatem eccleſiæ: ne forte per aſtutias Satanę, illi⁹ ſpiritum contingat per deſperationem, in damnationem pertrahi. Deinde fructum adiungit multiplicem & copioſum, veræ ſynceręque prædicationis ſuę, per quam, Chriſtiani nominis odorem Deus faciebat in omni loco manifeſtum, Atque hęc quidem, prioribus

oribus duobus capitulis, Mox aduerſum Pſeudoapoſtolos ſuam gloriationem inſtituit gloriam noui teſtamenti & miniſtrorum eius, gloriæ veteris teſtamenti (quod erat tanquam imperfectum ſuo tempore euacuandum) præponens. Cuius rei occaſione, de Moyſi velamine & Iudæorum obtuſitate atque cæcitate quædam interſerit. Atque hæc capite tertio. Propter huius autem tam glorioſæ adminiſtrationis munus ſibi creditum ex miſericordia dei, omni ſe cura dicit etiam ex occultiſſimis cordis, fœda quæque abiicere: ita vt nec in corde quicquam ſit aſtutiæ aut calliditatis, & in conuerſatione omnium ſe conſcientiis reddat commendatum. Neque quicquam ſe commoueri iis quas pro Chriſto patitur corporis miſeriis & afflictionibus, (quas etiam cum gloria recitat) propter chriſti adiutorium, & interioris hominis profectum: ſciens quoniã, quanto externus homo (id eſt, caro paſſibilis, perſecutionibus corrumpitur, tanto ſpiritus amplius vireſcit interius, præter ea quæ ex paſſionibus iſtis expectat, venturæ retributionis ſempiterna præmia. Ad quæ ſuſpirãs quinto capite, ſpei ſuæ confeſſionem profitetur gloriationis quoque beatorum, tam in anima quam in corpore aſtruit myſterium. Cuius ſpe & expectatione, ſe dicit etiam dum in corpore peregrinatur, licet abſens ſit ſecundum corporis conuerſationem à Domino, ſemper tamen conari ad placendum illi, vt cum exhibitus fuerit ante tribunal chriſti (ad quod omnes aſſerit manifeſtandos) beatitudinis tunc gloria dignus inueniatur ſuperueſtiri. Ad quod etiam, quantum in ſe eſt, omnes cupit propter charitatem chriſti, quæ illum vrgebat adducere. Ob hoc quod ſexto capite, quaſi dei cooperator, legatione fungens pro deo, omnes hortatur, vt tempus ſalutis modo propoſitum, fidei deuotione acceptare velint. Se vero, ne forte prædicationi huic vllum præbeat impedimentum, ab omni eo cauere aſſerit, in quo vituperari poſſit prædicationis miniſterium, imo propter eius fidelem adimpletionem, omnia ſe ſuſtinere corporis incommoda, libentiſſimo animo, profitetur: quæ & particulatim enumerat, veluti per catalogum recenſens, & quãta patiatur, & quibus modis quibuſue armis aduerſus ea ſe defendat. Atque hinc, in fine ſexti capitis, ad effectuoſam exhortationem ſe cõuertens, eos vt ſibi chariſſimos obteſtatur, ne cum infidelibus participent, in iis quæ ſunt erroris, aut periculi: eo quod populus dei ſint, inter quos deus inhabitet, atque inambulet. Propter quod etiam ſexto capitulo ſermonem exhortationis continuans, omni cura eos iubet cordis munditiam quęrere, quam Pſeudoapoſtoli

L 4 prorſus

proſus negligebant, exteriori ſimulatione ſanctitatis contenti. Mox autem poſt ſeptimi capitis principium, poſt breuiter expoſitam quam paſſus fuit in Macedonia tribulationem, conſolationē aperit, qua ſe conſolatum fuiſſe commemorat ex aduentu Titi, q abillis ad apoſtolū iam redierat, Qui apoſtolo narrās illorum pœnitentiam, & promptiſſimum ad obediendum in oībus animū, ſūmum quoq; erga paulum præceptorem amoris affectum, miro gaudio eum lętificauerat, Atq; etiam in eo, quod Titū à ſe miſſū, multa humanitate & benignitate, in præceptoris reuerentiam & gloriam excepiſſent. Poſt hæc octauo capite, exemplo macedonū (quorum in ſumma penuria & tribulatione maxima, miram liberalitatem commemorat) Achaicos ipſos prouocat, ad faciendam ſāctis Hieroſolymitanis eleemoſinam: cuius rei gratia, ſe Titum atq; alios duos probatæ fidei fratres, dicit miſiſſe. Neq; vero id facit Paulus quaſi per imperium quenquam cogere volens, ſed quaſi conſulens, quod illis eſt vtile: vt exemplo Chriſti, miſericordiam prętent, iis qui miſericordiā opus habent. Atq; hæc quidē cōſulit ſuadetq;. 8. &. 9. ca. Quoniam vero, licet emendati eſſent in pluribus Corinthii, videbantur tamen doctores adhuc inter ſe tolerare, non ſynceros & Pſeudoapoſtolos: qui queſtus gratia, vel ſecūdum ſæculi ſapientiam, vel ſecundum legis obſeruātiam docebāt, ex quib⁹ eis periculum erat corruptionis à ſynceritate fidei, qui Paulo eiuſq; authoritati multis modis derogabant, ſeipſos vero mire iactitabant: Idcirco aduerſum hos ad retundendam illorum ſuperbiam, in ſequentibus fortiter agit. Ac primum quidem capi. 10. per chriſti modeſtiam eos obſecrat, in ſancta fide et obedientia ſic perſiſtere, vt non cogatur ſuæ vltionis ſeueritatem in eos exercere: quam vltionis poteſtatem, nonnulli in eo falſo calumniabantur audaciam, dicentes illum vt carnalem hominem gloriam quęrere, & nihil niſi audaciam prætendere abſentem, quum præſens totus eſſet vilis & contēptibilis. Contra quos agens proteſtatur ſe coram deo ambulantem, & præſentem & abſentem ſemper ſui ſimilem eſſe, ſpiritualem quoq; ſe eſſe non carnalem, & armis ſpiritualibus non carnalibus, omnia agere, quanquam et poſſet (ſi vellet) etiam ſecundum carnem gloriari, cum illis ſuis obtrectatoribus Pſeudoapoſtolis, quum & in illis gloriari non erubeſcebant, quę extra ipſorum eſſent regulam, quod à ſe paulus dicit alienū, qui in ſolo domino fatetur gloriari. Poſt hoc, cap. 11. compulſus neceſſitate, propter Pſeudoapoſtolos, aduerſus illorum inſipientiam ſuam, opponit gloriam. Primū quidem ſe excuſans, de eo quod for

ſan illos potuiſſetoffendere,q̄m videlicet ab achaicis ſtipendia noluiſſet accipere,quod ſe dicit propter pſeudoapoſtolorum maliciā nō propter diſcipulorum odium,omiſiſſe:deinde neceſſitatem gloriationis ſuæ iterum proteſtatus:primum quidem in iis quæ carnis ſūt gloriatur,de genere, de lege,ac ſimilibus:deinde in iis quas pro Chriſto pertulit, paſſionibus,quum illi nihil pro Chriſto,vel minimum,aliquando paſſi fuiſſent.12.vero capite,etiam ad altiora priuilegia,per gloriam(ſub aliena tamen perſona)pergit recitanda,& ſtimulo carnis ſibi ad humilitatis cuſtodiam Dei prouidentia dato,commemorat:rurſumque in infirmitatibus ſibi complacet.Poſt quæ omnia(ne forte quis ſcandalizetur in eius gloriatione)eius neceſſitatem iterum replicat:eo quod ſuum præceptorem & apoſtolum illi non defenderent,contra pſeudoapoſtolos,vt debebant.Poſtremo,circa finem capitis duodecimi, & capite toto decimotertio,timens ne non omnes adhuc ſint emendati,ſeuere edicit vt ſi qui adhuc emendati non ſunt,quantocius corrigere ſe ſtudeant,antequam ipſe præſens adueniat, & ſuæ vltionis ſeueritatem in eos exercere cogatur:id quod ſe minime petere declarat,modo ipſi coram deo probati appareant. Ait enim ſe non tyranni more quærere vlciſcendi occaſionem,ſed patris affectu illorum bonam & probatam conuerſationem , pro qua etiam ſedulo orare Deum ſe teſtatur: ſeq; ob hoc nunc abſentem ſcribere durius,vt non præſens ſeuerum ſe in vlciſcendo exhibere cogeretur. Poſt omnia,gaudere eos ſemper iubens,& pacem ſectari,ita claudit Epiſtolam.

¶FINIT ARGVMENTVM IN EPISTOſtolam ad Corinthios ſecundam.

TEXTVS Epiſtolę ad Corinthios poſterioris beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS poſteriorem beati Pauli Apoſtoli.

TEXTVS. CAP. primum.

Pa Aul⁹ Apoſtol⁹ ieſu xp̄i p voluntatem dei, ꝛ Timotheus frater, eccleſie dei que eſt corinthi, cū oib⁹ ſanctis qui ſūt i vniuerſa achaia.
b gratia vobis ꝛ pax a deo patre noſtro, ꝛ dn̄o Jeſu chriſto.
c Benedictus deus ꝛ pater dn̄i noſtri ieſu xp̄i pater miarū ꝛ deus totius conſolationis.
d qui ꝯſolatur nos in oi tribulatiōe noſtra, vt poſſim⁹ ꝛ ipſi ꝯſolari eos qui in oi preſſura ſunt, per exhortatiōnē qua exhortamur ꝛ ipſi a deo. e Qm̄ ſicut abūdāt paſſiones xp̄i in nobis, Jta ꝛ per chriſtū abūdat cōſolatio noſtra,
f ſiue autē tribulamur ꝓ veſtra exhortatione ꝛ ſalute,

ELVCIDATIO, capitis primi.

Pa AVlus Apoſtol⁹ Chriſti Ieſu, ſecundum volūtatem dei, & Timotheus frater: ſalutem dicunt eccleſiæ dei quę eſt corinthi congregata, pariter & omnibus in vniuerſa Achaia fidelibus. b Sit vobis gratia & comes illi pax, â Deo patre omnium noſtrum, & Domino Ieſu chriſto. c Benedictus ſit deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, pater ille â quo omnis miſericordia, & deus â quo omnis vera conſolatio: d qui conſolatur nos in omni tribulatione nobis obueniente, in hoc, vt nos item conſolari valeamus quoſlibet in preſſura cōſtitutos per exhortationem conſolationis eius, quam ipſi â deo accepimus. e Quoniā ſicut ob amorem Chriſti, paſſionibus aggrauamur in corpore, ſic & abundantius conſolationem ſpiritus, per Chriſtum accipimus. Quicquid autem de nobis agitur, Deo diſpenſante, ad veſtram agitur vtilitatem. f Nempe ſi tribulamur, ad veſtram id exhortationem atque ſalutem permittit Deus, vt noſtro exemplo exhortemini & confirmemini ad

ni ad patientiam. g Siue conſolationem ac cipimus, & hoc ipſum ad veſtram conſolationem ſiue exhortationem à deo internam accipimus, & illud quoque ad veſtrā fit exhortationem & ſalutem. h Quæ quidem conſolatio atq; exhortatio, vos facit valētes, ad eaſdem paſſiones tolerandas, quibus & nos premimur: i vt hac de cauſa merito firmam ſpem de vobis concipiam quod conſolationis ſpiritualis aliquando eritis participes, ſicut nunc mihi eſtis in tribulationibꝰ ſocii. Quibus enim communis eſt afflictio, eiſdē eſt et communis poſt afflictionem conſolatio. a Volo autem ſcire vos, quantam in Aſia tribulationem ſuſtinuerimus, vbi exceſſiue admodum, onus graue tribulationis ſuſtinuimꝰ, ſupra humanas vires: adeo vt nec liberet nobis vltra viuere, atque (etiam ſi libuiſſet) ſpes nulla videretur reliqua. b Quin & ipſi intra noſmetipſos exiſtimauimus, mortem nos humanitus non poſſe euadere, quaſi mortem vidētes in proximo. c Atque in illud tantum diſcrimen venire nos permiſit Deus, vt diſcamus nobiſipſis (ideſt noſtris viribus & conſiliis) nihil fidere: ſed ſpem omnem in deo habeamus, qui & mortuos ſuſcitare potens eſt, d qui ipſe de tantis nos mortalibus periculis, & liberauit & liberat, & (quemadmodum ſperamus) in poſterum liberabit, adiutorio precum veſtrarū quas pro nobis ad deum effunditis: e vt de dono gratiæ ſuæ quā in nos confert, per multos, & multis perſonis diuerſarum conditionum atq; ſtatuum, agantur gratiæ deo, pro nobis. Orationum autem veſtrarum ſuffragia fidenter depoſcimus, & apud deum exaudiri confidimus, f quoniam gloriamur in teſtimonio bono, quod nobis perhibet cōſciētia, in ſpiritu ſacto, in eo quod ſimplici & integro corde, coram deo, & nō per carnalē ſapien

g ſiue cōſolamur ꝓ veſtra conſolatione ſiue exhortamur ꝓ veſtra exhortatione ⁊ ſalute. h que operat̄ tolerātiā earūdē paſſionum, quas ⁊ nos patimur. i vt ſpes noſtra firma ſit ꝓ vobis, ſciētes quod ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis ⁊ conſolationis.

a Non eñ volumus ignorare vos fr̄es de tribulatione noſtra, que facta eſt in Aſia, qm̄ ſupra modū grauati ſumꝰ ſupra virtutē, ita vt tederet etiā nos viuere. b ſed ipſi ī nobiſmet ipſis reſpōſū mortꝭ habuimus, c vt nō ſimꝰ fidentes in nobis, ſꝫ in deo, q̇ ſuſcitat mortuos, d qui de tātis periculis nos eripuit, ⁊ eruit, in quē ſperamꝰ qm̄ ⁊ adhuc eripiet, adiuuantibꝰ ⁊ vobis in oratione, ꝓ nobis. e vt ex multaꝝ perſonis faciꝭ eius que in nobis ē donationis, per multos gratie agantur pro nobis. f Nā gloria noſtra hec ē, teſtimoniū cōſciētie nr̄e: quod ī ſimplicitate cordꝭ, ⁊ ſinceritate dei ⁊ nō ī ſapientia carnali, ſꝫ in

gratia dei cõuerſati ſumꝰ in hoc mũdo abundãtius aũt ad vos.

g Nõ eñi alia ſcribimꝰ vobis/ q̃ que legiſtis ꝛ cognouiſtis h Spero aũt quod vſq; in finẽ cognoſcetis/ ſicut ꝛ cognouiſtis nos ex parte. i q2 gloria veſtra/ ſumus/ ſicut ꝛ vos noſtra/ in die dñi noſtri Jeſu chriſti.

a Et hac ꝯfidẽtia volui prius venire ad vos/ vt ſcdõ gratiaꝫ haberetis/

b ꝛ per vos trãſireꝫ in macedoniã/ ꝛ iteruꝫ a macedonia venirẽ ad vos/ ꝛ a vobꝭ deduci in Judeam. c Cum ergo hoc voluiſſẽ nunquid leuitate vſꝰ ſuꝫ? Aut que cogito/ ſcdõꝫ carnem cogito/ vt ſit apd me Eſt ꝛ Non? d Fidelis autẽ deꝰ/ q2 ſermo noſter q̇ fuit apud vos/ nõ eſt in illo/ Eſt. e Dei eñ filiꝰ ieſꝰ xp̃s qui in vobis ꝑ nos predicatus eſt/ ꝑ me ꝛ Siluanuꝫ ꝛ Timotheuꝫ nõ fuit in illa Eſt ꝛ Nõ/ ſꝫ Eſt in illo fuit. f Quotquot eñ ꝓmiſſiões dei/ ſũt in illo/ eſt. i Jdõ et

pientiam, ſed iuxta gratiam dei, cõuerſati ſumus erga omnes. Peculiariter dico ad vos, à quibus nec ſtipendium vnquam accepimus laborũ, quod ab aliis eccleſiis accepimus. g Quæ autem ſcribimus vobis, & ex literis noſtris olim acceptis, & ex conuerſatione præſenti cognouiſtis. h Spero autem, quod & vſque in finem eoſdem nos cognoſcetis, quemadmodum hactenus, ex parte cœpiſtis noſtram conuerſationem habere probatam, i Idque ita conuenit, quoniam nos ſumus de quibus erit vobis gloriatio in nouiſſimo die domini noſtri Ieſu chriſti, ſicut & nos de vobis gloriabimur. Nos de vobis, quos in fide genuimus: vos in nobis, quos veſtræ ſalutis primos poſt Deum authores habuiſtis.

a Et hac confidentia ſtatuerã mecum, priuſquam intrarem in macedoniam, venire ad inuiſendum vos: vt ſecũdam viſitationis gratiam haberetis, & in aduentu noſtro conſolationem. b & per vos tranſirem in macedoniam: & ſic reuertens, deliberaueram à vobis deduci velle in Iudæam. c Hoc ergo quum prius ſtatuiſſem, nunquid leuiter egi mutato conſilio. Aut quæ ego ſtatuo, ſecundum carnem me putatis definire, vt ſit in me duplicitas aut inſtabilitas? d Fidelis autem eſt deus, nec duplex, nec inſtabilis, & ad eundem modum ſermo noſter, quo apud vos Chriſtum pdędicans vſꝰ ſum, nec duplicitatem, nec inſtabilitatem habet, ſed ſtabilis eſt in eo ſimplicitas. e Nã prædicatio, quam ego & Siluanus & Timotheus in vobis prędicauimus, de Ieſu chriſto filio Dei, nullam in ſe habuit duplicitatem, ſiue ĩſtabililitatẽ: ſed Eſt (hoc eſt ſimplex firmitas, et ſtabilitas) in illo fuit. f Immo quotquot promiſſiones à Deo ſunt nobis donatæ, & per nos prędicatæ, per Chriſtũ ſunt firmæ & immutabiles. i Atque ideo, deo patri per Chriſtum

dicimꝰ

dicimus Amen, veritati & firmitati omniū conſentientes: vt credentes & acceptantes gloriam promiſſam conſequamur. a Qui autem nos pariter & vos in Chriſto confirmat, Deus eſt: qui & ſpiritu ſancto ſuo nos ſignauit adoptando, tanquam filios dei diſcernens à filijs diaboli, & eundem nobis in pignus dedit æternæ hæreditatis, in intimis noſtris. b Ne vero me leuitatis arguatis ob prædicta, & propoſiti dilationem aſſcribatis inſtabilitati: ecce Deum teſtor futurum iudicem, me hucuſque (vt propoſuerā) Corinthum non veniſſe, nulla alia de cauſa, niſi ob hoc vt vobis parcerē: neue in multos veſtrū, duri⁹ necdū emendatos, agere cogerer, ſi præſens ipſe aduenissem. c Hoc autem dixi, parcere me vobis, non quaſi ratione fidei ſuper vos dominatum mihi vendicans, ſed quia miniſter ſum veſter, cupiens veſtrū magis adiuuare, quam turbare gaudium. d Nam (quod quidem ad fidem attinet) ſatis recte apud vos res habet neque in præſentiarum quicquam eſt, de quo quantum ad veritatem fidei veniatis arguendi.

per ipſum dicim⁹ amen deo/ ad gloriaȝ noſtram.
a Qui aūt cōfirmat nos no biſcū in xp̄o ⁊ qui vnxit nos de⁹: q̇ ⁊ ſignauit nos/ et dedit pignus ſpūs ī cordibus noſtris.
b Ego autē tēſte deū inuoco in aīaȝ meaȝ quod parcens vobis non veni vltra Corinthum/
c Nō q: dominamur fidei veſtre/
ſed adiutores ſum⁹ gaudij veſtri. d Nā fide ſtatis.

ELVCIDATIO CAPITIS ſecundi.

a **S**Tatui autem in animo meo hoc ipſum, nempe in triſtitia nolle me venire ad vos cum iterum aduenero. b Si enī ego vos cō triſto, & qs me poterit lætificare? Oportebit ergo me vobiſcū triſtitiam habere, poſt quam ipſi triſtes me conſolari minime valeatis. Niſi qui ex mea correptione ſalubriter contriſtatur, is lætificare me ſua triſtitia poteſt. c Hoc autem quod ſtatui, etiā ſcripto indicare vobis curaui, vt nō mihi venienti ad vos, accumuletur triſtitia ad triſtitiā

TEXTVS. CAP ſecundum.

a Statui aūt hoc ipſum apud me/ ne iterū in triſtitia venirē ad vos/
b ſi enī ego contriſto vos ⁊ quis eſt q̇ me letificet/ niſi qui contriſtatur ex me?
c Et hoc ipſū ſcripſi vobis/ vt nō cū venero triſtitiam ſup triſtitiaȝ habeā/ de qui

bus oportuerat me gaudere.
a cõfidens oĩbus vobiſ / quia meũ gaudiũ omniũ veſtrum eſt.

b Nã ex multa tribulatiõe ⁊ anguſtia cordis ſcripſi vobis / per multas lachrimas / non vt contriſtemini

c ſed vt ſciatis quam charitatẽ habeã abũdãtius in vobis. d Si quis autẽ cõtriſtauit me / nõ me contriſtauit / ſed ex parte /

vt nõ onerẽ vos oẽs

e Sufficit illi qui eiuſmodi eſt / obiurgatio hec que fit a pluribus: f ita vt econtrario magis cõdonetis ⁊ cõſolemini: g ne forte abũdãtiori triſtitia abſorbeatur / qui eiuſmodi ẽ. h Propter quod obſecro vos / vt cõfirmetis in illũ charitatẽ

i Ideo eñ ſcripſi vobis / vt cognoſcã experimẽtũ veſtrũ / an i oĩbus obediẽtes ſitis

a Cui aũt aliquid donaſtis / ⁊ ego.

ſtitiam: Idque de iis, ex quibus ſpiritus meus gaudere debuerat: a dum confido in omnibus vobis quod meum gaudium, omnium veſtrum communiter eſt, quemadmodum & veſtrum, noſtrum etiam eſt gaudium. b Nam epiſtolam illam priorem, ex multa afflictione & dolore animi ſcripſi vobis cũ multis lachrimis: non intentione vos contriſtandi, quaſi in veſtra triſtitia ego gauderem, ſed intentione vos perducendi ad emendationem veſtrorum peccatorum. c Ex quo etiam videre poteſtis charitatem noſtrã qua ſumus pro veſtro profectu ſoliciti valde. d Qui autem me contriſtauit ex vobis non me in profundum demerſit triſtitiæ: ſed ex parte aliqua, ſecundum rationis modum aliis plurimis ex altera parte me conſolantibus ex ſuæ conuerſationis bonitate: vt ne videar omnes vos quodammodo accuſare, & omnibus meæ triſtitiæ cauſam imponere. e Illi vero qui ſuo ſcelere ſic me contriſtauit, ſufficiat obiurgatio communis, quæ eſt à communitate eccleſiæ, ad correctionem. f Quæ tamen ſic moderetur, vt ex aduerſo remittentes aliquid, etiam conſolemini obiurgatum ſecundum ſpiritum: g ne forte obiurgatione laceſſitus, neque cõſolatione lenitus, abſorbeatur abundanti triſtitia, in deſperationis profundum. h Propter quod obſecro vos, vt cœptam in illũ charitatem, per correptionem acriorem, nunc pergatis perficere, in conſolando eundem. i Ideo enim & ſcripſi vobis, vt experimentũ ſumam obedientiæ veſtræ, an in omnibus ſitis perfecte obedientes, noſtra iuſſione parati corripere atque recipere. a Illud autem ſcitote, quoniam cuicunque poſt peractam pœnitentiam, congregati in nomine domini donaſtis remiſſionem, veniam dantes, & ego illud præſens

ſpiri-

ſpiritu ratum habeo: & nunc,iſtam abſolutionem ego ratam habeo, ſi eum receperitis b Nam & ſi ego aliquid donaui, id quod donaui,vice Chriſti donaui:ne per nimiam ſeueritatem ſub iuſtitiæ prætextu,nos ſatanas circunueniat. c Cognouimus enim aſtuta illius conſilia,quibus ſolet nimiam auſteritatem nonnunquam ſuggerere prælatis,vt ſic indeſperationem abducat,quos benigna & mitis correptio à morte ſaluaſſet. d Quum veniſſemus autem Troadem,prędicandi euangelii gratia,et multos viderem ad audiendum verbum dei paratos: e non potui tamen habere requiem, in ſpiritu meo eo quòd Titum non inueniſſem, cuius auxilium mihi erat neceſſarium. f Propter quod fratres chriſtianos exhortans, eiſque valedicens,profectus ſum in Macedoniam. g Agimus autem gratias Deo,qui nos ſemper triumphatores & victores,efficit in chriſto Ieſu,faciens nos in omnibus ſuperuincere,danſque nobis corda infidelium iugo fidei eius ſubiicere: h & gratiſſimũ odorem ſuę cognitionis,famamque ſui nominis, per noſtræ prædicationis miniſterium, manifeſtat,atque diſpergit in omni loco,Iudæorum & gentilium. i Nos enim chriſti odor ſumus,id eſt, CHRISTI odoriferam famam deferentes,in ſenſus hominum:ante deum vtique bonus & ſuauis,& ſi mali homines corrupti iudicio,aliter iudicent. Bonum, inquam,fundimus nominis odorẽ cõmune omnibus,tã in electis & ſaluandis,q̃ in reprobis & perituris,neminẽ celãtes euãgeliũ. a Veruntamẽ odor iſte,aliis quidẽ ex ipſorum vicio in mortem cedit: Alii autem eſt odor bonus ad vitam,qui etiam mortuos,bene acceptatus corde fideli,ſufficiat viuificare. b Ad hunc autem Chriſti odorem ferendum quis ex illis Pſeudoapoſtolis(quos non deꝰ

mittit

b Nã ⁊ ego quod donaui/ ſi quid donaui ꝓpter vos/ in pſona xpi/ vt nõ circuueniamur a ſathana:

c non enĩ ignoramꝰ cogitationes eius.

d Cũ veniſſẽ autem Troadẽ/ ꝓpter euãgeliũ xp̃i/ ⁊ oſtiũ mihi apertũ eẽet i dño

e nõ habui requiem ſpiritui meo eo qd nõ inuenerim Titũ fratrem meum.

f Sed valefaciẽs eis ꝓfectꝰ ſũ in macedoniam.

g Deo aũt gratias/ qui ſẽper triũphat nos in xp̃o ieſu.

h ⁊ odorẽ notitie ſue manifeſtat p nos/ in omni loco.

i qꝛ chriſti bonꝰ odor ſumus deo/

in ijs qui ſalui fiunt ⁊ in ijs qui pereũt.

a Alijs quidẽ odor mortis in mortem/ alijs aũt odor vite i vitã/

b ⁊ ad hec quis tã idoneus?

mittit, ſed queſtus prædicare facit) tam ſe idoneum iactitet quàm nos Deus facit ido- neos. c Abſit autem à nobis, vt tales ſim⁹ quales(prohdolor) videmus plurimos, ſub ſpecie doctorum ambulantes: qui verbum Dei, non ſynceriter nec ſimpliciter prædi- cant, propter Deum. d ſed cauponantium more commixtum cum humanæ ſapientiæ aut eloquentię impuritatibus, aut iudaica- carum obſeruantiarum vanitatibus, ad queſtum & lucrum prædicant, ſiue potius ven dunt. e Nos vero ſyncere, integre & pu- re, quemadmodum à Deo accepimus coram Deo iudice, in CHRISTO (id eſt, ſecun- dum CHRISTI voluntatem, & pro- pter eis amorem) prædicamus, quod nobis eſt commiſſũ ſanctum Euangelii verbum.

c Nõ ei ſumus ſicut plurimi/

d adulterantes ver bum dei/

e ſed ex ſynceritate/ ſicut ex do/ corã deo in chriſto loquimur

TEXTVS. CAP. Tertium.

a Incipimus iteruz noſmetipſos cõmen dare. Aut nunquid egemus(ſicut quidã cõmẽdatitijs epiſto- lis/ ad vos/ aut ex vo bis?

b Epiſtola nr̃a vos eſtis ſcripta in cordi bus noſtris/

c que ſcitur & legit̃ ab oibus hoibus/

d manifeſtati quoniã epiſtola eſtis xp̃i.

e miniſtrata a nobis & ſcripta nõ atramẽ to/ ſz ſpũ dei viui:

ELVCIDATIO CAPI. tertii.

a SEd nunc iam incipimus noſ- ipſos iterũ commendare. An ve- ro egemus (ſicut quidam faci- unt) commendatitiis epiſtolis, ab aliis ad vos acceptis, quas nobiſ- cum circunferamus, aut à vobis acceptis, ad alios circunferre? Non vtique. b Epiſto- la enim commendans & teſtificans Apoſto- latus mei authoritatem, ac veritatem, voſip ſi eſtis quam ego in corde meo deſcriptam mecũ deporto: c quæ epiſtola intelligitur, & legitur, ſeu conſideratur, ab omnibus ho minibus, veſtram conuerſationem & fidem contuentibus: d dum manifeſtamini, per exhibitionem virtuoſæ conuerſationis ve- ſtræ, quaſi epiſtola ſitis, in qua deſcriptus eſt Chriſtus, e per noſtrũ miniſterium: ſcripta, inquam, non atramento, ſed ſpiritu dei viui. f Non in tabulis lapideis(quemadmodum

ſcripta

ſcripta erat lex Moyſi)ſed in tabulis,quę ſūt
veſtra corda,nō iā lapidea(queadmodū ad-
huc habēt increduli) ſed mollia & ſpūſſācti
inſcriptionis bene ſuſceptibilia. g Fiduciā
aūt talem habemus, & ſic confidenter loqui
mur,vt audeamus aſſerere,quod noſtro mi
niſterio hæc ſunt peracta,quæ diximus:non
quaſi per noſipſos , vel minimum quidlibet
cogitare ſufficiamus,quaſi à nobiſipſis et nō
à Deo,quanto minus grande aliquid opera-
ri:ſed quicquid poſſumus et valem⁹,ex Deo
habemus vt valeamus. h Qui etiam idone
os nos fecit,adminiſtrationi noui teſtamenti:
quod non eſt in litera ſitum aut carne,ſed in
ſpiritu et veritate. i Nam legis litera, mor
tis occaſionem præbet : ſpiritus autem no-
uæ legis,vitam confert credentibus.Hæc au
tem adminiſtratio noui teſtamenti , magna
gloria eſt eius cui credita eſt. a Si enim mi
niſtratio legis,quæ mortem infert in lapidi-
bus deſculpta,literis viſibilibus facta fuit cū
magna adminiſtrantis gloria et claritate,a-
deo vt non poſſent filii Iſrael directo aſpectu
intendere in faciem Moyſi,præ nimia clarita
te & gloria, quæ tamen gloria, nouæ legis
aduentu euacuatur: b multo igitur magis
miniſtratio nouę legis,erit cum adminiſtran
tis ſpirituali & interna gloria. c Nam ſi
adminiſtratio legis,quæ occaſionem præbet
condemnationis , iis qui ad eam alligantur,
non fuit ſine gloria & magna claritate, d
multo magis miniſtratio nouæ legis , quæ
per ſe iuſtificat & ſaluat , erit per gloriam.
e Imo vero,ob præcellentē nouæ legis glo
riam, neque glorificatum dici debet veteris
legis illius miniſterium , quod tamen aliqua
in parte claruit, per exteriorem vultus glo-
riam. Non enim eſt digna comparatio huius
& illius internę,quam habent in ſpiritu,ad-
miniſtratores nouæ legis. f Nam ſi ea lex

f non in tabulis la-
pideis ſed in tabulꝭ
cordis carnalibus.

g Fiduciam autem
talem habemus per
Chriſtum ad Deuz/
non quod ſufficien-
tes ſim⁹/aliquid co-
gitare a nobꝭ/quaſi
ex nobis/ſed ſuffici-
entia noſtra ex Deo
eſt.

h Qui et idoneos
nos fecit miniſtros
noui teſtamenti/ nō
litera/ſed ſpiritu.

i Litera enim occi-
dit/ ſpiritus autem
viuificat.

a Quod ſi miniſtra
tio mortis literis de
formata in lapidib⁹
fuit in gloria/Ita vt
non poſſent intende
re filij Iſrael in faci
em Moyſi / propter
gloriā vultus eius/
que euacuatur.

b quomodo nō ma-
gis miniſtratio ſpi-
ritus erit in gloria?

c Nam ſi miniſtra-
tio damnationis/ in
gloria eſt/

d multo magis abū
dat miniſterium iu-
ſtitie in gloria.

e Nam nec glorifi-
catum eſt/ quod cla
ruit in hac parte/
propter excellentē
gloriam.

f Si enim quod e-
uacuatur per glorꝭ

am eſt/multo magis quod manet/in gloria eſt.

g Habentes igitur talem ſpem/multa fiducia vtimur/

h & non ſicut Moyſes ponebat velamẽ ſuper faciem ſuam/ vt non intenderent filij Iſrael in faciem eius/quod euacuatur / ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum.

a Uſque in hodiernum enim diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum / quod in Chriſto euacuatur: b ſed vſque in hodiernum diem/ cum legitur Moyſes/ velamen poſitum eſt ſuper cor eorum/ c cum autem cõuerſ⁹ fuerit ad dominũ auferetur velamen.

d Dominus autem ſpiritus eſt/ vbi aũt ſpiritus domini/ ibi libertas.

quæ ſuo tempore irrita fieri debeat,per gloriam fuit adminiſtrata,multo amplius ipſa quæ manet)ſemper, per gloriam adminiſtrari debet. g Hæc igitur credẽtes ſic habere, & ſic ſperantes, fiducialiter admodum corã Deo & hominibus agimus,nihil diſſimulantes,neque occultantes. h Et non ſic modo facimus,quomodo olim Moyſes faciebat,ponens velamen ſuper faciem ſuam, propter filios Iſrael,non potentes in claritatem vultus eius intendere: vt per hoc ſignificaretur,filios Iſrael velamento ac vmbris tantum intẽdentes, non proſpicere in faciem legis, quæ eſt euacuanda, id eſt, in Chriſtum, qui finis eſt legis,& eadem ratione,eius quoque facies nominari poteſt. Legis enim vmbræ, velamen ſunt,& poſteriora legis dici poſſunt. Ipſe autem finis legis, Chriſtus, & quæ de eo veritatis myſteria per figuras legis præſignata facies & anteriora legis dici poſſunt. a Et in hodiernum vſque diem, idem illud velamen, non remotum nec diſcoopertum, manet (vt olim)in lectione veteris teſtamẽti,quod per Chriſtum (qui omnes figuras in ſeipſo compleuit & terminauit)eſt euacuatum: b ſed in hodiernum vſque diẽ, apud Iudæos,cum leguntur libri Moyſi, velamen illud ſuper cor eorum poſitum manet, & deponi velamen non permittunt,vmbris adhuc inhærentes. c Neque ſpes eſt,velamentum iſtud carnalis legis intelligentiæ,aliquãdo auferendum de cordibus eorum: imo nec poteſt, niſi cum per fidem ſe ad Deum conuerterint. Tunc enim auferetur velamen iſtud,& execratio, & obtuſitas omnis de cordib⁹ eorum. Conuerti autem oportet ad Deum,in ſpiritu per fidem. d Dominus enim ipſe ſpiritus eſt,non corpus:Quicunque vero ſpiritum domini in ſe habet inhabitantẽ: veram ille eſt libertatem per hunc aſſequutus.

Per ſpiritum enim,& à peccatis efficimur liberi,& à legis ſeruitute, in Euangelii traducimur libertatẽ. e Nos autẽ omnes modo qui in Chriſtũ credim⁹,ſine vmbris,velo depoſito, & veritate manifeſtata,gloriam domini in nobis velut in ſpeculo recipientes,et velut in ſpeculo conſpicientes, f à claritate Dei,in claritatem transformamur,ad imaginẽ Dei,defluente in noſtrũ intellectum illius æternæ et immẽſę lucis modo aliqua particula,ſecundum quam ei conformes & ſimiles efficimur,deiformeſque dicimur. g Idq; à domini ſpiritu,per quem,nobis claritas,et deiformitas iſta confertur.

e Nos vero omnes/ reuelata facie gloriam domini ſpeculantes/

f in eandem imaginẽ tranſformamur/ a claritate in claritatem/

g tanquam a domini ſpiritu.

TEXTVS. CA. Quartum.

ELVCIDATIO CAP. IIII.

a TAnta igitur adminiſtratione, ſecundum Dei miſericordiam,nõ pro noſtris meritis non credita, nequaquam in bono torpemus: b ſed omni cura eiicimus è nobis etiam quæ occulta ſunt peccata: Non cõuerſantes in calliditate, neq; verbũ Dei aliter quàm proponi debet prædicãtes,ſed ſimpliciter manifeſtando ſolidam fidei veritatem,ſicque apud omnes conuerſando, vt cõmendabiles merito omnium conſcientiis videri debeamus,ſecundum Deum. c Quod ſi Euangelii noſtra prędicatio , in aliquibus ſepulta,nullum efficit fructum , in reprobis id contingit,quum in aliis plurimũ proficiat. d Quorum,quum ſint infideles,Deus huius ſæculi (id eſt, diabolus, mundi princeps)mentes excæcauit,ita vt illuminatio Euangelii,quód eſt de gloria Chriſti,in eis fulgorem ſuum immittere nõ valeat. Qui Chriſtus,Dei patris inuiſibilis eſt imago conſubſtantialis,& coæqualis per omnia. e Iccirco aũt Euangeliũ iſtud gloriæ Chriſti, ſynceriter (vt diximus) ſine adulteratione prædicamus , quoniam non noſipſos prædicamus, id eſt, noſtram gloriam, aut no-

a Ideo habẽtes hãc adminiſtrationẽ iuxta quod miãs cõſecuti ſum⁹ non deficimus:

b ſz abdicam⁹ occulta dedecoꝛ/nõ ambulãtes in aſtutia/neq; adulterãtes verbũ Dei:ſz in manifeſtatione veritat/ꝯmendãtes noſmetipſos ad oẽs cõſcientiã hominum corã Deo.

c Quod ſi etiã opertum eſt Euangeliũ noſtrũ/ in iis qui pereunt eſt opertum:

d in quibus Deus huius ſeculi excecauit mentes infidelium / vt non fulgeat illis illuminatio Euangelii glorie chriſti/q eſt imago Dei.

e Non enim noſmet ipſos pdicamus/ ſed Ieſum Chriſtũ dominum noſtrum,

ſtra quærentes commoda:ſed Ieſum Chriſtũ noſtrum dominum(vt æquum eſt) prædicamus,illius gloriam & honorem & profectũ quærentes.

f nos autẽ / ſeruos veſtros / per Jeſuȝ /

f Nos vero, non aliud nos exhibemus,quàm ſeruos & miniſtros veſtros, per dominum Ieſum: qui nos ſua benignitate dignatus eſt eligere in ſeruos ſuos, ad adminiſtrandam vobis prędicationem Euangelii.Dignum autem & iuſtum eſt,vt ſerui, non ſuam,ſed domini gloriam quęrant. Nos inquam , ſerui tantum ſumus , Deus autem principalis author & operator eſt , fidei veſtræ.

g Quoniam Deus / qui dixit de tenebꝛiſ lucem ſplendeſcere / ipſe illuxit in cordibus noſtris /

g Nam qui in principio creationis mundi , cum adhuc tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi ſolo verbo fecit poſt tenebras lumen ſplendeſcere quum diceret,fiat lux,et facta eſt lux:idem ipſe nunc in hoc tempore gratiæ pulſis tenebris infidelitatis,lucis ſuæ radiis illuminauit corda noſtra,

h ad illuminationẽ ſcientie claritatiſ Dei / in facie Chꝛiſti Jeſu.

h ad accipiendum,per fidem cognitionem claritatis & glorię Dei,quę inhabitat in homine Chriſto,& in eo videtur: quoniam qui videt filium,videt & patrem.

i Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus.

i Hunc vero theſaurum illuminationis & claritatis ſpiritualis magnum ſane & precioſum, nos poſſidemꝰ à Deo,in vaſculis fragilibꝰ,corporibꝰ ſcilicet humanis, quæ & ſupra modum fragilia ſũt atque debilia, & tamen in eis noſter ſpiritꝰ, poſſeſſor cœleſtium gratiarum,inhabitat.

a vt ſublimitas ſit virtutis Dei / ꝛ non ex nobis.

a Idque ob hoc Deus ita diſponit , vt tota quę in nobis conſpicitur claritas,gloria,atq; perfectionis ſublimitas,ex virtute Dei , non ex nobiſipſis eſſe cognoſcatur,Deoque,et nõ nobis aſſcribatur ad gloriam.Quomodo autem fragilia & contemptibilia ſimus vaſcula,ipſæ noſtræ quotidianæ paſſiones patenter demonſtrant, quemadmodum ipſa ad tolerandum virtus,in nobis cęleſtis gratię theſaurum comprobat.

b Jn omnibꝰ tribulationẽ patimur / ſȝ non anguſtiamur:

b Per omnia enim quotidie variis tribulationibus obruimur,

ſed

ſed ex virtute cæleſtis gratiæ, animus in Chri
ſto liber ac dilatatus, nequit anguſtiari. c
Frequenter velut in rem deſperatam addu-
cimur, & ad extremam vſque peruenimus,
vel rerum, vel conſilii, inopiam: Nunquam
tamen nos Deus prorſus deſtituit ſuo, neque
auxilio, neque conſilio. d Perſequutiones
quidem varias ſuſtinemus, ſemper autē ad-
eſt nobis dominus pro eius nomine patienti-
bus. e Habemur quidem contemptui, & il
ludimur: conſcientiæ tamen bonæ teſtimonio
innixi, non confundimur hominum oppro-
briis. f Et ſi ad mortis vſque pericula, ve
lut in terram, in infinitam fortunam proſter
nimur, perire nos non ſinit diuina cuſtodia.
Quid multa? g Semper in corpore noſtro
quocunque pergimus, Chriſti mortificatio-
nem in animi patientia nobiſcum deferimus,
& in corpore exhibemus, atque exprimimꝰ:
h vt tandem aliquando, vita & gloria Ie-
ſu in noſtris corporibus manifeſte reluceat.
i Continuis enim mortibus in hac carne a-
gentes, propter Chriſtū afficimur: vt in car-
ne eadem, quæ nūc quidē eſt mortalis, vita Ie
ſu in futuro palam fiat. Ergo (vt concludā)
in nobis quidem mors nunc viuit & regnat,
qui in pœnalitatibus & afflictionibus peri-
culiſque ſumus aſſidui: b in vobis autem
propter mortificationes noſtras vita proue-
nit fidei: quoniam per noſtras paſſiones, vo-
bis fides annunciatur, & in vobis confirma-
tur. c Nos vero eodem donati ſpiritu, quo
& olim Dauid in ſcriptura loquebatur, di-
cens: Credidi, propter quod & loquutus ſū,
ſimiliter credimus, propter quod etiam nos
qui credimus, item & audacter loquimur:
d Scientes hoc, quod is qui Ieſum ſuſcitauit,
nempe Deus pater, & vos item ſuſcitabit cū
Ieſu, & conſtituet in gloria ſua, vna cum vo
bis ſimiliter reſuſcitatis. e Omnia enim pro

c apoꝛiamur / ſed nō deſtituimur:

d Perſecutionē patimur / ſed nō derelinquimur:

e humiliamur ſꝫ nō cōfundimur:

f Deijcimur ſed non perimus.

g Sēper mortificationē ieſu xpi i corpore noſtro circūferentes.

h vt ⁊ vita Ieſu manifeſtetur in corporibꝰ noſtris.

i ſēper enī nos q̄ viuimꝰ / in mortē tradimur ꝓpter Ieſū / vt ⁊ vita ieſu manifeſtetur in corporibꝰ noſtris.

a Ergo mors in nobis operatur /

b vita aūt in vobis.

c habētes aūt eūdē ſpm̄ fidei / ſicut ſcriptū eſt: Credidi propter quod locutꝰ ſū ⁊ nos credimꝰ / ꝓpt quod ⁊ loquimur /

d ſciētes qm̄ qui ſuſcitauit Ieſū / ⁊ nos cum ieſu ſuſcitabit ⁊ conſtituet vobiſcū

e Omnia enim pro-

pe domum non temporalem artificis manu factam, ſed æternam duraturam in cœlis ip ſam dico ſempiternam gloriam, & cœleſtem in dei claritate manſionem. b Nam & pro hac expectatione gemitus emittimus, deſiderantes illa quæ nos manet gloriam cœleſtem indui, vt per eam omnis quæ nunc eſt, tegatur miſeria: quod & continget ſuo tempore, c ſi ita modo vixerimus, vt in nouiſſimo, veſtimento operti charitatis, & non nudi bonis operibus, inueniamur. d Qui enim in hoc tabernaculo militiæ (corpore inquam) adhuc agimus, ex intimis gemitus damus, onerati carnis pondere: e Propterea quod nolumus quidem prorſus corpore ſpoliari, quaſi ipſum per ſe habeamus odio, ad hoc vt ipſum pereat omnino, ſed magis deſyderamus, & corpus ſeruare, & gloria illa cœleſti ſuperornari. f Ita vt omnis mortalitas & omnis craſſities corporis à vita illa gloriæ, prorſus ſic glorificato corpore abſorbeatur. g Quia autem ad hoc nos modo aptos reddit, & in finem ad illud perducet, Deus eſt, & præter eum nemo. h A quo nequicquam dubitemus interim ſpiritum ſanctum in pignus promiſſionis, accepimus. i Nos igitur audaci & forti animo bene confidentes, & ſciẽtes quoniam dum in corpore iſto ſumus prę ſentes in ea quaſi in domo habitantes peregrinamur adhuc abſentes à Domini beata præſentia: a quoniam quidem per fidem nunc adhuc ambulamus & in itinere ſum⁹, nondum per ſpeciem præſentes facie ad faciem videmus, neque in patria adhuc ęterna conſiſtimus, ad quam pergimus. b Audentes, inquam, & hoc ſcientes audemus, hoc eſt bonam fiduciam & bonam voluntatem bonumque deſiderium habemus, vt magis

manu factã, ſed eter nam in celis.

b Nã & in hoc gemiſcimus habitationẽ nr̃am que de celo eſt ſuperidui cupiẽtes.

c ſi tñ veſtiti, nõ nudi inueniamur.

d Nã & qui ſum⁹ in hoc tabernaculo, ingemiſcim⁹ grauati.

e eo quod nolumus expoliari.

ſed ſuperueſtiri:

f vt abſorbeatur quod mortale eſt, a vita:

g qui aũt effecit nos in hoc ipſum, deus,

h qui dedit nobis pignus ſpũs.

i Audentes igitur ſẽp & ſciẽtes, qm̃ dũ ſum⁹ i hoc corpore, peregrinamur a dño.

a Per fidẽ em̃ ambulamus,

& non per ſpeciem.

b audem⁹ aũt & bonam voluntatẽ habem⁹ magis peregrinari a corpore & pñtẽs

mus: dum nobis exhibita eius beneficia commemoramus, ne me ſemper coram vobis tacente, & aliis contra gloriantibus, mea apud vos depereat authoritas, atque ita in contemptum veniat verbum Dei, & fructum dignum non faciat, quod per nos vobis eſt prædicatum. b Siue econtrario, fragilitatis noſtræ conſcij humiliora loquimur, & hoc ipſum ad veſtram loquimur ædificationem: ne forte ſemper gloriantes & magna loquẽtes, à vobis iactabundi habeamur, aut formam demus humilitatem deferendi: atque vt ex noſtris humilitatibus, quas veſtri cauſa ſuſcepimus, in noſtri amorem vehementius ardeatis & in ſancti euangelii fructu, proficiatis amplius, charitas enim Chriſti nos compellit, vt pro veſtrum omnium ſalute operanda & confirmanda tentemus omnia, & prorſus nihil omittamus eorum quæ ad veſtram ſalutem promouẽdam poſſint adiuuare: d dum illud perpendimus ac ponderamus apud noſipſos de charitate CHRISTI, quoniam ſi pro omnibus hominibus vnus ipſe mortuus eſt, ergo mortui erant omnes, per vnum illum viuificandi. e Simul & illud quoniam ad hoc vnus ipſe pro omnibus mori voluit chriſtus dominus, vt qui per eum iam viuunt in fide non amplius iuxta ſua viuant deſyderia, f ſed iuxta voluntatem eius qui pro peccatis noſtris mortuus eſt, vt nos ſimiliter peccato moreremur, & pro nobis reſurrexit, vt nos eius exemplo, in vitæ nouitate ſimul cũ eo reſurgeremus. Quæ quum perpendimus dominum Chriſtum pro omnium ſalute ꝑ egiſſe, & nobis videtur pro omnium omnino ſalute quibus modis fieri poteſt, grauiter elaborandum. g Nos itaque de cætero neminem ſecundum carnem, neque attendim⁹ neque approbamus: poſtquam per Chriſti

mor

b ſiue ſobrĳ ſum⁹, vobis.

c Charitas em̃ xp̃i vrget nos,

d eſtimãtes hoc q̃m ſi vnus pro oibus mortuus eſt, ergo oẽs mortui ſunt:

e Et pro oibus mortuus eſt chriſt⁹: vt & qui viuunt: iam non ſibi viuant:

f ſed ei qui ꝓ ipſis mortuus eſt, & reſurrexit,

g Itaq́, nos ex hoc neminem nouimus ſcd̃z carnem.

nem. g Et nos (ne noſtro deſimus officio) obſecramus vniuerſos pro nomine Chriſti atque etiam vice Chriſti, vt reconciliationē factam credendo acceptetis, & pœnitentiam agentes credenteſque deo, reconciliari ſtudeatis. Vere enim non eſt negligenda hæc reconciliatio, quæ modo mirabili perfecta cognoſcitur. h Chriſtum enim dominum qui peccatum nūquam fecit, imo nec cogitauit vt faceret ipſe pater pro noſtris peccatis expiandis in oblationem pro peccato dedit, atque etiam (propter pœnę nouitatem) velut maximum peccatorem reputari fecit: i vt ſic per illius mortem à peccatis mundati efficeremur nos abundāter iuſtificati corā deo, per ipſum.

g Obſecram⁹ p xp̄o reconciliamini deo.
h Eū qui non nouerat peccatum,
p nobis pctm̄ fecit,
i vt nos efficeremur iuſtitia dei, in ipſo.

ELVCIDATIO CAP. ſexti.

TEXTVS. CAP. ſextum.

VOlentes ergo iuxta officium legationis noſtræ, Deo & veſtrā iuſtificationem tali in modo quęrenti cooperari, atque etiam vobis, in conſequendo propoſitam reconciliationem adiumentum impendere, a exhortamur, ne gratiam dei tantam, ſinatis fruſtrari in vobis: quod fiet, ſi non curetis illius tantæ gratiæ per fidem participes fieri, & ea digne viuere. b Dicit enim ſcriptura: Tēpore accepto audiui te, et in die ſalutis adiuui te. Quæ ſcriptura hoc potiſſimum gratiæ tempus reſpicit. c Ecce enim nūc tēpus habemus acceptabile, in quo accepta eſt Deo hominum pœnitentia, pœna à chriſto perlata, quæ erat peccatis debita. d Nunc dies eſt, in quo ſalutem quilibet per pœnitētiā valet facile conſequi vt merito nemo debeat tantam nunc ppoſitā ſalutē negligere.
e Exhortamur, inquam, omni diligentia nemi

a Adiuuātes aūt exhortamur, ne i vacuum gratiā d ei recipiatis.
b Ait ei: tpe accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te.
c Ecce nūc tēp⁹ acceptabile,
d ecce nūc dies ſalutꝫ
e Nemini dātes vllā

offenſionē/ vt nō vituperetur miniſterium noſtrum.

nemini vllam dantes offenſionis cauſam: vt ne, vel in minimo poſſit quantum in nobis eſt, ab aliis noſtra hæc adminiſtratio euangelii vituperari, aut vllam ex noſtra conuerſatione ſatis ſuſtinere poſſit calumniam.

f Sed ī oīb⁹ exhibeam⁹ noſmetipſos/ ſicut dei miniſtros in multa patientia ī tribulationib⁹/ in neceſſitatib⁹/ ī anguſtijs/ ī plagis/ in carcerib⁹/ ī ſeditionib⁹: in laborib⁹/ in vigilijs/ in ieiunijs.

f Sed per omnia exhibeamus nos, ſicut veros Dei veri miniſtros, per multam patientiam in aduerſis ſuſtinendis: nempe in tribulationib⁹ qb⁹ affligimur, in neceſſitatibus atq; indigentiis corporalibus, quas frequēter patimur, in anguſtiis cordis vel corporis, in verberibus, in carceribus, ī ſeditiōibus cōtra nos excitatis, in laboribus manuum, in vigiliis, tum propter labores nocturnos, tum propter orationis ſtudia in ieiuniis voluntate ad caſtigationem carnis aſſumptis.

g in caſtitate/ in ſciētia/

g Nō ſolum autem in patientia, ſed etiam in omnimoda caſtitate mentis & corporis, ſcientes pariter & diſcretionem habentes, quomodo aut quid in occurrentibus omnibus ſit agendum.

h in longanimitate/

h longanimiter ferentes illa aduerſa, & expectantes promiſſa cœleſtia animi manſuetudine & lenitate ſuaues, nullamque habentes amaritudinem, etiam erga eos qui nos tribulant,

in ſuauitate/ i in ſpū ſancto. ī charitate nō ficta/

i in ſpiritu ſancto qui nobis donat hæc omnia: ſuper omnia autem in charitate vera, non ficta nec ſimulata, quam ille diffundit in cordibus noſtris,

a in verbo veritatis/

a in verbo veritatis, vt illud nūq̄ adulterem⁹ aut falſifi cem⁹,

b in virtute dei/

b nō tāq̄ ex noſtra virtute, ſed tāq̄ ex virtute dei, qui p nos vt miniſtros, operatur omnia.

c Per arma iuſtitie/ a dextris ⁊ a ſiniſtrꝭ.

c Exhibeamus (inquam) nos armati iuſtitia, & operibus iuſtitiæ, quibus à dextris & ſiniſtris incedamus ſecuri, vt nec proſperis efferamur, neque aduerſis deiiciamur:

d Per glīaz ⁊ ignobilitatē/ p infamiā ⁊ bonam famam.

d inter gloriam & contemptum, inter infamiam & bonam famā, inter quæ nos facit iuſtitia ſecuros incedere.

e vt ſeductores ⁊ veraces: ſicut q̄ ignoti

e Aeſtimati ſeductores quum ſimus veraces. Quaſi ignobiles ſimus, quum ſimus Deo & ve-

& veſtris etiam conſcientiis bene cogniti. Quaſi morientes reputati cum viuamus apud deum. f Tanquam afflictionibus caſtigati, quum tamen necdum ſimus caſtigatione mortui. Quaſi triſtes quum tamen ſemper ſimus in domino gaudentes. g Sicut egentes, quum tamen plurimorum ipſi penuriam ſuppleamus, tam in ſpiritu quàm in corpore: Quaſi nihil habentes, quum poſſideamus omnia, deum poſſidentes intra nos qui eſt omnia: & de omnibus etiam temporalibus, quantum domino placet, ſufficientiam habentes, ita vt plura nec velimus nec optemus. Filioli mei, quid plura dicam vobis? h Ecce os meum patet ad vos, quærens eloqui vobis plurima. Neque os modo patet, ſed & cor noſtrum in amore veſtri dilatatum eſt valde. Ex multo enim amore, loquor hæc vobis. i In corde noſtro anguſto loco nō eſtis, cum vos ampliſſimo amoris ſinu contineam. Sed anguſti eſtis, in veſtris viſceribus, anguſto & modico amore nos diligentes. a Vos autem eandem erga nos remunerationem habentes, paremque amorē rependentes, qualem erga vos habeo, etiam veſtri affectus latitudinem expandite, vt in eo nos recipiatis, ampliuſque diligatis. Dico autem hoc vobis, vt pater filiis paterno iure hoc exigens. Non enim cōuenit vt pater pl⁹ diligens minus diligatur a filiis: & merito poſtulat à filio pater, æqualitatem ſui amoris, ab illo rependi. b Ante omnia autem & ſuper omnia tanquam filios chariſſimos vos rogo, ac moneo ne cum infidelibus habeatis commercia, aut familiaria conſortia ad participandum infidelitati eorum. c Quid enī commune habet iuſtitia (qua debent eſſe inſtructi Chriſtiani) cum iniquitate, qua pleni ſunt infideles? d Aut quæ poteſt eſſe ſocietas inter lucem & tenebras? Vos autem ſi

ꝛ cogniti quaſi morientes/ ꝛ ecce viuimus:
f vt caſtigati/ ꝛ non mortificati: quaſi triſtes ſēper aūt gaudētes:
g ſicut egentes/ multos aūt locupletantes/ tāq̄ nihil habētes/ oia poſſidētes.

h os noſtrum ptʒ ad vos/ o Corithij cor noſtrū dilatatū eſt.

i Nō anguſtiamini i nobis/ anguſtiamini aūt in viſcerib⁹ veſtris.
a Eādē aūt habētes remunerationem (tāq̄ filijs dico) dilatamini ꝛ vos.

b Nolite iugum ducere cū infidelibus.

c Que enī participatio iuſtitie cū iniquitate?

d Aut q̄ ſocietas lucis ad tenebras?

e que aũt ꝯuẽtio xp̄i ad Belial? aut que pars fideli cũ infideli? Quis aũt cõſenſꝰ tẽplo dei cũ idolis? f Uos ei eſtis tẽplũ dei viui, ſicut deus dicit,

g Qm̃ ĩhabitabo in illis, ⁊ inambulabo iter eos, ⁊ero illoꝝ deꝰ, ⁊ ipſi erũt mihi populus.

h Propter quod exite de medio eoꝝ, ⁊ ſeparamini dicit dñs.

i ⁊ immũdũ ne tetigeritis.

a ego recipiã vos, ⁊ ero vobis i patrẽ, ⁊ vos eritis mihi in filios ⁊ filias dicit dominꝰ omnipotens.

lii lucis eſtis: ipſi vero tenebrę. Quid conuenit Chriſto cum diabolo? Aut in quo participat fidelis cum infideli? Et quid conſonat inter templum dei (quod vos eſtis) & idola quæ illi colunt? f Vos enim eſtis templum Dei viuentis: iuxta quod in ſcriptura Deus loquitur, tunc quidem ad carnaliter Iudæos nunc autem ad omnes credentes, dicens: g Inhabitabo intra eos, & in medio eorum ambulabo, ad curam & cuſtodiam eorum: præſtabo me eis Deum ac patrem, & ipſi erunt mihi cultu debito ſeruiẽtes. h Et quoniam tam ſingulari vos electione præ cæteris elegit, idcirco exite de medio infidelium, execrantes atque auerſantes omnem infidelitatem eorum, & elongamini ab eorũ maliciis, i & nõ cõmunicaueritis, participaueritis, neq; conſenſeritis immundicijs eorũ a Quod ſi feceritis (dicit dominus) ego vos mihi adoptabo, meq; exhibebo vobis patrem, & vos habebo vt filios & filias, quod maxi mi eſt proculdubio honoris & gloriæ.

TEXTVS. CAP, Septimum.

a Has ergo habẽtes pmiſſiones chariſſimi emũdemꝰ nos ab oĩ inquinamẽto carnis ⁊ ſpũs,

b pficiẽtes ſãctificationẽ in timore dei.

c Capite nos. Neminẽ leſimꝰ nemi nẽ corrupimꝰ, nemi nẽ circũuenimus.

ELVCIDATIO CAPI. VII.

a Ales ergo ac tantas promiſſiões T nobis à deo tam dignãter factas, cũ acceperimus, & iam ſpe (certi de effectu) teneamus, fratres chariſſimi, curandũ eſt nobis: vt ab omni eo quod vel corpꝰ vel mentem commaculare poteſt, emundemus noſipſos, b in puro ac ſancto timore Dei ꝑfectam nobis ſpiritus noſtri ſanctitatem cõparare nitentes, non contenti apud homines iuſti tantum ac ſancti videri: quemadmodũ pſeudo apoſtoli faciunt, quibus ſufficit iuxta exterioris conuerſationis apparentiam, qualemcunque ſãctitatem ſecundum corpus prętendere. c Suſcipite intra animum veſtrum, quæ dicturi ſumus. Ecce nemini nocumentum intulimus, neminem peruertimus, aut ſeduximꝰ, neminẽ etiã fraudauimus: quę forſi-

forſitã ab aliis perpeſſi eſtis, qui vobis & no cumenti plurimum intulerunt, & adultera ta doctrina vos adniſi ſunt corrumpere, & ſuis blandimentis, veſtra vobis temporalia fraudulenter abſtulerunt. d Non autẽ iſta vobis dico ad veſtram condemnationẽ, quã ſi de vobis deſperans, ac volens vos tanquã deſperatos abiicere à cura noſtra. e Nam ante diximus, tanta vos charitatis latitudine à nobis diligi, tantamq; & curam & ſolicitudinem nos pro vobis gerere, vt vobiſcum & pro vobis mori & viuere parati ſimus, f Neq; fieri poteſt vt de vobis propter pſeudoapoſtolorum fraudes deſperem qui multam inſuper habeo de vobis, & in vobis fiduciam, multum etiam ac ſæpe apud alios de vobis glorior. g Ecce enim iam plenus ſum conſolatione, & amplius nunc abũdo gaudio in omni tribulatione, quam ante affligebar. h Et primum quidem de pondere tribulationis noſtræ, de qua loquimur illud ſcitote quod cum in Macedoniam veniſſemus, continuum ibi laborem, & tribulationes paſſa eſt caro noſtra, omni ex parte. i Nã extrinſecus quidem, ſeditionibus & variis afflictionibus oppugnabamur. Intrinſecus autem, timore periculorum, tam ex noſtra quàm diſcipularum porte vexabamur. a Sed qui in afflictiõibus poſitos cõſolari ſemper ſolet, nempe deus: ipſe nos eſt conſolatus per aduentum Titi coadiutoris noſtri. b Nõ ſolum autem per ipſius aduẽtum, ſed etiã p conſolationem illam, qua ſe narrauit à vobis conſolatum: dũ mihi retulit veſtrũ deſideriũ emendandi quæ arguerã veſtrum pro pctis fletũ, & feruentem zelũ veſtrũ, quo p meo agebatis honore cõtra pſeudoapoſtolorũ fautores, ita vt ex hac cauſa, magis etiam gauderẽ. c Qm̃ etſi vos contriſtaui in priore epiſtola nõ me pœnitet, d Et ſi pœnitẽtię forſitã

d Nõ ad cõdẽnationẽ veſtram dico.

e Prediximꝰ eñi/ q in cordibus noſtris eſtis/ad cõmoriẽdũ ⁊ conuiuẽdũ.

f multa mihi fiducia eſt apud vos/ multa mihi gloriatio p vobis.

g Repletꝰ ſũ cõſolatione/ ſuperabundo gaudio / in oĩ tribulatione noſtra.

h Nã ⁊ cũ veniſſemꝰ in Macedoniã/ nullã requiẽ habuit caro noſtra/ ſ3 oẽ3 tribulationẽ paſſi ſumus.

i Foris pugne intus timores.

a Sed quicõſolatur humiles/ cõſolatꝰ eſt nos deus/ in aduẽtu Titi.

b Nõ ſolũ aũt in aduẽtu eius/ ſ3 etiã in cõſolatione qua cõſolatus eſt in vobis referẽs nob' veſtrũ deſideriũ/ veſtrũ fletũ veſtrã emulationẽ p me/ ita vt magis gauderem.

c Qm̃ ⁊ ſi cõtriſtaui vos i epiſtola nõ me penitet.

d Et ſi peniteret vi

dēs quod epiſtola il la/ & li ad horā vos cōtriſtauit/ nūc gau deo/

e nō qz ↄtriſtati e= ſtis/ſz qz ↄtriſtati eſtis/ad penitētiā3/

f Cōtriſtati em̄ eſtis ſcd̄3 deum/ vt in nul lo detrimētū patia= mini ex nobis.

g Que em̄ ſcd̄3 deū triſtitia eſt penitentia in ſalutē ſtabilē operatur/

h ſeculi aūt triſtitia mortem operatur.

i Ecce em̄ hoc ipſū ſcd̄m deum contriſta ri vos/ quātā in vo= bis operat̄ ſolicitu= dinē/ ſed defenſionē a ſed indignationē3 b ſed timorē/ ſed de ſiderium/ ſed emula tionem/

c ſed vindictam/

forſitan nonnihil potuiſſet incutere, quod nimis duram increpationem ſcripſiſſem: tamen nunc gaudeo de ea, nec me quicquam pœnitet, videns quod epiſtola illa & ſi ad tēpus vobis triſtitiam incuſſit, profeciſtis tamen ex ea. e Non quod gaudeam de veſtra triſtitia, qui vobis optem ſempiternum gaudium: ſed quia per huius triſtitiæ amaritudinem, deueniſtis ad ſalutarem delictorū veſtrorum pœnitentiam. f Contriſtati enim eſtis, bona & ſancta triſtitia, quæ ſecundum Deum eſt: ita vt nullum damnū ex vobis & noſtra illa increpatione paſſi ſitis, qui inſuper & profeciſtis ex nobis. g Nam talis illa quæ ſecundum deum eſt ſancta triſtitia, operatur in homiue pœnitentiam ad ſalutem firmam ſolidam, atque ſempiternam. h Cum ſecularis triſtitia exaduerſo morti reddat obnoxios, quæ frequenter homines, in odium vel inuidiam, vel in deſperationem ſolet adducere. Vnde conſtat, vos ex nobis non ſolum nullum detrimentum accepiſſe, ex eo quod vos contriſtauimus, ſed inſuper maximum etiam fructum & commodum. i Ecce enim hæc ipſa triſtitia, qua ſecundum deum vos contriſtaui, magnam operata eſt in vobis ſolicitudinem, ad emendandum errata: Imo etiam defenſionem, pro nobis contra pſeudoapoſtolos. a Imò indignationem ardentem propter admiſſum peccatum, & aduerſus seductores illos per quos fuiſtis in peccata adducti: b imo timorem ne rurſum aliquando incideritis, imo deſyderium melioris vitæ: imo ſtudium æmulā di bona & mala cautius declinandi, c Poſtremo, etiam vltionem & vindictam, triſtitia illa eſt operata: quando vos ipſi peccatum quod in vobis erat, debita punitionē vindicaſtis, fornicarium illum è veſtro conſortio ſegregantes, atque alia ſimiliter de quibus

bus argueram emendantes. d Quid multa? Teſtimonium vobis perhibeo, quod quantũ ad hanc rem pertinet, per omnia ſynceriter & integre egeritis, iuxta voluntatem et deſyderium meum. e Igitur, & ſi ſcripſi acrius vobis per epiſtolam, non id modo feci propter illum qui fecerat fornicationem in vxorem patris, aut iniuriam proximo ſuo in iudicio. neque item ſolum propter eum qui patitur iniuriam, oppreſſus ab alio. f Sed etiam ob hoc, vt manifeſtum fieret omnibus vobis, quantam pro vobis gero, etiam abſẽs ſolicitudinem, coram Deo in veritate. g Quia vero ſic nos accipitis in charitate, quẽadmodum & ſcripſimus: in hoc, ex vobis, cõſolationem non paruam accepimus. h Cõſolatio autem hæc noſtra amplius nos lætificauit propter Titi gaudium, quo illum affeciſtis: quoniam (vt eo narrante didici) ab omnibus vobis ſpiritus refectionem & conſolationem accepit, propter humanitatem veſtram, quam illi exhibuiſtis, amore noſtri. i Et iam ipſe experientia cognouit, non vane me gloriari ſolitum, atque ita ego non ſũ confuſus: ſed quemadmodum ad vos ſemper ſermo noſter verus & firmus fuit, ita & gloriatio qua coram Tito ſumus ſubinde gloriati, nunc vera & non vana fuiſſe, comprobatur: a & iccirco nunc ex viſceribus ardentius vos amat, cum expertam in ſe recordatur veſtrum omnium obedientiam, quam illi meo nomine pręſtitiſtis, & quemadmodũ illum excepiſtis cum omni timore & reuerẽtia, omnem illi humauitatem impendentes. b Gaudeo, quod per omnia ſic libere poſſũ in vobis confidere, tam pręſens quàm abſens & meam erga vos confidentiam non ſinitis confundi,

d In omnibus exhibuiſtis vos incontaminatos eſſe negocio.

e Igitur et ſi ſcripſi vobis non propter cum qui fecit iniuriam, nec propter eũ qui paſſus eſt:

f ſed ad manifeſtandam ſolicitudinẽ noſtraʒ quam habem⁹ pro vobis corã deo: g Ideo conſolati ſumus.

h In ꝯſolatione aũt noſtra, abundanti⁹ magis gauiſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia refectus eſt ſpiritus eius, ab omnibus vobis.

i Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſũ, non ſũ ꝯfuſ⁹: ſed ſicut omnia vobꝭ in veritate locuti ſumus, ita ꝛ gloriatio noſtra q̃ fuit apđ Titũ, veritas facta eſt: a ꝛ viſcera eius abũdantius in vobꝭ ſũt, reminiſcentis omniũ veſtrum obedientiã quomodo cum timore ꝛ tremore excepiſtis illum.

b Gaudeo quod in omnibꝰ ꝯfido in vobis.

ELVCIDATIO CAP. VIII.

TEXTVS. CA. Octauum.

N Notã

a Notam autem facim⁹ vobis fratres/ gratiā Dei/ que data eſt in eccleſiſ Macedonie.
b et quod in multo experimento tribulationis/ abundātia gaudij ipſorū fuit/
c ⁊ altiſſia pauptas eorū abundauit in in diuitias ſimplicitatis eorum:
d quia ſecundū virtutem (teſtimonium illis reddo) ⁊ ſupra virtutem voluntarij fuerunt/
e cum multa exhortatione obſecrantes nos/ gratiam ⁊ communicationem miniſterij quod fit in ſanctos.
f Et non ſicut ſperauimus/ ſed ſemetipſos dederunt/ primū domino/
g deinde nobis per voluntatem Dei/

a N Otam autem facimus vobis fratres gratiam Dei, quā contulit eccleſiis Macedoniæ: Hoc eſt patientiam magnam, & miram liberalitatem ac miſericordiā, quā ipſi præ cæteris eccleſiis demonſtrant. b Et quod cum grauibus tribulationibus probati fuiſſent, non modo patienter ac ſine murmurationibus, verumetiam cum gaudio abundanti, illas ſuſtinuerunt pro Chriſto. c Et ſumma eorum paupertas, in qua exiſtunt, propterea quod à ſuis contribulibus paſſi ſint rapinam bonorum ſuorum, non eos minus fecit ſecundum Deum liberales: imo quo amplius pauperes facti ſunt, eo amplius diuites ſe reputāt in ſimplicitate cordis ſui, parati etiam aliis, quæ adhuc ſuperſunt, erogare. d Nam teſtimoniū illis perhibeo, quod iuxta facultatem ſuam, imo ſupra vires tenuium facultatum ſuarum, voluntarios ſe exhibuerunt, ad præſtandum eleemoſynam pauperibus in Hieruſalem: e multum nos exhortantes, imo rogantes, vt dignaremur eleemoſynam ab eis vltro oblatam acceptare, liceretque eis, per adminiſtrationem ſuorum bonorum, communicare ſanctorum neceſſitatibus: etiam ſi id minus exigeremus, propter nimiam ipſorum paupertatem. f Et non modo, ſicut credebamus, paululum quid contulerunt, ſed multo amplius obtulerunt ſeipſos, primum domino, cū pro eo gaudenter tribulationes paſſi ſunt, g deinde etiam nobis iuxta voluntatem Dei, tam prōptam nobis per omnia obedientiam ex animo præſtantes, vt etiam amplius quàm peteremus aut ſperaremus, voluntarios inueniremus. Denique, tam ardenter iſti in negotio hoc egerunt, vt horum exemplo & promptiſſima voluntate incitatus, non vltra continere me potuerim quin vobis multo ditioribus & potentioribus, eandem gratiā propone

ponerem. a Atque ita factum eſt, vt Titũ fratrem noſtrum rogauerim, vt poſtquam Macedones vidit tam prompto animo ſe ſuaque omnia obtuliſſe, etiam apud vos hoc ageret ſolicite: b vt quemadmodum nuper ad promptitudinem animi & propoſitum voluntatis vos adduxit, ita nũc ipſe ad vos pergens perficiat, & in operis effectum deducat, etiam gratiam & miſericordiam iſtam.

a Ita vt rogaremus Titum/

b vt quemadmoduz cepit/ ita ꝛ perficiat in vobis etiam gratiam iſtam.

c Vos vero, ſicut in omnibus ſpiritualibus bonis diuites eſtis & abundatis, nempe in fide, in ſpe, & verbo Dei, in ſolicitudine omnimoda, et charitate præcipua, qua eſtis vos erga nos affecti: vt ſic etiam hac in gratia, et in hoc ſpirituali bono eleemoſynę abundetis, liberaliter ac diuiter, iuxta veſtrã facultatem, impertientes. d Non autem hæc per imperium dicimus, tanquam vobis pręceptũ dantes, aut quaſi vos cogere volentes: e ſed per aliorum egregia exempla, veſtrum animum naturali quadam bonitate & ingenuitate prędıtum, ſolicite comprobando atque extimulando, prouocamus. Ingenuus enim animus, ſolet melius aliorum exemplis propoſitis, quàm imperio aut coactione ſuaderi. Alioqui ipſa Chriſti miſericordia quam nobis prior impendit, ad liberalitatem & miſericordiam merito vos prouocare debet.

c Sed ſicut omnib⁹ abundatꝭ/ fide/ ꝛ ſermone/ ꝛ ſcientia/ ꝛ omni ſolicitudine/ inſuper ꝛ charitate veſtra in nos/ vt ꝛ hac in gratia abundetꝭ.

d Non quaſi imperans dico/

e ſed per aliorũ ſolicitudinem/ etiam veſtre charitatis ingenium bonum comprobans.

f Scitis enim per fidem edocti, miſericordiam vobis a Deo exhibitã, qui cũ eſſet nullius indigẽs in ſemetipſo perfecte beatus, propter nos tamẽ homo egen⁹ factus eſt, vt per ſuã inopiã aſſũptã, vos ad æternas diuitias transferret, g Et oĩo hac in re vobis cõſulo, nõ mihi. Nã hoc vobis vtile eſt, qui nõ ſolũ facere cœpiſtis ab anno priore (quãdo collectas cœpiſtis) ſed etiã ex aĩo velle, propter amorẽ Dei: quod maius eſt quã ſimpliciter facere.

f Scitis enĩ gratiaz domini noſtri Jeſu Chriſti/ quoniã propter vos/ egenus factus eſt/ cuz eſſet diues/ vt illius inopia vos diuites eſſetis.

g Et cõſiliuz in hoc do: hoc enim vobis vtile eſt/ qui non ſolum facere/ ſed ꝛ velle cepiſtis ab anno priore:

h Nunc vero fratres conſummate bonũ veſtrũ, quod tunc cœpiſtis, propoſitũ, vt quem

h Nunc vero/ et

facto pficite/ vt quē admodū prōptus eſt animus voluntatis/ ita ſit ⁊ perficiendi/ ex eo quod habetis
a Si enī voluntas prōpta eſt / ſcđm id quod habet accep- ta eſt.
b non ſecundum id quod non habet.
c Non enim vt aliis ſit remiſſio/ vobis autem tribulatio:
d ſed ex equalitate/ in preſēti tpē/ veſtra abundantia illoꝛuꝫ inopiam ſuppleat/
e vt ⁊ illoꝛum abun dantia veſtre inopie ſit ſupplementum:
f vt fiat equalitas/ ſi cut ſcriptū eſt/ Qui multum non abūda uit/ et qui modicum non minoꝛauit.
g Gratias autē a- go Deo/ qui dedit e andem ſolicitudinē/ pꝛo vobis/ in coꝛde Titi.
h qm̄ exhoꝛtationē quidem ſuſcepit/
i ſed cū ſolicitioꝛ eſ ſet ſua volūtate pꝛo fectus eſt ad vos.
a Miſimꝰ aūt cū illo fratrē noſtrū/ cuius laus eſt in Euāgelio p omnes eccleſias.

admodum animus promptus eſt in vobis ad volendum nunc item promptus ſit ad per- ficiendum, ſecundum id quod quiſq; habet, & ſecundum rei familiaris proportionem. a Voluntas enim prompta Deo eſt grata, ſi iuxta ſuam facultatem perficiat. b Non autem exigitur, vt id quod non habes, vel ſu pra quod habes, & ſupra tuam facultatem eroges aliis. c Non id exigo à vobis, neq; Deus ipſe, vt tantum conferatis in alios, vt ipſi neceſſitatem patiamini, & alii ex veſtris lautius viuant: d ſed cupimus quandam inter pauperes & diuites fieri æqualitatem, ita vt diuites de abundantia temporaliū ſuorum ſubueniant pauperibus egentibus, e vt & ipſi viciſſim diuites, pauperū ſint abū dantiæ participes: vt quod minus ipſi poſſūt ſæcularibus impliciti, id pauperum abundā tia ſuppleat pro eis, ante Deum. f Scriptū eſt autem tale quid de æqualitate, in Exodo: Qui multum collegiſſet cœleſtis mannæ, ni- hil amplius habuiſſe eum vltra menſuram: & qui paululū collegiſſe videbatur, nō mi nus habuiſſe, eo qui multum collegerat. In æqualem enim menſuram gomor, omnes cō ueniebant. g Gratias autem ago Deo: qui Titum fecit animo promptum ad hanc iuſ- ſionem noſtram, qui & dedit eandem ſolici- tudinem in corde & propoſito Titi pro vo- bis, etiam priuſquam nos ei quicquam pro- poneremus. h Quoniam exhortationem quidem noſtram omni alacritate ſuſcepit, cū illi de hac colligenda in vobis eleemoſyna primum proponeremus. i Sed cum ſoliciti or eſſet, etiam me non hortante, promptiſſi- ma voluntate ſua, nullo indigēs ſtimulo, vl tro ad vos profectus eſt. a Miſimus autē cum illo fratrem noſtrum, qui Euangelio, ſi ue prędicando, ſiue conſcribendo, in omnbus eccleſiis, laudem ſibi magnam comparauit.

b Non

b Non ſolum autem, ſed etiã comes noſter eſt ipſe dignus iudicatus ab eccleſiis, in peregrinatione noſtra, c ad hanc gratiam largitionis & eleemoſynæ (cuius nos colligendo miniſtri ſumus) & veſtram voluntatem vltroneam, ac per ſe paratam, atque propenſam opere implendam, per noſtrum miniſterium. d Miſimus, inquam, tales ad vos & tantos legatos, ne quis poſſit ex hoc miniſterio accipere occaſionem vituperandi nos in hac adminiſtratione, quæ de ſe plena eſt, perfecta atque irreprehenſibilis. e Curamus enim, non ſolum vt bona ſint apud Deum opera noſtra, ſed etiam omnibus hominibus (quantum fieri poteſt ex nobis) probata appareant: vt ſicut verbo prædicamus, ita luceamus & exemplo. f Miſimus inſuper cum illis & Tertium fratrem alium, quem in multis ſępe diligentem probauimus: nũc autem etiam amplius ſolicitum comperim⁹, in hoc negocio obeundo. Miſimus, inquam, ob multam confidentiam, quam in vobis habemus non dubitantes quin illos, vt dignum eſt, ſitis excepturi: g Siue pro Tito, eo quod ipſe ſit ſocius meus, & in vobis coadiutor: ſiue pro cæteris duobus fratribus, qui ſũt Apoſtoli à nobis ſępius miſſi tanquam legati, ad varias eccleſias, quę ad gloriam Chriſti ſunt congregatæ. h Oſtendite ergo charitatem veſtram erga nos, & quod recte gloriati fuerimus pro vobis, coram illis & erga illos tãtos Apoſtolos, in conſpectu omnium eccleſiarum. Quod enim illis impenditis humanitatis, in conſpectu omnium eccleſiarũ ipſi proferent in exemplum, ad quas fuerint per nos tanquam legati in poſterum mittendi.

ELVCIDATIO CAP. IX.

a DE his igitur ſolicitius vobis perſcribimus, quoniam de eleemoſyna quę ſãctis adminiſtratur certum habemus,

b Non ſolum aũt, ſz et ordinat⁹ eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtre/ c in hanc gratiam q̄ miniſtratur a nobis ad domini gloriam/ ⁊ deſtinatam voluntatem veſtram/ d deuitãtes hoc/ ne quis nos vituperet in hac plenitudine/ que miniſtrať a nobꝫ in domini gloriã. e Prouidemus em̄ bona non ſolum coram Deo/ ſed etiam coram hominibus.

f Miſimus autez cũ illis ⁊ fratrẽ noſtrũ/ quem probauimus in multis ſepe ſolicitum eſſe / nunc autẽ multo ſolicitiorem/ confidẽtia multa in vos/ g ſiue pro Tito/ qui eſt ſocius meus ⁊ in vobis adiutor/ ſiue fratres noſtri/ Apoſtoli eccleſiaruz glorie Chriſti.

h Oſtenſionez ergo qua eſt charitatꝫ veſtre/ ⁊ noſtre glorie pro vobis in illos oſtendite / in faciem eccleſiarum.

TEXTUS. CA. Nonum:

a Nam de miniſterio quod fit in ſãctos ex abundãti eſt mi-

hi ſcribere vobis.
b Scio em̃ promptũ animũ veſtrũ/ pquo glorior de vobis apud Macedões/ qm̃ ⁊ Achaia parata eſt ab anno preterito ⁊ veſtra emulatio/ prouocauit plurimos.
c Miſimus aũt fratres/ vt ne quod gloriamur de vob;/ euacuetur in hac parte vt (quemadmodum dixi) parati ſitis/
d ne cũ venerint Macedones mecũ/ ⁊ inuenerint vos imparatos/ erubeſcamus nos/
e vt nõ dicamꝰ vos/ in hac ſubſtantia.
f Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres/ vt preueniant ad vos/ et ꝑparent repromiſſã benedictionẽ hanc paratam eſſe/ ſic quaſi benedictionem/ non tanquã auaritiam.
g Hoc autem dico/ Qui parce ſeminat/ parce ⁊ metet:
h ⁊ qui ſeiat in benedictionibꝰ/ de benedictionibꝰ et metet:
i Unuſquiſque/ prout deſtinauit in corde ſuo/ nõ ex triſtitia aut ex neceſſitate/
a Hilarem enim datorem / diligit Deꝰ.

a Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis / vt in oibꝰ

vos prompto eſſe animo: Ita vt ſuperfluum iudicemus vobis hæc inculcare. b Quam animi veſtri promptitudinem, apud Philippenſes ſubinde cum gloria recito, atque ita, veſtri exempli ęmulatione, plurimi ſunt apud eos ad ſimilia prouocati. c Nunc autem voluimus præmittere fratres iſtos, vt gloria noſtra non comprobetur falſa aut vana fuiſſe quo ad hanc rem: vt (quemadmodũ præmonui) ſitis parati ante meum aduentũ. d Ne ſi Macedones in meo comitatu, ad me deducendum, mecum venerint & vos inuenerint adhuc imparatos, confundamur corã eis, quaſi qui vane fuerimus apud eos de vobis gloriati: e vt non dicam veſtram magis illam futuram cõfuſionem in hac parte: quippe qui, vt propoſuiſtis & cœpiſtis, non perfeceritis gratiã iſtam: f Propter quod ego iudicaui neceſſarium, rogare fratres: vt ante me accedentes, repromiſſam eleemoſynam colligant. vt ſit parata, ſic vt videatur liberaliter donata eleemoſyna, non pecunia propter auaritiam extorta. g Hoc tamen vnum moneo, Qui cũ auaritia tenuiter, nec ſatis abundanter iuxta ſuam facultatem erogando, ſeminauerit, mercedem operi proportionatam ſumet ac metet. h Qui autem liberaliter in ſimplicitate cordis, erogauerit abundanter, abundantem metet ille mercedẽ. i Dabit autẽ vnuſquiſq;, prout ex propria animi voluntate deliberauerit donandum, nulla omnino neceſſitate coactus, et ſine triſtitia. a Quoniam Deus diligit eum, qui læta liberalitate donat quæ donat. Nihil autem metuendum, ne poſtmodum ipſi egeatis, cum aliis erogaueritis, aut minus habeatis, ad faciendum decætero miſericordiam.

a Potens eſt enim Deus facere, vt omnia bona corporis et animæ abundent in vobis: ita vt ſemper habentes omnis boni ſufficientiam,

entiam, multiplicemini in operibus bonis: ita vt præter erogationem veſtrarum faculta- tum, non deficiant vnquam vobis opera iu ſtitiæ, ſed quæ ſemel ſunt ſeminata, perma- nebunt inæternum coram domino. b Iuxta ſcripturam, quæ virum beatum & iuſtum deſcribens, dicit illum variis diſtribuiſſe pau peribus facultates ſuas: quibus tamen diſper ſis, non diſpergitur, neque perit ipſa eius iu ſtitia. c Sed permanet inæternum ante do minum, qui iuſtitiæ illius nunquam obliui ſcetur, & à quo, pro illa temporali ſeminatio ne, accipiet meſſem ſempiternæ retributio- nis. d Qui autem omne ſemen dat & ſup peditat abunde ſeminantibus (ex quo omne nutrimentum hominibus procedit) nihil du bium quin ſuis ſeruis, etiam id quod minus eſt dabit, nempe panem ad manducandum, id eſt, victus vitæque neceſſaria. e Atque etiam multiplicabit ſemen veſtrum (animi videlicet promptitudinem, & quantum no uit expedire facultatem exteriorem, in qui- bus homo iuſtus benefaciendo proximis, ſeminat) f & augebit creſcentes fruges iuſtitiæ veſtræ, faciens vos abundare in o- peribus bonis: g ita vt in omnibus copio ſeditati, ſpiritualibus ac temporalibus quan tum Dominus nouit ἐpexdire, abundare poſſitis in perfectam ſimplicis miſericor- diæ liberalitatem: quæ hoc efficit per no- ſtrum miniſterium, vt gratiæ agantur Deo ab iis qui ex ea eleemoſynam & ſuſtenta- tionem refocillationemque accipiunt. Propter quod multum eſt deſideranda, & libenti ani mo facienda, hæc eleemoſinę gratia. h Quo niã hæc noſtra adminiſtratio, non ſolum ſuc currit anctorum neceſſitatibus (quanquam & hoc ſolum, per ſe multum ſit appetendũ) ſed quod maius eſt, etiam per multas gratia rum actiones abundat, in domini gloriam.

ſemper oẽs ſufficien tiam habentes/ abũ dētis in omne op⁹ bonum/

b ſicut ſcriptũeſt: diſ perſit dedit paupe- ribus/

c Iuſtitia ei⁹ manet in ſeculum ſeculi:

d q̃ aũt adminiſtrat ſemẽ ſeminãti/ ⁊ pa- nem ad mãducãdũ pręſtabit/

e ⁊ multiplicabit ſe- men veſtrum/

f ⁊ augebit incremẽ ta frugũ iuſtitie ve ſtre/

g vt in oibus locu- pletati abundetis in oẽ ſimplicitatẽ/ que operatur p nos gra tiarũ actionem deo.

h Qm̃ miniſteriũ hu ius officij/ non ſolũ ſupplet ea que deſũt ſãctis/ ſed etiã abũ- dat p multas gratia- ꝝ actiones in dño/

i per ꝓbationē miniſterij hui⁹ glorificātes deū ĩ obediētia ꝯfeſſiōis veſtre, in euangelio xp̄i,

a ⁊ ſimplicitate communicationis veſtre in illo ⁊ in omnes, b ⁊ in ipſorū obſecratione ꝓ vobis.

c deſiderantiū vos, ꝓpter eminentē gratiā dei in vobis.

d gratias ago deo, ſuper inenarrabili dono eius.

i dum & nos per operis effectum, probat
in hoc miniſterio cognoſcimur, & ipſi qui
eleemoſinam accipiunt de obedientia iſta ꝑ
fecta veſtræ cōfeſſionis Chriſtianæ, qua chri
ſti Euangelium opere magis quàm ore com
probatis, deum glorificant, a & in libera
li illa communicatione veſtra qua imperti-
mini pauperibus ſanctis, ſiue ipſis, ſiue aliis
quibuſcunque pauperibus. b Glorificatur
autem deus in oratione, quam ipſi pro vobis
faciunt, c dum vos deſiderant, ſeu videre,
ſeu ĩ deum trahere ac promouere, ſocioſque
habere, propter eminentem gratiam dei, quã
ſentiunt eſſe in vobis. d Gratias ago Deo
ſuper inenarrabili dono eius, quod commu
nioni dedit filium, in charitate iſta: quæ &
vobis illam dat animi promptam liberalita
tem, & ipſis talem erga vos charitatis affe-
ctionem, & fraternam in ſpiritu dilectio-
nem.

¶ ELVCIDATIO CAPI. decimi.

TEXTVS CAP. decimum.

a Ipſe aūt ego paulus obſecro vos, per manſuetudinē ⁊ modeſtiā xp̄i, q̇ in facie quidē humilis ſū inter vos, abſens aūt cōfido in vobis.

b Rogo aūt vos ne p̄ſens audeam ꝑ eā cōfidētiā, qua exiſtimor audere, ĩ quoſdam qui arbitrant̄ nos tanꝗ̄ ſcđʒ carnē ambulemus.

a Pſe autem ego Paulus, qui ſũ
præceptor pater & miniſter ve
I ſter in Euangelio, oro vos per
manſuetudinem & benignam
modeſtiam Chriſti qui ſum qui-
dem contemptibilis ſecundum exteriorem
hominem, quando inter vos conuerſor, præ
ſens, abſens autem à vobis, confido nihilomi
nus in veſtra obedientia: b Rogo (inquã)
ſic vos nunc agere me abſente, vt non cogar
quum aduenero: audaciam meam (quæ eſt
in poteſtate obiurgandi & puniendi) quæ
mihi aſcribitur & imputatur à calumniato
ribus, oſtendere erga quoſdam, qui nos tan-
quam carnales reſpuentes, obedientiam de-
bitam negant, Nos autem, carnales non ſu-
mus.

mus. d Vitam enim iſtam quam viuimus in carnis fragilitate viuimus:attamen non vt carnales,ſecundum carnem conuerſamur neque in negotio euangelii carnalibus armis (hoc eſt carnali eloquentia vel ſapientia) vtimur:quomodo Pſeudoapoſtoli faciunt,quorum omnia arma carnalia ſunt. e Arma vero militię noſtræ,quibus aduerſus infidelitatem pro chriſti Euangelio depugnamus & decertamus,non carnalia ſunt, vtpote eloquentia aut ſapientia carnalis. f ſed ſpiritualia valida admodum ex virtute dei,& ad gloriam eius,quibus deſtruere poſſumus impedimenta omnia & obſtacula fidei:

d In carne ei ambulātes/nō ſcd'z carnē militamus/

e Nã arma militie noſtre non carnalia ſunt/

f ſed potentia deo/ ad deſtructionē munitionū/

g Idque,dum diſſipamus ſapientiam carnaliter ſapientum & dæmonum,imo & omnem in eminentia,ſiue eruditionis ſiue poteſtatis humanæ conſtitutum,efferentem ſe aduerſus fidem Dei,vt eam extirpet. Armis ſi quidem noſtris iſtis, & reges & tyrannos, & ſapientes ſęculi deſtruimus & vincimus:

g cōſilia deſtruētes/ & oēz altitudinez extollentem ſe aduerſus ſcientiam dei/

h dum inſuper omnem intelligentiam ſublimium,potentum ac ſapientium ſæculi, noſtris his armis ſubiugare ſeruitio Chriſti valemus:vt qui prius erant vanitatibus dediti,in chriſtum contumelioſi, conuerſi omnem vim mentis ſuæ in dei obſequium impendant: i dum inſuper poteſtatem habemus,quantocius puniendi omnes qui nobis ſunt inobedientes. Quemadmodum & Petrus & Saphyram & Ananiam,propter inobedientiam vltus eſt, & à me olim Elymas magus reſiſtens fidei,percuſſus eſt cæcitate:

h & in captiuitatē redigentes omnē intellectū/in obſequium chriſti.

i & in promptu habētes vlciſci omnē inobedientiam/

a Si modo communis veſtra impleatur erga nos obedientia,ne inueniamini participes eorum inobedientię:atque ita eadem vos pariter pœna inuoluat cum inobedientibus,quos ſi nondum correctos inuenero ſū puniturus. b Ecce quæ in aperto ſunt & manifeſta conſiderate,& ſecundum veritatem

a cū impleta fuerit veſtra obedientia.

b Que ſc'd'z faciē ſūt videte.

c Si quis ꝯfidit xp̄i ſe eſſe / hoc cogitet iterū apud ſe: qꝛ ſicut ipſe chriſti ē / ita ⁊ nos. d Nā etſi am pli⁹ aliquid gloriat⁹ fuero / de poteſtate noſtra / quā dedit nobis dominus i edificationē / ⁊ non in deſtructiōem veſtrā non erubeſcā.

e Ut autē nō exiſtimer tāq̄ terrere vos per epiſtolas.

f Qm̄ quidē epiſtole inquiūt / graues ſūt ⁊ fortes p̄ſētia aūt corporis infirma et ſermo cōtēptibilis.

g hoc cogitet qui eiuſmodi eſt / qꝛ quales ſum⁹ verbo ꝑ epiſtolas abſētes tales ⁊ preſētes in facto.

h Nō em̄ audem⁹ inſerere / aut cōparare nos quibuſdā / qui ſe ipſos commendant /

i ſed ipſi i nobis noſmetipſos metiētes / ⁊ cōparātes noſmetipſos nobis.

a Nos aūt non imēſum gloriabimur.

a ſcd̄ʒ menſuraʒ regule / qua mēſus eſt nobis de⁹ / mēſurā ꝑtingendi vſq̧ ad vos

tē iudicate. c Si quis ex pſeudoapoſtolis de hoc ſe iactitet quod chriſti miniſter ſit: nouerit ille, quod ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos nihilominus ſumus. d Imo vero etſi maius aliquid gloriando fuero elocutus, de poteſtate illa vel apoſtolica authoritate, quā dominus mihi dedit, vt vtar ea ad veſtrum profectum, nō ad deſtructionem vel ſcandalum cuiuſquam, non erubeſcam quaſi mendax, veritatem enim dicam. Taceo tamen, & ſuperſedeo. e Vt autem non acquieſcatis calumniantibus me, neque de me habeatis opinionem peruerſam, quaſi is ſim, qui ad meam oſtentationem vos velit per epiſtolas terrere. f quoniam & (vt ipſi aiunt) epiſtolæ quas abſens mitto, duræ admodum & acres ſecundum correptionem exiſtunt: Ipſe autem præſens (vt aiunt) totus ſum vilis, et ſermo meus rudis & contemptibilis: g hoc ſcire volo quemlibet eorum, qui nos ſic calūniantur, quod quales nos oſtendimus in epiſtolis abſentes, tales per omnia ſumus in conuerſatione noſtra præſentes: ſi in literis graues, etiam in conuerſatione & præſentia corporali: & ſi in pręſentia humiles, ſic & in literis. h Non enim audemus nec volumus, nos in numerum reputare quorundā, aut etiā eis aſſimilari, qui ſeipſos ſupra quod in ſe eſt, commendant & iactant: i ſed mē ſuram ponimus noſtræ gloriationi, ſecundū ea quæ intra noſmetipſos ſunt, ſic noſipſos nobiſipſis coæquantes, vt non nobis plus videamur, quā ſimus in nobiſipſis. a Nos autem nō gloriabimur ſine termino, de ijs quę extra mētem noſtram ſunt, quemadmodum pſeudoapoſtoli faciunt, qui gloriantur in alienis laboribus: a ſed ſecundum metam & regulam noſtram, quam conſtituit nobis deus, Quæ menſura noſtra, etiam vos includit, quoniam per euangelium ego vos genui,

nui. b Nam dum in vobis gloriamur, nō extendimꝰ nos vltra regulam noſtram, qua ſi prædicatione noſtra non peruenerimus, in prædicatione Euangelii: non gloriantes ex tra menſuram noſtram in alienis, ſed in noſtris laboribus. c Imo vero ſpem ſumus habentes, cauſa fidei veſtræ, quæ indies creſcit & creſcet, vt etiam amplius & copioſius quàm hactenus, in veſtro profectu glorificemur abundanter, ſecundum menſuram noſtram: quoniam gloria præceptoris creſcit, cum profectu diſcipulorum. d Ob hoc inquam, ſpem ſumꝰ habentes, quum vos in fide ſatis roborati fueritis: etiam in vlterioribus regionibus (vbi chriſtus nondum prædicatus eſt) Euangelium annunciare. Tantum abſit vt ocioſe, ſicut quidam, velimus gloriari in iis quæ ſub alterius regula ſunt & quę ſunt ab aliis prępara ta, vel quo quomodo elaborata. f Quomodocunque autem quis glorietur, etiam ſi de propriis laboribus, ſemper eſt illud obſeruandum: vt qui gloriatur, ſecundum DEVM & non ſecundum carnem glorietur, neque ad vanitatem, ſed in veritate coram DEO. g Non enim qui ſeipſum iactanter commendat, ob hoc exiſtit vere commendatus & laude dignus: ſed quem Deus commenda tum facit, vel etiam ſignis domonſtrat, is demum vere commendatus, probatus, & laude dignus eſt.

b Nō em̄ q̄ſi nō pertingētes ad vos ſuperextēdimꝰ nos. Uſq; ad vos ei puenimꝰ/ i Euāgelio xp̄i/ nō immēſū gloriātes/ in alienis laboribus.

c Spē aūt habētes creſcētis fidei veſtre i vobis magnificari ſecūdum regulā noſtrā/ in abūdātia.

d etiā in illa que vltra vos ſūt euāgelizare/

e nō in aliena regula in his que p̄parata ſunt gloriari.

f Qui aūt gloriat in domino glorietur.

g Nō em̄ qui ſeipſū cōmēdat ille ꝓbatꝰ eſt ſed quem deꝰ cōmēdat.

¶ ELVCIDATIO CAP. vndecimi.

a Ptarem ſane à vobis, in inſipien tia gloriandi paululum tolerari: imo vero peto & iubeo, vt toleretis me paululū gloriantem. b Nā zelo qui ſecun

TEXTVS CAP. vndecimum.

a Utinā ſuſtineretis modicū quid inſipiē tie mee/ ſed et ſupportate me.

b Emulor enim vos

ſuadeamus. Forſitan vero ea de cauſa minus me amore proſequimini, & alios accipitis, quia à vobis videor alienus, nolens à vobis accipere ſtipendia. i An hoc peccatum eſt quod meipſum humiliaui, apud vos, propriis manibus victum quæritans, & poteſtate mea non vtens, in accipiendo vitæ neceſſaria, vt vos ad fidei ſublimitatē perducerē? a Quoniam ſine ſtipendio annunciaui vobis Euangelium Chriſti, ab aliis pauperculis (velut à Philippenſibus) accipiens ſumptus, quibus vobis adminiſtraui Euangelium. b Imo quum eſſem præſens apud vos, & egerem: à nullo veſtrum quicquam ego poſtulaui, neque accepi. c Neceſſitatibus enim meis ſubuenerunt fratres à philippis Macedoniæ, & prorſus vos non grauaui neque in poſterum grauabo. d Loquor ſecundum veritatem dei, quod hanc gloriandi materiam non ſinam infringi in me neq; auferri mihi in regionibus Achaiæ. Quam obrem? An quia non diligo vos? Deus nouit quod plurimum vos diligam. e Quod autem nunc facio, etiam in poſterum facturus ſum, eo fine, vt præcludam falſis Apoſtolis, qui inter vos abundant, occaſionem quam quærunt, ſiue nos calumniandi, ſiue ſuam auaritiam complendi: vt in ſua gloriatione cogantur ſimiles inueniri nobis, atque ita eorum vel gloriatio vel auaritia comprimatur. f Nam eiuſmodi falſi Apoſtoli ſunt operarii doloſi, aſſumentes faciem et apparentiam verorum Apoſtolorum Chriſti, ſimulantes ſe eſſe Apoſtolos Chriſti, quum nihil ſint minus. g Neque id mirum, quoniam & Satanas ſæpe figuram aſſumit boni angeli, tam ſecundum exteriores apparitiones, quàm ſecundum interiores inſpirationes, bonitatem ſimulans. h Mirum ergo non eſt, ſi eius miniſtri transfigurentur, velut veri mini-

i Aut nūquid pctm̄ feci meipſū hūilians, vt vos exaltemini?

a Qm̄ gratis euāgeliū dei euangelizaui vobis. Alias eccleſias expoliaui accipiēs ſtipēdia ad miniſteriū veſtrum:

b ⁊ cū eſſē apd̄ vos, ⁊ egerē, nulli oneroſ⁹ fui.

c Nā qd̄ mihi deerat ſuppleuerūt frēs q̇ venerūt a macedonia: ⁊ oib⁹ ſine onere me vobis ſeruaui, ⁊ ſeruabo,

d Eſt veritas xp̄i in me, qm̄ hec gloriatio non infringet in me i regionibus achaie Quare? Q: nō diligo vos? deus ſcit.

e Quod aūt facio, ⁊ faciā, vt āputē occaſionem coꝝ qui volunt occaſionē, vt in quo gloriāť inueniātur ſicut ⁊ nos.

f Nā eiuſmodi pſeudoapoſtoli, ſūt operarij ſubdoli, transfigurātes ſe in apoſtolos chriſti.

g Et nō mirū, ipſe ei Satanas, trāſfigurat ſe in angelum lucis.

h Nō ē ergo magnū ſi miniſtri eius trāſfi-

gurēt velut miniſtri iuſtitie: quoꝝ finis erit ſcđꝫ opa ipſoꝝ.
i Iterū dico/ nequis me putet inſipientē eſſe.
a Alioquin velut inſipiētē accipite me/ vt ꝛ ego modicum quid glorier.
b Quod loquor/ nō loquor ſecundū deū ſed quaſi in inſipientia/ in hac ſubſtātia glorie.
c Qm̄ multi gloriātur ſcđꝫ carnē ꝛ ego gloriabor/ Libēter eñ ſuffertis iſipiētes
d Suſtinetis eñ/ ſi quis vos in ſeruitutē redigit/ ſi quis deuorat/ ſi qnis accipit ſi quis extollit/ ſi qs in faciem vos cedit.
e ſcđm ignobilitatē dico quaſi nos ifirmi fuerimus in hac parte.
f In quo quis audet (i inſipiētia dico) audeo ꝛ ego.
g Hebrei ſūt ꝛ ego/ Iſraelite ſūt ꝛ ego/ Semē abrahe ſunt ꝛ ego.
h Miniſtri xp̄i ſunt/ ꝛ ego: Ut min⁹ ſapiens dico plus ego:
h in laboribus plurimis/ in carceribus abundantius/ in plagis ſupra moduꝫ/ in

miniſtri Chriſti, quorum erit merces ſecundum opera ſua. i Iterum vos moneo, quod principio monui, ne quis mihi ad inſipiētiā & iactantiā reputet, gloriam iſtam. a Quod ſi tandem omnino vobis ſic videatur nec aliud impetrare poſſum, accipite me velut inſipientem tantum, vt mihi paululum liceat gloriari. b Quod loqui propono, non ſecundum deum erit (quantum in ſe eſt licet erit ſecundum deum, propter charitatis neceſſitatem) ſed ſecundum apparentiam, quaſi in inſipientia carnali, quantum ad hāc partem gloriationis, quæ eſt de genere & origine carnis: In quibus gloriari, omnino videtur etiam prima facie, inſipiens. c Quoniam tamen multi in his carnalibus glo riantur, & ego cogor gloriari. Libenter eñ huiuſmodi ſuſcipitis inſipientes & gloriabūdos Apoſtolos, quod eſt tenuioris in vobis ſapientiæ indicium. Suſtinetis enim vos in ſeruitutem redigi, à talibus pſeudoapoſtolis, expoliari & accipi à vobis munera & dominari eos vobis, In extremo affici ab eis probro atque contemptu. e Contemptim iſta loquor: quaſi vero & nos non valeamus noſtra authoritate ſimiliter expoliare & in vos imperium agere. f In quo autem quis eorum audet gloriari (tanquam inſipiens loquor, cum eis gloriatione contendo) & ego audeo in eodem gloriari. g Si ſe Hebræos gloriantur, de hoc & mihi licet gloriari. Nam & ego Hebræus ſum, Si ſe Iſraelitas iactitant, aut Abrahæ ſemen, in his & mihi licet gloriari. Nam & ego Iſraelita & ſemē Abrahæ ſum. h Si miniſtros ſe Chriſti iactent (licet id videbor tanquam inſipiens dicere) tamen audacter profiteor, me amplius chriſti eſſe miniſtrum: h vtpote qui in laboribus plurimis, & in carceribus frequentius, in verberibus ſupra modum, & in mortis peri-

tis periculis frequenter ob Chriſti nomen fuerim. i A Iudæis quinquies pœnam hanc pertuli, vt triginta nouem verberibus cæderer. a Alibi quoque apud gentes: ſine menſura verberum, ter ſum virgis cæſus, ſemel in Lycaonia lapidatus ſum, ter naufragii pericula ſuſtinui: Noctem & diem peregi, in profundo maris. b Moleſtias itineris, frequenter ſuſtinui: Sæpius in periculis fluminum fui. Nunc mihi periculum fuit ex conſanguineis meis Iudæis, alias ex gentilibus, vtiſq; mihi inſidiantibus. In ciuitate & extra ciuitatem, in ſolitudinibus, in mari, atque etiam in fictis & ſimulatis chriſtianis: c per multum laborem & moleſtiam, per multas vigilias, per famen & ſitim obuenientes mihi per ieiunia vltro aſſumpta ad carnis caſtigationem, in frigore veſtitus tenuitate: d Exceptis his quæ ſunt extra hæc prædicta, vel quæ extrinſecus obueniunt, quorum grauiſſimum eſt, & mirum in modum me angit, id quod mihi quotidie inſtat & perpetuo incumbit, nempe omnium eccleſiarum ſolicitudo: quæ eſt ſuper omnia, mihi labor maxim⁹ e Nam omnibus factus omnia, cum infirmis infirmor, dum eorum infirmitatem, per compaſſionem, in meipſum transfero: f & ſi quis ſcandalum patitur aut corruit, ego vror & affligor, tanquam in meipſo ſentiens, quod patitur alius. g Si tandem gloriari oportet me, neceſſitate charitatis compulſum, gloriabor quidem in hiis libenter, quæ ſunt humilitatis & contemptus, in quibus maior eſt gloriandi ſecuritas. h Deus omnipotens pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſæcula, ipſe nouit & teſtis eſt, quod veritatem loquor. i Ante annos multos initio conuerſionis meæ, is qui in Damaſco erat ab Areta rege conſtitutus præfectus populi, queſiuit me comprehende-

mortibus freqūter i A Judeis quinquies quadragenas vna minus accepi.
a Ter virgẜ ceſ⁹ ſuz/ ſemel lapidatus ſū/ ter naufragiū feci. Nocte ꝛ die in profūdo maris fui.
b In itineribus ſepe/ periculis fluminum/ periculis latronuz/ periculis ex genere/ periculis ex gentibus/ periculis in ciuitate/ periculis in ſolitudine/ periculis in mari/ periculis in falſis fratrib⁹
c in labore ꝛ erūna/ in vigiliis multis/ in frigore ꝛ nuditate: d Preter illa que extrinſecus ſūt. inſtantia mea quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum.
e Quis infirmať/ et ego nō infirmor?
f Quis ſcādalizatur ꝛ ego non vror?
g ſi gloriari oportet que infirmitatis ſūt mee gloriabor.
h Deus pater domini noſtri ieſu xp̄i / q̄ eſt bn̄dictus in ſecula ſcit ꝙ non mentior.
i Damaſci/ Prepoſit⁹ gētis arete regis cuſtodiebat ciuitatē

damaſcenorum / vt me cōprehēderet: a ⁊ ꝑ feneſtrā in ſporta demiſſ⁹ ſū ꝑ murū / ⁊ ſic effugi man⁹ eius.

hendere,obſeruans Damaſcenam ciuitatem, ex omni parte: a Verum à fratribus in ſporta demiſſus ſum per feneſtram , itaque euaſi manus eius,ſecundum gratiam & conſilium,& protectionem chriſti,cui in hoc,& in omnibus beneficiis,omnem reddo gloriā.

TEXTVS CAP. Duodecimum.

ELVCIDATIO CAPITIS duodecimi.

a Si gloriari oportet nō expedit qdē.

a TAmetſi nunc mihi neceſſitas incumbit gloriādi,propter pſeudoapoſtolorum fallaciam,eſt tamen hoc in ſeſe homini non vtile , vt in magnis glorietur.

b veniā aūt ad viſiones / ⁊ reuelationes domini.

c Scio hominē i xpo ante ānos quatuordecim(ſiue in corpore / ſiue extra corp⁹ neſcio de⁹ ſcit)raptū huiuſmodi vſq; ad tertiū celum.

b Veniam tamen(quandoquidem cogor) ad enarrandas viſiones,quas mihi deus oſtēdit,& reuelationum intelligentias. c Scio hominem quendam Chriſto credentem,ante annos quatuordecim,raptum ſecundū extaſim,vſq; in cœlum empireum, vſqueadeo inſenſibilem factum ſecundum corpus , vt neſciam an in corpore fuerit , an extra corpus:Deus tamen(qui omnia ſcit)ipſe nouit, quemadmodum cum illo res ſe habeat.

d Et ſcio huiuſmodi hominē(ſiue in corpore / ſiue extra corpus neſcio / de⁹ ſcit)

e quō raptus eſt in paradyſum / ⁊ audiuit arcana verba que nō licet hoi loqui.

d Et huiuſmodi hominem,vſqueadeo inſēſibilem factum propter extaſim, vt neſciret omnino quid de corpore ageretur, an infuerit anima in corpore,an pro eo tempore nō infuerit:deus eſt qui nouit. e Hunc,inquā, hominem,ſcio raptum fuiſſe in iucundiſſimum delicijſque plenum beatitudinis locū: vbi & accepit,didicitque occulta,& ſecreta miranda myſteria:quæ ab homine corporeis vtente ſenſibus explicari non valent, neq; cæteris licet enarrari.

f Pro huiuſmodi gloriabor.

g Pro me aūt nihil niſi in infirmitatib⁹ meis.

f Pro huiuſmodi,vel homine vel viſione,gloriabor,ſi talia mihi contingant, g Pro me autem ,aperte nihil tale glorians recito,niſi tātum infirmitates meas,in quibus eſt ſecura gloriatio.

h Nā

h Nam & ſi in altioribus eiuſmodi, voluero gloriari, etiam aperte, non mendaciter deſipiam, ſed veritate ſalua id poſſum agere. i Superſedeo tamen multa aperte ac glorioſe recitare, ne quis exiſtimationem de me maiorem inde ſumat, quam ex his quæ videt in mea conuerſatione, aut audit in noſtra prędicatione. Mihi enim ſufficit, ſi talem me reputetis, qualem me & opere, & ſermone, & virtute conſpicitis. De cæteris, nolo haberi glorioſior, quę ſingulari priuilegio, Deus mihi donauit. a Et ne ſublimitas talium reuelationum me efferat in ſuperbiam, data eſt mihi tribulatio atque vexatio carnis meæ, quæ me affligat, per Satanam excitata. b Atque iccirco, quia à Satana ſic me ſenſi diuexari, indignum id iudicans, dominum tertio deliberata voluntate rogaui, vt à me vexationem eiuſmodi auferret. Reſpōdit autem mihi dominus, c Gratia mea tibi ſufficiat, per quam reſiſtens tentationibus, & moleſtiam patienter ferens, coronaberis glorioſius. d Nam ſpiritualis fortitudo, quę nobis a Deo ineſt, in afflictione aut humiliatione, creſcit vſque ad perfectum, et cōſeruatur melius, quę in proſperitate ſolet nō nunquam collabi: aut imminui. e Libenter igitur gloriabor, in afflictionibus meis, vt ſic in me permaneat, atque inhabitet abūdantius, Chriſti virtus, quæ in infirmitate cuſtoditur ſecurius. f Propter hoc igitur, placere mihimetipſi volo in afflictionibus & humiliationibus meis, nempe in contumeliis palam illatis, in perſequutionibus exterioribus, in anguſtiis animi, quas pro Chriſti nomine libens ſuſtineo. g Cum enim ſecundum corpus affligor, & contemnor, ſpiritu confortor plus ſolito. h Ecce iam gloriādo longe ac late, ſecundum ſpeciem viſus ſū inſipiens factus. In vos recidit culpa, ad quorum

h Nam etſi voluero gloriari/ non ero inſipiens/ veritatem enim dicam.

i Parco aūt/ ne quis me exiſtimet ſupra id quod videt in me aut audit aliquid ex me.

a Et ne magnitudo reuelationum extollat me datus eſt mihi ſtimulus carnis meę angelus Satanę/ qui me colaphizet.

b Propter quod ter dominum rogaui/ vt diſcederet a me/ & dixit mihi:

c Sufficit tibi gratia mea:

d Nam virtus in infirmitate perficitur.

e Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis/ vt inhabitet in me virtus Chriſti.

f Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis/ in contumelijs/ in neceſſitatibus/ in perſecutionibus/ in anguſtijs pro Chriſto.

g Cū eñ infirmor/ tunc potens ſum.

h Factus ſum inſipiens/ vos me coegiſtis. Ego eñ a vobiſ debui commēdari.

rum vtilitatē compulit me neceſſitas, vt pro me gloriarer, contra pſeudoapoſtolos, cum vos magis debuiſſetis aduerſus illos, pro me gloriari.

i Nihil enim minus feci ab his qui ſunt ſupra modum Apoſtoli.

i Nihil enim vobis minus eſt per me præſtitum, quam præſtitiſſent quantumuis magni, ſiue veri, ſiue falſi Apoſtoli.

a Tametſi nihil ſū, ſigna tamen Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos.

b in omni patientia in ſignis & prodigiis & virtutibus.

a Tametſi enim ego ex me tot⁹ ſim merito cōtemptibilis, ſigna tamen & teſtimonia, aperte noſtram Apoſtolicam authoritatem conteſtantia inter vos, & ſuper vos, ſunt ædita. b Idque per omnimodam in tot afflictionibus patientiam, deinde per ſigna & prodigia, & alias virtutum potentes admodum operationes.

c Quid eſt enī quod minus habuiſtis, præ ceteris eccleſiis? Niſi quod ego ipſe non grauaui vos.

d Donate mihi hāc iniuriam. Ecce tertio paratus ſum venire ad vos & non ero grauis vobis.

e Non enim quero que veſtra ſunt, ſed vos.

c Quid enim minus conſequuti eſtis vos per meum miniſterium, quam cęteræ ſint eccleſiæ conſequutæ? Niſi forte illud velitis adducere, quod per me non ſitis grauati. d Hoc ſi culpam ducitis, facile hāc mihi donabitis iniuriam, quę cum veſtro eſt emolumento. Ecce hac tertia iam vice paratus ſum venire ad vos & ne nunc quidem alicui ero grauis. e Non enim veſtra temporalia bona quæro, per auaritiam, ſed veſtrā ſalutem deſydero, per charitatem. Cū enim pater ſim veſter, ſecundum ſpiritum, in Euāgelio: curandū eſt mihi, vt vos ditemini ſpiritualibus bonis. Vobis autem hæc erga me cura non incumbit.

f Nec enim debēt filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.

g Ego autem libentiſſime impendam, & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris:

h licet plus vos diligens min⁹ diligar.

f Non enim filii parentibus debent theſaurizare, tanquam ſuis futuris hæredib⁹: ſed parētes filiis, vtpote quos ſunt hęredes habituri. g Ego autem, quoniam patrē me ſcio, omnia libentiſſime impēdam, quantum potero omnia attentans, et omnem laborem aſſumens. Imo & amplius, expendam meam ipſius vitam, pro veſtra ſalute ſpirituali. h Quanquam poſt hæc omnia, vſqueadeo vos diligens, vix tenuiter, aut minimum non pari amore, a vobis ipſe diligar.

a Sed eſto: Ego vos non grauaui, ſʒ cum

a Sed forſitan dicat aliquis. Eſto, non grauaueris nos, per teipſum: ſed per eos

quos

quos ad nos miſiſti, callide expoliaſti nos, vt accipiens accipere non videreris. Reſpondete igitur mihi, ſi qui forte talia excogitatis aut dicitis: b Nunquid per aliquem eorū quos ad vos miſi, extorſi quippiam, aut per fraudem accepi à vobis? c Rogaui Titum vt ad vos iret, & miſi cum illo probatū fratrem. d An forte Titus vos circumuenit, ſub meo nomine? Nonne eadem ſpirituali cōuerſatione, & ipſe & ego, conuerſati ſumus vobiſcum? Nonne prorſus eiſdem modis ac viis, tanquam præceptor & diſcipulus? e Eruntforte qui iam iſta dicta putent, ad excuſationem alicuius admiſſi a nobis in vos criminis, cuius nobis ſimus conſcii. f Non ita vero res habet, ſed coram Deo iudice, ſecundum Chriſtum, veritatem loquimur. g Omnia autem quæ dicimus aut facimus, chariſſimi, propter veſtram vtilitatem agimus atque profectum. h Timeo enim, ne forte cum venero ad vos, per Pſeudoapoſtolorū peruerſam doctrinā, inuenturus ſim aliquos ex vobis, quales eſſe nolim: hoc eſt, impœnitentes & incorrectos aut rebelles, ac proinde & ego inueniar a vobis, voſque me experiamini, non qualem velitis: id eſt, aſperiorē in puniendis delictis veſtris: i ne forte ſint inter vos contentiones, inuidiæ, iræ, diſſidia, detractiones, occultæ murmurationes, inflationes, ſuperbiæ, ſeditiones: a ne quemadmodum nuper contriſtatus ſum hæc audiēs, ita nunc iterum contriſter, et affligat me Deus, cum præſens fuero apud vos, & lugere cogar ac Satanę tradere, & acrius caſtigare plurimos eorū qui olim peccauerūt, et nec dū auerſi ſunt à peccatis ſuis, nempe ab immundicia qualibet, fornicatione, & impudicitia, quam perpetrarunt.

eſſem aſtutus / dolo vos cepi.

b Nunqnid per aliquem eoꝝ quos miſi ad vos circumueni vos?

c Rogaui Titū / ⁊ miſi cum illo fratrem.

d Nunquid Titus vos circūuenit? nonne eodē ſpiritu ambulauimus? nonne iiſdem veſtigiis?

e Olim putatiſ quod excuſem⁹ nos apud vos.

f Coram Deo / in Chriſto loquimur /

g Omnia aūt chariſſimi / propter edificationem veſtram.

h Timeo eñ / ne forte cum venero / non quales volo inueniam vos / ⁊ ego inueniar a vobis / qualē non vultis:

i ne forte contentiones / emulationes / animoſitates / diſſēſiones / detractiōes / ſuſurratiōes / iflatiōes ſeditiones ſint inter vos.

a ne iterū cū venero / humiliet me De⁹ apud vos / ⁊ lugeam multos ex hiſ qui ante peccauerūt / ⁊ nō egerūt pniam ſuper immūdicia ⁊ fornicatione / ⁊ impudicitia quam geſſerunt.

ELVCIDATIO CAPITIS XIII.

TEXTUS. CA. Decimumtertium.

a Ecce tertio hoc venio ad vos: In ore duorum vel triũ teſtiũ ſtabit omne verbum.

b Prędixi enim et prędico/ vt preſens vobis/ ⁊ nunc abſẽs his qui ante peccauerunt/ ⁊ ceteris omnibus.

c quoniã ſi venero iterum non parcã/

d An experimentũ queritis / eius qui in me loquit Chriſtus?

e qui in vobis non infirmatur / ſed potens eſt in vobis.

f Nam etſi crucifix⁹ eſt ex infirmitate/ ſʒ viuit ex virtute dei.

g Nam ⁊ nos ſum⁹ infirmi in illo/

h ſed viuemus cum eo / ex virtute Dei in vobis.

i Uoſmetipſos tentate/ ſi eſtis in fide/ ipſi vos probate.

a An non cognoſcitis voſmetipſos/ quia Chriſtus Jeſus in vobis eſt?

a ECce nunc tertium inſtituo aduẽtum, & tertio iam paro venire ad vos. Et quum aduenero, teſtimonio duorum aut trium idoneorum teſtium, recipietur acceptabiturque omnis accuſatio, & proferetur à me omne iudicium. b Prędixi ergo nuper præſens vobiſcum & nunc iterum abſens prædico antequàm adueniã, his qui ante peccauerunt, quàm illam epiſtolam obiurgatoriam deſtinarem, quos per epiſtolam tunc monui, & cęteris omnib⁹ qui ſunt inter vos, vt caueant à ſimilibus peragẽdis: c quod ſi iterum venero, haud dubie ſeuerius cum eis agam, quàm hactenus egerim. d An vultis experiri, quam ſit potẽs in me Chriſtus, per quem ego loquor, & loquutus ſum vobis, per quem etiam vltionẽ ſumere poſſum, & punire peccata? e Certe ipſe, quemadmodum oculis veſtris vidiſtis, non fuit impotens inter vos, qui potenter, per nos, egit apud vos mirabilia. f Nã quamuis ſecundum infirmitatem humanitatis aſſumptæ, paſſus ſit ſe cruci affigi: quod tamen reſurrexit victurus in æternũ, ex virtute eſt diuinitatis eius. g Enimuero & nos in configuratione ad Chriſtum, infirmi viles & contemptibiles ſumus, ſecundũ carnis miſerias, quas pro eo patimur: h viuemus tamen, & ſuperſtites erimus, in poteſtate noſtra, ad puniendum delinquẽtes, ex virtute Dei nobis cõceſſa, erga vos et ſuper vos, quicunque noſtro Apoſtolatui per Deũ ſubditi eſtis, nec erit poteſtas vltionis mortua. i Voſipſos examinate & diſcutite, an in fide recta perſtetis: voſipſos ex operibus probate, num opera digna fide veſtra facitis. a Certe iã cognoſcitis (non dubito) quod Chriſtus per fidem, quam conuerſi ſuſcepiſtis, in vobis inhabitat, qui tamen non eſtis niſi diſcipuli: quanto magis & in me habitat, qui ſum

ſum præceptor veſter, & Apoſtolus. Habitat, inquam, in vobis Chriſtus. b Niſi qui forſan (quod abſit) ab ea gratia & fide, quã nuper ſuſceperunt, ſint repulſi, et ea priuati. Nam in reprobis, non inhabitat Chriſtus. c Credo autem nõ tam peruerſe vos de me ſuſpicari, vt me putetis, ſiue a fide Chriſti, ſiue ab Apoſtolica authoritate, reprobum factum: & id vos, per experientiam, cognituros etiam credo, ſi me cõtigerit inuenire vos non emendatos. d Oramus autem Deum, qui ſolus in omni bono potens eſt nos cuſtodire, vt non efficiamini aliquando reprobi, ſed in omni conuerſatione, ſemper probi ſitis & immaculati. e Oramus, inquam, pro veſtra innocentia: non vt nos appareamus probati, & magni, in oſtentatione poteſtatis noſtræ, & executione vindictæ, quales appareremus ſi vos in peccatis reprobos inueniremus: f ſed oramus, vt vos probati & immaculati in conuerſatione veſtra efficiamini. g Nos autem, dum propter veſtrã innocentiam nihil puniendum inueniremus, vt quaſi reprobi (id eſt ſine poteſtate) appareamus: cum omnem punitionis occaſionem, vos per probatam conuerſationem veſtrã, nobis ſubtraxeritis. h Nõ enim poſſum⁹, & multo magis nec volumus, aliquid agere contra veritatem, neque in quenquam pœnam aut vindictam exercere poſſumus qui in veritate probe ambulat: ſed pro veritate magis agere optamus & in omni probitate vos fouere, quantum poſſumus. i In hoc enim gaudemus, ſi vos in bono potentes, fortes, ac robuſti, efficiamini: Nos autem infirmi habemur, & impotentes cum occaſionem oſtendendæ noſtræ poteſtatis nullam habuerimus. a Atque hoc ipſum eſt quod ſemꝑ oramus, nempe vt conſummati & perfecti euadatis per omnia, vt nulla vobis mea punitione

b Niſi forte reprobi eſtis.

c Spero autẽ quod cognoſcitis, quia nõ ſumus reprobi.

d Oramus aũt Deum vt nihil mali faciatis:

e non vt nos probati appareamus:

f ſed vt vos quod bonum eſt faciatis, g nos autem vt reprobi ſimus.

h Non enim poſſumus aliquid aduerſus veritatem, ſed pro veritate.

i Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus, vos autẽ potentes eſtis,

a hoc & oram⁹, noſtrã conſũmationẽ,

b Ideo enim hec abſens ſcribo / vt non pꝛeſens durius agā ſecundum poteſtatem / quaꝫ dominus dedit mihi in edificationem et non in deſtructionem.

c De cetero autem fratres / gaudete / perfecti eſtote / exhoꝛtamini / idipſum ſapite / paceꝫ habete: ⁊ De⁹ pacis ⁊ dilectionꝭ erit vobiſcū. d Salutate inuicē / in oſculo ſācto / Salutāt vos oēs ſācti. e Gratia domini noſtri Jeſu Chꝛiſti / et charitas Dei / ⁊ cōmunicatio ſācti ſpiritus / ſit cum omnibus vobis. Amen.

Finit Textus Epiſtole poſterioꝛis ad Coꝛinthios / beati Pauli Apoſtoli.

nitione ſit opus, b Ideo enim abſens hæc ſcribo: ne cogar, quum præſens adero vobis, ſeuerius in vos agere, per illam poteſtatem quam dedit mihi Deus, in vtilitatem & profectum veſtrum, non in detrimentum ſpirituale cuiuſquam: vt non per nimiam indulgentiam diſſoluamini, atque dilabamini in vitia. c Quod ſupereſt autem fratres mei, quærite ſemper in domino gaudere, laborate vt perfecti efficiamini, & exhortemini & conſolemini inuicem, pacifice conuerſemini, & erit Deus pacis vobiſcum. d Salutate inuicem, in ſancto oſculo ſpiritualis amoris. Salutant vos omnes ſancti. e Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei patris, & ipſa ſancti ſpiritus communio (per quem nectuntur pater & filius ad inuicem, & fideles cum domino vnum fiunt) ſit cū omnibus vobis. Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam poſteriorem ad Corinthios, beati Pauli Apoſtoli.

¶ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPIſtolam ad Galatas beati Pauli Apoſtoli.

INter cæteros quibus Chriſtum Paulus prædicauerat, erant etiam hi, ad quos nunc ſcribit, Galatę. Qui ab ipſo apoſtolo verbum veritatis recte edocti, & in fide vera bene proficientes, poſt Apoſtoli ſui diſceſſum, in legis ſeruitutem & legalium obſeruantiam ſunt inducti, per quoſdam ex Iudæis falſos Apoſtolicos: qui prædicabant, abſque legis obſeruantia, potiſſimum vero ſine circunciſione, non poſſe eos ſalutem conſequi. Qui etiam, vt ſuæ falſæ prædicationi maiorem pararent authoritatem Paulo multis modis derogabant: dicentes illum nō eſſe niſi apoſtolorū legatum, non autē verum à deo miſſum Apoſtolum, vt erant cæteri, qui in Iudæa agebant: atque ob hoc, minus huic deberi fidei, diuerſa ab illis primis ac præcipuis Chriſti apoſtolis, docenti. Videbantur enim apoſtoli qui erant Hieroſolymis, legi fauere propter diſſimulationem, ratione Iudæorum imperfectorum, inter quos agebant, quam Paulus ſua prædicatione aperte euacuatam proclamabat dicens poſt chriſti mortem & nouæ legis gratiam, circunciſionem ac cætera legis eſſe ſuperflua. Aduerſum hos igitur Pſeudoapoſtolos, volens, chriſti verus apoſtolus ſuos Galatas, ab errore legalis ſeruitutis, in libertatem euangelicæ libertatis traducere: primum quidem, poſt pacis ſalutationem, in ipſo ſtatim epiſtolæ initio, ſeuera obiurgatione eos increpat, quod talibus ſeductoribus, tam facili perſuaſione, aures & conſenſum prębuerint, permittentes ſe, ab ea in qua poſiti erant libertate Euangelii, in legis ſeruitutem, ſine cauſa induci. Quum nec angelo, de cœlo, neque etiam ſibiipſi, aliud ab eo quod iam ſemel ſuſceperant docenti credere debuiſſent. Mox deinde ad ſuę prædicationis authoritatem conſtabiliendam, declarat, ſuum Euangelium, quod illis prædicauerat, ſe non ab alio accepiſſe, niſi immediate à Ieſu CHRISTO, qui eum perfecte de omnibus fidei myſteriis edocuit. Atque id quidem, capite primo. Poſt hæc autem ſecundo capite, contra id quod obiiciebatur de apoſtolis, qui in iudæa legi fauere videbantur: oſtendit Paulus ex ipſorum authoritate & approbatione, rectam & veram per omnia eſſe prædicationem ſuā

tutis iugo colla ſubmittant,neque iſta ſuadentibus conſentiant: quos ſuum dicit in nouiſſimo iudicium condemnationis,acceptu ros. Tamen monet ex aduerſo,ne prætextu Euangelicæ libertatis,carnis obſequantur deſyderiis:ſed vt per charitatem ſpiritu viuant & ſpiritu ambulent, quæ contraria ſunt carnis concupiſcentiæ, ſtudioſe operantes. Cuius occaſione,opera carnis enumerat: & ex aduerſo,fructus ſpiritus conſtituit. In ſexto autem capitulo,quæ ad mores faciunt pertractās,manſuetudinis potiſſimum,& modeſtiæ Chriſtianæ,libertatiſque ac miſericordiæ,commonefacit: vt dum tempus eſt operentur bonum. Poſt quæ demum , aduerſus eos qui in carne vane volunt gloriari ,ſuam ipſe veram ac ſolidam gloriationem opponit , in nullo alio præter quàm in cruce chriſti , ſe aſſerens gloriari: cuiꝰ ſtigmata in ſuo corpore a deo ſibi non ducit ignominiæ, vt etiam ad gloriam ea reputet, atq; cum gloria prædicet . Atq; ita in eo quod cœpit ab initio, terminat epiſtolam.

¶ FINIT ARGVMENTVM IN EPISTOlam Beati Pauli Apoſtoli ad Galatas

ceptandam: f Quum tamen in veritate nõ ſit aliud euangelium, nec alia prædicatio veritatis,niſi quod per me vobis eſt prædicatũ. g Sed ſunt aliqui qui vos quærunt ſubuertere,& volunt euangelium chriſti ad ſuum placitũ torquere atq; peruertere:ad ſuũ ſenſum,non ad veritatem illud prædicãtes.Sed illud ſciendum eſt vobis,tantã fidem vos debere adhibere iis quæ iampridẽ vobis prędicauimus,vt nullius prædicatione ab ipſis recedatis, h adeo vt ſi noſipſi rurſus redeũtes aliud vobis contrarium prædicaremus, quã ꝓdicauimus,aut etiã(ſi id poſſibile eſſet) angelus de cœlo deſcendens,contra id quod accepiſtis,vobis prędicaret,recipere nulla ratione poſſitis,aut debeatis:imo velut maledictum,huiuſmodi prædicatorẽ execrari oporteat,quemadmodũ olim prædixi,& nũc repetens iterũ dico i Quiſquis vobis aliud aliquid prædicauerit contrarium ei quod nos docuim⁹,& iã ſemel vos credidiſtis illum fugite & execremini. a Quid em̃?An ego dũ euangelium doceo,ad hominũ gloriã doceo, an ad gloriã dei? b Nunquid mea prædicatione,carnales & mundanos hominũ quęro fauores? c Profecto ſi hoc mihi eſſet in deſiderio,vt placere quærerem hominibus:non poſſem ſimul eſſe chriſti ſeru⁹ fidelis:quia nemo poteſt duobus dominis ſeruire.Et ne dubitetis de noſtræ prædicationis firmitate(ꝓpter eos qui me falſo dicunt non à deo miſſum,nec per deũ,ſed ab apoſtolis aliis,&per eos inſtructum,tantum Apoſtolorũ eſſe apoſtolum,ſic derogantes noſtræ authoritati) d ecce ego notum vobis illud eſſe volo,euãgelium iſtud quod prædicaui vobis,non fuiſſe humanum,ſed diuinum. e Nam ego, neque ab homine illud prædicandi commiſſionem accepi, neque per hominis inſtructionem didici, ſed per immediatam reue-

f Quod nõ eſt aliud

g Niſi ſũt aliqui qui vos cõturbãt/ et volunt cõuertere euãgelium chriſti.

h Sed licet nos/aut angelus de celo euãgelizaret vobis ꝑter quã quod euãgelizauim⁹ vobis anathema ſit:

ſicut ꝓdiximus/ et nũc iterũ predico/

i Si quis vobis euãgelizauerit// preter id quod accepiſtis/ anathema ſit.

a modo em̃ hoĩb⁹ ſũadeo/ an deo?

b An quero hominibus placere?

c Si adhuc hoĩb⁹ placerẽ chriſti ſeru⁹ non eſſem.

d Notũ em̃ vobis facio fratres euãgeliũ quod euãgelizatũ ẽ in me/ qr nõ eſt ſecũdũ hominem.

e Neq; enim ego ab homine accepi illud neque didici/ ſed per

gratia inuiſere Petrum:apud quem & familiariter hoſpitatus ſum diebus quindecim, tāquam verus apoſtolus ab eo begnigne receptus. e Alium autem Apoſtolorum tunc temporis vidi nullum, niſi Iacobū Hieroſolymæ Epiſcopum ordinatum, qui dictus eſt frater domini. f Quæ autem ſcribo vobis, Deus ipſe (qui iudex eſt omnium) teſtis eſt, quod non mentiar, deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ, g Eram autem ignotus aſpectu, Eccleſijs Iudęæ fidelibus. h Tantum audierant fama, illum qui olim tam ſæuus fuerat perſequutor Chriſtianorum, nunc prædicare fidem quam olim expugnabat, & palam perſequebatur. i Atque ita in me clarificabant Deum, qui tam mirabilia circa me fuiſſet operatus, per gratiam ſuam.

ELVCIDATIO CAPI. ſecundi.

a Finde poſt annos à mea conuerſione. 14. iterū aſcendi Hieroſolymam, aſſūptis Barnaba & Tito: altero ex Iudęis altero Gentili, vt eſſent teſtes idonei, fideles & ſufficientes, eorum quæ agerentur mecum in Hieroſolima. b Aſcendi autem hac vice, ex diuina reuelatione, ad declarationē veritatis Euangelii quod prædicaui, & confutationem eorum qui me calumniabantur quaſi diuerſa docētem ab aliis apoſtolis, qui erant Hieroſolymæ: c & contuli cum apoſtolis cęteris Euangelium quod prædico in Gentibus exponendo eis per ordinem omnia quæcunque prædicaui. d Non id tamen in publico coram omnibus, ſed ſeparatim, coram ijs qui erant eminentiores inter fideles cętetos. e Feci autem iſtud, nō quod dubitarem de prædicatione mea aut vt aliquid diſcerem amplius: ſed vt fieret irritus labor

D

lymā/videre petrū ⁊ māſi apud eū diebus quindecim:

e Aliū aūt apoſtolorū vidi neminē/niſi Jacobū frem dn̄i.

f Que aūt ſcribo vobis/ecce corā deo/ q2 non mentior.

deinde veni partes Syrie ⁊ Cicilie.

g Erā aūt ignotus facie/eccleſiȷ̄ iudee q̄ erant in chriſto.

h Tātū aūt auditū habebāt/qm̄ qui p ſequebatur nos aliquādo/nūc euāgelizat fidē/quā aliquādo expugnabat/

i ⁊ in me clarificabant deum.

TEXTVS. CAP. ſecundum

a Deinde poſt ānos quatuordeciȝ/iterū aſcendi Hieroſolymā/cū barnaba aſſūpto ⁊ Tito.

b Aſcendi aūt ſecūdū reuelationem/

c ⁊ cōtuli cū illis euāgeliū quod p̄dico in gentibus:

d Seorſū aūt ijs q̊ videbāſ aliquid eſſe/

e ne forte in vacuū currerē aut cucurriſſem/

cum vidiſſent : Petrus, Ioannes, & Iacobus. quod mihi dominus commiſiſſet officium p̄dicandi Gentilibus, ſicut Petro, euangelizandi Iudæis (Nam qui Petrum fecit dignũ Iudæorum Apoſtolum, idem deus & mihi adfuit, vt idoneus eſſem Apoſtolus Gentilium) & cum cognouiſſent gratiam multiformem ſpiritusſancti, quæ data eſt mihi: illi, inquã, qui eminebant tanquam columnæ in eccleſia, iunctis dextris ſocietatem inierunt nobiſcum: hoc eſt mecum & cum Barnaba, vt nos in gentes pergeremus prædicantes, & ipſi inter Iudæos. d Tantum admonebant, vt pauperum qui erant in eccleſia Hieroſolymæ, ſpoliati poſſeſſionibus ſuis, curam haberemus apud eccleſias gentilium, qui in bonis temporalibus magis abundabant: e quod etiam omni qua potui ſolicitudine, diligenter peregi, f Quo vero amplius vobis fiat comprobata veritas libertatis Euangelicæ, & prędicationis noſtræ, narrabo vobis quo pacto Antiochiæ, Petro Apoſtolorum principi contradixerim, eum palam omnibus (quibus erat periculum) arguendo, g quia reprehendendus veniebat, & ita ſe gerebat, vt mihi neceſſarium videretur illum reprehendere, propter ſcandali & periculi (quod alioqui videbatur imminere) amotionem. h Nam principio cũ veniſſet Antiochiam, cœpit legem negligens, cum gentilibus manducare, quod lex prohibet. i Cum vero à Iacobo veniſſent quidam Iudæi : ſubtraxit ſe & ſeparauit à conſortio gentilium, timens ſcandalum facere illis Iudęis, qui in lege adhuc vt infirmi hærebant. a Cuius exemplo & cæteri Iudæi (qui ante cum Petro bona fide gentibus participaſſent) ipſe quoq; Barnabas ſocius noſter, adducti ſunt ad ſimulãdum legis obſeruationem, & occultandum eam quam habebãt de euangelica libertate ſenten

creditũ ē mihi euãgeliũ p̄putij, ſicut & petro circũciſiõis (q̃ ei opat⁹ eſt petro in apoſtolatũ circũciſionis opat⁹ eſt & mihi inter gentes, & cũ cognouiſſent gratiam que data eſt mihi, iacob⁹, & cephas, & ioannes, qui videbãt colũne eſſe, dextras dederũt mihi & barnabe ſocietatis vt nos i gẽtes, ipſi aũt in circũciſionem: d tantum, vt pauperũ memores eſſem⁹,

e quod etiã ſolicit⁹ fui hoc ipſũ facere.
f Cũ aũt veniſſet petrus Antiochiã, in faciem ei reſtiti,

g q2 reprehẽſibilis erat.

h Prius eñ q̃ venirent quidã a iacobo cũ gentibus edebat.

i Cũ aũt veniſſẽt ſubtrahebat & ſegregabat ſe, timẽs eos qui ex circũciſione erãt:

a Et ſimulationi ei⁹ conſenſerũt ceteri iudei: ita vt & Barnabas duceret ab eis i illã ſimulationem.

b Sed cũ vidiſſẽ, q̃ non recte ambularẽt ad veritatẽ euãgelij,
c dixi Cephe corã omnibus.

ſententiam. b Sed cum vidiſſem, quod propter timorem ſcandali Iudæorum illorum, diſſimularent veritatem libertatis Euãgelicæ, timensq́ ex hoc Gẽtilibus ſcandalum immittere, hoc mihi conſilium fuit, vt Petrum coram omnibus arguerem: quo ſic, & illi qui aduenerunt Iudæi, & cæteri Gentiles, nullũ ſcandalum paterentur, Euãgelicæ libertatis veritatem, per meam reprehenſionem, Petro non reſiſtente, edocti. Dixi itaq́ Petro coram omnibus, tam Iudęis quàm Gentilibus qui aderant, quibus ex re prædicta periculum vllum euenire poterat.

d Si tu cũ iude⁹ ſis gẽtiliter viuis, & nõ iudaice: quõ gẽtes cogis Judaizare?

d Si tu, qui Iudęus es natura, lege dimiſſa ſub qua natus es, communem cum gentilibus vitam ducis: quomodo nunc gentes tuo exemplo ad Iudaiſmum inducis, ob iſtorum Iudæorum qui aduenerunt timorem?

e Nos natura iudei & nõ ex gentibus peccatores.

e Nos carnali propagatione Iudæi ſumus, ſub Iudaiſmo nati, non autem illi peccatores, qui ex gentilibus conuertuntur. Nequaquam ergo illi ſunt inducendi ad legem, qui ſub lege non ſunt nati, quam nos quoque audemus tranſgredi qui ſub lege nati ſumus.

f Sciẽtes aũt, quod nõ iuſtificat̃ hõ ex operib⁹ legis, niſi p fidẽ Jeſu xpi, & nos in xpo ieſu credim⁹ vt iuſtificemur ex fide xpi, & nõ ex operibus legis.
g Propter qđ, ex operibus legis non iuſtificabit̃ oĩs caro
h Quod ſi querẽtes iuſtificari in xpo, inuẽti ſum⁹ & ipſi pctõres: nũquid xps peccati miniſter eſt?
i Abſit.

f Cum igitur credam⁹ firmiter, quod ex operibus legis nemo poteſt vere coram deo iuſtificari, ſed tantum per fidem in CHRISTVM: Idcirco etiam nos Iudæi in CHRISTVM credimus, vt per fidem conſequamur, quod ex legis obſeruantia conſequi non potuimus, nempe iuſtificationem, g Itaque, ex operibus legis nemo hominum iuſtificari poterit. h Alioqui ſi nos ex hoc peccatores inuẽti ſumus, quod lege prætermiſſa quęrimus iuſtificari in ſola fide chriſti: conſequitur Chriſtum peccati illius miniſtrum nobis eſſe. Nam eius doctrina eiuſq́ amore, fiducialiter legem prætermittentes, ipſius gratiæ ſoli inhæremus.
i Non poteſt autem fieri vt CHRISTVS nobis peccati fuerit miniſter ſiue author, aut in pec

in peccatum ipſe nos coniecerit. a Nam ſi nunc quæram reparare(exemplo vel prædicatione)legis obſeruantiam, quam iampridem & reliqui & deſtruxi (tam verbo prædicationis, quam exemplo conuerſationis) aperte meipſũ peccati priſtini reum arguo. Nam ſi obſeruari eam oportet,ergo peccatũ erat dimittere. b Ego enim per legis nouę aduentum,legi veteri ſubtractus ſum: vt deinceps viuam in gratia Dei, & ex ea vitam quæram. c Cum Chriſto ſum concrucifixus,configurat⁹ ſimilitudini mortis eius: vt amplius non viuam operibus priſtinis. d Viuo autem iam non ſecundum carnem ego vt olim: viuit autem in me Chriſt⁹,per gratiam ſuam in me inhabitans. e Vita autem iſta, qua nunc adhuc in corpore conſtitutus viuo,per fidem eſt,qua credo in filium Dei,qui dilexit me, & tradidit ſeipſum pro mea ſalute. f Hanc autem gratiam vltro mihi oblatam, nequaquā volo abiicere: ſed per fidem,modis omnibus accepto. Qui autē in lege quærunt iuſtificari,hanc gratiam abiiciunt. g Nam ſi per legem credis poſſe iuſtitiam prouenire,Chriſti paſſionē et mortem facis inanem. Quorſũ enim opus morte filii Dei,ſi perfectā iuſtificationē,ac per conſequens ſalutē,conferre potuiſſet lex Moyſi?

ELVCIDATIO CAP. III.

Cogit me dolor lapſus veſtri,ad increpationem verba conuertere. a O ſine intellectu inſenſati Galatæ, quis vos decepit & ſeduxit, vt non permaneatis in ea quam vos edocui veritate? b Quibus Chriſtus Ieſus,quaſi ante oculos pręſcriptus eſt ac deliniatus, & tam aperte in vobis prædicatus,ac ſi vobis ſpectantibus ipſe fuiſſet crucifixus. Tam clare enim cuncta vobis fidei myſteria nota feci, ac ſi oculis veſtris cuncta pręſentes conſpexiſſetis. c Nūc

a Si enim que deſtruxi/iterum hec reedifico/ preuaricatorem me conſtituo.

b Ego enim per legem legi mortu⁹ ſū/ vt Deo viuam.

c Chriſto confixus ſum cruci.

d Viuo autem iam non ego / viuit vero in me Chriſtus.

e Quod aūt nunc viuo in carne / in fide viuo filij Dei: qui dilexit me/ et tradidit ſeipſum pro me.

f Non abijcio gratiam Dei.

g Si enim per legē iuſtitia / ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.

TEXTUS. CA. Tertium.

a O inſēſati Galate/ quis faſcinauit/non obedire veritati?

b Ante quorum oculos Chriſtus Jeſus proſcriptus eſt/i in vobis crucifixus.

c Hoc ſolum a vobis

volo diſcere: Ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?

d Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu ceperitis, nunc carne conſummamini?

e Tanta paſſi eſtis ſine cauſa,

f ſi tamē ſine cauſa.

g Qui ergo tribuit vobis ſpiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

h Sicut ſcriptū eſt: Credidit Abraham Deo, & reputatū eſt illi ad iuſtitiam.

i Cognoſcite ergo, quia q ex fide ſūt, hi ſunt filij Abrahe.

a Prouidens autem ſcriptura quia ex fide iuſtificat Gentes Deus, prenūciauit Abrahe, quia benedicentur in te omnes Gentes.

b Igitur qui ex fide

igitur, vel vnum hoc quod vos interrogo, reſpondete. Spiritum ſanctum, & eius dona quæ nuper accepiſtis, an ex legis obſeruatione recepiſtis an ex fide, quam nobis prædicantibus audiſtis? Certum eſt, quod ex fide eorū quę a nobis audiſtis, ſpiritum eſtis conſequuti. d Quę igitur eſt hęc demētia, vt nunc velitis in carnali legis obſeruantia proficere atque perfici, qui a ſpiritu & fidei gratia cœpiſtis? e Dolendum eſt, tantarum paſſionum, quas pro Chriſto ſuſtinuiſtis ab infidelibus, fructu vos priuari, ab Euāgelii libertate, ad legis ſeruitutem tranſeuntes: f Niſi forte pœnitentiam agentes, rurſum cōuertamini, ad libertatem Euangelii. Sic enim ſperandū eſſet, non ſine fructu vos paſſos fuiſſe. g Rurſus igitur interrogo vos: Qui tribuit vobis ſpiritum ſanctum Deus, qui & operatur ſigna & virtutes inter vos: putatis eum hęc vobis præſtare, propter legis obſeruantiam, an ex hoc, quod auditis a nobis, fidem habetis? Conſtat ſane, quia per fidem, & non ex legis obſeruatione, quam tunc non noueratis. h Quemadmodum & ſcriptura de Abraham teſtatur, quod fides (qua Deo credidit, quæ ſupra naturam erant promittenti) fuit ei a Deo reputata ad iuſtitiam, antequā vnquam lex illa ſcripta fuiſſet. i Vnde cognoſcitur atque colligitur, illos eſſe vere filios Abrahæ, qui illius fidem imitantur, ſimiliter Deo credentes, vt ille credidit. a Prænoſcens autem & prouide conſyderans ſpiritus ſanctus, author ſcripturæ, quod gentes aliquando iuſtificaturus eſſet Deus ex fide, prædixit Abrahæ per promiſſionem, multo ante quam lex daretur: quod in ipſo benedicendę eſſent omnes gentes, eadem nimirum ratione, & modo eodem, quibus ipſe benedictus fuit a domino: hoc eſt, ex fide non ex operibus legis, b Itaque qui fideles ſunt, ſic

bene

benedicentur, vt Abraham benedictus eſt: nempe per fidem, & non ex operibus legis. Nam quomodo benedictio ex legis eſſet operibus, quæ potius maledictionis eſt occaſio? c Qui enim ſub lege ſeruiunt, maledictioni ſunt obnoxii: quæ difficilime euaditur, propter nimiã difficultatẽ legis, & multiplicationẽ nimiã præceptorum, ſine auxilio gratię. d Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Maledictus omnis, qui nõ obſeruauerit cuncta quæ in libro legis ſunt deſcripta. e Cum igitur ex lege nemo iuſtificetur vera iuſtitia, coram Deo: conſequitur, fidem eſſe quæ iuſtum coram Deo iuſtificat, & ſpiritu viuere facit. f Lex autem vetus, de fide, aut de credendo principaliter non præcipit, ſed magis de operando: Ita vt qui ea quæ in lege ſcripta ſunt fecerit, a morte ſeruetur corporali, qua tranſgreſſores puniuntur. g Chriſtus nos expediuit & liberauit, de maledictionibus legis, per hoc quod pro nobis ipſe factus eſt maledictum, ſic æſtimatus ab omnibus hominibus. h Nam & lex ſcribit, maledictum eſſe omnem qui fuerit vt malefactor in cruce ſuſpenſus: vt conſtet CHRISTVM factum maledictum, omnium eſtimatione, quoniam cruci tanquam malefactor fuit affixus. i Factus eſt, inquam, CHRISTVS pro nobis maledictus, de maledicto legis nos redimens: vt benedictio Abrahæ repromiſſa, & ſemini eius, compleretur non in Iudæis ſolum, ſed etiam in omnibus gentibus, per IESVM CHRISTVM: a vt nos pollicitationem illam ſpiritualem acciperemus, credendo in CHRISTVM, quam carnales Iudæi, ſecundum literam ſibi ſolis factam putabant. b Fratres, ex humanis rebus argumentum ego ſumam, ad confirmandum quæ dico. c Tametſi non niſi hominis ſit teſtamen-

ſunt/ benedicẽtur cũ fideli Abraham.

c Quicunq; enim ex operibus legis ſunt/ ſub maledicto ſunt.

d Scriptũ eſt enim/ Maledict⁹ oīs/ q̇ nõ permanſerit in oīb⁹ q ſcripta ſũt in libro legis/ vt faciat ea.

e Quod autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum manifeſtum eſt/ quia iuſtus ex fide viuit/

f Lex aũt nõ eſt ex fide/ ſ; qui fecerit eã/ viuet in illis.

g Chriſtus nos redemit de maledicto legis/ factus pro nobis maledictum.

h (quia ſcriptũ eſt: Maledictus oīs qui pendet in ligno)

i vt in Gentibus benedictio Abrahe fieret in Chriſto Jeſu/.

a vt pollicitationez ſpiritus accipiam⁹/ per fidem/

b Fratres/ ſecundũ hominem dico.

c Tamen hominis

confirmatum teſta=
mentum nemo ſper=
nit/ aut ſupordinat.
d Abrahe dicte ſũt
promiſſiones ⁊ ſemi=
ni eius.
e Non dicit: Et ſemi
nibus quaſi in mul=
tis/ ſed quaſi in vno:
Et ſemini tuo / qui
eſt Chriſtus.
f Hoc autem (dico
teſtamentum confir
matum a Deo) que
poſt quadringentos
⁊ triginta annos fa=
cta eſt lex/ non irri=
tum facit/ ad euacu=
anduz promiſſionẽ.
g Nam ſi ex lege he
reditas/ iam non ex
promiſſione.

h Abrahe autẽ per
repromiſſionem do=
nauit Deus.

i Quid igitur lex?
Propter tranſgreſſi
onem poſita eſt/

a donec veniret ſe=
mẽ cui promiſerat:
b ordinata ꝑ ange=
los in manu media=
toris.

c Mediator autem
vnius non eſt.

Deus aũt vnus eſt.

tum, modo ſit confirmatum: nemo illud au=
det infringere, aut contrarium aliquid ſuper
ordinare. d Abrahæ autem Deus dedit ꝓ
teſtamento, promiſſiones iureiurando confir
matas, & in ſemine ei⁹ adimplendas. e Nõ
dixit: Et in ſeminibus tuis benedicentur om=
nes gentes quaſi per plures ex ſemine Abra
hæ, ventura eſſet ſpiritus benedictio: ſed ſin=
gulariter dixit, In ſemine tuo, quod ſemen in
telligitur eſſe Chriſtus. f Hoc autem (teſta
mentum inquam, promiſſionis huius, confir
matum à Deo per iuſiurandum) illa lex quę
poſterior data eſt filiis Iſrael, poſt quadrin=
gentos et triginta annos a promiſſione facta
Abrahæ, nõ potuit euacuare: Ita vt per hãc
legem ſuperinductam, obliteraretur promiſ
ſio ante facta, & iuramento confirmata. g
Nam ſi hęreditas promiſſa ex legis obſerua
tione, velut ex debito accipitur: ergo non li=
beraliter ex promiſſione. h Nunc autem
Abrahæ Deus hæreditatem per promiſſionẽ
dedit, non per legem. Pugnant enim hæc ad
inuicem ex lege, & ex promiſſione. Quoniã
quod ex lege, ex debito eſt: quod autem ex
promiſſione, ex liberalitate ſola ſpectatur. i
Quorſum igitur opus erat lege, aut quid ip
ſa confert? Propter tranſgreſſiones grauio=
res per minas & terrores comprimendas, ve
lut interpoſita eſt, pro tempore intermedio
duratura. a Donec veniret ſemen, in quo
promiſſio implenda erat, b ordinata qui
dem & diſpoſita, angelorum miniſterio, in
monte Sina in manu tamen, & poteſtate me
diatoris, qui eſt Chriſtus, vt in manu ac pote
ſtate eius foret legem euacuare, perficere au
tem ſuo aduẽtu. c Hic autẽ mediator Chri
ſtus, nõ eſt vnius mediator: ſed inter duos po
pulos, qui ante per legis parietẽ erant diuiſi,
& ꝑ mediatoris aduẽtũ ſũt, (pariete legis ſu
blato) in vnũ compacti: quia Deus vnus eſt,
propter

propter quod, filius Dei duos populos in vnum coniunxit. Quorum enim Deus vnꝰ eſt, non conuenit eos diuiſos eſſe. d Quid ergo? An dicimus nos, legē deſtruere promiſſiones Dei? Abſit, vt hoc dicamus. e Et quidem ſi talis eſſet lex data, quę poſſet vere coram Deo iuſtificare, vere ex lege eſſet iuſtitia, atque ita per eam impleretur Dei promiſſio: f ſed ita non eſt, imo concluſit Deus legis occaſione, omnes ſub peccato, & maledictioni obnoxios omnes coarguit: eo quod plurima lex præciperet grauia, ad quę implenda, nullam inſuper contulit gratiam adiuuantem. g Hoc autem Deus ideo diſpoſuit, vt deſperantes ſe ex lege non poſſe ſaluari, ad fidem recurrentes, quærerent ex ea promiſſionem accipere: Id eſt, iuſtificationem conſequi, & ſalutem. h Prius autem quàm fides in palam veniret, ſeruabamur ſub lege, à grauioribus malis, velut pueri ſub diſciplina conſtricti, vt eſſemus præparati in aduentu fidei, ad eam ſuſcipiendam. Non ſolum ergo lex non fuit contra promiſſa Dei, ſed etiā adiumentum contulit, quantum ex ſe erat, & quaſi præparauit ſuos, ad ea conſequenda. i Erat enim Iudæis velut pædagogꝰ, cuſtodiens & comprimens eos, donec veniret ex fide, perfecta iuſtitia, atque libertas. a Sed nunc poſtquam fides ipſa reuelata eſt non amplius ſumus ſub illo legis pędagogo. b Omnes enim eſtis nunc (accepto ſpiritu ſāncto) filii Dei effecti, per fidem, in libertate & amore, in Chriſto Ieſu. c Quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſto configurati & conformes facti eſtis, et Chriſtum in vobis accepiſtis. d Non eſt diſtinctio inter Iudæum & Gentilem, ſeruum & liberum, maſculum & fœminam. e Quoniam omnes in Chriſto vnum ſunt, vnum, inquam, corpus, & vna Eccleſia, Chriſto couniti, per ſpiritū

d Lex ergo aduerſꝰ ꝑmiſſa Dei? Abſit.

e Si enim data eſt lex, que poſſet viuificare: vere ex lege eſſet iuſtitia.

f Sed concluſit ſcriptura oia ſub peccato.

g vt promiſſio, ex fide Jeſu Chriſti daretur credentibus.

h Prius enim quaꝫ veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, ꝯcluſi in eam fidē que reuelanda erat.

i Jtaqꝫ lex pedagogus nr̄ fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur.

a At ubi venit fides iam non ſumus ſub pedagogo.

b Omnes eñ filij Dei eſtis per fidem que eſt in Chriſto Jeſu,

c Quicūqꝫ ei in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtuꝫ induiſtis.

d Nō eſt Judeꝰ, neqꝫ Grecꝰ, nō eſt ſeruus neqꝫ liber, nō eſt maſculus neqꝫ femina.

e Omnes enim vos, vnum eſtis in Chriſto Jeſu.

f Si autẽ vos Chriſti, ergo ſemen Abrahe eſtis, g ſecundum promiſſionem heredes.

ſanctum. f Si autem vos vnum eſtis cum Chriſto, & in Chriſto: ergo eſtis Abrahę ſemen, g & veri eſtis hæredes Abrahæ, de quibus promiſſionem accepit, quique eius promiſſionem hæreditabitis.

TEXTUS. CA. Quartus.

a Dico autem, Quãto tẽpore heres paruulus eſt, nihil differt a ſeruo, cum ſit omnium dominus.

b ſed ſub authorib⁹ & actoribus eſt, vſq; ad præfinitum tempus a patre.

c Ita & nos, cũ eſſemus paruuli, ſub elementis mundi eramus ſeruientes.

d At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuũ factum ex muliere, factum ſub lege.

e vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum acciperemus.

f Quoniã autẽ eſtis filij Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra, clamãtem, Abba pater.

ELVCIDATIO CAP. IIII.

a D prędecentium autem maiorẽ declarationem, propono vobis hęredis ſimilitudinem: qui dum paruulus eſt, per omnia viuit vt ſeruus, ſine libertate propriæ voluntatis, et ſub timore atque cuſtodia, cum ſit tamen vere dominus omnium rerum ſuarum: b ſed viuit ſubiectus tutoribus, quibus eſt curę eius educatio, eiuſque in moribus directio, & actoribus ſiue diſpenſatorib⁹, qui adminiſtrationem habent rerum illius, vſque ad tempus à patre, in teſtamẽto vel alias, præſtitutũ. c Ad eũdem modũ, & nos Iudæi, quũ eſſemus paruuli tẽpore veteris legis, eramus ſpe tẽporalis præmii & pœnarũ timore, ſeruorũ more ſeruientes, ſub legis traditionib⁹, quæ ſũt velut elemẽta: id eſt, rudimẽta minima, et nihil perfectiõis per ſe habẽtia: elemẽta, inquã, mundi huius, id eſt, corporalia & ſæcularia: qm̃ lex vet⁹ tota verſabatur circa purificatiões carnis, et ſacrificia corporalia, de ſpũali purificatione nihil agẽs. d At vero, poſtq̃ impletũ eſt tẽpus a patre ab æterno præordinatũ, vt in eo liberaret gen⁹ humanũ: tũc miſit pater filiũ ſuũ, quẽ cæterorũ more voluit naſci ex fœmina, & ſub legis ſeruitute cõſtituere, natũ ex Iudęorũ populo, e vt eos qui ſub legis iugo prẹmebãtur, hac via ipſe de ſeruitute redimeret, & pro ſeruis legis, filios Dei ſecundũ adoptionẽ efficeret. f Et quia vos De⁹ efficere voluit filios ſuos, miſit ſpm̃ filii ſui (id eſt, eundẽ quo ille nõ ad menſurã plenus fuit, & quẽ ſuis fidelib⁹ ipſe promiſit, & qui

qui à filio procedit)i ſpm̄ noſtrũ quinos faceret clamare cũ fiducia, Abbaquod eſt pater: g Iam igitur quiſquis credit, non vltra eſt ſeruus, ſed filius per adoptionem, ac perinde & hęres Dei patris, per Chriſtum, per quem adoptionem hanc conſequuti ſumus. h Sed olim quidem anteq̃ reuelata eſſet fides, vos Gentiles ſeruiebatis idolis, quæ non natura aut veritate, ſed ſolo nomine & opinione dii habentur, idq́ propter ignorantię veſtræ cęcitatem. i Nunc vero quum cognoueritis Deum nec poſſitis ignorantiæ velamen prętendere, imo quũ ſitis ipſi cogniti, & ſingulariter reſpecti à domino: a quomodo rurſus cõuertimini ad legales iſtas & corporales obſeruantias, nec valentes, nec ſufficientes iuſtitiam aut ſalutem cõferre, b quibus nũc velut de nouo vos ſubiicitis, quemadmodũ olim idololatri, quum nunquam eas obſeruaueritis? c Iam dies obſeruatis feſtos à reliquis diſcernentes, & menſes & annos, & tẽpora, ſecundum legis præſcriptiones obſeruatis. d Timeo de vobis, ne forte fructus laboris mei pereat, quem impendi in vobis inſtruendis, niſi reſipiſcatis. Fruſtra enim laboraſſe me reputo, ſi vos ad ſalutem, quod ſemper laboraui, non adduco. e Eſtote vos ſimiles mei, in euangelii libertate viuentes, qm̃ & ego propter vos factus ſũ ſimilis veſtri, legem non obſeruans, vt ipſo exemplo meo docerem omnes libertatem euangelii. f Fratres mei dilectiſſimi, non ego hęc velut exacerbatus paſſionibus loquor, ſed ex compaſſione nimia, propter charitatem, obſecrans dico, Nihil enim me læſiſtis, vt erga vos debeã ex mea parte, eſſe exacerbatus, ſed vobiſipſis nocuiſtis plurimũ, g Ipſi autem ſcitis, quod nuper prędicauerim vobis euãgeliũ, in multa hũilitate & perſecutiõe corporali. h Nec tamẽ ob meã tentationẽ hanc veſtrã, qua à

g Itaq̃ iã nõ eſt ſeruus ſed fili⁹. Quod ſi filius ꝛ hęres per deum.

h Tũcquidẽ ignorãtes deũ, iis qui natura nõ ſunt dii ſeruiebatis.

i Nũc aũt cũ cognoueritis deũ imo cogniti ſitis a deo,

a quomodo ꝯuertimini iterũ, ad infirma ꝛ egena elemẽta,

b quibus denuo ſeruire vultis?

c dies obſeruatis, ꝛ menſes, ꝛ tẽpora, ꝛ annos.

d Timeo vos, ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis.

e Eſtote ſicut ego, qꝛ ꝛ ego ſicut vos.

f Frẽs obſecro vos, nihil me leſiſtis.

g Scitis aũt, qꝛ per infirmitatẽ carnis euangelizaui vobis, iampridem:

h ꝛ tẽtationem ve=

ſtrā in carne mea/ nō ſpreuiſtis/ neqꝫ reſpuiſtis.

i ſꝫ ſicut angelū dei excepiſtis me/ ſicut chriſtum Jeſum.

a Ubi eſt ergo beatitudo veſtra?

b Teſtimoniū em̄ pꝛhibeo vobꝫ/ qꝛ ſi fieri poſſet/ oculos vr̄os eruiſſetis ꝛ dediſſetis mihi.

c Ergo inimic⁹ vobis factus ſum verū dicens vobis?

d Emulanť vos/ non bene:

e ſꝫ excludere vos volunt vt per illos emulemini:

f Bonū aūt emulamini in bono ſemper/ ꝛ non tātū cū pꝛeſens ſum apud vos.

g Filioli mei/ quos iterū parturio/

h donec formeť xp̄s in vobis.

i Uellem aūt eſſe apud vos modo ꝛ mutare vocem meā:

mea abiectione corporali tentari merito potuiſſetis, meam prędicationem ſpreuiſtis aut abieciſtis: i ſed ſicut angelum Dei, imo ſicut Chriſtum ipſum, cum maximo honore & attentione ſumma me excepiſtis. a Vbi vero nunc iſta præclara initia, ex quibus ſecundum ſpem beatos vos reputabamus? b Illud enim teſtificor de vobis quod ob ſummum noſtri amorem etiamſi oculos veſtros potuiſſetis eruere, dediſſetis vtique mihi: id eſt, nulli rei vel chariſſimę, noſtri gratia parcere voluiſſetis. c Nequaquam igitur me inimicum vobis factum puto, ex eo quod veritatē obiurgans aperte propono. Forſitā & hi qui circūciſionē p̄dicāt, zelo erga vos afficiūtur. d Quod ſi vos ęmulāť: conſtat quia nō recte ęmulātur quia nō ſcdꝫ ſciētiā, & contra euangelii veſtramqꝫ libertatem. e Sed excludere vos volunt à veritate euāgelij, vt vos diſcipulos habeant in ſeruitute legis, ſuarum obſeruantiarum ſectatores. f Vos autem id quod vere bonum eſt ſectemini, & tenere ſtudeatis ſemper, non ad tempus tantum, quandiu pręſens ſum apud vos: vt à bono nunquam recedatis, & in eo ſemper permaneatis. g Semel vos ego per euāgelium in Chriſto genui, filioli mei quos tenerrime diligo, & nunc iterum in viſceribus geſto, velut denuo parturiens, in Chriſto vos iterum gignere cupiens. h donec efficiam, vt rurſus Chriſtus habitet in vobis cuius formam perdidiſtis, quando à virtute Euangelii, ad legis obſeruantias declinaſtis. i Optarem ſane ad tempus aliquantum p̄ſens eſſe apud vos, vt poſſim commutata voce, ſecundum affectionem cordis mei (quæ verbis efficacius quàm literis exprimitur) nunc increpare, nunc exhortari, nūc inſtruere. Neſcio enim affectum meum, quo vos amo, veſtramque ſalutem deſidero, anguſtiis lite-

literarum harum concludere. a Idque o-
ptarem, ſi fieri poſſet, quoniam confundor
in vobis, dum quales non ſperabam, vos in-
uenio, & qualia à vobis expectabamus, mi
nime præſtatis. b Qui igitur vultis eſſe
ſub lege, reſpondete mihi: Legem non legi-
ſtis? c Si enim legiſtis, notum vobis eſſe
credo de duobus Abrahæ filiis, quorum al
terum de ancilla agar, alterum de libera v-
xore Sara, ſuſcepit. d Sed ancillæ filiꝰ, ſecū
dum carnem, id eſt ſecundum naturalem ſe
minis virtutem, naturalemque propagatio
nem, ſine vllo miraculo aut promiſſione, na-
tus eſt: e Filius autem liberę, non ſecundū
communem naturalis propagationis curſū,
neq; ſolitam ſeminis efficaciam, ſed ſpeciali
miraculo, per repromiſſionem eſt natus.
f Sunt autem hæc allegorice intelligenda,
& ad nouæ eccleſiæ myſteria, conformāda.
g Significātur enim in his teſtamenta duo
& duæ Eccleſiæ, nempe vetus teſtamentum
ac vetus Iudæorum ſynagoga, & nouum te
ſtamētū cum noua eccleſia. h Vnū quidē te
ſtamentum in monte Sina datum eſt, quod
ſeruire facit Iudæos, & Synagogam habet
ſeruituti ſubiectam. Atq; hanc veterem legē
& ſynagogam quæ in lege generat ſeruos,
Agar ſignificat. i Nā Sina eſt mons in Ara
bia, qui cognatus eſt, & ſimilitudine quadā
coniunctus illi ciuitati, quæ nunc eſt in Hie-
ruſalem, quæ ſeruit ſub lege veteri, & om-
nes inhabitatores eius. Nam hæc eſt coniun
ctio inter montem Sina & Hieruſalem (in
qua ſeruit ſynagoga) quod ſicut lex ſerui-
tutis in monte Sina data eſt primum, ita eiꝰ
obſeruatio & ſeruitus, in ipſa Hieruſalem
viget. a Illa autē altera Hieruſalem noua
Eccleſia CHRISTI, quæ per fidem eſt ſur
ſum, & ſupra legis ſeruitutem libertate ſu-
pereminens, eſt mater noſtra, per legem no
uam

a qm̄ ꝯfūdoꝛ in vobꝫ.

b Dicite mihi, q̄ ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis?

c ſcriptū eſt em̄, qm̄ Abrahā duos filios habuit, vnū ad ancil la: ꝛ vnuꝫ de libera.

d Sed qui de ancil la, ſcd́ꝫ carnē natus eſt,

e qui aūt de libera, per repromiſſionē.

f Que ſunt per alle goꝛiam dicta.

g Hec em̄ ſunt duo teſtamenta.

h Unuꝫ quidē in mō te Sina, in ſeruitutē generans,

que eſt Agar.

i Sina ei mōs eſt in Arabia qui cōiunctꝰ eſt ei, que nūc eſt in Hieruſalem ꝛ ſeruit cum filijs ſuis.

a Jlla aūt que ſurſū eſt Hieruſalē, libera eſt: q̄ eſt mater nr̄a.

b Scriptum eſt enim.
Letare ſterilis/ que non parturis: Erũpe ꝛ clama/ que non paris.
c qꝛ multi filij deſerte magis quam eiꝰ que habet virum.
d Nos aũt fr̃es ſcd̃ꝫ Iſaac ꝓmiſſionis filij ſumus.
e Sed quẽadmoduꝫ tũc is qui ſcd̃ꝫ carnẽ natus fuerat/ perſequebatur eũ q̊ ſcd̃m ſpiritum/ ita ꝛ nunc.
f Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillã ꝛ filium eius/
g Nõ eñ heres erit filiꝰ ancille/ cuꝫ filio libere.
h Itaqꝫ fratres/ non ſumꝰ/ ancille filij/ ſꝫ libere qua libertate xp̃s nos liberauit.

uam (in qua fundata eſt) nos in libertate generans: & hæc, per Saram liberam ſignificatur. b Nam de huius Eccleſiæ nouæ glorioſa libertate, ſcripſit multo ante Eſaias, Eccleſiam in ſpiritu nouam alloquens hiſce ſermonibus: Lætare, inquit, ô Eccleſia Gentium quæ olim ſterilis vocata, non pariebas filios Deo, erumpe in gaudium & clama in gratiarum actiõe, quæ olim Deo populum non acquirebas, c Quoniam tu quæ deſerta reputabaris, multo plures filios Deo gignes, quàm illa vetus ſynagoga, quæ legem habebat cui erat deſponſata, d Nos autem fratres, omnes filii Abrahæ ſumus, de quibꝰ ipſe promiſſionem accepit & nos eius promiſſionem ſimiliter accepimus, filij Abrahæ exiſtentes ad ſimilitudinem Iſaac, non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum & promiſſionem, e Neqꝫ mirum vobis videatur ſi nunc noſtrã libertatem perſequãtur Iudęi, qui et iã tunc Iſmahel carnaliter de ancilla genitus perſequebatur, & affligebat moleſtiis Iſaac, miraculoſe ex promiſſione genitũ. f Conſolatur autem nos, quod ſcriptura his pueris præſignauit, quando voce Saræ, & domini confirmantis, iuſſus eſt eiici filius ancillæ, cum matre ſua: Id eſt, Iudæus cum ſynagoga matre ſua, g Vt hæreditatem nõ habeat filius ancillæ cum filio liberę: hoc eſt carnalis Iudæus cum fideli. h Itaqꝫ fratres nos Abrahæ quidem filij ſumus, non tamen de ancilla, ſed de libera liberi nati: ea, inquã, libertate qua chriſtus per mortem ſuam liberauit.

TEXTVS. CAP. quintum.

a State ꝛ nolite iterũ iugo ſeruitutis contineri/

ELVCIDATIO CAPI. quinti.

a Quemadmodum igitur chriſtus vos redemit à ſeruitute, ita ſtate, neque rurſum ſinatis vos ſeruitutis iugo onerari. b Ecce ego Paulus chriſti miniſter

niſter & veſter Apoſtolus denuncio vobis, quod ſi fiduciam habentes in legis carnali obſeruantia circuncisionem ſuſcipiatis, chriſtianæ fidei meritum non habetis. c Conteſtor iterum omnem hominem qui ſe circuncidi curat, tanquam rem ſaluti neceſſariam, quod debitorem ſe conſtituit vniuerſæ legis implendę. Qua enim conſcientia ſe aſtrictũ putat circuncisioni, quæ eſt cæterorum legalium ianua, eadem cogitur & ad reliqua legis obſeruanda. d Fructum perdidiſtis quẽ in Chriſto habebatis, quicunque in legalib9 iuſtificari quęritis, & à gratia dei excidiſtis. e Nos enim fideles Chriſti expectamus, & ſperamus iuſtitiam conſequi ex fide, per ſpiritum, non ex carnalibus iſtis legis obſeruantiis. f Nam per Chriſtum Ieſum factum eſt vt nec Iudaiſmus nec Gentilitas, quicquam valeat ad veram iuſtitiam atque ſalutem: ſed fides ſola, per dilectionem viuificata, atque operans per eam: Ipſa eſt quæ valet ad iuſtitiam verã, & ſalutem. g Nuper quum à vobis abſcederem, bona fide recte ambulabatis. Quis nunc ſeductor aut inuidus, curſum veſtrum bonum impediuit, vt nũc veritati ſitis facti inobedientes? h Rogo vos nemini fidem habeatis, qui vos docet aliter quã edocti eſtis, i Perſuaſio iſta à quocũ qꝫ tandem ſuggeratur, non eſt à deo qui vos vocauit. Quomodo enim à deo foret, quum deus vos ad libertatem vocauerit, iſti autem ad ſeruitutẽ vos cogant? a Modicũ fermenti vniuerſam maſſam fermentat. Atque ita vel paululum falſæ doctrinæ ſuſceptæ, fidem totam corrumpit ac idamque facit vt deo non placeat: & paucorum inter vos peruerſitas omnes vos, omnẽqꝫ veſtram eccleſiam, quærit fermentare, prauiſqꝫ dogmatibus corrũpere. b Ego aũt cõfido in domino, quod vos quidẽ (quãtũ ad maiorẽ partẽ veſtrũ) ad mentẽ

b Ego Paulus dico vobis: qm̃ ſi circũcidamini, chriſt9 vobis nihil ꝓderit.

c Teſtificor aũt rurſus omni homini circũcidenti ſe qm̃ debitor eſt vniuerſe legis faciẽde.

d Euacuati eſtis a xp̃o qui in lege iuſtificamini, a gratia excidiſtis.

e Nos eñ ſpũ ex fide ſpez iuſtitie expectamus.

f Nam in xp̃o Jeſu neqꝫ circũciſio aliud valet, neqꝫ ꝑputiuz, ſed fides que ꝑ charitatem operatur.

g Currebatis bene:

Quis vos impediuit veritati nõ obedire? h Nemini ꝯſẽſeritis. i Perſuaſio hec nõ ẽ ex eo qui vocat vos.

a Modicuz fermẽtũ totã maſſã corrũpit.

b Ego confido in vobis in domino.

tam inſtituatis.Ita fiet, vt carnalia deſyderia non compleatis,quæ ſpiritui aduerſantur. d Carnalis enim appetitus,voluntati ſpiritus(quæ naturaliter ad bonum deprecatur,& multomagis per gratiam dei adiuta)contrariatur in appetendo: e & ſpiritus ſimiliter deſideria carnis concupiſcentiis ſunt contraria. Caro enim,praua quęque ex ſua peruerſitate ab infantia appetit: Spirit⁹ vero humanus,potiſſimũ ſpũ diuino adiutus ad optima magis ſolicitat. f Hæc enim duo ſibi inuicem in appetendo contraria aduerſantur,atque inuicem obſiſtunt. Vnde fit vt non quęcunque volumus ſecundum ſpiritus deſiderium, ſtatim opere impleamus: quoniam aduerſantur ſpiritus deſiderio,carnalis concupiſcentia,quæ bonum voluntatis deſiderium non raro impedit. h Quod ſi ſpiritus ſancti ducatum ſequimini,carnalibus concupiſcentiis rite ſubactis iram ſub legis nullius ſeruitute vltra cõtinemini:quoniam ſupra legem facti,etiam quæ legis ſũt non propter timorem pœnę,ſed propria voluntate libere peragitis,neq; lex iuſtis eſt poſita. i Quoniam autem ab operibus carnis dixi cauendum, ecce in manifeſto ſunt: videlicet fornicatio quælibet in genere,immũdicia, quantum ad concubitus ſingularem fœditatem habentes ex impudicitia,quãtum ad tactus impudicos & molles aut ſimilia, & in generali quælibet luxuriæ turpitudo, a idolorum ſeruitus,veneficiorum vſus,inimicitiæ in corde,cõtentiones in ore,æmulationes pro eiſdẽ aſſequẽdis honorib⁹,iræ interi⁹,exterius rixæ,diſſẽtiones in occulto,ſectę ac diuiſiones in publico,inuidiæ de aliorum bonis,homicidia,ebrietates,commeſſationes, in quibus obſcœnis cantilenis vacatur,hiſq; ſimilia. b de quibus & prædixi olim præſens,& dico nunc antequam in iudicium & con-

d Caro eñ ɔcupiſcit aduerſus ſpiritum:

e ſpũs autem aduerſus carnem.

f Hec eñ ſibi inuicẽ aduerſantur. vt nõ quecũq; vultis illa faciatis.

h Quod ſi ſpũ ducimini/ nõ eſtis ſub lege.

i Manifeſta ſũt autẽ opa carnis: que ſunt fornicatio/ imũdicia impudicitia/ luxuria/

a idoloꝝ ſeruit⁹ veneficia/ inimicitie ɔtẽtiões/ emulationes/ ire/ rixe/ diſſẽſiones/ ſecte/ inuidie/ homicidia/ ebrietates/ cõmeſſatiões/ ⁊ ſimilia:

b que predico vobis

ſicut p̄dixi/ qm̄ qui talia agunt/ regnu̅ dei nōconſequentur

c Fruct⁹ aūt ſpirit⁹ eſt charitas/ gaudium/ pax/ patientia/

d longanimitas/ bonitas/ benignitas/

manſetudo/

e fides continentia caſtitas

f Aduerſ⁹ huiuſmodi non eſt lex.

g Qui aūt ſunt xp̄i/ carnē ſuā crucifixerunt cum vitijs ꝛ cōcupiſcentijs/

condemnationem incidatis, quod qui talia agunt ſpem non habent conſequendi regni cœleſtis,donec in his aut horum vllo permaneant,& pœnitentiam non egerint. c Fructus autem qui in ſpiritu ſancto oriuntur, ſunt charitas omnium radix,gaudium internum ex dei pręſentia conſurgens, pax cordis ex conſcientiæ ſerenitate ac libertate procedens ,patientia ad toleranda aduerſa quęlibet occurrentia, d longanimitas in ſuſtinendo promiſſa dei,bonitas ſiue dulcedo cordis,benignitas in ſupportandis⁹ ſine amaritudine aliorum defectibus,manſuetudo quę eſt lenitas in verbis & conuerſatione erga proximos, e fides fiduciaq; excellens,quæ montes transferat,modeſtia in omnibus modum ponens,licitis & conceſſis, continentia à carnalibus deſideriis, & caſtitas ne coitus fiat abuſus, f Contra huiuſmodi,non data eſt lex,quoniam hæc lege non prohibentur.Imo ad hæc,ten dit omnis lex. Neq; vlla eſt lex,quæ contra iſtarum rerum obſeruatores quicquam loquitur, g Qui autē chriſti ſunt membra, & vere chriſtiani eſſe volūt,his omne ſtudium eſt,vt per ſpiritum carnem crucifigentes mortificent,vt peccato nō viuant:ſimul & vitia omnia atque deſideria mala,ad quæ ſemper eſt prona caro,quātum in ipſis eſt ,exterminent.

TEXTVS. CAP. Sextum.

a Si ſpiritu viuim⁹ ſpiritu ambulemus.

b Nō efficiamur inanis glorie cupidi inuicem prouocantes inuicem inuadentes

c Fratres/ ꝛ ſi preoccupatus fuerit ho-

ELVCIDATIO CAP. ſexti.

a Taque ſi in nobis eſt ſpiritus ſanctus,& ſi ſpiritu ipſo viuimus,o-
1
peremur & opera ſpiritus. b Nō ſimus vanæ gloriæ dediti, neq; inuicem ad iram aut rixas prouocantes,neque inuidiam geramus in pectore. c Fratres mei,de infirmorum ſalute ſolicitus moneo vos,ſi perfragili-

gilitatem aut ignorantiam contingat quem piam incidere in aliquod peccatum, quod ſanari poſſit, d cæteri ſpirituales & robuſtiores curam habeant, vt collapſum bonis monitionibus erigant, in ſpiritu dulcedinis & manſuetudinis: e ita vt conſideret vnuſquiſque ſemetipſum, quoniam & ipſe labi poteſt ĩ deteriora. f Mutuas infirmitates tolerate. & vos inuicem in via dei adiuuate, et ſic per omnia adimplebitis legẽ Chriſti, quæ in charitate ſola perficitur. g Nam ſi quis ſibi perſuadet, ſe magnum aliquid eſſe, ob hoc cæteros infirmos deſpiciens, cum vere nihil ſit ante deum qui ſibi placet, ſeipſum hic in errorem mittit quia ſibi blanditur, & perſuadet quod non eſt. h Opus autem ſuum examinet vnuſquiſque, & ſic habebit gloriam tantum in ſeipſo & iis quæ in ſe cõperit: non autem alterius comparatione, qui forſitan videtur imperfectior: quemadmodum ſolent homines iactabundi ſeipſos magnificare, conſideratione aliorum qui inferiores videntur in virtutibus. i Vnuſquiſque enim ſuum accipiet iudicium, & pro ſuis operibus mercedem. a Communicet autem is qui inſtruitur verbo prædicationis, inſtructori ſuo de omnibus bonis ſuis, quæ ſunt ad ſuſtentationem doctoris neceſſaria. b Nemo vero ſeipſum vanis perſuaſionibus erronee illudat, Deũ nemo poteſt fallere, qui ſecũdum veritatem nouit & iudicat omnia, c Quæcunque enim vnuſquiſque nunc fuerit operatus in hoc tempore, de his in futuro accipiet remunerationem. d Quoniam qui in carne ſeminat, ea quæ carnis ſunt perficientes, & ſecundum carnem ambulantes, ex carne nihil niſi perditionem reportabunt.
e Qui autem in ſpiritu ſeminat, quæ ſpiritus ſunt operando ſtudioſe, pro remuneratione accipiet vitam, & eam ſempiternam. Nemi

mo ĩ aliquo delicto/ d vos qui ſpirituales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpũ leni tatis: e cõſiderans teipſũ/ ne ꝛ tu tenteris. f Alter alterius onera portate/ ꝛ ſic adimplebitis legem chriſti. g Nã ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe/ cũ nihil ſit/ ipſe ſe ſeducit/ h Opꝰ aũt ſuũ pbet vnuſquiſq;/ ꝛ ſic in ſemetipſo tãtũ gloriã habebit ꝛ nõ ĩ altero

i Unuſquiſq; eñ onꝰ ſuum portabit. a Cõmunicet aũt is qui cathecizat verbo/ ei qui ſe cathecizat in oĩbus bonis/ b Nolite errare/ deus non irridetur

c Que eñ ſeminauerit hõ/ hec ꝛ metet. d Qm̃ qui ſeminat in carne ſua/ de carne ꝛ metet corruptionem.

e qui autẽ ſeminat ĩ ſpiritu de ſpũ metet vitam eternam

f Bonū autē facientes/non deficiamus tēpore em̄ ſuo metemus non deficiētes.

g Ergo dū tēpus habem⁹ operemur bonū ad omnes:

h maxime aūt ad domeſticos fidei.

i Uidete/qualib⁹ literis ſcripſi vobis mea manu.

a Quicūq; em̄ volūt placere in carne hi cogunt vos circuncidi/tātū vt crucis xp̄i perſecutionem non patiantur.

b neq; em̄ q̄ circūcidūt/legē cuſtodiūt:

c ſed volūt vos circūcidi vt in carne veſtra glorientur.

d Mihi aūt abſit gloriari niſi i cruce dn̄i noſtri Jeſu Chriſti.

e & per quē mihi mūd⁹ crucifix⁹ eſt/& ego mundo.

nem vero tædeat laboris aut expectationis, vt tædio quis fractus, à bene cœptis corpore reſolut⁹ deſiſtat f Nō em̄ fatigari corpore, aut ceſſare nos conuenit ab operibus bonis, quoniam cum aduenerit tempus remunerationis, ſine fine accipiemus bonarum operationum retributionem. g Et quoniā iuxta ſeminationem erit meſſis, rogo vos fratres mei, vt dum tempus iſtud habemus, in quo bene operari licet operemur bonum, & bene conuerſemur erga omnes homines, vbicunque detur occaſio, quoniam deus omnium hominum Dominus: h Peculiariter tamen erga fideles, qui ſunt per fidem domeſtici noſtri & Dei, nempe ad eandem Eccleſiam nobiſcum pertinentes, exiſtentes de domo & familia dei, i Videte, quemadmodum in literis his, propriæ man⁹ teſtimoniū inſcripſerī: partim vt charitatis noſtrę efficaci⁹ habeatis teſtimoniū partī vt à Pſeudoapoſtolis ſeductorib⁹, noſtras literas diſcernatis. a Quicunque enim volunt hominibus placere, & in carne gloriari, hi ſunt qui vos faciunt circuncidi, ob hoc tantum vt perſecutionem non patiantur crucis Chriſti, quam pati tiemrēt, ſi circunciſionem euacuarent: ſicut & ego patior, quia crucis Chriſti gloriam & libertatem prædico. b Nam neque ipſi circunciſi, qui vobis circunciſionem prędicant, legem obſeruant. Vnde patet eos ſatis ſcire, quod non ſit neceſſaria legis obſeruatio. c Volunt tamen vos in circunciſionem inducere, vt glorientur in carnali veſtra circunciſione, tanquam magiſtri veſtri. d A me autem procul ſit omnis huiuſmodi gloriatio. Nolo enim in aliquo gloriari, niſi in virtute crucis & mortis Chriſti, in qua ſola, ſalus perfecta eſt humano generi, e p quem Chriſtum crucifixum, mundus totus mihi mortu⁹ eſt, & ego mundo ſū mortuus:

eo quod

eo quod nihil prorſus eorum quæ habet mũdus, aut me poſſit oblectare, aut ego queam concupiſcere, qui propter crucifixi amorem, in nullo alio præter quàm in ipſo, poſſum oblectari. f Vt enim Chriſto Ieſu placeas, illique acceptus fias, & ſalutis eius particeps efficiaris, nihil confert circuncifum eſſe carne aut incircunciſum, g ſed ſpiritualis per fidem regeneratio in nouam creaturam, vetuſtate omni in baptiſmo depoſita, hæc ſola ad ſalutem Chriſti conducit. h Et quicunque hunc canonem propoſitum fuerint ſequuti, nempe gloriari in ſola Chriſti morte, & in regeneratione nouæ creaturę: precor magnum Deum omnipotentem, vt requieſcat & maneat ſuper illos pax, & miſericordia, & ſuper omnem populum fidelem, qui credit in Deum. i De cętero, nemo ſit mihi moleſtus, vt mihi ſuadeat circunciſionis aut legis prædicationem. a Ego enim ſtigmata Chriſti, quaſi miles eius glorioſus, & cicatrices, in meo corpore porto, tanquam ſigna paſſionum & vulnerum, quæ ob Chriſti amorem & prędicationem, ſuſcepi: in quibus glorior, dum recordor perſequutionũ, quas pro crucis gloria, & Euangelica libertate ſuſtinui. b Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, ſit cum ſpiritu veſtro fratres, Amen.

f In Chriſto enim Jeſu neq; circunciſio aliquid valet neque preputium.
g ſed noua creatura.
h Et quicunq; hãc regulam ſecuti fuerint/
pax ſuper illos / et miſericordia / & ſup Iſrael Dei/
i De cetero nemo mihi moleſtus ſit.
a Ego enim ſtigmata domini Jeſu / in corpore meo porto
b Gratia dñi noſtrĩ Jeſu Chriſti/cũ ſpũ veſtro fratres Amẽ

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Galatas beati Pauli Apoſtoli.

Finit Textus Epiſtole ad Galatas beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVcidatorium in Epiſtolam ad Epheſios Beati Pauli Apoſtoli.

QVemadmodum ex Apoſtolorum actis diſcimus,multum apud Epheſios fructum in fide & negocio Chriſti,Paulus conquiſierat.Manſit namque apud eos biennium totum,quotidie diſputans in ſchola tyranni cuiuſdam: vbi & virtutes non modicas faciebat Deus per manus Pauli, ita vt etiam ſuper languidos delatis a corpore ei⁹ ſudariis,ipſi ſanarentur:quando & coram omnibus allati ſunt combuſtique libri eorum qui curioſa fuerant ſectati,quorum precium erat denariorum quinquaginta millium. Et omnino fortiter apud hos creſcebat verbum Dei, & confirmabatur. Ad hos ergo de carcere ſcribit hanc epiſtolam,altiſſimis myſteriis & ſacramentis abditiſſimis refertam:iuxta id quod Corinthiis ſcripſerat. Sapientiam loquimur inter perfectos,& ſapientiam Dei in myſterio, quę abſcondita eſt,quam nemo principum huius ſæculi cognouit. Vnde præ omnibus Pauli epiſtolis,ſublimibus intelligentiis & cœleſti ſapientia iſta eſt plenior, potiſſimum quantum ad priora duo capitula. In quibus magnificentiam diuinorum beneficiorum,quæ nobis ab æterno quidem Deus donare diſpoſuit, ſed in hoc tempore gratiæ, ſecundum prouidam ſuam diſpenſationem, nunc primum opere exhibuit, mirifice collaudat: pro eis & ipſe gratias agens & cæteros quibus ſcribit ſimiliter ad gratiarum actionem inuitans. Specialius autem, ſecundo capitulo, in memoriam eis reducit, quemadmodum a morte & ira Dei, per Chriſtum ſint liberati, & ad vitam reſtaurati, Dei ſolius munere, non ex vllis ipſorum præcedentibus meritis: eo quod per ſolam gratiam & charitatem ſuam, Chriſtus Dei filius mortem pro nobis ſuſtinere voluit, per quam totius humani generis redemptió perfecta creditur: per quam etiam inimicitiæ omnes & ſimultates, quæ inter Iudæos erant atque Gentiles, ſublatæ ſunt, ambobus populis in vnam Eccleſiam(inter-

fectis

fectis inimicitiis parieteque ſublato) compoſitis, ad inuicemque pacificatis, & ſimul Deo in vno corpore reconciliatis: Ita vt per ipſum mediatorem, vtrique æqualem habeant ad Deum acceſſum, ſintque amodo & ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, tam Iudæi quam Gentiles, in vno ſummo angulari lapide Chriſto coædificati, in habitaculum Dei. Quorum altiſſimorum myſteriorum, capite tertio, ſe miniſtrum dicens Apoſtolus & prædicatorem, eoſdem hortatur, vt a ſemel ſuſcepta fide, propter captiuitatis ſuæ vincula, non deficiant. Precatur etiam Deum, a quo omnis paternitas: vt illis det in finem cordis ſemper habere oculos illuminatos, vt in iis quæ ſemel crediderunt, permaneant ſtabiles. Circa medium autem epiſtolæ, tertii capitis initio, ad moralia deſcendens, vt iuxta vocationem ſuam digne viuant, obſecrando commonefacit: potiſſimum autem, vt vnitati & paci ſolicite ſtudeant: Nec ob gratiarum diuerſitatem, quas pro ſuo arbitrio Deus diſtribuit, vlla ſit diſſenſio. Huius autem occaſione, multiformia Dei dona in vtilitatem Eccleſiæ collata, enumerat: quibus Eccleſiæ corpus ædificatur, creſcit, conſummatur, atque perficitur in Chriſto capite, per mutuum membrorum miniſterium. Ac deinde, cum obteſtatione monet ad Chriſtum conuerſos, non cōformari iis, qui in infidelitate ſua omni immūdiciæ, deſperati hominis, ſe tradiderunt: ſed vt ſpiritu renouentur, nouumque induant hominem, veteri depoſito, ad mendacii, iræ immoderatæ, furti, ſermonis mali, amaritudinis, indignationis, & aliorum eiuſmodi vitiorum deteſtationem, ſpecialius deſcendendo. Similia fere quæ ad mores pertinent, Chriſti propoſito exemplo, vſque ad quinti capitis medium proſequitur. In quibus hoc eſt præcipuum eorum quæ admonet: vt tanquam lucis filii conuerſationem ſuam inſtituant, quo per eorum bonam cōuerſationem tenebroſa infidelium opera redarguantur. A quinti autem capitis medio, vſque ad medium ſexti, præſcribit: primum vxoribus, quomodo viris vt Chriſto debeant eſſe ſubiectæ, eo quod caput mulieris ſit vir: ſimul & viris, vt ſuas vxores tanquam corpora ſua diligant, quomodo & Chriſtus Eccleſiam opere & veritate dilexit. ſacramentum quod in coniunctione eſt viri cum muliere (ad ſignificandum eam quæ eſt inter Chriſtum & Eccleſiam coniunctionem) aperiens. Initio vero capituli ſexti filiis edicit, vt parentibus ex DEI mandato ſubiaceant: patreſque viciſſim monet, ne ad amaritudi-

nem animi ſuos filios vane prouocent,ſed educationem,diſciplinam,& correptionem,eis pro ſuo officio præſtent. Seruos,dominis ſuis vt Chriſto ſeruire docet, qui illis reddet bonam & plenam,pro ſua ſeruitute bona,mercedem. Dominos ex aduerſo monet,quod æquum eſt præſtare ſeruis: ſcientes, quod ſuperiorem habeant dominum,qui ſine perſonæ acceptione, pro ſeruis faciet iudicium, ſi non vt æquum eſt illos tractauerunt. Poſt quæ, ad finem tendens Epiſtolæ, eos iubet Dei armaturam induere, qua contra malignorum ſpirituum impugnationes queant reſiſtere, Atque ita adiunctis familiaribus quibuſdam,terminat Epiſtolam.

FINIT ARGVMENtum in Epiſtolam beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD EPHESIOS Beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO, capitis primi.

Pa AVLVS ſecundum volun tatem Dei patris, Apoſtolus Ieſu Chriſti filii eius, ſcribit, ſalutemque dicit omnibus fidelibus qui ſunt Epheſi, atq; etiam omnibus qui credunt in Chriſtum, vbicunque locorum conſiſtant aut cuiuſcunq; conditionis ſtatuſue exiſtant. b Gratia ſit vobis ſpirituſſancti, & vera pax cordis à Deo qui eſt pater noſter, & a domino Ieſu Chriſto. c Laudandus atque magnificandus cum gratiarum actione eſt dominus Deus, qui beneficentiam ſuam erga nos oſtendit in donatione ſpiritualium bonorum, quæ in cœlo poſſidebimus, per Chriſtũ Ieſum. d Iuxta quod elegit nos pater ab ęterno, in filio ſuo, antequam iacerentur fundamenta orbis, id eſt, ante creationem mundi. e Elegit, inquam, vt eſſemus ſancti per fidem veram, & immaculati in operibus bonis, in veritate, coram eo, idque in amore & libertate, non in timore atque ſeruitute. f Qui pater, pręordinauit ab ęterno facere nos filios ſuos adoptiuos, per mediatorem Chriſtum, vt nos ſic vnum faceret cum ipſo. Neque hoc vlla fecit, aut neceſſitate compulſus, aut vtilitate inductus, g ſed ſecundum propoſitum benignæ voluntatis ſuę, vt lau

TEXTVS Epiſtolæ ad EPHESIOS beati Pauli Apoſtoli.

TEXTUS. CAP. primum.

Pa Aulus Apoſtolus Jeſu Chꝛiſti, per voluntatē Dei, omnibus ſanctꝭ qui ſunt Epheſi, ⁊ fidelibus omnibꝰ in Chꝛiſto Jeſu.

b Gratia vobꝭ ⁊ pax a Deo patre nr̃o, et dño Jeſu Chꝛiſto.

c Benedictꝰ Deꝰ et pater dñi nr̃i Jeſu Chꝛiſti: qui bñdixit nos in oī benedictione ſpirituali, in celeſtibꝰ, in Chꝛiſto.

d ſicut elegit nos in ipſo, ante mundi cōſtitutionem.

e vt eſſemus ſancti ⁊ immaculati in conſpectu eius in charitate.

f Qui pꝛedeſtinauit nos in adoptionem filioꝛum, per Jeſum Chꝛiſtum in ipſum.

g ſecundum pꝛopoſitum voluntatis ſue in laudē gloꝛie gra

tie ſue.
h in qua gratificauit nos, in dilecto filio ſuo,
a in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius,
b remiſſionem peccatorum,
c ſecundum diuitias gratie eius, que ſuperabundauit in nobis, in omni ſapientia & prudentia.
d vt notū faceret nobis ſacramentū voluntatis ſue, ſecundū beneplacitū eiꝰ.
e quod ꝓpoſuit in eo in diſpenſatione plenitudinis tēporū.
f inſtaurare omnia in Chriſto que in celis, et que in terra ſunt, in ipſo,
g in quo etiam nos ſorte vocati ſumus.
h predeſtinati ſecūdum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum conſiliū voluntatis ſue.
i vt ſimus in laudē glorie eius, nos qui ante ſperauimus in Chriſto.
i in quo & vos, cum audiſſetis verbū veritatis, Euangelium ſalutis veſtre, in quo & credentes ſignati eſtis, ſpiritu

daretur in nobis gloria et magnificentia gratiæ ſuæ, h per quam nos, qui ante eramus abominabiles et ſordidi honeſtauit, ornauit, gratoſque fecit & amabiles, in dilecto filio ſuo: quem pro nobis cohoneſtandis fecit eſſe opprobrium hominum, a Per quem filium redempti ſumus, à iugo legis, ſeruitute diaboli & peccati, per efficaciam ſanguinis eius. b Quæ redemptio eſt remiſſio peccatorum noſtrorum, tam originalis quàm actualium, c ſecundum copioſam & ſuperabundantem gratiam ſuam, quæ in nobis abundanter eſt multiplicata, in omni ſapientia cœleſtium myſteriorum, quę ad fidem & ſpem noſtram pertinent, & in omni ſcientia agendorum: d Ad hoc, vt nobis notum faceret illud occultum decretum atque myſterium voluntatis ſuæ, iuxta beneplacitum ſuum: e quod ſacramentum vel beneplacitum, propoſuit in Chriſto filio ſuo diſpenſādo implere, plenitudine temporis adueniente, quod ad hoc fuit ab æterno præordinatum: f Sacramentum autem hoc & propoſitum, eſt inſtauratio & reparatio omnium, tam cœleſtium, quo ad numerum implēdum ſaluandorum, quàm terreſtriū, in Chriſto Ieſu: g In quo etiam nos peculiariter, nullis noſtris pręcedentibꝰ meritis, velut forte à Deo vocati ſumus, ad fidem ipſius. h Non ſic tamē ſorte, quaſi nos Deus fortuito aut caſu vocauerit, ſed prædeſtinati ab æterno, ſecundū voluntatē ipſiꝰ, qui oīa operatur ſecundū decretū ſuæ volūtatis, i ad eū finē, vt laudet & magnificet gloria eiꝰ in nobis fidelibꝰ, q̄ in Chriſto pręſperauimꝰ, nōdū viſis iis quę ꝑ ſpē expectamꝰ in fide noſtra. i In quo ſperatis etiā vos, cum audiſſetis nobis prędicātibꝰ verbū veritatis, nēpe Euāgeliū ſalutis veſtræ, in quo, inq̄, vos audiēdo credētes etiā ſignati eſtis ſpū ſācto, qui eſt ſpiritus pro-

tus promiſſionis. Nam ſignum eſt, quo diſtinguntur filii Dei à filiis diaboli: & eſt promiſſionis ſpiritus, quia à Deo olim per prophetas, & etiam per chriſtum Apoſtolis promiſſus. Inſuper etiam ipſe eſt, qui nobis promittit fidelibus cœleſtia bona. a Qui ſpiritusſanctus eſt pignus & arrhabo futuræ hæreditatis, per quem acquiſitio (id eſt, populus fidelis, magno ſtudio, cura, & precio acquiſitus) redimitur à mortis damnatione, ad vitam ſempiternã, vt ſic laudetur in nobis gloria eius in perpetuum. b Quoniã ergo tãta de nobis deus diſpoſuit, & tam mira nobiſcum ipſe perfecit, propterea & ego Apoſtolus eius audiens vos recte in Chriſtum credere, & dilectionem habere atque oſtendere ad omnes fideles, inceſſanter gratias ago deo, pro veſtro iſto bono, quod in vobis ipſe incœpit: orare non deſinens, c vt ipſe Deus chriſti Ieſu (ſecundum humanitatis infirmitatem, qua parte eſt minor) qui eſt pater à quo omnis gloria, det vobis, & amplius det, ſpiritum ſanctum, à quo eſt ſapientia & intelligentia: vt agnoſcere eum, prout dignum eſt, poſſitis, d hoc eſt, vt det vobis habere oculos mentis illuminatos, lumine ſpiritusſancti: vt ſciatis quænã ſint & quãta, quę ex vocatione veſtra ſperare debeatis, et quã abundans gloria eius ſit ſuperuẽtura ſãctis in die remunerationis eorum: e Et vt intelligatis ſupereminentem, & mirabilẽ magnitudinem virtutis eius, quã erga nos oſtendit qui credimus: dum nos de manu diaboli & omnium pctõrũ ereptos, tranſtulit, atque regenerauit. Nam maior eſt virtutis magnitudo, in vnius peccatoris regeneratione, quã in totius mũdi ſubſtantiali creatione, ſupereminentẽ, inquã, magnitudinẽ virtutis eius. f Quæ accipi et attẽdi debet: in opere illo ſũmę potentiæ, atque virtutis ei⁹, quod opera

promiſſionis ſcto.

a qui eſt pign⁹ hereditatis noſtre i redẽptionẽ acquiſitiõis, in laudẽ glorie ipſi⁹

b Propterea & ego audiẽs fidẽ veſtrã, que eſt in xpo ieſu, & dilectionez in oẽs ſctõs, nõ ceſſo grãs agens p vobis, memoriã veſtri faciẽs in orationib⁹ meis.

c vt de⁹ dñi noſtri ieſu xpi, pater glorie det vobis ſpm̃ ſapiẽtie & reuelationis, i agnitionem eius.

d Illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſciatis, que ſit ſpes vocatiõis eius & q̃ diuitie glorie hereditatis eius in ſanctis,

e & que ſit ſuperemines magnitudo virtutis eius, in hos qui credidimus.

f ſecundũ operatione potẽtie virtutis

eius quam operat⁹ eſt in chriſto/ g ſuſcitãs illũ a mortuiſ cõſtituẽs ad dexterã ſuã in celeſtib⁹. h ſupra omnẽ principatũ ⁊ poteſtatẽ/ ⁊ virtutẽ/ ⁊ dominationẽ ⁊ oẽ nomẽ qđ nominat̃ nõ ſolũ in hoc ſeculo/ ſed etiã in futuro. i Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius. a Et ipſũ dedit caput ſupra oẽꝫ eccleſiam que eſt corpus ipſius/ ⁊ plenitudo eius/ b qui oĩa in oibus adimpletur.

tus eſt in Chriſto filio ſuo, g dum illum à mortuis ſuſcitauit, & ad dextram ſuam in omnibus ſibi coæqualem conſtituit in cœlis, h faciens eum altiorem omnibus ordinibus Angelorum, ſupra omnem ordinem principatuũ poteſtatum, Dominantium, Virtutũ & cæterorum, & ſupra omne quod eſt, aut nominari poteſt, tam in cœlis, quàm in terris. i Neque ſolum altiorem fecit omnib⁹ ſed etiam omnia ſubiecit eius imperio, dans illi omnem poteſtatem, in cœlo & in terra. a Inſuper & ipſum, pater fecit càput toti⁹ eccleſiæ, tam militantis quàm triumphantis quæ eccleſia eſt corpus ipſi capiti Chriſto cohęrens, eodem ſpiritu viuificata: & eſt plenitudo capitis Chriſti quatenus ipſa vt corpus, Chriſto capiti coniuncta, vnum conſtituat corpus integrum cum ipſo. b qui omnia adimplet & operatur in omnibus ſecundum virtutem diuinitatis ſuæ, quique, licet exiſtens omnia in omnibus, tamen dicto modo ſic adimpletur, vt vnum corpus cum eccleſia componat.

TEXTUS CAP. Secundum.

a Et vos cõuiuificauit cũ eſſetis mortui in delictis ⁊ peccatis veſtris/ in quibus aliquãdo ambulaſtis/ ſcđꝫ ſeculum mundi huius. b ſcđꝫ principẽ poteſtatis aeris huius: ſpũs qui nũc opat̃ in filijs diffidentie:

ELVCIDATIO CAPITIS ſecundi.

a Et hanc autem chriſti reſuſcitationem & glorificationem, vosque cum Chriſto conreſuſcitauit et conuiuificauit, cũ eſſetis per peccata veſtra mortui, ſecundum animã: In quibus peccatis olim conuerſabamini, ſecundum vanitates & vitia quæ in ſæculo (id eſt mundo) regnant, b ſecundum inſtinctus & voluntatem diaboli, qui eſt princeps ac poteſtatem habẽs in hoc aere, in quo nos habitamus, ad poſſidendum impios & exercitandum iuſtos, ſpiritus ille, qui etiam nũc operatur in filijs diffidẽtiæ, hoꝫ eſt, in in

credu

credulis & inobedientibus Deo, hoībus. Ipſe enim huiuſmodi ſuadet ad malum, & operatur ac regnat in eis. c Quorum de numero & nos eramus ante conuerſionem noſtram, cōuerſantes ſecundum deſideria carnis noſtræ facientes concupiſcentias carnis, carnaliū cogitationū. d Eramuſq;, quātū ad naturalem generationem atque educationem obnoxij iræ & vltiōi dei, æquea tq; cæteri. Sed quod natura non præſtitit, gratia Dei donauit. e Deus enim qui eſt copioſus in miſericordia propter ſuperabundātem amorem noſtri, etiam tunc cum eſſemus in peccatis noſtris mortui, conuiuificauit nos Chriſto: cuius gratia & miſericordia, eſtis ſalui facti ab ira illa, cui natura eramus obnoxii, f & conreſuſcitauit nos cum Chriſto & fecit ſimul reſidere in cœlis. Quoniā chriſti reſurrectio, & glorificatio, operata eſt iuſtificationem, reſurrectionem, & glorificationē noſtram. Nā quia ille præceſſit, nos ſub ſequimur, & in omnibus cum eo participamus: vt merito dicamur Chriſto conuiuificati, conreſuſcitati, & ſimul cum eo in cœlis conſtituti. g Fecit autem Deus pater hæc omnia nobis per Chriſtum, vt in venturis ſæculis demonſtraret copioſiſſimam gratiā ſuam, quam in nimia dulcedine & bonitate ſua, erga nos genus humanum, per ipſum et operatus eſt, & operabitur amplius. h Gratuito enim munere ſalutem hanc vobis operatus eſt Deus, quam ſalutem per fidem conſequimini. Atque hoc ipſum, quod ſcilicet ſic ſalui facti eſtis per Chriſtum, non ex veſtris neque patrum veſtrorum meritis proceſſit. i Eſt enim gratuitum prorſus Dei donum, non propter cuiuſquam opera datum: vt ne quis glorietur, niſi in ſolo domino, cuius mera gratia eſt, quod per fidem ſaluamur, ac proinde iuſtū eſt, illi ſoli gloriam de noſtra

c in quibus ⁊ nos omnes aliquando conuerſati ſumus/ in deſyderiis carnꝭ noſtre facientes voluntatem carnis et cogitationum.

d ⁊ eramus natura filij ire ſicut ⁊ ceteri.

e Deus autem/ qui diues eſt miſericordia/ propter nimiaꝫ charitatem ſuā qua dilexit nos/ ⁊ cum eſſemus mortui peccatis cōuiuificauit nos in Chriſto/ cuius gratia eſtis ſaluati:

f ⁊ conreſuſcitauit/ ⁊ conſedere fecit in celeſtibus/ in Chriſto Jeſu:

g vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratie ſue/ in bonitate/ ſuper nos/ in Chriſto Jeſu.

h Gratia enī eſtis ſaluati per fidem/ ⁊ hoc non ex vobis.

i Dei enim donum eſt/ non ex operibꝰ: ut ne quis glorietur.

pactos, reconciliaret deo patri. Et quia etiã inter Deum & genus humanum vniuerſũ, inimicitiæ peccatorum erant intermediæ, quæ nos prohibebant Deo appropinquare, etiam has inimicitias ſuſtulit, in carne patiẽdo, mortemq; in cruce ſuſtinendo: a & veniens ad nos in aſſũpta carne, euangelizauit ipſe, atq; apoſtolos euangelizare miſit pacẽ factam, & dei cum hominibus & hominum adinuicem: tam his qui prope videbantur Iudæis, quàm his qui longe erant Gentibus. Iudæi enim prope erant, quia promiſſionem acceperant: & gentiles longe, quibus promiſſiones factę non fuerant. Quoniam per Chriſtum, habemus populi ambo acceſſum, eodem ſpiritu ductore, ad patrem. c Ergo non amplius eſtis hoſpites, & extranei à populo dei: ſed eſtis facti conciues electorum, et de domo atq; familia Dei (quoniam pars bona eccleſiæ, eſt populus gentilium) ſuperſtructi ſuper Apoſtolorum & prophetarum fidem, quaſi ſuper firmum fundamentum. d Eadem enim fuit fides prædicatioq; prophetarum, quæ & Apoſtolorum, licet obſcurior. Eſt autem eius ędificii lapis, ſummus angulos vtriuſq; parietis concludens, Chriſtus. e In quo velut totius ædificii ſtructuram cõtinente, tota hęc ædificatio conſtruitur, & augmentum ſumit: vt fiat templum ſanctũ in quo inhabitet dominus. f In quo ędificio, etiam vos vt lapides viui coædificamini vt conſtituatis eccleſiã ſanctam quæ eſt habitaculum dei. Fitq; hæc ædificatio in ſpiritu ſancto: qui eſt huius ædificii glutinum, quo lapides lapidibus cohærent.

pacẽ, vt reconciliet ambos in vno corpore deo per crucẽ interficiẽs inimicitias in ſemetipſo, a & veniens euangelizauit pacẽ vobis q̃ longe fuiſtis, & pacẽ his qui prope.

b Qm̃ per ipſũ habemus acceſſũ, ambos in vno ſpiritu, ad patrem.

c Ergo iã non eſtis hoſpites & aduene, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici dei ſuperedificati ſuper fundamentũ apoſtolorũ & prophetarum.

d ipſo ſũmo angulari lapide xp̃o Ieſu.

e In quo oĩs edificatio cõſtructa creſcit in templum ſanctum in domino.

f In quo & vos coedificamini in habitaculũ dei in ſp̃ũ ſctõ.

ELVCIDATIO CAPITIS. tertij.

a B huius igitur fidei noſtræ tanta ſacramenta: ego Paulus, qui vinctus ſũ cathenis captiuitatis meę ob con-

TEXTUS. CAP. tertium.

a huius rei grã, ego paulus vinctus xp̃i ieſu, pro vobis gẽtibus

tur omnes,qui credunt in eum, a & vt instruam omnes quoſcunque dominus præordinauerit, quod ſit hoc ſacramentum exhibitum nobis ac ſapienter diſpenſatum hoc tempore , quod fuit ab æterno abſconditum, latens,atque occultatum in prædeſtinatione Dei omnium creatoris. Vt nunc per eccleſiã iſtam,nota fiat multiplex illa dei ſapientia: non ſolum hominibus,ſed etiam principatibus,ac poteſtatibus & cæteris ordinibus angelorum,in cœlis: b Innoteſcat,inquam, nunc in hoc tempore,ſicut ab æterno præfinitum eſt,in Chriſto Ieſu domino noſtro. c Per quem ſecurũ acceſſũ habemus,& liberum aditum ad patrem, per fidem eius, in bona ſpei confidentia. d Propter hoc myſterium admirabile,obſecro , ne deiiciamini animo ex tribulationibus meis,quas pro veſtra ſalute ſuſtineo,in quibus potius gloriari debetis,gaudere enim debetis cum me videtis pro myſterio fidei, quod vobis prędicatum eſt,& vos creditis,nec vincula recuſare. e Huius igitur tanti beneficii , tantique myſterii gratia,humili ſupplicatione deprecor patrem domini noſtri Ieſu chriſti,qui eſt primus pater,& Dominus omnium : à quo omnis Præſidentia,Dominatio,atque generatio,ſiue quæ in cœlis eſt,ſiue quę in terris, deriuatur atque deducitur. Nam quod angeli angelis præſideant ,quod item homines ꝓgignant alius alium,quod inter creaturas cęteras alię ſint aliarum principia vniuerſum à deo eſt. f Precor,inquam , flexis genibꝰ cordis mei,vt det vobis ſecundum copioſam magnificentiam gloriæ ſuæ virtutem ac fortitudinem,qua corroboremini per ſpiritum eiꝰ,in ſpiritu veſtro. Det etiam,vt manſionẽ facit Chriſtus per fidem viuentem,in ſpiritu veſtro:idq̧ vobis radicatis atque firmatis in charitate, Fruſtra enim eſt fides, quæ non

in cha

a ⁊ illuminare oẽs que ſit diſpẽſatio ſacramenti abſconditi a ſeculis in deo qui omnia creauit.

b vt innoteſcat principatibus ⁊ poteſtatibus in celeſtibꝰ ꝑ eccleſiam multiformis ſapiẽtia dei ſcdꝫ ꝓfinitionẽ ſeculoꝝ / in quã fecit in xp̃o Jeſu domino noſtro c in quo habemꝰ fiduciã ⁊ acceſſũ / i cõfidẽtia / ꝑ fidẽ eius. d Propter quod peto / ne deficiatiſ i tribulationibꝰ meis ꝓ vobis que eſt gloria veſtra.

e Huiꝰ rei gratia flecto genua mea ad patrem dñi noſtri ieſu xp̃i / ex quo oĩs paternitas in celis ⁊ in terra nominatur /

f vt det vobis ſcd̃m diuitias glorie ſue virtutẽ corroborari ꝑ ſpm̃ eius / in interiori homine / g Chriſtum habitare ꝑ fidẽ in cordibꝰ veſtris in charitate radicati ⁊ fundati.

dentes chriſtum & vnus ſit ſpiritus, quo oēs potati eſtis? iuxta quod vocati eſtis ad eandem ſpem, eorum quæ expectatis ex iſta vocatione veſtra. d Vnum habemus eundē ꝗ dominum, eandem fidem, idem baptiſma propter quod, merito vnitati ſtudere debemus. Inſuper vnus eſt deus, qui eſt pater omnium, ſupra omnes præſidentiam atq; dominium habens, per omnia gubernando tranſiens, & peculiari quadam familiaritate in nobis fidelibus ſuis inhabitās. e Vnicuiq; autem noſtrum gratiæ & dona dei data ſunt, quantum & ſicut chriſto placuit nobis donare: vt diuerſitas gratiarum, non ſit iuſta cauſa diſſidii inter fideles eo quod ſecūdum Dei voluntatem quiſq; accepit. f In cuius cōfirmationem dicit ſcriptura: Aſcendens chriſtus in altitudinem cœlorum, abſtulit à diabolo, quam detinebat captiuitatem, & ſecum adduxit velut prędam glorioſam: mittensque de cœlo ſpiritum ſanctum hominibus fidelibus, varia eius dona copioſe diſtribuit. g In eo autem quod dicitur chriſtus aſcendiſſe in altum, illc qui præceſſit includitur deſcenſus, in inferiores partes terræ, in quibus detinebatur captiuitas: ideſt in lymbum inferni. h Nam qui ad eos liberandos deſcendit per humilitatem, idem ipſe aſcendit eleuatus ſupra omnes angelorum ordines, & ſupra omnium cœlorum gloriam: vt ſic adimpleret oīa, inſtruendo deperdita, & in fine ſęculi cōſūmando vniuerſa. i Et ipſe conſtituit, quoſdam quidem apoſtolos, eccleſiæ fundamēta: quoſdam autem prophetas, qui ſpiritus reuelatione occulta nouerunt myſteria intelligere. & alios illuminare: alios vero, qui Euangelii diuulgandi gratia circumeūt: alios qui ſint populo cuilibet prælati, vt eos paſcant & doceāt, quibus præſunt. a Hos autē Deus ſic diuerſis in officiis cōſtituit ad perfectam eruditionem

d Un⁹ dñs vna fides vnū baptiſma / vnus Deus ⁊ pater oīū qui ſup oēs ⁊ p oīa / ⁊ in oibus nobis.

e Unicuiq; aūt nrm data eſt gratia ſecūdum menſuram donationis Chriſti.

f Propter quod dicit: Aſcēdēs in altū captiuā duxit captiuitatem dedit dona hominibus.

g Quod aūt aſcēdit quid eſt niſi quia et deſcendit primū in interiores partes terre?

h Qui deſcēdit ipſe eſt / ⁊ qui aſcendit ſuper oēs celos / vt ad impleret omnia.

i Et ipſe dedit quoſdā quidē apoſtolos quoſdā aūt pphetas alios vero euangeliſtas / alios aūt paſtores ⁊ doctores.

a ad conſūmationē ſanctorū in opus miniſterij.

niſterij in edificatio nē corporis chriſti:

eruditionem & ædificationem fidelium: vt operentur velut miniſtri dei, ad ædificandū & complendum Eccleſiam chriſti, per ſuum miniſterium, b donec euadamus omnes nos, quantum ad vnitatem fidei & agnitionis domini noſtri Ieſu Chriſti, perfecte creſcentes, & plene edocti, c in menſuram ętatis: hoc eſt, in iuſtam quantitatem & perfectionem plenitudinis Chriſtianæ fidei: hoc eſt, donec in chriſtiana fide ſimus iam viri, et perfectam ſtaturam habentes, inque ea ſufficienter inſtructi.

b donec occurram⁹ oēs in vnitatē fidei ⁊ agnitiōis filij dei, in virū perfectum, c in menſurā etatis plenitudinis chriſti

d vt iā nō ſim⁹ paruuli fluctuātes, et circūferamur oī vento doctrine.

d Ita inquam ſufficientes & pefecti, vt iam non ampli⁹ ſimus paruuli & hæſitantes in fide, facile nos permittentes propter inſtabilitatem, vanis perſuaſionibus falſæ doctrinæ, à veritate abduci, e per homines nequam & doloſos Apoſtolos qui in aſtutia ad ſimplices veniunt, vt circūueniendo atque decipiendo, in errorem mittant. Nos autem omnia in veritate agentes, in charitate radicati, creſcamus quotidianis profectibus, quantum ad omnia vere bona, in illo nempe Chriſto, qui eſt caput Eccleſiæ,

e In nequitia hoīm in aſtutia ad circūuentionem erroris. Ueritatē aūt facientes in charitate creſcamus in illo ꝑ oīa qui eſt caput xp̄s:

f ex quo totū corp⁹ cōpactū ⁊ cōnexū ꝑ oēz iūcturā ſubminiſtratiōis, ſcd̄z operationē, in mēſuraz vniuſcuiuſq; mēbri. g Augmētū corporis facit, in edificationē ſui in charitate.

f ex quo totum corpus Eccleſiæ ſecundum ſuas partes compaginatum atque coniunctum per omnē coniunctionem ſubminiſtrationis mutuæ, vno quoque membro operante ſecundum menſuram gratiæ ſuæ ſibi datæ. g Ipſum, inquam, totum eccleſiæ corpus (ratione diuerſarum partium diuerſa officia exercentium) ſeipſum ædificat, augmentum ſui facit, atque ſeipſum perficit: ſecundum virtutem charitatis quam ex capite ſingula membra habēt. Nam in eccleſia militante nectuntur mēbra ad inuicem, ꝑ hoc quod quiſque adminiſtrat in alterum gratiam ſibi à deo datam, atque hoc pacto corpus eccleſiæ perficitur. Et (quantum ex ſe ſe eſt) corpus eccleſiæ, ille quodammodo adiuuare ad perficiendum & conſtruendum

cuſat, qui gratiam ſibi datam ad ædificatio-
nem conferre renuit. h Cum igitur ſic ſi-
tis in Chriſto, in vnum corpus compagina-
ti: illud vobis denuncio, & per Chriſtum ob
teſtor, ne iam Chriſtiani facti, viuatis Genti-
lium more: qui ambulant in vanitate intel-
lectus, habentes cor tenebris ignorantiæ ob-
ſcuratum, alieni facti per peccata ſua, à vita
quæ ſecundum Deum eſt: i idq; per igno-
rantiam ſuam, quam vtique non paruam eſ-
ſe conſtat, neque ſatis excuſabilem: quoniam
a cordis cæcitate (id eſt, affectu indurato, &
voluntate obſtinata) procedit. Nam eſt ex
paſſione alia quædam ignorantia ad temp⁹,
quæ facile remediabilis eſt. a Qui poſtquã
in profundum venerint vitiorum, facti de-
ſperati, ſine vllo remorſu aut doloris ſtimu-
lo audacter quęlibet mala perpetrantes, tra
diderunt ſemetipſos ſine verecundia, ſine fre
no, ſine retinaculo, in impudicitiam, in ope-
rationem cuiuſlibet immunditiæ, ſimiliter et
in auaritiam atque iniuſtitiam. b Vos au
tem Chriſtiani facti, nõ ita didiciſtis in Chri
ſto viuere. Nam certo ſcio vos audiſſe omnia
& omnia edoctos eſſe, ſecundum veritatem,
quæ eſt in Chriſto Ieſu. c Nempe, vt ab-
iiciatis veterem hominem, qui eſt ſecundum
priſtinam atque Gentilem conuerſationem
(id eſt vitia atque peccata) qui vetus homo,
per concupiſcentias carnales erroneas atque
rationi recte contrarias, accipit ſuæ corrupti
onis vetuſtatem. d Abiecta autem vetu-
ſtate, curate vt efficiamini noua creatura, p
ſpiritum ſanctum regenerati, ſecundum ſpi
ritum internum, quem mentem etiam dici-
m⁹: et aſſumite hominẽ nouũ (id eſt, virtutes
& opera bona) e qui creatur ſecundũ volũ
tatẽ et pręcepta Dei, & recta deſyderia, in
iuſtitia & ſãctitate, modo vera ſit hęc ſãcti
tas & iuſtitia vera. f Propter quod, abii-
R cientes

h Hoc igitur dico & teſtificor in domino vt iam non ambuletis ſicut & gẽtes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratũ habẽtes intellectum, alienati a vita Dei, i per ignorantiam que eſt in illis, propter cecitatem cordis ipſorum:

a qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitię in operationem immunditie omnis, in auaritiam.

b Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum: ſi tamen illum audiſtis, & in ipſo edocti eſtis, ſicut eſt veritas in Chriſto Jeſu:

c deponere vos ſecundum priſtinã cõuerſationem veterẽ hominem qui corrũpitur ſecundum deſyderia erroris.

d Renouamini autẽ ſpiritu mentis veſtre, & induite nouũ hominem,

e qui ſecundũ Deũ creat⁹ eſt, in iuſtitia & ſãctitate veritatis.

f Propter quod de-

ponentes mendaciũ loquimini veritatē/ vnuſquiſque cum ꝑximo ſuo:
g quoniam ſumus inuicem membra.

h Iraſcimini ⁊ nolite peccare / ſol non occidat ſuper iracũdiam veſtram.
i Nolite locum dare diabolo.
a Qui furabatur/ iã nõ furetur/ mag; autē laboret operãdo manibus ſuis/ quod bonum eſt/ vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti.
b Omnis ſermo malus/ ex ore veſtro nõ procedat/ ſ; ſi quis bonus ad edificationem fidei / vt det gratiam audiētib⁹.
c Et nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei / in quo ſignati eſtis/ in die redemptionis.

d Omnis amaritudo/ ⁊ ira/ ⁊ indignatio/ ⁊ clamor/ ⁊ blaſphemia/ tollatur a vobis/
cum omni malicia.

e Eſtote autem inuicem benigni/ miſericordes/ donantes inuicem/

f ſicut et Deus in Chriſto donauit vobis.

cientes mendacium & iniuſtitiam omnem, loquimini, atque operemini id quod verum eſt & iuſtum, adinuicem. g Sum⁹ enim mēbra adinuicem hærentia, & adinuicem compoſita. Non debent autem membra ſibi mentiri, aut mutuo ſe fallere, ſed fideliter pro inuicem ſolicitudinem gerere. h Si iraſci cõtingat, vel ratione dictante, vel carnis malitia præueniente, cauete ne permanens ſit ira, ſed mox extincta cadat. i Ne detis diabolo locum ad vos ingrediendi, quod fit per iram diuturnam. a Qui olim furabatur, iam nõ ſolum à furto abſtineat ſed etiã laboret multo magis opere manuum honeſto, vt qui prius rapuit aliena, iam ex labore ſuo conquiſitis, & aliis poſſit ſubuenire, qui penuriam patiuntur. b Ne loquamini ſermonem corruptum aut prauum, ſed ſi ſermonem habetis bonum, quo poſſint fideles ædificari, hunc loquimini, vt gratus ſit audientibus. Spiritualibus enim auditoribus, ſunt ingrati ſermones mali. c Cauete autem, ne per peccata prædicta contriſtetis atque effugetis ſpiritũ ſanctum à Deo vobis datum, per quem eſtis ſignati in diem redemptionis: id eſt, in die iudicii, vt tunc redimamini à damnatione quę ſuper eos veniet, qui hoc ſignum non habēt. d Omnis amaritudo animi, & ira exurgens in pectore, indignatio in vultus immutatione & clamoroſa vociferatio: atque omne cõuitium apertum, ſiue maledicentia quę ſolet poſt clamores & iras ſequi, prorſus euellatur à veſtris animis, cum omni malicia, quæ in vobis eſt. e Induite aũt pro vitiis iſtis cõtrarias virtutes, vt ſitis benigni animo et miſericordes, cõtra amaritudinē et irã et cętera: remittētes vobis inuicē, ſi cõtingat vos ad inuicē aliquid habere: f ad exēplũ Dei, qui ꝑ Chriſtũ donauit et remiſit nobis vniuerſa noſtra debita, et ꝑ mĩam ſuã, placat⁹ eſt nobis.

Eluci-

ELVCIDATIO CAPITIS V.

a Stote ergo Dei hac in parte tanquam optimi patris imitatores, ſicut filios decet: & proficientes viuite in dilectione mutua ad exemplum Chriſti qui dilexit nos, id quod opere declarauit, quando tradidit ſeipſum pro nobis in oblationem & hoſtiam, Deo patri modis omnibus gratiſſimam. b Fornicatio autem & quælibet immundicia, aut auaritia: vel ipſo nomine vobis odio ſunt & abominationi habenda, quemadmodum ſanctos decet. Idem ſentio de fœditate qualibet in operatione, de colloquio ſtulto, atque prauo, de omni ſcurrilitate, quærente præter honeſtatem & decorum inordinate riſum excutere, quę prorſus ad nihil ſunt vtilia, ſed magis audiatur inter vos et vigeat gratiarum actio. Qui enim in gratiarum actione ſeſe occupauerint, facile ſtultiloquia & cætera vitabunt. c Illud enim intelligendum eſt vobis atque ſciendũ, quod omnis fornicator, aut quomodolibet immundꝰ aut auarus (quod auarum eſſe ad idololatriam pertinet, quod ambo colant aurum et argentum) non habebit hæreditatem in regno cœlorũ, quod eſt regnũ Chriſti filii & Dei patris. d Ne ſinatis vos fallacibus ac mendacibus verbis ſeduci, quoniam ſic vere res habet, vt dixi. e Hæc enim quæ enarraui, peccata ſunt, quibus homines increduli, inobedientię filii, Dei iram contra ſe prouocant. d Quamobrem, nolite effici ſimiles illis, neque participare cum operibus eorum: ne ſimilis quoque vos pœna nunc maneat, & ſuo tempore inueniat. f Eratis enim olim ante conuerſionem, infidelitatis tenebris oppreſſi, ſed nunc per Dei gratiam & noſtram prædicationem facti fideles, illuminati eſtis in domino. Conuerſatione igitur veſtra exprimite, quod filii lucis ſitis; ſicut

TEXTVS. CA. Quintum.

a Eſtote ergo imitatoꝛes Dei ſicut filij chariſſimi, ⁊ ambulate i dilectiõe ſicut ⁊ Chꝛiſtus dilexit nos, et tradidit ſemetipſũ ꝑ nobꝫ oblatiões ⁊ hoſtiã deo in odoꝛẽ ſuauitatꝫ.
b Foꝛnicatio autem ⁊ omnis immundicia aut auaritia, nec nominetur in vobis ſicut decet ſanctos: aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas, que ad rem non pertinet, ſꝫ magis gratiarum actio.

c Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis foꝛnicatoꝛ, aut immundus, aut auarus (quod eſt idoloꝛum ſeruitus) non habet hereditatem in regno Chꝛiſti ⁊ Dei.
d Nemo vos ſeducat inanibus verbꝫ.
e Propter hec enim venit ira in filios diffidentie.
f Nolite ergo effici participes eoꝛum.

f Eratis enim aliquãdo tenebꝛe, nũc autem lux in dño.

Ut filij lucis ambulate.

illi,ex operibus demonſtrant ſe filios eſſe tenebrarum. g Fructus enim fidei noſtræ, quæ eſt in nobis lux vera,cõſiſtit in perfecta bonitate,iuſtitia,et veritate in omnibus actionibus noſtris. h Ambulate,inquam, vt filii lucis,probantes opere quid ſit Deo bene placitum,vt illud adimpleatis ſtudioſe. Neq; vllo pacto communicetis cum illis infidelitatis operibus, quæ nullum ſalutis faciunt fructum: idque nec imitatione,nec conſenſu. i Imo vero potius, vbi erit opportunitas, reprehendere debetis illorum praua opera. a Fuerit autem hoc factu facile,quoniam mala quę in occulto ab ipſis fiunt,adeo ſunt fœda, vt pudor ſit vel nominare. Atque tanto facilius confundentur, cum fuerint per vos correpti,ſuper huiuſcemodi. Decet autẽ vos cum fideles ſitis,infidelium opera redarguere. b Nam omnia quæ arguuntur, etiam ſi ante latebant, per lumen fiunt manifeſta dum arguuntur. c Nam id quod primo et per ſe manifeſtatur,lumen eſt: eo quod nihil videri nec manifeſtum fieri poteſt,niſi in lumine. Vos autem eſtis lux in domino, vt merito debeat per vos fieri eorum qui ſunt in tenebris correptio. d Propter quod loquitur nunc dominus per Apoſtolorum miniſterium ad eos qui in infidelitate iacent demerſi,dicens: Surge qui dormis, in infidelitatis ſomno,et exurge qui eras in peccatis mortuus,& perfecte illuminabit te Chriſtus,per gratiam fidei & ſpiritus ſui. e Itaque fratres diligenter conſyderate, quomodo prudenter conuerſemini. Non iam quaſi ſtolidi (vt olim) & inſipientes, ſed vt prudentes, diſcernentes inter proſequenda ac fugienda. f Curantes omni ſtudio,tempus quod in cõmune omnibus proponitur,vtiliter expendere atque conſeruare,ne pereat,quoniã tẽpora plena ſunt malitia, Quo amplius nos

g Fructus eñi lucis eſt in omni bonitate & iuſtitia, & veritate

h Probantes quid ſit beneplacitũ Deo, et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum.

i Magis autem redarguite.

a Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere.

b Omnia autẽ quæ arguuntur, a lumine manifeſtantur.

c Omne enim quod manifeſtatur, lumẽ eſt.

d Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge a mortuis & illuminabit te Chriſtus.

e Videte itaque fratres, quomodo caute ambuletis: nõ quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes,

f redimẽtes tẽpus, quoniam dies mali ſunt.

oportet cautos eſſe, & conſyderanter atque prudenter inter tot mala verſari, vt ab iſtorum dierum malitia, poſſimus eſſe immunes. g Propter hoc non debetis vltra viuere ſine intellectu inſipientes, ſed eſtote intelligẽtes, quæ ſit voluntas Dei vt impleatis illam. h Et quoniam gula multorum malorum eſt origo, principio vobis cauendum, ne aut vino, aut alio quolibet liquore grauiori, inebriemini, quoniam ad luxuriam, via eſt ebrietas. i Magis autem ſtudete ebrii eſſe et pleni ſpiritu ſancto, loquentes vobiſinuicem, atque etiam vobiſipſis, in Pſalmis, & Hymnis & canticis ſpiritualibus, a laudantes Deũ & patrem omnium in cordibus veſtris, ſemper ſoliciti gratias agere domino, de omnib9 bonis in omnes collatis, per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, in cuius nomine donantur omnia. b Subditi eſtote inuicem, per charitatem, & timorem Chriſti. c Mulieres ſint viris ſuis ſubditæ, quaſi domino. Nã domini eſt hoc inſtitutum, vt vir ſit caput mulieris, & dominetur ei, regatque illam, d Quemadmodum Chriſtus eſt caput totius Eccleſiæ, vt corporis ſui: cuius eſt idem ipſe rector, & ſaluator. e Itaque quemadmodum Eccleſia eſt ſubdita Chriſto, ſic ſint vxores viris ſuis ſubditæ & obedientes, in omnibus quę ſecundum Deum ſunt. f Vos autem viri, ne efferamini ſuperbia, dum vobis vxores auditis ſubiici. Magis autem diligite vxores veſtras, exemplo Chriſti, qui Eccleſiam dilexit, ſicuti & opere comprobauit, in eo quod ſeipſum dedit in mortem, pro ea ſãctificanda, g mundans eam à ſordibus priſtinis baptiſmali lauacro, in virtute verbi, quod eſt vita omniũ: h ad hoc, vt eã conſtitueret, faceretque ſibi Eccleſiam glorioſam, velut ſponſam ornatam multa gloria, quæ eſt in ornatu ſpiritualium gratiarum, nõ ha-

g Propterea nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes q̃ ſit voluntas Dei.
h Et nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria,
i ſed impleamini ſpiritu ſãcto, loquẽtes vobiſmetipſis i pſalmis, Hymnis, ⁊ canticis ſpiritualibus,
a cãtãtes ⁊ pſallentes in cordib9 veſtrꝫ domino gratias agẽtes ſemp ꝓ omnib9 in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti, Deo ⁊ patri:
b Subiecti inuicem in timore Chriſti.
c Mulieres viris ſuis ſubdite ſint, ſicut domino: quoniã vir caput eſt mulieris,
e ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſie, ipſe ſaluator corporis ei9.
e Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto ita ⁊ mulieres virꝫ ſuis in omnibus.
f Viri, diligite vxores vr̃as ſicut ⁊ Chriſtus dilexit eccleſiam, ⁊ ſeipſum tradidit pro ea: vt illam ſanctificaret,
g mũdãs eã lauacro aque in verbo vite.
h vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentem

maculam aut rugaꝫ aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta et immaculata.

i Ita & viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua.

a Qui ſuam vxoreꝫ diligit, ſeipſum diligit.

b Nemo enim vnq̃ carnem ſuam odio habuit, ſed fouet et nutrit eam,

ſicut & Chriſtus eccleſiam:

c quia membra ſumus corporis eius, de carne eius et de oſſibus eius.

d Propter hoc relinquet homo patrē & matrem ſuam & adherebit vxori ſue:

e & erunt duo in carne vna.

f Sacramentū hoc, magnum eſt.

g ego auteꝫ dico in Chriſto & in Eccleſia.

h Verumtamē & vos ſinguli, vnuſquiſq;

bentem vllam maculam aut inueteratā rugam: id eſt, prorſus decoram, non habentem aliquid apparentis maculę, ſed vt eſſet prorſus ſancta, & ſine omni macula, atque irreprehenſibilis. i Iuxta hoc Chriſti exemplū, debent viri vxoribus ſuis ipſo opere exhibere dilectionem, quemadmodum ſuis corporibus. a Nam qui ſuam vxorem diligit, non extra ſe amorem fundit, ſed vxorem diligē do (quæ eſt quodammodò corpus eius) ſeipſum diligit. b Nemo enim aduerſus proprium corpus odium exercet, ex propoſito et finis intentione malum optans ſibiipſi: imo econtrario nutrit vnuſquiſque, & cura debita curat corpus ſuum, ſicut & dominus Eccleſiæ omnem curam adhibuit: c propterea quod ſimus ſinguli membra corporis eius, quod eſt tota Eccleſia, ex eadem ſecundū ſpeciem natura oſſis & carnis compoſiti. Id quod olim in myſterio, prophetico ſpiritu prædixit Adam: d Propter hoc (inquit ille) quoniam de eadem carne & eiſdem oſſib⁹ ſūt vir & mulier, relinquet homo (ob matrimonii vinculum) patrem & matrem, & adhęrebit vxori ſuę, per coniugalem ſocietatē, e & velut duo in carnem vnam conflabuntur, ad generationis ſufficientiam, ad quam nec maſculus ſufficit per ſe, neque fœmina. f Magnum omnino ſacramentum, & occultum ſacrum aliquid deſignans eſt, hæc viri cum muliere tam firma coniunctio. g Magna eſt, inquam, non ipſa quidem in ſeſe, ſed in eo quod ſignat, nēpe in coniunctione Chriſti cum Eccleſia. Nam ſignum quidem ipſū, in ſe modica res eſt, coniunctio viri corporalis cum muliere: ſed magnum eſt ad quod ſignandum Deus ipſum inſtituit, nempe coniunctio Chriſti capitis cum corpore Eccleſia. h Nihilominus, licet ad myſterium, coniugalem duxerim ſocietatem: vos tamen

com...

cõmonitos: ſcitote per eadem, vt viri vxores diligatis, quiſquie ſuam, vt quę ſit propriũ ipſius corpus: & vxor, virum ſuum reuereatur tanquam inferior.

vxorem ſuã ſicut ſe ipſũ diligat. Uxor aũt timeat virũ ſuũ.

ELVCIDATIO CAPI. ſexti.

TEXTVS. CAP. Sextum.

a FIlij, obedientes eſtote parentib⁹ veſtris, ſicut domino, in iis quæ lici
F ta ſunt & honeſta. Hoc enim & naturæ ius & ſcripta lex, tanquam iuſtũ poſtulat. b Honora (inquit lex) patrem tuum & matrem tuam: per reuerentiam & obedientiam, & neceſſariorũ ſubuentionem, ſi erit opus. Quod mandatum Deus primum poſuit, inter ea quæ nos erga homines dirigunt, habens peculiariter ꝓmiſſionem adiunctam, vitæ longitudinem, pro debito parentum obſequio, c Et vos patres, cauete ne per moroſitatem atque aſperitatem, ſuperfluis obiurgationibus, ad iracundiam filios exaſperetis: ſed benigne enutrite illos neceſſaria ſubminiſtrantes corpori: inſtruentes eos in diſciplina atque doctrina morum, addentes (cum opus erit) & ſeueriorem correptionem, vt diſcant ſciantque timere dominum. d Serui dominis temporalibus, quibus eſtis iuſta ſeruitute ſubiecti, obedientiam præſtate cum timore atq; tremore: id eſt, cum attentiſſima reuerentia, vt ſeruos decet, in ſimplicitate cordis veſtri ſine omni duplicitate, vt chriſto ſeruientes in homine. e Non ad exteriorẽ ſpeciem tantũ, ſatis facientes hominibus, quaſi dominorum fauorem ſtudẽtes acquirere: ſed vt ſerui chriſti, dominorum carnalium iuſſa ut dei volũtatem ex animo perficientes. f cum promptitudine voluntatis, quaſi deum in veſtro ſeruitio ante oculos habentes, nõ hominem. g Conſiderantes quoniã Deus iudex eſt, qui Vniuſcuiuſque opus in nouiſſimo remunerabit

a Filij obedite parẽtibus veſtris in dño Hoc enĩ iuſtum eſt: b Honora patrẽ tuũ ⁊ matrem tuam. (quod eſt mãdatum primũ in ꝓmiſſione) vt bene ſit tibi, ⁊ ſis longeu⁹ ſuper terrã c Et vos patres nolite ad iracũdiam ꝓuocare filios veſtros ſed educate illos in diſciplina ⁊ correptione Domini. d Serui obedite dominis carnalib⁹, cũ timore ⁊ tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut chriſto: e Nõ ad oculũ ſeruientes: quaſi hoib⁹ placẽtes: ſʒ vt ſerui xpi facientes voluntatem dei ex animo, f cũ bona volũtate ſeruiẽtes, ſicut dño ⁊ non hominibus. g ſcientes qm̃ vnuſquiſq;, quodcunq;

fecerit bonũ hoc recipiet a dño/ ſiue ſeruus ſiue liber.

rabit,ſine perſonarum acceptatione. Dominus autem carnalis,iudex ſerui ſui tunc non erit,nec remunerationem illam ab eo ſpectare debet.

h Et vos dñi/ eadẽ facite illis/ remittẽtes minas: ſciẽtes/ qz ⁊ illorũ ⁊ veſter dñs ẽ in celis ⁊ pſonarũ acceptio/ non eſt apud deum.

h Et vos domini eadem erga illos benignitate,fidelitate, atque iuſtitia vtamini:cauentes ſuperfluis minis aut verborũ vexationibus animos illorum aggrauare,cõſyderantes quod idem ſit iudex in cœlis habitans,à quo dominus pariter atq; ſeruus erunt æquali iuſtitia iudicandi,citra perſonarum acceptionem,quiſque ſecundum opera ſua,nullo habito ad perſonę dignitatem aut vtilitatem reſpectu.

i De cetero frẽs cõfortamini i dño/ ⁊ in potẽtia virtutis ei⁹.

i Quod ſupereſt fratres,volo vos corroborari & fortitudinem accipere in domino, & in eius potentiſſima virtute.In domino enim faciemus virtutem, & non in nobiſipſis.

a Induite vos armaturam dei/

vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli/

b qm̃ non eſt nobis luctatio aduerſ⁹ carnem ⁊ ſanguinem/

a Armatos inſuper vos eſſe velim ad pugnam,armatura nõ corporali, ſed diuina, vt aduerſus calidiſſimas oppugnationes diaboli poſſitis perſtare immobiles ſine nocumento. b Armaturam vtiq; Dei nos oportet eſſe iudutos,ob hoſtiũ cum quibus pugnamus qualitatem:quoniã nõ eſt nobis pugna aduerſus homines,carne compactos & ſanguine:contra quos prodeſſet forſitan,carnem armis ferreis induere:

c ſed aduerſus pricipes ⁊ poteſtates/ aduerſ⁹ mũdi rectores tenebrarũ harũ contra ſpiritualia nequitie/ in celeſ. ib⁹.

c ſed aduerſus turmas ſpirituum,nempe aduerſus eos qui principatum vſurpant,& poteſtatem huius mundi,qui ſunt rectores & principes mundi,rectores,inquam,tenebrarum harum:id eſt,mũdi huius,qui plenus eſt tenebris:aduerſus ſpiritus nequam,omni nequitia plenos qui habitant in hoc caliginoſo cœli aeriſq; loco.

d propterea accipite armaturã dei/ vt poſſitis reſiſtere in die malo/ ⁊ in oĩb⁹ perfecti ſtare/

d Quum ergo tales habeatis inuiſibiles,præpotentes, & ſpirituales hoſtes,nolite negligentes eſſe: ſed induite armaturam dei,arma lucis,opera virtutum, vt poſſitis in die oppugnationis atq; tentationis,reſiſtere oppugnantibus: & ſic in omnibus ſtare perfecti,vt in nullo ſuccumbatis

conſenſum præbentes malignis ſuggeſtionibus. e Vigilanter ergo erecti ad deum ſtate per veritatem fidei atq; morum, mortificatis atque compreſſis concupiſcentiis & libidinibus carnalibus, quæ in lumbis ſedem habent. Induti inſuper iuſtitiam pro lorica, & calciati pedibus, id eſt affectionibus à terra ſeparatis, atque ad cœleſtia directis, vt ſitis præparati ad ambulandum viam euangelii pacis. f In omnibus occurrentibus tẽtationibus, ſemper ſumentes ſcutum fidei: in quo facile eſt, quæuis quantumuis vrentia iacula maligni excipere, & vt nihil noceant extinguere. g Et galeam ſalutis aſſumite, ad capitis munimentum. Nam fides ipſa, ratione charitatis, vel ipſa charitas, caput Chriſtum in nobis cuſtodit, vt non ledatur in nobis. Atque hæc ad defenſionem ab aduerſariis dixi aſſumenda. h Nunc autem iubeo ad impugnandum aduerſarios gladium ſpũs vos aſſumere, quod eſt verbum dei, quo & diabolum conſtat confodi, ad confuſionem propriam, & qui ſub eo detinentur in peccatis captiui liberantur, ad veritatem tam vitæ quàm doctrinæ educti. i His autem omnibus adiungenda eſt omnis boni aſſidua petitio & vehemens obſecratio: vt oretis omni tempore ſpiritu magis quàm ſibilo linguæ, ad hoc ipſum cum aſſidua quadam inſtantia & affectuoſa obſecratione vigilanter inſtantes, a pro omnibus fidelibus & pro me apoſtolo veſtro: vt det mihi dominus ſermonem bonum & congruum, ad defenſionem fidei, in ſola apertione oris mei: ita vt per os meum ipſe loquatur, & ſic audeam fiducialiter notum facere atque profiteri myſterium Euangelij, & prædicationis meæ, b pro cuius defenſione nunc legatione fungor in iſtis vinculis: ita vt non puſillanimitate deterrear, ſed audacter lo-

qui

e State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate/

⁊ induite loricã iuſtitie⁊calciati pedes in preparationem euangelij pacis:

f in oibus ſumẽtes ſcutum fidei: in quo poſſitis oia tela nequiſſimi ignea extinguere.

g Et galeam ſalutis aſſumite/

h ⁊ gladium ſpirit⁹ quod eſt verbũ dei.

i Per oẽʒ orationẽ⁊ obſecrationẽ/ orantes oi tpe in ſpũ/ ⁊ i ipſo vigilãtes i oi inſtãtia ⁊obſecratiõe/

a pro oibus ſanctis ⁊ pro me vt detᷣ mihi ſermo/ i apertiõe oris mei cũ fiducia notum facere myſterium euangelij.

b ꝓ quo legatiõe fũgor in cathena iſta: ita vt in ipſo audeã ꝑut oportet me loq̃

e Ut aũt ⁊ vos ſciatis que circa me ſũt quid agã/oia vobis nota faciet Tychic⁹ chariſſim⁹ frater/⁊ fidelis miniſter in domino.

d quem miſi ad vos/ in hoc ipſũ/vt cognoſcatis que circa nos ſunt/ ⁊ ↄſoletur corda veſtra.

e pax fratrib⁹/⁊ charitas cũ fide / a deo patre noſtro/ ⁊ dño Ieſu Chriſto.

f Gratia cũ oib⁹ q̃ diligunt dñz noſtrũ Ieſum Chriſtuz in incorruptiõe/Amẽ.

qui valeã,prout ad dei & Chriſti gloriam oportet. c Vt aũt cętera quę circa nos agũtur,& familiariora noſtra negotia,& quid nunc agam , & quo in ſtatu res noſtræ ſint exacte pernoſcere valeatis:ecce Tychic⁹ chariſſimus frater noſter & fidelis miniſter in domino,omnia nouit,omnia vobis poterit familiariter explicare, d Quem ea cauſa nũc mitto ad vos,vt ex eo diſcatis quæ circa nos aguntur,& vt ipſe conſoletur corda veſtra. e Sit pax vera omnibus fidelibus, & charitas quæ eſt cum fide à Deo patre,omnium noſtrum Ieſu chriſto. f Gratia Dei cum omnibus qui diligunt Dominum noſtrum Ieſũ Chriſtum, incorruptione fidei & morum, incorruptam fidem mente,& incorruptam vitam moribus tenentes,& ſpem incorrupibilem ab eo non corruptibilia bona, expectantes. Amen.

Finit Text⁹ epiſtole ad Epheſios beati Pauli Apoſtoli.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Epheſios beati Pauli Apoſtoli.

ℭ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPIſtolam ad Philippenſes Beati Pauli Apoſtoli.

PHilippenſes præ cæteris Eccleſiis, Paulo Apoſtolo ſuo, frequentius quæ erant illi neceſſaria ſubminiſtrabant, id quod tam ex huius Epiſtolæ nouiſſimo, quàm ex eius quę ad Corinthios poſterior ſcripta fuit, capitulo vndecimo, euadit manifeſtum. Nam in fine huius epiſtolæ, ſemel illos atq; iterum, Theſſalonicā miſiſſe ſibi neceſſaria, profitetur. Et illo in loco apud Corinthios gloriatur quòd quum apud illos eſſet & egeret nulli oneroſus fuerit, eo quod fratres qui veniebant à Macedonia, ſuppleuiſſent quod ſibi deerat. Vnde & nūc, per Epaphroditum, ad illum in carcerem conſtitutum miſerant quæ erant neceſſaria: per quem eis hanc reſcribit, commendatitiam & affectu charitatis plenam epiſtolam, In qua primum de illorum bono ꝓfectu gratias agens, pro perſeuerantia, deinde & virtutum augmento, precatur Deum. Mox ad ea quæ circa ipſum aguntur, ad illorum conſolationem tranſiens, dicit, omnia ad profectum Euangelii cedere: dum per ea quæ pro Chriſto perfert vincula, Chriſti nomen efficitur glorioſius, licet quidam exurgant ipſo in vinculis conſtituto, qui Chriſtum non ſyncere prędicant, ſed propter inuidiam, captiuitati eius preſſuram ſuſcitare volentes. Verum & hoc ipſum, Dei diſpenſatione, in fructum euangelii ceſſurum confidit, Se quoque ad vtrumlibet, tam ad vitam dicit, quā ad mortem animo paratum, iuxta voluntatem Dei, quanquàm ſe confidit ad diſcipulorum profectum, adhuc in carne (alioqui moleſta) permanſurum. Monet autem eos, vt Euangelio digne viuant, vtq; perſecutionibus (quas Deus pro magno dono ſuis electis frequenter immittit) non frangātur, quibus ſint ad ſalutem peruenturi. Secundo autem capitulo, ad fidei vnitatem eos obteſtando hortatur, vt id ipſum ſapiant, abſque contentionibꝰ, & omni ſuperbia. Exemplo quoque Chriſti, qui quum in forma Dei eſſet, propter nos exinaniuit ſemetipſum, ipſos quoq; ad humilitatis charitatis, ac miſericordiæ hortatur affectum, ad obedientiam quoque ſalutarem, tam in præſentia, quàm in abſentia ſine murmurationibus exhibendam, vt tanquam luminaria luceant in medio nationis peruerſæ infidelium, dicens ſe pro il-

lorum

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES BEATI PAULI APOSTOLI.

ELVCIDATIO. capitis primi.

Paulus & Timotheus serui Iesu christi: ſcribunt ſalutemq; precantur omnibus credentibus in CHRISTVM IESVM qui ſunt in Philippis ciuitate congregati, & ſingulariter presbiteris atq; diaconis, qui ſunt inter ipſos. b Gratia ſit vobis & pax, à Deo omnium noſtrum patre & à domino noſtro Ieſu Chriſto. c Gratias ago Deo meo, quoties memor ſum veſtri, id quod facio ſemper in orationib⁹, quas ſine intermiſſione facio pro vobis, quicunq; per noſtram prædicationem crediſtis, cum gaudio ſpirituali & alacritate mentis, deprecando dominum pro iis quæ adhuc vobis ſunt neceſſaria. d Gratias, inquam, ago de hoc quòd participes facti ſitis Euangelii Chriſti, à prima die, ſtatim vt prædicationem noſtram audiſtis, credendo & proficiendo & perſeuerando in eadem vſque nunc: e Confidens & ſperans quoniam ipſe qui dedit vobis boni operis initium, dabit & profectum, & conſummationem vſque in diem aduentus Chriſti, f quemadmodū merito & iure optimo debeo hoc de vobis

TEXTVS Epiſtolæ ad PHILIPPENSES beati Pauli Apoſtoli.

TEXTUS. CA. primum.

Paulus & Timothe⁹ ſerui Ieſu xpi / oībus ſctis in xpo Ieſu / qui ſūt phílippis cū epiſcopis & diaconibus.

b Gr̄a vobis / & pax a deo patre noſtro / & dn̄o Ieſu chriſto.

c Gratias ago deo meo in oī memoria veſtri ſēp in cūctis orationib⁹ meis / p omnibus vobis / cū gaudio deprecationem faciens:

d ſuper cōmunicatione veſtra in euāgelio xp̄i a prima die vſq; nunc:

e confidens hoc ipſū / qz qui cepit in vobis opus bonū pficiet vſq; in diē chriſti Ieſu /

f ſicut eſt mihi iuſtū hoc ſentire p̄ro omnibus vobis.

Apoſtoli ſicut & ego hoc faciũt. g Alii vero ex recta & ſincera voluntate propter dei gloriam. h Iſti, inquam, ex amore, quotũ erga deum, tum erga Euãgelium, tum erga nos afficiuntur, ſcientes me in defenſione euãgelii conſtitutũ à deo, ſiue recluſum carcere à perſecutoribus: & quia mihi minus licet, ideo ipſi ardentius prædicant. i Quidã autem (vt dixi) contentioſe & ad inuidiã chriſtum annunciant, non ſyncera volũtate: ſed ad illum finem, vt captiuitas mea aggrauetur, & me reddant odioſiorem. a Quid autem mea, quo affectu hi prædicent? Mihi ſatis eſt, quod annuncietur Chriſti prædicatio quocunq; modo id fiat, ſiue per occaſionem & præter intentionem, propter alium finem quam propter Dei gloriam, ſiue ex veritate & ſynceritate affectus: b In hoc ſemper gaudeo, & gaudere volo, quod ſiue ſic, ſiue ſic, tamen Chriſtus prædicatur. c Confido enim, quoniam deo diſponente, hoc ipſũ mihi ad ſalutem proueniet per adiutorium orationum veſtrarum, & ſuggeſtionem atque directionem ſpiritus Ieſu chriſti, qui facit diligentibus Deum omnia in bonum cooperari: d iuxta quod expecto & ſpero, in nullo me confuſũ iri: e ſed in pleniſſima fiducia, ſicut ſemper glorificatus eſt chriſtus in corpore meo: ita & nunc (ſpero) glorificabitur, ſiue per vitam ſiue per mortem. f Nã mea quidem vita, chriſtus eſt, & mortẽ ego pro lucro reputo: vtpote per quam à pluribus malis redimor, & ad cœleſtia ſummeq; exoptata bona perueniã. g Quod ſi adhuc in corpore viuere me velit dominus, hoc mihi fructum bonorum operum augmentabit h Et ſane, vtrum ex duobus eligere velim ipſe ignoro: cogor tamen ad alterum, habens quidem deſideriũ moriendi ſecundum corpus, & ad Chriſtum migrãdi, id quod mihi

g Quidã aũt ⁊ pꝛopter bonã volũtatẽ Chꝛiſtũ pꝛedicant. h Quidã ex charitate ſcientes qm̃ in defenſione Euangelij poſitus ſum

i Quidã aũt ex cõtẽtione chꝛiſtũ annunciant, nõ ſincere, exiſtimãtes pꝛeſſurã ſe ſuſcitare vicul; me;. a Quid eñ dũ oĩmodo, ſiue p occaſionẽ, ſiue p charitatẽ xp̃s annuncietur.

b ⁊ in hoc gaudeo, ſed ⁊ gaudebo. c Scio eñ qꝛ hoc mihi pueniet ad ſalutẽ p veſtrã oꝛationẽ, ⁊ ſubminiſtrationẽ ſpiritꝰ Jeſu Chꝛiſti.

d ſcd͂m expectationẽ ⁊ ſpẽ mea;, quia in nullo cõfundar, e ſed in oĩ fiducia, ſicut ſẽp, ⁊ nunc magnificabitur xp̃s in coꝛpoꝛe meo, ſiue p vitã ſiue p moꝛtem. f Mihi ei viuere chꝛiſtꝰ eſt, ⁊ moꝛi lucrũ. g Quod ſi viuere in carne hic mihi fructus operis eſt. h ⁊ quid eligã ignoro, coartoꝛ aũt e duobꝰ, deſideriũ habẽs diſſolui ⁊ eſſe cũ xp̃o multo magis meliꝰ ⁊ abundo.

quantum

(quantum quidem ex mea parte) multo melius foret atque gratius. i Attamen vt in corporis vita adhuc permaneam magis neceſſarium eſt propter vos omnes qui per me credidiſtis Deo. a Et hoc fiducialiter ſperans, credo quod ſuperſtes permanebo, adhuc aliquantum tempus, donec placitum erit domino, omnibus vobis diſcipulis meis: hoc eſt ad veſtrum maiorem profectum, & vt gaudeatis in fide veſtra abundantius, b vtique gaudium veſtrum & exultatio ſit abundantior in Chriſto Ieſu, propter me & aduentum meum, cum venero ad reuiſendum vos, ſi ita domino viſum fuerit. Verumtamen (quando certam omnino dei voluntatem, aut futurorum circa nos euentum, nō plenè cognoſcimus) quomodocunque eueniat. c Vos tantum curate, vt ſecundum formam euangelii digne viuatis vt ego gaudeam in vobis, ſiue cum ipſe venero & videro ſiue cum abſens in vinculis manēs audiero, quòd fortiter perſtatis in vno ſpiritu, vnius animi non diſcordes, pariter laborantes in fide Euangelica, ita vt perſeueretis & operemini in ea & non deficiatis propter terrorem aduerſariorum veſtrorum. d Quæ quidem aduerſatio atque perſecutio, quam vobis inferunt: ipſis quidem inferentibus eſt cauſa ęternæ damnationis, vobis autem (deo diſponente) occaſio erit ſalutis veſtræ. e Et hoc ipſum dei munus eſt, Deique eſt hęc ordinatio. Quoniam vobis donatum eſt, nō ſolum in Chriſtum credere ſed etiā, vt pro ei⁹ amore patiamini, quod eſt ſingulare munus, & non niſi electis amicis conceſſum. f Idem enim certamen cum infidelibus perſecutoribus habuiſtis, quale & olim vidiſtis de me, cum apud vos eſſem, & virgis cæſus in carcerem coniicerer, & nunc auditis iterū de me quō vinctus ſum pro chriſti nomine.

i permanere aūt in carne neceſſarium ꝓpter vos.
a Et hoc confidens ſcio qꝛ manebo ⁊ ꝑmanebo oib⁹ vobis ad profectū veſtrū ⁊ gaudium fidei:
b vt gratulatio vrā abūdet in xp̄o Jeſu in me ꝑ meū aduētū iterum ad vos/
c Tātū digne euangelio xp̄i cōuerſamini/ vt ſiue cū venero ⁊ videro vos/ ſiue abſens de vobis/ qꝛ ſtatis in vno ſpū/ vnanimes collaborātes fidei euangelij/ ⁊ in nullo terreamini ab aduerſarijs/
d que illis eſt cauſa perditiōis/ vobis autem ſalutis/
e ⁊ hoc à deo qꝛ vobis donatū eſt pro xp̄o nō ſolū vt in eū credatis/ ſed etiā ꝓ illo patiamini/
f Jdē certamē habētes quale ⁊ vidiſtis in me/ ⁊ nunc audiſtis de me.

ELVCIDATIO CAP. II.

a NVnc igitur, ſi qua eſt conſolatio quam mihi vultis impendere, ſi mihi vllũ vultis ſolatiũ atq; refrigeriũ charitatis præſtare in tribulationibus iſtis. ſi vlla mihi ſpiritus ſocietate vultis coniungi, ſi mihi viſcera miſerationis oſtendere: nõ aliud à vobis poſtulo, niſi vt impleatis & perficiatis gaudium meum, quod de veſtris bonis principiis iampridem concepi: b hoc eſt vt idem ſentiatis abſque diſſenſionibus, habentes mutuam charitatem in inuicem, vnius animi atque affectus, in fidei negocio idẽ penitus ſentientes. c Nihil agatis ex contentione ſiue ambitione, neque ex vana gloria: ſed omnia agite in humilitate, tanquam ſubiecti inuicem, proximos ſemper vt ſuperiores reuerentes: d Non conſyderantes ſinguli propria commoda tantum, aut quæ in vobiſipſis ſunt bona, ſed magis etiam quę aliorum. Sic enim & humilitas fouetur, & charitas. e Sit autem in vobis ille affectus pro exemplo, quem & in Chriſto Ieſu comperimus: f Qui cum eſſet eiuſdem cum Deo patre ſubſtantiæ, & eiuſdem naturę: non voluit tamen patris gloriam ſibi rapere quam in omnibus ſemper quæſiuit dum ſuper terram viueret, propriam contemnẽdo, nec mũdanis honoribus, tanquam patri æqualis honorari petiit ſuper terram. Cum tamen gloriam omnem & omnem honorem iure optimo & merito, vtique accipere potuiſſet, vtpote filius patri conſubſtantialis & coæqualis per omnia. g Propter noſtrũ tamen ſalutis profectum, & exemplum humilitatis nobis præbendum, humiliauit abiecitque ſe metipſum, et obſcurauit obtexitque omnem illam diuinitatis gloriam, aſſumendo ſeruilẽ ſpeciem carnis noſtræ ſecundum veritatem aſſumptæ humanæ naturæ ſimilis factus hominibus:

TEXTVS. CA. Secundum.

a Si qua ergo conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatiũ charitatis, ſi que ſocietas ſpiritus, ſi qua viſcera miſerationis: implete gaudiũ meum,

b vt idem ſapiatis, eandem charitatem habẽtes, vnanimes idipſum ſentientes.

c Nihil per contentionem, neq; per inanem gloriam: ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes,

d non que ſua ſunt ſinguli conſyderantes, ſed & ea que aliorum.

e Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu.

f Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe equalẽ Deo.

g Sed exinaniuit ſe metipſum, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus.

et habitu inuentus vt homo.

h Humiliauit ſemet ipſū, factus obediēs vſqꝫ ad mortē, mortem autem crucis:
i Propter quod et Deꝰ exaltauit illū ⁊ donauit illi nomē quod eſt ſuper omne nomen:
a vt in nomine Jeſu omne genu flectatur celeſtium, terreſtrium, ⁊ infernorū:
b ⁊ omnis lingua cōfiteatur, quia dominus noſter Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.
c Jtaque chariſſimi mei, ſicut ſemper obediſtis, non in preſentia mea tantum, ſed multo magꝭ nūc in abſentia mea, cū metu ⁊ tremore veſtrā ſalutē operamini.
d Deus eſt enī, qui operatur in vobis, ⁊ velle et perficere, pro bona volūtate.
e Omnia aūt facite, ſine murmurationibꝰ ⁊ heſitationibus
f vt ſitis ſine querela, ſimplices, filij Dei ſine reprehenſiōe, in medio nationis praue ⁊ peruerſe:

minibus: ſpecie, figura, atqꝫ diſpoſitione, per omnia, vt cæteri hominum, viſus & conſpectus. h Humiliauit ſeipſum, ex patris obedientia, vſqꝫ ad mortem, & illam quidem ignominioſiſſimam, mortē crucis. i Qua humilitate promeruit exaltari à patre, et donari ſibi, clarificari, atque prædicari nomen diuinitatis, quod ſupergreditur omne nomen: a Ita vt modo poſtquam eius diuinitas clarificata atqꝫ manifeſtata eſt à patre, diuinū illi omnis creatura rationalis exhibeat honorem, & genuflexionē (id eſt reuerentiam & obedientiā) nomini eius. Omnis, inquā, creatura, ſiue cœleſtis illa fuerit, ſiue ſuper terrā, ſiue ſubtus terram: id eſt, angelica, humana, & diabolica: b & omnis lingua confiteatur palā, quod dominus noſter IeſusChriſtꝰ, qui tā vilis olim fuit reputatus, nunc in gloria reſidet patris ſui, eidē per omnia ſibi coæqualis. c Itaqꝫ chariſſimi mei, ſicut hactenꝰ ſemper obedientes fuiſtis, non ſolū me præſēte apud vos: Ita & nunc dū abſens ſum à vobis, multo magis obediētes eſtote, & omni ſolicitudine curate, opera ſalutis operari. Ecce enim Deum in hoc adiutorē habetis, ſi nō ſit defectus ex parte veſtri. d Nam Deus eſt qui operatur intra vos, cooperāte veſtra voluntate, vt velitis bonū, & etiā perficiatis: id eſt, deſyderiū operis boni, & ſimul ipſius operis conſūmationē. Idque facit pro ſuo beneplacito, nō ex vllo debito. e Omnia autem opera veſtra facite, nō murmurando contra Dei iudicia, et non diffidendo de Dei auxilio, in omnibus quę vobis obuenerint: f vt inueniamini tales de quibus conqueri nemo iure poſſit, & nullam duplicitatem habentes, ſed integri & veraces: ſitiſqꝫ filii Dei irreprehenſibiles, & ſine crimine in medio infideliū, qui ſunt generatio praua, in omni malitia, & peruerſa, quoniam pro creatore creatur-

peruerſi homines colunt. g Inter quos lucere debetis vos fideles, ſicut lumina ſuo lumine mundum illuſtrantia, vt ambulent in lumine veſtro, & alliciantur ex claritate conuerſationis veſtrę ad viam bonam, etiam qui in tenebris ſunt: h cuſtodientes in vobis, per fidem & obſeruationem operis, verbum vitæ quod prædicamus: vnde erit mihi gloria, in die aduentus Chriſti. i Tunc enim palā fiet, quod ſolicitudo mea diligentiſſima, et labores mei, nō fuerint inanes, nec ſine fructu. Iam enim ego obtuli domino ſacrificium & oblationem acceptiſſimā omniū veſtrum fidem, omnes vos fideles efficiens.

a Quod ſi ſupra hanc oblationem, placuerit domino, vt etiam ego ipſe immoler, et fiā oblatio ei per mortem, nequaquā contriſtabor: ſed gaudeo propter meum lucrū, & omnib⁹ vobis congratulor et congaudeo, qm̄ vos ex hoc fructū capietis, et efficiemini in fide Chriſti & patientia, meo exemplo confirmati. b Et vos quoq; debetis in hoc gaudere propter bonū veſtrum, & mecum gaudere, propter gloriā meam, ſiquidē ſic domino placuerit. c Spero aūt (ſi voluntas domini fuerit) me breui miſſurū ad vos Timotheū, vt cū cognouero per eū, quę apud vos aguntur, ſim animo bene conſolatus, d Hunc aūt potiſſimum volo mittere, qm̄ neminē apud me habeo, tam vnius mecum propenſiq; animi, in idē opus miniſterii, qui ſic pro ſalute veſtra ac cæterorum diſcipulorum zelat ex integro affectu ſpiritus, ſicut hic Timotheus. e Nam plurimi ex iis qui videbantur magna facturi, orta tribulatione mea diſcedentes, ſua priuata incommoda, gloriæ Chriſti præponunt. f Eius autem fidem, vel hoc ſatis probat, quod ita collaborauit mihi in prędicando Euangelio quemadmodum fili⁹ patri promptiſſimus ad omnia, quęcūque ei in

g inter quos luceſtis / ſicut luminaria in mundo /

h verbū vite cōtinētes / ad gloriā meā in die Chriſti /

i quia non in vacuum cucurri / neq; in vacuum laboraui.

a Sed etſi immolor ſupra ſacrificiū & obſequiū fidei veſtre / gaudeo / & cōgratulor omnibus vobis.

b Idipſū aūt & vos gaudete / & congratulamini mihi.

c Spero aūt in dn̄o Jeſu / Timotheum me cito mittere ad vos / vt et ego bono animo ſim / cognitis que circa vos ſunt.

d Neminē em̄ habeo tā vnanimē / q̄ ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit.

e Omnes em̄ q̄ ſua ſunt querūt / nō que Jeſu Chriſti.

f Experimētū autē ei⁹ cognoſcite / quoniam ſicut patri filius / mecum ſeruiuit in Euangelio.

f Hunc igitur spero me mittere ad vos/ mox vt videro que circa me sunt.
g Confido aūt in domino/ quoniā ꝛ ipse veniaȝ ad vos cito.
h Necessariū aūt existimaui Epaphroditū fratrē/ ꝛ cooperatorē/ ꝛ cōmilitonem meū/ vestrū aūt Apostolū/ ꝛ ministrū necessitatis mee mittere ad vos.
i Qm̄quidē oēs vos desyderabat/ ꝛ mestus erat ꝓptereaq͂ audieratis illum infirmatum.
a Nā ꝛ infirmatꝰ est vsqꝫ ad mortē/ sꝫ Deus misertꝰ est eius.
b Non solū aūt eiꝰ/ verumetiam ꝛ mei/ ne tristitiam super tristitiam haberem.
c Festinantiꝰ ergo misi illū/ vt viso illo/ iterū gaudeatis/ ꝛ ego sine tristitia sim.
d Excipite itaqꝫ illū cū oi gaudio/ in domino/ ꝛ eiusmodi cū honore habetote:
e qm̄ propter opus Christi vsqꝫ ad mortē accessit/ tradēs animā suā/ vt impleret id quod ex vobꝭ deerat/ erga meum obsequium.

TEXTUS. CA. Tertium.

a De cetero fratres mei/ gaudete in dn̄o. Eadem vobis scribere/ mihi quidem nō

iungo in negocio Christi: f Hunc igitur,tā probatum & tam dignum Christi seruum, spero me ad vos missurum,mox vt cognouero certius aliquid,quid de me sit futurum. g Confido autem(volente domino) meipsum quoque cito venturum, ad inuisendum vos. h Necessarium autem mihi fuit visū, vt remitterem ad vos Epaphroditum fratrē meum, & cooperatorem in prædicatione Euangelii,& commilitonem meum in sustinēdis pariter aduersis: vestrum autem Apostolum, & Episcopum, per quem administrastis mihi necessaria. i Quoniam ipse quidē omnes vos spiritu desyderabat, & contristatus erat ex eo quod audieratis illum infirmatum,metuens ne vos id grauiꝰ contristaret. a Neque falsum est,quod audieratis. Nam & infirmatus est vsque ad mortis periculū, sed dominus pepercit ei. b Non solum autem ei,sed & mihi pepercit,ne me supra mo modum affligeret, & tristitiam accumularet tristitiæ. c Mox autem vt sanitatem recuperasset, festinaui eum remittere ad vos, vt viso eo gaudium vestrum redintegretur, & ego sim sine tristitia:quoniam vestra tristitia me contristat,& vestrum gaudium me lætificat. d Excipite itaque illum benigne & reuerenter, & qui tales sunt habete in honore & reuerentia,obediendo eis: e quoniam propter opus Christi,pietatis, & misericordiæ,vel mortis se periculis obiectare nō timuit,exponens periculo vitam suā,vt pro vobis omnibus(quod per vosipsos non poteratis absentes)mihi obsequeretur atque ministraret in necessitatibus meis.

ELVCIDATIO CAP. III.

a CAeterum fratres,moneo vos vt semper in dn̄o sitis gaudētes. Eadem mihi scribere vobis,quæ & aliis scribo Ecclesiis,aut quæ vobis alias scripsi, aut pr

alias docui: mihi quidem non eſt moleſtum, eo quod vobis cognoſcam eſſe vtile & neceſſarium. b Attendite a canibus, qui veſtrã libertatem volunt per inuidiam dirumpere, & conſyderate ſubdolos & infideles operarios Pſeudoapoſtolos. Obſeruate circunciſos iſtos, docentes circunciſionem, vt ne acquieſcatis dogmatibus eorum. c Nos enim ſum⁹ vere populus circunciſus, ſpirituali circunciſione, qui ſpiritu ſeruimus Deo, abſcindentes omnes carnis concupiſcentias, & gloriamur atque placemus nobis in fide Chriſti Ieſu, nõ habentes fiduciam neque complacentiam in carnalibus obſeruantiis, ſicut carnales faciũt Iudęi. d Quanquam nihilominus etiã ego habeam vnde poſſim gloriari (ſi liberet) in iis in quibus illi ſolent ſe iactare. e Si quis enim alius videtur ſibi glorioſus ex carnis propagatione, vel carnali legis obſeruatione, mihi forſitã magis in his liceret gloriari, citra mendacium: f qui ſũ circunciſus legitime ſuo tempore, octaua die, non aduena, nec ex filiis proſelytorum, ſed ex ſemine Iſrael, de tribu non ignobili Beniamin. g Hebręus ex hebræis natus, ſecundum legis quidẽ obſeruationem ſectę Phariſaicæ, quæ erat aliis ſectis commendatior: quantum ad æmulationem, adeò feruid⁹ pro lege, vt perſequerer Eccleſiam Chriſti, quam nunc vere ſcio eſſe Dei: h ſecundum iuſtitiam quæ ex lege haberi poterat, ita conuerſatus vt non poſſit me quiſpiam arguere tranſgreſſæ legis. i Sed quæ hactenus in Iudaiſmo, velut magna & precioſa ſtudui congregare, poſtquam Chriſti veritatem agnoui, reputaui vt impedimenta veritatis percipiendę. Qui enim inhæſerit vmbræ, impeditur à cõtemplatione veritatis. a Imo vero omnia prorſus, ſiue legalia, ſiue terrena, ego exiſtimo impedimentum præſtare veritati Euan-

pigrum, vobis autẽ neceſſarium.

b Uidete canes, videte malos operarios videte conciſionem.

c Nec enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu, & nõ in carne fiduciã habẽtes:

d Quanquam & ego habeam confidentiam in carne.

e Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis,

f circũciſ⁹ octaua die, ex genere Iſrael, de tribu Beniamin,

g Hebreus ex Hebreis ſecundũ legem Phariſeus, ſecundũ emulationem perſequẽs Eccleſiã Dei,

h ſecundũ iuſtitiam que in lege eſt conuerſat⁹ ſine querela

i Sed que mihi fuerunt lucra, hec arbitratus ſum propter Chriſtũ detrimẽta.

a Ueruntamen exiſtimo omnia detrimentũ eſſe ꝑpter e-

mineutem ſcientiã Jeſu Chriſti domini mei.

b Propter quem, omnia detrimentum feci, et arbitror vt ſtercora,

c vt Chriſtum lucrifaciam, vt ⁊ inueniar in illo, nõ habẽs meam iuſtitiam, que ex lege eſt,

ſed illã que ex fide Chriſti Jeſu, que ex Deo eſt iuſtitia in fide.

d ad cognoſcendũ illum, ⁊ virtutem reſurrectionis eius,

e ⁊ ſocietatem paſſionis illius:

f configuratus morti eius,

g ſi quomodo occurram ad reſurrectionem, que eſt ex mortuis.

h Non quod iam acceperim,

aut iã perfect⁹ ſim.

i Sequor autem, ſi quo modo comprehendam, in quo ⁊ cõprehenſus ſum in Chriſto Jeſu,

gelicæ, & velut detrimenta abiicienda, propter illam præclaram fidem & cognitionem Chriſti Ieſu domini mei, & ſanctorum myſteriorum eius, b propter cuius amorem atque fidẽ, omnia penitus reputaui impedimenta à lucro ſpirituali & velut ſtercora nihil pendo ad veram ſalutem conſequendã, c vt Chriſtum mihi & eius iuſtitiam veram lucrari valeam: Vt per fidem illius iuſtificatus, inueniar non habens iuſtitiam meã (hoc eſt ex meis operibus, in obſeruatione legis operatis) ſed eam iuſtitiã qua iuſtificatur homo per fidẽ Chriſti Ieſu, quæ iuſtitia ex Deo gratis nobis confertur, & gratis per eam iuſtificamur, in fide viua, non ex operib⁹ legis. d Quę fides hoc mihi pręſtat, vt cognoſcam Chriſtum & virtutem ac myſterium reſurrectionis eius, per quam nobis etiam credentibus, ſpem dat reſurgendi: e vt inſuper cognoſcam ſocietatem & communionem, qua communicant credentes, merito paſſionis ei⁹ f vt inueniar, inquam, configurat⁹ ſimilitudini mortis eius per veteris vitæ omiſſionẽ, & nouitatem vitæ melioris, g vt ſuo tempore Chriſto ad iudicium venturo vna cum cæteris ſanctis valeam in gaudio occurrere, & obuiam pergere à mortuis reſurgendo. h Hęc autem dico, non quod me putem iam accepiſſe, quod expecto, præmium reſurrectionis, aut vſqueadeo eſſe in configuratione mortis eius perfectum, vt vel cadere ab eõ non poſſim, vel vlterius non proficere: i ſpem tamen habens bonã, tam ad brauium obtinendum quam ad perfectionis cõſequutionem, viriliter curro: ſi quo modo comprehendam aliquando, & aſſequar quod quæro, quemadmodum olim me Chriſtus inſequutus eſt & comprehendit, quando pergẽti ad perſequutionem membrorum ſuorum in luce & virtute apparens me ſibi can[...]

uum abduxit,in ſeruitutem ſuam. a Fratres(aperte fateor)licet Apoſtolus ſim, non tamen arbitror me comprehendiſſe,ſic quaſi de brauio iam certus aut ſummum perfectionis faſtigium conſecutus. b Vnum autem iſtud eſt,ad quod laboro. Nempe vt ea quæ retro ſunt(id eſt priores legis obſeruantias item cunctaterrena bona)nihili pendens,ad ea vero quę anteriora ſūt(id eſt potiora gratię & cœleſtia bona)meum deſiderium excitans ſolicite,diligenter,atque feruenter contendam ad ſcopum perfectionis, qui nobis eſt præfixus: atque ita conſequenter,ſi illum attigerimus,ad brauium quod à deo deſuper proponitur,in vocatione noſtra, omnibus chriſti fidelibus. c Quicunque ergo veri & perfecti fideles eſſe volumus,hoc nobis eſt ſētiēdum,ne quis putet ſe in hac vita perfectū aut penitus ſecurum. d Et ſi quid aliud amplius ſapueritis,& hoc ex dei vobis munere reuelatum agnoſcite. e Verūtamen ad id ad quod nunc peruenimus quod que nobis iam reuelatione compertum eſt, neceſſe eſt vt quantum ad hanc partem,cō cordi ſimus ſententia,& neceſſe eſt vt in eodem permaneamus canone fidei,quem à deo iam didicimus. f Eſtote autem imitatores mei & obſeruate eos vt ſint vobis in exemplum & imitationem,qui ambulant ſecundum exemplum noſtrum,quod habetis cognitum , eo quod vidiſtis meam conuerſationem inter vos. g Nec id ſine cauſa admoneo , multi enim pſeudoapoſtoli paſſim circumeunt,& ambulant & conuerſantur, quos ſepius denunciaui vobis, & etiam nūc cum lachrimis denuncio eſſe inimicos Crucis CHRISTI:quoniam & libertati quam illa peperit prædicando aduerſantur,& humilitatem atque auſteritatem & continentiā quā illa docet,aſpernātur,cōtrario modo vi

a Fr̄es ego me nō arbitror cōprehendiſſe

b Unū aūt que qdē retro ſūt obliuiſcēs

ad ea vero q̄ ſūt priora extendens meipſū ad deſtinatū perſequor ad brauium ſuperne vocationis dei, in chriſto Jeſu

c Quicūqz ergo perfecti ſum⁹: hoc ſentiamus.

d Et ſi quid aliter ſapitis, et hoc vobis deus reuelabit:

e Uerūtamē ad qd peruenimus, vt idē ſapiam⁹, et in eodē permaneamus regula.

f Imitatores mei eſtote fr̄es, et obſeruate eos q̄ ita ambulāt, ſicut habetis formā noſtram.

g Multi eñ ambulāt quos ſepe dicebam vobis, nūc aūt et flēs dico, inimicos crucis Chriſti:

h quorumfinalis in teritus, i quorum deus vẽter eſt ⁊ gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt.

do viuentes: h quorum finalis retributio mortis æternæ damnatio erit, i Qui omnia ad ventrem referunt, & gulæ atque luxuriæ ſeruiunt: & id quod ſibi gloriam reputant, erit in confuſionem ipſorum: qui affectu prorſus terreni ſunt, & terrena quærunt.

a Noſtra aũt cõuerſatio in celis eſt. Vñ etiã ſaluatorẽ expectamus dñm noſtrũ Jeſum Chriſtum, b qui reformabit corpus humilitatis noſtre, cõfiguratũ corpori claritatis ſue, c ſecundum operationem virtutis ſue qua etiã poſſit ſibi ſubijcere omnia.

a Nos autem in cœlis conuerſamur dum non niſi cœleſtia quærimus & ſapim⁹ Atq; ob hoc fiducialiter expectamus aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, de cæleſtib⁹ ad iudicium, vt ſit nobis ſaluator: b qui immutabit corpus hoc viliſſimum quod nũc gerimus aſſimilans id corpori ſuo glorioſo, per immortalitatis donum, c ſecundum virtutem & operationem illam diuinitatis, qua etiam poteſt omnia ſubiicere. d Nam per virtutem diuinitatis fecit vt chriſto homini poſt iudicium ſint plene ſubiecta omnia, tam cœleſtia quàm terreſtria.

TEXTUS CAP. Quartum.

a Jtaq; fratres mei chariſſimi ⁊ deſideratiſſimi gaudiũ meũ corona mea, ſic ſtate in dño chariſſimi.

b Euodiã rogo, et Syntychen dep̃cor idipſũ ſapere i dño.

c Etiã rogo ⁊ te germane cõpar, adiuua illas que mecũ laborauerunt in Euãgelio, cuz Clemente et ceteris adiutoribus meis, quorũ nomina ſunt in libro vite.

d Gaudete in dño ſẽ

¶ ELVCIDATIO CAP. quarti.

a Roide fratres mei, quos & ſume charos, & ſume habeo in chriſto deſyderatos, in quibus gaudeo, & ꝓ quibus mercedem expecto æternæ retributionis, ſic ſtate (precor) vt decet eos qui tantam ſpem habent in fide & operibus Deo dignis. b Vos quoque ô Euodia & Syntyche nominatim deprecor, vt idem ſapiatis in fide Chriſti, ſicut oportet. c Et te rogo mi germane collaborator, qui tam ingenue in negocio Chriſti mihi cooperaris, vt adiuues illas ſi habuerint in vllare tuo auxilio opus, quę laborauerunt mecum in negocio euangelii, cum Clemente & cæteris coadiutoribus meis, quorum nomina deus ad ſalutem, in ſua ęterna prædeſtinatione (vt ſpero) deſcripſit. d Gaudete ſemper

In Domino ſpirituali gaudio: & rurſus(vt magis inculcem) repeto, vt gaudere ſtudeatis. e Veſtra modeſta, & benigna, & manſueta conuerſatio luceat coram omnibus hominibus etiam infidelibus, f Scientes quoniam dominus prope eſt, vt conſpiciat, atq; vt iudicet cõuerſationem noſtram. g Pro nulla re temporali vos angat atque affligat ſolicitudo, ſed ab omni ſolicitudine liberi, iugiter in oratione eleuati, & attentiori obſecrationi intenti, agentes gratias de præteritis bonis acceptis, facite vt petitiones veſtræ pro iis quæ adhuc deſideratis, exaudiantur apud dominum. h Et pax illa cœleſtis, quę eſt à deo in cordibus fidelium, quæ nequit comprehendi qualis ſit aut quanta, ipſa conſeruet voluntatem veſtram, atque intellectũ vt permaneant in Chriſto Ieſu. Mox enim vt pax Dei perditur cor et ĩtelligẽti à Deo decidũt. i Cæterũ fratres hortor vos, vt ab oĩ ĩpudicitia & vanitate auertẽtes animũ, ſectemini ea quæ ſunt veritatis, pudicitiæ, iuſtitię quæcunq; ad ſanctitatem faciunt, & quæcũque amorem fraternum nutriunt at bonam famam promouent, quæ indubie multum cõfert profectui Euangelij. a Denique quicquid eſt virtutis, quicquid eſt diſciplinæ laudabilis hæc, inquam, et his ſimilia amodo meditanda ſunt vobis, quæ & didiciſtis à nobis & accepiſtis per fidem, & audiſtis per noſtram prædicationem & vidiſtis in conuerſatione noſtra. c Hæc, inquam, agite, dimiſſis priſtinis operibus malis / & Deus à quo omnis pax vera, quique pacem diligit & in pace habitat, faciet manſionem ſuam in vobis. d Gauiſus ſum autem vehementer in Domino, quum iam rurſum video vos reuireſcere, ad exhibenda mihi priſtina miſericordiæ obſequia ſicut ſolebatis mihi ex affectu compati, & opere ſubuenire. f habeo autem

tem

iterũ dico gaudete

e Modeſtia veſtra nota ſit oib⁹ hoib⁹. f dñs em̃ prope eſt.

g Nihil ſoliciti ſitis ſed in oi oratione ⁊ obſecratione/ cũ gratiarũ actione/ petitiones veſtre innoteſcant apud deum/

h Et pax dei que exuperat oẽz ſenſũ· cuſtodiat corda veſtra ⁊ intelligentias veſtras/ in chriſto Jeſu.

i De cetero fratres q̃cũq; ſũt vera/ quecũque pudica/ quecũque iuſta / quecunq; ſctã/ quecũq; amabilia/ quecunq; bone fame:

a ſi qua virt⁹/ ſi qua laus diſcipline: hec cogitate/ que ⁊ didiciſtis/ ⁊ accepiſtis ⁊ audiſtis / ⁊ vidiſtis in me.

c Hec agite/ ⁊ deus pacis erit vobiſcuz.

d Gauiſ⁹ ſũ autez in dño vehemẽter/ qm̃ tandẽ aliquando refloruiſtis pro me ſẽtire ſicut ⁊ ſentiebatis/ occupati autẽ eratĩ.

tem vos excuſatos,quod aliquantulum in-
termiſeritis officiũ hoc ,eo quod credã vobis
defuiſſe mittendi oportunitatem. g Neq;
vero hæc dico,quaſi ego de mea penuria cõ
querar.Iam enim experientia frequenti edo
ctus,didici ſufficiẽtiã habere in iis quæ mihi
contingunt:id eſt,præſẽtibus eſſe contentus,
ſiue multum id fuerit,ſiue parum. h Scio et
in paupertate & in abundantia exteriori te
nere modũ,& contentus eſſe in vtroq;. i Iã
ad oĩa ſũ inſtructus atq; paratus, & ad oĩa
indifferẽs,potẽs in ſatietate atq;eſurie(.i.ſiue
in abundantia ſiue in penuria) medium te-
nere & contentus eſſe. a Quicquid mihi ob
uenerit,omnia poſſum ĩ bonũ vertere,per ei⁹
virtutem qui me confortat,hoc eſt chriſti.
b Nihilominus bonam rem feciſtis vos,cõ-
municantes mihi in tribulationibus pro chri
ſto conſtituto,participantes merito tribula-
tiõis meæ. c Propter quod ego gaudeo,ob
bonum veſtrum. c Scitis autem vos Phi-
lippenſes quum inciperem euangelium præ
dicare in vobis proficiſcenti mihi â macedo
nia quod nulla eccleſiarum mihi quicquam
contulit,dando temporalia bona in ſtipẽdiũ
pro ſpiritualibus acceptis niſi vos ſoli. d
Nam & mihi in Theſſalonica metropoli ci
uitate conſtituto,ſemel atq; iterum vos neceſ
ſaria victui & vſui quotidiano miſiſtis.
e Neq; hoc replico,quia quæro dona veſtra
ſed quia deſidero vobis multum fructum ac
creſcere in ſupputatione veſtra,coram Deo,
ex frequenti charitate & miſericordiæ ope
ribus,quæ mihi præſtatis. f Ego vero ha-
beo omnia,& omnia poſſideo:quia dum ni-
hil quod in mundo eſt præter ſolam neceſ-
ſitatem deſidero,præ regibus& principibus
fœliciter abundo. g Deniq; repletus ſũ ex
veſtra largitate,iis quæ mihi miſiſtis per E-
paphroditum:mihi ſane gratiſſima:que nõ

---

g Nõ quaſi ꝑpter pe
nuriã dico.Ego enĩ
didici ĩ quib⁹ ſũ ſuf
ficiens eſſe.

h Scio ⁊ humiliari
ſcio/ ⁊ abũdare.
i vbiq; ⁊ in oĩbus in
ſtitut⁹ ſũ/⁊ ſatiari ⁊
eſurire/⁊ abundare
⁊ penuriã pati.
a Oĩa poſſũ in eo q̇
me cõfortat.

b Uerũtamẽ bñfeci
ſtis cõmunicãtes tri
bulationi mee.
c Scitis aũt ⁊ vos
philippenſes/quod
in principio euãge
lii/qñ profectus ſũ
a Macedonia/nulla
mihi eccleſia cõmu-
nicauit/in ratiõe da
ti ⁊ accepti/niſi vos
ſoli/
d qr ⁊ Theſſalonicã
ſemel ⁊ bis in vſum
mihi miſiſtis.
e Nõ quia quero da
tũ/ſed requiro fru-
ctũ abũdantem ĩ ra
tione veſtra.

f Habeo aũt omnia/

⁊ abundo.
g Repletus ſum ac
ceptis ab epaphro
dito/q̃ miſiſtis in o-
dorẽ ſuauitatis/ho

to, quin & Deus velut hoſtiam ſibi oblatam ſibiq; beneplacentem, accipiat. h Deus autem meus, cui ſeruio ſemper, impleat omnia veſtra ſancta & ſalutaria deſideria, quemadmodum optime potens eſt, ſecundum diuitias gloriæ ſuæ, per chriſtum Ieſum. i Ipſi autem deo qui eſt pater omnium noſtrum ſit gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. a Salutate omnes fideles in Chriſto Ieſu. Salutāt vos fratres qui mecū ſunt. b Salutant vos omnes hic fideles, peculiariter qui de familia ſunt Cæſaris apud quos familiarius ago. c Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum ſpiritu veſtro fratres, Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Philippenſes beati Pauli Apoſtoli

ſtiā acceptam ⁊ placentem deo/ h Deus aūt me⁹ impleat oē deſideriū veſtrū ſcō; diuitias ſuas/i gloria/i xp̄o Jeſu. i Deo aūt ⁊ patri noſtro gl'ia/i ſecula ſeculorum/Amen. a Salutate oē; ſanctū in xp̄o Jeſu. Salutāt vos qui mecū ſunt fratres. b Salutāt vos oēs ſcti/ maxime aūt q̄ de domo Ceſar; ſūt c Gratia dn̄i noſtri Jeſu xp̄i/cū ſpiritu veſtro/Amen. Finit textus Epiſtole ad Philippenſes beati Pauli apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDA. IN EPI, AD COloſſenſes beati Pauli Apoſtoli

COloſſenſes per ſe apoſtolus nō docuerat ſed ab Epaphra, qui tū apud apoſtolum agebat, quū hæc ſcriberet, & Archippo qui in eos accepit miniſteriū, fuerant in fide chriſti edocti. Quos Paulus de ſeductorib⁹ pſeudoapoſtolis (quorum aliqui per legis prædicationem, alii per ſæcularis ſapientiæ doctrinam ſeſe iactitabānt) ſemper ſolicitus, eos præcauere iubet: ne vllis ſe perſuaſionib⁹, ſiue horū, ſiue illorū, ſināt à firmitate ei⁹ fidei in qua edocti fuerāt, amoueri. In ipſo itaq; epiſtolæ exordio gratias agit deo, ſuper bono eorū profectu: ſimul & poſtulās, vt in bono perficiātur, in oī gaudio & lōganimitate per chriſtum ſu per quē facta ſunt & reſtaurata vniuerſa, eo quod in ipſo totius diuinitatis plenitudo inhabitet, vt per ſanguinē crucis ſuæ in pacem bonā cōponeret omnia: quomodo & ipſos dicit à ſuis peccatis emundatos, Deo eſſe reconciliatos, ſi modo in euangelio quod

ſuſce-

ſuſceperant in finem vſq; permaneant. Cuius ſe iuxta dei diſpoſitionem miniſtrum, adimplētem ea quæ deſunt paſſionum chriſti, corripientem quoq; & docentē omnem hominem, ad perfectionē verę iuſtitiæ, gloriatur. Secundo vero cap. ſuam declarat ſolicitudinem, quam pro oībus gerit, qui faciem eius non viderant, vt bene inſtructi in charitate dei, non ſe decipi patiantur in ſublimitate ſermonum, aut per philoſophiam, aut per varias traditiones obſeruantiarum Iudaicarum, ſed in Chriſto ſolo permaneāt, in quo per fidē circuncisi ſunt, circunciſione ſpūali, per baptiſmū regenerati: vbi & declarat, quomodo per chriſti mortem remiſſionem ſimus cōſequuti peccatorum noſtrorum, deleto eo quod contra nos erat chyrographo peccati: Propter quod eos qui ſic per chriſti mortem ſunt in veram libertatem aſſerti, non vltra vult elementis huius mundi & carnalibus obſeruantiis inſiſtere: eoſque, vt per ſimulationem religionis, & fictæ humilitatis, ſe non ſinant decipi, præmonet attentius. Magis autem tertio capi. rurſum eos iubet affectum cordis erigere, mortificatis ſuper terram mēbris, vt peccatis non viuant: quæ illic particulatim multa enumerat, & à quibus nominatim dehortatur, omne quod ad veterem hominem attinet abiici iubens, & nouum induere hominem, qui eſt in ſancta virtutum cōnexione, in miſericordia, benignitate, manſuetudine, & aliis eiuſmodi. Super omnia charitatē commendat, & pacem & gratitudinem, & verbum dei, vt in ipſis habitet abundanter, faciantq; oīa ad gloriā Dei, in gaudio ſpirituali. Poſt hæc circa finem tertii capitis, & initium quarti, vxoribus ac viris, filiis ac parentibus, ſeruis ac dominis, quomodo ſe erga inuicem gerere debeāt præſcribit. Mox autem poſt quarti ca. initium, ad omnes ſermonem conuertens, orationi eos inſtanter inuigilare, atque etiam pro ſe ſpeciatim orare iubet, pro euāgelicæ p̄dicationis fructu. exhortatus deinde, vt in ſapientia erga infideles ambulent, & vt ſermonem ſemper ſale conditum loquātur, ad familiaria ſermonem conuertit, de eo quē ad ipſos miſit Tychico & Oneſimo: de Epaphra cui teſtimoniū bonum perhibet. Salutationibuſq; hinc inde poſitis, demum Archippum ſui commonefaciens miniſterii, ita claudit Epiſtolam.

¶ Finit argumentum.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD COloſſenſes Beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO, capitis primi.

P a AVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti, ſecundum diuinæ electionis beneplacitum, & Timotheus frater, ſalutem dicunt ſanctis fidelibus Chriſtianis, Coloſſas in Chriſto Ieſu congregatis. b Sit vobis gratia & pax, à Deo patre noſtro. Gratias agimus Deo, qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti non intermittentes veſtri memoriam in orationibus noſtris: c dum audim⁹ rectam in Chriſto fidem veſtram ab aliis cõmendari, & miſericordiæ dilectionem, quã exhibetis in omnes ſanctos propter ſpem & expectationem cœleſtium bonorum, quæ in cœlis vobis ſeruantur occulta, ſuo tempore reddenda, d quam ſpem audiſtis per verbum veriſſimum, verbum ſancti euangelii: e quod in vobis quoq; eſt prædicatum, ſicut in omnibus mundi partibus eſt, & inhabitat: imo & fructum facit bonorum operũ, & creſcit per dilatationem & diuulgationẽ in cæteros, f quemadmodũ & inter vos audio factum eſſe, ſtatim vt audiſtis & intellexiſtis gratiam Euangelii in veritate prædicationis

TEXTVS Epiſtolæ ad COLOSSENSES beati Pauli Apoſtoli.

TEXTVS. CA. primum.

P a Aulus apoſtol⁹ ieſu xp̃i p volũtatẽ di ꝛ Thimotheus frater/ ijs qui ſũt Coloſſis ſctis ꝛ fidelibus frĩbus/ i xp̃o Ieſu.

b Gratia vob; ꝛ pax a deo patre noſtro/ Gratias agim⁹ deo ꝛ patri dñi noſtri ieſu xp̃i/ ſemper ꝓ vobis orantes:

c audientes fidẽ veſtrã in chriſto ieſu/ ꝛ dilectionẽ quã habetis in ſãctos oẽs/ ꝓpter ſpẽ que repoſita eſt vobis i celis.

d quam audiſtis in verbo veritatis euãgelij: e Quod peruenit ad vos ſicut ꝛ in vniuerſo mũdo eſt/ ꝛ fructificat ꝛ creſcit.

f ſicut ꝛ in vobis/ ex ea die qua audiſtis ꝛ cognouiſtis gratiã dei in veritate/

g ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo cōſeruo noſtro/ q̄ eſt fidelis pro vobis miniſter chriſti Jeſu q̄ etiam manifeſtauit nobis dilectionem ueſtrā in ſpiritu.

h Ideo ⁊ nos ex qua die audiuim⁹ nō ceſſamus p vobis orātes ⁊ poſtulantes/ i vt impleamini agnitione volūtatis ei⁹ in omni ſapiētia ⁊ intellectu ſpūali:

a vt ambuletis digne deo/ p oīa placētes/ in oī opere bono/ fructificantes ⁊ creſcentes in ſcientia dei/ b in oī virtute cōfortati/ ſcdm potētiā claritat̄ ei⁹ in oī patientia ⁊ lōganimitate/

c cū gaudio gratias agentes deo patri/ q̄ dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorū/ in lumine:

d qui eripuit nos de poteſtate tenebrar̄ ⁊ tranſtulit in regnū filij dilectionis ſue.

e in quo habem⁹ redēptionē ⁊ remiſſionē peccatorum.

f qui eſt imago dei inuiſibilis/ primogenitus oīs creature.

g qm̄ in ipſo cōdita

cationis, g ſicut edocti eſtis ab Epaphra chariſſimo cooperatore noſtro, qui fideliter miniſtrat in negocio Chriſti, ad veſtræ ſalutis ꝓmotionē: qui etiā manifeſtauit nobis ſpiritualē charitatē veſtrā, qua et erga deū et erga nos cæterosq; fideles, eſtis affecti. h Ideo & nos ex eo tempore quo primū auditu accepimus hæc bona de vobis, non ceſſamus ꝓ vobis orare & poſtulare: i vt plenius atq; abundantius cognoſcatis voluntatem Dei, idque in perfecta ſapientia cœleſtium myſteriorum, atq; intelligentia ſpirituali diuinorum mandatorum. a quo ſic poſſitis conuerſationem ducere dignam Deo, ei in omnibus placentes, fructum faciendo bonorū operum, & augmentum indies ſumentes in ſciētia ſpirituali, atq; ſalutari, quæ eſt cognitio Dei. b confortati autem in perfecto ſpiritus robore à domino (iuxta quod potens eſt in gloria maieſtatis ſuę) ad tolerandum patienter quæuis aduerſantia, & longanimiter expectandum repromiſſa ventura bona, c in gaudio ſpirituali ſemper gratias pro omnibus agentes deo patri noſtro, qui ſecūdum ſuam miſericordiam nos dignos reputauit, & idoneos fecit ad participandum cū ſanctis, in ſorte atq; hæreditate ęternæ beatitudinis, in lumine claritatis atque viſionis diuinæ. d Qui etiam violenta manu extorſit nos de ditione diaboli, peccati, mortis, & inferni, quæ omnia tenebræ ſunt, ac tranſtulit nos in regnum atque gloriam filii, ſibi ſingulariter prædilecti, perquem conſequuti ſumus redemptionem à captiuitate noſtra, & peccatorum omnium remiſſionem: f Qui eſt conſubſtantialis & perfecta ſimilitudo dei patis æterni, quem nemo vidit vnquam neque videre poteſt, ante omnem creaturam in ęternitate de patre genit⁹, verbum patris patri coæternum: g in quo velut in exemplari

plari,& per quem velut efficientem, creata
ſunt,quæcunque ſunt in cœlo & in terra,vi
ſibilia atque inuiſibilia, & throni,& domi-
nationes,& principatus,& poteſtates, cæte
rique angelorum ordines,atque multoma
gis cætera corporea: h Omnia, inquam,
per ipſum vt efficientem & in ipſo,vt ver-
bo atque exemplari,creata ſunt. i Et ip-
ſe eſt in æternitate ante omnia, & omnia in
ipſo perdurant. a Et ipſe eſt caput eius cor
poris, quod eſt eccleſia, eſtque principium
ſalutis omnibus,& primitiuus atque præci-
puus tam dignitate quàm tempore, & in re
ſurrectione mortuorum,vt ſit inter omnes
electos vnus ipſe primatum tenens,velut cō
ſubſtantialis filius inter adoptiuos. b Quo
niā ſic decretum fuerat,& ab æterno placitū
diuinitati,vt ipſa habitaret in eo,non ad mē
ſuram(quomodo in cæteris ſolum adoptio-
ne filiis)ſed ſecūdum plenitudinem,counita
naturæ humanæ in vnitate ſuppoſiti,atque
vt per eum omnia reconciliarentur ſibi,
c pacem componens per ſanguinem quem
in cruce effudit, inter cœleſtia ſimul atque
terreſtria,Id eſt,āgelos & homines,quos pri
us offenſa dei diſſociauerat. d Et vos quo
que cum olim fuiſſetis alieni facti per genti-
litatis conuerſationem,& inimici dei affectu
peruerſo atque cogitatione vacantes operi-
bus malis: e nunc tamen pacem fecit habe
re ſecum per fragile corpus ſuum,morti illud
tradens, f vt nos efficeret ſanctos,ab omni
bus peccatis emundatos,ſine macula & ſine
crimine ante conſpectum ſuum in veritate.
g Erit autem hoc ſi modo,(vt ſpero)per-
manetis in fide vera bene fundati atque in-
ſtructi,ſtabileſque ac bene firmi,minimeque
vacillantes,vt nullis peruerſorum ſuaſioni-
bus dimoueamini à ſpe promiſſa vobis in e-
uāgelio quod audiſtis: h Quod ipſum etiā
& in

ſunt vniuerſa in ce-
lis ⁊ in terra/viſibi-
lia ⁊ inuiſibilia:ſiue
thꝛoni/ ſiue dn̄atio-
nes/ſiue pꝛīcipatꝰ/ſi
ue poteſtates:
h oia per ipſuz/⁊ in
ipſo creata ſunt:
i ⁊ ipſe eſt ante oēs
⁊ oia in ipſo cōſtāt/

a ⁊ ipſe ē caput coꝛ
poꝛis eccleſie/ q̇ eſt
pꝛincipiū / pꝛimoge
nitus ex moꝛtuis/

vt ſit in oībꝰ ipſe pꝛi
matū tenēs/ b qꝛ in
ipſo cōplacuit oēm
plenitudinem diui-
nitatis inhabitare/

⁊ ꝑ cū reconciliare
oia i ipſū c pacifi-
cās ꝑ ſāguinē crucꝭ
eius/ſiue q̄ i terris
ſiue q̄ in celis ſunt.
d Et vos cū eſſetis
aliquādo alienati/
⁊ inimici ſenſu/in o-
peribꝰ malis/
e nūc aūt reconcilia
uit in coꝛpoꝛe carnꝭ
ſue/ꝑ moꝛtem.
f vt exhiberet vos ſā
ctos ⁊ imaculatos ⁊
irrepꝛehēſibiles co
ram ipſo:
g ſi tamen permane
tis in fide fundati ⁊
ſtabiles/
⁊ imobiles a ſpe euā
geliȷ/quod audiſtis
h Quod pdicatū eſt
in vniuerſa creatura

ſub celo eſt:
i cuius fact⁹ ſũ ego paul⁹ miniſter/ q̇ nũc gaudeo in paſſioib⁹ ꝓ vobis ⁊ adimpleo ea que deſũt paſſionũ xp̄i in carne mea a pro corpore eius quod eſt eccleſia.

prędicatum eſt in vniuerſo orbe terrarum, & in omnibus terræ partibus quę ſub cœlo ſunt: i Cuius ego Paulus à deo ſum miniſter conſtitutus & prædicator, qui nunc gaudeo in paſſionibus quas pro veſtra & omnium fidelium ſalute perpetior, & reſiduũ paſſionum chriſti adimpleo in carne mea, a ꝓ corpore eius integrando, & eccleſia ſancta in vnum congreganda. Quemadmodum eñ Chriſtus per ſuam propriam paſſionem, corpus eccleſię redemit: ita per paſſiones apoſtolorum, velut membrorum ſuorum, congregauit redemptam atq; in vnum corpus collegit.

b cuius fact⁹ ſũ ego miniſter/ ſcd̃ʒ diſpẽſationẽ dei/ que data ẽ mihi i vobis/ vt impleã verbum dei c miſteriũ quod abſconditũ fuit a ſeculis ⁊ generatiõibus/

b Cuius eccleſiæ ordinatus ſũ ego miniſter & apoſtolus, ſecundum dei prouidã diſpoſitionem, quæ mihi commiſit in vobis miniſterium implendi, & penitus explicandi euangeliũ dei, c quod eſt ſecretũ quoddã plenum ſanctitate, quod ab æterno quidem in diuina prædeſtinatione fuit abſconditum hominibus & angelis vſq; modo ignotũ, d nunc vero factũ eſt manifeſtũ electis ſanctis eius quibus Deus voluit notam facere ſuper abundantem gloriam myſterii hui⁹ inter gẽtes: quod myſterium eſt Chriſtus dominus, qui in vobis eſt, & habitat. per quem ſperamus etiam gloriam futuram ſuo tempore cõſequi. e Quem nos prædicantes annũciam⁹ hominibus, corripientes eos vt à vitiis priſtinis recedant, & ſapienter edocentes quomodo ad nouæ vitæ opera exurgant, f laborantes quantum in nobis eſt, vt omnem hominem efficiamus perfectum in fide Chriſti Ieſu: g Ad quod omnem laborem impendo, cum multa inſuper ſolicitudine, & perſecutionum laboribus viriliter certando ex operatione dei, quam pro me & in me ſua virtute operatur, non autem ex propriis meis viribus.

d nũc aũt manifeſtatũ eſt ſanctis ei⁹/ q̇bus voluit deus notas facere diuitias gl'ie ſacramẽti hui⁹ i gẽtib⁹ quod ẽ xp̄s in vobis ſpes glorie e quẽ nos annunciam⁹ corripiẽtes oẽʒ hoieʒ/ ⁊ docẽtes in oi ſapientia/
f vt exhibeam⁹ oẽm hominem ꝑfectuʒ in Chriſto Ieſu:
g in quo laboro certando ſcd̃ʒ operationem eius/ quã operat̃ in me/ in virtute.

ELVCIDATIO CAP. II.

a Olo enim vos ſcire quam ſolici-
V tus ſim ego pro vobis Coloſſenſi-
bus,& pro Laodicenſibus,& in v-
niuerſum pro omnibus apud quos ego ſecū-
dum corpus nunquam fui præſens, vt ſaltē
abſentes,ſint corde & ſpiritu conſolati, b
vt ſint inſtructi atq; edocti in charitate Dei,
& in copioſiſſima illa ac prædiuite plenitu-
dine intelligentię ſpiritualis,quæ eſt in agni
tione myſterii humanæ redemptionis,à De-
o patre,& per Chriſtum exhibiti: c In quo
Chriſto inhabitat ab æterno,omnis plenitu-
do ſapientiæ & ſcientiæ ſpiritualis. Eſt enim
patris verbum et æterna ſapientia,à quo o-
mnis ſapientia deriuatur. d Dico autē me
ſolicitum eſſe pro vobis,nimirum vt vos cau
tos reddam atq; prouidos,ne ſinatis vos de-
cipi per verba ſublimia:ſiue per ſapiētiā phi
loſophiæ ſæcularis, ſiue per eloquētię mun-
danæ venuſtatem. e Quanq̃ enim corpo-
rali pręſentia abſens ſū à vobis, ſpirituali ta
men cura pręſēs verſor in medio veſtrū,gau
dens dū video & contemplor in ſpiritu,ordi
nem bonum qui in vobis eſt,& proceſſū pro
fectus veſtri,& firmitatem fidei veſtræ,qua
creditis in Chriſtum. f Sicut ergo de Chri
ſto Ieſu domino noſtro & audiſtis & credidi
ſtis,ſic ſecundum eius exemplum & doctri-
nam ſtudete conuerſari, g ipſi vt radici
cohærentes,tanquam rami, vt ab eodem ſpi
ritu vegetemini & ſuper ipſum per fidē &
ſpem ſuperædificati,& firmi facti in fide ſe-
cundum quod inſtructi eſtis. h magnas&
copioſas gratiarū actiones per illum ſemper
reddentes patri. i Iterum dico attēdite vo
bis,ne vos ſinatis à quopiam ſeduci, per phi
loſophiam,ſæcularem mundi huius,& ſup-
ſtitioſam, vanam , atq; fallacem doctrinam
eorum quæ ab hominibus traduntur atq; do

TEXTVS. CA. Secundum.

a Uolo eñi vos ſcire
qualez ſolicitudinē
habeā pro vobis/⁊ pro
iis qui ſūt Laodicie
⁊ quicunq; nō vide-
rit faciē meā in car
ne/ vt conſolentur
corda ipſorum.
b Inſtructi in chari
tate ⁊ in oēs diuiti-
as plenitudinis in-
tellectus/in agnitio
ne myſterij Dei pa-
tris ⁊ Chriſti Jeſu/
c In quo ſunt oēs
theſauri ſapiētie et
ſcientie abſconditi.
d Hoc aūt dico/vt ne
mo vos decipiat in
ſublimitate ſermo-
num/

e Nam etſi corpore
abſens ſum/ſed ſpi-
ritu vobiſcū ſū gau-
dens ⁊ videns ordi
nez veſtrum ⁊ firma
mētū ei⁹/q̄ in Chri-
ſto eſt fidei veſtre.
f Sicut ergo accepi
ſtis Jeſū Chriſtū do
minū in ipſo ambu-
late.
g radicati ⁊ ſupere
dificati in ipſo.

⁊ cōfirmati in fide ſi
cut ⁊ didiciſtis/
h abundātes in illo
in gratiarū actione.
i Uidete ne quis vos
decipiat per philo-
ſophiaz ⁊ inanē fal-
laciā/ſecundum tra
ditionem hominuz.

a ſecundum elementa mundi ⁊ non ſecũdum Chꝛiſtum/

b quia in ipſo inhabitat oīs plenitudo diuinitatꝫ coꝛpoꝛaliter.

c ⁊ eſtis in illo repleti q̇ eſt caput omnis pꝛincipatus ⁊ poteſtatis.

d in quo ⁊ circũciſi eſtis/ circũciſiōe non manu facta/ in expoliatiōe coꝛpis carnꝫ

e ſed in circunciſione Jeſu Chꝛiſti.

f conſepulti enim in baptimo/

g in quo ⁊ reſurrexiſtis per fidem operationis Dei/ q̇ ſuſcitauit illũ a moꝛtuis

h Et vos cũ moꝛtui eſſetis in delictis et pꝛeputio carnis veſtre/ ꝯuiuificaui cuꝫ illo/ donans vobis omnia delicta/

a delens quod aduerſus nos erat chirographuꝫ decreti/ quod erat contrarium nobis:

b Et ipſum tulit de medio affigẽs illud cruci/ ⁊ expoliãs pꝛicipatꝰ ⁊ poteſtates/

centur, non à Deo: a & ſecundum naturæ curſum corporaliumque rerum conditiones procedunt, atque corporalibus obſeruantiis inſiſtunt, & non ſecundum Chriſtum, cuius virtutem non agnoſcunt. b Cum in ipſo Chriſto inhabitet diuinitas ipſa, ſine menſura ad omnem plenitudinem, humanitati counita in vnitate perſonæ, per quam poteſt etiam illa quę longe virtutem naturæ superexcedant. c Et vos eſtis repleti in illo, qui vos inhabitat omnibus bonis. Qui eſt ſupereminens omnibus cœleſtibus ſpiritibus, principatibuſque ac poteſtatibus dominatur. d In quo credentes, circunciſi eſtis, circunciſione non corporali, neque manu ſcindentis facta, quę fit, in eo quod corpus iſtud carneum circuncidimus extrinſecus, e ſed circunciſione ſpirituali, & vere Chriſtiana, quæ conſiſtit in præciſione vitiorum, & concupiſcentiæ continentia. f Hanc autem circunciſionem Chriſti accipimus, quando in baptiſmo configuramur ſepulturę Chriſti. g In quo baptiſmo vel Chriſto, etiã reſurrexiſtis à veteri vita ad nouã, per fidẽ operationis Dei, qui illum à mortuis reſuſcitauit: id eſt, per fidem operantem opera Dei. vel per fidẽ quã Deus operatur in vobis, vel per fidẽ qua credimus operationem Dei, in ſuſcitando Chriſtum à mortuis. h Et vos cum olim eſſetis mortui propter peccata veſtra, & carnalem vitam, quam in præputio ſeu gentilitate vixiſtis, cum illo ad vitam reſuſcitauit de morte, dimittendo vobis omnia delicta. a Imo delens penituſque reſcindens chirographum illud diuini decreti, quod aduerſũ nos in pœnam peccati fuerat conſtitutum. b Et vt omnem prorſus obligationem tolleret à nobis, tulit ipſum de medio, deſtruxitque penitus, in cruce exoluẽs delicta vniuerſa, ad quę nos obligabamur, expolianſque principes te

nebrarũ

nebrarum malignos,præda quam aliquanto tempore occupauerat,confidenter atq; palam eoſdem traduxit(id eſt,mire confudit,et exemplum fecit eſſe confuſionis) c triumphum inſuper agens velut victor de illis,ſiue quos vicit principibus,ſiue quos eripuit electis patribus captiuis. d Idque per proprium corpus,& in proprio ſanguine. Cum igitur tanta ſitis à Chriſto libertate;tam magnifice donati, non ampli⁹ debetis ſuſtinere, vt quis vos iudicet in cibi potuſue ſumptione,vt iccirco vos putetis condemnatos,quod cibum ſumpſeritis lege vetitum. Neque in obſeruandis ſecundum legem diebus feſtis, aut in aliqua parte,quemadmodum in agni manducatione,pars diei(id eſt,veſpera)obſeruari debebat,neque ĩ obſeruatione nouilunii aut ſabbatorum. e Quæ omnia tantum ſunt figuræ & ſigna eorum,quæ ventura erant in tempore gratiæ. f Corpus vero ipſum, & quod ſignificatur per hæc ſigna,ad Chriſtum ſpectat,& ipſa ſunt, quæ Chriſt⁹ peregit in corpore ſuo, redemptionis myſteria. g Nemo vos ſeducat,volens conuerſari tanquam angelus, artificioſa ſua & compoſita hypocriſi miram quandam humilitatem,& nouam religionem ſimulando, quas tamen virtutes penitus ſecundum veritatẽ non nouit, h propter quod etiam fruſtra intumeſcit in animo ſuo,cum habeat verę religionis nihil, ſed ficta & ſimulata ſint eius omnia. i Neque qui eiuſmodi eſt in Chriſto capite manet,qui odit omnem fictionem, & amat veritatem. a Ex quo capite dependet totum Eccleſiæ corpus,quod per ſpirituales connexiones atque iuncturas, per mutuas adminiſtrationes conſtituitur atque compingitur,& in augmento ſpirituali proficit, augmentum debitum ſumens. b Nunc igitur ſi CHRISTO conſepulti eſtis, & ad

traduxit confidenter palam:

c triumphans illos in ſemetipſo.

d Nemo ergo vos iudicet in cibo aut potu/

aut in pte diei feſti/

aut neomenie/ aut ſabbatorum:

e que ſunt vmbra futurorum/

f corp⁹ aũt Chriſti.

g Nemo vos ſeducat volens in humilitate ⁊ religione angelorum(que non vidit)ambulans/

h fruſtra inflatus ſenſu carnis ſue.

i et non tenens caput/

a ex quo totum corp⁹ p nex⁹ ⁊ coniunctiones ſubminiſtratũ ⁊ conſtructum/ creſcit in augmentum Dei

b Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab

clemētꝫ huiꝰ mūdi: c quid adhuc tanq̃ viuentes mundo/ decernitis?

d Ne tetigeritꝫ neqꝫ guſtaueritis/ neque contrectaueritis/ e que ſūt oia in interitū/ ipſo vſu/ ſecūdū precepta ⁊ doctrinas hominum: f que ſunt rationē quidem habentia ſapientie/ in ſuperſtitione ⁊ humilitate/

g ⁊ non ad parcendum corpori/

h non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.

& ad exemplum Chriſti mortui, mundanis atque carnalibus obſeruantiis, c quænam hæc eſt dementia, vt adhuc quaſi eiſdē mortui non ſitis dogmatizari atque decerni vobis ſinatis de lege vetitis, ab his qui vos monent dicentes. d Illud non licet tangere, hoc non licet guſtare, aliud nec contrectare, aut contingere, atque id genus alia. e Quę omnia in interitum fiunt vtentibus atqꝫ obſeruantibus, ſi in eis ſpem ſuam locauerint: quæ ſunt ſecundum traditiones & dogmata humana, f quę ſecundum ſpeciem quidem videntur in ſe aliquid habere ſapientiæ, propter ſimulatam ab eius doctoribus, eximiam religionem & fictam humilitatē, g & quum videntur corpori ſuo non parcere, ſed auſtere illi cibos certos interdicere, quod etiam magnum videtur. h Neque tamen in honorem aliquem hoc illis reputatur, quod non permittant corpora ſua quantum opus habeant refici, atqꝫ expleri ſine diſtinctione, iis quæ dominus permiſit, cū gratiarum actione. Magis enim confuſio eſt illis quod libertatem quam eis Chriſtus donauit nolunt acceptare vt pro ſua neceſſitate refici antur iis quæ creauit ad vſū hominū Deus.

TEXTUS. CA. Tertium.

a Igitur ſi conſurrexiſtis cum Chriſto/ que ſurſum ſunt querite vbi Chriſtꝰ eſt in dextra Dei ſedens.
b que ſurſū ſūt ſapite/ nō q̄ ſuper terrā.
c Mortui em̄ eſtis/ ⁊ vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo.
d Cū aūt Chriſtus apparuerit vita veſtra/ tunc ⁊ vos apparebitis cum ipſo

ELVCIDATIO CAPITIS III.

a Taque ſi cum Chriſto conreſuſcitati I eſtis, à morte peccatorum ad vitā ſpiritus reducti, iuſtū eſt, vt deinceps quęratis quæ in cœlis ſunt, vbi Chriſtus eſt cū patre in æterna et æquali gloria imperiū tenēs. b Cœleſtia ſapite, iiſqꝫ ſolis affectū et cor apponite, terrena prorſus obliti. c Mortui enim eſtis mundo, & omnibus quæ ſuper terram ſunt. Et nunc quidem vita viuitis, Chriſto configurati, ſed latet in Deo abſcondita. d Cum autem tempus erit, vt ſe Chriſtꝰ vita veſtra reuelet in gloria ſua, in die illo & voscum eo apparebitis palā omnibus, in eadem

gloria, & tunc patebit omnibus vita veſtra quę nunc latet, donec in corpore agitis, quando mortui potius ſecundum corpus reputamini. e Studete igitur membra veteris hominis, quæ terrena ſunt mortificare, ab operibus concupiſcentiæ prioribus ea ſubtrahēdo: f extirpando fornicationem, & quālibet carnis immundiciam, omnem libidinoſum ardorem, & quamlibet malam concupiſcentiam, & peculiariter auaritiam, quę per omnia conuenit cum idolorum cultura. g Propter quę vitia atque ſimilia, venire ſolet ira & indignatio Dei, ſuper homines incredulos & inobedientes mandatis Dei. h Quomodo & vos quondam conuerſati eſtis, cum adhuc vitiis & concupiſcentiis operam daretis. i Nunc autem poſtquam mortui eſtis iiſdem, ſit vobis cura abiiciendi huiuſmodi omnia: imo & iram animi, & omnem indignationem ſigno aut vultu aut verbo oſtenſam, maliciam quamlibet aduerſus alterum, conuicium quoq; ex animi malitia prodiens: & omnem turpem ſermonem, atq; indecentem, ne loquamini per os veſtrum. a Nolite inuicem vobis, ſiue verbo, ſiue opere, mentiri. b Magis autem exuite & abiicite prorſus veterem hominem, cum operibus ſuis malis (id eſt, concupiſcentiam malam cum omnibus vitiis atq; peccatis) nouum hominē aſſumendo, cum ſuis actibus, c qui ſecundū ſuam nouitatem acquiritur, per veram agnitionem Dei, in fide cum ſpe & charitate, ad expreſſam aſſimilationem, & conformitatē Dei, qui creauit illum. Per veram namq; Dei cognitionem, fide, ſpe, & charitate homo interior Deiformis efficitur, & imago creatoris per concupiſcentias deturpata, ſic innouatur. d Quantum vero ad Deum creatorē, aut quantum ad interiorem imaginem, non eſt vlla diſtinctio, quantum ad ſalutis priui-

in gloria.

e Mortificate ergo membra veſtra que ſunt ſuper terram:

f fornicationem/ immundiciā/ libidinē/ ɔcupiſcentiā malā/ et auariciā/ q̄ eſt ſimulachrorum ſeruit⁹/

g propter que venit ira Dei/ ſuper filios incredulitatis/

h in quibus ambulaſtis aliquando/ cū viueretis in illis/

i Nunc autem deponite et vos omnia/ iram/ indignationē/ malitiam/ blaſphemiam/ turpem ſermonē de ore veſtro.

a Nolite mentiri inuicem/

b expoliantes vos veterem hominem/ cum actibus ſuis/

c et induentes nouum cum qui renouatur in agnitione Dei/ ſecundum imaginem eius qui creauit illum/

d vbi non eſt maſculus et femina/ Gētilis et Iudeus/ circū

ciſio et preputium, Barbar⁹ et Scytha ſeruus et liber:

e ſed omnia et in omnibus Chriſtus.

f Induite vos ergo ſicut electi Dei ſancti et dilecti viſcera miſericordie, benignitātē, humilitatē modeſtiā, patientiā g ſupportātes inuicem, ⁊ donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquē habet querelam, h ſicut et Dominus donauit vobis, ita ⁊ vos.

i Super oīa autem hec charitatē habete, quod eſt vinculū perfectionis.

a Et pax Chriſti exultet in cordib⁹ veſtris,

in qua vocati eſtis in vno corpore et grati eſtote.

b Verbū Chriſti habitet in vobis abūdāter, in oī ſapiētia, docētes et cōmonētes voſmetipſos, in pſalmis, hymnis, et cāticis ſpiritualib⁹, in grā cātantes in cordib⁹ veſtris Deo.

c Omne quodcunqꝫ

legium: neqꝫ ex ſexu, inter maſculum & fœminam, neqꝫ ex natione inter Gentilē & Iudæum, neqꝫ ex obſeruatione inter circunciſū & incircunciſū, neqꝫ ex patria, inter Barbarum & Scythā. Neqꝫ ex conditione, inter ſeruum & liberum: e ſed eſt Chriſtus vnus, omnia in omnibus, quem ſolū oportet in interiori homine attendere, ſine conſyderatione eiuſmodi temporaliū diſtinctionū. f Curate igitur vt induamini, ſicut decet ſanctos & electos Dei, & peculiariter dilectionē viſceroſam, et compaſſiuam miſericordiā, manſuetudinē ac lenitatem, humilitatem, & in omnibus rebus ſanctā modeſtiam, g cū patientia ſuſtinentes ac ferentes inuicem, inuicē ꝗ dimittentes, ſi quē contingat ab altero offenſum, iuſtā habere cauſā iræ, exemplo Domini: h qui ſicut nobis dimiſit, ita & nos viciſſim dimittere inuicē debemus iis, aduerſus quos querelam habemus. i Super oīa autem ſectamini charitatē, quę eſt virtutum perfectiſſima, & totius perfectionis vinculū, in qua oēs virtutes colligātur, & velut counītur. Omnes enim virtutes in radice charitatis vnū ſunt, & ipſa omnes cuſtodit, atque colligatas cōſeruat. a Et pax Chriſti, pax vera, exultet, triumphet, dominetur, et ſuper uincat in ſpiritu veſtro: in qua, & ad quam vos Deus ſua gratia vocarit, ex conturbatione ſęculi, & ſęcularium deſyderiorū tumultu: & grati eſtote Deo, de vocatione veſtra, cæteriſqꝫ omnibus in vos collatis beneficiis. b Verbum Chriſti intra vos inhabitet abūdāter, maneatqꝫ & fructificet in vera ac perfecta cœleſti ſapiētia, Docete atqꝫ cōmonete voſipſos & voſinuicē, in pſalmis et hymnis & cāticis, nō carnalibus, aut laſciuis, ſed ſpiritualib⁹: non in carnis laſciuia, queādmodū qui choreas ducūt, ſed in gratia cantātes domino, in tripudio et exultatiōe ſpūs. c Omne quod

ne quod facitis, ſiue loquendo, ſiue opus operando, qualecunque ſit ad gloriam & honorem domini noſtri Ieſu chriſti facite, ſemper in omnibus & de omnibus gratias agentes Deo patri, per chriſtum: quoniam à patre nobis omnia per Chriſtum bona procedunt.

d Vt vero tandem ad mores particularius deſcendam primo loco vxoribus præcipio atq; denúcio, vt ſubditæ ſint viris ſuis in domino, ſicut decet: id eſt amore dei & propter præceptũ eius, ex animo. e Deinde & vos ò viri, ne contemnite, quas ex domini præcepto habetis ſubditas vxores veſtras: ſed diligite eas in veritate, & nolite amaritudinẽ aduerſus eas habere. f Filij obedite parẽtib⁹ veſtris per omnia, quoniam ſic domino placitum eſt, & ſic mandauit. g Viciſſim patres, nolite ſuperfluis contentionibus filios veſtros irritare, vt non ad impatientiam cõcitati in malum veniant. h Serui per omnia præſtate obedientiam dominis veſtris temporalibus, non ad oculũ tantum ſeruientes, quaſi ad placẽdum hominibus, ſed in cordis ſimplicitate timentes dominum, & illi ſoli placere quęrẽtes. i Quicquid agitis ex aĩo ſimpliciter agite, tanq̃ ante conſpectũ dñi ad placẽdũ ei nõ aũt ad fauorẽ tãtũ humanũ vobiſipſis conciliandũ: ſcientes quod dominus eſt, qui vobis retribuet pro opere veſtro æternæ hæreditatis pręmium. Propter quod chriſto ſemper vt præcipuo domino ſeruite in omnibus. a Nam qui fecerit iniuſtitiam recipiet mercedem ſuam condignã, quiſquis is fuerit, ſiue ſeruus, ſiue dominus. b Et nõ attendit deus perſonam, in ſuo iuſto iudicio.

ELVCIDATIO CAPI. IIII.

a D Omini cũ ſeruis ſuis agant, vt iuſtitia & ęquitas poſtulat: Cõſiderãtes ſe quoq; dominũ habere in cœlis, qui pro ſeruis aduerſum ipſos iudicabit,

facitis/ in verbo aut
in opere/ oia in no=
mine dñi noſtri Je=
ſu chriſti gratias a=
gentes deo ꝛ patri
per ipſum.

d Mulieres ſubdi=
te eſtote viris ſicut
oportet in domino.

e Uiri diligite vxo=
res veſtras/ ꝛ nolite
amari eſſe ad illas.

f Filij obedite parẽ
tibus per oia/ hoc e[n]
placitũ eſt domino.
g Patres nolite ad
indignationẽ prouo
care filios veſtros/
vt nõ puſillo aio fiãt
h Serui obedite per
oia dñis carnalibus
nõ ad oculũ ſeruien
tes/ quaſi hominib⁹
placentes/ ſed in ſim
plicitate cordis ti=
mentes dominum.
i Quodcũq; facitis
ex animo operami=
ni/ ſicut dño/ ꝛ nõ ho
minib⁹/ ſcientes q̃d
a dño accipietis re=
tributionem heredi
tatis: dño xp̃o ſerui
te: a Qui em̃ iniu=
riã facit recipiet id
quod inique geſſit.
b ꝛ nõ eſt perſonaꝝ
acceptio apud deuꝫ

TEXTUS CAP. quartum.

a Dñi quod iuſtũ eſt
ꝛ equũ ſeruis preſta
te: ſcientes/ quod et
vos dñz habetis in
celo.

b Orationi inſtate/ vigilātes in ea' gratiarum actione.
c orātes ſimul ⁊ pro nobis vt deus aperiat nobis oſtiū ſermonis ad loquendū myſteriū Chriſti; propter quod etiā vinctus ſū) vt manifeſtē illud/ ita vt oportet me loqui. d In ſapiētia ambulate ad eos qui foris ſūt tēpus redimentes.

e Sermo veſter ſēp in gratia ſale ſit cōditꝰ vt ſciatis / quō oporteat vos vnicuiq; reſpondere.

f Que circa me ſunt oia vobis nota faciet Tychicus chariſſimꝰ/ ⁊ fidelis miniſter ⁊ cōſeruꝰ in dño g quem miſi ad vos ad hoc ipſū vt cognoſcat que circa vos ſūt ⁊ cōſolet corda vr̄a/ cū Oneſimo chariſſimo ⁊ fideli fratre/ q̇ ex vobis eſt/ q̇ oia que hic agūtur nota facient vobis/

h Salutat vos ariſtarchus cōcaptiuꝰ meꝰ/ ⁊ Marcus ꝯſobrinus Barnabe de quo accepiſtiſ mādata: a ſi venerit ad vos ſuſcipite illū/ ⁊

ſi inique eos modo tractauerint. b Vniuerſi vero eſtote in orationibus aſſidui & vigilantes atq; ſoliciti, cū gratiarum actione, c memores etiam noſtri in orationibus veſtris, vt deus oportunitatem nobis faciat ad prædicandum verbum dei, & myſteriū chriſti, ob cuius prædicationem etiam vinctus ſū vt illud audacter & intrepidè manifeſtum faciam, ſicut ex officio me loqui oportet. d Debetis autem caute admodum & prudenter conuerſationem veſtram inſtituere, inter infideles, tempus dum habetis redimentes, ne pereat: id eſt in operibꝰ bonis bene expendentes, ne per vos ſcandalizati infideles blaſphement Chriſti nomen, vtque per vos ad chriſtum valeant conuerti. e Sermo veſter quemcunq; protuleritis, ſit ſale ſapientiæ atq; diſcretionis cōditus, vt ſit gratus audientibus, & fructum queat efficere: diligenter attendentes, qualis ſermo cui conueniat, ne cuiquam præter decorum loquamini, ne quenquā veſtro incondito, intempeſtiuo, aut indiſcreto ſermone offendatis. f Quæ autē circa me & de me aguntur, omnia vobis faciet nota Tychicus chariſſimus frater, & fidelis miniſter conſeruus quoq; & operariꝰ meus, omniumq; veſtrum, in domino. g Quem ad vos in hoc ipſum nunc mitto, harum literarum portatorem, vt quo in ſtatu res veſtræ ſint perdiſcat & conſoletur ſpiritum veſtrum in verbo ſuo, vna cum Oneſimo chariſſimo & fideli fratre, qui à vobis ad me acceſſit in vinculis conſtitutum. Hi (inq̄) omnia quæ hic de me aguntur, indicabunt vobis. h Salutat vos Ariſtarchus concaptiuus meus, & Marcus Barnabæ conſobrinus, de quo mandatum accepiſtis: a Si illū contingat ad vos venire, benigne eum ſuſcipite. Et Ieſus cuius cognomen eſt Iuſtus: qui ſunt ex Iudæis credentes. b Hi ex circunciſione

ſoli ſunt adiutores & cooperatores mei in ꝓ
dicatione regni cœleſtis, qui mihi ſuo adiu-
torio atque obſequio, impenderunt, impen-
dūtq; ſolatium. c Salutat vos Epaphras,
qui à vobis huc acceſſit, verus Chriſti ſeruꝰ
licet nunc corpore à vobis abſens, ſēp tamē
ſpiritu ſolicitus, ac peruigil in orationibus,
pro vobis: quibus precatur deū, vt ſtetis īmo
biles & perfecti in fide, & pleni in volunta-
te dei, nihilque omittentes eorum quæ ſunt
diuinæ voluntatis. d Hoc enim de eo teſti
monium aſſero, quod multo zelo & cura ſo
licitus eſt, multūque laborat pro veſtra ſalu
te, & pro fidelibus qui ſunt Laodiciæ, & qui
Hierapoli. e Salutat vos Lucas medicꝰ cha
riſſimus, & Demas. f Salutate fideles Lao
dicenſes, veſtros finitimos, & egregium illū
Nympham, ſalutatione bene dignum, cum
ſua ſancta familia, quam merito eccleſiam
poſſum nominare. g Et cū lecta fuerit apud
vos epiſtola hęc, curate, vt & in Laodicēſiū
Eccleſia legatur: & ea quam ad Laodicenſes
ſcripſi, in veſtra eccleſia recitetur. h Nomi
natim vero Archippo veſtro doctori, ex meo
nomine dicite: Vide ſolicitus, vt miniſterium
tuum quod accepiſti ſecundum voluntatem
& imperium domini, impleas diligenter. i
Salutationē vobis ꝓpria mea manu ſubſcri
bo, huiuſcemodi. a Memores eſtote vinculo
rum meorum, vt vos in patientia & fide cor
roboremini. b Gratia vobiſcum.

AMEN.

Jeſꝰ q̇ dr̄ iuſtꝰ, qui
ſunt ex circūciſione
b hi ſoli ſunt adiu-
tores mei in regno
dei, q̇ mihi fuerūt ſo
latio. c Salutat
vos Epaphras qui
ex vobis eſt, ſeruus
xp̄i Jeſu, ſēp ſolicitꝰ
ꝓ vobis in orōniōi-
bꝰ, vt ſtetis perfecti
& pleni in omni volū
tate dei,
d Teſtimoniū em̄ il
li phibeo, quod hz
multū laborē ꝓ vo-
bis, & ꝓ iis q̇ ſūt lao
dicie, & qui Hierapo
li, e Salutat vos
Lucas medicꝰ cha
riſſimꝰ & demas,
f ſalutate frēs q̇ ſūt
Laodicie & Nimphā
& que in domo eiꝰ eſt
eccleſiam, g Et cū
lecta fuerit apd̄ vos
epiſtola hec, facite
vt & ī Laodicēſiū ec
cleſia legat: & ea que
Laodicēſiū eſt, vo
bis legat. h Et
dicite Archippo, vi
de miniſteriū quod
accepiſti in dn̄o vt il
lud īpleas. i Salu
tatio mea manu pau
li. a Memores eſto
te vinculorū meoꝝ.
b Gratia dn̄i noſtri
Jeſu chriſti vobiſcū.
Amen.

ℂ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPIſtolam ad Theſſalonicenſes priorem Beati Pauli Apoſtoli.

VSqueadeo perfecti erãt in Chriſto, hi ad quos nunc Apoſtolus ſcribit Theſſalonicenſes, vt pro eius fide etiam perſecutiones patienter tolerarent à ſuis cõciuibus, ratione Chriſtiani nominis ſibi illatas. Erat autem Theſſalonica (à qua Theſſalonicenſes dicti ſunt) ciuitas metropolis Macedoniæ: Vnde fiebat, vt virtutis illorum non ſolum fama, ſed etiam æmulatio late ſpargeretur, proueniretque ex eorum bono fructus plurimus. Apoſtolus itaque gaudens de bonis eorum profectibus, conſolatoriam atque exhortatoriam eis ſcribit hanc epiſtolam: primum quidem ſuo more gratias agens, de iis quæ à Deo donata ſunt illis, ac deinde quæ de eis per famam bonamco gnouit, ad eorum ponit commendationem. Secundo autem capitulo, volens eos ad perſecutionum tolerantiam animare, ſuas proponit paſſiones. propter quas quum nunquam ipſe omiſerit prædicare verbum veritatis, eo quod Deo ſeruiret non hominibus: oportet, vt nec ipſi propter perſequutiones & tribulationes corporales, à fide recta deficiant: Vbi & amorem nimium, quo illos ſe dicit proſequi, & diligentiam ac ſolicitudinem, qua inter eos præſens fuerat conuerſatus, reducit ad memoriam: vt vel eos ſic ad ſui imitationem, & in fide Chriſti perſeuerantiam inducat inque eis contineat. Deinde & exemplum proponit Eccleſiarum Iudeæ, & Iudæorum ab antiquis diebus peruerſitatem, manifeſtat. Se vero dicit conatum fuiſſe ſemel atque iterum, vt ad eos poſſet inuiſendos accedere, propter amoris ſui affectionem, licet minus ſucceſſiſſet. Vnde tertio capite, eo quod per ſe non potuit ad illos accedere, Thimotheum ſe dicit miſiſſe: ad cognoſcendum quomodo ſe inter ipſos res fidei haberet, & ad confirmandos eos in patientia. Ex cuius reditu, bona renunciantis de eorum patientia, ac perſeuerantia, plurimum fuit conſolatus: eo quod nihil in hoc mundo prius haberet profectu diſcipulorum ſuorum, pro quo etiam continuo deprecationem ſubiungit. De hinc quarto capitulo monet eos, vt ſecundum doctrinam & præcepta viuãt Apoſtolorum, fugientes fornicationem, & iuſtitiam, & omnem

immũ

immunditiam commendansque eos de charitate quam erga fratres exhibent, à malo ocio eos dehortatur, ad laborem manuum honeſtum eos exhortans: vt non vagabundi & ocioſi circumambulent, quod multorum ſolet eſſe malorum occaſio. Poſt hæc ad ipſorum conſolationem, de mortuorum reſurrectione eos inſtruit, modum ſimul, & ordinem reſurrectionis eis manifeſtans. Vltimo tandem capitulo, de aduentu diei nouiſſimi & iudicij extremi, eos commonefacit: quod ſicut fur in nocte ſit venturus, propter quod non dormire nos oportet lucis filios, quemadmodum infideles filij tenebrarum faciunt, ſed vigilare in operibus bonis, vt ſemper cum domino ſimus. Demum eos ad mutuam conſolationem peculiariter ad præpoſitorum reuerentiam, ad inquietorum compreſſionem, & alia eiuſmodi, quæ morum ſunt exhortans, & pro eorum perfectione ac perſeuerãtia Dominum deprecans, ita claudit Epiſtolam.

¶ Finit Argumentum in Epiſtolam ad Theſſalonicenſes priorem.

TEXTVS Epiſtolæ ad Theſſalonicenſes prioris beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD THESSALONISENSES PRIOREM BEATI PAULI APOSTOLI.

TEXTUS. CA. primum.

a Paulus ⁊ Syluanus, ⁊ timotheus eccleſie Theſſalonicẽſiũ in deo patre noſtro, ⁊ dño noſtro Jeſu chriſto,

b Grã vobis ⁊ pax.

c Grãs agimus deo ſẽp pro oibus vobis memoriã veſtri facientes, in orationibus noſtris ſine intermiſſione,

d memores operis in fidei veſtre ⁊ laboris et charitatis, et ſuſtinentie ſpei dñi noſtri Jeſu xp̃i ante deũ et patrẽ noſtrum.

e Scientes frẽs dilecti a deo, electionẽ veſtram,

f Quia euangelium noſtrũ non fuit ad vos in ſermone tãtũ

ELVCIDATIO. capitis primi.

a PAVlus, Syluanus, & Timotheus ſcribunt, ſaluteque precantur Eccleſiæ Theſſalonicenſium quæ eſt congregata in fide Dei patris, & Domini noſtri Ieſu Chriſti. b Sit vobis gratia & pax à Deo patre & Domino noſtro IESV CHRISTO. c Non ceſſamus agere gratias Deo, de beneficiis in omnes vos collatis, habẽtes veſtri memoriã in oratiõibus noſtris ſine intermiſſione: d dum recordamur opus quod in fide operamini, & laborem veſtrũ, atque charitatem fraternitatis quam habetis in ſanctos, & perſeuerantiam veſtram qua patienter expectatis ſpem cœleſtium bonorum, quæ eſt per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, habentes ante oculos Deum & patrem omnium noſtrum. e Nos (inquam) agimus gratias, eo quod certam habeamus (fratres à Deo ſingulari beneficio dilecti) veſtram vocationem, ſcientes eam veram & à Deo fuiſſe, qui vos eo quod dilexit vocauit. f Quoniam prædicatio noſtra qua vobis annunciauimus Euangelium ſalutis, non fuit tantum per verbum vocis humanæ

manæ,ſed affuit & virtus diuina,& ſpirit⁹ ſanctus,cum abundantia donorum ſuorum: g quemadmodum ipſi & vidiſtis & ſcitis qualiter inter vos me geſſerim, aut qualia fuerim operatus,vt vos ſaluaremini credentes. h Et vos non degeneres filij,neque ſegnes diſcipuli,mox imitatores noſtri effecti eſtis: Neque noſtri ſolum,ſed etiam Chriſti (qui eſt exemplar primum omnis perfectionis) i in eo quod verbum fidei excepiſtis credentes, cum gaudio ſpiritus, etiam in multa tribulatione vobis, propter fidem Chriſti ab infidelibus illata: a adeo vt ſitis facti exemplum fidei & patientiæ, omnibus fidelibus habitantibus in regione Macedoniæ,cuius eſt ciuitas veſtra Metropolis,et in regionibus Achaię vicinis. g Nam verbum domini à vobis reſonat,& per vos ſpargitur atque diffunditur non modo in Macedonia tota & viciniore Achàia: ſed in omni loco fidelium, fides veſtra qua credidiſtis in Deum viuum,relatu peruenit,atque auditu diuulgata eſt. h Ita vt non ſit nobis neceſſe,quicquam de veſtris loqui virtutibus coram aliis eccleſiis,ad ædificationem. d Iam enim audierunt vbique cum admiratione patientiæ veſtræ: & iam norunt enarrare de nobis, quonam modo ad vobis prædicandum ipſi acceſſerimus, e & de vobis quomodo ab idolis auerſi ſitis cõuerſi ad deũ, vt illũ colatis deũ viuũ et verũ, f vt expectetis aduentum filii eius de cœlis, quo veniet iudicare viuos & mortuos: quem ſuſcitauit ex mortuis ſaluatorem populorum, g qui magna violentia,ꝑ paſſionis ſuæ amaritudines,nos rapuit & ſubtraxit damnationi,quæ ſuper nos erat ventura ſi in peccatis manſiſſemus,& quę veniet ſuper omnes impios atque incredulos.

ſed in virtute ⁊ i ſpũ ſancto: ⁊ in plenitudine multa:
g ſicut ſcitis/ quales fuerimus in vobis ꝑpter vos.
h Et vos imitatores noſtri facti eſtis/ ⁊ domini/
i excipientes verbũ in tribulatione multa cum gaudio ſpũs ſancti/
a Ita facti ſitis forma omnibus credẽtibus in Macedonia ⁊ Achaia.
b A vobis em̃ diffamatus eſt ſermo dñi non ſolũ in Macedonia ⁊ in Achaia/ ſed in oĩ loco fides vr̃a que eſt ad deum profecta eſt.
c Ita vt nõ ſit vobis neceſſe quicquam loqui.
d Ipſi em̃ de nobis annunciant/ qualem introitum habuerimus ad vos.
e quõ conuerſi eſtis ad deum a ſimulachris ſeruire deo viuo ⁊ vero/
f ⁊ expectare filium eius de celis/ quẽ ſuſcitauit ex mortuis Jeſum/
g qui eripuit nos ab ira ventura.

ELVCIDATIO CAPITIS II.

a Deno-

a Nã ⁊ ipſi ſcitis fra
tres introitũ noſtrũ
ad vos/ quia nõ ina
nis fuit.

b ſʒ ãte paſſi multa/
⁊ cõtumelijs affecti
ſicut ſcitis in Philip
pis/

fiduciã habuimꝰ in
deo noſtro/ loqui ad
vos euangelium dei
in multa ſolicitudi=
ne/

c Exhortatio eñi no.
ſtra non de errore
neqꝫ de immũditia/

neqꝫ in dolo.
d ſed ſicut probati
ſumus a deo vt cre=
deretur nobis euan
gelium.

e Ita loquimur/ nõ
q̃ſi hoibꝰ placen
tes / ſed deo qui ꝓ
bat corda noſtra.

f Neqꝫ eñi aliquan=
do fuimus in ſermo
ne adulatiõis/ ſicut
ſcitis neqꝫ in occaſio
ne auaritie/ deus te
ſtis eſt. h Neqꝫ que
rentes ab hoibꝰ glo
riam/ neqꝫ a vobis/
neque ab alijs/ cum

a E noſtro quidem acceſſu ad vos, prædicationis gratia, ipſi dí- D diciſtis experientia quod non ſine efficacibus teſtimoniis diuinę virtutis fuerit, nec ex vanitate aut ſuperbia: b ſed antequam accederemꝰ ad vos per multas tribulationes probati, & in Philippis & peculiariter multa dira & ignominioſa perpeſſi, ſicut audiſtis & ſcitis: nihilominus confidentes in domino auſi ſuimus prædicare vobi idem illud, pro quo iã tanta paſſi fueramus, Euangelium Dei: Idqꝫ multa ſolicitudine, & labore plurimo. Agimus autem audacter in Euangelio Dei, nihil reueriti perſequutiones, ob teſtimonium bonę conſcientiæ: c ſcientes quod noſtra prædicatio atqꝫ doctrina non eſt erronea, neque ex errore naſcitur, vt diſciplinæ ſæculares nõnullæ. Neque immunda eſt, neque ex immundicia naſcitur, quemadmodum non nullæ Philoſophorum doctrinæ atque gentilium. Et hęc ipſa noſtra exhortatio non eſt in dolo ad ſeducendum homines à libertate Euangelii, cuiuſmodi eſt doctrina Pſeudoapoſtolorum: d ſed loquimur in veritate euangelium Dei, ſynceriter & pure, quemadmodum nobis illud Deus prædicandum credidit atque commiſit, quos ad hoç ipſum probatos reputauit & dignos fecit. e Ita inquam, loquimur, vere & fideliter: non vt placeamus hominibꝰ, principalem ibi finem conſtituentes, ſed vt deo placeamus, qui ſcrutatur intima ſpiritus noſtri, ad retributionẽ. f Neque enim aliquando vſi ſumus ſermonibus adulatoriis, quemadmodum ipſi optime noſtis g Neque propter auaritiæ cupiditatẽ, aut lucri gratia vobis p̄dicauimꝰ, cuius rei mihi Deus teſtis eſt. h Neque propter laudem hominum, neque veſtram, neqꝫ aliorum. Quum tamen potuiſſemus à vobis

merito

& honorem, & ſumptum (quę magiſtris debentur) exigere tanquam Apoſtoli Chriſti, ratione officii Apoſtolici, atque ſuſcipere. i Sed propter Euangelii fructum conuerſati ſuimus velut paruuli inter omnes vos, neque honorem, neq; aliud quicquam deſiderantes à vobis. a Quemadmodum nutrix filios quos in ſua cura habet educandos omni cura ſtudioſiſſime enutrit, atq; curat: Ita nos nimia charitate vobis affecti cupiebam⁹ tradere vobis: non ſolum euangeliū dei, verbo prædicando: ſed etiam vitam noſtram, pro vobis mori parati: b qm̄ chariſſimos vos habuimus ratione fidei & bonæ voluntatis veſtræ. Neq; dubito, quin memores ſitis adhuc laborū & fatigationū, quos veſtri cauſa ſuſcepimus. Cum nocte ac die aſſidue operis aliquid agentes præter prædicationē publicam, & exhortationes priuatas, etiam operi manuum inſiſtentes: ſic ſolicite prædicauimus inter vos euangelium dei, ne quemquam veſtrum grauaremus, ocioſe aut oneroſe panem alienum manducantes. c Vos conſcis eſtis & magis Deus, quam immaculate & iuſte (ita vt nemo conqueri de nobis iure poſſit) conuerſati fuerimus inter vos qui deo credidiſtis, d Sicut ſcitis, qualiter non ſolum publice docuerimus, ſed etiam ſinigulos veſtrum, tanquam pater filios deprecando, exhortando, cōſolando obteſtabamur vos & vehementiſſime commonebamus, vt conuerſationem dignam veſtra vocatione duceretis, qua vos deus vocauit per fidem, ad retributionem regni & gloriæ ſuæ, ſi permanſeritis in vocatione veſtra: e Atq; ob hæc tanta vobis, partim præſtita, partim ꝓmiſſa beneficia, non ceſſamus à gratiarum actione: f quoniam cum audiſſetis, ex noſtra prædicatiōe ſermonē in quo auditur & dicitꝰ myſteriū dei, accepiſtis illud credētes nō vt

poſſem⁹ oneri eē vt Chriſti apoſtoli,

i ſed facti ſum⁹ paruuli in medio veſtrū

a Tāq̄ ſi nutrix foueat filios ſuos ita deſiderantes vos cupide volebamus tradere vobis nō ſoluz euāgeliū dei ſ; etiā animas noſtras,

b qm̄ chariſſimi nobis facti eſtis,

c Memores eīm̄ facti eſtis fratres laboꝝ noſtri & fatigatiōis, nocte ac die operātes,

Ne quem q̄ veſtrum grauaremus, predicauim⁹ i vobis euangelium dei,

c Uos teſtes eſtis & de⁹, q̄ ſācte & iuſte & ſine querela vobiſq̄ credidiſtis affuim⁹.

d ſicut ſcitis, qualiter vnumquēq; veſtrum pater filios ſuos deꝑcātes vos & cōſolantes, teſtificatiſum⁹, vt ābularetis digne deo, q̄ vocauit nos in ſuū regnum & gloriam.

e Ideo nos grās agim⁹ deo ſine intermiſſione,

f qm̄ cū accepiſſetis a nobis verbuz auditus dei accepiſtis illud non vt verbū hominū, ſ; ſicut eſt vere

verbum dei/

g qui operat in vobis qui credidiſtis/
h vos ei imitatores facti eſtis (fratres) eccleſiarū dei que ſūt in Judea in xp̄o Jeſu qui eadē paſſi eſtis & vos a contribulib⁹ veſtris/ſicut & ipſi a Judeis:

i qui & dominum occiderunt Jeſum/

& prophetas/& nos perſecuti ſunt/
& deo non placent/

a et oibus hominibus aduerſantur/ phibentes nos gentibus loqui vt ſalui fiāt
b vt impleant peccata ſua ſemper.
c Peruenit em̄ ira dei ſuper illos vſq; in finem.
d Nos autem/ fratres/ deſolati a vobis/ad temp⁹ hore aſpectu non corde abundātius feſtinauimus faciez veſtrā videre cuz multo deſiderio:
e quoniam voluim⁹ venire ad vos ego quidem Paulus et ſemel & iterum/ ſed impediuit nos Satanas.
f Que eſt em̄ noſtra

vt ab hominibus,ſed vt verbum à Deo prodiens,ſicut eſt;vere verbū Dei,et tanquā deo vobis loquente,ſic fidem habuiſtis noſtræ p̄dicationi. g Qui Deus,in vobis qui credidiſtis operatur,vt credatis:ſicuti & in nobis operatur,vt illud digne prędicemus. h Vos enim fratres,facti eſtis imitatores eccleſiarum fidelium,quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu congregatæ:quia pro amore nominis Chriſti,ſimilem vos perſecutionem ſuſtinuiſtis à veſtris conciuibus, qualem & illi ſuſtinuerunt priores à fratribus ſuis Iudæis ſecundum carnem. i Qui quidem Iudæi (ne nouum aliquid iam videantur aduerſū ſanctos agere) & Dominum Ieſum , ſuum Meſſiam occiderunt & qui hunc prænunciabant ad ſe miſſos Prophetas:& nos (qui eundem prædicamus) Apoſtolos eius,perſequi non deſinunt,& Deo non placent, a & vniuerſorū ſaluti propter inuidiā obſiſtunt,quęrentes impedire nos,ne gentibus ſalutem prædicemus.Ita ſane vt impleant mēſuram patrum ſuorum ſemper,patrum ſuorum delictis ſua adiicientes grauiora. c Nam ſub ira Dei ſunt, propter ſuam obſtinationem,& perſeuerabunt vſque in finem ſæculi,quando reliquiæ Iſrael ſaluæ fient. d Nos autem(fratres)priuati, ad tempus modicum,aſpectu ac conſolatione corporalis pręſentiæ veſtræ, amplius laborauimus cum multo deſiderio,ad videndum præſentiam veſtram, e ne vero nos putetis hæc vrbanitatis tantum gratia dicere,ſcitote qd̄ voluimus venire ad vos,peculi ariter quidē ego Paulus,iam altera vice ſed impedimentum nobis ſuſcitauit inuidus diabolus. f Nam quid eſt aliud vnde remunerationem ſperem,aut de quo gaudeam ante Dominum,aut propter quod coronam immortalitatis æternam expecto ; niſi vos qui per

meam

meam prædicationem credidiſtis? g vtiq; vos coram iuſto iudicio domini noſtri Ieſu Chriſti in die aduentus eius, eritis gloria noſtra et gaudiū. Hoc eſt, ii de quibus & ꝓ quibus tunc gloriabor & gaudebo, pro laboribus, quos in vobis inſtituendis exhibui, remunerationem ſuſcipiens.

g Vos em̄ eſtis gloria noſtra ⁊ gaudiū.

ELVCIDATIO CA. III.

a B nimium ergo deſyderii noſtri O feruorem, cum amplius non ſuſtineremus veſtrarum rerum eſſe ignari, complacuit nobis Thimotheum fratrē noſtrum & miniſtrum Dei, in Chriſti prædicādo Euangelio, nobis interim ſine eo Athenis remanentibus, ad vos mittere, ad confirmandum corda veſtra, atque ſuis exhortationibus conſolandum pro ſtabilitate atque incremento fidei veſtræ, vt nemo tribulationibus iſtis, quas vobis veſtri contribules inferunt: deuictus, recedat a fide ſuſcepta. b Iam enim edocti eſtis & ſcitis, quod in hoc nos Deus vocauit, dum fideles fecit: vt per varias tribulationes ad regnum pertingamus. c Nam et de nobiſipſis, cum præſentes eſſemus apud vos prædicabamus vobis, perſequutiones nobis imminere, ſicut & factum eſt, & iam auditu cognouiſtis. d Propter hoc, inquam, quoniam in tribulationibꝰ agitis, miſi Timotheum vt cognoſcerem certo de conſtantia fidei veſtræ: Ne forte nobis abſentibus tentator diabolus vos tentauerit, & deuicerit, noſtroſque labores (quantum ad veſtram ſalutem) irritos fecerit. e At vero nunc, poſteaquam a vobis ad nos rediens Timotheus, ſignificauit nobis de ſtabilitate fidei veſtræ, & charitatis vigore, & quia noſtri ac noſtræ doctrinæ memores eſtis in bonum, ita nobis affecti, vt deſyderetis etiā plurimum noſtri præſentiam, quemadmodū & nos veſtram: f In his, non modicum conſolati

TEXTVS. CA. Tertium

a Propter quod nō ſuſtinētes amplius placuit nobis remanere Athenis ſolis, miſimus Timotheū fratrem noſtrū ⁊ miniſtruz Dei, in Euāgelio Chriſti ad cōfirmandos vos ⁊ exhortandos, pro fide veſtra, vt nemo moueatur in tribulationibus iſtis.

b Ipſi em̄ ſcitꝫ quod in hoc poſiti ſumus. c Nā ⁊ cū apud vos eſſemus, predicabamꝰ vobis paſſuros nos tribulatiōes, ſicut ⁊ factū eſt ⁊ ſcitꝫ d Propterea ⁊ ego amplꝰ nō ſuſtinens miſi ad cognoſcēdū fidē veſtrā: Ne forte tentauerit is qui tētat, ⁊ inanis fiat labor noſter.

e Nunc aūt veniente Timotheo ad nos a vobis ⁊ annunciāte nobꝫ fidē ⁊ charitatē veſtrā, ⁊ qꝛ memoriā noſtri habetꝫ bonā, ſemper deſyderātes nos videre ſicut ⁊ nos q̄ ꝙ vos f Ideo conſolati ſumꝰ fratres in vobis,

in omni neceſſitate et tribulatione noſtra/ per fidē veſtrā. g quoniam nunc viuimus ſi vos ſtatis in domino.

h Quā eñ gratiaꝝ actionē poſſum⁹ Deo retribuere ꝑ vobꝫ in oi gaudio/ q̄ gaudem⁹ ꝑpt vos ante dñz Deū noſtrum/ i die ac nocte abundāti⁹ orātes/ vt videam⁹ faciē veſtrā/ ⁊ ꝯpleamus ea que deſunt fidei veſtre.

a Ipſe eñ De⁹ ⁊ pat noſter et dñs Jeſus Chriſtus/ dirigat viam noſtram ad vos. b Uos aūt dñs mltiplicet/ ⁊ abūdare faciat charitatē vr̄am in inuicē ⁊ i oēs quēadmodū ⁊ nos in vobꝫ/ ad ꝯfirmāda corda vr̄a ſine q̄rela/ in ſāctitate/ añ Deū/ ⁊ pr̄ez nr̄z in aduētu dñi nr̄i Jeſu Xp̄i cū oib⁹ ſctis ei⁹/ Amē.

T.E.C.A. Quartuz

a De cet̄o fr̄es rogam⁹ vos ⁊ obſecram⁹ in dño Jeſu/ vt quēadmodū accepiſtꝫ a nobꝫ/ quō oporteat vos ābulare et placere Deo/ ſic ⁊ ābuletꝫ vt abūdetꝫ magꝫ. b Scitꝫ eñ que precepta tradideri vobꝫ per dominū Jeſū. c Hec eſt eñ voluntas Dei ſāctificatio veſtra: vt abſtineatꝫ vos a fornicatione/

lati ſumus, de vobis hæc audientes, licet in multis neceſſitatibus atque tribulationibus verſaremur propter certitudinem veſtræ fidei, quam ex hiſce ſignis, aperte adhuc integram cognoſcimus. g Quoniam illud nos quaſi vitam, & quaſi in humanis omnibus reputamus præcipuum, ſi vos firmi ſtatis in fide Dei. h Et nunc quomodo condignam poſſimus Deo gratiarum actionem retribuere, pro omnibus vobis, propter vniuerſum gaudium quo gaudemus de vobis, corā Deo noſtro. i Quē aſſiduis precib⁹ oram⁹, vt opportunitatē nobis faciat veniēdi ad vos, vt abūdāti⁹ inſtruamini et cōpleamini doctrina prędicatiōis noſtrę, in eo quod adhuc docēdū ſupereſt, vtque plenius vos edoceamus myſteria fidei veſtræ. a Ipſum autem precor Deum qui eſt pater noſter, & dominum Ieſum Chriſtum, vt dignetur iter noſtrum dirigere ad vos. b Interim autem vos dominus creſcere & abundare faciat charitate, erga ſanctos, ad inuicem, atque etiā in omnes, quemadmodum & nos abundam⁹ erga vos charitate, vt confirmetur ſpiritus veſter, ſitque irreprehenſibilis in ſanctificatione perfecta coram Deo & patre noſtro, in die quando adueniet dominus noſter Ieſus Chriſtus, cū omnibus ſāctis ſuis in gloria ſua, Amen.

ELVCIDATIO CAPITIS IIII.

C

a Aeterum fratres, rogam⁹ vos & obſecrātes exhortamur, in domino Ieſu: vt ſic conuerſemini, quemadmodum à nobis audiuiſtis, quomódo oporteat vos vitam omnē inſtituere, & Deo placere, vt in bonis amplius proficiatis. b Scitis enim, quæ prēcepta vobis tradiderim per dominum Ieſum, à quo ea accepi, & in cuius virtute ea tradidi vobis obſeruanda. c Nā Dei beneplacitum eſt, vt vos ſanctificemini & ſancti ſitis, abſtinendo ab iis, quæ vos poſ

ſent

ſent reddere coinquinatos: d vt ſciat vnuſquiſque ſuum corpus cuſtodire,in ſanctitate & honore,impollutum,non permittendo ipſum paſſionibus malæ concupiſcentiæ inhonorari atque corrumpi, quemadmodum gẽtes faciunt, Deum neſcientes. e Et nemo per vim opprimat, aut in negocio vel tractatu fallaciter decipiat fratrem ſuum: quoniam hæc omnia Deus iudicabit in iudicio,ſicut cum eſſemus apud vos prædiximus vobis,& in verbo domini teſtificati ſumus. f Non enim vocauit nos Deus ad fidem ſuam, vt in immundicia peccatorum noſipſos polluamus, ſed vt in ſanctitate vitam ducamꝰ. g Itaque qui hæc præcepta tranſgredi non veretur,ſciat ille, non me hominem tantum ſe contemnere,ſed magis Deum,cuiꝰ ſũt præcepta,ego vero tantum denunciator ac pręco eorũdem. h Qui Deus,etiam ſpiritum ſuum ſanctum dedit in cordibus noſtris,qui nobis prębet adiutorium,ad obſeruationem præceptorũ eius. i De charitate vero fraterna,non eſt neceſſe,vt quicquam ſcribã vobis. a Iam enim à Deo edocti eſtis,vt inuicem veritate & opere diligatis: b quemadmodum ipſa veſtra opera monſtrant,quę in omnes fratres per vniuerſam Macedoniã miſericorditer in charitate exhibetis. c Rogamus inſuper vos fratres,vt ad profectum quotidianum in ſpiritualibus bonis diligenter laboretis,ac vt ſtudeatis quieti eſſe,ſuum quiſque negocium agentes. d & operemini manibus veſtris,ſicut præcepimus vobis: vt honeſta appareat, & decens conuerſatio veſtra,etiam erga infideles, & ne cogamini aliena,vel deſyderare,dum propriis laboribus ſuſtentamini. Nam ocioſos, penuria fures facit. e Præterea, de mortuis ſcire vos volo rei plenam veritatem: vt non ſic inconſolabiliter triſtitia deiiciamini, quo-

d vt ſciat vnuſquiſq; veſtrũ vas ſuũ poſſidere in ſãctificatiõe et honore/nõ i paſſiõe deſyderiũ ſicut ꝛ gẽtes q̃ ignorãt Deuz
e Et ne quiſ ſupgrediat neq; circũueiat i negocio frẽz ſuuz/ qm̃ vinder eſt domĩnꝰ de his oibꝰ/ſicut prediximꝰ vobis et teſtificati ſumus.
f Non enim vocauit nos Deus in immũdiciam/ſed in ſanctificationem.
g Itaq; qui hec ſpernit / non hominem ſpernit/ſed Deum.
h qui etiam dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis.
i De charitate aũt fraternitatis nõ neceſſe habuimus ſcribere vobis.
a Ipſi ei vos a Deo didiciſtis/ vt diligatis inuicem.
b Etei illud facitis in omnes fratres/in vniuerſa Macedoia
c Rogamꝰ aũt vos fratres/ vt abũdetiſ magiſ/ꝛ operã detis vt quieti ſitiſ/ꝛ vt veſtrũ negociũ agatis
d ꝛ opemini manibꝰ vr̃is/ſicut p̃cepimus vobiſ: ꝛ vt honeſte ãbuletis ad eos qui foris ſunt/ vt nulliꝰ aliquid deſyderetiſ.
e Nolumus aũt vos ignorare / fratres / de dormientibus/vt non contriſtemini/

ſicut ⁊ ceteri q̃ ſpez non habent.
f Si enim credimus ꝙ Jeſus moꝛtuꝰ eſt et reſurrexit, ita et Deus eos qui doꝛmierunt, per Jeſum adducet cum eo.
g Hoc enim vobꝫ dicimus in verbo dn̄i, quia nos q̃ viuimꝰ, qui reſidui ſumus,
h in aduentu dn̄i, nō preueniemꝰ eos qui doꝛmierunt.
i Quoniam ipſe dominus, in iuſſu ⁊ in voce Archangeli,
⁊ in tuba Dei, deſcē det de celo.
a et moꝛtui qui in Chꝛiſto ſunt reſurgent pꝛimi.
b Deinde nos qui viuimus qui relinquimur ſimul rapiemur cum illis in nubibus, obuiaꝫ Chꝛiſto in aera,
c ⁊ ſic ſemper cū domino erimus.
d Itaqꝫ cōſolamini inuicē in verbꝫ iſtꝫ.

TEXTUS. CA. Quintum.

modo illi qui ſpem futurę reſurrectionis nullam habent. f Nam quia credimus (vt verum eſt) Chriſtum a mortuis ſurrexiſſe: ſic & de reliquis qui in domino mortui ſūt credere debemus, quod Deus pater adducet eos per Chriſtum vna cum eo, in nouiſſimo die. g Hoc enim vobis vt certum & firma fide tenendum dicimus, tanquam verbū domini quod illi qui viui tunc relicti erunt, quoſque dies illa ſuperſtites inuenerit (de quorum numero poſſibile eſt vt nos quoq; futuri ſimus, propter quod me illis quoque connumero) h in aduentu domini ad iudicium, nullo modo priores erunt in reſurgendo, iis qui multo ante mortui ſunt. i Quoniam ipſe dominus, tanquam imperator habens poteſtatem iudicium faciendi, per imperium iuſſionis ſuæ, per miniſterium vocis archangeli, et angelorum ſub eo conſtitutorū, ac tubæ quę perſonabit ad reſurrectionem mortuorum, deſcendet a patris dextera in qua nunc reſidet glorioſus, ad inferiora aeris huius loca, a & qui in Chriſto mortui ſunt, reſurgent dignitate priuilegioque eximio priores obuiam procedētes iudici in aſſumptis corporibus glorificatis. Qui vero ſine Deo mortui ſunt, reſurgent quidem & ipſi, ſed propter miſeriam poſteriores: quoniam in terra remanebunt, ſententiam horribilem cum formidine expectantes. b Item etiam & illi qui tunc viui reperientur atque ſuperſtites fideles, ſimul cum illis qui multo ante mortui fuerant, diuina virtute ſubleuabūtur, vt procedant obuiam Chriſto in aeris ſuperiorem locum, c & ſic ſemper omnes pariter fideles, ex tunc cum domino erimus. d In his itaque verbis veriſſimis & certiſſimis inuicē vos cōſolari debetis, ne ſupra modū, gētilium more, ſuper mortuis contriſtemini.

ELVCIDATIO CAP. V.

a De tem

a E temporibus autem venturis, D & temporum articulis(fratres)nõ fuit neceſſe vobis multa ſcribere curioſius, b Ipſi enim,quãtum hac de re ſcire conuenit,iam ſcitis. Nempe quod dies illa aduentus domini, ſic veniet cum non putatur,quomodo fur ſolet in nocte,ea potiſſimũ hora qua neſcitur,aduenire. c Cum enim exiſtimauerint ſe ſecuros & ſine periculo, tunc ſubito eos opprimet mors, & perditio, & veniet is dolor inæſtimabilis, cuiuſmodi eſt dolor parturientis(quem cum certo expectet mulier,horam tamen neſcit,ſed plerunque opprimit etiam nihil cogitantem)et nõ euadent. Hæc autem non dicta ſint ad terrorem veſtrum. d Vos enim non eſtis increduli, in nocte verſantes, vt vos dies illa deprehendere valeat,tanquam fur,imparatos atque dormientes. e Omnes enim vos in luce eſtis atque in die, propter fidem veſtram. f Non autem ſumus in nocte incredulitatis,neque in peccatorum tenebris. g Propter quod neque dormiendum eſt nobis, aut ceſſandum ab operibus bonis, quemadmodum faciunt cæteri qui non credunt: ſed vigilantes expectemus aduentum domini, & ſimus ſobrii, in omnibus noſtram concupiſcentiam frenantes. h Tempus enim dormitionis & dormientiũ,nox eſt,& inebriari ſolent potiſſimũ nocte hoĩes. i Atq; ob hoc nos qui in nocte non ſumus,ſed in die,nequaquam conuenit eiuſmodi noctis actionibus inuolui,ſed ſobrii eſſe debemus: a aſſumentes pro indumento atque defenſione fidẽ & charitatem,velut loricam:quę ex bonis actionibus componitur,quas fides per dilectionem operatur: b aſſumentes item ſpem æternæ ſalutis in galeam,quæ id quod in homine ſummum eſt, tutatur atque defendit. Idque omnino conuenit, c quoniam non

a De temporib⁹ autem ⁊ momentis/fratres/ non indigetis vt ſcribamus vobis. b Ipſi enim diligenter ſcitis/ quia dies domini ſicut fur in nocte/ita veniet.

c Cum eñ dixerint pax ⁊ ſecuritas/ tũc repentinus eis ſuperueniet interitus/ ſicut dolor i vtero habentis/⁊ nõ effugiẽt

d Vos aũt fratres/ non eſtis in tenebr; vt vos dies ille tanquã fur cõprehẽdat e Oẽs ei vos filij lucis eſt;/atq; filij diei f Non ſumus noct; neque tenebrarum. g Igitur nõ dormiamus/ſicut ⁊ ceteri.

ſed vigilemus et ſobrij ſimus/ h Qui ei dormiunt nocte dormiũt/⁊ q̇ ebrij ſunt nocte ebrij ſunt.

i Nos aũt qui diei ſum⁹/ſobrij ſimus/

a induti loricam fidei ⁊ charitatis/

b ⁊ galeam ſpem ſalutis.

c Quoniã nõ poſuit

nos Deꝰ in irã/ ſꝫ in acquiſitiõe ſalutꝭ/ ꝑ dñꝫ nr̃ꝫ Jeſũ Xp̃m.
d q̃ mortuꝰ eſt ꝑ nobis/ vt ſiue vigilemꝰ ſiue dormiamꝰ ſimul cum illo viuamus.
e Propter quod ꝯſolamini inuicem/ ⁊ edificate alterutruꝫ: ſicut ⁊ facitis.
f Rogamꝰ aũt vos fr̃es/ vt noueritꝭ eos q̃ laborãt int̃ vos/ ⁊ preſũt vobꝭ in dño/ ⁊ monẽt vos vt habeat(illos abũdãtiꝰ in charitate/ ꝑpter opꝰ illoꝝ/ ⁊ pacẽ habete cum eis.
g Rogamꝰ aũt vos fratres corripite inquietos/ conſolamini puſillanimes/ ſuſcipite infirmos patiẽtes eſtote ad oẽs
h Uidete ne quꝭ maluꝫ pro malo alicui reddat/ ſꝫ ſẽp quod bonũ eſt ſectamini i inuicẽ ⁊ in omnes.
i Sẽp gaudete/ ſine intermiſſiõe orate i oĩbus gr̃as agite.
a Hec eſt ei volũtas Dei/ in Chriſto Jeſu in omnibꝰ vobis.
b Spiritum nolite extinguere/ prophetas nolite ſpernere.

c Omnia autem probate/ quod bonũ eſt tenete.

d Ab omni ſpecie

vocauit nos Deus, vt iræ ſuæ redderet obnoxios, aut iram ſuã in nobis manifeſtaret: ſed vt acquiramus ſalutem æternam, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, d qui mortuus eſt pro nobis ſaluãdis, ad hoc vt ſiue viuentes corporaliter, ſiue moriẽtes, ſemper cũ illo vita ſpiritus viuamus. e Ob hoc conſolantes exhortemini inuicem, & ad ſpiritualem profectũ adiuuate, ſicut & confido vos recte facere. f Rogamꝰ autem vos fratres, vt obſeruantes agnoſcatis eos qui laborant inter vos, & qui pręſunt vobis in domino, & monent vos atque etiam corripiunt, vt illos non ſolum non odio habeatis, ſed etiam abundantiori dilectione proſequamini, propter opus adminiſtrationis eorum. g Rogamꝰ igitur vos fratres, vt eos qui inter vos inordinate atq; vagabunde obambulant etiam acrius admoneatis: eos qui ſunt parui atque puſilli animi, cõſolemini: infirmiores & imperfectos, ſuſtineatis: & in vniuerſum erga omnes ſitis patientes. h Cauete ne quis malum reddat pro malo cuiuis hominũ, ſed ſemper ſtudete benefacere, non ſolum inuicẽ, ſed etiam omnibus hominibus. i Semper gaudete in domino, nunquam intermittite orationem, de omnibus ſemper Deo gratias agite. a Hoc enim eſt beneplacitũ Deo per Chriſtum Ieſum, de omnibus vobis: nimirũ vt ſemper gaudentes atque orantes, perſtetis in gratiarum actione. b Nolite impedimẽtum præbere habitanti in vobis ſpiritui ſancto, neque vllum ſpiritus donum velitis delere: peculiariter vero prophetiæ donum ne ſpreueritis, quod eſt donum inter cętera magis Eccleſiam ædificans. c Omnia autem probate, & examinando diiudicate. Quod vero fuerit, iudicio eorum quorum intereſt iudicare, bonum comprobatum, id teneatur: quod ſecus, reiiciatur. d Ab omni non tantum

tum malitia,ſed etiam eo quod ſpeciem habet mali,cauete vobis: vt omnem tollatis occaſionem ſcandali,quantum eſt in vobis.
e ipſum autem deum,à quo eſt pax omnis, qui pacem diligit,eamq; inhabitat precor: vt per omnia plene vos ſactos efficiat,vt ſpiritus veſter integer atq; incorruptus vitio, cuſtodiatur.Itemq; anima & corpus(id eſt, portio rationis ſuperior & inferior)atq; corporis ſenſus infimus,& in vniuerſum omnes corporis & animæ vires, in diem aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti,De Dei quidẽ adiutorio,nihil eſt diffidendum. f Fidelis eſt enim qui etiam perficiet quod cœpit, ſi nos nõ deſimus gratiæ eius. g Fratres orate ꝓ nobis. Salutate fratres omnes,per ſanctæ pacis oſculum. h Diſtincte vobis præeipio,atque per dominum iuramento vos conſtringo:vt liceat epiſtolam hanc omnibus fratribus legere,qui id requiſierint,& nemo fideli um expoſcens prohibeatur. i Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, ſit & maneat cum omnibus vobis.Amen.

abſtinete vos.

e Ipſe aũt deꝰ pacis ſanctificẽt vos per oia/ vt integer ſpũs veſter ⁊ anima ⁊ corpus/ ſine querela in aduentu dñi noſtri Jeſu Chriſti ſeruet. f Fidelis eſt qui vocauit nos q̃ etiã faciet.
g Fratres/ orate ꝓ nobꝫ. Salutate fr̃es oẽs in oſculo ſãcto.
h Adiuro vos per dñm vt legatꝰ epiſtola hec omnibꝰ ſanctis fratribus.
i Gratia domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum. Amen.

Finit textꝰ epiſtole prioris ad Theſſalonicenſes.

Finit Elucidatio in Epiſtolam priorem ad Theſſalonicenſes beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM E LVCI. IN EPI. AD THESSAlonicenſes beati Pauli Apoſtoli ſecundam.

Quemadmodum ſolēt peruerſi homines aliorū benedicta facile peruertere, ita vidētur fuiſſe apud iſtos Theſſalonicenſes, qui ex verbis apoſtoli perterrefaciebant ſimplicium animos, quaſi iam in proximo eſſet dies iudicij extremus. Cuius dicti occaſio videri poteſt ex eo ſumpta quod dicitur priori epiſtola: quoniā dies domini ſicut fur in nocte, ita veniet. Apoſtolus igitur de hac re plenius eos inſtruere, & perturbatos quorumdam animos conſolari volens, hanc ſcribit eis ſecundam epiſtolam. In qua primum gratias agens Deo, eorum & charitatem & patientiam collaudat: eorum quidem qui nunc perſecutionē patiuntur, fœlicem retributionem, eorum autem qui ſanctos perſequuntur, vindictam in nouiſſimo die, & pœnam venturam proponens ſimul & orans Deum, vt eos faciat ſua vocatione ſemper digne viuere ad gloriā Chriſti. Poſt hoc ſecundo capite, ad principale propoſitum accedens, rogat eos, vt nulla ratione ſe terreri aut perturbari permittant falſis confictiſq; rumoribus, de nouiſſimi diei aduentu in proximo imminenti: de quo conſequēter eos veritatem edocet dicens primum diſceſſionem debere fieri, et filium perditionis antichriſtum reuelari: de cuius aduentu qualis ſit futurus, & eorum qui ei ſunt credituri, deceptione, eiuſq; per Chriſti ſententiam & virtutem interemptione & condemnatione, plura diſſerit: gratiarum actionem, de bona eorum electione exhortationem ad Apoſtolicarum traditionum obſeruantiam, et deprecationem pro confirmatione in bono, ſimul ſubnectens. Tertio deinde capitulo, pro ſe & profectu prędicationis ſuæ, diſcipulorum orationem poſtulat, bene confidens de eis. Denunciat autē cum ſeueritate, vt intendant correctioni eorum qui vagabundi & ocioſi obambulāt, nihil operis agentes, ſed paraſitorum more alienum panem in ocio manducantes, quales audiuit nonnullos inter eos ſuſtineri: & ſic eos vult puniri, vt cæteri ab eorum conſortio ſe ſeparent, quo confuſi emendent delictum: ſic tamen, vt non odio habeantur quaſi inimici, ſed vt in charitate fraterna hæc eis punitio & correctio adhibeatur. Poſt quæ, pace eis optata & ſalutatione in ſignum appoſita, ita terminat epiſtolam.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD THESSALONICENſES poſteriorem Bèati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO, capitis primi.

P a Aulus & Syluanus & Timotheus ſcribunt Eccleſiæ Theſſalonicenſi in Deo patre & Chriſto Ieſu congregatæ. b Sit vobis gratia & pax à Deo patre omnium credentiũ & Domino Ieſu Chriſto: c Debemus ſine intermiſſione Deo gratias agere pro vobis ratione beneficiorum in vos collatorum, quemadmodum iuſtum eſt: d quoniam creſcit indies fides, & augmentum ſumit charitas veſtra, qua vos mutua proſequimini dilectione: e Ita vt nosipſi cum gloria & gaudio prædicemus in cæteris fidelium eccleſiis, ad earum ędificationem exemplum patientiæ veſtræ, & fidei conſtãtiam quam demonſtraſtis in tolerantia omnium perſequutionum atq; tribulationum, f quas vos deus permittit ſuſtinere, vt ex hoc demonſtret ſuum iuſtum iudicium: Nempe vt vos, ex patientia digni inueniamini, ſecundum iuſtum illud Dei iudicium, regno Dei æterno atque corona gloriæ, pro cuius fide & conſecutione nunc patiamini tribulationes iſtas: qui vero vos affligunt, digni inueniantur perditione æterna, g Si tamen iuſtum

TEXTVS Epiſtolæ ad Theſſalonicenſes poſterioris beati Pauli Apoſtoli.

TEXTVS. CA. primum.

P a Aul⁹ ꝛ Syluan⁹ ꝛ Timothe⁹/ eccleſie Theſſalonicenſium i deo patre noſtro / ꝛ dño Jeſu xp̄o. b Gratia vob; ꝛ pax/ a Deo patre noſtro / ꝛ dño Jeſu chriſto. c Gratias agere debemus ſemper ꝓ vob; fratres ita vt magnũ eſt/ d qm̃ ſuper creſcit fides veſtra ꝛ abũdat charitas vniuſcuiuſq; veſtruz in inuicem/ e Jta vt ꝛ nosipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis dei/ ꝓ patiẽtia veſtra/ ꝛ fide i omnib⁹ ꝑſecutionibus veſtris ꝛ tribulationibus/ f quas ſuſtinetis in exemplũ iuſti iudicii dei vt digni habeauini i regno dei ꝓ quo ꝛ patimini. g ſi tamẽ iuſtum eſt

apud deuz retribuere retributionez ijs qui vos tribulant.

h ⁊ vobis qui tribulamini requiē nobiſcum.

i In reuelatione dñi Ieſu de celo/ cū angelis virtutis ei⁹ in flamma ignis/

a dantis vindictā ijs qui nō nouerūt deū

b ⁊ qui nō obediunt euangelio dñi noſtri Ieſu chriſti.

c Qui penas dabūt in interitu eternas a facie dñi ⁊ a gloria virtutis eius:

d cū venerit glorificari in ſctis ſuis/ ⁊ admirabilis fieri i oībus qui crediderūt

e q2 creditū eſt teſtimonium noſtrū ſup vos in die illo.

f In quo etiā oram⁹ ſēper p vobis/ vt dignetur vos vocatione ſua deus noſter/ ⁊ impleat oēz voluntatē bonitatis ſue/ ⁊ op⁹ fidei in virtute:

g vt clarificet nomē dñi noſtri Ieſu chriſti in vobis ⁊ nos in illo/ ſcdz gratiā dei noſtri/ ⁊ domini Ieſu Chriſti.

iuſtum eſt hoc coram Deo iudice (ſicut omnino conſtat iuſtiſſimum eſſe) vt retribuat eis ipſe tribulationem in illo die qui vobis nunc tribulationes ſine cauſa inferunt, propter nomen eius: h vobis autem qui tribulamini nunc in præſenti tempore, vt tunc reddat requiē ſempiternam vna nobiſcum vt quomodo ſocii eſtis paſſionum, ita ſitis in futuro & conſolationis. i Tunc (inq̄) quando reuelabitur in gloria maieſtatis ſuæ dominus Ieſus de cœlo veniens, cum angelis miniſtris ſuis executoribus voluntatis ſuæ perditur⁹ impios per flammam ignis, a qui Ieſus vindictam faciet per ignis huius miniſterialem executionem, aduerſus eos qui noluerunt agnoſcere deum dum viuerent, fide & operibus bonis, b & qui noluerunt obedire euāgelio domini noſtri Ieſu chriſti. c Qui terrenas exoluent pœnas, mortem æternam ſuſtinentes, iudicio & diffinitione domini iudicātis in gloria virtutis ſuæ, d quando veniet glorioſus fieri in ſanctis ſeruis ſuis, eis gloriā communicando, & admirabilis apparebit in glorificatione fidelium ſuorum, e quoniā teſtimonio prædicationis noſtræ vos crediditis, in diem illum, vt tunc ſalui ſitis. f Pro quo etiam orare non ceſſamus de vobis, vt Deus vos habeat & faciat dignos hac vocatione, qua iam vocati eſtis, faciendo vos dignam ſibi vitam ducere, & complere vos faciat atq; perficiat in vobis omne ſuum beneplacitum, quod eſt in omni bonitate atq; in omni virtute, & impleat in vobis operationem fidei veſtræ congruam per virtutem ſpiritus ſui, g ad eū finem, vt nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in vobis credentibus glorificetur, & vos glorificemini per illum ſecundum gratiam & miſericordiam Dei patris & domini noſtri Ieſu chriſti, quam nobis pater per filium exhibuit.

ELVCIDATIO CAPITIS Secundi.

a R Ogamus autem vos fratres per aduentum Domini noſtri Ieſu chriſti ad iudicium, & per congregationem qua nos omnes in illo aduentu ad ipſum congregabimur, vt nō facile à veſtro iudicio in quo per nos inſtructi eſtis, recedatis neque terreamini, ſi qui ſe fingunt per ſpiritum prædicere quod inſtet dies domini: ſiue ſermone hoc præſentes prędicent, ſiue abſentes per epiſtolam ipſum agant, noſtro nomine falſo ſcriptam, vel aliter quàm volebamus intellectam. b Hoc, in q̄, rogo vt non vos ſinatis in huiuſmodi erroneas perſuaſiones induci. c Quoniam iuxta rei veritatem dies domini non veniet, niſi ante venerit defectio Romani imperii, atq; etiam fidei et charitatis pene in vniuerſis: d & niſi prius manifeſtatus fuerit ille homo ſceleratus atq; impius, quem poſſidebit æterna perditio: qui aduerſabitur (blaſphemando, & alios blaſphemare cogendo) e imo ſuperbe efferet ſe, ſupra omnem deum: non ſolum verum, ſed etiam aduerſus & ſuper eos, qui ſolo nomine dii appellantur. f Adeo vt in templo quod deo erat ſacratū thronum ſit ſibi collocaturus, exhibiturusq; ſeipſum vt deum, volens omnibus diis relictis ſolus adorari. g Non tenetis memoria quod hæc dicebamus vobis, quum eſſemus præſentes apud vos? h Et nunc ex his noſtris verbis facile poteſtis intelligere, quid demoretur aduentum eius (id eſt, vel chriſti ad iudicium, vel Antichriſti ad regnum ſuum) a nimirū hoc, quod in ſuo tempore debet reuelari Antichriſtus, quod quidem tempus nondum videtur impletum. b Nā nunc quidem interim vſque dum ille veniat, figura quidem illius iniqui & peſſimi forſitan regnat

TEXTVS. CA. ſecundum.

a Rogamꝰ aūt vos frēs per aduentum dn̄i noſtri Ieſu xp̄i & noſtre cōgregationis in ipſū/ vt nō cito moueamini a vr̄o ſenſu/ neq; terreamini/ neq; per ſpm̄/ neq; p epiſtolam/ tāq̄ p nos miſſam/ quaſi inſtet dies domini.

b Ne quis vos ſeducat vllo modo/

c Quoniam niſi venerit diſceſſio primū

d & reuelatꝰ fuerit hō pcti/ filiꝰ perditionis: qui aduerſat/

e & extollitur ſupra oē quod dicitur deꝰ aut quod colit:

f ita vt in tēplo dei ſedeat oſtendens ſe tanq̄ ſit deus/

g Nō retinetis quod cū adhuc eſſē apud vos/ hec dicebā vobis? h Et nūc qd detineat ſcitis/

a vt reueletur in ſuo tempore.

b Nā myſterium iā operat iniquitatis/

gnat, aut dominatur. Nam Antichriſti mul
ti ſunt, & omnis perſequutor aut hæreticus
myſterium & figura Antichriſti eſt. a Il-
lud tantum curandum eſt, vt quiſquis nunc
tenet rectam fidem atque charitatem Dei, per
gat tenere, ac perſeueret, nec dimittat donec
deficiat Romanum imperium, atque fides
chriſtiana pene in vniuerſis. b Et tunc il-
le iniquus reuelabitur & iniquitas eius pa-
tefiet per Chriſtum dominum, qui illum in-
terficiet palam omnibus, per ſententiam oris
ſui, adueniens contra ipſum (ſiue per ſe ſiue
per angelos executores) vt deſtruat per ful
gurationem ſuam in magna gloria, c il-
lum impium qui adueniet ad perſuadendũ
hominibus non virtute diuina armatus, ſed
adiutorio diaboli innixus, cuius miniſterio
miras virtutes videbitur ædere, d ſigna
magna & prodigia faciẽs, ſed mẽdacia (quæ
etiam ſi vera fuerint nonnulla in re, ta-
men ad mendacium ſuadebunt) vt ſeducat
homines ad iniquitatem à virtute, f homi
nes (inquam) perditos & filios damnationis,
eo quod Chriſti charitatem atque veritatẽ
noluerunt fide recipere, ad ſuam ſalutem.
g Propter quod permiſit venire illis ope-
rationem huiuſmodi, quę in errorem eos in-
duceret, vt crederent falſitati: vt condemnẽ
tur omnes qui maluerunt iniquitati credere
quam veritati. h Nos vero ſcientes vos
ab hoc periculo dei gratia liberatos, debem⁹
ſemper gratias agere Deo pro vobis ô fra-
tres mei, quos Deus in veritate dilexit, atque
etiamnum diligit: debemus (inquam) agere
gratias Deo, i eo quod ipſe vos ab æterno
elegerit: vt eſſetis inter Chriſto credentes, ve
lut primitiui & temporis primitate, & fidei
præcellentia, ad veſtram ęternam ſalutem.
a Elegit (inquam) vos ſanctificãdo per ſpi
ritum ſuum, in hoc quod veritati crediſtis
ſan-

a tantũ vt qui tenet
nunc, teneat, donec
de medio fiat.

b Et tũc reuelabit
ille iniquus, quẽ do
min⁹ Jeſus interfi-
ciet ſpũ oris ſui & de
ſtruet illuſtratione
aduentus ſui,

cum cuius eſt aduẽ
t⁹ ſcd̃m operationes
Satane.

d In oĩ virtute, & ſi
gnis & prodigijs mẽ
dacibus, & omni ſe-
ductiõe iniquitatis,
f ijs qui pereũt: eo quod
charitatem verita-
tis non receperũt vt
ſalui fierent.

g Ideo mittet illis
de⁹ operationem erro
ris, vt credant men
dacio, vt iudicentur
oẽs qui nõ credide
runt veritati ſed cõ
ſenſerũt iniquitati.
h Nos aũt debem⁹
gratias agere deo ſẽ
per pro vobis fratres
dilecti a deo,
i quod elegerit vos
deus primitias in ſa
lutem,

a in ſctificatiõe ſpũs
& in fide veritatis in
qua & vocauit vos,

ſanɫti Euangelii, ad quam vos Deus vocauit, per miniſteriũ prædicationis noſtræ, vt acquiratur gloria domino noſtro Ieſu Chriſto: hoc eſt vt nomen eius glorificetur per fidem credentium. c Itaque fratres, quando ſic vocati eſtis, permanete viriliter, in fide ac vocatione veſtra, obſeruate præcepta atque ordinatiões quas vobis tradidimus, ſiue per verba pręſentes, ſiue per epiſtolam abſentes. d Ipſe autem dominus noſter Ieſus Chriſt⁹, & Deus pater noſter qui dilexit nos, & dedit nobis in ſpe conſolationem, non vtique tẽporalem, ſed ęternam atque cœleſtem, & ſpẽ vere bonam per gratiam quam interim tenemus donec veniat gloria quã expectam⁹: e Ipſe (inquã) veſtra corda exhortaionib⁹ ſuis internis conſoletur, atque corroboret in omnibus operibus, atque ſermonibus bonis: vt nec propter tribulationes inſtantes, nec propter operum ſigna, nec propter verba miranda Chriſtianæ fidei amittatis confeſſionem.

b per euangeliũ noſtrum/ in acquiſitione glorie dñi noſtri Jeſu chriſti.
c Jtaqꝫ fratres ſtate ⁊ tenete traditiões quas didiciſtis/ ſiue ꝑ ſermonẽ/ ſiue ꝑ epiſtolã noſtram.
d Jpſe aũt dñs noſter Jeſus chriſt⁹/ ⁊ deus ⁊ pater noſter qui dilexit nos ⁊ dedit cõſolationẽ eternã/ ⁊ ſpem bonam in gratia/
e exhortetur corda veſtra ⁊ ↄfirmet i oi ope ⁊ ſermone bono.

ELVCIDATIO CAP. tertii.

a Aeterum fratres petimus vt oretis Deum pro nobis, vt liceat nobis iniunɫtum prædicationis munus debite peragere, vt verbũ dei velociter proficiat, atque late diffuſum clarificetur, ſicut apud vos iam habitat & prædicatum eſt: b & vt expediamur dei adiutorio ab iis qui nos impediunt, moleſtis ſiue abſurdis hominibus, atque auerſis â deo cuiuſmodi ſunt carnales Iudæi, & idololatræ Gentiles. c Non enim omnes credunt Euangelio, ſed ii tantum quibus datũ eſt. d Fidelis autem eſt deus qui vos quos elegit & iam olim vocauit, in futuro etiam cõfirmabit in bono, & ne in malum cadatis ſer-

TEXTUS. CAP. tertium.

a De cetero fr̃es orate ꝑ nobis vt ſermo dei currat/ ⁊ clarificetur ſicut ⁊ apud vos/
b vt liberemur ab importunis ⁊ malis hominibus.
c Non eñ omniũ eſt fides.
d Fidelis autem deus/ q̇ cõfirmabit vos ⁊ cuſtodiet a malo.

e Confidimꝰ aũt de vobisfratres in dño qm̄ quecunq̧ p̄cipimus, ⁊ facitis ⁊ facietis. f Dñs aũt dirigat corda veſtra, i charitate dei ⁊ patientia Chriſti.

g Denunciamꝰ aũt vobis fratres i noie dñi noſtri Jeſu xp̄i, vt ſubtrahatis vos ab oĩ frẽ ãbulãte inordinate, ⁊ nõ ſcd̃m traditionem quam acceperunt a nobis. h Ipſi enim ſcitis, quẽadmodum oporteat imitari nos, i qm̄ nõ inquieti fuimus inter vos: neq̧ gratis panem mãducauimꝰ ab aliquo, a ſed in labore ⁊ fatigatione nocte ac die operãtes, ne quẽ veſtrum grauaremꝰ b Non quaſi nõ habuerimus poteſtatẽ ſed vt noſmetipſos formã daremꝰ vobis ad imitãdum nos.

c Nã ⁊ cum eſſemus apud vos, denũciabamꝰ vobis qm̄ ſi q̀s nõ vult operari, nec manducet.

d Audiuimꝰ eñi inter vos quoſdã ambulãtes inquiete, nihil opãtes, ſʒ curioſe agentes:

ſeruabit. e Confidimus aũt fratres, opinionem habentes bonam de vobis, quod omnia præcepta noſtra & traditiones, obſeruatis et & obſeruabitis. f Precor autem deũ in ſpiritus veſtros inter tanta ſęculi mala, in recta charitatis diuinæ ſemita, inque patienti expectatione aduentus Chriſti deducat & regat ne declinetis à via huius rectitudinis. g Præcipientes aũt denunciamus hoc vobis omnibus: in nomine & virtute Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt non habeatis commercium cum illis nomine ſolo Chriſtianis qui inquiete & vagabunde circumuagantur contra traditionem à nobis præſcriptam, h Illud enim ipſi vos ſcitis, quomodo debeatis noſtrum in hoc exemplum imitari: i quoniam cum apud vos eſſemus, non eramus inordinate vagantes per ocium, neque in ocio panem cuiuſquam manducauimus: a ſed in labore & fatigatione multa, ſemper & nocte & die aliquid boni operis agẽtes, nunc prædicando, nunc manibus laborãdo, nunc orando, nunc priuatis admonitionibus exhortando, ne vobis eſſemus oneri, panem ocioſe manducantes. b Neque vero ſic aſſidue laborauimus, etiam vſque ad labores manuum, quaſi non licuiſſet nobis ſine manuum labore victum accipere, ſed vt exemplũ vobis daremus in nobiſmetipſis, quod vobis ſit imitandum. c Nam & olim præſẽtes denunciabamus vobis de eiuſmodi hominibus quibus neceſſe eſt ſibi victum quærere, neceſſariũ eſſe, vt qui vellet manducare laboribus victum quęreret, non autem adulationibus paraſiticis, atq̧ circũuagationibꝰ d Nam tales quoſdam relatum eſt nobis inter vos exiſtere, qui ſic ſine ordine prorſus incompoſiti & vagabũdi nihil quidẽ operis ipſi facientes, ſed curioſe aliorum omnia perſcrutãtes circumeunt. Et quidem tolerabile, imo

imo laudabile extitiſſet, ſi ob oratiōis aſſiduę inſtantiam, à laboribus manuum abſtinuiſſent. e Huiuſcemodi vero vagabundis p̄cipimus, imo vt vel ſic acquieſcant, eos obſecramus per dominum Ieſum Chriſtum vt in ſilentio & quiete aliquid operis facientes, ſuis laboribus paſcantur. f Vos autem fratres in vniuerſum omnes, nolite à benefaciēdo aliquando ceſſare, aut remiſſius agere, ob aliorum huiuſmodi praua exempla. g Si quis vero ne nunc quidē denunciationi huic noſtræ per hanc epiſtolam factæ voluerint acquieſcere, hunc obſeruantes notate, & cōmuni iudicio vniuerſi eius deſugiatis ſodalitium, quo ſic tandem confuſus emendetur. h Nolim tamē vt inimicum odio proſequē dum aut prorſus abiiciendum ſed admonendum ab iis qui gratiam habent, atque conſolandum & corripiendum magna cura, pro ut expediens videbitur, tanquam fratrē eodē baptiſmate regeneratum. i Ipſe autem deus pacis, det vobis pacem veram & ſēpiternam per omnia in omni loco. a Sit autē dominus cum omnibus vobis per ſuam gratiam, in vobis inhabitans, voſq; adiuuans in bonis agendis, & à malis cuſtodiens. b Salutationem ego Paulus propria manu ſubſcribo, quæ eſt in ſignum & teſtimonium in omni epiſtola à nobis miſſa, quo & à confictis Pſeudoapoſtolorum epiſtolis, noſtræ diſcernantur. Ita ſolitus ſum ſcribere, Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.

e His aūt qui eiuſmodi ſūt denūciam⁹ & obſecram⁹ in dn̄o Ieſu xp̄o, vt cū ſilētio operantes ſuum panē manducent.
f Vos aūt fratres, nolite deficere, bene facientes.
g Quod ſi quis non obedierit verbo noſtro p̄ epiſtolam hūc notate & nō cōmiſce amini cū illo, vt confundatur.
h Et nolite quaſi inimicū exiſtimare, ſed corripite vt fratrē.
i Ipſe aūt de⁹ pacis det vobis pacē ſēpiternam in oī loco.
a Dominus ſit cum omnibus vobis.
b Salutatio mea manu Pauli, quod eſt ſignū in omni epiſtola.
c Ita ſcribo gratia dn̄i noſtri Ieſu chri ſti, cum omnibus vobis. Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ſecundam ad Theſſalonicenſes beati Pauli Apoſtoli

Finit text⁹ epiſtole poſterioris ad Theſſalonicenſes Beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENVTM ELVCIDATORIVM IN EPISTOlam ad Timotheum priorem beati Pauli Apoſtoli.

TIMOtheum ætate quidem iuniorem,ſed morum maturitate fidei præclaritate,& ſcripturarum eruditione pręcellentem,Paulus Apoſtolus EpheſijsEpiſcopum abſcedens reliquerat,ad quem nunc ſcribit nondum vĩculis alligatus,priorem hanc epiſtolam in qua,poſt ſalutationem,ſtatim eum falſis iubet prædicatoribus ſe opponere:qui varia & fabuloſa ſiue ſæcularis ſapientiæ,ſiue iudaicę obſeruationis figmenta prædicabant,charitatem & bonam conſcientiam(quæ finis eſt omnis præcepti)negligentes:legem tamen bonam eſſe non negans ſi quis ea vt oportet recte vtatur quoniam lex non niſi propter iniuſtos poſita eſt ad compeſcendũ atq; advlciſcendum.Ipſe autem deo gratias agit magnifice qui ſe pri⁹ blaſphemum & peccatorum primum dignatus eſt,non ſolum ad fidei gratiam vocare,verumetiam in apoſtolatus miniſterio conſtituere, ad exemplum & conſolationem omnium peccatorum,vt prorſus nemo deſperet propter peccatorum magnitudinem:Timotheumſimul commonefaciens,vt Chriſti militiam egregie militet , in fide recta & bona conſcientia,à quibus dum aberrarũnt Hymenęus& Alexander,ſatanæ ſunt traditi.Atq; iſta quidem , capite primo. Poſt hęc,orari iubet peculiariter pro iis qui ſũt in poteſtate quaslibet conſtituti,à quibus pendet bonum plurimorum, potiſſimũ autem pax & tranquillitas temporis:& in vniuerſum pro omnibus hominibus eo quod Deus omnes velit (quantum in ſe eſt) fieri ſaluos,qui ſeipſum dedit pro omnibus,in precium redemptionis. Dehinc viros,ad orandum patrem in ſpiritu, in omni loco, in cordis puritate,hortatur.Mulieribus autem,ornatum & cultum veſtium ſuperfluum,& docendi in Eccleſia,atq; in virum dominandi,interdicit officium ,volens eas cultu decenti incedere in ſilentio diſcere atque in ſubiectione viro obedire, tum quod de viro primum facta ſit mulier,& propter virum in auxilium formata.Tum quod ab ipſa fuerit præuaricationis initium.Saluandam autem dicit mulierem per liberorum generationem,ſi eos in timore Dei educauerit.Poſt hęc tertio capitulo,Epiſcoporum & ſacerdotum atque etiam diaconorum conditiones,quales eſſe debeant dilucide & prolixe demonſtrat,quæ ob hoc ſcri

bit Timo-

bit Timotheo, vt ſciat ex hac Apoſtolica præſcriptione quemadmodum in Eccleſia debeat conuerſari, & quales debeat ſuper populum Dei conſtituere, cui magnum pietatis ſacramentum de incarnatione filii Dei eſt creditum ad ſalutem. Dehinc capite quarto, per ſpiritum, de seductoribus venturis in nouiſſimis temporibus prædicit, qui ab iis quę Deus permiſit licita, ſūt homines prohibituri: cum tamen omnis creatura bona ſit, per verbum Dei ſãctificata. De his autem præ inſtruere eum & præmonere iubet populum Dei, vt veræ pietati ſuper omnia intendant, quæ eſt ſperare in Deum, omnium hominum, & maxime fidelium ſaluatorem. Timotheum vero ipſum exhortatur, talem ſe exhibere in conuerſatione, vt gregi ſuo luceat in exemplum, nec iuuentutis occaſione eis veniat in contemptum. Inſtare autem eum iubet lectioni, exhortationi, & doctrinę, & munus ſibi iniunctum nō negligere, vt ſe pariter & gregem ſibi commiſſum ſaluet. Poſt hæc quinto capite, docens cum ſolerter cuique iuxta ſuam conditionem, ætatem & ſexum intendere ſeniores (ſi quando veniant arguendi) monet obſecrando magis quaſi patres, quam acriter obiurgando, corrigendos, vbi id commode fieri poterit. Iuuenes autem vt fratres, adoleſcentulas vt ſorores, in charitate & lenitate, ſalua tamen omnimoda caſtitate, & omni ſuſpitione remota. De viduis autem, quæ deſolatæ ſunt humano adiutorio, quomodo ipſę in Deum ſpem ſuam proiicere, & Eccleſia eas enutrire debeat, conſequenter ordinat, & quales iſtæ ſint futurę viduæ, quę ad Eccleſiaſticam ſuſtentationem recipiantur, ex operibus præſcribit excludens eas quæ per adoleſcentiæ ardorem ſunt minus probatæ & de quibus propter ardorem concupiſcentiæ, & conuerſationis inſtabilitatem aut imperfectionem, periculum foret, vel in luxuriam cadendi vel à Chriſto ſe auertendi: quas mauult Apoſtolus iungi matrimonio, & ſic in familia ſua regenda, ac liberis educandis occupari, quam in ocio laſciuire, vagabundaſq; aut curioſas circumire, in ſcandalum aliorum, aut etiã à ſuo propoſito poſt Satanæ ſuggeſtiones recedere. Et ne grauetur Eccleſia, illas quę filios habent, aut tales à quibus poſſint & debeãt ſuſtentari, vult ab his ad quos pertinet, priuatim ſuſtentari. Poſt hæc de presbyteris bene ſuo officio fungentibus, duplici obſequio (nempe honoris & ſuſtentationis) honorandis, & de accuſatione aduerſus illos niſi ſub duobus aut tribus teſtibus non facile recipienda, edicit. Timotheum vero obteſtatur, vt inuiolatam ſemper iuſtitiam cuſtodiat, in alteram partem non declinando. neq;

manus cuiquam cito imponat. Modicum etiam vini propter ſto machi debilitatem, & malam valitudinem, eidem indulget, Atq; in fine capitis diſcretionem ponit operum, tam bonorum quam malorum, quorum quædam modo manifeſta ſunt, quædam latent, donec tempus veniat quo abſcondi nihil poterit. vltimo autem capitulo, ſeruis præcipit obedientiam & reuerentiam pręſtare dominis, ſiue infideles illi fuerint, ſiue fideles eos qui diuerſa docent redarguens, velut nihil ſcientes, ſuperbia & inuidia excæcatos, quorum omnis ſimulata pietas ad quæſtum refertur. Dicit autem ſecundum veritatem, in pietate maximũ quęſtum ineſſe, iis qui tegumentis & alimentis norunt eſſe contenti, ſine auaritiæ cupiditatibus, periculis vero plurimis illos eſſe expoſitos, quibus diuitiarum ineſt inordinata cupiditas, quam etiam radicem nominat omnis mali. Timotheum vero iſta fugere, & contraria monet ſectari, bonumque certamen ſecundum Deum conuerſando certare: coram Deo ei præcipiens, vt mandatum Dei inuiolatum, bene conuerſando cuſtodiat, vſque in aduentũ Chriſti gloriosum. Poſtremo, de iis docens qui diuitias ſæculi habent, quomodo ſuis bene vti ad ſalutem poſſint, ipſumque Timotheum, deuitando abſurdas nouitates, ſæcularis ſapientiæ depoſitum cuſtodire iubens, ita claudit Epiſtolam.

Finit Argumentum in Epiſtolam ad Timotheum priorem Beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD TIMOTHEUM priorem Beati Pauli Apoſtoli.

TEXTVS Epiſtolæ ad Timotheum prioris beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO. capitis primi.

PAVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti iuxta quod iniunctum eſt ei à Deo ſaluatore noſtro, & Chriſto Ieſu qui eſt ſpes noſtra, ꝑ quem omnia nobis bona ſperamus, prouentura, et quo ipſo frui in futuro expectamus: ſcribit b Timotheo, vere germano, atq; proinde merito dilecto filio: ſecundũ fidem, non ſecundum carnẽ. c Sit tibi gratia & miſericordia, & pax à Deo patre, & Chriſto Ieſu domino noſtro. d Ita facito diligenter, ſicut te rogaui vt faceres, cũ in Macedoniam concederem (nimirum vt Epheſi remaneres Epiſcopus) e ad denunciandũ cũ terrore atq; imperio Pſeudoapoſtolis quibuſdam ne præſumãt aliter quam nos prædicauimus, docere. f Cæteris vero rudioribus, ne aures auditumque præbeant fabuloſis illorum & commentitiis ſermonibus, g aut genealogiarum ſuarum narrationibus curioſis, quarum nullus eſt finis, quibus ſolent Iudęi carnales plurimum inſiſtere in docendo. h Quæ quidẽ, tã fabuloſæ hyſtorię quã genealogiæ curioſiꝰ ſcrutatæ, contẽtio

TEXTUS. C. A. primum.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti, ſecundum imperiũ Dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu, ſpei noſtre:

b Timotheo dilecto filio in fide.

c Gratia et miſericordia & pax, a Deo patre, & Chriſto Ieſu domino noſtro.

d Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi cum irem in Macedoniam:

e vt denunciares q̃buſdam nẽ aliter docerent,

f neque intenderẽt fabulis

g & genealogiis interminatis:

h que queſtiões preſtant magis quam

edificationem Dei que eſt in fide,

i Finis aũt precepti eſt charitas de corde puro, & ↄſcientia bona, & fide nõ ficta

a A quibus quidã aberrãtes conuerſi ſunt in vaniloquiũ:

b Volẽtes eſſe legiſ doctores, non intelligentes, neque que loquuntur, neq; de quibus affirmant.

c Scimus autẽ, quia bona eſt lex, ſi quis ea legitime vtatur,

d ſcientes hoc quia lex iuſto non eſt poſita,

e ſed iniuſtis & non ſubditis,

impijs & pecccatoribus, ſceleratis & cõtaminatis patricidiſ & matricidiſ, homicidis, fornicariis, maſculorũ ↄcubitorib9, plagiarijs, mẽdacib9 & piuris, & ſi quid aliud ſane doctrine aduerſatur:

f q̃ eſt ſcdõ Euãgeliũ glorie beati Dei qđ creditum eſt mihi.

g Gratias ago ei q̃

nes quidem nonnunquam gignunt, & diſce prationes: nihil vero profectus aut ſpiritualis ædificationis, quæ ex ſimplicitate fidei magis comparantur. i Nam finis vniuerſus totius legis, & nouæ & veteris, eſt dilectio Dei atque proximi de mundo corde procedens, & mente ſibi bene conſcia, & fide non ſimulata. a Quidam autem ab his quæ veræ pietatis ſunt aberrantes, ad deuia declinãtes, conuerterunt ſe ad loquendũ vana: id eſt fabuloſa, falſa, aut ad nihil vtilia. b volentes quidẽ eſſe & haberi doctores legis, cũ nõ intelligant ſecundũ veritatẽ, nec ipſã quã loqui volunt legẽ, neq; ipſa de quibus loquuntur legis præcepta. Nam qui neſcit legẽ vmbram eſſe, & ad Chriſtum referendã, non intelligit ille legẽ, neq; quæ lex præcipit. c Illud aũt certũ habemus quod bona eſt lex, vtpote à bono Deo data, ſi modo ſic ea vtamur, quemamodũ vti conuenit & ipſamet docet: Hoc eſt, vt ad Chriſtum omnia referãtur, & eo adueniente omnia negligantur, vt finem conſequuta. d Illud ſciẽtes, quod lex nõ eſt propter iuſtos poſita, nec iuſti (qui ex libertate quæ legis ſunt faciunt, nõ propter legis coactionẽ, ſed ob virtutis amorẽ) ſub lege ſeruiunt: e ſed propter coercẽdos homines iuſtitiã cõtemnentes, & virtuti atq; legi naturæ per amorẽ parere recuſãtes, impios in Deũ, & quouis modo in proximũ peccantes, propter grauib9 flagitiis oneratos et prophanos, propter patrũ atq; matrum cæſores, propter homicidas, fornicarios, maſculorum concubitores, plagiarios mãcipia aliena furto ſubducentes, propter mẽdaces et periuros, & cęteris obnoxios vitiis ſanæ doctrinę contrariis: f quæ ſana doctrina cõſona eſſe debet, & eſt, Euãgelio quo prædicam9 gloriã Dei, ſolius beati, quod mihi eſt commiſſũ vt prędicẽ in gentibus. g Et ego quidẽ gratias

tias ago Deo, qui me robuſtum atq; validū ad id officii effecit, in fide Ieſu Chriſti domi ni noſtri: h quia me fidelē duxit atq; dignū & ex ſua bona gratia idoneū, cui tantū munus committeret, conſtituens in Apoſtolatus huius miniſterio me, qui ante aduerſus nomē Chriſti blaſphemabam, maledictis illud inſectans & conuitiis, perſequebarq; & palam contumelioſe expugnabā. i Cum vero talis eſſē, & omnibus modis potius morte dignus: miſericordiā tamen ſū conſequutus à Deo in eo quod me ab errore vocauit ad veritatem. a eo quod per ignorantiam illa admiſiſſem, propter incredulitatem meā. Nō enim ſciebam eſſe Deum, Chriſtum quē perſequebar, & obſequium putabam me prȩſtare Deo. b Copioſe autem ſuper me gratia Dei effuſa eſt, & claruit in mea conuerſione, cum fide et charitate, quȩ eſt in Chriſto Ieſu. c Sermo quem nunc loquor tibi, certus eſt & indubitatus, & dignus qui ab omnib⁹ credatur atq; acceptetur. Chriſtus Ieſus venit in mundum hunc, ad ſaluandos peccatores: d quorum ego me prȩcipuum omniū fateor, quantum quidem ex me eſt, ſi non me Deus ſuo benigno aſpectu adiuuiſſet. e Verū ideo miſericordiam fecit mecum domin⁹, vt in me velut primo et præcipuo exemplo, demonſtraret Chriſtus omnimodam perfectāque ſuam patientiam: in me tolerando, tā miſericorditer conuertendo, & tanto beneficio afficiendo, quem viderat ſui nominis tam ſæuum perſequutorem: f vt in me formam daret omnibus, & ad ſpem animaret noſtro exemplo eos, qui credituri erant in nomine ipſius, vt ſalui fiant in vita ȩterna. g Regi autem & creatori omniū ſeculorū & omniū quæ in ipſis ſūt, qui eſt immortalis, & videri humanis nō poteſt aſpectibus, qui eſt ſolus Deus verus, & præter quem non eſt alius: ipſi

me confortauit/ In Chriſto Ieſu domino noſtro/ h quia fidelem me exiſtimauit/ ponens in miniſterio/ qui prius blaſphemus fui/ & perſequutor/ & contumelioſ⁹: i Sed miſericordiā Dei ɔſequutus ſum/ a quia ignorans feci/ in incredulitate. b Superabūdauit aūt gratia dñi noſtri cū fide & dilectione/ q̄ eſt in Chriſto Ieſu c Fidelis ſermo/ et oī acceptiōe dignus quia Chriſtus Ieſ⁹ venit in hūc mundū peccatores ſaluos facere/ d quorum primus ego ſum. e Sed ideo miſericordiā ɔſequut⁹ ſū/ vt in me primo oſtēderet Chriſt⁹ Ieſus omnem patientiam. f ad informationē eo℞ q̄ credituri ſūt illi/ in vitā eternā. g Regi autem ſeculorum immortali et inuiſibili/ ſoli Deo/ honor & gloria in ſe

cula ſeculoꝝ/ Amen

h Hoc preceptũ cõmendo tibi fili Timothee ſecundum precedentes in te prophetias/

i vt milites in illis bonã militiã/ habẽs fidẽ ⁊ bonã cõſcientiã

a Quam quidã repellentes circa fidẽ naufragauerunt:

b ex quibus eſt Hymeneus et Alexander / quos tradidi Satane./ vt diſcant non blaſphemare.

us ipſi reddamus omnem honorem, & cum claritate omnem gloriam in æternũ, Amen.

h Commendo tibi obſeruandum ô Timothee fili, hoc præceptum vnicum, vt iuxta teſtimonia Prophetarum quæ ſuper te prolata ſunt, priuſquam à me ordinareris in Epiſcopatus miniſterio, viriliter agas, verbo & exemplo illis optimis de te datis teſtimoniis, reſpondendo ac ſatiſfaciendo: i Vt milites bonam militiam, viuaſque vitam bonam, fidem tenendo rectam, & conſcientiam ſynceram atque immaculatam. a Quam, ſiue fidem rectam, ſiue conſcientiam bonam, dum quidam repulerunt, in fide periclitati ſunt, & à fide exciderunt. b Ex quorum numero ſunt Alexander & Hymenæus, quos ego excommunicatos ab Eccleſia, Satanę poteſtati tradidi, in afflictionẽ carnis, vt doceantur nõ blaſphemare, & fidei ſanæ nõ aduerſari.

TEXTUS. CA. Secundum.

a Obſecro igitur primum omnium/ fieri obſecrationes/ orationes postulationes gratiarũ actiones/ ꝑ omnibus hominibus/

b pro regibus ⁊ omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt:

c vt quietã et tranquillã vitã agamus

in omni pietate ⁊ caſtitate.

d Hoc enim bonũ ⁊ acceptũ/ coram ſaluatore noſtro Deo:

e qui omnes homines vult ſaluos fieri

ELVCIDATIO CAP. II.

a Obſecro igitur atque exhortor ante omnia vt fiãt deprecationes pro liberatione à malis, orationes pro conſequutione bonorum, interceſſiones pro aliorum conuerſione & ſalute, & gratiarũ actiones pro acceptis bonis, idque pro omnibus hominibus. b Peculiariter tamen pro regibus & principibus, & qui in regiminis qualibet poteſtate ſunt conſtituti: quoniam ab his, pendet bonum plurimorum. c Futurum eſt enim, ſi illi orationibus noſtris cõuertantur, vt quietam in pace, & tranquillam à perſequutionibus vitam agamus in hoc mundo, ſine impedimento pietati vacantes, & vitæ puritati. d Hoc enim (nempe vt pro omnibus hominibus oremus) non ſolum malum eſt, neque Deo contrarium: ſed etiam Deo beneplacitum & gratum, e qui deſyderat quidem, quantum in ſe eſt, omnium ſalutem, & gratiam dat ſufficientem

entem

entem vniuerſis hominibus,qua valeant ſalutem conſequi ſi ipſi non deſint, nolentes Deo cooperari. f Et neminem excludit à veritatis cognitione,ſed deſiderat magis vt cum omnes agnoſcant, & in eum credant: quoniam omnes illuminat,venientes in hūc mundum. g Vnus eſt enim Deus,& vnꝰ eſt mediator inter deum & homines, homo Chriſtus Ieſus:qui vt pacem faceret inter deū & homines,tradidit ſemetipſum in redemptionis precium pro omnibus hominibus in vniuerſum,nullo excluſo. h Cuius Chriſti mediatoris, veritatis teſtimonium,confirmatum eſt & comprobatum ſuis temporibꝰ: Nimirum & ante Chriſti aduentum, per vmbras legis,& Prophetarum oracula, & poſt CHRISTI mortem per prædicationem Apoſtolorum, ſignaque ac prodigia ſpiritus ſancti,ſermonem confirmantia.

f & ad agnitionē veritatis venire.

g Unus enī Deus & vnus mediator dei & hoim homo chriſtꝰ Jeſus qui dedit redēptionē ſemetipſū pro omnibus.

h Cuius teſtimoniū temporibus ſuis cō firmatum eſt/

i Ad cuius teſtimonii & Euangelii publicationem,ego conſtitutus ſum & ordinatus à Deo,præco atque Apoſtolus. a Veritatem hoc dicens,loquor puram ſine mendacio ego qui ſum doctor Gentium à Deo deputatus, vt illas inſtruam in fide & veritate non in vmbra aut obſeruantiis carnalibus. b Itaque, vt cœpi dicere in genere de oratione, ita ſpeciatim præſcribens,volo quantum ad viros vt ſine loci reſpectu, vbicunque fuerit oportunum,orare ſtudeant in ſpiritu & veritate,extendentes ad Deum patrem mentem & puram voluntatem, in pace ſine ira aut diſceptationibus,quæ orationis exauditionem impediunt. c Item & mulieres volo orare,decenti atque modeſto amictu veſtitas,componentes ſe honeſte atq; decenter ſalua verecundia & caſtitate:ne vel nimia nuditate in verecundiam vel nimio ornatu oſtentent prouocentq; laſciuiam. d Non in tortura criniū artificioſa,aut auro ſuperfluo aut

in quo poſitus ſum ego prędicator & apoſtolus/
a veritatem dico nō mentior doctor gentiū in fide & veritate

b Uolo ergo viros orare in omni loco/ leuātes puras manꝰ ſine ira & diſceptatione

c Similiter & mulieres in habitu ornato/ cū verecūdia & ſobrietate ornātes ſe.

d & nō in tortis crinibus aut auro aut

margaritis, vel veſte precioſa,

e ſed quod decet mulieres, pmittentes pietatẽ p opa bona.

d Mulier in ſilẽtio diſcat, cũ omni ſubiectione.

e Docere aũt mulieri non permitto, neq; dominari in virum ſed eſſe in ſilentio.

f Adã eñ prim⁹ format⁹ eſt deinde eua

g Et Adã nõ eſt ſeduct⁹, mulier aũt ſeducta in preuaricatione fuit.

h Saluabitur aũt p filiorũ generationẽ

b ſi permanſerit in fide & dilectione & ſãctificatione, cum ſobrietate.

aut gemmis precioſis, aut veſtitu ſupra ſuum ſtatum nimium precioſo, aut alias quomodocunque curioſo & ſuperfluo ornatu: e ſed faciant quo ſuum ſtatũ & bonas mulieres decet. prę ſe ferentes pietatem per bona opera, quemadmodum hæ curioſæ laſciuiam promittunt, atq; oſtentant, per ſuũ ornatum ſuperfluum. d Mulier in ſilentio et & quiete diſcat, agnoſcendo ſe ſubditam eſſe viro. Docere autem, non ei permitto in eccleſia, vel præſentia virorum fidelium, neque authoritatem ſibi dominii, vendicare in virum: ſed eas ſilere volo, & viris ſuis ſubiectas eſſe. Nam & natura hoc ipſum docet, f Adam eñ formatus eſt, antequam eſſet ſexus muliebris, deinde vero Eua de latere Adę formata eſt, propter eum in adiutorium. g Neq; prior fuit Adã ſeductus in trãſgreſſione, ſed ab Eua ſeductio radicitus atq; primitus orta fuit. Neque ſic fuit ſeductus Adã vt crederet verum eſſe ſerpentis mẽdacium: Mulier autem à ſerpente perſuaſa, credidit ipſum vera loqui. h Habet autem, tametſi non doceat nec dominetur, etiam ipſa, quomodo ſaluari poſſit: nempe ſi filios generet eoſque educare curet, in timore Dei: b ſi modo ipſa permanſerit, atque eruditione bona (quantũ poteſt) curauerit vt & filii permaneant in fide Chriſti, & dilectione, & ſanctitate, & puritate vitæ, atque ab omni luxu omnimoda continentia.

TEXTUS. CA. tertium.

a Fidelis ſermo.
b Si quis epiſcopatum deſyderat bonũ opus deſiderat.

ELVCIDATIO CAPITIS tertii.

a Sermo fide dignus eſt quem loquimur & idubitatus. b Si quis officium epiſcopatus deſiderat, bonum ille hauddubie opus deſiderat quoniam ſuperintendere dominico gregi cum diligentia (quod eſt Epiſcopi officium

cium) bonũ opus eſt valde. c Oportet em̃ Epiſcopum autquemlibet ſacerdotem, eſſe talis vitæ: vt nihil grande aut infirmatorium, aduerſus ipſum iure ac merito poſſit obiici: d qui non niſi vnam habuerit à baptiſmo vxorem, ſobrium, morum grauitate ornatũ, prudentem in agendis, conuerſatione & aſpectu pudicum, hoſpitum ac peregrinorum ſuſceptorem, & pauperum prouiſorem, de bonis quæ habet ab eccleſia, ad hoſpitium atque pauperum vſum. e aptum qui dicere poſſit. f Nonſit autem vino multo deditus, neque percuſſor ſiue lingua, ſiue verbere, non contentionum amator, g non turpe ſectans lucrum aut auarus. Sit autem familiæ ſuæ (ſi quam habet) bonus rector. Si ſint ei filii, vt illos habeat ſuo regimini & imperio bene ſubditos, cum omni vitæ puritate. h Qui enim neſcit familiæ vni benè p̄eſſe, quomodo eccleſiæ curandæ ſufficiat, in qua tot ſunt tã diuerſarũ conditionum homines? i Neq; ſit recẽs baptizatus, vt mox à baptiſmo euehetur ad epiſcopatum, ſed volo moram interuenire inter baptiſmum & ordinationem in Epiſcopum: a ne forte ex hoc ſumens occaſionem ſuperbiendi, qui ſic ſubito promouetur, incidat in iudicium impiorum, partem cum ſuperbo dæmone accepturus. b Oportet inſuper, vt bonam opinionem de eius conuerſatione habeant etiam extranei & gentiles: ne ſi eius vita minus probata fuerit, per ſtat⁹ ſublimitatem, in laqueũ & tentationẽ ĩcidat diaboli. c Diaconos iiſdem oportet moribus eſſe ornatos, vt ſint & ipſi non plurium vxorum viri à baptiſmo, qui regant bene filios ſuos in bona ſubiectione, non duplices ſermone aut inſtabiles, non vini potatores, non lucrum quęrẽtes turpe: id eſt, vnde non oportet, aut quomodo non oportet, d plene ſcientes ſacramentum fi

dei

c Oportet autem epiſcopuz irreprehẽſibilem eſſe/

d vnius vxoris virũ ſobriũ/ ornatũ/ prudentem / pudicum/ hoſpitalẽ/

e doctorem/

f nõ vinolentũ/ non pcuſſorẽ/ ſed modeſtum/ nõ litigioſum/

g Non cupidum/ ſed ſue domui bene p̄poſitum/ filios habentem ſubditos/ cũ omni caſtitate.

h Si q̇s aũt domui ſue p̄eſſe neſcit/ quomodo eccleſie deidiligentiam habebit?

i Non neophytum.

a Ne i ſupbiã elat⁹/ iudiciũ incidat diaboli b Oportet aũt ⁊ illũ teſtimoniũ habere bonuʒ ab ĳs q̇ foris ſũt/ vt nõ in opprobrium incidat/ ⁊ in laqueum diaboli

c Diacones ſimiliter pudicos/ nõ bilingues/ nõ multo vino deditos/ nõ turpe lucrum ſectãtes/

d habentes miſteriũ

fidei in conſcientia pura.
e Et hi aũt ꝓbẽtur primum, ⁊ ſic miniſtrẽt, nullũ crimen habentes
f Mulieres ſimiliter pudicas, nõ detrahẽtes, ſobrias.
g fideles in oĩbus.
h Diacones ſint vnius vxoris viri,
i qui filiis ſuis bñ ꝑſint ⁊ ſuis domibus
a Qui eñ bñ miniſtrauerint gradũ bonũ ſibi acquirent,
b ⁊ multã fiduciã in fide que eſt in Chriſto Jeſu.
c Hec tibi ſcribo fili Timothee, ſperans ad te venire cito.
d Si aũt tardauero vt ſcias quõ oportea t te in domo dei conuerſari
e que eſt eccleſia dei viui colũna ⁊ firmamentũ veritatis.
f Et manifeſte magnũ eſt pietatis ſacramentum,
g quod manifeſtum

dei ſuæ, illudq́ tenentes ac cuſtodientes, cum vita bona & bona conſcientia. c Et hi priuſquam ordinẽtur, probentur: tam ſuper doctrina fidei quàm vitæ integritate, & ſi ꝓbati inueniantur, tum demum ordinentur, cum nihil aduerſus ipſos poſſit vllius momẽti iuſtè obiici, quod ipſos ab ordinatione ꝓhibeat. f Mulieres item oportet eſſe pudicas aſpectu, & conuerſatione, nõ detrahentes neque aliorum mores paſſim carpentes: ſed ſobrias atque vigilantes, g & in omnibus quæ audiunt vel quę acceperunt peragenda fideles. h In Diaconis (vt cœpi dicere) illud præcipue conſideretur, vt non bigami ſint: propter miniſterii ſui dignitatem, quod ſingularem requirit ſanctificationem. i Deinde illud etiam vt filios ſua negligentia non ſinant inobedientes fieri, & propriam familiam debite regant. Alioqui non apti erũt miniſterio ſuo. a Qui enim commiſſa ſibi miniſterialiter adimpleuerint, bonum locum apud Deum & magno merito ſibi comparabunt, & de orationis ſuæ gradu, bonum fructum referent: b & magnam merito fiduciam, tales habere poſſunt, propterea quod in fide Chriſti Ieſu; ſuum miniſterium ſibi ab illo commiſſum, fideliter adimpleuerint.

c Hæc ita ſcribo ô fili Timothee, non quod deſperem ad te venire: d ſed ſi quomodocunque contingat me differre aduentum, vt ſcias interim quomodo ſit tibi conuerſandũ in domo Dei: hoc eſt in eccleſia Dei viui, e quæ eſt columna & firmamẽtum, cui omnis veritas, & credendorum & agendorum innititur. Nam nec euangelicæ veritati crederetur, ſi non eccleſia tradidiſſet vt Euangelium credendum. f Et omnium confeſſione fideliumque concordi iudicio, mirabile eſt myſterium maxime charitatis Dei erga nos, ipſa Chriſti incarnatio: g quod myſterium

rium ſecundum carnem factum eſt mani-feſtum,& per ſpiritus aduentum atq; virtutem iuſtificatum,quod prius fuit vt ſtultitia reputatum angelis viſum eſt gentibus prædicatū,mundus credidit,& ad patris gloriã aſſumptum eſt,quando Chriſtus modo mirabili aſcendit in dextram patris.

eſt in carne ꝛ iuſtificatū eſt in ſpiritu/ apparuit angelis p̄dicatū eſt gentibus creditū eſt in mūdo aſſūptū eſt in gloꝛia

¶ELVCIDATIO CAPI. Quarti

a S pirirus vero prophetiæ illud & firmiter denunciat futurum vt in poſterioribus temporibus dere-linquant fidem rectam quidam ex iis qui crediderāt, b qui fidem habebunt ſpiritus erroris.i. erroneorū dogmatum ſibilatoribus, c & falſis doctrinis,quarum eſt diabolus author,qui eſt pater omnis mendacij, d quidam(inquam) eorum qui in ſua ficta & ſimulata ſanctitate prædicaturi ſunt falſorum dogmatum mendacia: e qui conſcientiam ſuam habebunt cauterio, hoc eſt, diaboli caractere notatam:quod eſt ſignum mentis obſtinatæ atq; reprobæ,quo à filiis infidelitatis,& perditionis, diſtinguūtur filii ſalutis: f qui prohibebunt nuptias vt prorſus illicitas,ſub ſpecie eximię religionis, g itē q; abſtinere à quibuſdam cibis,tanquã immūdis p ſe & illicitis ſuaptue natura vſui humano, h quos tamen dees in hunc vſū creauit,vt vere fidelibus, & qui veritatem Euangelicę libertatis,plena fide cognouerint,liceat ſine peccato eos ſumere, eiſque vti cum gratiarum actione. ¶ Omnis ſiquidem creatura Dei bona eſt per ſe , nec de ſe quicquam eſt immundum. Et nullus cibus, quaſi natura immundus,eſt abiiciendus aut fugiendus,modo cum gratiarum actione cō digna ſumatur. a Sanctificatur enim oīs cibus

TEXTVS.CAP. quartū.

a Spiritus aūt manifeſte dicit/ qꝛ in nouiſſimis tꝑib⁹ diſcedant quidam a fide/ b attendentes ſpiritibus erroꝛis/

c ꝛ doctrinis demonioꝛum/

d i hipochꝛiſi loquē tium mendacium/ e ꝛ cauteriatā habē tiū ſuā conſcientiā.

f ꝓhibētiū nubere

g abſtinere a cibis/

h quos de⁹ creauit ad ꝑcipiēdū/cū gratiarū actiōe/fidelib⁹ ꝛ iis qui cognouerūt veritatem.

i Qꝛ oīs creatura dei bona eſt/ꝛ nihil reiiciēdum/ quod cū gratiarum actione percipitur.

a Sanctificatur eñ

per verbuz dei/ ꝛ oꝛationem.

b Hec pꝛoponens fratribus/

bon⁹ eris miniſter xp̄i Ieſu.
c enutritus verbis fi dei ꝛ bone doctrine quam aſſequut⁹ es.

d Ineptas aūt ꝛ ani les fabulas deuita.
e Exerce aūt teipſū ad pietatem.

f Nā coꝛpoꝛalis ex ercitatio/

g pietas aūt ad oīa vtilis eſt/ pꝛomiſſio nem habēs vite que nunc eſt/ ꝛ future.

h Fidelis ſermo ꝛ oī acceptione dignus.
i In hoc ei laboꝛa m⁹ ꝛ maledicimur/ qꝛ ſperamus in deū viuum/
a qui ē ſaluatoꝛ om nium hominum/

b maxime fidelium/

cibus (vt non polluatur eum manducans) per orationem & benedictionem, quæ eſt ꝑ verbum dei, quod ſanctificat omnia. Quicū ſine oratione, benedictione, & gratiarum actione percipiunt dona Dei: polluunt iſti ſuo abuſu ſeipſos, eo quod donis Dei, modis non debitis, male vtuntur, Cibus autem perſeſe neminem polluit. Hæc atq; huiuſmodi, quæ ſolidam habent veritatem, fidelibus ſi propo ſueris, per verbum prędicationis atq; doctri næ, comprobaberis bonus & fidelis miniſter Chriſti Ieſu, c qui ab infantia inſtitutus es in ſacris literis, veram fidem continentibus, atque doctrinam veram, quam tu ſemper, ſi cuti ſectatus es auide, ita & vere aſſecutus es. d Impias autem, atque prophanas in fidelium ſiue etiam ſuperfluas, & ridiculas, fabuloſaſques doctrinas neſecteris. e Exer citare autem ſedulos in ſtudiis atque operi bus pietatis, vt illam perfecte conſequaris. f Nam corporalis exercitatio, licet ſimul etiam bona ſit, tamen ad modicum inducit: id eſt, ad corporis edomationē, vt ſpiritui nō fiat repugnans. g Pietas vero qua interi us deus colitur & poſſidetur, modis omnib⁹ omnem habet vtilitatem: pro qua re promit titur, & in præſēti vita gratia Dei; animam viuificans, & in futuro vita gloriæ ſempiter na. h Fide dignus eſt ſermo ille quem de pietate modo diximus, & omni acceptione digniſſimus. i Nam & nos ipſi propter pi etatis amorem, & labores perpetimur, & ho minum conuicia: propterea quod ſperemus & credamus in deum viuum, a quem ſci mus eſſe omnium hominum, quantum qui dem ex ipſo eſt, ſaluatorem: cuius paſſionis virtus ſufficiens foret ad omnium peccata tollenda, omneſque vita donandos. b Tamen peculiariter eſt fidelium ſaluator, ad quos ſaluationis eius effectus deueniet à quo

erunt

erunt increduli alieni. c Hæc atque huiuſmodi ſunt, quæ te oportet cum imperio & authoritate denunciare, atque docere. d Vide autem, vt ſic probata ſit conuerſatio tua, & doctrina tam efficax, vt nemo te propter ætatem adoleſcentiæ contemnendum ducat. e Debes enim te exhibere aliis, in exemplum & formam bene viuendi, tam in verbo quàm in conuerſatione in charitatis operibus, in ſpiritus virtute, in fidei ſynceritate, atque in omni vitę puritate: vt ſuppleat perfectio vitæ, quod deeſt ætati. f Donec ad te veniam, vacabis, partim lectiōi ſcripturarum ſanctarum, partim exhortationi & doctrinæ. g Ne permittas ocioſum eſſe talentum tuum, & donum quod à deo acceſpiſti per impoſitionem manuum Epiſcopalium, quas tibi authoritate Epiſcopali impoſui, ad conſecrationem atteſtantibus iis quibus prophetiæ donum inerat in Eccleſia, te ordinatione dignum, & fidelem fore miniſtrum: h Hæc tibi ſunt meditanda, vt in illis exerciteris: his tibi eſt inſiſtendum, vt tuus profectus fiat omnibus manifeſtus, quoniam in exemplū poſitus es. i Attende em̄ primum tibi, vt teipſum in vita bene componas deinde, vt cæteros doceas. a Atque in his diligenter permaneto. Hoc enim faciens, & tibiipſi, & auditoribus ſalutē cōparabis.

c Precipe hec ꝛ doce/
d Nemo adoleſcētiā tuam contemnat:
e Sed eſto exemplū fideliū/ in verbo/ in cōuerſatione/ in charitate in fide/ in caſtitate.
f Dū venio attēde lectioni exhortationi ꝛ doctrine.
g Noli neligere gratiā que in te eſt/ que data eſt tibi per prophetam/ cū impoſitione manuum preſbiteri.
h Hec meditare/ his eſto vt profect⁹ tu⁹ manifeſtus ſit oib⁹.
i Attende ei tibi et doctrine inſta illis
a Hoc ei faciēs/ ꝛ te ipſū ſaluū faciēs/ ꝛ eos qui te audiunt.

ELVCIDATIO CAPITIS quinti.

a Seniores, ſi admonendi erunt aut corrigendi, non feries acrioribus obiurgationibus, ſed propter ætatis reuerētiam, magis vt patres cum māſuetudīe obſecrabis: niſi aliud forte mereatur eorum inueterata nequitia, aut obſtinata peruerſitas. b Iuniores vt fratres adhortaberis. Et mulieres quidem grandæuas, vt matres: Adoleſcentiores autem, vt ſoro

TEXTVS. CA. Quintum.

a Seniorē ne increpaueris ſed obſecra vt patrem.
b Iuuenes vt frēs an⁹ vt matres/ iuuēculas vt ſorores/ in oī caſtitate.

b Viduas honora, que vere vidue ſūt.
d Si qua aūt vidua filios aut nepotes habet,
e diſcat primū domū ſuā regere, & mutuā vicem reddere parētibus,

f Hoc eñ acceptum eſt coram deo.

g Que aūt vere vidua eſt & deſolata, ſperet in deū, & iſta obſecrationibꝰ & oratiōibus nocte & die.

h Nā que in delitijs eſt viuēs mortua eſt

i Et hoc precipe, vt irreprehēſibiles ſint

a Si quis aūt ſuoꝝ & maxime domeſticorū, curā nō habet fidem negauit, & eſt infideli deterior.

b Vidua eligatur,

ſorores cum oī puritate, vt ſit procul oīsma la ſuſpitio. c Viduas honora quæ ſūt verę viduæ, tam ætate, quàm moribus, habe in honore. d Quod ſi qua vidua filios habet, aut de ſuo genere nepotes, quorum cura ſpectat ad ipſam: huiuſmodi, ne prętextu viduitatis velit familiam ſuam derelinquere: e ſed ſtudeat cum omni diligentia familiā colere, piêque adminiſtrare, & parentibus ſuis reddere viciſſitudinem: ſic alendo ſuos liberos, quomodo ipſa à ſuis eſt enutrita progenitoribus. f Nam hoc naturalis honeſtas dictat & eſt placitum Deo magis, quàm ſi prætextu viduitatis curam deſereret familiæ, cui ipſa eſt neceſſaria. g Illa autem quæ eſt penitus vidua & ſolitaria prorſus, omnique etiam liberorum & familiæ ſolacio carens, nec habens in hoc mundo ſubſidium, & iactet illa ſpem ſuā in Dominum, & omni cura depoſita, ſtudeat aſſidue Deo ſeruire nocte atque die orationi vigilando. Atque huic de victu neceſſario prouidebitur, per Eccleſiam, & epiſcopum eius diſpenſatorem. h Nā quæ prætextu viduitatis ocio vacant, & delitias ſectantur, etiam viuentes mortuę ſunt. Carne enim mundo viuunt, & ſpiritu mortuæ ſunt deo. i Atque hoc illis denunciа fideliter, vt ſe exhibeāt irreprehenſibiles, ne tale quid poſſit aduerſus ipſas obiici. Alioquin, indignę fuerint beneficio eccleſiaſticæ ſuſtentationis. Nequaquam vero vidua, occaſione vidualis huius profeſſionis, debet curam abiicere familiæ, aut domus ſuæ, donec ei eſt neceſſaria. Si quis enim eorum quæ ad curam ſuam ſpectant, & præcipuè qui de domo & familia ſua ſunt, curam habere recuſat, fidem ille facto huiuſcemodi abnegat, et hac parte etiam infidelibus deterior eſt. Nā Ethnici, naturali edocti pietate ſuorum curam non ſolęt deſerere. b Vt autem vidua

cliga

eligatur digna Eccleſiaſtica ſuſtentatione: primũ proſpiciatur, ne ſit infra annum ſexageſimum, deinde perquiratur diligenter, an conuerſatio eius digna ſit beneficio Eccleſię. Id autem poterit cognoſci ex conuerſatione priſtina: c Nempe ſi vxor fuerit vnius tantum viri, vt amore continentiæ ſecundas nuptias reſpuerit, ſi teſtimonium habeat de bona conuerſatione, ab iis cum quibus ipſa eſt conuerſata, d ſi filios ſuos comprobatur recte educaſſe, in timore & diſciplina domini, e ſi ſolita eſt hoſpitio ſanctos & fideles recipere, ſi ſanctorum pedes lauare aduentationum, aut alia id genus hoſpitalitatis ac benignitatis obſequia, ſtuduit exercere, f ſi pro virili tribulatis ſtuduit, vel re vel miniſterio, ſuccurrere, ſi denique oĩ operi bono fuerit aſſidue intenta. g Viduas aũt quæ & ætate fuerint, & morum inconſtantia, leuitateq; animi adoleſcentiores, deuitabis, renuens huiuſmodi ad eccleſiaſticam ſuſtentationem, & vidualem profeſſionem recipere. Innonnullis enim iam expertum eſt, non expedire, vt illæ in quibus iuuenilis adhuc feruor ineſt libidinis, & morum leuitas ad ocium recipiãtur Eccleſię. h Nam poſt quã cœperint, prę delitiis & ocio, aduerſ⁹ chriſtum laſciuire: hoc eſt, profeſſionis ſuæ pœnitentiam habere, & ſponſi Chriſti tædere: tũ rurſum deſyderent nuptias, quas prius per profeſſionem viduitatis deuouerant, i obnoxiæ hac de cauſa damnationi ęternæ: quoniam primam fidem, qua Chriſto ſe ſponſo deuouerant, ruperunt, quærentes ſecundas nuptias. a Inſuper etiam in ocio viuentes eo quod eccleſiæ opibus enutiantur, cum orationi deberent inſiſtere, ſtudent circumire per domos aliorum: b non ſolum ocioſæ, ſed verbis etiam ſuperfluis abundantes, & curioſe omnia perquirentes; loquẽtes ſæpi⁹

nõ minus ſexaginta annorum/

c que fuerit vni⁹ viri vxor/ in operib⁹ bonis teſtimoniũ habens:

d ſi filios educauerit/

e hoſpitio recepit/ ſi ſãctorũ pedes lauit

f ſi tribulationem patientibus ſubminiſtrauit ſi oẽ opus bonũ ſequuta eſt

g Adoleſcentiores aũt viduas deuita.

h Cũ eni luxuriate fuerint in xpo nubere volunt/

i habẽtes dãnatione/ qꝛ primã fidem irritam fecerunt.

a Simul aũt/ ⁊ ocio ſe diſcũt circuire domos:

b nõ ſolũ ocioſe/ ſꝫ ⁊ verboſe ⁊ curioſe/ loquẽtes q̃ nõ oportet

quæ loqui non decet, vt puta vel detractoria, vel ſæcularia, quæ illarum conditio non patitur.

c Volo aũt iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe.

c Ob hæc deuitanda, permitto quidem & magis volo, vt nubant iuniores, in quibus viget vis iſta libidinis, & morum leuitas, vtque filios procreent, & familiam curent, cum diligentia:

d nullã occaſionem dare aduerſario, maledicti gratia.

d vt ſic ocio excluſo ſuis rebus vacantes auferant aduerſariis omnem occaſionem maledicendi, ſiue male loquendi. Iſtud autem permitto & magis volo. propter euitandum grande malum, quod in aliquibus perſenſi,

e Iã eĩ quedã cõuerſe ſũt retro, poſt Satanam.

e Iam enim quædã auerſę à Chriſto, hac de cauſa ſequuntur diaboli conſilia, vt ſuis deſideriis ſatiſfaciant. Et quanquam ſupra diximus, viduas vere viduas Eccleſiæ opibus ſuſtentandas:

f Si quis fidelis hz viduas ſubminiſtret illis vt nõ grauetur eccleſia: vt ijs que vere vidue ſunt ſufficiat:

f tamen fideles habentes viduas in domo vel familia ſua, ad quas obligentur & ſufficiant ſuſtentandas, ſubminiſtrent earum neceſſitati, vt non oneretur nimium Eccleſia, in alendis iis quæ merito deberent & poſſent aliunde ſuſtentari: vt ſatis ſit, vnde prouideatur iis quæ ſunt penitus viduę, & prorſus relictæ, omni adiutorio humano carentes.

g Qui bene p̄ſũt p̄ſbyteri, duplici honore digni habeãtur,

g Preſbyteros, qui ſuæ prælationis officiũ adminiſtrant vt debent, oportet duplici honore afficere: non modo reuerentiæ ſigna p̄tendendo, ſed etiam præbendo neceſſaria.

h maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit eñ ſcriptura: Nõ alligabis os boui trituranti: Et dignus eſt operarius mercede ſua.

h Peculiarius autem hoc illi promerentur qui laborant in verbo dei, alios docendo iuxta veteris ſcripturæ ſententiam, quæ laboranti boui iubet non denegari victus neceſſaria. Et iuxta Chriſti verbũ dign⁹ eſt omnis operarius mercede ſua.

i aduerſus preſbyterum accuſationẽ noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus. a Peccantes corã oib⁹ argue vt & ceteri timorem habeant.

i Aduerſus preſbyterũ, noli fac accuſationẽ recipere, niſi duobus aut tribus teſtibus accuſatio confirmetur a Peccantes obſtinate in malitia ſua, qui priuatam correctionem parui æſtimant, aut publicis maculatos peccatis, per quos ſcandalizari poſſunt alii, argue in conſpectu omniũ vt cęteri timeant

vt cæteri timeant, & qui in iiſdem ſunt peccatis, vt pœniteant, & qui in iiſdem non ſũt, vt caueant diligentius, ne in ea incidant. b Præcipio tibi, teſtem inuocans Deum patrẽ, & Chriſtum filium eius, & ſanctos Angelos eius: vt hæc quæ pręcepi tibi cuſtodias, ſine debita & diligenti diiudicatione præuia nihil faciendo, aut definiendo, ſic vt in alteram partem, omiſſa iuſtitia deflectas, propter partiales ſolicitationes. c Nemini cito manus impoſueris, vel ad ordinandum, vel ad abſoluendum, vel ad condemnandum, antequam idoneitas aut cauſa fuerit bene perſpecta. d Alioqui facile particeps eris alienorum peccatorum. e Te ipſum ſtude in omnibus purum ſeruare & immaculatum. f Noli amplius aquam bibere, ſed modico vino vtere, propter ſtomachi tui debilitatem, & continuam malã valetudinem tuam quam pateris. g Quorundam hominum peccata, per ſe præmanifeſta ſunt, vt ſecundum ea facile poſſit iudicari, digni ſint an indigni, rei aut innocentes, abſoluẽdi aut puniendi. h Quorundam vero peccata, latent quidem nunc, ſed in futuro patebunt: de quib⁹ licet nõ poſſit humanum iudicium iudicare, Dei tamen iudicium illa iudicabit. i Similiter eſt in bonis operibus. Quorundam enim bona opera, ſunt etiã nunc manifeſta hominibus, & quæ aliter ſe habent (id eſt, quæ nunc latent) nihilominus ſuo tempore, in iudicio Dei erũt manifeſta, & latere non poterunt.

ELVCIDATIO CAP. VI.

a SErui qui ſeruitutis iugo ſunt aſtricti, temporales ſuos dominos, tametſi infideles, habeãt ex animo in omni honore, b ne nomẽ domini & doctrina Chriſtiana ſuſtineat calumniam, ſi viderint domini, prætextu Chriſtianitatis, à ſeruis ſuis ſe contemni. c Qui autem habent dominos ſimi-

b Teſtor corã Deo ⁊ Chriſto Jeſu/ ⁊ electis angelis eius/ vt hec cuſtodias ſine preiudicio nihil faciens in alteram partez declinando/

c Manus cito nemini impoſueris.

d Nec communicaueris pctis alienis.

e Teipſum caſtum cuſtodi.

f Noli adhuc aquã bibere/ ſz modico vino vtere ꝓpter ſtomachũ tuũ/ ⁊ frequẽtes tuas ĩfirmitates

g Quorundam hominum peccata manifeſta ſũt/ precedẽtia ad iudicium.

h Quorundam autem ⁊ ſubſequũtur.

i Similiter ⁊ facta bona manifeſta ſũt/ ⁊ q̄ aliter ſe habent/ abſcondi nõ poſſũt.

TEXTUS. CA. Sextum.

a Quicunqȝ ſũt ſub iugo ſerui/ dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur

b ne nomẽ dñi ⁊ doctrina blaſphemet.

c Qui ſũt fideles ha

bent dominos, non contẽnant: quia fratres ſunt,
d ſed magis ſeruiãt quia fideles ſunt et dilecti,
e quia beneficij participes ſunt.
f Hec doce, ⁊ exhortare.
g Si quis contrariū docet ⁊ non acquieſcit ſanis ſermonib⁹ domini noſtri Jeſu Chriſti, ⁊ ei que ſecundum pietatē eſt, doctrine, ſuperbus eſt, nihil ſciens,
h ſed languens circa queſtiones ⁊ pugnas verborum.
i Ex quibus oriunt inuidie, contentiones, blaſphemie, ſuſpitiones male, ꝯflictationes hominum mente corruptorū ⁊ qui a veritate priuati ſunt,

a exiſtimantiū queſtum eſſe pietatem.

b Eſt autem queſt⁹ magnus, pietas cū ſufficientia.
c Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubiū, q: nec auferre quid poſſumus.

d Habẽtes aūt alimẽta ⁊ qb⁹ tegamur his contenti ſimus.

ſimiliter Chriſtianos: ne ideo putent contemnendos, minuſque reuerendos, quia fratres ſunt in Chriſto: d ſed eo magis ſeruiant eis, quo fideles ſunt, & merito diligendi: e quoniam ſerui dominorum ſuorū beneficia percipiunt, à quibus neceſſaria ſuſcipiunt. f Hæc facienda & obſeruanda doce, atque vt faciant opere, exhortare. g Si quis contrarium docet, & ſanis veriſq; ſermonib⁹, quos ego tanquam à domino noſtro Ieſu Chriſto ſum eloquutus, & doctrinæ Chriſtianæ quę eſt doctrina ſecundum pietatem (fidei innitens non rationibus) neque credit neque obtemperat: hic ſuperbia inflatus eſt, nihil vere ſciens, quoniam modum ſciendi ignorat: h ſed totus lãguidus, hæret circa quęſtiões malas, de omnibus dubitans, & circa verboſas lites, & contentioſas diſputationes. i Ex quibus exoriuntur inuidię aduerſum defenſores pietatis, & in ore contentio, nonnunquam & aperta conuitia, & frequenter ſuſpitiones malæ aduerſus bonos, & prauæ conflictationes infectiuę auditorum: quibus agunt homines illi mente penitus corrupti, qui veritatem perdiderunt, a qui pietatem reputant quæſtum eſſe, ex pietatis ſimulatione, quæſtui & lucro, vel pecunię vel vanæ glorię vacantes, Atque illud (nempe quæſtum eſſe pietatem) vtcunque verū eſt, ſed non quomodo ipſi exiſtimant. b Eſt enim magnum lucrum & pro maximis diuitiis, vera pietas, contenta iis quæ ſufficiant neceſſitati. c Nam de ſuperfluis quid curandum eſt? Nihil in hunc mundū intulim⁹: ſine dubio neque aliquid inde nobiſcum auferemus. vnde patet, nobis niſi vſum eorum quę ſunt in hoc mundo, non eſſe conceſſum, nullum autem ſtabile dominium. a Habentes autem alimenta & tegumenta, nihil vltra requirimus, ſed contenti eſſe volum⁹

e Qui

e Qui vero laxãtes habenas cupiditati, quærunt quomodocunque diuites fieri, plurimis ſe periculis exponunt, incidunt que in tentationes plurimas, quibus ad peccata varia ſolicitantur, & in laqueum diaboli, vt in peccatis irretiantur, et in multa deſyderia ſuperflua atque etiam ſaluti noxia, quę homines deducunt in mortem & damnationem æternam. f Eſt enim cupiditas diuitiarum, radix quædam, vnde ſolent omnis generis peccata pullulare, Cui cupiditati quidam obſequi volentes, eamque inſequentes aberrarũt à fide, & ſeipſos multis intricauerunt doloribus, propter auariciam. g Te autem oportet ô ſerue Dei, ab huiuſcemodi elõgari, atque omni ſtudio contraria perſequi, nempe iuſtitiam, pietatem, fidem rectam, charitatem, patientiam, manſuetudinem. h Viriliter agendum eſt certandumque tibi, in negocio fidei: & ſpem tene firmam vitæ æternæ, vt tandem eã comprehendas, i ad quã te haud dubie Deus vocauit, & propter quã conſequendam audacter prædicaſti veram Chriſtianæ fidei confeſſionem: non in angulo, ſed coram plurimis aſtantibus auditoribus, qui poſſint teſtificari de veritate confeſſionis tuæ. a Vt vero creſcat tibi ſalutaris obedientiæ meritum, et magis habeas impreſſum animo quod tui eſt officii, præcipio tibi, teſtem inuocans Deum, qui omnib⁹ dat vitam, et Chriſtum Ieſum, qui coram Pilato iudice aſſiſtens, confeſſus eſt bonam veritatis confeſſionem, & nõ negauit, dicens ſe eſſe et regem & verũ filium Dei, vt erat, nihil mortis periculo a veritate deuiãs. b Præcipio, inquam, tibi, vt cuſtodias mandatũ oẽ quod accepiſti per me a domino, ſic vt eius transgreſſione nec maculatus inueniaris in nouiſſimo, nec merito reprehenſibilis, vſq; ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. c Quẽ

e Nam qui volunt diuites fieri, incidũt in tentationem & in laqueum diaboli, et deſyderia multa inutilia & nociua que mergũt homines in interitum & perditionem.

f Radix enim omniũ malorum eſt cupiditas quam quidẽ appetẽtes, errauerũt a fide, & inſeruerunt ſe dolorib⁹ multis.

g Tu autẽ o homo Dei, hec fuge. Sectare vero iuſtitiam, pietatem, fidẽ, charitatem, patientiam, manſuetudinem.

h Certa bonum certamen fidei, & apprehende vitã eternã, i in qua vocatus es et confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus.

a Precipio tibi coram Deo, qui viuificat omnia, et Chriſto Ieſu, qui teſtimoniũ reddidit ſub Pontio Pilato, bonam confeſſionem,

b vt ſerues mandatum ſine macula, irreprehenſibile, vſq; in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti.

c Quẽ ſuis temporibus

bus oſtendet/ beat⁹ τ ſolus potens/ rex regum τ domin⁹ dominantium:

d qui ſol⁹ habet immortalitatē/ τ lucē habitat inacceſſibilē

e quem null⁹ hominū vidit/ ſed nec videre poteſt/ cui eſt honor τ imperium ſempiternum/ Amē.

f Diuitibus hui⁹ ſeculi precipe/ non ſublime ſapere/ neque ſperare in incerto diuitiarum:

g ſed in Deo viuo/ q̄ preſtat nobis oia abunde ad fruendū/

h bene agere/

i diuites fieri in bonis operibus/ facile tribuere/ cōmūicare/

a theſaurizare ſibi fundamentū bonū in futurū vt apprehendāt verā vitam.

b O Timothee/ depoſitū cuſtodi/ deuitās prophanas vocū nouitates/ τ oppoſitiones falſi nominis ſcientie/

c quā m quidam promittentes circa fidē exciderunt.

d Gratia tecū/ Amē

Finit Text⁹ por: Epiſtole ad Timotheū beati Pauli Apli.

Chriſtum ſiue quem Chriſti aduentum, ſuo tempore manifeſte demonſtrabit Deus, ſua eſſentia æternaliter beatus, & ſol⁹ per ſe potens, rex ſuper omnes reges, & ſuper oēs dominantes ipſe præcellentior, vniuerſalis omniū dominus: d qui ſolus habet ex ſua natura, vt ſit immortalis, qui eſt in maieſtate ſua ſic abſconditus, vt nemo poſſit ad ipſum perfecte comprehendendū accedere, e quē nemo hominū vidit vnq̄: imo nec videre poteſt in vita manens, oculis carnis, neq; oculis mentis cōprehendere poterit. Cui eſt honor & imperialis poteſtas in ſempiternū. Amen.

f Iis aūt qui ſunt in hoc mundo diuites, vt poſſint ſine peccato, & cū fructu animæ vti diuitiis, præcipe vt nō exaltētur, neq; ſuperbiant propter diuitias, neq; ſpē aut cor apponāt inſtabilitati diuitiarū: g ſed vt ſpē & cor apponant Deo viuo, qui largitur generi humano cūcta neceſſaria copioſe, ad refectionē & conſolationē neceſſitatis noſtræ. h Pręcipe, inq̄, vt ex ſuis diuitiis ſumāt ſibi materiā benefaciēdi, i vt ſtudeāt magis operibus bonis abūdare, vt faciles ſint in diſtribuēdo egētibus, ſint cōmunes atq; ſociales, pauperes nō aſpernātes, a congregātes ſibi cumulū bonorū operū, vt fundamentum, ſuper quo poſſit ædificari à Deo plenitudo gloriæ vt tandē aſſequantur verā & æterna vitā.

b O Timothee (iterū te moneo) depoſitū oē quod tibi Deus cōmendauit & credidit, diligenter cuſtodi, fugiēs prophanas vocū nouitates, quæ ſūt noua falſitatis dogmata cōficta, & oppoſitiones atq; obiectiones ſcientię mundanæ, quæ falſo nomē ſibi vſurpāt ſciētiæ, c quā nonnulli ſequentes atq; profitētes, a fide exciderūt. d Gratia tecū, Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Timotheum priorem beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPISTOLAM AD TIMOTHEUM POſteriorem beati Pauli Apoſtoli.

SCripſit Apoſtolus in carcere conſtitutus, imminente iam agone martyrii (vt videtur ex capite quarto) ſecundam hanc ad Timotheum epiſtolam. In qua primum commendata fidei eius ſynceritate, quæ & in auia illius & in matre eadem fuerat, admonet eundem, gratiam per impoſitionem manuum Epiſcopalium acceptam non negligere, propter ſpiritum ſanctum amoris, qui datus eſt nobis: neque teſtimonium erubeſcere confeſſionis Chriſti et Dei, qui nos ex vera ſua liberalitate et gratia, nullis noſtris præeuntibus meritis, ſua ſancta vocatione dignatus eſt: quæ quidem gratia ab æterno fuit pręordinata, ſed in tempore iſto nouiſſimo nunc primum fuit in opere exhibita, per Chriſti mortē deſtruentis, operationem, atque manifeſtata per Euangelii prædicationem, pro quo (cum ſit à Deo gentium ordinatus Apoſtolus) nihil pati erubeſcit, ſciens potentem eſſe ad remunerationem; illum pro quo laborat & patitur. Ipſum quoq; Timotheum monet, depoſitum cuſtodire, & recti dogmatis Chriſtiani formam tenere, eoque attentius, quod nunc in tribulationibus iſtis plurimi Aſianorum ſcandalizati, ab eo defeciſſent, quorum duos commemorat nominatim, Phygelum & Hermogenē. Oneſiphoro autem eiuſque familię, pro beneficiis, & olim & etiam nunc in captiuitate ſibi exhibitis, bona precatur apud Deū. Capite vero ſecundo, confortari eum iubet in gratia Dei, & quaſi militem bonum Chriſti, atque fidelem agricolam, ſtrenue agere, diligentemque eſſe iubet in negocio Chriſti, ſęcularibus omnibus abiectis negotiis: vt ſic & legitime certando coronā, & pro agricolatione fideli fructum percipiat æternæ retributionis. Quo autem magis corroboretur in ſpiritu Chriſti eum memorē eſſe iubet: qui per paſſionem ad reſurrectionis gloriam peruenire promeruit, iuxta Euangeliū ſuum quod prędicat, pro quo dura & grauia pati nihil formidat, propter electorum ſalutem: & quia ſi commorimur, conregnabimus, eo quod fidelis ſit dominus, qui ſeipſum negare non poteſt. Atque huiuſmodi, quæ ſunt vtilia docere præcipit, fugiendo contentiones verborum inutiles: vtque ſeipſum exhibeat coram Deo operatorem inconfuſibilē, hominum hęreticorum falſa dogmata deuitando, quæ vt cancer

cula ſeculoꝝ/ Amen

h Hoc preceptū cō mendo tibi fili Timothee ſecundum precedentes in te prophetias/

i vt milites in illꝭ bonā militiā/ habēs fidē ⁊ bonā cōſcientiā

a Quam quidā repellentes circa fidē naufragauerunt:

b ex quibus eſt Hymeneus et Alexander / quos tradidi Satane./ vt diſcant non blaſphemare.

TEXTUS. CA. Secundum.

a Obſecro igiť primum omnium/ fieri obſecrationes/ orationes poſtulationes gratiaꝝ actiones/ pro omnibus hominib⁹/

b pro regibus ⁊ oībus qui in ſublimitate conſtituti ſunt:

c vt quietā et tranquillā vitā agamus in omni pietate ⁊ caſtitate.

d Hoc enī bonū ⁊ acceptū/ coram ſaluatore noſtro Deo:

e qui omnes homines vult ſaluos fieri

us: ipſi reddamus omnem honorem, & cum claritate omnem gloriam in æternū, Amen. h Commendo tibi obſeruandum ò Timothee fili, hoc præceptum vnicum, vt iuxta teſtimonia Prophetarum quæ ſuper te prolata ſunt, priuſquam à me ordinareris in Epiſcopatus miniſterio, viriliter agas, verbo & exemplo illis optimis de te datis teſtimoniis, reſpondendo ac ſatiſfaciendo: i vt milites bonam militiam, viuaſque vitam bonam, fidem tenendo rectam, & conſcientiam ſynceram atque immaculatam. a Quam, ſiue fidem rectam, ſiue conſcientiam bonam, dum quidam repulerunt, in fide periclitati ſunt, & à fide exciderunt. b Ex quorum numero ſunt Alexander & Hymenæus, quos ego excommunicatos ab Eccleſia, Satanę poteſtati tradidi, in afflictionē carnis, vt doceantur nō blaſphemare, & fidei ſanæ nō aduerſari.

ELVCIDATIO CAP. II.

O a Bſecro igitur atque exhortor ante omnia vt fiāt deprecationes pro liberatione à malis, orationes pro conſequutione bonorum, interceſſiones pro aliorum conuerſione & ſalute, & gratiarū actiones pro acceptis bonis, idque pro omnibus hominibus. b Peculiariter tamen pro regibus & principibus, & qui in regiminis qualibet poteſtate ſunt conſtituti: quoniam ab his, pendet bonum plurimorum. c Futurum eſt enim, ſi illi orationibus noſtris cōuertantur, vt quietam in pace, & tranquillam à perſequutionibus vitam agamus in hoc mundo, ſine impedimento pietati vacantes, & vitæ puritati. d Hoc enim (nempe vt pro omnibus hominibus oremus) non ſolum malum eſt, neque Deo contrarium: ſed etiam Deo beneplacitum & gratum, e qui deſyderat quidem, quantum in ſe eſt, omnium ſalutem, & gratiam dat ſuffici-

entem

entem vniuerſis hominibus,qua valeant ſalutem conſequi ſi ipſi non deſint, nolentes Deo cooperari. f Et neminem excludit à veritatis cognitione,ſed deſiderat magis vt eum omnes agnoſcant, & in eum credant: quoniam omnes illuminat,venientes in hūc mundum. g Vnus eſt enim Deus,& vnꝰ eſt mediator inter deum & homines, homo Chriſtus Ieſus:qui vt pacem faceret inter deū & homines,tradidit ſemetipſum in redemptionis precium pro omnibus hominibus in vniuerſum,nullo excluſo. h Cuius Chriſti mediatoris,veritatis teſtimonium,confirmatum eſt & comprobatum ſuis temporibꝰ: Nimirum & ante Chriſti aduentum, per vmbras legis,& Prophetarum oracula, & poſt CHRISTI mortem per prædicationem Apoſtolorum, ſignaque ac prodigia ſpiritusſancti,ſermonem confirmantia.

f ꝛ ad agnitionē veritatis venire.

g Unus em̄ Deus ꝛ vnus mediator dei ꝛ hoim homo chriſtꝰ Jeſus qui dedit redēptionē ſemetipſū pro omnibus.

h Cuius teſtimoniū temporibus ſuis cō firmatum eſt.

i Ad cuius teſtimonii & Euangelii publicationem,ego conſtitutus ſum & ordinatus à Deo,præco atque Apoſtolus. a Veritatem hoc dicens,loquor puram ſine mendacio ego qui ſum doctor Gentium à Deo deputatus, vt illas inſtruam in fide & veritate non in vmbra aut obſeruantiis carnalibus. b Itaque, vt cœpi dicere in genere de oratione, ita ſpeciatim præſcribens,volo quantum ad viros vt ſine loci reſpectu, vbicunque fuerit oportunum,orare ſtudeant in ſpiritu & veritate,extendentes ad Deum patrem mētem & puram voluntatem, in pace ſine ira aut diſceptationibus,quæ orationis exauditionem impediunt. c Item & mulieres volo orare,decenti atque modeſto amictu veſtitas,componentes ſe honeſte atq; decenter ſalua verecundia & caſtitate:ne vel nimia nuditate in verecundiam vel nimio ornatu oſtentent prouocentq; laſciuiam. d Non in tortura criniū artificioſa,aut auro ſuperfluo

in quo poſitus ſum ego prædicator ꝛ apoſtolus.

a veritatem dico nō mentior doctor gentiū in fide ꝛ veritate

b Uolo ergo viros orare in omni loco.

leuātes puras manꝰ ſine ira ꝛ diſceptatione

c Similiter ꝛ mulieres in habitu ornato/cū verecūdia ꝛ ſobrietate ornātes ſe.

d ꝛ nō in tortis crinibus aut auro aut

margaritis/ vel veſte precioſa/

aut gemmis precioſis,aut veſtitu ſupra ſuum ſtatum nimium precioſo,aut alias quo modocunque curioſo & ſuperfluo ornatu:

e ſed quod decet mulieres / pmittentes pietatē p opa bona.

e ſed faciant quo ſuum ſtatū & bonas mulieres decet. prę ſe ferentes pietatem per bona opera,quemadmodum hæ curioſæ laſciuiam promittunt,atq; oſtentant,per ſuū ornatum ſuperfluum.

d Mulier in ſilētio diſcat/cū omni ſubiectione.

d Mulier in ſilentio et & quiete diſcat,agnoſcendo ſe ſubditam eſſe viro.

e Docere aūt mulieri non permitto/ neq; dominari in virum ſed eſſe in ſilentio.

Docere autem, non ei permitto in eccleſia,vel præſentia virorum fidelium,neque authoritatem ſibi dominii,vendicare in virum:ſed eas ſilere volo,& viris ſuis ſubiectas eſſe.Nam & natura hoc ipſum docet,

f Adā eñ prim⁹ format⁹ eſt deinde eua

f Adam eñ formatus eſt,antequam eſſet ſexus muliebris,deinde vero Eua de latere Adę formata eſt.propter eum in adiutorium.

g Et Adā nō eſt ſeduct⁹/mulier aūt ſeducta in preuaricatione fuit.

g Neq; prior fuit Adā ſeductus in trāſgreſſione,ſed ab Eua ſeductio radicitus atq; primitus orta fuit. Neque ſic fuit ſeductus Adā vt crederet verum eſſe ſerpentis mēdacium: Mulier autem à ſerpente perſuaſa., credidit ipſum vera loqui.

h Saluabitur aūt p filiorū generationē

h Habet autem,tametſi non doceat nec dominetur,etiam ipſa,quomodo ſaluari poſſit: nempe ſi filios generet eoſque educare curet, in timore Dei:

b ſi permanſerit in fide & dilectione & ſanctificatione/ cum ſobrietate.

b ſi modo ipſa permanſerit,atque eruditione bona(quantū poteſt)curauerit vt & filii permaneant in fide Chriſti,& dilectione,& ſanctitate,& puritate vitæ,atque ab omni luxu omnimoda continentia.

TEXTUS. CA. tertium.
a Fidelis ſermo.
b Si quis epiſcopatum deſyderat bonū opus deſiderat.

ELVCIDATIO CAPITIS tertii.

a Sermo fide dignus eſt quem loquimur & idubitatus. b Si quis officium epiſcopatus deſiderat, bonum ille hauddubie opus deſiderat quoniam ſuperintendere dominico gregi cum diligentia(quod eſt Epiſcopi officium

cium)bonũ opus eſt valde. c Oportet eñ Epiſcopum aut quemlibet ſacerdotem,eſſe ta lis vitæ:vt nihil grande aut infirmatorium, aduerſus ipſum iure ac merito poſſit obiici: d qui non niſi vnam habuerit à baptiſmo vxorem,ſobrium,morum grauitate ornatũ, prudentem in agendis,conuerſatione & aſpectu pudicum,hoſpitum ac peregrinorum ſuſceptorem,& pauperum prouiſorem , de bonis quæ habet ab eccleſia,ad hoſpitium atque pauperum vſum. e aptum qui dicere poſſit. f Non ſit autem vino multo deditus,neque percuſſor ſiue lingua,ſiue verbere,non contentionum amator, g non turpe ſectans lucrum aut auarus.Sit autem familiæ ſuæ (ſi quam habet)bonus rector. Si ſint ei filii , vt illos habeat ſuo regimini & imperio bene ſubditos,cum omni vitæ puritate. h Qui enim neſcit familiæ vni benè pꝛ eſſe,quomodo eccleſiæ curandæ ſufficiat , in qua tot ſunt tã diuerſarũ conditionum homines? i Neq; ſit recẽs baptizatus, vt mox à baptiſmo euehetur ad epiſcopatum,ſed volo moram interuenire inter baptiſmum & ordinationem in Epiſcopum: a ne forte ex hoc ſumens occaſionem ſuperbiendi, qui ſic ſubito promouetur,incidat in iudicium impiorum,partem cum ſuperbo dæmone accepturus. b Oportet inſuper,vt bonam opinionem de eius conuerſatione habeant etiam extranei & gentiles:ne ſi eius vita minus probata fuerit,per ſtat⁹ ſublimitatem,in laqueũ & tentationẽ ĩcidat diaboli. c Diaconos iiſdem oportet moribus eſſe ornatos,vt ſint & ipſi non plurium vxorum viri à baptiſmo, qui regant bene filios ſuos in bona ſubiectione,non duplices ſermone aut inſtabiles, non vini potatores,non lucrum quęrẽtes turpe: id eſt,vnde non oportet,aut quomodo non oportet, d plene ſcientes ſacramentum fi dei

c Opoꝛtet autem e piſcopum irreprehẽ ſibilem eſſe,

d vnius vxoꝛis virũ ſobꝛiũ, oꝛnatũ, pꝛudentem, pudicum, hoſpitalẽ,

e doctoꝛem,

f nõ vinolentũ, non pcuſſoꝛẽ, ſed modeſtum, nõ litigioſum,

g Non cupidum, ſed ſue domui bene ꝑpoſitum, filios habentem ſubditos, cũ omni caſtitate.

h Si q̃s aũt domui ſue ꝑeſſe neſcit, quo modo eccleſie dei diligentiam habebit?

i Non neophytum.

a Ne ĩ ſupbiã elat⁹,

iudiciũ incidat diaboli b Opoꝛtet aũt ⁊ illũ teſtimoniũ habere bonũ ab ijs q̃ foꝛis ſũt, vt nõ in opꝓbꝛium incidat, ⁊ in laqueum diaboli

c Diacones ſimiliter pudicos,

nõ bilingues, nõ multo vino deditos, nõ turpe lucrum ſectãtes,

d habentes miſteriũ

fidei in conſcientia pura.

e Et hi aūt ꝓbētur primum, ⁊ ſic miniſtrēt, nullū crimen habentes

f Mulieres ſimiliter pudicas, nō detrahē tes, ſobrias.

g fideles in oībus.

h Diacones ſint vnius vxoris viri,

i qui filiis ſuis bñ p̄ ſint ⁊ ſuis domibus

a Qui eñ bñ miniſtrauerint gradū bonū ſibi acquirent,

b ⁊ multā fiduciā in fide que eſt in Chriſto Ieſu.

c Hec tibi ſcribo fili Timothee, ſperans ad te venire cito.

d Si aūt tardauero vt ſcias quō opoꝛteat te in domo dei conuerſari

e que eſt eccleſia dei viui colūna ⁊ firmamentū veritatis.

f Et manifeſte magnū eſt pietatis ſacramentum,

g quod manifeſtum

dei ſuæ, illudq; tenentes ac cuſtodientes, cum vita bona & bona conſcientia. e Et hi priuſquam ordinentur, probentur: tam ſuper doctrina fidei quàm vitæ integritate, & ſi probati inueniantur, tum demum ordinentur, cum nihil aduerſus ipſos poſſit vllius momēti iuſtè obiici, quod ipſos ab ordinatione ꝓhibeat. f Mulieres item oportet eſſe pudicas aſpectu, & conuerſatione, nō detrahentes neque aliorum mores paſſim carpentes: ſed ſobrias atque vigilantes, g & in omnibus quæ audiunt vel quę acceperunt peragenda fideles. h In Diaconis (vt cœpi dicere) illud præcipue conſideretur, vt non bigami ſint: propter miniſterii ſui dignitatem, quod ſingularem requirit ſanctificationem. i Deinde illud etiam vt filios ſua negligentia non ſinant inobedientes fieri, & propriam familiam debite regant. Alioqui non apti erūt miniſterio ſuo. a Qui enim commiſſa ſibi miniſterialiter adimpleuerint, bonum locum apud Deum & magno merito ſibi comparabunt, & de orationis ſuæ gradu, bonum fructum referent: b & magnam merito fiduciam, tales habere poſſunt, propterea quod in fide Chriſti Ieſu, ſuum miniſterium ſibi ab illo commiſſum, fideliter adimpleuerint. c Hæc ita ſcribo ô fili Timothee, non quod deſperem ad te venire: d ſed ſi quomodocunque contingat me differre aduentum, vt ſcias interim quomodo ſit tibi conuerſandū in domo Dei: hoc eſt in eccleſia Dei viui, e quæ eſt columna & firmamētum, cui omnis veritas, & credendorum & agendorum innititur. Nam nec euangelicæ veritati crederetur, ſi non eccleſia tradidiſſet vt Euangelium credendum. f Et omnium confeſſione fideliumque concordi iudicio, mirabile eſt myſterium maxime charitatis Dei erga nos, ipſa Chriſti incarnatio: g quod myſterium

rium ſecundum carnem factum eſt manifeſtum, & per ſpiritus aduentum atq́ virtutem iuſtificatum, quod prius fuit vt ſtultitia reputatum angelis viſum eſt gentibus prædicatũ, mundus credidit, & ad patris gloriã aſſumptum eſt, quando Chriſtus modo mirabili aſcendit in dextram patris.

eſt in carne ⁊ iuſtificatũ eſt in ſpiritu/ apparuit angelis ꝑdicatũ eſt gentibus creditũ eſt in mũdo aſſũptũ eſt in gloꝛia

¶ ELVCIDATIO CAPI. Quarti

a S piritus vero prophetiæ illud & firmiter denunciat futurum vt in poſterioribus temporibus derelinquant fidem rectam quidam ex iis qui crediderãt, b qui fidem habebunt ſpiritus erroris, i. erroneorũ dogmatum ſibilatoribus, c & falſis doctrinis, quarum eſt diabolus author, qui eſt pater omnis mendacij, d quidam (inquam) eorum qui in ſua ficta & ſimulata ſanctitate prædicaturi ſunt falſorum dogmatum mendacia: e qui conſcientiam ſuam habebunt cauterio, hoc eſt, diaboli caractere notatam: quod eſt ſignum mentis obſtinatæ atq́ reprobæ, quo à filiis infidelitatis, & perditionis, diſtinguũtur filii ſalutis: f qui prohibebunt nuptias vt prorſus illicitas, ſub ſpecie eximię religionis, g. itẽq́ abſtinere à quibuſdam cibis, tanquã immũdis ꝑ ſe & illicitis ſuaptue natura vſui humano, h quos tamen deus in hunc vſũ creauit, vt vere fidelibus, & qui veritatem Euangelicę libertatis, plena fide cognouerint, liceat ſine peccato eos ſumere, eiſque vti cum gratiarum actione. i Omnis ſiquidem creatura Dei bona eſt per ſe, nec de ſe quicquam eſt immundum. Et nullus cibus, quaſi natura immundus, eſt abiiciendus aut fugiendus, modo cum gratiarum actione cõdigna ſumatur. a Sanctificatur enim oĩs cibus

TEXTUS. CAP. quartũ.

a Spiritus aũt manifeſte dicit/ q̃ꝛ in nouiſſimis tꝑib᷒ diſcedant quidam a fide/ b attendentes ſpiritibus erroꝛis/

c ⁊ doctrinis demonioꝛum/

d i hipochꝛiſi loquẽtium mendacium/ e ⁊ cauteriatã habẽtiũ ſuã conſcientiã.

f ꝓhibẽtiũ nubere

g abſtinere a cibis/

h quos de᷒ creauit ad ꝑcipiẽdũ/ cũ gratiarũ actiõe/ fidelib᷒ ⁊ iis qui cognouerũt veritatem.

i Qꝛ ois creatura dei bona eſt/ ⁊ nihil reijciẽdum/ quod cũ gratiarum actione percipitur.

a Sanctificatur eñ

per verbũ dei/ ⁊ orationem.

b Hec proponens fratribus/,

bon⁹ eris miniſter xpi Jeſu.

c enutritus verbis ſi dei ⁊ bone doctrine quam aſſequut⁹ es.

d Ineptas aũt ⁊ aniles fabulas deuita.

e Exerce aũt teipſũ ad pietatem.

f Nã corporalis exercitatio/

g pietas aũt ad oĩa vtilis eſt/ promiſſionem hãbẽs vite que nunc eſt/ ⁊ future.

h Fidelis ſermo ⁊ oĩ acceptione dignus.

i In hoc ei laboram⁹ ⁊ maledicimur/ qꝛ ſperamus in deũ viuum/

a qui ẽ ſaluator omnium hominum/

b maxime fidelium/

cibus (vt non polluatur eum manducans) per orationem & benedictionem. quæ eſt ꝑ verbum dei, quod ſanctificat omnia. Qui em ſine oratione, benedictione, & gratiarumactione percipiunt dona Dei: polluunt iſti ſuo abuſu ſeipſos, eo quod donis Dei, modis non debitis, male vtuntur. Cibus autem per ſeſe neminem polluit. Hæc atq; huiuſmodi, quæ ſolidam habent veritatem, fidelibus ſi propo ſueris, per verbum prędicationis atq; doctrinæ, comprobaberis bonus & fidelis miniſter Chriſti Ieſu. c qui ab infantia inſtitutus es in ſacris literis, veram fidem continentibus, atque doctrinam veram, quam tu ſemper, ſicuti ſectatus es auide, ita & vere aſſecutus es. d Impias autem, atque prophanas in fidelium ſiue etiam ſuperfluas, & ridiculas, fabuloſaſque doctrinas ne ſecteris. e Exercitare autem ſedulo ſ in ſtudiis atque operibus pietatis, vt illam perfecte conſequaris. f Nam corporalis exercitatio, licet ſimul etiam bona ſit, tamen ad modicum inducit: id eſt, ad corporis edomationẽ, vt ſpiritui nõ fiat repugnans. g Pietas vero qua interius deus colitur & poſſidetur, modis omnib⁹ omnem habet vtilitatem: pro qua re promittitur, & in præſẽti vita gratia Dei; animam viuificans, & in futuro vita gloriæ ſempiterna. h Fide dignus eſt ſermo ille quem de pietate modo diximus, & omni acceptione digniſſimus. i Nam & noſipſi propter pietatis amorem, & labores perpetimur, & hominum conuicia: propterea quod ſperemus & credamus in deum viuum, a quem ſcimus eſſe omnium hominum, quantum quidem ex ipſo eſt, ſaluatorem: cuius paſſionis virtus ſufficiens foret ad omnium peccata tollenda, omneſque vita donandos. b Tamen peculiariter eſt fidelium ſaluator, ad quos ſaluationis eius effectus deueniet à quo

erunt

erunt increduli alieni. c Hæc atque huiuſ modi ſunt, quæ te oportet cum imperio & authoritate denunciare, atque docere. d Vide autem, vt ſic probata ſit conuerſatio tua, & doctrina tam efficax, vt nemo te propter ætatem adoleſcentiæ contemnendum ducat. e Debes enim te exhibere aliis, in exemplum & formam bene viuendi, tam in verbo quàm in conuerſatione in charitatis operibus, in ſpiritus virtute, in fidei ſynceritate, atque in omni vitę puritate: vt ſuppleat perfectio vitæ, quod deeſt ætati. f Donec ad te veniam, vacabis, partim lectiōi ſcripturarum ſanctarum, partim exhortationi & doctrinæ. g Ne permittas ocioſum eſſe talentum tuum. & donum quod à deo acceſpiſti per impoſitionem manuum Epiſcopalium, quas tibi authoritate Epiſcopali impoſui, ad conſecrationem atteſtantibus iis quibus prophetiæ donum inerat in Eccleſia, te ordinatione dignum, & fidelem fore miniſtrum: h Hæc tibi ſunt meditanda, vt in illis exerciteris: his tibi eſt inſiſtendum, vt tuus profectus fiat omnibus manifeſtus, quoniam in exemplū poſitus es. i Attende em̄ primum tibi, vt teipſum in vita bene componas deinde, vt cæteros doceas. a Atque in his diligenter permaneto. Hoc enim faciens, & tibi ipſi, & auditoribus ſalutē cō parabis.

c Precipe hec et doce.
d Nemo adoleſcētiā tuam contemnat:
e Sed eſto exemplū fideliū in verbo in cōuerſatione in charitate in fide in caſtitate.
f Dū venio attēde lectioni exhortationi et doctrine.
g Noli negligere gratiā que in te eſt que data eſt tibi per prophetiam cū īpoſitione manuum preſbiteri.
h Hec meditare in his eſto vt profect⁹ tu⁹ manifeſtus ſit oib⁹.
i Attende ei tibi et doctrine inſta illis
a Hoc ei faciēs et te ipſū ſaluū facies et eos qui te audiunt.

ELVCIDATIO CAPITIS quinti.

a Eniores, ſi admonendi erunt aut corrigendi, non feries acrioribus objurgationibus, ſed propter ætatis reuerētiam, magis vt patres cum mā ſuetudīe obſecrabis: niſi aliud forte mereatur eorum inueterata nequitia, aut obſtinata peruerſitas. b Iuniores vt fratres adhortaberis. Et mulieres quidem grandæuas, vt matres: Adoleſcentiores autem, vt ſoro

TEXTUS. CA. Quintum.

a Seniorē ne increpaueris ſed obſecra vt patrem.
b Iuuenes vt frēs an⁹ vt matres iuuēculas vt ſorores in oi caſtitate.

eligatur digna Eccleſiaſtica ſuſtentatione: primũ proſpiciatur, ne ſit infra annum ſexageſimum, deinde perquiratur diligenter, an conuerſatio eius digna ſit beneficio Eccleſię Id autem poterit cognoſci ex conuerſatione priſtina: c Nempe ſi vxor fuerit vnius tantum viri, vt amore continentiæ ſecundas nuptias reſpuerit, ſi teſtimonium habeat de bona conuerſatione, ab iis cum quibus ipſa eſt conuerſata, d ſi filios ſuos comprobatur recte educaſſe, in timore & diſciplina domini, e ſi ſolita eſt hoſpitio ſanctos & fideles recipere, ſi ſanctorum pedes lauare aduentationum, aut alia id genus hoſpitalitatis ac benignitatis obſequia, ſtuduit exercere, f ſi pro virili tribulatis ſtuduit, vel re vel miniſterio, ſuccurrere, ſi denique oĩ operi bono fuerit aſſidue intenta. g Viduas aũt quæ & ætate fuerint, & morum inconſtantia, leuitateq; animi adoleſcentiores, deuitabis, renuens huiuſmodi ad eccleſiaſticam ſuſtentationem, & vidualem profeſſionem recipere. In nonnullis enim iam expertum eſt, non expedire, vt illæ in quibus iuuenilis adhuc feruor ineſt libidinis, & morum leuitas ad ocium recipiãtur Eccleſię. h Nam poſt quã cœperint, prę delitiis & ocio, aduerſ⁹ chriſtum laſciuire: hoc eſt, profeſſionis ſuæ pœnitentiam habere, & ſponſi Chriſti tædere: tũ rurſum deſyderent nuptias, quas prius per profeſſionem viduitatis deuouerant, i ob noxiæ hac de cauſa damnationi ęternæ: quoniam primam fidem, qua Chriſto ſe ſponſo deuouerant, ruperunt, quærentes ſecundas nuptias. a Inſuper etiam in ocio viuentes eo quod eccleſiæ opibus enutiantur, cum orationi deberent inſiſtere, ſtudent circumire per domos aliorum: b non ſolum ocioſæ, ſed verbis etiam ſuperfluis abundantes, & curioſe omnia perquirentes; loquẽtes ſæpiꝰ quę

nõ minus ſexaginta annorum,

c que fuerit vni⁹ viri vxor, in operib⁹ bonis teſtimonium habens:

d ſi filios educauerit,

e hoſpitio recepit, ſi ſãctorũ pedes lauit

f ſi tribulationem patientibus ſubminiſtrauit ſi oẽ opus bonũ ſequuta eſt

g Adoleſcentiores aũt viduas deuita.

h Cũ eñ luxuriate fuerint in xpo nubere volunt,

i habẽtes dãnationẽ, qz primã fidem irritam fecerunt.

a Simul aũt, & ocioſe diſcũt circuire domos:

b nõ ſolũ ocioſe, ſz & verboſe & curioſe, loquẽtes q̃ nõ oportet

quæ loqui non decet, vt puta vel detractoria, vel ſæcularia, quæ illarum conditio non patitur.

c Uolo aũt iuniores nubere, filios pcreare, matresfamilias eſſe.

c Ob hæc deuitanda, permitto quidem & magis volo, vt nubant iuniores, in quibus viget vis iſta libidinis, & morum leuitas, vtque filios procreent, & familiam curent, cum diligentia:

d nullã occaſionem dare aduerſario, maledicti gratia.

d vt ſic ocio excluſo ſuis rebus vacantes auferant aduerſariis omnem occaſionem maledicendi, ſiue male loquendi. Iſtud autem permitto & magis volo. propter euitandum grande malum, quod in aliquibus perſenſi,

e Iã eĩ quedã cõuerſe ſũt retro, poſt Satanam.

e Iam enim quædã auerſę à Chriſto, hac de cauſa ſequuntur diaboli conſilia, vt ſuis deſideriis ſatiſfaciant. Et quanquam ſupra diximus, viduas vere viduas Eccleſiæ opibus ſuſtentandas:

f Si quis fidelis hꝫ viduas ſubminiſtret illis vt nõ grauetur eccleſia: vt ijs que vere vidue ſunt ſufficiat:

f tamen fideles habentes viduas in domo vel familia ſua, ad quas obligentur & ſufficiant ſuſtentandas, ſubminiſtrent earum neceſſitati, vt non oneretur nimium Eccleſia, in alendis iis quæ merito deberent & poſſent aliunde ſuſtentari: vt ſatis ſit, vnde prouideatur iis quæ ſunt penitus viduę, & prorſus relictæ, omni adiutorio humano carentes.

g Qui bene p̃ſũt p̃ſbyteri, duplici honore digni habeãtur,

g Preſbyteros, qui ſuæ prælationis officiũ adminiſtrant vt debent, oportet duplici honore afficere: non modo reuerentiæ ſigna p̃tendendo, ſed etiam præbendo neceſſaria.

h maxime qui, laborant in verbo & doctrina. Dicit eĩ ſcriptura: Nõ alligabis os boui trituranti: Et dignus eſt operarius mercede ſua.

h Peculiarius autem hoc illi promerentur qui laborant in verbo dei, alios docendo iuxta veteris ſcripturæ ſententiam, quæ laboranti boui iubet non denegari victus neceſſaria. Et iuxta Chriſti verbũ dignꝰ eſt omnis operarius mercede ſua.

i aduerſus preſbyterum accuſationẽ noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus. a Peccantes corã oibꝰ argue vt & ceteri timorem habeant.

i Aduerſus preſbyterũ, noli fac accuſationẽ recipere, niſi duobus aut tribus teſtibus accuſatio confirmetur a Peccantes obſtinate in malitia ſua, qui priuatam correctionem parui æſtimant, aut publicis maculatos peccatis, per quos ſcandalizari poſſunt alii, argue in conſpectu omniũ

vt cęteri timeant

vt cæteri timeant,& qui in iiſdem ſunt peccatis,vt pœniteant,& qui in iiſdem non ſũt, vt caueant diligentius,ne in ea incidant. b Præcipio tibi, teſtem inuocans Deum patrẽ, & Chriſtum filium eius,& ſanctos Angelos eius: vt hæc quæ pręcepi tibi cuſtodias, ſine debita & diligenti diiudicatione præuia nihil faciendo,aut definiendo,ſic vt in alteram partem,omiſſa iuſtitia deflectas,propter partiales ſolicitationes. c Nemini cito manus impoſueris,vel ad ordinandum,vel ad abſoluendum,vel ad condemnandum,antequam idoneitas aut cauſa fuerit bene perſpecta. d Alioqui facile particeps eris alienorum peccatorum. e Te ipſum ſtude in omnibus purum ſeruare & immaculatum. f Noli amplius aquam bibere,ſed modico vino vtere, propter ſtomachi tui debilitatem, & continuam malã valetudinem tuam quam pateris. g Quorundam hominum peccata, per ſe præmanifeſta ſunt, vt ſecundum ea facile poſſit iudicari,digni ſint an indigni, rei aut innocentes,abſoluẽdi aut puniendi. h Quorundam vero peccata, latent quidem nunc, ſed in futuro patebunt: de quibꝰ licet nõ poſſit humanum iudicium iudicare, Dei tamen iudicium illa iudicabit. i Similiter eſt in bonis operibus.Quorundam enim bona opera, ſunt etiã nunc manifeſta hominibus,& quæ aliter ſe habent(id eſt,quæ nunc latent) nihilominus ſuo tempore,in iudicio Dei erũt manifeſta,& latere non poterunt.

b Teſtor corã Deo ⁊ Chriſto Jeſu/ ⁊ electis angelis eius/ vt hec cuſtodias ſine preiudicio nihil faciens in alteram partez declinando/

c Manus cito nemini impoſueris.

d Neq; communicaueris pctis alienis.

e Teipſum caſtum cuſtodi.

f Noli adhuc aquã bibere/ ſʒ modico vino vtere ꝓpter ſtomachũ tuũ/ ⁊ frequẽtes tuas ĩfirmitates

g Quorundam hominum peccata manifeſta ſũt/ precedẽtia ad iudicium.

h Quorundam autem ⁊ ſubſequũtur.

i Similiter ⁊ facta bona manifeſta ſũt/ ⁊ q̃ aliter ſe habent/ abſcondi nõ poſſũt.

ELVCIDATIO CAP. VI.

a Serui qui ſeruitutis iugo ſunt aſtricti, temporales ſuos dominos, tametſi infideles,habeãt ex animo in omni honore, b ne nomẽ domini & doctrina Chriſtiana ſuſtineat calumniam, ſi viderint domini,prætextu Chriſtianitatis, à ſeruis ſuis ſe contemni. c Qui autem habent dominos ſimi-

TEXTUS. CA. Sextum.

a Quicunq; ſũt ſub iugo ſerui/ dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur

b ne nomẽ dñi ⁊ doctrina blaſphemet.

c Qui aũt fideles ha

bent dominos / non contēnant: quia fratres ſunt/
d ſed magis ſeruiāt quia fideles ſunt et dilecti/
e quia beneficij participes ſunt.
f Hec doce/ ⁊ exhortare.
g Si quis contrariū docet ⁊ non acquieſcit ſanis ſermonib⁹ domini noſtri Jeſu Chriſti/ ⁊ ei que ſecundum pietatē eſt/ doctrine/ ſuperbus eſt/ nihil ſciens/
h ſed languens circa queſtiones ⁊ pugnas verborum.
i Ex quibus oriunt inuidie/ contentiones/ blaſphemie/ ſuſpitiones male/ ꝯflictationes hominum mente corruptorum ⁊ qui a veritate priuati ſunt/
a exiſtimantiū queſtum eſſe pietatem.
b Eſt autem queſt⁹ magnus/ pietas cum ſufficientia.
c Nihil enim intulimus in hunc mundum/ haud dubium/ q2 nec auferre quid poſſumus.
d Habētes aūt alimēta ⁊ qb⁹ tegamur his contenti ſimus.

ſimiliter Chriſtianos: ne ideo putent contemnendos, minuſque reuerendos, quia fratres ſunt in Chriſto: d ſed eo magis ſeruiant eis, quo fideles ſunt, & merito diligendi: e quoniam ſerui dominorum ſuorū beneficia percipiunt, à quibus neceſſaria ſuſcipiunt. f Hæc facienda & obſeruanda doce, atque vt faciant opere, exhortare. g Si quis contrarium docet, & ſanis veriſq; ſermonib⁹, quos ego tanquam à domino noſtro Ieſu Chriſto ſum eloquutus, & doctrinæ Chriſtianæ quę eſt doctrina ſecundum pietatem (fidei innitens non rationibus) neque credit neque obtemperat: hic ſuperbia inflatus eſt, nihil vere ſciens, quoniam modum ſciendi ignorat: h ſed totus lāguidus, hæret circa quęſtiōes malas, de omnibus dubitans, & circa verboſas lites, & contentioſas diſputationes. i Ex quibus exoriuntur inuidię aduerſum defenſores pietatis, & in ore contentio, non nunquam & aperta conuitia, & frequenter ſuſpitiones malæ aduerſus bonos, & prauæ conflictationes infectiuę auditorum: quibus agunt homines illi mente penitus corrupti, qui veritatem perdiderunt, a qui pietatem reputant quæſtum eſſe, ex pietatis ſimulatione, quæſtui & lucro, vel pecunię vel vanæ glorię vacantes, Atque illud (nempe quæſtum eſſe pietatem) vtcunque verū eſt, ſed non quomodo ipſi exiſtimant. b Eſt enim magnum lucrum & pro maximis diuitiis, vera pietas, contenta iis quæ ſufficiant neceſſitati. c Nam de ſuperfluis quid curandum eſt? Nihil in hunc mundū intulim⁹: ſine dubio neque aliquid inde nobiſcum auferemus. vnde patet, nobis niſi vſum eorum quę ſunt in hoc mundo, non eſſe conceſſum, nullum autem ſtabile dominium. a Habentes autem alimenta & tegumenta, nihil vltra requirimus, ſed contenti eſſe volum⁹

e Qui

e Qui vero laxãtes habenas cupiditati, quæ runt quomodocunque diuites fieri, plurimis ſe periculis exponunt, inciduntque in tentationes plurimas, quibus ad peccata varia ſollicitantur, & in laqueum diaboli, vt in peccatis irretiantur, et in multa deſyderia ſuperflua atque etiam ſaluti noxia, quę homines deducunt in mortem & damnationem æternam. f Eſt enim cupiditas diuitiarum, radix quædam, vnde ſolent omnis generis peccata pullulare, Cui cupiditati quidam obſequi volentes, eamque inſequentes aberrarũt à fide, & ſeipſos multis intricauerunt doloribus, propter auariciam. g Te autem oportet ô ſerue Dei, ab huiuſcemodi elõgari, atque omni ſtudio contraria perſequi, nempe iuſtitiam, pietatem, fidem rectam, charitatem, patientiam, manſuetudinem. h Viriliter agendum eſt certandumque tibi, in negocio fidei: & ſpem tene firmam vitæ æternæ, vt tandem eã comprehendas, i ad quã te haud dubie Deus vocauit, & propter quã conſequendam audacter prædicaſti veram Chriſtianæ fidei confeſſionem: non in angulo, ſed coram plurimis aſtantibus auditoribus, qui poſſint teſtificari de veritate confeſſionis tuæ. a Vt vero creſcat tibi ſalutaris obedientiæ meritum, et magis habeas impreſſum animo quod tui eſt officii, præcipio tibi, teſtem inuocans Deum, qui omnib⁹ dat vitam, et Chriſtum Ieſum, qui coram Pilato iudice aſſiſtens, confeſſus eſt bonam veritatis confeſſionem, & nõ negauit, dicens ſe eſſe et regem & verũ filium Dei, vt erat, nihil mortis periculo a veritate deuiãs. b Præcipio, inquam, tibi, vt cuſtodias mandatũ oẽ quod accepiſti per me a domino, ſic vt eius tranſgreſſione nec maculatus inueniaris in nouiſſimo, nec merito reprehenſibilis, vſq; ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. c Quẽ

e Nam qui volunt diuites fieri, incidũt in tentationem ⁊ in laqueum diaboli, et deſyderia multa inutilia ⁊ nociua que mergũt homines in interitum ⁊ perditionem.

f Radix enim omniũ malorum eſt cupiditas quam quidẽ appetẽtes, errauerũt a fide, ⁊ inſeruerunt ſe doloribꝰ multis.

g Tu autẽ o homo Dei, hec fuge. Sectare vero iuſtitiam, pietatem, fidez, charitatem, patientiam, manſuetudinem.

h Certa bonum certamen fidei, ⁊ apprehende vitã eternã, i in qua vocatus es et confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus.

a Precipio tibi coram Deo, qui viuificat omnia, et Chriſto Jeſu, qui teſtimoniũ reddidit ſub Põtio Pilato, bonam confeſſionem,

b vt ſerues mandatum ſine macula, irreprehenſibile, vſq; in aduentum domini noſtri Jeſu Chriſti.

c Quẽ ſuis tempori

bus oſtendet/ beatꝰ ⁊ ſolus potens/ rex regum ⁊ dominꝰ dominantium:

d qui ſolꝰ habet immortalitatē/ ⁊ lucē habitat inacceſſibilē

e quem nullꝰ hominū vidit/ ſed nec videre poteſt / cui eſt honoꝛ ⁊ imperium ſempiternum/ Amē.

f Diuitibus huiꝰ ſeculi pꝛecipe/ non ſublime ſapere/ neque ſperare in incerto diuitiarum:

g ſed in Deo viuo/ q̄ pꝛeſtat nobis oia abunde ad fruendū/

h bene agere/

i diuites fieri in bonis operibus/ facile tribuere/ ꝯmūicare/

a theſaurizare ſibi fundamentū bonū in futurū vt appꝛehendāt verā vitam.

b O Timothee/ depoſitū cuſtodi/ deuitās pꝛophanas vocū nouitates/ ⁊ oppoſitiones falſi nominis ſcientie/

c quam quidam pꝛomittentes circa fidē exciderunt.

d Gratia tecū/ Amē.

Finit Textꝰ poꝛ Epiſtole ad Timotheū beati Pauli Apli.

Chriſtum ſiue quem Chriſti aduentum, ſuo tempore manifeſte demonſtrabit Deus, ſua eſſentia æternaliter beatus, & ſolꝰ per ſe potens, rex ſuper omnes reges, & ſuper oēs dominantes ipſe præcellentior, vniuerſalis omniū dominus: d qui ſolus habet ex ſua natura, vt ſit immortalis, qui eſt in maieſtate ſua ſic abſconditus, vt nemo poſſit ad ipſum perfecte comprehendendū accedere, e quē nemo hominū vidit vnq̄: imo nec videre poteſt in vita manens, oculis carnis, neq; oculis mentis cōprehendere poterit. Cui eſt honor & imperialis poteſtas in ſempiternū. Amen. f Iis aūt qui ſunt in hoc mundo diuites, vt poſſint ſine peccato, & cū fructu animæ vti diuitiis, præcipe vt nō exaltētur, neq; ſuperbiant propter diuitias, neq; ſpē aut cor apponāt inſtabilitati diuitiarū: g ſed vt ſpē & cor apponant Deo viuo, qui largitur generi humano cūcta neceſſaria copioſe, ad refectionē & conſolationē neceſſitatis noſtræ. h Pręcipe, inq̄, vt ex ſuis diuitiis ſumāt ſibi materiā benefaciēdi, i vt ſtudeāt magis operibus bonis abūdare, vt faciles ſint in diſtribuēdo egētibus, ſint cōmunes atq; ſociales, pauperes nō aſpernātes, a congregātes ſibi cumulū bonorū operū, vt fundamentum, ſuper quo poſſit ædificari à Deo plenitudo gloriæ vt tandē aſſequantur verā & æterna vitā. b O Timothee (iterū te moneo) depoſitū oē quod tibi Deus cōmendauit & credidit, diligenter cuſtodi, fugiēs prophanas vocū nouitates, quæ ſūt noua falſitatis dogmata cōficta, & oppoſitiones atq; obiectiones ſcientię mundanæ, quæ falſo nomē ſibi vſurpāt ſciētiæ, c quā nonnulli ſequentes atq; profitētes, a fide exciderūt. d Gratia tecū, Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Timotheum priorem beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPISTOLAM AD TIMOTHEUM poſteriorem beati Pauli Apoſtoli.

SCripſit Apoſtolus in carcere conſtitutus,imminente iam agone martyrii(vt videtur ex capite quarto) ſecundam hanc ad Timotheum epiſtolam. In qua primum commendata fidei eius ſynceritate, quæ & in auia illius & in matre eadem fuerat,admonet eundem,gratiam per impoſitionem manuum Epiſcopalium acceptam non negligere,propter ſpiritum ſanctum amoris,qui datus eſt nobis: neque teſtimonium erubeſcere confeſſionis Chriſti et Dei,qui nos ex vera ſua liberalitate et gratia,nullis noſtris præeuntibus meritis , ſua ſancta vocatione dignatus eſt:quæ quidem gratia ab æterno fuit prędordinata,ſed in tempore iſto nouiſſimo nunc primum fuit in opere exhibita,per Chriſti mortē deſtruentis , operationem , atque manifeſtata per Euangelii prædicationem,pro quo(cum ſit à Deo gentium ordinatus Apoſtolus)nihil pati erubeſcit , ſciens potentem eſſe ad remunerationem;illum pro quo laborat & patitur. Ipſum quoque Timotheum monet,depoſitum cuſtodire,& recti dogmatis Chriſtiani formam tenere,eoque attentius, quod nunc in tribulationibus iſtis plurimi Aſianorum ſcandalizati,ab eo defeciſſent,quorum duos commemorat nominatim,Phygelum & Hermogenē. Oneſiphoro autem eiuſque familię,pro beneficiis,& olim & etiam nunc in captiuitate ſibi exhibitis, bona precatur apud Deū. Capite vero ſecundo,confortari eum iubet in gratia Dei, & quaſi militem bonum Chriſti,atque fidelem agricolam, ſtrenue agere,diligentemque eſſe iubet in negocio Chriſti, ſęcularibus omnibus abiectis negotiis:vt ſic & legitime certando coronā,& pro agricolatione fideli fructum percipiat æternæ retributionis. Quo autem magis corroboretur in ſpiritu Chriſti eum memorē eſſe iubet: qui per paſſionem ad reſurrectionis gloriam peruenire promeruit,iuxta Euangeliū ſuum quod prędicat,pro quo dura & grauia pati nihil formidat,propter electorum ſalutem:& quia ſi commorimur,conregnabimus, eo quod fidelis ſit dominus,qui ſeipſum negare non poteſt.Atque huiuſmodi, quæ ſunt vtilia docere præcipit,fugiendo contentiones verborum inutiles: vtque ſeipſum exhibeat coram Deo operatorem inconfuſibilē, hominum hęreticorum falſa dogmata deuitando,quæ vt cancer

ſerpunt ad impietatem promouendam. Firmum tamen ſtare dicit fundamentum ſanctæ Chriſtianæ fidei, diuina prouidentia et liberi arbitrii cooperatione obſignatum: quanquam nonnulli reperiantur minus probati & minus integri in Eccleſia, quomodo in magna domo etiam vilia ſunt vaſcula, lignea & fictilia. Spē tamen dat etiam huiuſmodi, vt ſe emundando fieri poſſint vaſa honoris, & domino ſanctificata. Iterumque monet diſcipulum, vt quæ virtutis ſunt ſtudioſe ſectetur, iuuenilia fugiens deſyderia, ſtultaſque ac ineruditas quæſtiones, ex quibus non niſi lites oriuntur: quæ ſeruo Dei non competunt, ſed magis manſuetudo & erga errantes bona inſtructio, & patiens correptio, ſi forte ad pœnitentiam eos queat ex diaboli laqueis educere. Capite autem tertio de iiſdem, de quibus in priori epiſtola dixerat, venturis ſeductoribus, ſermonem replicat, eorum hypocriſim et malitiam egregie deſcribens: quos, eo quod veritati reſiſtent, aſſerit confundendos, quomodo olim magi Pharaonis veritati reſiſtentes, confuſi ſunt. Ipſum vero Timotheum, ſuam doctrinam & inſtitutionem morum aſſequutum, ad paſſiones quales ipſe pro Chriſto pertulit Iconii et Lyſtris & pleriſque aliis in locis, hortatur: vtq; obſtinatis in ſua obſtinatione relictis, ipſe in iis quæ credidit permaneat, quorū veritatē ex ſacris literis, quas à puero didicit, poſſit habere compertam. Cuius occaſione, ſcripturæ ſanctæ multimodam vtilitatem, commemorat. Quarto autem capitulo, coram Deo illū obteſtatur: vt opportune, importune, arguat, obſecret, & omni inſtet diligentia, dum tempus eſt priuſquam illa nouiſſima tempora prędicta adueniant: quando non veritatē, ſed placentia audire volent ſæculi illius homines: ſuique agonis, curſ⁹, & militiæ finem prædicens, hortatur ſuo exemplo diſcipulum, vt ad coronam feſtinet, quam iuſtus iudex omnib⁹ diligeutibus ſe eſt redditurus. Poſt hoc eum ad ſe quantotius venire iubens ante hyemen, & alia quædā familiaria de diuerſis diſcipulis, quos ad diuerſa loca dimiſit, ac de Alexandri ærarii malis machinationibus, & ſolius Dei in ſua defenſione aſſiſtentia, per quā ſe gloriatur liberatum omni opere malo, & ſaluandum per corporis mortem, palma martirii in regnum cœleſte, pertractat. Atq; ita adiunctis familiaribus nōnullis ſalutationib⁹, terminat epiſtolā.

Finit Argumentum.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD TIMOTHEum poſteriorem Beati Pauli Apoſtoli.

TEXTVS Epiſtolæ ad Timotheum poſterioris beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO, capitis primi.

Pa Aulus Apoſtolus Ieſu Chriſti ex diuina voluntate, ad Euangelizandū vitam æternam, fidelibꝰ repromiſſam in Chriſto Ieſu, ſcribit Timotheo filio vere dilecto. b Sit tibi gratia, & miſericordia & pax à Deo patre, & chriſto Ieſu domino noſtro. c Gratias ago Deo meo, cui quemadmodum progenitores mei ſeruierunt, ita & ego ſeruio in conſcientia pura: quod indeſinenter ſim tui memor in orationibus meis aſſidue, pariter deſiderans & te in carne videre, dum in memoriam veniunt mihi lachrimæ tuæ, quas à te abſcedens, propter nimiam mei dilectionem, te conſpexi effundere: e vt neceſſe ſit impleri gaudio, quoties ex iſtis tuis lachrymis recordor illam integram & non ſimulatam fidem quam in Chriſto habes, f quæ etiam prius in auia tua Loide & matre tua Eunice firma fuit, Neq; dubito quin & in te nūc eadē ſic habitet. f Propter quam cauſam, commonefaciēs admoneo te, vt donū illud & munus Apoſtolicum, quod per impoſitionē manuum mearum ſuſcepiſti, nō ſinas extingui ocio aut negligētia, ſed per diligēs exercitiū & ſedulū, reſuſcita atq;

TEXTVS. CA. primum.

Pa Aulꝰ Apoſtolꝰ Jeſu xp̄i per volūtatē dei, ſecundū promiſſionē vite que eſt in Chriſto Jeſu, Timotheo chariſſimo filio.
b Gratia & miā & pax a deo patre noſtro, & xp̄o Jeſu dn̄o nr̄o
c Gratias ago Deo meo cui ſeruio a progenitoribus meis in conſciētia pura qđ ſine itermiſſione habeā tui memoriā in orationibꝰ meis nocte & die deſiderās te videre, memor lachrymarum tuarū. d vt gaudio implear recordationem accipiens eiꝰ fidei que eſt in te non ficta, e que habitauit primū in auia tua Loide & matre tua Eunice, certus ſū autē qđ & in te. f Propter quā cauſā admoneo te, vt reſuſcites gratiā dei que eſt in te p impoſitionē manuum mearum.

innoua,vt quotidianis creſcas profectibus.

g Nõ enĩ dedit nob; deus ſpm̃ timoris ſed virtutis ⁊ dile= ctiõis ⁊ ſobrietatis.

g Spiritus enim ille quem nobis dedit deus non eſt talis: vt timidos nos aut tardos, vel ef ficiat, vel eſſe ſinat: ſed ipſe eſt ſpiritus virtu tis, qui nos robuſtos faciat, vt nihil formide mus aduerſi: per quem & dilectionem con= ſequimur, & ſobrietatem, quæ eſt debita in omnibus temperantia.

h Noli erubeſcere teſtimonium dñi no ſtri neq; me vinctuз eius.

h Tali igitur ſpiritus virtute confortatus, ne erubeſcas ſacte fidei Chriſtianę confeſſionem, neque te pudeat ca ptiuitatis meę, quæ magis tibi eſt gloriæ du cenda.

i ſed collabora euan gelio/

a ſcďз virtutẽ dei q̇ nos liberauit/ ⁊ vo= cauit vocatione ſua ſancta.

i Imo vero, etiam vſq; ad malo= rum tolerantiã labora mecum aſſiduus, in e= uangelii negocio: a ſecundum illam dei vir tutem, qua te ſpiritus corroborauit. Qui ſa= ne Deus (vt ſciamus nos obligatos ad fideli= ter agendum pro nomine eius) liberauit nos à mortis imperio: Deinde & vocauit ſancta ſua vocatione, ad cognitionem fidei.

b Nõ ſcďз opera no ſtra/ ſed ſcďm propo ſitum ſuũ ⁊ gratiaз/

b Ne que hæc ex merito operum noſtrorum qua ſi fuerit debitor nobis Deus: ſed iuxta bene= placitum voluntatis ſuæ, & ſecundum gra tiam ſuam:

c que data eſt nobis in Chriſto Jeſu/ añ tẽpora ſecularia/ ma nifeſtata eſt aũt nũc ꝑ illuminationẽ ſal uatoris noſtri Jeſu xp̄i/ q̇ deſtruxit qui dem mortẽ illumina uit autem vitam ⁊ in corruptionem.

c quæ quidem data eſt & pro miſſa, atque præordinata nobis per Chriſtũ, in æternitate ante ſecula: nũc vero tandẽ cõ pleta apparuit, & manifeſta facta eſt, per hoc quod illuxit nobis ſaluator mũdi Chri= ſtus Ieſus: qui & mortis deſtruxit imperium & illuceſcere fecit, ſiue regnare, vitam & immortalitatem:

d per euãgelium/ in quo poſitus ſũ ego predicator ⁊ apoſto lus/ ⁊ magiſter gẽti um.

d atque id quidem per Euangelium ſuum, ad cuius miniſterium me Deus vocando conſtituit prædicatorem & Apoſtolum & peculiariter gentium do= ctorem:

e ob quam cauſã eti am hec patior/ ſed non confundor.

e Ob quam cauſam etiam has af= flictiones & vincula patior tametſi de iis nõ erubeſcã, quę mihi ex hoc officio obueniunt.

f Scio ei cui credidi ⁊ certus ſũ q2 potẽs eſt depoſitũ meũ ſer uare in illũ diem.

f Ego enim noui, quis ille ſit cui crediderim, nec de eius aut potentia, aut fidelitate quic= quam hæſito. Et hoc ſcio firmiſſimè, quod is cui credidi vocanti, potens eſt, quicquid in

manus eius cõmẽdauero, ſeruare ĩ tuto, vſque in nouiſſimum iudicii diem. g Sint tibi velut forma ſiue exemplum, in docendo atque viuendo, ſermones illi veraces et recti quos à me didiciſti in fide recta, cum operante charitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. h Illud bonum depoſitum, quod eſt tibi commiſſum, nempe munus euangelicum cuſtodi p ſpiritum ſanctum, qui in nobis inhabitat. Ille enim eſt, qui & apud nos dona deponit, & ad depoſita ſeruanda nobis auxiliatur. i Credo enim ſcire te, quemadmodum Aſia i pene omnes, qui videbantur mihi adęſiſſe à me abſceſſerint: ex quorum numero ſunt, Phygelus & Hermogenes. Quo magis te eniti oportet, vt fideliter agas, cũ pauci ſint veri fideleſque operarii. a Faciat domin⁹ miſericordiã cum Oneſiphori familia, quia ſæpius me conſolationibus ſuis recreauit, & captiuitatem meam non modo non erubuit ſed Romæ exiſtens ſolicite me requiſiuit, egitque diligẽter, vt pateret ſibi ad me acceſſ⁹ & inuenit quem quęſiuit. b Reddat illi domin⁹ viciſſitudinem vt inueniat apud ſe miſericordiam, in die retributionis. c Neque enim modo cœpit benefacere, qui multa mihi & magna miniſteria Epheſi ſæpius exhibuit, vt tu optime noſti.

g Formã habe ſanorũ verborũ que a me audiſti / in fide et dilectione / in chriſto Jeſu.
h Bonum depoſitũ cuſtodi per ſpiritũ ſanctum / qui habitat in nobis.
i Scis et hoc / quod auerſi ſunt a me oẽs qui in Aſia ſunt / ex quibus eſt Philet⁹ & Hermogenes.
a Det miaz dñs Oneſiphori domui / qꝛ ſepe me refrigerauit & cathenã meã nõ erubuit / ſed cũ Romã veniſſet / ſolicite me queſiuit / & inuenit.
b Det illi dñs inuenire miaz a deo / i illa die /
c Et quanta epheſi miniſtrauerit mihi / tu melius noſti.

ELVCIDATIO CAP. Secundi

a TV igitur fili mi quo pauciores vides fideles operarios, eo magis corroborare, vt fortiter agas, per gratiam Chriſti. b Et quæ audiſti ex me, palam coram omnibus p̃dicante, hæc ipſa veritatis dogmata doce alios fideles, & fide dignos, qui ea populo valeant prædicare latiuſque diſſeminare: c labora ac ſuſtine, tanquam miles ſtrenuus

TEXTVS. CA. ſecundum.

a Tu ergo fili mi / cõfortare in gratia / q̃ eſt in Chriſto Jeſu.
b Et que audiſti a me p multos teſtes hec commenda fidelibus hoĩb⁹ qui idonei erunt & alios docere. c Labora ſicut bon⁹ miles chri

Chriſti

ſti Jeſu. d Nemo militans deo / impli cat ſe negotijs ſecu laribus, vt ei place at cui ſe probauit.

e Nã & qui certat in agone / nõ coronabi tur / niſi qui legitime certauerit.

f Laborantẽ agrico lam oportet primũ de fructibus accipe re.

g Intellige que di co. Dabit ei tibi dñs in oibus intellectũ /

h Memor eſto dñm Jeſu & Chriſtũ reſur rexiſſe a mortuis / ex ſemine dauid.

i ſcdꝫ euangeliũ me um / i quo laboro vſ ꝙ ad vincula / quaſi male operans /

a ſed verbũ dei non eſt alligatum.

b Ideo oĩa ſuſtineo propter electos / vt & ipſi ſalutẽ cõſequã tur que eſt i xpõ Je ſu cũ gloria celeſti.

c fidelis ſermo. Naꝫ ſi cõmortui ſum⁹ / & cõuiuem⁹. Si ſuſti nebim⁹ & conregna bimus /

d ſi negauerim⁹ / & il le negabit nos.

Chriſti Ieſu. d Quiſquis ſectator bonus vult eſſe militiæ, potiſſimum chriſtianæ, ne ceſſe eſt vt à curis atque negotiis huius vitæ ſeſe expediat: vt illi totus placere ſtudeat, cuius ſe militiæ addixit, & à quo ad militandum eſt ſuſceptus. e Itẽ & qui incerta mine publico decertat, nõ merebitur brauiũ accipere niſi vt oportet, iuxta certaminis leges, decertauerit, nihil omittens eorum quæ ſunt requiſita, nulliſꝗ parcẽs laboribus. f Et agricolam laboraſſe oportet, priuſꝗ̃ fructus percipiat, qui poſt labores ſolatium accipit fructuum. g Quæ tibi per ſimilitudines dico, ad intelligentiam debes moralem transferre. Dabit autem tibi, vt ſpero, dominus cui militas intellectum plenum in omnibus, quę tibi ac tuis erunt neceſſaria. h Ne autem te certamina laborum deterreant, in memoriam ſubinde reuoces velim, quemadmodum dominus noſter Ieſus Chriſtus, deuicta mortis moleſtia, ad vitam glorioſus reſurrexit, qui erat ex progenie Dauid, i iuxta eaungelium quod ego prædico: propter quod & laboro, grauia ſuſtinens, vſque ad vincula quibus ſum alligatus, quaſi malefactor aut ſceleratus: a quanquam verbũ domini ligari non queat manẽs liberum, & pertranſiens in vniuerſum orbem terrarum. b Cuius gratia omnia quęcunꝗ deo permittente obuenire poſſunt, paratus ſum ſufferre, ad vtilitatem electorum: vt quos elegit ipſe, conſequantur ſalutem, quam Chriſtus peperit omnibus credentibus, cum gloria ſẽpiterna quæ reuelabitur in cœlis. c Sermo hic, fide dignus eſt. Si enim in hac vita fuerimus cum Chriſto mortificati à deſideriis concupiſcẽtiæ noſtræ, ſuo tempore pariter cum eo glorificabimur, atꝗ regnabim⁹. d Si nũc negauerimus cum infideli cogitatione, verbo, aut peruerſo opere, & ille nos nolet agnoſcere in

ſcere in nouiſſimo. e Si nos increduli & in obedientes fuerimus, permanet nihilominus ille firmus: & in ſe & in verbis quæ ſemel de finiuit, neq; contra id quod ſemel definiuit poterit facere, cum ſentẽtiam protulit dicẽs: Qui non crediderit condemnabitur, vt certꝰ ſit de ſua damnatione, quiſquis modo in eũ credere recuſat. f Hæc atq; huiuſmodi ſũt quæ te oportet admonere populum, atque cũ authoritate proponere, velut deo teſteac iudice. g Caue autem contendas verbis cũ infidelibus & importunis hominibus. h Hoc enim nihil adfert vtilitatis: imo audito rum fidem ſubuertit nonnunquam. i Omni autem cura adnitere, vt teipſum exhibeas Deo probatum & beneplacentem, in operibus tuis confuſibilem, vt de nullo opere tuo poſſis iure confundi, recte adminiſtrantem, atq; pro cuiuſq; captu diſtribuentẽ verbum veritatis. a Prophana autem & vana cõ ficta dogmata repellas: b Nam ſi admiſſa fuerint & non ſtatim repudiẽtur, excreſcent quantocius ad ampliorem impietatem, c & ſermo huiuſmodi vaniſſimorum hominum, admodum morbi, qui cancer vulgo dicitur, ſe ſpargens latius, etiam ſanos in fide inficit atque corrumpit, ſi nõ adhibeatur debitæ redargutionis remediũ. d De quorum numero ſunt Hymenæus & Philetus: qui à veritate deuiarũt, aſſerẽtes nõ expectã dam eſſe vlteriorem ex mortuis reſurrectionem, præter eam quę facta eſt in iis qui cum Chriſto ſurrexerunt, aut prᴉter ſpiritualem reſurrectionem, qua per fidem credentes in Chriſtum reſurgunt. e Atq; his nouis vanitatibus, quorundam vanorum hominum fidem iam ſubuerterunt. Qui em̃ ſic à fide facile excidunt, firmi non fuerunt. f In electis autem Dei ſtat firma fides, velut fundamentum eccleſiæ, ſuper quam Deus ſuam

Eccle-

e Si nõ credimꝰ ille fidelis ꝑmanet/nega re ſeipſũ non poteſt

f Hec cõmone/teſtificans coꝛam dño.

g Noli contẽdere verbis.

h Ad nihil enim vtile eſt/niſi ad ſubuerſionem audientiuꝫ.

i Solicite aũt cura teipſum pꝛobabilẽ exhibere deo/operarium inconfuſibilẽ/recte tractantẽ verbum veritatis.

a Pꝛophana autem ꝛ vaniloquia deuita

b Multum em̃ pꝛoficiunt ad impietatẽ:

c ꝛ ſermo eoꝛum vt cancer ſerpit.

d Ex quibus eſt Hymeneus ꝛ Philetus qui a veritate excíderũt/dicẽtes reſurrectionem eſſe iam factam/

e ꝛ ſubuerterũt quorundam fidem.

f ꝛ firmum fundamẽtum Dei ſtat/

g habens ſignaculū hoc.

Eccleſiam ædificauit, g & velut deſculptum habet in ſe fundamentum illud, huiuſcemodi ſignaculum, quo & conſignatur & confirmatur.

h Cognouit dominus qui ſunt eius, i & diſcedit ab iniquitate oīs qui inuocat nomen domini.

h Cognouit ſuos dominus, & reſpectum habet ad eos, vt impleat in eis prædeſtinationem ſuam. i & ab iniquitate recedit, omnis qui confitetur & inuocat de puro corde & fide perfecta, nomen domini: Reſpectus enim diuinæ bonitatis, liberi arbitrii per gratiam cooperatio: quorum alterum in prima ſignaculi parte, alterum in poſteriori, confirmant atque ſtabiliunt ſemper electos & velut certificant: quod nunquàm electi fideles deficient in finem, à quibus ſuſtinetur, tanquam à fundamento, ſancta Eccleſia. Nihil autem mirum, ſi permittat Deus, etiam inter ſuos, eſſe qui cadant à fide.

a In magna aūt domo nō ſolū ſūt vaſa aurea, & argētea, ſꝫ & lignea et fictilia.

a Quemadmodum in magna domo, vt ſit perfecta in omnibus vtenſilibus: non ſatis eſt eſſe vaſa decoris precioſa, aurea ſiue argentea, ſed etiam vilia ſunt, lignea & fictilia.

b Et quedā quidem in honorē, quedam aūt in contumeliam.

b Et quædam quidem ad honorificos vſus aptata, alia ad vſus cōtēptibiles atque abiectos ita indubiè, ſiue in hoc mundo magno, ſiue etiam in Chriſti eccleſia graduum & ordinis meritorumque diuerſitas ab optimo patrefamilias, ad gloriam domus ordinatur.

c Si quis ergo emūdauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonū paratum.

c Si quis itaque modo exiſtens fictile vas nullius precii ſtuduerit abiectis prophanis illis propter quæ fictile vas & terreum nominatur, per ſanam fidem ſe expurgare, fiet vas ſanctificatum & honorabile, & Domino placite deſeruiens aptum in omne opus bonum, & ſic vſum habebit honorificum.

d Juuenilia aūt deſideria fuge.

d Deſideria autem immoderata, quæ rationis freno non reguntur, cuiuſmodi ſolent eſſe iuuenum, in quibus viget carnis concupiſcentia, fuge modis omnibus.

e Sectare vero iuſtitiam, fidem, ſpem et charitatem, & pacem, cum his qui inuo=

e Contra vero, omni ſtudio conare, vt illis contraria bona conſequaris: Nempe vero iuſtitiam, fidē, ſpem

ſpem, charitatem, & pacem cum iis qui conſitentur Dominum de corde puro. g Stultas autem & quæ nihil erudiunt vanas quæſtiones, abiice vt non occuperis in illis: ſciēs quod præter contentiones nihil generant. g Non eſt autem congruum ſeruis Dei, vt contentionibus deſeruiant: ſed oportet ſeruū dei erga omnes manſuetudinem gerere, vt non concitetur paſſionibus inordinatis, iracundiæ aut impatientiæ, h paratum eſſe & beneuolum ad docendum infirmos atque ignorantes, malos & improbos patienter ſuſtinentem, i cum modeſtia maturè corripiētem eos qui Veritati contradicunt, aut non acquieſcūt qui nōdū in erroribus creduntur obdurati: a ſi forte aliquando illuminati à Deo pœniteant de errore, & reuertantur ad cognitionē veritatis et eripiantur è diaboli laqueis: hoc eſt erroribus infidelitatis, b quibus obſtricti detinebantur, iuxta eius voluntatem agentis illos & impellentis, pro ſuo nequiſſimo placito.

cant dominū de corde puro. f Stultas aūt & ſine diſciplina queſtioēs deuita, ſciens quia generant lites. g Seruū aūt domini, non oportet litigare, ſed manſuetuz eſſe ad omnes, h docilem, patientem, i cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt veritati. a Ne quando Deus det illis penitentiā, ad cognoſcendā veritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis: b a quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.

ELVCIDATIO CAPITIS Tertii

a HOc autem ſcire te volo, quod ſpiritu prædicante cognouimus, venturam eſſe circa mundi conſummationem periculoſa tempora plena iniquitatibus. b Erunt enim tunc homines magna ex parte ſui amatores, quod eſt omnis mali origo, auaritiæ cupiditate, exæſtuantes ad iniuſtitiam, c per elationem magna quærentes, & per ſuperbiam de ſeipſis pluſquàm æquum eſt ſentientes, ad conuicia prompti, parentibus ac ſuperioribus rebelles, d Deo atque hominibus ingrati, ſcelerati atque prophani, qui nec naturalis affectum pietatis habent, neque pacta ſeruare curant, aut fœdera pacis, calumniatores,

TEXTUS. CA. Tertium.

a Hoc autem ſcito, quia in nouiſſimis diebus inſtabunt tēpora periculoſa, b & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, c elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obediētes, d ingrati, ſceleſti, ſine affectiōe, ſine pace: criminatores, incōtinētes, immites,

e ſine benignitate ꝓditores/ ꝓterui/ tumidi/ ceci/ ⁊ voluptatū amatores magis quam dei/
f habētes ſpeciē q̇dē pietatis virtutē aūt eius abnegantes.
g Et hos deuita.
h Ex his eñ ſūt qui penetrant domos/ ⁊ captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis.
i que ducūtur variȷ̄s deſiderȷ̄s/
a ſēper diſcentes ⁊ nunq̄ ad ſcientiam veritatis peruenientes.
b Quemadmodum aūt Iannes ⁊ Mambres reſtiterūt Moyſi:
c homines corrupti mente/ reprobi circa fidē. d ſed vltra nō proficient.
e Inſipiētia ei eorū manifeſta erit oībꝰ/ ſicut illorum fuit.
f Tu autē aſſequutꝰ es meam doctrinā: inſtitutionē propoſitum/ fidem/ longanimitatem/ dilectionē patientiam/
g perſecutiones/ paſſiones qualia facta ſint mihi Antiochie

tores neſcientes continere, e immites,bonitatem non amantes,proditores proterui, inflatione tumidi,cæci & voluptatum magis quàm dei amatores, f ſanctitatem exteriori apparentia prę ſe ferentes atq; ſimulantes cuius tamen vim atque veritatem factis abnegant. g Hos autem omnibus modis,cuilibet chriſtiano cenſeo deuitandos. h Tales enim iam eſſe cœperunt quidam,quiclanculum ſubintrantes in domos(vt in tenebris doctrinam doceant tenebrarum) errorum vinculis irretiunt credulas atque inſtabiles mulierculas(& ſi qui illis ſimiles ſunt virilis ſexus)peccatis onuſtas, i ſequentes varias ſuas quibꝰ ſolicitantur concupiſcentias perſuaſæ blandientium Pſeudoapoſtolorum falſis doctrinis, a quæ cum ſemper diſcant nunquam ſunt tamen ad veritatis notitiam peruenturæ,donec falſis iſtis doctoribus aures præbuerint. b Quemadmodum autē Iannes & Mambres magi Pharaonis regis, Moyſi ſeruo Dei reſiſtebant,vt non haberetur eius ſermonibus fides: ita & hi veritati obſiſtunt,vt alios à fide recta auertant, c homines mentis iudicio penitus corrupti,& circa fidei veritatē reprobi,ac deſperati. d Sed nō in finem vſq; ſemper proficient. e Futurū eſt enim ſuo tempore,vt eorum vanitas atque falſitas manifeſtetur omnibus,ſicut & illarum inſipientia tandem conuicta fuit;quando Pharao cum vniuerſo ſuo exercitu ex illorum conſilio malo,fuit demerſus in profundum. f Tu vero me recte & diligenter inſequutus,mihi ſimilis factus es in omnibꝰ.Nempe in doctrina veritatis,in morum recta inſtitutione,in virtutis firmo propoſito,in fide ſyncera in longanimitate , in vera charitate,in forti patientia, g in perſecutionibus quoq; & afflictionibus variis, quales mihi illatæ ſunt Antiochiæ,Iconii,et

Lyſtris. In talibus, inquam, perſecutionibus, quales ego in his & aliis compluribus locis ſuſtinui, & gratia Dei nullæ mihi prævaluerunt. h Et omnes qui vitam piam atque Chriſtianam ducere volunt, animo oportet eſſe forti & præparato ad tolerantiam perſecutionum, quas ſolent impii melioribus inferre, atque etiam caro cum dæmoniis. i Perverſi autem homines quorum eſt ſtudium ſimpliciores ſeducere, pergent in malitia ſua à deo derelicti: ipſi miſere errantes, et (quod intolerabile eſt) alios ſecum in errorem trahentes. a Tu autẽ perſta firmus, in his quæ me docente didiciſti, & tibi ſunt commiſſa vt alios doceas. b Sta, inquam, firmus nihil hæſitans, quoniam noſti me, qui te vt à Chriſto accepi, edocui: & quis ſim, quæue conuerſatio mea, optime noſti. c Accedit, quod ab annis teneris ſanctæ ſcripturæ eruditionem accepiſti, quæ te ſatis poteſt erudire ad conſequendam ſalutem, per medium fidei chriſtianæ quam habes, ſine qua legis doctrina à Chriſto magis alienat. d Omnis enim ſcriptura quam ex inſpiratione diuina locuti ſunt ſancti homines, vtilis eſt: ad docendum & demonſtrandum veritatis dogmata, & ad contradicentes reuincendum. e Item ad corripiendum errantes, & ad erudiendum inſtituendumque in rectam viam virtutis, f vt perfectus fiat qui inſtruitur fidelis ad vacandum omnibus operibus bonis.

Iconij / Liſtris / quales perſecutiões ſuſtinui / et ex oĩbus eripuit me dominus. h Et oẽs qui pie volũt viuere in xp̃o Ieſu / perſecutionẽ patientur. i Mali autem hoĩes et ſeductores / pficiẽt i peiꝰ errãtes / et i errorem mittentes.

a Tu vero permane in his que didiciſti. b et credita ſunt tibi ſciens a quo didiceris: c et qz ab infãtia ſacras literas noſti q̃ te poſſint inſtruere ad ſalutem per fidẽ que eſt in xp̃o Ieſu. d Oĩs eñi ſcriptura diuinitus inſpirata / vtilis eſt ad docẽdũ ad arguendum / e ad corripiẽdũ / ad erudiẽdũ in iuſtitia f vt perfectus ſit hõ dei ad oẽ opꝰ bonũ inſtructus.

ELVCIDATIO CAPITIS quarti.

a Epuncio igitur ego tibi, omnibusque poſt te futuris gregis Dominici paſtoribus teſtem inuocans Deum, qui iudicaturus eſt ſuo tempore vniuerſos, ſiue viuos, ſiue iã olim morte ſolutos; & per reuerendum eius aduẽ-

TEXTUS. CA. Quintum.

a Teſtificor coram deo et Ieſu xp̃o qui iudicaturꝰ eſt viuos et mortuos / et p aduẽtum ipſius / et regnũ eius:

aduentum.ac ſuperuenturum regnum, obteſtor vt non torpeas in Euangelii prædicatione.

b predica˘ verbum/ inſta oportune/ importune:
c Argue/ obſecra/ increpa/

b Imo vero aſſiduus inſiſte, quoties & vbicunque opportunitatem captare fructumque ſperare potueris: c Nunc demonſtrando docens fidei veritatem, nunc obſecrādo, exhortans, nunc acrius increpando vitia inſectans.

d in omni patientia ⁊ doctrina.

d Idque, ſalua ſemper patientia, erga malos homines atq; inobedientes, & erga infirmos minuſque perfectos, inſtructione diligenti. Hæc autem age, dum tempus habes,

e Erit enim tempus cū ſanam doctrinaz non ſuſtinebūt ſz ad ſua deſideria coaceruabūt ſibi magiſtros prurie͂tes auribus:

e Venturum eſt enim aliquando tempus, in quo ſalutarem & veram doctrinam nolent audire homines: ſed iuxta ſua carnalia deſideria, ipſiſ prurientes auribus (hoc eſt titilari blandirique ſibi à falſis doctoribus deſiderantes) conquirent ſibi prædicatores plurimos, qui eis loquantur placētia, & prurientes titilent mollibus carnis ſermonibus:

f ⁊ a veritate quidē auditū auertēt/ ad fabulas autem conuertentur.

f & veritatem quidem pungentem ac mordentem nolent audire, ſed fabuloſas & confictas hominum doctrinas quærent, quibus in ſuis vitiis ac concupiſcentiis foueantur.

g Tu vero vigila/ in omnibus labora/
h opus fac euangeliſte miniſteriū tuum imple/ ſobrius eſto.

g Tu per omnia, labora ac ſuſtine, ne fatigeris: h fac quod Dei Euangeliſtam, atque Euangelii prædicatorem decet: adminiſtrationem tibi commiſſam perfecte impleas, & ſobrius eſto in omnibus. Hęc enim tibi in hæreditatem relinquo.

i Ego em̄ iā delibor ⁊ tempus reſolutionis mee inſtat/
a bonū certamē certaui/ curſum cōſūmaui/ fidem ſeruaui.

i Ego enim iam pro Chriſti confeſſione breui ſum immolandus, & in proximo imminet tempus depoſitionis ac mortis meæ. a Donec placuit domino in huius corporis me vita ſeruare, maxime poſt eius fidem ſemel ſuſcep tam, militiā iſtam bonam ſolicite ac laborioſe peregi, curſum vitæ meæ, cum omni diligentia, vſque ad finem perduxi.

b In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitie/
c quaz reddet mihi

b Quod supereſt expecto illud æternæ gloriæ præmium: Coronam, inquam, ex iuſtitia pollicitantis iudicis victoribus debitam, c quam (non dubito) red

to) reddet mihi pro labore certaminis ac curſus mei, ſecundum fidelitatem promiſſionis ſuæ, iuſtus iudex, Chriſtus dominus, in nouiſſimo die. d Neque vero mihi ſoli, ſed et omnibus quicunque in conſcientia pura et in dilectione ſyncera præſtolantur aduentum eius, cum operibus bonis ei obuiam pergentes, donec veniat. e Cura, vt quantoci⁹ ad me venias. f Demas enim a noſtro ſodalitio ſe ſeparauit, fractus tribulationibus, amore huius ſęculi pertractus, & abiit Theſſalonicam. Creſcens in Galatiam eſt a me deſtinatus, & Titus in Dalmatiam. g Sol⁹ Lucas adeſt mihi, hoc tempore. h Marcum veniens aſſume, & adduc tibi comitem. Eſt enim in quo vtilis erit mihi, in miniſteriū Chriſti. Tichycum autem miſi Epheſum. h penulā quam reliqui Troadæ apud Carpum, cū veneris, adfer tecum, & libros qui apud eundē ſeruantur, maxime autem menbranas. i Alexander autem ærarius, mala plurima eſt aduerſum me conatus. Iuſtus dominus reddet illi, quemadmodum et omnibus, pro operibus mercedem condignam. Nolo enim grauius aliquid aduerſum ipſum dicere, nec pro malefactis maledictum reddere. Tantum, tu illum ac ſimiles deuita. b Valde enim obſtitit prædicationi noſtræ, & modis omnib⁹ conatus eſt illā impedire. c In prima mea examinatione ac reſponſione, cum iam ante Neronem ſiſterer, nemo mihi fuit hominum adiutor: d ſed timore ducti omnes, ſe occultauerunt, ita vt nemo pro me auderet palam agere. e Deum precor, vt non illis imputet, quod timore potius quam malitia factum conſtat. Hoc autem non conquerendo recito, ſed ad gloriam Chriſti: f qui mihi, omnibus recedentibus, ſolus affuit, mecꝫ adiuuit ſpirituali confortatione ſua, g vt per me Euangelica prædicatio ad perfectū perducatur

dominus in vle illa, iuſt us iudex.

d Non ſolum aūt mihi, ſed ⁊ iis, qui diligunt aduentum ei⁹.

e Feſtina ad me venire cito.

f Demas em̄ me reliquit, diligēs hoc ſeculū, ⁊ abiit Theſſalōicā, Creſcēs in galatiam, Tit⁹ in Dalmatiam.

g Lucas eſt mecū ſolus. h Marcū aſſume, ⁊ adduc tecū: eſt em̄ vtilis in miniſterio. Tychicum aūt, miſi Epheſum.

i Penulam quam reliqui Troade apud Carpum veniēs affer tecū, ⁊ libros maxime aūt mēbranas

a Alexander erari⁹ multa mala mihi oſtendit: Reddet illi dominus ſecundum opera eius, quem ⁊ tu deuita.

b Ualde enim reſiſtit verbis noſtris.

c In prima mea defenſione, nemo mihi adfuit:

d ſed omnes me dereliquerunt.

e nō illꝫ imputetur:

f Dominus autem mihi aſtitit, et confortauit me,

g vt per me predicatio impleatur,

et audiant omnes gentes/

h Et liberatus ſum de oꝛe leonis.

i Liberauit me dominus ab omni opere malo/ ⁊ saluũ faciet in regnũ ſuũ celeſte/ cui gloꝛia/ in ſecula ſeculoꝝ/ Amen

a Saluta Pꝛiſcaꝫ ⁊ Aquilam/ et Oneſiphoꝛi domum.

b Eraſtꝰ remãſit Corinthi. Trophimuꝫ autem reliqui infirmũ Mileti. Feſtina ante hyemẽ venire.

c Salutãt te Eubolꝰ ⁊ Pudẽs ⁊ Linꝰ ⁊ Claudia/ ⁊ frẽs oẽs

d Dñs Jeſꝰ Chꝛiſtꝰ cum ſpũ tuo. Gratia vobiſcum/ Amen.

¶ Finit textus Epiſtole poſterioꝛis ad Timotheum beati Pauli Apoſtoli.

ducatur, ita vt in ea ad mortem vſque perſe uerem: & audiant omnes gentes per meam prædicationem edoctę, conſtantiam fidei meæ, h quia liberatus ſum de ore leonis rugientis, ſiue inuiſibilis diaboli, ſiue Neronis viſibilis hominis dum nullis terroribus, nec ipſa quidẽ morte, à fidei firmitate auellere me potuerint. i Chriſtus dominus confortãdo me, liberauit ab omni opere malo, vt nomen eius nec verbo, nec opere, propter terrores negauerim, & faciet ſaluum in ſuum regnũ cœleſte, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. a Saluta meo nomine Priſcam & Aquilam, & Oneſiphori familiam. b Eraſtus remanſit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Feſtina vt ante hyemem ad me venias. c Salutant te Eubolus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes qui nobiſcum ſunt. d Dominus Ieſus Chriſtus, ſit cum ſpiritu tuo, Amen. Sit gratia Dei vobiſcum. Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Timotheum poſteriorem beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPISTOlam ad Titum beati Pauli Apoſtoli.

TITVM & ipſum probatum diſcipulum reliquerat Apoſtolus Cretenſi inſulę prefectum Epiſcopum, quomodo Timotheum Epheſiis præfecerat. Et hunc ergo, de iis quæ ad ipſius ſpectabant officium, per epiſtolam inſtruit. Et primum quidem, de Epiſcoporum & præſbyterorũ per ciuitates ſingulas ordinatione, mãdatum replicat. Et vt ſciat quales ordinare debeat, eorum conditiones late ſimul & clare, quomodo & apud Timotheum deſcribit. Atque poſt omnia illud peculiariter exigit in Epiſcopo, vt potens ſit per ſanam doctrinam, & exhortari fideles, & contradictores redarguere, ſuæ fidei rationem reddẽdo. Ait enim eſſe multos, qui egeant redargutione: potiſſimũ ex Iudæis ſuas vanitates docentibus. Teſtimonio vero Epymenidis poetæ cuiuſdã Cretenſium fallaciã, maliciam, atq; duriciẽ, pigritiamq; & guloſitatẽ deſignans, eos vult dure & incircunciſe increpari, iuxta gentis conditionẽ: vt in fide recta permaneant, fabuliſq; non intendant. Per occaſionẽ aũt breuiter determinat, per ſe nihil eſſe immundũ, ſed infidelibus eſſe immunda omnia: qui licet ore confitentur Deũ, factis tamen pernegant. Secundo dehinc capitulo diſcipulũ præceptor inſtruit, quomodo vnamquamq; ætatem & ſexũ, ſenes videlicet atq; iuuenes, viros ac mulieres, debeat iuxta cuiuſque conditionem inſtituere, ſic tamen, vt in omnibus virtutibus, ſe proponat aliis in exemplũ. Et quaſi per ſup pletionem, de ſeruis, quales ſe erga dominos gerere debent peculiariter præſcribit. Vt autem omnes ad bene viuendũ, in ſuo quẽque ſtatu alliciat, gratiam Chriſti Ieſu, quę apparuit in humani generis redẽptione, proponit ante oculos, qui ad hoc ipſũ dedit pro nobis: vt ab omnibus peccatis emundari, tanquã popul⁹ eius peculiaris et acceptabilis, ſectatores facti bonorũ operũ, iuſte, pie, ac ſobrie viueremus in hoc ſæculo. Tertio aũt capitulo admoneri vult Chriſtianos, vt ſuis principibus debitã præſtent obedientiã, neq; ad cõuicia, aut lites ſint prõpti: ſed vt erga oẽs omnino homines, etiã infideles, manſuetudinem oſtendant, eis, per compaſſionẽ, de ſua infidelitate cõpatiendo. Recordantes, quemadmodũ & olim patres noſtri in eiuſmodi infidelitate ac reliquis cõſequẽ

 tibus

tibus peccatis,viuebant ſub ira Dei , à qua per Dei clementiam & benignitatem ſalui facti ſumus: nõ ex noſtrorum operum debito,ſed per Dei liberalitatem:qui nobis gratis filium ſuum ſaluatorem miſit,baptiſmum in regenerationis lauacrum inſtituit, & ſpiritum ſanctum in nos effudit,vt ex ſolo Dei gratuito munere hæreditatem expectemus vitæ æternæ. Atque huiuſmodi Chriſtianis vtilia,deuitatis inanibus & contentioſis quæſtionibus,ad ædificationem,eum ſuis vult ſubditis ſedulo proponere. De hæretico quoque poſt primam & alteram correptionem incorrigibili comperto,quod debeat vitari,decernit.Demum familiaria quædam & ſalutationes pauculas adiungens, ita concludit Epiſtolam.

Finit argumentum.

TEXTVS EPISTOLÆ ad Titũ beati Pauli Apoſtoli.

Textus. Ca. Primum.

P a Aulus ſeruus Dei / Apoſtolus autem Jeſu Chriſti ſecundum fidem electorum Dei / ⁊ agnitionẽ veritatis / que ſecundum pietatem eſt /
b in ſpẽ vite eterne /
c quã promiſit qui

Elucidatio IN EPISTOLAM AD TITVM BEATI Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO Capitis primi.

P a AVLVS ſeruus Dei & Apoſtolus Ieſu Chriſti,ad prędicandum fidem Chriſti quã omnes electi à Deo credunt, illamque veritatis doctrinam quam Chriſto reuelante cognouimus , ad pie ſancteque viuendum , in hoc ſæculo, b atque ita ſecure expectandum vitam æternam, c quam Deus natura &

ra & eſſentia ſua verax, pręfiniuit, & immutabiliter præordinauit in æternitate, ante omnia tempora quæ præceſſerunt ab initio ſęculi: d manifeſtū aūt fecit, tempore ad hoc deputato: hoc eſt nunc primum in dieb⁹ iſtis nouiſſimis, verbum Euangelii ſui, in quo eſt vitæ huius promiſſio, per prædicationē quæ mihi eſt credita & commiſſa, vt fideliter eā exerceam, iuxta quod iniunxit mihi dominus: e Ille, inquam, Paulus, ſalutem precatur ſcribitque Tito, ob morum fideique ingenuitatem vere dilecto filio non carnis autem, ſed fidei, quæ eſt vtrique ex Dei munere communis. f Gratia tibi ſit & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, g Ob huius rei gratiam te Cretenſi inſulæ reliqui præfectum, vt ea quæ adhuc ordinanda diſponendaque ſuperſunt, paulatim diſponas, h & conſtituas ſingulis ciuitatibus ſuos Epiſcopos, quemadmodum ordinaui, cū apud te præſens eſſem. i In ordinandis autem Epiſcopis conſyderandum eſt, vt tales ſint ordinandi, qui de nullo crimine poſſint merito infamari, neque duas habuerint poſt baptiſmum vxores: a quorum filii (ſi quos habent) fideles ſint, ac bonis probatiſque moribus, vt nec de luxuria qualibet, nec de inobedientia poſſint iure accuſari. b Oportet enim ſic eminere in ſua conuerſatione, eum qui in Epiſcopum venit conſecrandus, vt de nullo crimine ſuſpectus habeatur, aut infamari poſſit: ſecundum veritatem, aut probabilem ęſtimationem, c ſicut decet diſpenſatorem atque præpoſitum domus Dei, quæ eſt Eccleſia. Neque enim homines potentes ferunt hominem malæ famæ habere ſuæ domus diſpenſatorem. d Oportet etiam eum eſſe non ſuperbum aut pertinacem, propriis placitis nimis inhęrentem, nulliuſq; conſilia admittentem: e Non facilem ad irā

non mentitur Deus ante tempora ſecularia/

d manifeſtauit aūt temporib⁹ ſuis verbum ſuum/ in prędi catione que credita eſt mihi/ ſecundū p̄ceptum ſaluatoris noſtri Dei/

e Tito dilecto filio ſecundum communem fidem.

f Gratia ⁊ pax/ a deo patre et Chriſto Jeſu ſaluatore nr̃o.

g Huius rei gratia reliqui te Crete/ vt ea q̄ deſūt corrigas/

h ⁊ conſtituas p ciuitates p̄ſbyteros ſicut ego diſpoſui tibi

i Si quis ſine crimine eſt/ vnius vxoris vir/

a filios habens fideles/ non in accuſatione luxurie/ aut nō ſubditos.

b Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe;

c ſicut Dei diſpenſatorem:

d non ſuperbum/

e non iracundū/ nō

vinolentuz/non per
cuſſorem/ nō turpis
lucri cupidum/
f ſed hoſpitalem/be
nignuz/ prudentez/
ſobrium/iuſtum/ſan
ctum/continentem/
g amplectentē eum
q̄ ſecundū doctrinā
eſt fidelē ſermonez.
h Ut potens ſit ex=
hortari in doctrina
ſana/ꝛ eos qui con=
tradicunt arguere.
i Sunt em̄ multi eti
ā inobediētes/ vani
loqui ꝛ ſeductores/
a maxime qui de cir
cunciſione ſūt/ quos
oportet redargui/
b qui vniuerſas do
mos ſubuertunt/do
centes q̄ nō oportet
turpis lucri gratia.

c Dixit quidā ex ip
ſis propri⁹ ipſoꝝ ꝓ
pheta: Cretēſes ſem
per mendaces/male
beſtie/vētres pigri.
d Teſtimonium hoc
verum eſt.

e Quamobrem in=
crepa illos dure/
f vt ſani ſint in fide/
non intendentes Iu
daicis fabulis/ꝛ mā
datis hominū auer
ſantium a veritate/

g Oīa mūda mūdis.

non vino deditum,neque lingua,neque ma=
nu percuſſorem, non turpia lucra quærentē:
f ſed econtrario oportet,vt propter hoſpi=
talitatem ſectanda m etiam ſua libenter im=
pertiatur, vt ſit benignus & omnium ama=
tor bonorum,ſobrius in omnibus,iuſtus,ſan
ctus,continens, g cum amore ac diligen=
tia inhærens fidelibus & veracibus ſermoni
bus, qui ad docendum ſunt accommodi: h
vt his inſtructus, potens ſit exhortai i ſubdi
tos,per doctrinam veritatis, & contradicto
res cum authoritate reuincere atque confu=
tare. i Sunt enim multi non ſubditi,vani
loqui, qui & mentes hominum ſeducunt in
errores, a de quorū numero præcipui ſūt
carnales Iudæi quos neceſſe eſt ſeuera correp
tione redargui, b qui magna diligentia
per domos circumeuntes,quærunt à liberta=
te & veritate Euāgelica homines paſſim ab
ducere,inque ſuum Iudaiſmum pertrahere,
docentes quę docenda non ſunt, quæſt⁹ gra
tia. c Dixit Epymenides poeta quidam,ex
ipſis: Cretenſes ſemper mendaces,mali,irra=
tionabiles,& duri beſtiarum more,homines
inertes,ac pigri,ventri dediti. d Hoc teſti=
monium(quantum ad plurimos,& loci per
uerſam cōſuetudinem) nō abhorret à vero.
e Cum igitur aptādi ſint ſermones iuxta au
ditorum qualitatem increpa illos dure et in
circunciſe,nullis vtens ambagibus. f Sic e=
nim eorum expedit ruditati, vt in fide recta
firmi & integri permaneant, neque auditū,
vel animum Iudęorum fabuloſis narrationi
bus accommodent, aut humanis traditioni=
bus:quibus ſolent occupari homines illi, qui
veritate repulſa ad vanitates ſe conferunt:
quemadmodum (exempli gratia) de cibo=
rum diſcretione multa ſolent præcipere,quę
tamen vana pro hoc tempore prorſus ex=
iſtunt. g Cum ſecundum veri=
tatem

tatem ſint et mũdis fidelibus hominibus om nia munda,ita vt nullus cibus fidelem poſſit cum bona conſcientia & gratiarumactione manducantẽ coinquinare. h Contra vero,infidelibus quos ſuainfidelitascoinquinat nihil eſt mundum:ſed eorum & ratio & cõſcientia polluta eſt,ex quib⁹ infidelitatis maculis omnis eſt eorum pollutio,non ex cibo aut potu quem ſumunt. i Fatentur ore & exterioribus obſeruantiis,Deum ſe noſſe & colere:factis autem contrarium demonſtrãt dum eius filii gratiam non recipiunt. i Cum ſint hac cauſa execrabiles Deo & increduli,& ab omni opere vero bono deſperati.Nam qui gratiam Chriſti & fidem ſanam non recipit,nihil vere boni operis poteſt exercere.

g coinquinatis aũt z infidelib⁹ nihil eſt mũdũ / ſed inquinate ſunt eorũ z mẽs z conſcientia.
h Confitentur ſe noſſe deum / factis aũt negant.
i Cũ ſint abominati z increduli / z ad oẽ opus bonum reprobi.

¶ELVCIDATIO CAPI. ſecundi

TEXTVS.CAP. ſecundum.

a V autem ecõtrario loquere quę ad ſalutarem doctrinam pertinent ſingulos quomodo ĩ ſuo ſtatu recte conuerſentur inſtruens. b Doce ſenes eſſe ſobrios,grauitate venerabiles,in conſiliis atque agendis circunſpectos,ſinceros atq; integros in fide,in charitate, & ſuſtinentia vt non fatigentur ſenectutis laboribus,aut diuturnaexpectatione futurorum bonorum. c Anus ſimiliter doce,vt tali vtantur habitu qui religioni ſit congruus, vt non ſint calumniatrices,detractionibus vacantes, neq; ebrietatibus deditæ. d Sint autem & verbo & exemplo bono egregie docentes,vt liceat ex ipſis prudentiam atq; virtutes iunioribus addiſcere.Cum enim publice eis docere non permittatur,hac potiſſimum ratione curandũ eſt,vt prudẽtiã vel moribusdoceãt i Adoleſcẽtiores etiã doce amareviros ſuos,filios diligere :hoc ẽ,educare, et erudire. f prudẽtes,ẽẽ ĩ regẽda familia,caſtas eẽacpu

a Tu aũt loquere q̃ decẽt ſanã doctrinã
b Senes vt ſobrij ſit pudici / prudẽtes / ſani in fide / in dilectione / in patientia:
c Anus ſimiliter in habitu ſancto / non criminatrices / nõ multo vino ſeruientes / d bene docẽtes / vt prudẽtiã doceant.
e Adoleſcẽtulas / vt viros ſuos amẽt / filios ſuos / f prudẽtes / caſtas / ſobrias /

g domus curam habētes, benignas ſubditas viris ſuis, h vt nō blaſphemet verbum dei.

ras, ſobrias, g domeſticam adminiſtrationem cordi habentes, benignas, & viris ſuis bene ſubditas: h vt per verbum dei & fides chriſtiana non veniat in calumniam, quod futurum eſſet, ſi prætextu chriſtianitatis mulier viro cui cohabitat minus in licitis velit obtēperare.

i Iuuenes ſimiliter hortare vt ſobrij ſit.

i Adoleſcētulos. præter hæc peculiariter admone, vt ſint in omnibus ſobrii: Nam ſolent huiuſmodi luxui & gulæ amplius eſſe dediti.

a In omnib⁹ teipſū præbe exēplū bonorum operum.

a Et vt habeant authoritatē quæ tu alios doces, in omnib⁹ te præbe in exemplum & formam, in operibus bonis,

b In doctrina, in integritate, in grauitate: c verbum ſanū, irreprehenſibile, d vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil habēs malū dicere de nobis.

b in veritatis doctrina, in integritate morū atq; in veneranda grauitate. c Verbum quod loqueris ſit verum, ſalutare atq; proficuum, & tale quod reprǽhendi aut calumniari rationaliter non poſſit: d vt aduerſarii (ſi qui ſunt) confundantur intra ſe, cum ſe viderint nihil habere quod poſſint aduerſum te rationabiliter obiicere.

e Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe in oibus placentes, f Nō contradicētes non fraudātes, ſed in oib⁹ fidem bonā oſtēdentes, g vt doctrinam ſaluatoris noſtri dei ornent in omnibus.

e Seruos doce dominis temporalibus ſubiici, & ſtudere vt eiſdem in omnibus propter deum placeāt quantum in ipſis eſſe poteſt: f non contra murmuratores eſſe, nō ſubtrahentes aliquid ſed in omnibus fideles ſe oſtendentes & exhibentes: g vt doctrinam euangelicam, qua nos deus ſaluator noſter edocuit, honeſtent per omnia, operibus eam bonis implendo. Profecto eſt neceſſarium, vt ſic ſinguli hominum ordines, diligenter iuxta profeſſionem ſuam viuant, ſiue ſenes, ſiue iuuenes, ſerui atque domini.

h Apparuit eñ gratia dei & ſaluatoris noſtri oibus hoib⁹ i erudiens nos, a vt abnegantes impietatem & ſecularia deſyderia,

h Palā eñ manifeſtata eſt gratia & miſericordia dei in incarnatione verbi diuini, ad omnium hominum ſine exceptione (modo credere velint) vtilitatem atq; ſalutem. i quę nos pariter inſtruxit, quemadmodum huius in commune propoſitæ ſalutis participes eſſe valeamus: a Nimirū ab omni impietate falſitatis declinantes, & mundanas concupiſcentias calcantes, vitam

in ope

operibus bonis denegamus, b in ſobrietate omnimoda noſmetipſos continentes, iuſtè erga omnes conuerſátes, & in pietate veri cultus Deo ſeruientes, in hoc tempore quod nobis ad lucrum & meritum conceſſum eſt: c deinde vt ſecuri expectemus beatiſſimum illud prçmium, quod ſecundum opera bona ſperamus conſequi, d & aduentum illum glorioſum, in quo apparebit magnus ille deus tanquam omnium iudex, & electorum ſuorum ſaluator Ieſus Chriſtus: e qui cũ in hoc mundo eſſet ſeipſum obtulit patri & in manus dedit inimicorum pro noſtra ſalute: f hoc eſt vt nos precio ſanguinis ſui ab omni peccato faceret ſaluos, g & ſic emundatos ſibi adoptaret in populum precioſum peculiari charitate coniunctiſſimum, & quẽ ipſe in maxima haberet æſtimatiõe, h qui deinceps emundatus à malis, bonis operibus cum omni diligentia vacaret. i Huiuſmodi ſunt quæ te oportet docere, & exhortãdo proponere, atq; cum authoritate aduerſum contradicentes, reuincendo illos, demonſtrare. a Cura ſit te in omnibus habere, vt non te merito quiſquam deſpiciat aut paruipendat.

ſobrie/ & iuſte/ & pie viuam⁹ in hoc ſeculo/
c expectantes beatã ſpem/
d & aduẽtum glorie magni dei/ & ſaluatoris noſtri Jeſu xp̃i/
e qui dedit ſemetipſum pro nobis/
f vt nos redimeret ab omni iniquitate/
g & mundaret ſibi populum acceptabilẽ.
h ſectatorem bonorum operum.
i Hec loquere & exhortare/ & argue cũ omni imperio/
a Nemo te cõtẽnat:

ELVCIDATIO CAPITIS tertii.

TEXTVS. CA. tertium.

a Dmonens doce illos bene ſubditos eſſe principibus temporalibus A & inferioribus ab eis in poteſtate conſtitutis vt iuſſionibus eorum pareant, & ad omne quod iniungitur opus bonum, animo promptos eſſe, b neminem conuiciis inſectari, neque litibus pugnare: ſed modeſtos potius ſeſe exhibere, vt nec læſi quærãt reddere talionem, c et omnino erga omnes homines, in omni conuerſatione perfectam manſuetudinem demonſtran-

a Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe/ dicto obedire: ad omne opus bonum paratos eſſe/
b Nemine; blaſphemare / nõ litigioſos eſſe/ ſed modeſtos/
c omnes oſtendẽtes manſuetudinem ad oẽs homines.

monſtrantes. Quod eo nos amplius nunc face re conuenit, quo nos dei ſolius gratia ab eiuſmodi vitiis, quibus obnoxii olim fuimus: liberatos cognoſcimus. d Eramus enim & nos qui in Chriſtum iam credimus olim qui dem (hoc eſt, vos cum idola adhuc coleretis) inſenſati, nolentes acquieſcere veritati, e ac proinde errantes & ſequentes varias carnis malas affectiones, & voluptatibus deditì, f vitam in prauitate cordis & inuidia degentes, odibiles Deo & hominibus, propter veſtram malitiam, & inuicem odio habẽtes propter inuidiam. g At vero vbi deſuper nobis ſe manifeſtauit illa Dei ſingularis benignitas, qua fuit erga nos ab æterno affectus, & amabilis illa erga humanum genus clementia per quam nos ab æterno, ſaluare propoſuerat, ſaluos nos ab omni peccato & damnatione ipſe effecit: h non ex merito operum iuſtitiæ, quæ per nos facta fuiſſent aut patres noſtros, ſed propter infinitã miſericordiam ſuam. i Fecit (inquam) nos ſaluos ab ira Dei, à peccato & damnatione per baptiſmi lauacrum, per quod credẽtes renati ſumus ex filiis iræ filij Dei effecti, & renouati, exuto veteri homine, in gratia Dei: quæ quidẽ, & regeneratio & renouatio, tota per ſpiritum ſanctum interius operantẽ perfecta eſt, a quem in corda noſtra copioſe ac diuiter effudit, de plenitudine filii Ieſu Chriſti ſaluatoris noſtri: b vt per eius gratiam iuſtificati à peccatis, ſecuri expectemus hæreditatem vitæ æternæ. c Dignus fide eſt ſermo iſte, atque huiuſmodi ſalutaria fidei veritatiſque dogmata te volo audacter aſſeuerare, & conſtanter proloqui: vt qui fidem habent, curent & operibus bonis inſiſtere, ita vt etiam præueniendo occaſionem captare ſtudeant bene operandi. d Hæc enĩ ſalutaria ſunt dogmata, & hominibus vtilia

c Stultas

d Eram⁹ eñ aliquã do ⁊ nos inſipiẽtes ⁊ increduli/ e errãtes ſeruiẽtes deſiderijs ⁊ voluptatib us varijs/

f In malitia ⁊ inuidia agẽtes odibiles odientes inuicem/

g Cum aũt benignitas ⁊ humanitas apparuit ſaluatoris noſtri dei/

h nõ ex operib⁹ iuſtitie que fecim⁹ nos ſʒ ſecũdũ ſuã miam ſaluos nos fecit.
i p lauacrũ regenerationis ⁊ renouationis ſpũs ſancti.

a quẽ effudit in nos abunde p Jeſũ chriſtũ ſaluatorẽ noſtrũ b vt iuſtificati gratia ipſius heredes ſim⁹ ſcdʒ ſpẽ vite eterne. c Fidelis eſt ſermo ⁊ de his volo confirmare/ vt curent bonis opib⁹ preeſſe/ q̇ credunt deo.

d Hec ſunt bona et vtilia hominibus.

e Stultas autem quæſtiones, & fabuloſas illas Iudæorum genealogias, contentioneſq; ac pugnas, quæ ex legis litera à legis ſolent ſectatoribus moueri, reiice, neque teipſum illis occupes: f cum ſint inutiles, & nihil ſoliditatis habentes. g Hominem in ſua hæreſi obſtinatum, poſtquam ſemel atq; iterum corripiendo admonueris, nec profectum vllũ ſenſeris reiice, vt non vltra cum illo fruſtra agas: h ſciens quod funditus ac deſperatè ſubuerſus ſit talis, i & in delicto ſuo permanet, cum ſit ſuo proprio iudicio damnationi obnoxius. Eo ipſo enim quod falſitati deliberata electione vult adhærere, in ſeipſũ damnationis profert iudicium. a Cum adte miſero Arthemam & Tychicum (ne prorſ⁹ orbentur Cretenſes, Epiſcopi ſolatio) feſtinato ad me venire Nicopolim, vbi hyemẽ tranſigere ſtatui. b Zenam virum peritũ in lege, & Apollo in ſanctis ſcripturis apprimè inſtructum, viros vtique honorabiles ſolicite deducens cura, ne quicquam illis deſit neceſſarium. c Diſcant autem tuis monitis & exemplis, qui iſtic crediderunt, bonis operibus vel præueniendo inſiſtere, vt neceſſitatibus ſanctorum prouideant, ne ſint vacantes bonorum operum fructu. d Salutãt te omnes fratres; qui hic mecum ſunt. Tu viciſſim ſaluta meo nomine eos, qui apud te ſunt noſtri amantes in fide, dilectione ſpirituali.
e Gratia dei cum omnibus vobis, Amen.

Finit Elucidatio in epiſtolam ad Titum beati Pauli Apoſtoli.

e Stultas aũt queſtiones / ⁊ genealogias / ⁊ cõtentiones / ⁊ pugnas legis deuita:
f ſunt em̃ inutiles ⁊ vane.
g Hereticum hoiez poſt vnam ⁊ ſecundã correptionem deuita:
h ſciens qꝛ ſubuerſ⁹ eſt qui eiuſmodi eſt
i ⁊ delinquit / cũ ſit ꝓprio iudicio condẽnatus.
a Cum miſero ad te Arthemam / aut Tychicũ / feſtina ad me venire Nicopolim: ibi em̃ ſtatui hyemare:
b Zenã legiſperitũ ⁊ Apollo / ſollicite p̄mitte / vt nihil illis deſit.
c Diſcant aũt ⁊ veſtri bonis operibus preeſſe / ad vſus neceſſarios vt nõ ſint infructuoſi
d Salutãt te / q̃ mecum ſunt oẽs / ſaluta eos q̃ nos amãt in fide.
e Gratia dei cũ oib⁹ vobis / Amen.

Finit textus epiſtole ad Titum beati Pauli Apoſtoli.

ARGV

¶ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPIſtolam ad Philemonem Beati Pauli Apoſtoli.

EX familiaribus epiſtolis (quas non eſt dubium plurimas, pro diuerſitate cauſarum, diuerſis ſcripſiſſe Apoſtolum omnium ſalutis cupidũ) vna hæc remanſit, quæ ad Philemonem ſcripta fuit. Philemon autem hic, ad quem nunc ſcribit Apoſtolus, Coloſſis morabatur, ſimulque hęc cum illa quam ad Coloſſenſes ſcripſerat & per eoſdem nuncios miſſa fuit, quemadmodum facile videri poteſt, ſi quis finem huius cum illius fine conferat. Ac de argumento quidem epiſtolæ, in ſummo illud eſt manifeſtum, quod pro ſerui fugitiui receptione (cui nomen erat Oneſimus) ad Philemonem dominum à quo fugerat, ſcribit Apoſtolus amice admodum & familiariter poſtulans, pro ſuo nomine illum in amorem recipi, in quo tam ſibi fuit placitum, vt etiam detinere ſecum eum libenter voluiſſet. Cæterum de cauſa fugæ huius poſteaquam nihil ſcripſit Apoſtolus, certum habetur nihil, neq; ita multum ad rem pertinet, quid cauſæ fuerit, vt aufugeret. Sunt qui dicunt illum tanquam furem aufugiſſe per malitiam, & furto ſubduxiſſe nonnulla de ſubſtantia Domini, ad quod illud putant referendum quod dicit Apoſtolus: Si quid debet aut nocuit tibi, mihi imputa ego reddam: Quorum authoritati nec obſiſtimus, neque ſententiæ tamen accedimus. Præſertim cum in ea quam ad Coloſſenſium Eccleſiam ſcribit epiſtola, honorificam admodum faciat Apoſtolus huius Oneſimi mentionẽ. Mihi ſane mitius videtur, vt illi quem Paulus chariſſimum & fidelem fratrem apud totam coloſſenſium Eccleſiam nominat, ſine cauſa & authoritate, crimen furti, & tantæ malitiæ, perfidiæque fugæ infamiam, non aſſcribamus. Fieri enim potuit (id quod nõ raro ſeruis ſolet accidere) vt per eũ quoquomodo damnum rerum ſuarum perpeſſus fuiſſet dominus Philemon: idque ſiue per negligentiam quamlibet ſiue per inſufficientem rerum domini ſui cuſtodiam, ſiue per aliam quamcunque fortunę aduerſitatem ob quod iram heri metuens, nec videns quo pacto dominum placare poſſet, conſilium habuit ad Paulum confugere, quem ſciebat apud dominum ſuum plurimum authoritate valere, vt per eum redire poſſet in gratiam domini ſui eiuſque animum ſibi ſic

reconci

reconciliare: atque horſum optime referri poteſt, quod dicitur in epiſtola: qui tibi aliquando inutilis fuit. Et iterum: ſi quid debet tibi aut nocuit mihi imputa, ego reddam, Apoſtolus igitur ſerui illius ad ſuum auxilium confugientis miſertus. quàm poteſt fideliſſime agit apud dominum, vt in gratiam illum ſicuti fratrē chariſſimm imo ſicuti viſcera ſua ſuſcipiat: confidens in obedientia charitatis eius, quoniam etiam ſupra quod poſtulat libenter efficiet. Sperans autem libertate donari, atque ad eos inuiſendos redire hoſpitium ſibi ſuiſqꝫ commodum aptari iubet: atqꝫ ita, additis familiaribus ſalutationibus, terminat epiſtolam.

Finit Argumentum.

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM Beati Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO, capitis primi.

Pa Aulus pro Chriſti nomine vinculis captiuitatis aſtrictus & Timotheus frater philemoni, in re fidei & Chriſti negotio, cooperario, & Apphiæ mulieri bene fideli, atque Archippo in Chriſti nomine ſtrenue nobiſcum agenti, & vniuerſæ illi fidelium congregationi, quę eſt in domo Philemonis ſalutem. b Gratia ſit vobis & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto

TEXTVS Epiſtolæ ad PHIlemonem beati Pauli Apoſtoli.

TEXTUS. CA. primum.

Pa Aulus vinctus Chriſti Jeſu/ & Timotheus frater Philemoni dilecto adiutori noſtro/ & Apphie ſorori chariſſime/ & Archippo cōmilitoni noſtro/ & ecclesie que i domo tua eſt.

b Gratia vobiſ & pax a deo patre noſtro/

ꝛ dn̄o Jeſu Chꝛiſto.
c Gr̄as ago deo meo ſemper memoꝛiā tui faciens in oꝛationibus meis/
d audiens charitatem tuā ꝛ nomen quā habes in domino Jeſu/ ꝛ in oēs ſanctos/
e vt communicatio fidei tue euidens fiat in agnitione oīs operis boni in Chꝛiſto Jeſu.
f Gaudium enim magnum habui ꝛ conſolationem in charitate tua quod viſcera ſanctoꝛuȝ requieuerūt per te frater.
g Propter quod multam fiduciam habēs in Chꝛiſto Jeſu imperandi tibi quod ad rem pertinet/
h propter charitatem magis obſecro/
i cū ſis talis/ vt Paulus/ ſenex/ nūc autē ꝛ vinctus Jeſu xp̄i:
a Obſecro te ꝑ meo filio/ quem genui in vinculis oneſimo/
b qui tibi aliquādo inutilis fuit:
c nūc aūt/ ꝛ mihi ꝛ tibi vtilis:
d quem remiſi tibi/
e Tu aūt illuȝ vt viſcera mea ſuſcipe/
f quem ego volucrā

Chriſto. c Gratias agere non deſino Deo meo, frequentiſſimam tui faciens memoriam in orationibus meis: d dum audio charitatis tuæ fraternæ, & fidei commendationē quam fidem atq; charitatem habes erga dominum Ieſum, atque etiam oſtendis erga omnes ſanctos: e Ita vt iſta tua miſericordia & liberalitas qua communicas ſanctorum neceſſitatibus, fiat per diuulgationem manifeſta, in agnitione bonorum operum quæ tu palàm exhibes omnibus in exemplū, pro amore nominis Chriſti Ieſu. f Magnum em̄ mihi gaudium, & conſolationem adfert nō mediocrē: quod per te (vt audio) refocillātſācti in neceſſitatis ſubleuatiōe. g Et quia tā fidelē te Dei miniſtrum conſpicio, confido tam promptæ te eſſe erga me obedientiæ, vt fiducialiter mihi liceat tibi etiam cum imperio iniūgere, quicquid mihi fuerit viſum expediens. h Veruntamen malo impræſentiarum propter charitatis fomentum atque augmentum obſecrare, quam imperare: i præcipue cum ſis ſenex ætate, qualis ſum ego, qui præter hoc etiam nunc vinctus ſum chriſti Ieſu: vt tā ex ratione tuæ ſenectutis, quā ex conditione meę humiliationis malim nūc ſupplicare quàm imperare. a Obſecro (inquam) te pro meo filio, quem in captiuitate Romæ hic poſitus, in Chriſto erudiui, ſiue fidelem aut meliorem feci Oneſimo nomine, b qui tibi aliquando inutilis fuit, & per quem rerum tuarum forſitan damnum aliquod paſſus fuiſti. c Erit autem de cætero meis monitis bene inſtructus, & tibi vtilis, & mihi. d Quem cum ad me familiari cognitione, recuperandi tui fauoris gratia acceſſiſſet, remittere ad te volui meis literis cō mendatum. e Te autem precor, vt ſic illū benigne ſuſcipias, quaſi quem habeam chariſſimum. f Et ſane percupiebam illū apud

me detinere, vt tui loco mihi vincto miniſtraret in negotiis euangelii, pro quibus mihi per vincula impedito, legatis pluribus ad diuerſas Eccleſias eſt opus. g Nolui autem ſine tuo conſenſu tale quid attentare, ne bonum tuum iſtud quod in ſeruo exhiberes, eſſet quaſi extortum atque coactum, ſi te non requiſito ſeruum tuum detinuiſſem: h ſed malo ſit voluntarium bonum tuũ vt mihi illum, ſi velis libere remittas, aut ſi placet amice retineas. i Forſitan enim ſic diuina prouidentia diſpoſuit vt illa temporalis ab inuicem ſeparatio qua nunc ad tempus à te abfuit, cauſa eſſet æternæ in domino & firmiſſimæ coniunctionis, modo in amore plus, ſolito, & in futuro ſine termino: a eſſetq; tibi amodo non vt ſeruus timore ſubiectus, ſed magis vt frater chariſſimus in Domino. b Talis enim indubie eſt mihi, qui tamẽ nulla ſpeciali ſocietate illi fueram iunctus: quanto magis erit & tibi, qui naturali dictamine quaſi familiæ tuæ, tui que partem aliquam, diligere illum debes: etiam citra Chriſtianitatis titulum, atque meam commendationẽ. c Si ergo me tibi reputes ſocium aut amicũ, peto vt illum ſicut meipſum benigne in gratiam recipias. d Si autem in vlla re tibi dãnum intulit, ſiue per nequitiam, ſiue per incuriam, ſiue quomodolibet aliter, ego me ſponſorem pro illo facio, mihi totum imputa, ego perſoluam omnia. e Ecce autem (ne quicq̃ dubites) chirographum tibi trado. Ego paulus ſcripſi manu propria. f Vt taceam interim, quod tamẽ cum veritate dicere poſſũ, & audeo, & tu debes agnoſcere: quod non ſolum omnia tua, ſed & teipſum mihi debeas eo quôd te ad Chriſtum adduxerim. g Ita frater mi, ita ſane, fac in te oblecter ſancte in Domino. Conſolare hac in re modo ſpiritum meũ. h Liberius aliquanto ſcripſi tibi, eoq;

optimę

mecũ detinere, vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euangelii.

g ſine cõſilio autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex neceſſitate bonũ tuuz eſſet,

h ſed voluntarium.

i Forſitan enĩ ideo diſceſſit ad horaz a te, vt in eternum illũ reciperes:

a Jam non vt ſeruũ ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem,

b maxime mihi: quãto aũt magis tibi & in carne, & in domino.

c Si ergo habes me ſocium, ſuſcipe illum ſicut me.

d Si aũt aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa.

e Ego Paulus ſcripſi mea manu, Ego reddã, f vt nõ dicam tibi quod & teipſum mihi debes.

g Ita frater ego te fruar in dño refice viſcera mea in xp̃o.

h Confidens in obe

venit,icc irco apud Iudæos loquens,ex ipſorum hiſtoriis & antiquis legalibus ritibus,plurima demonſtrat.In ipſo itaque epiſtolę hui⁹ exordio,mox illud proponit Apoſtol⁹,quemadmodũ De⁹ pater olim per Prophetas patribus loqui & apparere ſolitus,in hac temporis plenitudine per filium nobis ſit eloquutus,ſibi,coæternum & per omnia coæqualem. Cuius gloriam longe ſuper angelorum dignitatem eminere, ex teſtimoniis diuerſis demonſtrat,quę partim de angelis miniſtris Dei partim de Chriſto Dei filio faciunt mentionem, ſemper tamen de filio honorificentiorẽ, quam de angelis adminiſtratoriis ſpiritibus.Propter quod ſecundo capitulo,ex Chriſti pręcellenti dignitate,arguit multum nobis eſſe obſeruanda,quæ modo ſunt per Chriſtum primum,deinde & per Apoſtolos prædicata, ſigniſque & prodigiis confirmata.Et ne quis propter carnis fragilitatem illum paruipendat,cui Deus futurum ſæculum & omnia ſubiecit: conſequenter declarat,quomodo ſecundum diſpenſationem,aſſumpta humanæ naturæ infirmitas(iuxta quam etiam angelis ad tempus minor viſus,nobiſque fratribus ſuis per omnia fuit aſſimilatus)illi ad maximam exaltationem,nobiſque ad ſummam prouenerit vtilitatem:quoniam propter paſſionem mortis,& ipſe gloria fuit coronatus,& nobis omnibus qui credimus in eum,author ſalutis eſt effectus:dum per mortem deſtructo mortis imperio,nobis factus eſt pontifex fidelis,potens in eo quod tentatus fuit, noſtræ quoq; infirmitati auxiliari. In tertio autem capite,velut ad ſequentia, quæ de legis imperfectione dicturus eſt,viam faciens,primum vtriuſque legis miniſtros atque latores confert ad inuicem, Chriſtum tanquam filium, Moyſi ſeruo longe pręponens. Propter quod Pſalmiſtæ verbis vtens,exhortatur eos:vt hodie,id eſt, in hoc tempore nouę gratiæ,per infidelitatem corda non obfirmẽt, videantque ne cor malum incredulitatis aut apoſtaſiæ à Chriſto in eis inueniatur,ſed ad perſeuerantiam mutuis ſeſe corroborent exhortationibus, vetus exemplum adducens increduli populi Iſraelitici,qui propter ſuam infidelitatẽ occidi in deſerto,& a promiſſa requie prohiberi,apud Deum promeruit. Quorum exemplo,capite quarto,nos quoque ſolicitos iubet timere, ne quemadmodum illis audiſſe legem ſine fide non profuit,ſic & nobis ſola fidei annunciatio non proficiat, niſi fide quæ per dilectionem operatur,iis quæ ſunt euangelizata inhæreamus.Declarat autem conſequenter,quemadmodum exhortatio illa Pſalmiſtæ: Hodie ſi vocem eius audieritis &c. hoc potiſſimum tempus reſpiciat,

quando adhuc introitus in requiem cœleſtem et ſabbatiſmus per fectus fideles manet, quomodo olim veteres illi ingreſſum in requiem terrę promiſſionis corporalem expectabant. Ad hanc autem optatiſſimam requiem cęleſtem, & perfectum ſabbatiſmum (quem Deus initio creationis rerum, in die ſeptimo, in quo requi euit ab omni opere, per hoc ſignificans futuram ſanctorum poſt labores requiem præſignauit, quam requiem Iudæis Ioſue non præſtitit, qui in requiem tantum terrenam ſuos inducere potuit) per fidem nos monet viriliter feſtinare: ne quomodo illi, à ſua ſūt requie corporali per incredulitatem priuati, ſic & nobis de noſtra contingat promiſſione cœleſti, quoniam Deus iudex eſt diſcernens omnia, & cuius conſpectui nihil eſt occultum, qui iudicabit de omnibus. Iterumque monet, vt pontificem talem habentes qui cœlos penetrauit, in ipſius confeſſione & fide permaneamus. Et quoniam nobis aſſimilatus per omnia tentatus eſt, abſq; tamen peccato: vt ad ipſius thronum pro impetranda gratia, fiducialiter accedamus. Capite vero quinto, ſacerdotis officium (quod eſt offerre dona & ſacrificia pro peccatis populi) quomodo erga nos impleuerit Chriſtus ſacerdos noſter, declarat. Qui nō à ſemetipſo, ſed a patre miſſus & clarificatus in diebus carnis ſuę preces & ſupplicationes pro nobis obtulit patri: ac per obedientiam quam patri vſque ad mortem exhibuit, omnibus nobis cauſa extitit noſtræ ſalutis. De quo ſe dicit grandem ſermonem inſtituere, ſed illis quibus ſcribit (propter vmbrarum in quibus Iudæi verſantur conſuetudinem) non ita facilem, nec ita paucis explicabilem. Propter quod, de Chriſti pontificatu ex veteribus ritibus prolixe in ſequentibus capitulis proſequuturus, primum'ſe capite ſexto quædam dicit omittere, quæ ad inſtitutionem faciant ſanæ fidei, vt de veritate poſſit ſacerdotii Chriſti (quod præcipue aperire intendit) latius pertractare. Illud tantum præmonens bonis ad cautelam, & incredulis ad terrorem: quam ſit periculoſa res, ac pene deſperata, eum qui ſemel cœleſtium particeps factus eſt beneficiorum, per fidei & ſpiritus ſancti acceptionem, poſtmodum per apoſtaſiam corde incredulo ea contemnere. Cuiuſmodi homines ſub comparatione terræ ſterilis igni æterno tradendos aſſerit, non quaſi male de quoquam eorum ſuſpicans: ſed ad cautelam & vt in bene cæptis charitatis operibus in finem vſque non ſegnes perſeuerent, quo ſic diuinarum promiſſionum ſecundum patrum exempla, per patientiam fiant participes. Vbi per occaſionem, Abrahæ factam promiſſionem, iuramento

mento

mento confirmatam commemorat, vt de cœleſtibus bonis nulla nobis (illius promiſſionis veris ſecundum ſpiritum hæredibus) relinqueretur poſt promiſſionem & iuramentum de eius adimpletione hæſitatio. Septimo dehinc capitulo, de Chriſti ſacerdotio propoſitum proſequens, Chriſtum cum Melchiſedech, tanquam veritatem confert cum figura. Illudque poſt alia multa ponderandum ducit, quod per Melchiſedech, Abraham decimatus fuit: atque ita quodammodo vniuerſum Iudæorum genus. ipſa etiam progenies tota Leuitica, quæ erat ſecundum legem ſacerdotalis, quæ tum erat in lumbis Abrahæ, cum obuiaret ei Melchiſedech decimas accipiens. et tanquam maior benedicens. Vnde maiorem dicit hunc ſacerdotem (qui in Abraham totum Iſraeliticum populum decimauit) ſacerdotibus legis, qui non niſi a reliquis tribubus Iſrael, decimas accipiunt. Dehinc & de conſũmatione perfectioneque ſacerdotii Chriſti, quod non ſecundum ordinem Aaron dici poteſt, eo quod de tribu Iuda ortus fuerit, dominus Ieſ⁹, quæ ſecundum legem ſacerdotalis non erat, pluribus agit rationibus. Tum quod per ipſum lex vetus euacuetur cum ſacrificiis ſuis propter infirmitatem. Tum quod cum iureiurando in ſcripturis, filio legitur traditum ſuum ſacerdotium. Tum quia eſt ſẽpiternum, neque per mortem (quomodo ſacerdotes veteres) accipit ſucceſſorem: propter quod etiam perpetuo viuit ad interpellandum pro nobis, non habens neceſſe quotidie alias offerre hoſtias, neque primum pro ſeipſo offerre: cum ipſe talem infirmitatem non habeat, quæ egeat expiari, & ſemel oblata pro nobis hoſtia in ſempiternum ſufficiat pro dimittendis peccatis noſtris. Octauo vero capitulo, quemadmodum non ſecundũ legem ſacerdotium Chriſti eſt accipiendum iuxta corporale in tabernaculo miniſterium, ſed quomodo ſecundum ſpiritualem intelligentiã verorum ſanctorum & illius tabernaculi quod per mortem ſuam nobis patefecit (hoc eſt templi & regni cœleſtis) ſit miniſter, declarat: eiuſque ſacerdotium, ex legis nouæ Euangelicæ inſtitutione commendat, quam Prophetarum teſtimonia multo ante, tanquam præcellentiorẽ venturã in plenitudine temporis prædixerunt, legẽ antiquando veterẽ. In eo aũt quod conſequitur nono cap. tabernaculi prioris ſtatũ ac diſpoſitionẽ deſcribens, ſimul ꝙ ſũmi ſacerdotis ingreſſũ per corporalis hoſtię ſanguinẽ, oĩa ad myſticã refert intelligentiã. Chriſti autem tabernaculum, in quod per ſanguinẽ ſuũ introiit, vbi & modo pro nobis patri aſſiſtit ex aduerſo velut præcellẽtius comparat. Et quõ mediator

ſit noui teſtamenti,quod in ſanguine ſuo dedicauit, & in morte confirmauit , ex veteris legis typica per ſanguinem animalium immolatorum dedicatione,declarat:ſimulque & de hoſtię ſuę ſemel facta ad omnium ſeculorum peccata delenda,oblatione:quã do tanquam peccator omnibus apparuit, venturus iterum in tẽ pore ſuo,in gloria patris ſui. Capite vero decimo legis infirmitatem declarans,quæ per ſuas figuras & hoſtias corporales, ſufficiens non erat ad emundationem à peccato,ſacrificium verũ placitum Deo,ex Pſalmi teſtimonio adducit, nempe ſanctum corp⁹ agni immaculati, in quo ſemel pro nobis mortuus Dei filius, & hoſtia factus,iam reſidet in dextera patris,accepturus plenum ſuper omnes inimicos ſuos imperium atque dominium, Ita vt iam vltra poſt nouæ legis acceptam hoſtiam, veteribus illis oblationibus pro peccatis expiandis,nihil ſit opus,cum vna iſta ſemel oblata,perpetuo nobis ſufficiat. A quo loco ad exhortationem trãſiens Apoſtolus ad veram & ſynceram in fide recta perſeuerantiam cum dilectione hortatur fideles factos:iudicii & ignis æterni pœnam (quæ manet omnes à fide apoſtatantes) in terrorem proponens:ex veteris legis tranſgreſſæ pœna illius vltionem æſtimans,qui ſpiritui ſancto per ſuam apoſtaſiam iniuriam & cõtemptum intulerit. Ad conſolationem autem bonorum terribilia illa dimittens,propoſitis illorum bonis initiis,in eo quod & vinctis compaſſi fuiſſent , & ſuorum bonorum rapinam cum gaudio in ſpe futurorum ſuſcepiſſent,eos hortatur,vt in patientia ꝑſeuerent & confidentiam non perdant,ne ſubtractionis filii effecti à retributione cœleſti excidentes , incidant in damnationem. Quoniam vero de fide multa præclara dixerat. Capite vndecimo fidem primum deſcribens , longe deinde ac late per fidelium patrum exempla pertranſiens,eam commendat: quæ non eſt neceſſe explicare modo per ſingula.Quorum exempla,fideles iubet ſequenti capite,ſolicite quoque ac diligenter imitari: ſic tamẽ vt ante omnia Chriſti aſpiciamus exemplum,quem dum recogitamus confuſione contempta per mortem (quam voluntarie ſuſtinuit)ad patris gloriam aſcendiſſe,corroboramur animo, vt non deficiamus in tribulationibus. Et quoniam in tribulationibus ſatis grauibus agebant conuerſi ad Chriſtum Iudæi , dulciſſimã eis conſolationem ex verbis ſapientię proponit,declarans quemadmodum correctio & diſciplina vtilis admodum ſit, & teſtimonium quod ſimus filii Dei,quodque fructum multum ſit eis allatura,ea quam nunc videtur habere acrimonia. Poſt hæc pacem

eos cum

eos cum omnibus ſequi iubet, & diligenter contueri, ne qua inter eos mala peſtis ſurſum germinans cæterorum infectrix exurgat, proponens Eſau in exemplum, qui venditum ius primogenituræ poſtquam ſemel perdidit, amplius recuperare non potuit, ne ſic etiam nobis contingat, ſi oblatam Dei gratiam reſpuamus. Ad quod, noui teſtamenti (quod per fidem acceptamus) & nouę Eccleſię, cui per fidem incorporamur, dignitatem explicat: præmiſſoque terrore in quo lex vetus data fuerat, multomagis nos qui de cœlo demiſſum nobis Dei filium nobis nouę legis Euāgelium loquentem, audiuimus, ne recuſemus loquentem commonefacit, ſed vt cum metu & reuerentia ſeruiamus Deo. Vltimo tandem capitulo fraternæ charitatis & hoſpitalitatis quæ Deo vero placet, & miſerorum qui in vinculis pro Chriſti nomine detinentur, eos commonefacit. Coniugium legitimum, honorabile: adulterium, deteſtabile prædicat. Auaritiam deteſtatur. In Deo confidentiam ſuadet. Ad præpoſitorum obedientiam & imitationem ſubditos inducit. A doctrinis peregrinis & veritati diſſonis iubet attendere, & ſe in Dei gratia ſtabilire, potius quam in eſcarum obſeruantiis carnalibus. Poſt hæc de altari noſtro, quod eſt Chriſtus & de immolata extra portam hoſtia noſtra, facit ſermonem, morali intelligētia fideles ad imitationem inuitans. Demum beneficentię & communionis & obedientię voluntariæ iterum commonefaciens, eorumque pro ſe orationes poſtulans, bona illis precatus, & excuſatione familiariter poſita, ita nouiſſimam hanc & egregiam terminat Epiſtolam.

Finit Argumentum in Epiſtolam ad Hebræos beati Pauli Apoſtoli.

TEXTVS EPISTOLAE ad Hebreos beati Pauli Apoſtoli.

Textus. Ca. Primum.

a MUltipharie multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis:

b nouiſſime diebus iſtis/ loquutus eſt nobis in filio/

c quem cõſtituit heredem vniuerſorū/

d per quem fecit et ſecula.

e Qui cum ſit ſplendor glorie/ et figura ſubſtantie eius/

f portanſque omnia verbo virtutis ſue/

g purgationem peccatorum faciens/

h ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis:

i tanto melior angelis effectus/ quanto differentius pre illꝭ nomen hereditauit

Elucidatio IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS BEATI Pauli Apoſtoli.

ELVCIDATIO Capitis primi.

a DEus pater omnipotẽs qui in ſæculis præteritis diuerſimode, id eſt, variis modis, maioribus noſtris loqui cõſueuerat per Prophetas præcones ſuos: b idem ipſe tandem diebus iſtis nouiſſimis, quando venit plenitudo tẽporis loqui nobis dignat⁹ eſt per vnigenitũ filiũ ſuum, c quẽ conſtituit Dominũ oĩs creaturæ, dans ei ſuper oĩa poteſtatẽ, d per quẽ creauit & ſæcula: id eſt, oĩa ſęcularia, ſiue quę in cœlo, ſiue quę in terra. e Qui filius cum ſit ſplẽdor paternę glorię, et lumen de patris gloria æternaliter procedẽs, et imago patri conſubſtantialis, patriſque ſubſtantiam perfecte repreſentans, f regenſque, mouens, gubernans, atque ſuſtentans omnia creata, ſola ſua potenti iuſſione, g peracta peccatorum mundi expiatione per virtutem mortis & paſſionis ſuæ, h iã requieſcit glorioſ⁹, et reſidet accepta iudiciaria poteſtate ad dexterã paternæ maieſtatis, in altiſſimis: id eſt, in ęqualitate patris, & ſublimitate gloriæ eius: i tanto angelis declaratus atq; demõſtratus pręcellẽtior, quanto nomen illud quod illi pater donauit, & quod ipſe vt hæreditatẽ ſibi propriã habet,

habet differẽtius eſt nomine illorum: hoc eſt quanto filii nomen antecellit nomen angelorum. a Nuſq̃ enim in ſcripturis attribuitur angelis filij nomen, quod de Chriſto legitur in Pſalmo, vbi ex voce patris ad Chriſtum dicitur: b Filius meus es tu mihi coęternus, coequalis, & conſubſtantialis, ego te in hoc ipſo qui nunquam deficit æternitatis die, ab ęterno genui. c Et alibi: Ego ero illi pater, & ipſe ei it mihi verus filius. d Et rursũ alio in loco, cum pater filio tradit omnium quæ in mundo ſunt poteſtatem, ſic eũ in orbem terrarum introducens, ita legitur ad angelos de filio dictum: Adorate eum omnes angeli eius. e Quantũm vero ad angelos, multo aliter ſcriptura loquitur. Nã de angelis in Pſalmis ſic dicitur: f quod Deus ſpiritus quos tam nobiles creauit natura, angelos ſuos ſiue nuncios facit ad perferẽdum ſua nuncia: g & ſupremos quoque ſpirituum, ipſos etiam Seraphin qui ſũt vt flamma ignis, facit ſuos miniſtros, qui aſſiſtant coram eo omni tempore, ſicut ſerui in conſpectu domini ſui. h Ad filium autem iterum alibi ſcriptura ita loquitur dicens: Sedes tua regia, maieſtaſq; & poteſtas tua Deus æterna eſt, i & ſceptrum regni tui eſt in æquitate: id eſt, in iuſtitia & æquitate eſt tuum imperium. a Dilexiſti iuſtitiam quærens ſemper quæ ſunt placita patri, & odio habuiſti ac fugiſti iniquitatem: atq; propter ea deus pater, Deus, inquam, tuus, ſecundum humanitatis infirmitatem, impleuit te ſpũ ſãcto & eius chariſmatibus precioſis velut oleo lætitiæ ſpiritualis pluſquam cęteros omnes homines, tuos cohæredes. Cæteris enim ad menſuram, de plenitudine Chriſti, datur ſpirituſſancti gratia: Filius autem nõ ad mẽſuram accepit, in quo ſecundum omnem plenitudinem ſpirituſſanctus corporaliter inhabi-

a Cui enĩ dixitaliquando angelorum:
b Filius meus es tu ego hodie genui te:
c Et rurſũ. Ego ero illi in patrẽ, & ipſe erit mihi in filium.
d Et cum iterũ introducit primogenitũ in orbem terre dicit: Et adorent eum omnes angeli dei.
e Et ad angelos quidem dicit:
f Qui facit angelos ſuos ſpiritus,
g miniſtros ſuos flãmam ignis,
h ad filium autem, Thronus tu⁹ deus in ſeculum ſeculi, i virga equitatis, virga regni tui.
a Dilexiſti iuſtitiã & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te deus, De⁹ tu⁹ oleo exultationis,
pre participib⁹ tuis

ne cuſtodienda ſunt, quę ab ipſo audiuimus, b ne quo pactocõtingat ea nobis ſine fructu excidere atq; diffluere. c Nam ſi vetus illa lex quæ per angelosperſonam Dei repræſentantes data fuit, rata fuit & firmæ obligationis:ita vt quiſquis illam præuaricaretur,faciendo quod illa vetabat,aut quiſquis inobediens exiſteret omittendo quod illa iubebat,iuſtam & condignam acciperet punitionẽ: d quæ ſpes erit euadendi vltionẽ dei nobis chriſtianis hominibus,ſi tantam ſalutem tam aperte & tam nouo modo propoſitam,negligentia noſtra pręterire ſinamus, nec contendamus eius per finem rectam fieri participes. e Quam ſalutem cum incepiſſet primus prędicare dominus Ieſus apud Iudæos, f Poſtmodum tamen ea per prædicationem Apoſtolorum atq; diſcipulorum qui à Chriſto didicerant,ad nos vſq; cumfirma authoritate fideliter deducta eſt, g deo cooperante,cõteſtante,& ſermonem Apoſtolorum confirmante,variis ſignis in natura, atq;prodigiis monſtroſis, h & variis virtutum operationibus atq; ſpũſſancti diuerſis donis,quæ ſecũdum ſuæ voluntatis beneplacitum,quibus vult,& quantum vult diſtribuit. i Dico autem de Chriſti excellentia, quod ſcriptura nuſquã dicit angelis eſſe ſubiectum orbem terrarum futurum,aut ſæculum ſuperuenturum,de quo nunc præcipue ſecũdum myſticam intelligentiam ſermonẽ facimus:quod tamen de Chriſto legimus.

a Nam in quodam loco bene noto teſtimonium perhibet inſignis ille nulli non optime cognitus Dauid,dicens: b Quid eſt vniuerſum genus humanum,aut hominum quilibet,vt de nobis tu recogitare digneris? aut quid eſt homo natus de homine, & caro de carne,vt dignum ducas tuis ſingulariſſimis beneficiis & donis nos inuiſere? c CHRISTVM

b ne forte pfluamus
c Si em̃ qui p angelos dictus eſt ſermo fact⁹ eſt firm⁹/ꝛ ois preuaricatio ꝛ inobedientia/accepit iuſtam mercedis retributionem/
d quõ nos effugiem⁹ ſi tantam neglexerimus ſalutem?
e que cum initiu accepiſſet enarrari p dominum/
f ab eis q̃ audierũt in nos cõfirmata ẽ /
g cõteſtant[e] deo ſignis ꝛ portentis/
h ꝛ variis virtutib⁹ ꝛ ſpũſſancti diſtributionibus ſecundum ſuam volũtatem.
i Nõ em̃ angelis ſubiecit Deus orbẽ terre futurum de quo loquimur
a Teſtatus eſt aũt i q̃dã loco q̇s dicens:
b Quid eſt hõ quod memor es ei⁹/aut filius hominis q̃m viſitas eum?
c Minuiſti eũ pau

lomin⁹ ab angelis.	S T V M hominem factum, etiam infra angelos aliqua ex parte conſtituiſti, carnis illũ mieſriis propter hoīem ſubiiciens: quē poſtmodum per paſſionem conſummatum, ſuſcitando,
d gloria ⁊ honore coronaſti eũ ⁊ ↄſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.	d gloria & honore triũphabiliter vndequaq; decoraſti: & dediſti ei poteſtatem in conſpectu omnium, ſuper omnia quæ in cœlo ſũt & in terra,
e Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.	e eius ditioni cũcta perfecte ſubiiciēs,
f In eo eñ quod omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit nõ ſubiectũ ei.	f Atque in hoc quod pater filio ſubieciſſe dicitur omnia, nihil excipitur ab eius ſubiectione:
g Nunc autem necdum videm⁹ omnia ſubiecta ei.	g quanquam nunc ante nouiſſimi tempus iudicii, non perfecte videātur adhuc omnia ſubiici, quomodo ſubiicientur peracto iudicio.
h Eum autē qui modico quã angeli minoratus eſt,	h Illum autem ipſum Ieſum, qui aliquantulum infra angelos fuerat humiliatus, propter corporis quas ſuſceperat miſerias:
i videmus Ieſum, ꝓpter paſſionem mortis, gloria ⁊ honore coronatum,	i nunc videmus & in fide cernimus, propter paſſionis meritum magnifica gloria vt victorem honoratum, etiam ſupra angelorum exercitus.
a vt gratia dei ꝓ oĩbus guſtaret mortē	a Per paſſionem mortis, inquã, vt ex dei munere & dono pro omnium ſalute operanda, ipſe ſolus mortem experiretur in ſe ſuſcipiens.
b Decebat eñ eũ ꝓpter quem omnia ⁊ per quem omnia,	b Sic enim decebat deum patrem, per quem vt primum efficiens, & propter quem vt finem vltimum omnia facta fuerant,
c qui multos filios in gloriã adduxerat	c qui multos filios adoptionis erat adducturus & ab æterno ſe adducturum præordinauerat ad conſortium gloriæ filii ſui naturalis.
d authorem ſalutis eorum per paſſionē conſummari.	d Decens, inquam, erat & conſonũ patris iuſtitię, vt ille qui author & cauſa ſalutis futurus erat filiis adoptionis, conſummaretur & ad perfectum gloriæ adduceretur cũ fratribus ſuis, per mortis paſſionem: ſic nimirum peccata delens, quæ à ſalute huiuſmodi nos excludebant. Neq; enim decens erat ad ſalutem adduci genus humanum, donec paternæ iuſtitiæ & maieſtati eſſet ꝓ delictis & inobēdiētia, à filio (qui ſolus potuit) ſatiſfactum.
e Qui eñ ſãctificat	e Hanc autem reconciliationē conue-

conueniens erat per filium compleri: quoniam & ipſe qui ſanctificat Chriſtus Dei filius & qui ſanctificantur per eum fideles, pariter ex vno ſunt patre, ad quem congruo ordine filii adoptionis per filium naturæ habent adduci. f Atque ob hoc non erubeſcit, ſed dignatur ipſe Dei naturalis filius, fideles homines fratres amicabili nomine appellare, dicens in Pſalmis ad patrem. g Prædicabo nomen tuum & manifeſtabo hominibus fratribus meis in medio congregationis ſanctorum, velut vnus ex eis, & per eos tanquam membra mea laudabo te. h Et rurſum in Eſaia propheta. Ego ero confidens in Deo: quod ſecundum ſimilitudinem noſtram loquutus eſt, ſecundum quam ſperare & confidere dici poteſt in patre. quemadmodum & nos in ipſo, vt inferiores & impotentes confidimus atque ſperamus. i Et iterum. Ecce ego ſecundum voluntatem patris factus homo, & pueri mei quos mihi dedit dominus, in fratres conſimilis omnino naturæ: dedit, inquam, tam redimendos quàm poſſidẽdos. a Quoniam ergo pueri Chriſti cæteri homines, inter quos ipſe eſt primogenitus, carnem & ſanguinem habent ex quibus coſtãt, & ipſe in eiuſdem naturæ ſimilitudine carnem ſimiliter accepit & ſanguinem, eorumque factus eſt particeps: b vt ſic mortalis fieret nobiſcum, atque ita per mortem in ſuo corpore volũtarie ſuſceptam, deuiceret mortis imperatorem, id eſt diabolum, qui per mortem quam inuenerat ſua aſtutia dominabatur ſuper omne genus humanũ: c & excuſſo iugo ſeruitutis atque timore expulſo, liberos faceret eos qui per omnem vitam ſub timore mortis anxii velut ſeruiebant. Cuiuſmodi erant ante Chriſti paſſionem, omnes homines. d Neque vero in vllo ſcripturæ loco legitur, quod ſpirituale aut angelicã deus naturam

f Propter quã cauſam non confundit fratres eos vocare, dicens.
g Nuntiabo nomen tuum fratribus meis in medio eccleſie laudabo te.
h Et iterũ ego ero fidens in eum.
i Et iterũ. Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi deus.
a Quia ergo pueri cõmunicauerũt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit eiſdem:
b vt per mortẽ deſtrueret eũ qui habebat mortis imperiũ, id eſt diabolum.
c & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſeruituti.
d Nuſquam enim angelos apprehendit.

ſed ſemen Abrahe apprehendit.
e Unde debuit pomnia fratribꝰ ſimilari vt miſericors fieret/ ⁊ fidelis pōtifex ad deum.
f vt repropitiaret delicta populi.
g In eo eī ī quo paſſus eſt ipſe ⁊ tentatus/ potēs eſt eis q̇ tentātur auxiliari.

naturam aſſumpſerit:ſed ex ſemine Abrahę natus,humanam naturam aſſumpſit. e Vnde debuit in omnibus quæ ad noſtram redēptionem erāt accommoda aſſimilari fratribus ſuis vt eſſet miſericors & fidelis pontifex in adiuuando miſeros apud patrē, f et vt placaret in ſimilitudīe carnis noſtrę patrē pro delictis noſtris. g Nam quatenus ipſe eadē paſſus eſt,eademque nobiſcum expertus, potens factus eſt,& potēs eſſe cognoſcitur,ad ferendum etiam nobis auxilium,qui adhuc iiſdem miſeriis vexamur.

TEXTUS. CA. Tertium.

a Unde fratres ſcti vocatiōis celeſt⁊ participes conſiderate apoſtolum ⁊ pontificem confeſſionis noſtre Jeſum/
b qui fidelis eſt ei q̇ fecit eum/
c ſicut ⁊ Moyſes in omni domo eius.
d Amplioris eī gloriē iſte pre Moyſe dignꝰ eſt habitus/ quāto ampliorem honorem habet domus/ qui fabricauit illā.

ELVCIDATIO CAPITIS Tertii

a VNde fratres ſanctificati per chriſtum,qui vocationem Dei ſupernā ad æterna bona ſuſcepiſtis,facti fideles,contemplemini diligenter & intueamini Dominum Ieſum,magnum vtique legatum & pontificem nobis à Deo deſtinatum, qui nos confeſſionem rectę fidei noſtræ edocuit,quemque ex fide cōfitemur. b Cōſyderate,inquam,hunc fidelem exiſtentem in omnibus patri ſuo qui ipſum fecit, & hominem eſſe & legatum, & pontificem noſtrum, c quemadmodum & Moyſes,olim in veteris legis adminiſtratione legitur in tota Synagoga(quę erat domus Dei)fuiſſe miniſter fidelis. d Imo vero tanto maiori gloria noſter Chriſtus antecedit Moyſen,quanto ipſius domus vel ex ipſa domo,maiorem habet gloriam qui eam fabricauit & fecit vt ſuam,eo qui tātum vt miniſter in aliena domo ad tempus inhabitat.Talis ſane erat Moyſes ad Chriſtum.Nā hic ſibi populum illum proprium fecerat: Moyſes vero tātum Synagogę ad tēpꝰ adminiſtratio fuerat conceſſa,in qua tanquam aliena,& à Deo non à ſe condita, verſabatur Chri-

Chriſtus vero in eccleſia ſua, tanquam dominus in propria domo inhabitat. e Omnis enim domus, ab aliquo tanquam ab efficiente, & ab aliquo tanquam à Domino & poſſidente, conſtruitur. f Deus vero eſt, q per ſeipſum creauit omnia ſiue vt dominus, ſiue vt efficiens, & ab ipſo fabricata ſunt vniuerſa. Vnde conſtat, Chriſtum Dei filium in eccleſia vt in ſua domo inhabitare. g Et Moyſes quidem in illa Synagoga legitur fidelis extitiſſe in miniſtrando & famulando h ad proponendum ea quæ dicenda eſſent à domino ad populum, vel reſpondenda à populo ad dominum. Moyſes enim verba domini deferebat ad populum, & populi viciſſim reſpõſa referebat ad dominum, vtrorumque miniſter & famulus, quemadmodũ ſolent nuncii hinc inde diſcurrere. i Chriſtus vero tanquam filius & hæres (cuius ſũt omnia quæ partis exiſtunt) in propria domo tãquã dñs inhabitat in eccleſia, nõ ſeruit vt famulus. a Ad quam domum pertinemus nos fideles omnes, ex quibus cõſtruitur vnitas Eccleſiæ. b Si modo ſpem noſtram in qua cõfidimus, & gloriamur ad finem vſque perſeueranter teneamus, & non declinemus. Alioqui à domo eius alieni efficeremur nec eſſet nobis pars in eius eccleſia. c Quapropter libet nunc mihi eiſdem vos ſermonibus compellare, quos olim per Pſalmiſtam loquutus eſt ſpiritusſanctus. d Vos (itaq;) ſi hodie, inque hoc tempore quod eſt gratiæ & miſericordiæ, vocem audieritis domini, ſiue exterius ſiue interius docentis, e videte ſolicite, ne obfirmetis affectum voluntatis veſtræ, vt non acquieſcatis verbo domini: f quemadmodum olim fecerunt patres veſtri quando me ad amaritudinem & iracundiam magnam prouocauerunt in illo tempore cum me tentarent in deſerto,

e Oĩs nanq; domus fabricatur ab aliquo/
f qui aũt omnia creauit/ Deus eſt.
g Et Moyſes quidẽ fidelis erat i toto domo ei⁹ tãq; famul⁹/
h in teſtimoniũ eorũ que dicenda erant/
i Chriſtus vero tãq; filius in domo ſua/
a que domus ſum⁹ nos
b ſi ũ fidũciã ⁊ gloriã ſpei vſq; ad finẽ firmam retineamus.
c Quapropter ſicut dicit ſpiritus ſãct⁹
d hodie ſi vocem ei⁹ audieritis/
e nolite obdurare corda veſtra/
f ſicut in exacerbatione ſcd'z diem tentationis in deſerto/

g vbi

g vbi tentauerũt me patres veſtri probauerunt ⁊ viderũt opera mea/ quadraginta annis:
h propter quod infẽſus fui generationi huic ⁊ dixi:
i Semper hi errant corde.
a Ipſi autẽ non cognouerunt vias meas/ quibus iuraui in ira mea ſi introibũt in requiem meam.

b Uidete fratres ne quando ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis/ diſcedendi a deo viuo/

c ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies/

d donec hodie cognominatur/ vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati

e participes ei chriſti effecti ſumus/
f ſi tamẽ initium ſubſtantie eius vſq; ad finẽ firmũ retineam⁹

g dum dicit: Hodie ſi vocẽ eius audieritis nolite obdurare corda veſtra/ quẽadmodũ in illa exacerbatione h Quidã

g vbi me tentauerunt & experti ſunt magnalia operum meorum, per quadraginta annos illis manna de cœlo pluentem, & veſtimenta illorum illæſa conſeruantem. h Et quoniam ipſi me tentauerunt exacerbantes faſtidio mihi fuit & diſplicuit generatio illa exaſperans & dixi intra meipſum, atq; etiã ad Moyſen ſeruum meum: i populus iſte non ceſſat ab errore cordis ſui toties iam eadem repetens murmura, a Ipſi autem nõ intellexerunt conſilia mea, & ego firmiſſimo decreto ſtatui & iuraui ex omnibus illis exacerbatoribus non ingreſſurum nec vnum in requiem terræ promiſſionis. Ecce fratres audiſtis duram comminationem & grauem incredulorum punitionem. b Vos illorum admoniti exemplo diligenter cauete, ne forte ſit in vllo veſtrũ affectus incredulitatis ad apoſtatandum à Chriſto Deo viuo, eius fidem deſerendo, in qua iam baptizati eſtis: c ſed mutuis exhortationibus vos inuicem atque etiã voſipſos exhortemini atq; conſolemini, vt nullis tentationibus aut preſſuris à fide recta iam ſuſcepta contingat abſcedere. d Idque facite nunc dum tempus eſt, quandiu hic gratiæ dies nobis nominatur et offertur, ne obduretur vlli⁹ affectus ex vobis qui iam credidiſtis, dæmonis fallacia in peccatum infidelitatis ſeduct⁹, e Iam eñ Chriſto per fidem inſiti & vniti ſumus, eiq; ſcd̃ʒ ſpẽ cohæredes facti, f ſitñ quod per regenerationem ſpiritualem in eo eſſe cœpimus, nempe per fidem noua creatura, in finem vſq; conſtanter teneamus: hoc eſt, ſi in finem vſque fideles permaneamus vt cœpimus, g donec perdurat dies ille, de quo p ſpiritum ſanctum dicitur: Hodie ſi vocem eius audieritis nolite obdurare corda veſtra ſicut ni illa exacerbatiõe, h In tota eñ multitudine filiorum Iſrael, fuerunt audientes ſermonẽ

ſermonem domini,per incredulitatem murmurantes exacerbauerũt dominum. i Nõ omnes tamen eiuſmodi extiterunt exacerbatores, qui fuerunt ab Aegypto Moyſe duce profecti. a Neque vero ad vniuerſos referri hoc debet,quod dicitur,Quibus offenſ⁹ fuit quadraginta annis:ſed ad illos tantum qui murmurando peccauerunt, qui & morte percuſſi ſunt,antequam terram promiſſionis ingrederentur,& ſunt ipſorum cadauera in deſerto proſtrata,ſiue ſepulta.Qui vero non murmurauerunt contra Dominum (vt Ioſue & Caleph & filii præuaricatorũ qui illius murmurationis nõ fuerant cõſcii) non ſunt puniti,ſed acceperũt promiſſionẽ, c atque illud iuramentum,quo iurauit in ira ſua,vt non introirent in terram promiſſionis,nonniſi aduerſus illos factum fuit.qui inobedientes & increduli fuerant murmuratores. d Et per omnia ex dictis euidens eſt eos qui non introierunt,& fuiſſe propter ſuam infidelitatem & inobedientiam ſolam prohibitos. .....

eũ audictes exacerbauerunt:
i ſed non vniuerſi q̃ profecti ſũt ab egypto per moyſen.
a Quibus aũt infenſus eſt quadraginta annis.
b Nonne illis q̃ peccauerunt/ quorũ cadauera ꝓſtrata ſũt in deſerto?
c quib⁹ autẽ iurauit nõ itroire in requiẽ ipſius/niſi illis qui increduli fuerunt?
d Et videmus q2 non potuerunt introire in requiẽ ipſius/ propter incredulitatẽ.

ELVCIDATIO CAPITIS quarti.

a Imeamus ergo & præcaueam⁹, ne quomodo contingat, vt aliquis ex nobis qui fidem ſuſcepimus,pro miſſione cœleſtis ingreſſus(facta perſeuerã tibus in fide)per apoſtaſiam abiecta atque contempta,conſpiciatur inueniaturque ſua infidelitate fruſtratus,ab illo ingreſſu deficere. b Nam & nobis annunciatæ ſunt pollicitatio nes Dei,quemadmodum & illis. c Sed non profuit illorum plurimis ſermo auditionis,quem audiebant,non coniunctus cũ fide,ſecũdum ea quæ audierunt.Nam ſermonem cœleſtium promiſſionum tãtum audire non prodeſt,niſi fidẽ adhibeas,coniungas,& commi

TEXTUS. CA. Quartum.

a Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius/ exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe.
b Etenĩ ꝛ nobis annunciatũ eſt/ quẽadmodum ꝛ illis/ c ſed nõ profuit illis ſermo audit⁹/ nõ admixtus fidei ex ĳs que audierunt.

b Ingrediemur eṁ in requiem q̃ credidimus, queadmodū dixit,

e Sicut iuraui i ira mea ſi introibunt in requiem meam.

f Et quidem opibus ab inſtitutione mundi perfectis.

g Dixi ei in q̃dã loco de die ſeptima, ſic: & requieuit deus die ſeptima, ab oib⁹ operibus ſuis.

h Et in iſto rurſum: ſi introibunt in requiem meam.

i Q̃m ergo ſupereſt introire quoſdam in illã, & ij quib⁹ prioribus annũciatũ eſt nõ introierunt propter incredulitatẽ.

a Iterũ terminat diẽ quendam, hodie, in Dauid ẽ dicẽdo, poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictũ eſt.

b Hodie ſi vocẽ ei⁹ audieritis, nolite obdurare corda vr̃a,

cõmiſceas iis quæ audieris. d Sane eṁ introgrediemur in requiem Dei, quicunque nunc fidem eius ſuſcepimus, & in ea permaneamus, quemadmodum per contrarium innuat ſcriptura, dicens: e Nolite obdurare cor da veſtra ſicut in exacerbatione in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri: quib⁹ iuraui, quod non ingreſſuri eſſent in requiẽ meam. In quo verbo, per cõtrarium ſenſum ſignificatur, eos fuiſſe in requiem admittendos, niſi fuiſſent increduli, & omnes in requiem cœleſtem ingreſſuros, qui vere fuerint fideles f Et quidem de hac requie, in ipſo ſtatim Geneſis principio, fit ſermo, poſtquam opera ſex dierum, in quibus cõſtitutus eſt mũdus eſſent completa. g Dicitur enim illo in loco de die ſeptima, quod requieuerit in ea dominus ab omnibus operibus ſuis quæ patrauerat, videlicet nihil nouum in ea creans vt fecerat ĩ priorib⁹, In quo verbo ſignificatur electorum requies beata, qua poſt huius mundi finitos labores requieſcent in æternitate ad exemplum dei, qui die ſeptima ceſſauit ab opere. h Et rurſum in iſto loco dicitur: Si introibunt in requiem meam. In quo ſignificatur per contrarium ſenſum, veros fideles in hanc requiem ſuſcipiendos. i Quoniam ergo hoc reſtat vt ingrediantur nonnulli in illam requiem, & in illis prioribus quibus prius fuerat nunciatum non vt videtur impletum, qui non introierunt propter ſuam incredulitatem, a iterũ poſt tantum temporis interuallum, quod ab illo exacerbationis die vſque ad Dauid protenditur: Poſt tantum, inquam, temporis, iterum definit ſcriptura alium quẽdam diem & aliud hodie per Dauid dicendo (ſicut iã ſæpe præallegatum eſt) b Hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Neque vero dici valet per Ioſue fuiſſe ingreſſum

ſum illum perfecte impletum. c Nam ſi Ioſue filius Nun, ſuis illis quos in terram promiſſionis introduxit perfectam & verã requiem dediſſet, nullo modo ſcriptura propoſita de alia loqueretur poſt ipſam die, et alia requie, quæ poſtmodum in tempore gratiæ eſſet propalanda. Nunc autem (illo nihil obſtante) adhuc aliam quandã diem definit, per Dauid. d Ergo ſabbatiſmus perfectus, in prioribus ſcripturæ locis vtcunque deſignatus (id eſt, requies ęterna, & cęleſtis illa iugiſ ab omni labore feriatio) adhuc reſtat, per Chriſtum donandus ſuis fidelibus. e Quiſquis enim ingreſſus fuerit in requiem illam Dei, ſic ab omnibus operibus laborioſis, quibus ad meritum ſolet vacare, ceſſabit, & per petuo velut feriabitur, f quomodo ſupra de Deo dictum fuerat, quod poſt ſex dies laboris accepiſſet in ſabbato requiem ab omnibus operibus ſuis. g Omni itaque ſtudio cõtendamus in illam tam beatam quæ nos manet, introire requiem: h ne forte quis ex nobis, incidat in ſimilem incredulitatẽ, quæ nobis debet eſſe in exemplum: ne quemadmodum illi propter ſuam infidelitatem non ſũt ingreſſi in requiẽ terrę promiſſionis, ita nos promiſſa requie cæleſti, fruſtremur, cuius illa tantum ſignum erat & figura. i Sermo enim Dei (id eſt, ſententia comminationis, ſiue iudicii eius) viuus eſt, vigoremque habẽs, & in agendo ſiue exequendo plurimum efficax, cuius poteſtati nihil reſiſtit, ſed per uia ſunt ei omnia. a Cum ſit omni gladio, etiam ex vtraque parte ſcindente, ad penetrãdum valentior: ita vt penetrare poſſit etiã intima, nempe animam & ſpiritum, ſuper illa poteſtatem omnimodam habens. b Neque obſiſtit illi compagum nodoſitas, neque medullarũ intra oſſa fortiſſima incluſio, quin omnia facillime poſſit penetrare omnipotẽs

c Nam ſi eis Ieſus requiez præſtitiſſet, nunquam de alia loqueref poſthac die.

d Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei.

e Qui enim ingreſſus eſt in requiez eius, etiaz ipſe requieuit ab operib⁹ ſuis

f ſicut z a ſuis De⁹.

g Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem:

h vt ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplũ.

i Uiuus eſt enĩ ſermo Dei z efficax.

a z penetrabilior omni gladio ancipiti: z pertingens vſque ad diuiſionem anime ac ſpiritus:

b compagum quoq; ac medullarum.

c ꝛ diſcretoꝛ cogitationū ꝛ intentionuꝫ cordis.
d Et nō eſt vlla creatura inuiſibilis incōſpectu eius/
e omnia aūt nuda ꝛ aperta ſūt oculis ei⁹
f ad quē nobꝫ ſermo
g habentes ergo pōtificem magnum qui penetrabit illos/ Ieſū filiū dei/ teneam⁹ ſpei noſtre confeſſionem.
h Nō eñ habemus pōtificeꝫ qui nō poſſit compati infirmitatibus noſtris/
i tētatū aūt p omnia pro ſimilitudine abſq peccato.
a Adeamus ergo cū fiducia ad thronum gratie eius/
b vt miſericordiam conſequamur/
c ꝛ gratiam inueniamus in auxilio opoꝛtuno.

ſermo Dei. c Inſuper & diſcernit cogitationes humani cordis, bonas à malis, & ipſas mentis intentiones acutiſſime diiudicat, d & nulla prorſus creatura eſt eius ſubtracta cognitioni: e quoniam omnia quantumuis hominibus tecta aut occulta, nuda, detecta & aperta ſunt eius conſpectui, f corā quo nunc etiam loquimur, & coram quo nobis erit ſingulorum dictorum ac factorū ſuo tempore reddenda ratio. g Cum ergo habeamus pontificem magnum, nempe Ieſum Dei filium, qui cœlum nobis ſuo ingreſſu patefecit, viamque parauit: non recedamus a ſemel iam concepta ſpe noſtra, ſed firmiter in confeſſione rectę fidei, in qua eſt ſpes noſtra, perſtemus. h Pontifex enim iſte quem à Deo datum habemus, non talis eſt, vt neſciat compati, miſereri, & condeſcendere noſtris miſeriis atque imperfectionibus: i Imo vero expertus eſt in ſeſe omnia quæ ipſum conueniebat ad noſtram ſalutem ſuſcipere, ſecūdum ſimilitudinē noſtri, excepta peccati miſeria, à qua illum decuit ſemper eſſe alieniſſimum. a Adeamus ergo cum plena confidentia, nihil hęſitantes, & corde fideli accedamus ad illum (in quo nunc reſidet in dextera patris) gloriæ thronū, vnde peccatorū remiſſio fluit & gratia omnibus petentibus, b vt conſequamur miſericordiam eius in peccatorum noſtrorum dimiſſionem, c & gratiam ad bene operandum adiutricem, ad auxilium commodū et opportunū dū tēpus eſt miſericordiā cōſequendi & bene operandi.

TEXTUS. CAP. Quintum.

a Oīs nanq pōtifex ex hominib⁹ aſſūpt⁹ p hominibus cōſtituitur, in ijs que ſūt ad Deum/
b vt offerat dona ꝛ ſacrificia pro pctis.

ELVCIDATIO CAP. V.

a Omnis enim pontifex a medio populi quaſi vnus ex eis, ſimilis eiuſdemq naturæ exiſtens, aſſumitur, & pro cæteris hominibus (quorum eſt ſacerdos) in diuinis peragendis ordinatur, atq deputatur: b videlicet vt ex delegato & cōmiſſo

miſſo ſibi officio offerat oblationes & ſacrificia, pro repropiciandis apud dominum populi peccatis. c Talis, inquam, aſſumitur & conſtituitur, qui ſciat & velit compati, et miſericordiam pœnitentiæ nō negare iis qui ſiue ex ignorātia, ſiue ex errore & lapſu fragilitatis humanę, propter infirmitatem a cōcupiſcentia ſeducti, peccauerint: d quoniā & ipſe iiſdem eſt infirmitatibus, etiam quæ peccatum concernunt, ex omni parte ſubiectus, ſimileſq; in ſe pugnas peccatorū, quales illi experitur. e Atque ideo neceſſe habet, quomodo pro populo orat, ita etiam pro ſemetipſo orare, & offerre hoſtias, aliaſque oblationes pro peccatorum remiſſionibus perficere. f Neq; quiſquam ſibi debet huiuſmodi honorificū ſacerdotii munus, ſua authoritate vſurpare, neq; ſemetipſum ingerere: g ſed qui a Deo vocatur & ordinatur, quemadmodū exemplum habemus in Aaron, quē per Moyſen dominus ad ſacerdotium deputauit. h Sic ſane et noſter iſte pōtifex Chriſtus, non ſemetipſū glorificauit a ſemetipſo ſibi ſuū pontificatum vendicans, aut ſibiipſi de ſui pontificatus veritate teſtimoniū perhibens, vt ſuus pontificatus & dignitas quam habebat hominib⁹ innoteſceret, i ſed pater cœleſtis, qui in principio libri Pſalmorū ipſū teſtatur eſſe conſubſtantialē filium ſuum, dicendo ad illum, a Filius meus es tu, ego in æternitate te mihi conſubſtantialem & coæqualem filiū genui, idē ipſe verum pontificē & ſacerdotem eundē in ſcripturis clarificat, & manifeſtat, b quemadmodū alio in loco ad filiū loquitur, dicens, c Sacerdos es tu mihi pro populo electorū, eriſq; in ſempiternū, ita vt ſempiternum tibi perpetuumque maneat ſacerdotium non habiturus aliū poſt te ſucceſſorem: eritque ſacerdotiū tuū, nō iuxta veteris legis ritum, id eſt, non Aaronicum,

c qui condolere poſſit/

ĳs qui ignorant et errant/

d quoniaʒ ⁊ ipſe circundatus eſt infirmitate.

e ⁊ propterea debet quemadmoduʒ pro populo/ ita etiā pro ſemetipſo offerre p peccatis.

f Nec quiſquam ſumit ſibi honorem/

g ſed qui vocatur a Deo tanquā Aaron

h Sic ⁊ Chriſt⁹ nō ſemetipſū clarificauit vt pōtifex fieret

i ſed qui loquutus eſt ad eum/

a Filius meus es tu ego hodie genui te.

b Quemadmodū et in alio loco dicit:

c Tu es ſacerdos in eternum:

d ſecundum ordinē Melchiſedech.

aut Leuiticum, d ſed iuxta ordinem, atq; figuram & ſimilitudinem Melchiſedech, cuius præuium ſacerdotium, tui ſubſequuturi tantum erat figura, quemadmodum poſterius latius explicabitur.

e Qui in diebus carnis ſue/ preces ſupplicationeſque ad eũ qui poſſit illũ ſaluum facere a morte cum clamore valido & lachrymis offerēs

e Qui ſacerdos Chriſtus in diebus quib⁹ verſabatur in carne paſſibili, ad patrem ſuum omnipotentē (qui potens erat illum & omnem populum eius à morte ſaluare, ipſum ſuo tempore reſuſcitando) deprecationes pro ſalute humani generis, & humiles ſupplicationes, idque cum lachrymis & forti clamore, in teſtimonium ſũmæ affectionis atque dilectionis, effudit: patrique has acceptiſſimas offerens hoſtias ſuper crucis altario,

f exauditus eſt pro ſua reuerentia.

f exauditus eſt (vt dignum erat) à patre, propter ſuam reuerentiam, qua vt filius conſubſtantialis & coæqualis, patri erat acceptus:

g Et quidem cum eſſet filius Dei/ didicit ex ijs q̄ paſſus eſt obedientiam/

g Et quidem cum eſſet filius Dei, natura ſua impaſſibilis: voluit tamen ex iis quę paſſus eſt in aſſumpta hominis natura experimento diſcere, & exhibere obedientiam, in ſumma patientia.

h & conſummat⁹ factus eſt omnibus obtemperantib⁹ ſibi/ cauſa ſalutis eterne

h Atque ita ſine bono & congruo perfectus, omnibus in ſe credentibus & mandata ſua obſeruantibus, promeruit vitam atque ſalutem æternam, & omnibus ſaluandis factus eſt author ſiue cauſa ſalutis,

i appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchiſedech/

i qui à patre appellatur in ſcriptura pontifex, ſecundum ordinem Melchiſedech.

a De quo nobis grādis ſermo & interpretabilis ad dicendũ

a De cuius pontificatu nimium præcellenti copioſum inſtituim⁹ ſermonem, & multa valde habemus dicenda, quæ difficile fuerit vobis perfecte explicare: non tam propter dicendorum magnitudinem, quam propter veſtram imbecillitatem:

b quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum.

b quoniam forſitan dura vobis eſſent ad audiendum qui magna ex parte Moſaicis adhuc inſtitutis addicti eſtis, et non ita æquis auribus noui teſtamenti libertatē, ſacerdotium & ſacramenta præferri auditis illis veſtris veteribus, quibus aſſueti eſtis.

c Etenim

c Etenim cum deberetis merito eſſe perfe- c Etenim cũ deber c
cte edocti in myſteriis fidei Chriſtianæ, ita tis magiſtri eſſe
vt etiam aliis in ea erudiendis ſufficeretis:
d tum quia vobis primum prędicatum eſt d propter tempus,
tum quia ab ipſius Chriſti ore ſermonem au
diſtis, tum quia legem & Prophetas optima
fidei præparamenta habuiſtis: e veſtro ta e rurſum indigetis
men vitio, & cordis duricia, & obſtinatione vt vos doceamini, q̃
ceruicis duræ fit, neſcio quo modo, vt quaſi ſunt elementa exor
de integro indigeatis informari, & inſtrui, dij ſermonum Deu
de ipſis fidei primis rudimentis, à quibus ini
tium ſumi debet Chriſtianæ prædicationis,
f & tales facti eſtis veſtro vitio, quibus ſit f & facti eſtis, quib⁹
opus lacte, & nõ congruat ſolidus cib⁹. Pro lacte opus ſit non
pter veſtram enim duriciem, cogor nunc ex ſolido cibo.
vmbris veteris legis & figuris diuerſis, per
allegoriam oſtendere veritatem, & præcel-
lentiam ſacerdotii Chriſti, & euacuationem
legalium ſacrificiorum, & ceſſationem legis
veteris (quæ ego lac appello & minutiora
quędam) propter veſtram in fide paruitatẽ
vobis iſta exhibens, quæ ego opus non habe
rem tam late proſequi, & copioſe differere
ſermonibus, ſi ſimplicis veritatis ſolidum ci-
bum, ex ore noſtro velletis accipere, citra cõ
mixtionem lactis: id eſt, allegoriam veterum
figurarum, quibus a principio educati eſtis.
g Omnis enim qui adhuc lacte in pabulum g omnis enim qui
vtitur, & infirmioribus paſcitur legis vm- lactis eſt particeps
bris, nolens quicquam accipere, quod non il
lis ſit conditum, capax non eſt, vt perfectio- expers eſt ſermonis
nis verbum. & Euangelicæ libertatis prædi iuſtitie,
cationem nude accipiat. h In fide enim E h paruulus eſt,
uangelica paruulus eſt, qui adhuc in figuris
hęret. h At perfectorum, qui ſecundũ ſpiri h perfectorum autẽ
tum omnia diiudicant, ſolidus eſt cibus: & ſi eſt ſolidus cibus.
ne vmbris atq; figuris illis ſũt cęleſtis ſapiẽ
tiæ proponenda myſteria, i qui pro ipſo i eorum, qui pro ip
habitu & aſſidua exercitatione diuinæ con ſa cõſuetudine exer
templationis, & frequenti ſenſu illuminati- citatos habẽt ſenſ⁹,

onum atque affectionum cœleſtium, diſcretionis iudiciũ habent perfectum, a Vt que ant cœleſti ſpirit⁹ luce irradiari, vera a falſis,& credenda a non credendis,ſimplici iudicio diſcernere.

a ad diſcretionẽ boni ac mali.

TEXTUS. CA. Sextum.

a Quapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem/

b ad perfectionem feramur.

c Non rurſum facientes fundamentũ/

d penitentie ab operibus mortuis.

e & fidei ad Deum/

f baptiſmatum doctrine/

g impoſitionis quoque manuum/

h ac reſurrectionis mortuorum/

i & iudicij eterni/

ELVCIDATIO CAPITIS VI.

a I Taque nunc ſeponentes ſiue omittentes,de iis loqui quæ ſunt fidei Chriſtianæ principia,quęque edocti eſtis cũ primo in Chriſtum inciperetis credere, b prius ea diſſeramus quę vobis ſunt potiora, neceſſariora,& difficiliora ad capiendũ.Cuiuſmodi ſunt ea quæ poſtmodum ſequentur de æternitate ſacerdotii Chriſti, & euacuatione legalis ſacerdotii, vna cum cæteris legis cæremoniis, & veteribus offerendi ritibus. Neque iam de integro volumus quaſi a fundamentis vobis illa proponere,quæ ſunt fidei initia:quaſi modo primum cęperitis eſſe Chriſtiani, qui iam in Chriſtianiſmo multũ tempus habetis. c Non,inquam,rurſum la te diſſeremus de iis quę ſunt fidei prima principia,& fundamenta vitæ Chriſtianæ.Quæ (vt ſummatim perſtringam) ſex præcipua ſunt: d Nempe agere pœnitentiam a præteritis peccatis,quæ occidunt animam,et vita ante male acta. e Deinde ad Deum per fidem accedere. f Deinde baptiſmatis ſiue baptizationum doctrina, qua docti eſtis nõ ſufficere pœnitentiam, neq; fidem, niſi adſit baptiſmalis ablutio. g Poſt quæ eſt impoſitio manuum per quam credimus iam baptizatis gratiam conferri, in bono confirmantem. h Quinto loco eſt mortuorum reſurrectio, i quam conſequitur(id quod eſt ſextum fidei principium)iudicium venturum ſuper bonos & malos: Idque non ad tempus, ſed vt fuerit ſemel definitum ſine fine duraturum. De his (inquam)non intendimus iterum copioſe ſic diſſerere, quaſi a

fundamentis

fundamentis eſſetis in fide ædificandi. Spero enim vos iam in his ſatis inſtructos. a Nihilominus tamen vbi de Chriſti ſacerdotio ſermonem abſoluerimus, cum ſi ſic Deus donabit, & opportunum erit, de his quoque non nihil dicturi ſumus. Interim tamen breuiter pauca perſtringamus, Hęc enim ſuper his eſt veræ & catholicæ fidei ſumma. b Quoniam vix fieri poteſt, & ſanè perquam difficile eſt, atque rariſſimum; vt qui ſemel à Deo ſunt vocati, & per fidem illuminati. c & perceperunt guſtum ſuauitatis gratiæ cœleſtis, & charitatis quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris, d & ſpiritũ ſanctum acceperunt, qui eis gratiam, ſiue gratum facientem, ſiue etiam alia dona ſua fuerit elargitus: e guſtauerunt inſuper, & mente perceperunt eloquia domini, & verbi eius bonitatem, atque ſuper omnia ſuauitatem: f ſunt etiam ſæpius ardentiori afflati ſpiritus calore, virtute induti ex alto, & quaſi ſuperuenturæ beatæ vitę experti in ſe virtutem: g & poſteaquam hæc omnia beneficia perceperunt (nihil his obſtantibus) denuo prolapſi ſunt, corde incredulitatis à Deo viuo Chriſto (cui ſic fuerãt familiares effecti) voluntariè ſe ſeparantes, poſt acceptam rectæ fidei notitiam. h Vix, inquam, poſſibile eſt, & per quam rarum, vt tales rurſum reuerti contingat ad integram & veram pœnitentiam. Qui enim ſemel à Deo voluntarie apoſtatauerit, quo maiora prius dona percepit gratiarũ, eo magis in errore relinquitur: vt pœnitentia ei non concedatur, & in ingratitudine ſua pereat. i Cum crucifigant hi rurſum (quantum in ſe eſt) Chriſtum Dei filium, non credentes verum eſſe, quod per mortem Chriſti ſint deleta mundi ſcelera: quod ſi ita eſſet rurſum oporteret mori Chriſtum, ad perficiendum quod illi perfectum negãt: a & oſtentui eũ

a Et hoc faciemus ſiquidẽ permiſerit deus.

b Impoſſibile enim eſt eos qui ſemel ſunt illuminati/

c guſtauerunt etiam donum celeſte/

d & participes facti ſunt ſpiritusſancti/

e guſtauerũt nihilominus bonũ dei verbum/

f virtuteſque ſeculi venturi.

g & prolapſi ſunt/

h rurſus renouari penitentiam/

i rurſum crucifigentes ſibimetipſis filiũ dei/

habent,cuius ſanguinē nihilo reputant amplius quàm hominum cæterorum,nec ſufficere credunt ad hominum ſalutem. Sumi poteſt ex terris & agris comparatio,quæ noſtro huic deſeruiat inſtituto.

b Terra em̄ ſepe venientem ſuper ſe bibens imbrem/ ⁊ germinans herbam opportunam illis a q̄bus colitur/

b Cordis enim humani ager qui multis ſacris & cœleſtibus fuerit viſitationibus à Deo miſericorditer ſępius compluntus,bonorumq; operum pluuia ſic irrigatus,fructum condignum & congruum in vitam æternam progignit ſuis cultoribus,

c accipit benedictionem a deo:

accipit à Deo benedictionem : vt in bono confirmetur & mereatur ampliora in futurum accipere,& beneplacitum eſt Deo in huiuſmodi terra.

d proferens autem ſpinas ⁊ tribulos/ reproba eſt/

d Si cui⁹ autem cor acceptas diuinas viſitationes & imbrem cœleſtis gratię frequentius ſuperfuſum,nihil proferat præter errores & opera mala, quæ nō congregari valeant in horreum æternæ vitæ,cuiuſmodi ſunt in herbis ſpinæ & tribuli,illius cor Deus odio habet & reprobat: & niſi reſipiſcat dignum faciendo fructum pœnitentiæ,veniet ſuper illum maledictio,

e ⁊ maledicto proxima/ cui⁹ conſūmatio in combuſtionē

e & tandem finis illi erit combuſtio ignis ſempiterni. Hæc autem quæ videntur duri⁹ dicta,nolim ſic accipiatis quaſi in vos torſerim,aut quenquam veſtrum deſignauerim.

f Confidimus autē de vobis dilectiſſimi meliora/ ⁊ vicinſora ſaluti/ tametſi ita loquimur.

f Quanquā enim ita durius loquamur,nō tñ id facimus quaſi de vobis male ſuſpicantes. Confidentes enim in domino,ſpem de vobis meliorem & exiſtimationem habem⁹,quod ſaluti æternæ vicini eſtis,& in Dei gratia ſtatis:id quod mihi ex veſtris operibus merito venit exiſtimandum,

g Nō em̄ iniuſt⁹ eſt deus/ vt obliuiſcat operis veſtri/ ⁊ dilectionis/

g Dominus enim qui iuſtus eſt & fidelis remunerator, non obliuiſcetur(ſed ad remunerationem memor erit) operum veſtrorum quæ in charitate fraterna exhibuiſtis:

h quā oſtendiſtis in nomine ipſius/ q̄ miniſtraſtis ſanctis/

h & non ſolum affectu aut lingua,ſed etiam reipſa oſtendiſtis pro amore Dei,in eo quod miniſtratis ſanctis iuxta veſtram poſſibilitatem eis in neceſſaris ſuccurrē

currendo, & etiam nunc miniſtrare non ceſſatis. i Cęterum illud vobis omnibus optamusatq; deſideramus, in bonis veſtris initiis vt perſeueretis, vt eandem in exhibenda charitate ſolicitudinem ſinguli, pro ſe quiſque pergatis exhibere, a vt plena fiat ſpes veſtra, perſeuerando vſque in finem. b Ne forte remiſſi & tardi efficiamini, vel perſequutionibus fracti, vel longa expectatione defatigati. c Verum imitatores ſtudete eſſe patrum veſtrorum, qui per fidem & patientiā eo quod nullis aduerſis nullaque expectationis mora frangerentur, meruerunt accipere promiſſiones diuinas: non ſolum ſibi, ſed in omnes etiam ſuos ſequuturos hæredes. Quorum fuit præcipuus & præclarior pater Abraham. d Cui Deus, non ſolum promiſit repromiſſionem, verumetiam iuramento firmauit iurans per ſemetipſum, quandoquidē maius aliquid ſeipſo Deus non habet, quod poſſet in ſui promiſſi confirmationem adducere. e Nihil dubites Abraham (inquit Dominus) vere vtique ego benedicens copioſè benefaciam tibi & mirabiliter te tuumq; ſemen multiplicabo. f Atque in his Dei promiſſis ſuſtinens patienterque etiam in multa tempora expectans: g promiſſionis ſuæ cō ſequutus eſt effectum, partim quidem in ſe ipſo, partim in ſua poſteritate. In ſeipſo quā tum ad filium: in poſteris ſecundum carnem quantum ad terram promiſſionis: In ſeipſo autem & in veris ſecundum ſpiritum filiis, quantum ad patriæ cœleſtis ingreſſum. Abrahæ (inquam) iurauit Deus per ſemetipſū. h Nam homines cum iurant, per maiorem aliquem ſolent iurare, vt homines per deum, populus per ſalutem regis: aut vt minimum per aliquid quod maximi reputant, vt rex ipſe per ſalutem ſuam, aut per vitam aut p regnum ſuum. i Et quoties controuerſia aliqua

z miniſtratis.
i Cupimus aūt vnū quenq; veſtrū eandē oſtētare ſolicitudinem,
a ad expletionē ſpei vſq; in finem,
b vt non ſegnes efficiamini,
c verū imitatores eorū qui fide z patientia,
hereditabāt promiſſiones,
d Abrahe nanq; promittens deus, q̄m neminem habuit p quē iuraret maiorem, iurauit p ſemetipſum dicens:
e Niſi benedicēs benedicam te,
z multiplicans multiplicabo te.
f Et ſi longanimiter ferens,
g adeptus eſt repromiſſionem,
h homines p maiorē ſui iurant,
i z oīs controuerſie

coꝝ finis ad cõfirma tionẽ / eſt iuramẽtũ.

a in quo abũdanti⁹ volens deus oſtendere pollicitationibus heredibus /

imobilitatem cõſilij

b interpoſuit iuſiurandum /

c vt per duas res immobiles /

d quibus impoſſibile eſt deum mentiri fortiſſimum ſolatiũ habeamus /

e qui confugim⁹ ad tenendaꝫ propoſitã ſpem /

f quam ſicut anchorã habem⁹ animetutam ac firmam /

g ⁊ incedẽtẽ vſqꝫ ad interiora velaminis

h vbi p̃curſor ꝑ nobis introiuit Jeſus /

i ſcd̃m ordinẽ Melchiſedech / pontifex factus in eternum.

aliqua, ſiue lis, aut contentio per cõpoſitionem terminatur vt ſit compoſitio firma & valida, iuramentũm adhibetur, quo quęcũque acta ſunt velut obſignantur. a Iuxta quẽmodũ Deus volẽs veris abrahæ filiis (hęredibus pollicitationis illius quæ facta fuit ad abraham patrem eorum) abundan tius, firmius, certiuſque oſtendere huius conſilij & propoſiti immobilitatem (quod ſcilicet illud promiſſionis decretum in æternum non eſſet reuocaturus) b iureiurando interpoſito, atque ad promiſſionem adiecto nos ſecuros reddidit: c vt per duas illas res (nempe promiſſionem, & iuramenti confirmationem) quæ Dei verbum firmum & irreuocabile faciunt, d poſt quas impoſſibile eſt deum mentiri, non implendo quod pollicitus fuerat, aut reuocando quod ante propoſuerat, firmum omnino & indubitatum habeamus ſpei noſtræ ſolatium. e Nos, inquam, qui propter animarum noſtrarum ſalutem relictis quæ in mũdo ſunt erroribus & vanitatibus, diligenter confugimus ad apprehendendam atque retinendam ſpem iſtam, in cõmune omnibus qui credere volunt propoſitam, quæ hoc nobis eſt fidelibus, quod anchora naui. f Anchora, inquam, animæ noſtræ tuta, quæ eam & ab omnibus periculis ſecuram facit, & inter fluctuantes procellas huius ſæculi, firmam tenet, vt non mergatur in mortem peccati: g quæ ſpes nos introducit atqꝫ introire facit in ſancta ſãctorum, quę ſunt intra velamẽ: id eſt in cœlis, h in quos introiuit pro nobis tanquam præcurſor noſter ad parãdam nobis viam & manſiones æternas, Ieſus dominus noſter, i iuxta ordinem melchiſedech conſtitutus & declaratus à Deo pontifex in æternum.

TEXTUS. CA. ſeptimum.

ELVCIDATIO CAPI. ſeptimi.

Dico

D Ico autem Chriſtum pontificem nominari & exiſtere, ſecundum ordinem melchiſedech, potius quàm ſecundum ordinem Aaron aut Leui: quoniam in plurimis Chriſtum ille præſignauit, & ſecundum hyſtoriam quæ in ſcriptura de eo texitur, nil niſi Chriſti præcurrens figura fuiſſe videtur. a Hic em̃ Mechiſedech Rex Salem legitur fuiſſe & Dei ſummi ſacerdos: b Qui abrahæ deuictis & cæſis regibus qui fratrem ſuum Loth captiuum abduxerant, cum victoria domum redeunti obuiam proceſſit, eiq; benedixit in nomine altiſſimi, cuius erat ſacerdos. c Cui abraham ob ſacerdotalis dignitatis reuerentiam, decimas dedit ex omnibus. Quæ omnia ad Chriſtum optime quadrant. d Primumquidem quod appellatur melchiſedech: id eſt, iuxta nominis interpretationem, rex iuſtitiæ. e Deinde quod rex Salem dictus eſt, quod interpretatur rex pacis. Chriſtus em̃ rex eſt, & pacis & iuſtitiæ. f Inuenit̃ quoq; ille in ſcripturis ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, ſine vitæ principio, & ſine termino: quatenus videlicet in ſcripturis, de nullo horum fit vlla mẽtio, atq; ita quodam modo vt de figura dicitur, quod patre caruerit, & matre, vitæq; fine, & principio. g Aſſimilatus autem per hoc filio Dei, vt figura & imago veritati, manet in æternum ſacerdos, ita vt in ſcripturis nec de ſacerdotii eiꝰ principio, nec de fine nec de ſucceſſione cuiuſquam vlla mẽtio habeaturt Vere enim Chriſtus ſecundum æternam à patre generationẽ, caret matre ſecundum humanam ex virgine natiuitatem, caret patre ſecundũ æternam generationẽ genealogia illi non texitur, itẽque ſecũdum generationẽ humanã ex parte patris genealogiã non habet, qui patrẽ non habet. h Conſyderate autẽ præcellẽtiam ſacerdotis huiꝰ cui

a Hic em̃ Melchiſedech rex Salẽ ſacerdos dei ſũmi.

b q̃ obuiauit Abrahe regreſſo a cede regũ benedixit ei/

c cui ⁊ decimas om̃ diuiſit Abrahã/

d primũ quidẽ qui i terp̃tat̃ rex iuſtitie.

e Deinde aũt ⁊ rex Salem quod eſt rex pacis.

f ſine patre/ ſine matre/ ſine genealogia neq; initiũ dierũ/ neq; finẽ vite habens/

g aſſimilatꝰ aũt filio dei/ manet ſacerdos imperpetuum.

h Intuemini autem quantus ſit hic / cui

decimas dedit de p̄cipuis Abrahā patriarcha.
i Et quidē de filiȷs Leui ſacerdotiū accipientes/ mādatuȝ habent decimas ſumere a populo ſecū dum legem/
a id eſt frībus ſuis
b quāquā ⁊ ipſi exierit de lūbis Abrahe
c Cuius aūt generationō annumeratur in eis/
decimas ſumpſit ab Abraham/
d ⁊ hūc qui habebat repromiſſiones bn̄dixit?
e Sine vlla aūt contradictione/ quod melius eſt a meliore benedicet.
f Et hic quidē decimas morientes homines accipiunt/
g ibi aūt cōteſtatur quia viuit.
h Et (vt ita dictū ſit) p Abrahā/ ⁊ Leui q̇ decimas accipit/
decimatus eſt:
i Adhuc enīm in lūbis patris erat quādo obuiauit ei Melchiſedech.
a Si ergo conſūmatio p ſacerdotiuȝ Leuiticum erat/

cui decimas dedit de optimis eximia quæꝙ ipſe vniuerſalis Iudæorum omnium pater Abraham. i Et ſane filii Leui ad quos ſpectat ſacerdotii miniſterium, mandatum habent ex lege, vt à reliquo populo aliarum tribuum ſumant decimas, propter honorem et officium miniſterii ſacerdotalis. a Verum hi tantum à reliquo populo, id eſt, à fratrib⁹ ſuis, b cum & ipſi exierint de lumbis Abrahæ, & ad eandem genealogiam pertineant, reſpectu Abrahæ. c At iſte Melchiſedech, cuius natiuitas inter illorum generationes non computatur, quique extra illorum eſt genealogiam, decimauit Abraham patrem omnium veſtrum, atque omnium ſacerdotū & leuitarum, d atꝙ ita velut maior, ipſum abraham, qui habebat à Deo ſibi factas promiſſiones, benedixit. e Palàm autē eſt & contradici non poteſt, quin benedicens (ſecundum rationem officii & miniſterii hui⁹, in quo ei benedictio iure cō petit) præemineat, ſitque præcellentior eo qui benedicitur. f Et in hac decimatione quæ dicta eſt filijs Leui lege competere, homines morientes decimas accipiunt: Ita vt per ſucceſſionem, mortuis prioribus, ad alios ſecundum ius ſuum deriuetur. g In noſtro autem propoſito teſtimonium dat ſcriptura, quod ſacerdos ille viuit, & nec de morte, neꝙ de deuolutione iuris eius ad alios quicquam loquitur. h Et (vt ita quadā loquendi figura dicam honeſtius) in hac Abrahæ decimatione, etiam ipſe Leui, & per conſequens vniuerſa poſteritas eius in abraham & ſimul cum abraham decimatus eſt. i Nam adhuc in abrahæ lūbis latebat Leui (per generationē) poſtmodū ex eius ſemine mediatè ſuſcitandus tunc cū Abhraham ſic decimaretur, occurrente ſibi Melchiſedech ad benedictionem. a Nunc itaque ſi finis erat & perfectio in Leuitico

& legali ſacerdotio,ita vt perfectius aliud non debuiſſet expectari, cui ipſum crederet tanquam imperfectius, b (ita enim videri poſſet,ex eo quod populus Iſraeliticus ſub ipſo legem accepit) c ſuperflue & vane in ſcriptura de alio ſacerdotio fieret mentio, quod ſecundum ordinem Melchiſedech diceretur non ſecundum ordinem Aaron. d Quod ſi ſacerdotium transferatur,neceſſario ſimul legis item tranſlatio atque immutatio conſequenter fieri debet. Lex enim vetus permanere non poteſt ſtabilis,ſi auferatur ſacerdotiũ Leuiticum , quoniam & illis cõpetit ſacerdotium. e At vero ille ſacerdos, de quo in Pſalmis hæc dicuntur ,alterius tribus exiſtit ex qua ſacerdotes non ordinantur,nec ſecundum legem ordinari poſſunt,ad miniſtrandum altario. f Nam apertum eſt Chriſtum ex tribu Iuda ortum eſſe: g & quantum ad hanc tribum nihil legitur apud Moyſen, de ſacerdotii officio. h Atque illa ipſa ſacerdotii tranſlatio , apertius demonſtratur in eo quod ſcriptura dicit,alium ſacerdotem exurgere debere,qui dicatur & ſit ſecundum ordinem Melchiſedech,non ſecundum ordinem legalis ſacerdotii: i qui ſacerdotium accipiat,non ex vi legis veteris, quæ eſt mandatum carnale,de corporalibus obſeruantiis & cæremoniis potiſſimum præſcribens,& corporalia promittens,ſed ex vi æterni Dei,cuius eſt vita inſolubilis & ex virtute decreti eius. b Sic enim ſcripturæ teſtimonium aſſerit quod ſit ſacerdos in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech, c Et quidem abrogatio fit atque euacuatio prioris mandati legalis,propter infirmitatem & inſufficientẽ vtilitatem: d quia lex illa non potuit quẽquam perfecte iuſtificare coram deo. e Introducitur autem prolege abrogata,ſpes melior,excellentioris teſtamenti,ſecundum quã ſpera-

b (populus enim ſub ipſo legẽ accepit)
c quid adhuc neceſſarium fuit ſcdʒ ordinẽ Melchiſedech alium ſurgere ſacerdotẽ / ⁊ nõ ſcdʒ ordinẽ Aaron dici?
d Tranſlato enim ſacerdotio neceſſe eſt / vt ⁊ legis tranſlatio fiat /
e In quo enim hec dicuntur de alia tribu eſt / de qua nullus altario preſto fuit.
f Manifeſtũ eſt enim ꝙ ex Iuda ortus ſit dominus noſter.
g in qua tribu nihil de ſacerdotibus moyſes loquutus eſt.
h Et amplius adhuc manifeſtũ eſt / ſi ſcdʒ ſimilitudinẽ Melchiſedech exurgat alius ſacerdos.
i qui nõ ſecundum legem mandati carnalis factus eſt /
a ſed ſcdʒ virtutem vite inſolubilis.
b Cõteſtatur enim. Quoniam tu es ſacerdos in eternum ſcdʒ ordinẽ Melchiſedech.
c Reprobatio quidem fit precedẽtis mãdati / ꝓpter infirmitatẽ eius ⁊ vtilitatem.
d (nihil enim ad perfectũ adduxit lex)
e introductio vero melioris ſpei /

f per quā ꝓximamꝰ ad deum:

g Et quantū eſt: non ſine iureiurando.
h Alij quidem, ſine iureiurādo ſacerdotes facti ſunt:

i Jis autem cū iureiurando, per eū qui dixit ad illum:
a Jurauit dn̄s ⁊ nō penitebit eū: tu es ſacerdos in eternum,

b in tantum melioris teſtāmenti, ſpōſoꝛ factꝰ eſt Jeſꝰ.

c Et alij quidē plures facti ſunt ſacerdotes, iccirco quod moꝛte pꝛohiberent permanere:
d Hic autē eo quod maneat in eternū ſēpiternū hʒ ſacerdotiū. e Vn̄ ⁊ ſaluare in perpetuū pōt accedentes per ipſū ad deum,
f ſēper viuens ad interpellandū ꝓ nobꝫ
g Talis ei decebat vt nobꝫ eſſet pōtifex ſctūs, innocēs, ipollutꝰ, h ſegregatꝰ a pctōꝛibus, ⁊ excelſioꝛ celꝫ factꝰ: i Qui nō hʒ neceſſitatē quotidie (quēadmodū ſa

ſperamꝰ & vere expectamꝰ æterna bona glo
rię nō autem temporalia: f per quam ſpem
tanquam amici & familiares Deo effecti, ap
pro inquamus ad Deum perfectam iuſtitiā
ex ea conſequuti apud Deū. g Et pro quā
to hoc Chriſti ſacerdotium iuramenti addi-
tione eſt confirmatum. h Nam de aliis qui
dem ſecundum legem ſacerdotibus, nihil ta-
le legitur, quod cum iuramento acceperint
ad perpetuitatem ſuum ſacerdotium. i
Chriſtus autem noſter ſacerdos cum iuſiurā
di interpoſitione, ad perpetuitatem accepit
ſuum ſacerdotium à patre, qui iurando & ir
reuocabiliter ſtatuēdo dixit ad eum: a Tu
mihi es ſacerdos in perpetuum ſecundum or
dinem Melchiſedech, cuius ſacerdotii aut vi
tæ finis nullus legitur. b Pro quanto, in-
quam, Chriſti ſacerdotium ſic non ſine iure-
iurando fuit: in tātū & eatenns melioris teſta
menti (nempe noui, quod ipſe nouus ſacer-
dos adduxit) ſponſor eſt Ieſus, id eſt, media-
tor. c Et in lege quidem plures facti ſunt
ſecundum ſucceſſionem ſacerdotes, dum pa
tribus mortuis, effecti ſunt filij. d Hic ve
ro eo quôd viuat in æternum, habet ſacer-
dotium ęternum nunquam deficiens. e Qua
de cauſa, ipſe ſemetipſum abſq; vlla alia ho
ſtia ſemper exhibens patri, ſaluare poteſt in
perpetuum eos qui per ipſum ad patrem ac
cedunt, f ſemper viuens & permanens a-
pud patrem, ad orādum pro nobis. g Ta
lem enim decens erat nos habere pontificem
ſcilicet innocentem, immaculatum, h ē pec-
catorum numero & conſortio ſemotum, &
ſupra cœlos omnemq; cœlorū gloriā ad pa-
tris dexteram eleuatum. i Qui non habet
neceſſe quotidie offerre nouas hoſtias, neq;
etiam prius pro ſeipſo quam pro aliis, quem
admodum ſacerdotes veteris legis quotidie
innouabant hoſtias & neceſſe habebant, priꝰ
pro ſe,

pro ſe,poſtmodum pro aliis orare. a Chriſtus enim,ſufficienter pro omnibus peccatis ſemper expiandis,ſemel obtulit ſemetipſum in hoſtiam,pro peccatis noſtris. b Nam lex quidem ſacerdotes inſtituit puros homines, infirmitatibus & peccatis ſubiectos. c Verbum autem illud Pſalmi, in quo cum iuramento indicatur Chriſti ſacerdotium,quod poſt legis dationem per multum tempus dauid protulit, d non hominem purum & infirmum,ſed filium Dei modis omnibus perfectum aſſignat & conſtituit futurum ſacerdotem in æternum.

cerdotes)pri⁹ pſu; delict; hoſtias offerre/deinde p populi
a Hoc ei fecit ſemel ſe offerendo/
b Lex ei hoies cõſtituit ſacerdotes ifirmitatẽ habentes:
c ſermo aũtiuſiuran di/qui poſt legẽ eſt/
d filiũ in eternum pfectum.

ELVCIDATIO CAP. Octaui.

a Vmma autem eorum quæ dicta ſunt,& eorum quæ intendimus dicere præcipuum & caput,hoc eſt, b quod talem habem⁹ pontificem magnũ& glorioſũ,qui reſidet ad dextram Dei patris, qui eſt ſedes & requies maieſtatis eius in excelſis, c qui eſt adminiſtrator & pontifex verorum ſãctorum:hoc eſt,tabernaculi veri & æterni,quod per illud vetus tabernaculũ & vetera ſancta erat adumbratũ quod de⁹ fecit,& non manus hominis. d Omnis ſiquidem pontifex,ad offerẽdum oblationes quaſlibet,vndecunq; factas,& immolatas hoſtias cõſtituitur. e Quapropter neceſſe eſt, ſi ſacerdos,vt ẽ,dici debeat,debere illũ habere aliquid etiam quod tanq̃ ſacerdos offerat. f Et quidem ſi eſſet ſuper terram, nõ haberetur ſacerdos,nec eſſet ſicut cæteri,ſacerdos legalis.Cũ ſint alii de tribu Leui.quibus id ſecundũ legẽ competit,de quorum numero nõ eſt ille: g qui miniſteria peragunt ſacerdotalia in tabernaculo veteri,quod eſt tantũ figura quædã imo craſſa figura & vix aliud q̃ vmbra illius cœleſtis tabernaculi,& cœleſtiũ ſãctorũ: h iuxta quod moyſi per diuinã admonitio-

TEXTUS. CA. Octauum.

a Capitulum aũt ſuper ea que dicũtur.;
b Talẽ habem⁹ pontificẽ qui cõſedit in dextera ſedis magnitudinis in celis/
c ſanctoꝝ miniſter & tabernaculi veri/q
de⁹ fixit & nõ homo.
d Ois em põtifex ad offerendũ munera & hoſtias cõſtituitur.
e Unde neceſſe eſt & hũc habere aliquid quod offerat.
f Si ergo eſſet ſup terrã nec eſſet ſacerdos/cũ eſſẽt qui offerrent ſcdꝫ legẽ munera/
g qui exẽplari & vmbre deſeruiunt celeſtium/
h ſicut reſpõſum eſt

Moyſi, cũ coſumma ret tabernaculum: i Uide, inquit, oīa, facito ſcḋ exēplar quod tibi oſtenſum eſt in monte.

a Nunc aūt melius ſortitus ē miniſteriū b quanto eſt melioris teſtamenti mediator eſt,

c quod in melioribꝰ repromiſſionibus ſā citum eſt.
d Nã ſi illud prius culpa vacaſſet, non vtiqꝫ ſecundi locus inquireretur.
e Uituperans enim eos dicit:

f Ecce dies venient dicit dñs, ⁊ conſummabo.
g ſuper domũ Iſrael ⁊ ſuper domum Iuda teſtamētũ nouũ, h non ſcḋ teſtamentũ, quod feci patribꝰ eoꝝ in diequa apprehēdi manũ eorũ vt educerē illos de terra egypti, qm̄ ipſi nō pmanſerũt ĩ teſtamēto meo ⁊ ego neglexi eos dicit dominus.

nitionem de tabernaculi ędificatione dictum eſt: i Attende (inquit Dominus) & cura diligenter, vt quę tibi iniunxi, omnia facias ad ſimilitudinem exemplaris, quod in monte me tibi demoſtrante vidiſti. In quo myſticè ſignificatur quæcunqꝫ in corporali tabernaculo facta ſunt ad figurandum & exprimēdum vtcunque ęterni tabernaculi (quod hic in ecccleſia militante accipit initium, & finē in triumphante) ſimilitudinem, ſic à Deo eſſe ordinata. Itaque licet ſuper terram ſecundum legem Chriſtus ſacerdos non eſſet intabernaculo Moyſi, a Reuera tamen meliꝰ à Deo patre ſuo accepit ſacerdotium, b cuiꝰ miniſterium tanto eſt præſtantius quanto nouum teſtamentum (cuius ipſe adminiſtrator, lator, & doctor eſt) præſtat veteri, cuius Moyſes lator, & ſacerdotes legis doctores fuerunt: c eo quòd nouum meliora promiſſa habeat, & in præſtantioribus (nempe cœleſtibus) eſt confirmatum. d Nam ſi illud prius perfectum fuiſſet & conſummatum nullum habens imperfectum, ita vt perfectè potuiſſet iuſtificare, vanè ſcriptura de altero mentionem faceret. e Et tamen quodam in loco Propheta illos qui ſub veteri agebant, arguit quaſi impotens ſub illo iuſtificari, dicens. f Ecce tempus veniet (dicit Dominus) & finiendo vetus, faciam teſtamentum nouum, g populo meo fideli qui in me credet & confitebitur mihi, h quod non erit ſimile illi priori quod patribus Iſraelitici populi diſpoſui in monte Syna, circa tempus illud quo eduxi eos de terra ægypti, apprehendendo manum eorum, hoc eſt, educendo illos in fortitudine brachij mei, et ſub cuſtodia mea deducendo. Quoniam ipſi non obſeruauerunt præcepta mea, quæ in teſtamento præceperam eis, & ego abieci eos à cura mea faciens mihi nouam Eccleſiã

dicit

dicit dominus. i Quoniam hoc eſt teſtamẽtum nouum, quod diſponam veris Iſraelitis Eccleſiæ ſanctæ, poſt illa prioris legis tempora, dicit dominus. a Dabo, inquã, leges meas per ſpirituſſancti illuminationem, in mentibus eorum, & inſcribam eas in cordibus eorum. b Et ero illis Deus, & ipſi erunt meus peculiaris & acceptabilis populus. c Et non erit tunc opus, vt prolixe doceãtur quã tum ad ea quę erit neceſſarium credere et ſcire ad ſalutem, quemadmodum in veteri lege opus erat, in qua obſeruanda erant præcepta plurima: d ſed vnctione ſpirituſſancti edocti, omnes cognoſcent me, tam plebeus quam ſacerdos, paruus & magnus. (Facile enim vnuſquiſque ea capit & intelligit, quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria) e quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum in ſanguine filii mei delebo, vt non recorder amplius. f Ecce autem dum dicit ſe diſpoſiturum nouum, prioris indicat vetuſtatem, & nouo adueniente, illud vetus defecturum vigoremque perditurũ, ſignificat. f Quod aũt antiquitate & ſenio ad defectionẽ pergit, prope eſt vt ceſſet atq; intereat.

ELVCIDATIO CAP. IX.

a H Abuit quidem prius illud & vetus teſtamentum legitimos ſuos ritus, quibus Deum ex præſcripto coli oportebat, b & quandam vim corporaliter atq; ſęculariter ſãctificandi: nempe emũdãdi corpꝰ a legis irregularitatibꝰ, a quibꝰ emundabatur per cæremonias corpus coinquinatum, c Factum enim fuit tabernaculum prius, in quo ardentes lucernæ ſeptem erant, ex vno candelabro in modum ramorum prodeuntes, itemque menſa aurea, et panes propoſitionis, qui ſuper menſam coram domino apponebantur. d Atque hoc tabernaculum, vocatum eſt ſancta. e At vero

i Quia hoc eſt teſtamentũ quod diſponã domui iſrael poſt dies illos dicit dñs: a Dabo leges meas in mentem eorum & in corde eorum ſuperſcribam eas/ b & ero eis in Deũ/ & ipſi erunt mihi in populum/ c & nõ docebit vnuſquiſque proximum ſuum & vnuſquiſque fratrem ſuum/ dicẽs Cognoſce dominũ: d quoniam omnes ſcient me / a minore vſque ad maiorem/ e quia propitiꝰ ero iniquitatibꝰ eoꝝ/ et peccatoꝝ eorum iaz non memorabor. f Dicendo aũt nouũ/ veterauit prius g Quod autem antiquatur & ſeneſcit/ ꝓpe interitum eſt.

TEXTUS. CA. Nonum.

a Habuit quidem & prius iuſtificatiões culture/ b & ſanctũ ſeculare. c Tabernaculum enim factum eſt primum / in quo erant candelabra/ et mẽſa & propoſitio panũ/ d que dicitur ſãcta e poſt velamentum

autem ſecundum tabernaculum quod dicitur ſancta ſanctorum, f aureum habens thuribulum, et arcam teſtamenti circuntectam ex omni parte auro, g in qua vrna aurea habens manna, h ⁊ virga Aaron, q̄ frondueat. i ⁊ tabule teſtamēti a ſuper que erant Cherubin glorie, b obumbrantia propiciatorium, de quibus nō eſt modo dicendum per ſingula

c His vero ita cōpoſitis, in priori quid ē tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum ſacrificia conſummantes: d in ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex, non ſine ſāguine, quē offerret pro ſua ⁊ populi ignorantia: e hoc ſignificante ſpirituſancto, nondū propalatā eſſe ſanctorū viā, adhuc priore tabernaculo habente ſtatū,

retro velamen, altera erat pars tabernaculi, a priore per velum intermediū diuiſa, quod vocatum eſt duplicato nomine Sancta ſācto rum. f In quo ſeruabatur thuribulum aureum, quo ſacerdos ingrediēs fumigabat incenſo coram propiciatorio, & arca teſtamenti facta ex lignis cethim vndequaque circuntecta auro puriſſimo: g in qua erat repoſita Vrna aurea, manna cuſtodiens, in teſtimonium diuinorum beneficiorum exhibitorum filiis Iſrael, h & virga Aaron quę per miraculum frōduerat, in teſtimoniū ſacerdotii Aaronitarum, i & tabulæ teſtamenti, in quibus erat lex Dei deſcripta. a Super quā arcam, & quæ in ea continentur, ſtabant ſimilitudines quædam Cherubin, quę facta erant ad Dei gloriam repræſentandū, & eius pręſentiā glorificandā, b quæ Cherubin alis ſuis operiebāt propicia toriū.i.partē arcę ſuperiorē, ſiue eius ſupremū operimentū, quod Deus ſibi in ſedē cōſtituit: vt ſignificaretur inter Cherubin Deus habere manſionem ſuā: de quibus nō eſt hic ſigillatim nunc explicādum. c Cum itaq; fuiſſent hæc ita, ſuo quęque ordine, ſub teſtamēto priori diſpoſita atq; aptata, in illam anteriorē tabernaculi partē, ſiue in ſancta, introibant quotidie ſacerdotes, ad ſacrificiorum peragenda miniſteria. d In altera autem & poſteriori, ſemel tantum per tempus anni, ſummus ſacerdos ſolus & inferior⁹ nemo introibat, idq;⁹ cum ſanguine, quem pro ſuis populiq; delictis offerret, coram Domino. Atque hæc quidem, figura erant eorum quæ per Chriſtum ſunt cōpleta. e Significare enim per hæc voluit ſpirituſſanct⁹ (cuius inſtinctu cōpoſita ſunt omnia) donec prius tabernaculū veteris teſtamēti in ſuo vigore perſtaret, nō propalandam eſſe neque aperiendam viam ad ſancta ſanctorum, ad cęlos in vitam ęternam: ſed

nam:ſed

nam:ſed debere prius illud Moyſi taberna-
culum ceſſare,eiuſque cultum euacuari,quã
patefieret per mortem Chriſti via cœli, f
Quæ figura tempus reſpicit modo præſẽs in
quo ſecundũ veritatem figura illa completa
eſt: g iuxta quam vmbræ figurã,oblatio
nes quælibet etiã ex non viuentibus,aut im-
molaticiæ hoſtiæ offerebantur, h quę nõ
poſſunt perfecte ſecundũ conſcientiã iuſtifi-
care, i eos qui vt ſerui ex præſcripto legis
& timore pœnæ,tantũ vacabant obſeruãdis
cibis ac potibus, & variis ac multiplicibus a
dulationibus,aliiſque cõſimilibus corporali
bus iuſtificationibus, quibus corpus a ſuis ir
regularitatibus, nõ conſcientia emundaba-
tur, a quæ fuerunt Iudæis ad tempus in
iuncta.donec melius perficerentur, per obla
tionẽ hoſtiæ corporis Chriſti, cuius illæ erãt
præeuntes tantũ figuræ, b Chriſtus aũt ſe
exhibens patri,& patri aſſiſtens,ad interpel
landũ pro nobis,tanquã pontifex, vt per eũ
ventura bona conſequamur: c per mai⁹
atq; etiã perfectius tabernaculũ,non conſtru
ctum artificis manu,neque arte humana cõ
ditum,ſemel introiuit in ſancta ſanctorũ: id
eſt,per cœlos ad gloriam ſiue dexterã patris.
d Introiuit aũt & patri aſſiſtit tanquã põti
fex, nõ ſanguinẽ hircorũ aut vitulorum of-
ferendo:ſed per oblationem proprii ſangui-
nis, e per quem non vnius tantũ anni de-
lictorum fecit remiſſionem,ſed æternam, &
quæ omnium ſæculorum peccatis ſufficiat
expiandis. f Si enim ſanguis animalium
mortuorum(nempe hircorum ſiue taurorũ)
& cinis vitulæ rufæ combuſtæ, ſuper corpo
ra hominum aſperſus, inquinatos corporali
bus irregularitatibus mundat ſecundum car
nem,atque purificat ab eiuſmodi, g multo
magis videtur ſanguis Chriſti,qui per ſpi-
ritum ſanctũ ſecundum plenitudinẽ in ſe in

f Que parabola eſt tempoꝛis inſtantia/

g iuxta quãmunera ⁊ hoſtie offerũtur/

h que non poſſunt iuxta conſciẽtiam ꝑfectum facere.

i ſeruientem ſolũmodo in cibis/⁊ in potibus ⁊ in variis baptiſmatib⁹/⁊ iuſtitiis carnis/

a vſq; ad temp⁹ coꝛrectionis impoſitis.

b Chꝛiſtus autẽ aſſiſtẽs pontifex futuroꝛuʒ bonoꝛum/

c per amplius ⁊ ꝑfectius tabernaculũ nonmanufactũ.i.nõ huius creationis.

d Nec; ꝑ ſanguineʒ hircoꝝ aut vituloꝝ ſed ꝑ ꝓpꝛiũ ſanguinem introiuit ſemel in ſancta/

e eterna redemptione inuenta/

f Si eñ ſãguis hircoꝛum ⁊ tauroꝝ ⁊ cinis vitule aſperſ⁹ inquinatos ſãctificat ad emundationem carnis

g quanto magis ſanguis Chꝛiſti/ qui ꝑ ſpiritum ſanctum

 habitan

h ſemetipſum obtu lit immaculatū Deo emundabit conſcien tiam noſtram.
i ab operibus mor tuis ad ſeruiendum Deo viuenti?

a Et ideo noui teſta mēti mediator eſt,

b vt morte interce dente, in redemptio nem eaꝝ preuarica tionū que erant ſub priori teſtamento,
c repromiſſionē ac cipiāt qui vocati ſūt eterne hereditatis,
d Ubi enim teſtamē tum eſt, mors neceſ ſe eſt intercedat te ſtatoris.
e Teſtamentum enī in mortuis cōfirma tum eſt,
f Alioquin nondū valet dum viuit qui teſtatus eſt.
g Unde nec primū quidem ſine ſangui ne dedicatum eſt,

h Lecto ei oī māda to leg a Moyſe vni uerſo populo, acci piens ſanguinem vi tulorum & hircorū cū aqua & lana coc cinea & hyſſopo,
i ipſum quoq; librū et omnem populum aſperſit dicens:

habitantem: h obtulit voluntarie ſeipſum Deo patri,in hoſtiam immaculatam, potens eſſe & efficax,ad emundandum corda, non corpora tantum, i à peccatis quæ mortifi- cant animam, ad ſeruiendum in nouitate vi tę Deo viuenti. Sanguis enim Chriſti prop- ter coniunctionem cum Verbo in Vno ſuppo ſito, infinitam habet virtutem emundandi, non modo corpora,ſed etiam animas & con ſcientias hominum:quam vim, animalium cæterorum ſanguis non habet. a Atq; ob hęc,ipſe mediator eſt noui teſtamēti,per quē videlicet ipſum ſit nobis collatum atque diſ poſitum, b vt interueniente morte eius, ad expiandum peccata illa priora quæ à ſæcu- lo & ſub lege erant commiſſa,et expiari per legis ſacrificia non poterant, c accipiant firmam & tutam deinceps promiſſionem ę- ternæ iam partę hæreditatis, qui fuerint ex Vocatione Dei in Chriſtum credentes. Dixi autem mortem debuiſſe interuenire. d Nā Vbi teſtamentum eſt,ſi ratum eſſe debeat,ne ceſſe eſt interuenire mortem eius qui condi- dit. e Nam tunc primum confirmationem ſuam accipit teſtamentum,cū is moritur qui illud condidit. f Alioqui donec viuit teſta tor, nondum firmam habet atq; ſtabilē vim quin mutari,quoties illi videbitur poſſit. g Vnde in ſignū confirmationis noui teſtamen ti,per ſanguinem Chriſti fiendæ,prius teſta- mentum etiam cum ſanguine conſecratum, initiatum,& ſuo quodam modo confirma- tum fuit. h Moyſes enim poſtquam om- nia legis mandata recitaſſet in aures populi, accipiens deinde ſanguinem vitulorū & hir corum cum aqua mixtum, facienſque aſper gillum ſibi ex hyſſopi ligno, & coccinea la- na rubri coloris, i aſperſit librum ex quo recitauerat, & vniuerſum populum qui ſe iam ad obſeruationem mandatorum aſtrin-

xerat, & dixit: a Hic eſt ſanguis teſtamẽ ti confirmatiuus, quod vobis Deus obſeruan dũ diſpoſuit, conſcripſit & tradidit. Hæc autem omnia, figura ſunt paſſionis Chriſti. Nã ſanguis animalium mortuorum & aqua, ſignificant ſanguinem et aquã in cruce a Chriſto pro nobis effuſa. Hyſſopus quoque & lana coccinea, agnum ſignificant cruentum ligno crucis affixum, cuius aſperſione omnes ſumus mundati. b Ipſum quoque tabernaculum illud vetus, & omnia vaſa atque vtenſilia quæ erant deputata in miniſterio domini, ſimiliter ſanguine aſperſit. c Et ſecundum legem pene omnia per ſanguinem purificantur, & omnis irregularitas per aſperſionem ſanguinis tollitur, d Remiſſio autem peccatorum fieri ſecundum legem nequit, niſi per interfectionem hoſtię, & ſanguinis effuſi oblationem. g Et ſic quidem neceſſe fuit, vt vetera illa, quę tantum erant figurę quędã eorum quę in noua Eccleſia et in cœlis ſũt, talibus rebus, hoc eſt figuratiuis purificationibus, mundarentur. f Ipſa aũt quæ modo in Eccleſia ſunt ſpiritualia, & ipſa cœleſtia melioribus hoſtiis q̃ ſint hæc corporalia, neceſſe fuit conſeruari, id eſt, ſanguine Chriſti. Nam ſanguine Chriſti, & Eccleſia ſanctificata eſt, et cœlum mundatũ noſtri gratia, ſiue potius conſecratũ, atque initiatũ, nobis ad introitum. g Chriſtus enim nõ introiuit in ſancta artificis manu cõſtructa, ſed in ipſũ cœlũ, quod verbo firmatũ eſt: vt nunc ſe exhibeat tanquam pontificẽ, pariter & hoſtiã, conſpectui patris, pro noſtra vtilitate & ſalute. h Neque vero propter hoc vt ſeipſũ pluribus offerat vicibus, frequenter moriendo, i ſecundũ ritũ veteris pontificis, qui per ſingulos annos, in alieno & nouo ſemper ſanguine, ingreditur in ſancta. a Alioqui neceſſe fuiſſet, ab initio mundi ſæpius mor-

a Hic ſanguis teſtamenti quod mandauit ad vos Deus.

b Etiam tabernaculū & omnia vaſa miniſterij/ ſanguine ſimiliter aſperſit.

c Et omnia pene in ſanguine ſecundum legem mundantur/

d & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

e Neceſſe eſt ergo exemplaria quidẽ celeſtiū his mundari:

f Ipſa autem celeſtia melioribus hoſtiis quam iſtis.

g Non eñi in manu facta ſancta Ieſus introiuit exemplaria verorū/ ſed in ipſum celū/ vt appeat nūc vultu Dei ꝓ nobis.

h Neque vt ſepe offerat ſemetipſum/

i Quemadmodū pōtifex intrat in ſācta per ſingulos annos in ſanguine alieno.

a Alioqui oportebat eū frequēter pa

ti ab origine mūdi) b Nunc autē ſemel in cōſummatione ſeculorum.

c ad deſtitutionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit. d Et quemadmodū ſtatutum eſt hominibus ſemel mori/ poſt hoc autem iudicium.

e ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt/

f ad multorum exhaurienda peccata/

g ſecundo ſine peccato apparebit/

h omnibus expectantib⁹ ſe in ſalutē.

mortem iteraret, quum ab initio ſemper de licta præceſſerint. b Nūc autē, iuxta quod veritas habet, in plenitudine temporum ſemel ipſe tanquam hoſtia apparuit, quando ſuo tempore mortis paſſionē ſuſcepit, c ad deſtruendum regnum peccati atque diaboli, hoc eſt, ad tollēdum peccata mundi. d Et quemadmodū omnibus hominibus ex Dei iniunctione, dūfinitione, atque ſtatuto incūbit moriendi ſemel neceſſitas, & poſt mortem ſuum cuique iudiciū. e Sic etiam Chriſtus in forma peccatoris apparens, ſeq; exhibens tanquàm hoſtiam pro peccato, ſemel quidē oblat⁹ eſt quia voluit, f ad tollendū peccata multorū, omniū (inquam) qui crediderint in eū. g Poſt hoc autē, cū ſecūdo manifeſtat⁹ fuerit, in die vniuerſalis iudicii, tūc apparebit ſanctus ſanctorū, nō habens formā peccatoris, ſed claritatē patris, h Apparebit, inquā, ſaluator omnibus qui modo cū fide & deſyderio expectāt aduentū illius.

TEXTUS. CA. Decimum.

a Umbram enim habens lex futurorum bonorum/ b non ipſam imaginem rerum/

c per ſingulos annos iiſdem ipſis hoſtiis quas offerūt indeſinenter/ nunquā poteſt accedentes perfectos facere/

d Alioquin ceſſaſſent offerri/

e Ideo q; nullā haberēt vltra cōſcientiā peccati/ cultores

¶ ELVCIDATIO CAPITIS. X.

a LEX enim vetus imperfectam admodū habens tantum repræſentationem bonorū quæ in Eccleſia Chriſti, tempore nouæ legis futura erant, b non ipſam expreſſam veritatis ſimilitudinem (hoc eſt, nō ipſam earum rerum veritatem) c per ſuas hoſtias & victimas quæ per ſingulos annos ſine intermiſſione ſemper conſimiles offeruntur nunquàm poteſt accedentes cultores atque offerentes, perfecte iuſtificare, operando ſcilicet remiſſionem peccatorum. d Nam ſi vllo vnquam anno per oblationem vllius hoſtiæ fuiſſet ſemel pleneperfecta peccatorum remiſſio, iam ceſſaſſent ab oblationibus iterandis per annos ſequentes, e eo quod non haberent vltra conſcientiā vllius peccati obſeruatores illi legis ſemel perfecte iuſtificari, quod nō virtute il lius

lius prioris hoſtiæ poſſet deleri. Si enim per vllam hoſtiam fieret peccati vnius expiatio, eadem ratione omnium peccatorum efficax eſſet operari remiſſionem, quandoquidē infinitæ eſt virtutis, facere peccati purgationem. f Modo autem in ſacrificiis legalib⁹ conſpicimus, quod per ſingulos annos iteretur peccatorum confeſſio, in die expiationis: per quod ſignificatur, nondum eſſe ablata peccata mundi donec illa ceſſet confeſſio, & veniat vnica illa perfecta oblatio, quam illorum figurales oblationes prætendebant. g Prorſus enim impoſſibile eſt, vt ſanguis mortuorum animalium operetur peccatorū remiſſionem, Peccatorum enim remiſſionem efficere ad infinitam ſpectat virtutem cuius non eſt vllius viuentium ſanguis, præter quàm Chriſti, qui ex verbi coniunctione in finitatem participat huiuſcemodi virtutis. h Ideoq; in Pſalmis, vbi Chriſtus deſcribitur tanquam in mundum ingrediens ſic introducitur ad patrem loquens: i Victimas & oblationes non requiſiſti propter ſeipſa tanquam ibi finem conſtituens, aut quaſi p ſe tibi eſſent placita (quæ non requirebantur etiam in tempore veteris legis niſi quatenus erant figuræ quædam paſſionis & oblationis Chriſti.) a At in ſuo tempore, quā do voluiſti complere illa corporalia ſacrificia, eiſq; finē imponere, corpore me circundediſti paſſibili, in quo vſq; ad mortē obediens factus, eſſem tibi placita pro peccatis hoſtia. b Oblationes illæ corporales, ſiue pro peccato offerrentur, ſiue pro holocauſto, non tibi per ſe placuerunt. c Tunc in tempore qđ à te fuerat vt homo fierem cōſtitutum, dixi: d Ecce ego pater venio in carne, vt offeram tibi placitum ſacrificium, nempe vt faciam voluntatem tuam, & obediens ſim etiam vſq; ad mortem. e In libro em̄ vitæ et diuinę

ſemel mundati:

f ſed in ipſis commemoratio pctōꝝ per ſingulos annos ſit:

g impoſſibile em̄ eſt ſāguinē tauroꝝ & hircoꝝ auferri peccata

h Ideo ingrediens mundum dicit:

i Hoſtiam & oblationem noluiſti.

a corpus autē aptaſti mihi.

b Holocauſtomata & p peccato tibi placuerunt.

c Tunc dixi:

d Ecce venio.

e In capite libri ſcriptum eſt de me.

dicitur de nouo teſtamento:hoc eſt teſtamentum quod diſponam illis poſt tempus legis veteris, dando leges meas in cordibus eorũ & in mentibus eorum inſcribendo eas: i poſtea ſubiungit ſpiritusſanctus. Et peccatorum & iniquitatum eorum non recordabor vltra, ita vt de nouo aliquam hoſtiam velim exigere, pro expiatione eorũ facienda. a Porro vbi remiſſio facta fuerit, non erit vltra locus hoſtiis illis legalibus, quæ infigurã offerebantur huius oblationis, per quam facta eſt remiſſio. Fruſtra enim tenetur figura, vbi impleta eſt veritas. b Proinde fratres qui habemus talem confidentiam & tã liberam, tamq; certam fiduciam ingrediendi in cœleſtia ſãcta, in virtute ſanguinis chriſti, c per eã quã nobis parauit viã, et cõſecrauit atque dedicauit nouam, & ad vitam perducentem, d & per velamentum, id eſt, per corpus ſuũ quo velata fuit diuinitas, in quo & mortem ſuſcepit, e pontificemq; vere magnum apud patrem, pro tota Eccleſia ſãcta Dei, & pro oĩbus qui per fidem ſũt de familia dei, f nihil hæſitantes accedamus ĩ ſpiritu & veritate potius quàm corporeis greſſibus, cum puro erga deum affectu, plenaq; & ſyncera fide: g ſecundum animam per aſperſionem perq; virtutem ſanguinis Chriſti emundati à maculis conſcientiæ: h & ſecundum corpus, aqua mũda (ideſt, lauacro baptiſmali) abluti, i perſeueremus fortiter in ſpe illa quam confitemur, ſecundum fidẽ noſtram: ita vt nullo pacto ab ea deflectamus, propter quamlibet vel perſecutionem, vel malã perſuaſionẽ. a Nihil eĩ hęſitare debem⁹ q deũ habem⁹ ꝓmiſſorẽ ſine dubio fideliſſimũ, in omnibus verbis & ꝓmiſſis ſuis. b Et diligenter attendamus nos inuicem, vt per proximorum bona exempla quæ cõſpicimus prouocetur in nobis charitas ad ꝑ

fectum

Hoc aũt teſtamentũ qđ teſtabor ad illos poſt dies illos/ dicit dñs: Dabo leges meas in cordib⁹ eoꝝ/ ⁊ in mentibus eorꝫ/ ſuperſcribam eas/ i pctõꝝ ⁊ iniquitatum eoꝝ iã nõ recordabor amplius.

a Ubi autẽ hoꝝ remiſſio iã nõ eſt oblatio pro peccato.

b Habẽtes itaq; fratres fiduciã in itroitu ſanctorũ in ſãguine Chriſti/

c quã initiauit nobꝫ viã nouã ⁊ viuentẽ

d per velamẽ/ id eſt carnem ſuam/

e ⁊ ſacerdotem magnũ ſup domuꝫ dei/

f accedam⁹ cũ vero corde i plenitudine fidei/

g aſperſi corda ⁊ cõſcientia mala/

h ⁊ abluti corp⁹ aqua munda/

i teneam⁹ ſpei noſtre confeſſionẽ indeclinabilem:

a Fidelis enĩ eſt qui repromiſit.

b Et conſideremus inuicẽ in ꝓuocationẽ charitatis bonorum operum/

fectum meliorem, & opera bona conſimilia peragenda, qualia in aliis conſiderauimus: c non ſubtrahentes vos perſecutionis metu aut quacunq; de cauſa, à communi fidelium cœtu, d quemadmodum apud nonnullos vitioſa eſt conſuetudo: e ſed permanete in vnum pariter congregati, ad conſolandum exhortandumq; vos inuicem, contra eas quæ ab hoſtibus fidei ingeruntur vobis tentatio nes malas. f Et id quidem tanto ardentius facere debetis, quanto ad diem mortis iudicii atq; coronæ vos videritis magis appropinquare. g Si enim poſt acceptam ex fide veritatis notitiam, rurſum deliberata volunta te à Deo viuo diſcedentes, in infidelitatis pec catū noſipſos proiecerimus: h non eſt quod vllam expectem⁹ aliam pro peccatorum ex piatione hoſtiam, ſi ipſam quę à patre nobis data eſt ſic abiecerimus. i Sed expectandum eſt & veniet iis qui tales ſunt, terribile illud iudicium, & ignis ille ęternus, exardeſcens ad vindictam faciendam, contra aduerſarios Dei, a qui infideles eſt combuſtione ſempiterna excruciaturus. Neque id mirum. b Nam quiſquis legem Moyſi tranſgreditur, ſi duobus fuerit aut tribus idoneis teſtibus conuictus, ſine vlla miſeratione irreuocabiliter occiditur, vbi mortis pœna eſt tranſgreſſioni deputata. c Quanto exiſtimatis maioribus illum & peioribus ſuppliciis dignum fore, qui filiū Dei ſic turpiter contē pſerit? d & ſāguinē in quo teſtamentum nouum confirmatum eſt, pollutum duxerit cōmunē illum reputans, & nihil ampli⁹ valere ad peccatorum expiationem, & animarum ſanctificationem, quàm ſanguinē aliorū animalium? e (in quo tamē ſanguine ſanctificatus fuit per baptiſmum) f & qui ſpūi ſancto p quē fuit gratia in corde illius diffuſa, fecerit contumeliam, illum per infidelitatem

c nondeſerentes col lectionē noſtram/
d ſicut cōſuetudinis eſt quibuſdam:
e ſed conſolantes/

f & tanto magis quā to videritis appro pinquantem diem/

g volūtarie eīn̄ pec cātib⁹ nobis poſt ac ceptam notitiam ve ritatis/
g iaz nō relinquitur p peccatis hoſtia/
i terribilis aūt que dā expectatio iudicii & ignis emulatio/

a que cōſūptura eſt aduerſarios.
b Irritā quis faciēs legē Moyſi: ſine vlla miſeratione duob⁹ vel tribus teſtibus moritur.
c quātomagis puta tis deteriora mereri ſupplicia/ qui filiū dei conculcauerit?
d & ſāguinē teſtamē ti pollutum duxerit

e in quo ſanctificat⁹ eſt. f & ſpiritui gra tie cōtumeliā fecerit

tem à ſe repellendo? Vtiq; vindicabit acrius de eiuſmodi, iuſtus iudex. g Scimus ei quis ſit qui dixit: Mea eſt vltio & ego ſũ q retribuam pro omnibus malis. h Et alibi iudicabit dominus pro populo ſuo in æquitate, aduerſus omnes malignos perſequentes eos.

i Et quidem merito horrere debent omnes atq; ſumme cauere, ne in vindictam iræ diuinæ, atque potentis vltionis eius, deueniant, imparati, & inſufficientes ad reddẽdum de ſuis operibus rationem. Quo vero efficiamini, ad toleranda quecunque occurrãt vel immineãt vobis aduerſa animo conſtantes, perſeuerãtes, atq; patiẽtes: a obſecro reducite ad memoriã bona veſtra initia b quomodo prioribus elapſis diebus, Dei gratia illuminati, ꝓ eius nomine magnum perſecutionum inſultum ſuſtinueritis. c Partim quidem in eo quod opprobriis & contumeliis plurimis affecti, ſpectaculum facti fuiſtis hominibus: ita vt omnes prę admiratione in vos haberent oculos intentos. d Partim quidem in eo quod taliter patientium ſocii facti eſtis dum proximorum veſtrorum mala non ſecꝰ atque propria, cordi vobis fuerunt. e Nã & vinctis ex compaſſione miniſtraſtis, eorũque neceſſitatibus pro veſtra facultate ſubueniſtis, f & ipſi direptionẽ ſubſtantiæ veſtrę in gaudio ſpiritus ſuſtinuiſtis, g intelligentes & cõſiderantes vos habere in ſpe certa meliorem ſubſtantiam, per paſſiones huiuſmodi præſentis temporis comparandam quæ permanſura eſt in cœlis, & nunquam auferetur à vobis. h Ne itaque abiiciatis iſtam veſtram confidentiam, quæ magnam habitura eſt, ſi in ea permanſeritis, remunerationem, nẽpe infinitam & æternam in cœlis.

i Vobis enim qui tantis agitamini perſequutionibus, ante omnia patientia neceſſaria eſt a vt voluntatem Dei ſic permanẽter & perſe-

g Scimus eñ qui dixit: Mihi vindicta ⁊ ego retribuam.
h Et iterum iudicabit dñs populũ ſuũ.
i Horrendũ eſt incidere in manꝰ dei viuentis.

a Rememoramini aũt priſtinos dies,
b in quibus illuminati magnum certamẽ ſuſtinuiſtis paſſionum
c ⁊ in altero qdẽ opprobriis ⁊ tribulationibus ſpectaculũ facti,
d in altero autẽ ſocij taliter cõuerſãtiũ effecti.
e Nã ⁊ vinctis cõpaſſi eſtis,
f ⁊ rapinam bonoꝝ veſtroꝝ cũ gaudio ſuſcepiſtis,
g cognoſcentes vos habere meliorem ⁊ manentẽ ſubſtantiã
h Nolite itaq; amittere cõfidẽtiã veſtrã que magnã habet remunerationem,
i patientia eñ vobis neceſſaria eſt,
a vt voluntatẽ dei

faciẽtẽs reportetis promiſſionem.
b Adhuc ei modicũ aliquãtulũq; qui vẽturus eſt veniet, & nõ tardabit.
c Juſtus aũt meus ex fide viuit:
d Quod ſi ſubtraxerit ſe nõ placebit anime mee.
e Nos aũ non ſimꝰ ſubtractionis filij in perditionem,
f ſed fidei in acquiſitionem anime.

perſeueranter implentes,recipiatis hęreditatem vitæ æternæ,repromiſſam perſeuerantibus. Non erit diu tempus patiendi. b Adhuc enim modicum & aliquantulum reſtat temporis,quando veniet manifeſte qui venturus expectatur & non longe eſt aduentus eius. c Interim autem iuſtus per fidem vitam habet ſpiritus, & donec in illa manet, vita gratiæ nunc viuit, poſt ad vitam deducendus ſempiternam. d Quod ſi à fide receſſerit aut apoſtatauerit,non amplius placebit volũtati meæ,neq; mihi vltra erit bene placitum in eo. e Nos autem chariſſimi qui ſemel Chriſti fidẽ prõpte ſuſcepimus,nõ efficiamur filii infideles,ſubtrahẽtes nos à Chriſto,cui ſemel noſipſos dedimꝰ,quod nobis foret in damnationẽ: f ſed ſimus fideles filii,in fide recta perſeuerãtes,vt ſic lucremur & ſaluas faciamus animas noſtras.

TEXTUS. CA Undecimum.

a Eſt aũt fides, ſperãdarũ ſubſtantia rerum.
b argumẽtũ non apparentium.
c In hac enĩ teſtimonium cõſecuti ſunt ſenes.
d Fide intelligimus
e aptata eſſe ſecula verbo dei,
f vt ex inuiſibilibus inuiſibilia fierent.

ELVCIDATIO CAPITIS Vndecimi.

a QVoniam autem fidei tanta tribuimus,volumus de eius virtute plura quædam latius pertractare, habetur autem fides de rebus futuris quæ ſperantur,illiſque ſubſtat, ea velut ꝓ obiectis habẽs, b & ipſa eſt quaſi medium per quod illis aſſentimur,quę per ſe veritatis nullam habent euidentiam. c Per hanc vero laudabile teſtimonium cõſequuti ſunt patres noſtri,& dignam ſui reliquerunt memoriam. d Per fidem illi aſſentimur quod ſenſus non capit,& ratio minime perſuadet: e Nempe per verbum dei vniuerſum mundum creatum,atq; ad perfectionem perductum eſſe: f ita vt ex nihilo, cum nuſquam adhuc quicquam videri poſſet creatum,fierẽt cuncta,hæc quæ nunc ſũt oculis ſubiecta, atq; ex incorporeis quæ in mente

mente artificis Dei erant idæis,corporea iſta
procederent. g Fecit in Abel primo iuſto,
fidei deuotio, vt ampliorem atq; potiorem
de optimis ſuis offerret præ Cayn fratre ſuo
oblationem: h ex qua etiam teſtimonium
à Deo(qui falſus teſtis eſſe non poteſt)acce-
pit ,quod iuſtus eſſet in eo quod dominus p
ignis abſumptionem, qui ſacrificium Abel
conſūpſit,demonſtrauit ſibi grata eſſe mun e
ra eius:cum econtrario ad Cayn muneranō
reſpiceret. a Atq; per hāc fidemdum inno-
center propter deuotionem ſacrificicij ſui ſu
it occiſus,etiam poſt mortem clamare perhi
betur in ſcriptura ſanguis eius. Clamare,in
quam,& loqui,ſiue ad Deum pro vindicta,
ſiue ad poſteros in exēplū,vt ſciant,ab initio
īnocētes à malis perſecutionē ſuſtinuiſſe,atq;
ita in ſuis aduerſitatibus conſolētur. b Per
fidem Enoch transferri meruit, vt mortem
ſuo tempore iuxta conſuetum hominum ter
minum non guſtaret,ſeruatus in vita: c &
poſt raptum non eſt inuentus, ne ſecundum
corpus quidem, quoniam hinc viuum illum
tranſtulerat dominus. Illud autē ex fide hu-
ic obtigiſſe patet: d quoniam ante tranſla
tionem ſcriptura teſtificatur ipſum cum deo
ambulaſſe,Deoque placuiſſe. Atqui,ſine fidē
impoſſibile eſt Deo placere. e Vnde conſtat
illum fidem habuiſſe,per quam deo placens
factus fuit. Dico autem ſine fide neminē deo
poſſe placere, f quoniam neceſſe eſt omni
quī vult accedere ad gratam Dei ſeruitutē,
vt primum credat de Deo,quod vnus ſit ve
rus Deus qui reſpectum habeat humanorū
actuum. g Deinde quod iuxta opera iis
qui ſibi placere ſtudent redditurus ſit opti-
mæ mercedis retributionem in tempore ſuo
iuxta ſecretum conſilium ſapientiæ & pro-
uidentiæ ſuæ,curam gerens ſeruorum ſuo-
rum. h Per fidem, Noe admonitus de iis
quorū

g Fide plurimā hoſtiam Abel quā Cayn obtulit deo/

h p quā teſtimoniū cōſecut⁹ eſt eſſe iuſt⁹ t teſtimoniū perhibēte muneri b⁹ ei⁹ deo

a ꝛ p illam defunct⁹ adhuc loquitur.

b Fide Enoch trāſlat⁹ eſt ne videret mortem/

c ꝛ nō inueniebatur qꝛ trāſtulit illū dn̄s.

d Ante tranſlationē em̄ teſtimoniū habuit placuiſſe deo:

e Sine fide autē impoſſibile eſt placere deo.

f Credere em̄ opoꝛtet ac credentem ad deum quia eſt/

g ꝛ inquirentibus ſe remunerator ſit.

h Fide/ Noe reſpōſo

ſo accepto de ijs q̄ adhuc nō videbant metuens/ quorum adhuc nec inſcia nec indicia videbā tur quæ poſt multa annorum ſpacia erant futura,credans verbo domini, metuenſque venturum diluuii periculum, i apte com poſuit,iuxta præſcriptam formam à Domi no arcam illam per quam ſaluaretur dom⁹ eius,

i aptauit arcā in ſalutem domus ſue.

a p quam damnauit mundum/ a per quam fidem ipſe mūdi condē nauit per fidam infidelitatem,dum illis nolē tibus credere atq; proinde diluuio perditis ſolus ipſe credidit,atque ſuperſtes perman ſit,

b ⁊ iuſtitie/ que p fidem eſt/ heres eſt inſtitutus. b & per eandem fidem, hæreditariam etiam accepit promiſſionē iuſtitiæ fidei,quæ per Chriſtum erat ventura.Cum enim om ne tunc ſemen alienum periiſſet,certificatus eſt de ſuo ſemine naſci debere Chriſtum,qui in ſuo aduentu mundum per fidem erat iu ſtifica turus.

c Fide/ qui vocatur abrahā/ obediuit in locū exire/ c Fide, is quem dominus au cto nomine abraham vocauit,vocatus à deo ad egrediendum de domo patris ſui,obediē tem ſe pręſtitit voci Dei, exiens de cogna tione ſua in locum peregrinum,

d quem accepturus erat in hereditatē/ d quē in hæreditatem erat recepturus,ipſe in promiſ ſionem,& ſemen eius in poſſeſſionem,

e ⁊ exijt neſciēs quo iret. e et quod magis mirandum eſt,cum exiret terrā ſuam,neſciebat prorſus quo eum Dominus erat perducturus.

f Fide demōſtrat⁹ ē in terra promiſſiōis tāquam in aliena. f Propter fidem inhabi tauit multo tempore in terra ſibi,ſuoque ſe mini repromiſſa,tanquam peregrinus & ad uena in terra aliena. Cum illic,neque paſſū pedis in propriam poſſeſſionem haberet.

g in caſulis habitādo. g Morabatur,inquam,in mobilibus taber naculis atque tentoriis:

h cū Iſaac ⁊ Iacob coheredibus repromiſſionem eiuſdem. h quemadmodum & Iſaac poſtmodum & Iacob,ad quos eadē hæreditatis huius repromiſſio facta fuit.

i Expectabat ei fūdamētum habentē ciuitatem/ i Spe enim firma cœleſtium bonorum,ex pectabat ciuitatem illam ſupernam,in fun damentis perpetuo conſtabilitam , (id eſt, manſionem immobilem & ſempiternam)

a cuius artifex ⁊ cōditor deus. a quam ciuitatem condidit,viuis ex lapidib⁹, ſapientiſſimus artifex Deus.

b Fide/ ⁊ ipſa Sara b Per fidem

idem ipſe Abraham promeruit, vt acciperet Sara (quæ ante ſterilis fuerat) virtutem ad concepti ſeminis retentionem, atq; ita ad fœtus in vtero generationem, etiã cũ iã eſſet vetula, & tempus ætatis minime aptum conceptioni: c quoniam fidelem credidit eſſe dcũ qui hoc repromiſerat, daturum videlicet ſe illi filium etiam in tanta ętæte, d propter quam fidei magnitudinem, diuino operante miraculo, ab vno Abraham, & ipſo quidem iam præ vetuſtate viribus (ſecundũ naturæ curſum) ad generandum pene defecto, e orti ſunt filii plurimi & innumerabiles velut ſtellæ cœli, aut arenæ granula quæ ſũt in littore maris. f In hac fide mortui ſunt patriarchę iſti, cum nihil tamen in poſſeſſionẽ fuiſſent adhuc conſecuti, ex omnibus quę eis Deus promiſerat: g ſed tantum per fidem credentes, velut longe poſt implenda, aſpiciebant & reuerebantur ventura Dei bona, pro eis tanquam pro præſentibus Deo gratias agentes, aſſerentes ſuper terram ſe non niſi peregrinos & aduenas exiſtere, ad aliã meliorem patriam tendentes. i Dum enim ſe peregrinos fatentur ſuper terram & aduenas, ipſo ſermone patenter indicant, ſe ad aliam (hoc eſt, futuram cœleſtem patriam ſuam) tendere. a Neq; vero putandum eſt ad hoc illos reſpexiſſe, cum hæc dicerent qđ à ſuorum parentum patria fuiſſent egreſſi. Nam ſi illud exilium, aut peregrinationem talem deploraſſent, b potuiſſent ſane nullo negocio in ſuam terram faciliſme reuerti vnde venerant. c Sed non iſtud erat, quod peregrinos ſe profitebantur, ſed ad meliorẽ terram reſpiciebant, nempe cœleſtem, ad quã ſe feſtinare indicabant. Et quia tanta erga deum fidei eorum deuotio fuit, dum in hoc mundo viuerent: d Icc irco nos eos apud poſteros tali dignatur honore vt ſe voluerit

nomi-

ſterilis virtutẽ incõceptione ſeminis accepit. etiam pter tempus etatis:

c qm̃ fidelẽ credidit eſſe eum qui repromiſerat.

d Propter quod ꝛ ab vno emortui ſũt (ꝛ hoc emortuo)

e tã q̃ſ ſydera celi in multitudinẽ ꝛ ſicut arena que eſt ad oram maris innumerabilis. f iuxta fidẽ defuncti ſũt oẽs iſti non acceptis repromiſſionibus/ g ſed a lõge eas aſpicientes ꝛ ſalutantes

h ꝛcõfitẽtes q꞉ peregrini ꝛ hoſpites ſũt ſup terram.

i Qui em̃ hec dicũt/ ſignificãt ſe patriaꝫ inquirere.

a Et ſi quidẽ ipſius meminiſſent de qua exierunt/

b habebãt vtiq; tempus reuertendi/

c Nũc aũt meliorem appetũt. i. celeſtem/

d Ideo nõ confũdit de⁹/ vocari de⁹ eorꝫ.

nominari Deum eorum (quemadmodum in ſcripturis frequentiſſime legimus,) Deum Abraham, Iſaac, & Iacob.

e Parauit enī illis ciuitatem.

e Ipſe enim cœleſtem parauit eis, & immobilem manſionē in qua cum eo inhabitent, imperpetuum.

f Fide obtulit abrahā Iſaac, cū tentaretur, ⁊ vnigenitū offerebat,

f Fides erat, quæ Abraham cum à Deo tentaretur, pro vnigeniti immolatione, prōptū fecit animo & voluntate, ad offerendum (iuxta pręceptum domini, filiū ſuum vnigenitum Iſaac.

g in quo ſuſceperat repromiſſiones,

g Illum, inquam, filium in quo ei fuerat à Domino ꝓmiſſa ſeminis ſui multiplicatio, & omnium promiſſorum impletio,

h ad quē dictū eſt: In Iſaac vocabitur tibi ſemen.

h de quo dixerat dn̄s: Semē quod ex Iſaac procedet, illud reputabis tuum, in quo omnia mea promiſſa ſuo tempore ſum impleturus.

i arbitrans quia ⁊ a mortuis ſuſcitare potens eſt deus:
a vnde eum ⁊ in parabolā accepit,

i Nihil tamen hæſitauit, ſciens quod etiā à mortuis potens eſſet eum excitare, ſi ſic fuiſſet ſibi placitum. a Propter quod, Iſaac filium ſuum recepit Abraham (quem ſe prodidiſſe ratus fuerat) in ſimilitudinem & figuram Chriſti. Nam oblatio illa Iſaac filii Abrahæ, figura erat immolationis Chriſti filii patris Dei.

b Fide, ⁊ de futuris benedixit Iſaac, Iacob ⁊ Eſau.

b Per fidē, Iſaac ipſe poſtmodū vir factus & ſenex benedicēdo & imprecando filiis ſuis Iacob & Eſau bona, de futuris prædixit, quæ nondum videbat, credens quoniam eſſent implenda, quæ ei dominus reuelauerat.

c Fide, Iacob moriens, ſingulos filioꝝ Ioſeph benedixit,

c Conſimili fide, Iacob cum morti appropinquaret, vtrunqꝫ filium Ioſeph (maiorem ſcilicet atque minorem) tanquam filios ſui fœmoris, benedixit

d ⁊ adorauit faſtigiū virge eius.

d & adorauit ad faſtigium ſceptri eius: intelligens venturum Chriſti in hoc mundo pauperis regnum, quod Ioſeph venditi & incarcerati, illud ſceptrum prætendebat.

e Fide Ioſeph moriens de ꝓfectione filioꝝ Iſrael memoratus eſt.

e Per fidem, credens Ioſeph implenda eſſe, quę illi à Deo fuerant reuelata cum moreretur, filiis Iſrael congregatis, de exitu ipſorū poſt annos multos prædixit,

f ⁊ de oſſibus mandauit.

f & vt oſſa eius tunc ſecum deferrent pręcepit, dicens: Viſi

bit vos dominus,deferte oſſa mea vobiſcum.
g Per fidem,parentes Moyſi,ipſum natum puerum occultauerunt menſibus tribus,donec diutius celare ſe poſſe deſperarent: h eo quod vidiſſent infantem aptum & idoneum ad ſalutem populi,à domino pręparatū, Deo ſic illis in cor immittente: h & non timuerunt regis imperium,donec celare ſe poſſe ſperarent, quem poſtmodum vbi res latere vltra non potuit diuinæ prouidentię in ciſtula incluſum,& aquis expoſitum, commiſerunt,& id quidem rurſum per fidem. i Ob fidem ſimiliter vnius veri Dei (qui inhabitabat in populo Iſrael) Moyſes poſtquam adoleuiſſet , propter zelum quem erga Deū & populum Dei habebat Aegyptium trucidans Hebræum opprimentem, a renuit eſſe et haberi filius filiæ Pharaonis. b Ipſo nimirum hoc facto magis eligens cum populo Dei humiliter viuere , & in afflictionibus q̄ voluptatibus ſæcularibus in peccatis frui, quod in aula Pharaonis vtique potuiſſet: c maiores diuitias reputans, pro Dei honore & zelo improperia & miſeriam ſuſtinere,quàm omnes theſauros Aegypti poſſidere. d Aſpiciebat enim in venturam æternitatis retributionem,cuius reſpectus præſentia illum fecit fortiter contemnere. e Fide poſtmodum dux fact⁹ populi Iſrael,poſt cæſa primogenita,Aegypto egreſſus eſt cum omni turba filiorum Iſrael, f nihil veritus regis pertinacem iracundiam,quā toties fuerat expertus': ne videlicet poſtmodū egreſſos ipſe(vt fecit) perſequeretur. Nihil,inq̄, metuit regis illam pertinaciam, g quoniā Deum inuiſibilem protectorem,vſqueadeo certa fide et ſpe expectauit, acſi viſibiliter eū pręſentem conſpexiſſet,nihil dubitans de ei⁹ protectione adfutura. h Per fidem,ipſe ex Dei mandato,ſecundum ritus præſcriptos et

DD tradi-

g Fide/ Moyſes natus / occultatus eſt menſibus tribus a parentibus ſuis/
h eo ꝙ vidiſſent elegantem infantem/
h et non timuerunt regis edictum.

i Fide/Moyſes grādis factus/

a negauit ſe eſſe filium filie Pharaonis:
b magis eligens affligi cū populo Dei ꝙ̄ temporalis peccati habere iucunditatem/
c maiores diuitias eſtimans theſauro Egyptiorum/improperium Chriſti.
d Aſpiciebat enim in remunerationẽ/
e Fide/ reliquit Egyptum/
f non veritus animoſitatem regis:

g inuiſibilẽ enim tā quam videns ſuſtinuit:

h Fide/ celebrauit paſcha/

i ⁊ ſanguinis effuſionem,

a ne q̃ vaſtabat primitiua, tangeret eos.

b Fide tranſierunt mare rubrum, tanquam per aridã terram,

c quod experti Egyptij deuorati ſunt.

d Fide, muri Hiericho corruerunt circuitu dierum ſeptẽ.

e Fide, Raab meretrix non periјt cũ incredulis, excipiens exploratores cum pace.

f Et quid adhuc dicam?

g Deficiet enim me tempus enarrantez

de Gedeon, Baruch Sampſon, Jephthe Dauid, Samuel, et prophetis:

h qui per fidem vicerunt regna,

i operati ſunt iuſtitiam,

a adepti ſunt repromiſſiones,

traditos à Deo, immolationem agni Paſchalis celebrauit cum populo, i & ſanguinem effuſum agni ſuperliniuit in ſuperliminaribus domus, a ne angelus domini tranſiẽs per Aegyptum occidendo omnia primogenita, eis noceret. Erat enim ſãguis ille in ſuperliminarib⁹, in teſtimonium ſecuritatis: quod vbicunque inuenit angelus percutiens, non illic quenquam percuſſit. b Fide factũ eſt, vt mare diuideretur, aquis ex vtraque parte pro muro ſtantibus, quo diuiſo tranſierũt filii Iſrael ſine nocumento. quaſi per ſiccam terram: c quod ipſum cum tentare vellẽt Aegyptii, redeuntibus aquis omnes operti ſunt, & demerſi in profundo maris. d Fides erat, quæ muros Hierico illos fortiſſimos fecit ſine humana manu concidere, poſtquam diebus ſeptem cum tubis & clamore circuiſſent ſacerdotes domini. e Fides ſaluam fecit Raab meretricem, cæteris infidelibus pereuntib⁹ gladio, eo quod excepiſſet exploratores populi Iſrael a Ioſue miſſos pacifice, & credens verbis domini in pace eos dimiſit, nec prodidit etiam quærentibus. f Quorſũ aũt attinet fidei virtutem in ſingulis commemorare? g Nam ſi id tentare voluero per ſingula fidei exempla, prolixum foret nimis, & epiſtolæ modum excederet oratio: vtpote ſi ſigillatim enarrare vellem, quæ per fidẽ geſſerunt iudices Iſrael, Gedeon, Baruch, Sampſon, Iephthe, Rex Dauid, Samuel Propheta & iudex populi, cæterique ſancti & prophetę. h Qui omnes per fidem reges, duces, & regna, in virtute domini deuicerunt, i operati ſunt iuſtitiam, liberando oppreſſum populum domini, de manibus inimicorum ſuorum, a & per eandem conſequuti ſunt varias & peculiares a Deo prõmiſſiones: quemadmodũ Phinees, ſacerdotii ſempiterni, Dauid regni nunquam auferendi. Ezechias de infirmita-

infirmitate conualeſcendi, atque ita in aliis.

b Per fidem, leonib us clauſa ſunt ora vt nihil ſanctis nocerent: quemadmodum Danieli in medio leonum datum eſt, vt a nullo contingeretur. c Virtus ignium diuina virtute compreſſa eſt atque cohibita, ita vt comburendi nullam haberet poteſtatem, quod tribus pueris in camino ignis datum refert hyſtoria. d Euaſerunt diuina protectione periculum gladii, quod humana ſubinde via non erat ſperandum: quomodo & Dauid gladium Saulis, & Machabæi frequenter gẽtilium gladios diuina virtute ſola euaſerũt.

e Conualuerunt miraculo nonnulli de infirmitate mortali, vt Ezechias. f In bello diuinitus confortati ſunt, cuiuſmodi erant Machabæi, g qui etiam alienigenarum gentium caſtra & exercitus (diuino auxilio innixi, & fide magis quam armis pugnantes) debellauerunt, vſque ad exterminium. h Fuerunt etiam qui per fidem mortuos filios reſuſcitatos, ſuis matrib⁹ reddiderunt, quod de Helia legimus atque Helizeo. i Fuerunt autem qui propter fidem & cultũ verum Vnius Dei, eiuſque cæremonias & legitima, eo quod nollent ritibus iriquinari Gentilium, extenti ſunt velut pelles in tympano, & verberibus continuis vſque dum deficerent pulſati, a non ſuſcipientes liberationem: quam habere potuiſſent, ſi voluiſſent in illicita conſentire: b eo quod reſurrectionem ſperabant ad vitam immortalẽ, pro temporalibus afflictionib⁹ accipere, quę longe melior eſt atque optabilior, quam breuis vitæ temporalis redemptio. c Alii vero opprobriis irriſionibuſque variis, inſuper & verberibus affecti ſunt, vincula quoque & carceres horridiſſimos perpeſſi.

d Fuerunt nonnulli lapidibus obruti, vt Zacharias Propheta. Nonnulli ſecti

b Obturauerunt ora leonum,

c extinxerunt impetum ignis,

d effugerunt aciem gladij,

e conualuerunt de infirmitate,

f fortes facti ſunt in bello,

g caſtra verterunt exterorum,

h acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos,

i Alij autem diſtenti ſunt,

a non ſuſcipientes redemptionem,

b vt meliorẽ inuenirent reſurrectionẽ.

c Alij vero ludibria & verbera experti, inſuper & vincula et carceres,

d lapidati ſunt,

ſecti ſunt,

tentati ſunt/ in occiſione gladij mortui ſunt/ e Circuiuierunt in melotis/ in pellibus caprinis / egentes/ anguſtiati / afflicti/ f quibus dignus nō erat mundus:

g in ſolitudinibus errantes/ h in montib⁹ & ſpeluncis & in cauernis terre/

i Et hi omnes teſtimonio fidei probati non acceperunt repromiſſionem.

a Deo pro nobis melius aliquid prouidente/

b vt non ſine nobis conſummarentur.

per medium, vt Eſaias. Tentati ſunt atq; vexati exquiſitis modis. Complures gladio occiſi ſunt. e Circuierunt, incertis vagantes ſedibus & profugi, in ouillis pellibus, atque etiam caprinis, in magna egeſtate, anguſtia, & afflictione conſtituti, f tales viri quali bus mundus non erat dignus, quibus cœlum magis congruebat, quam terrena habitatio, g Errabant in deſertis locis, profugi à facie perſequentium eos propter iuſtitiam: h In montibus quoque, ad quos confugiebant, & in ſpeluncis atque cauernis terræ, intra quas deliteſcebant, ad effugiendum rabiē grauiſſimæ perſequutionis. i Et hi omnes, licet per fidem laudabile teſtimonium conſequuti & probati inuenti, nō ſūt tamē conſequuti (donec adueniret Chriſtus) æternæ vitæ promiſſam poſſeſſionem. a Deo per hoc ſecundum ſuam prouidentiā melius aliquid pro nobis, hoc eſt, pro nouæ legis fidelib⁹ hominibus proſpiciente atque intendente: b ne videlicet ſine patribus temporis gratiæ, priores illi patres legis, ad perfectam æternę vitæ coronam perducerentur.

TEXTUS. CA. Duodecimum.

ELVCIDATIO CA. XII.

a Ideo & nos tantā habentes impoſitā nubem teſtium/

b deponentes omne pond⁹ & circunſtās nos peccatum/

c per patientiā curramus ad propoſitum nobis certamē/

d aſpicientes in authorem fidei/ & conſ-

a Cum itaque tam copioſam habeamus fidei noſtrę teſtium multitudinem, nobis in exemplū velut impoſitam, vt quos imitari debeamus, qui nobis merito ad fidem & patientiam ſufficiant illuminandis, & animandis, b æquum eſt vt abiecto omni concupiſcentiarum malarū pondere, omnique peccato quod vndequaq; nobis, quaſi de proximo imminet ſemel abdicato, c curramus deinde viriliter & fortiter agentes, ad certamē fidei quod nobis pro nomine Chriſti modo proponitur, per patientiam à ſemel ſuſcepta fide nunquam diſcedentes. d mentis oculos fixos tenentes in Ieſum Chriſtum, qui eſt noſtræ fidei author et conſum-

& conſummator:id eſt,principium & finis, dator & remunerator,qui dat velle & perficere. e Qui Chriſtus quum potuiſſet vtique gaudio ſolo frui,nec neceſſe haberet vllã perpeti miſeriam, voluntarie tamen magis elegit crucem ſuſtinere in exemplum nobis, f neque propter tantam confuſionem talis ſupplicii,mortem omittens ſuſcipere: g atque ob hoc nunc, propter inſignem illam obedientiam,patri aſſidet ad dexteram,eidem in gloria & maieſtate æqualis. h Omnino enim hoc vos hortor ac moneo, vt huius exemplum frequenter reuoluatis in cogitationibus,& in memoriam reuocetis eũ qui talẽ ſuſtinuit, tamque inſignem perſequutionẽ, aduerſus ſemetipſum,à peccatoribus Scribis & Phariſæis:idque non pro ſe,ſed pro nobis. i Ad hoc,inquam,recogitate, vt eius exemplo animati,nõ defatigemini in certaminibus perſequutionũ,quas pro eo ſuſtinetis animo deficientes. Nondũ enim tanta pro eo paſſi eſtis,quanta pro vobis ipſe paſſus eſt.Ille enim ſanguinem effudit pro nobis. a Veſtra autem lucta & pugna contra infidelitatem,nondum ad ſanguinem vſque peruenit neque mortis tormenta adhuc pro eo ſubiiſtis, ſed tantum exteriorum bonorum rapinam,& ſimilia. b Et quomodo fieri poſſet, vt tam facile tamque leui cauſa obliuiſcere-mini illius paternæ conſolationis atque exhortationis, c qua in ſcripturis paterna voce admonẽtur filii, qui in tribulationib⁹ probantur,hoc modo: d Fili mi(inquit Sapiens)accepta libenter diſciplinam domini,cũ patientia & gratiarum actione,neque deficias animo ad impatientiã aut murmurationem,dũ ab eo per aduerſitates corripieris. Non enim quia te odit,ideo hoc facit. e Caſtigat enim & aduerſitatib⁹ exercet, quos diligit ex vero amore. f Imo vero flagellis

ſummatorez Jeſuz/

e qui propoſito ſibi gaudio/ ſuſtinuit crucem:

f confuſione contẽpta/

g atque in dextera ſedis Dei ſedet.

h Recogitare enim eſt eum qui talem ſuſtinuit a peccatoribus aduerſ⁹ ſemetipſũ contradictionẽ/

i vt non fatigemini/ animis veſtris deficientes.

a Nondum eñ vſq; ad ſanguinem reſtitiſtis/ aduerſus peccatũ repugnantes/

b & obliti eſtis conſolationis/

c que vobis tanq̃ filijs loquitur/ dicẽs:

d Fili mi/noli negligere diſciplinã domini/ neq; fatigeris

dum ab eo argueris

e Quem eñ diligit dominus / caſtigat:

f flagellat eñ omnẽ

filium quē recipit.
g In diſciplina per
ſeuerate.

h Tanquã filijs/ vo
bis offert ſe Deus:

i Quis enĩ filiꝰ/ quẽ
non corripit pater?
a Quod ſi extra di-
ſciplinã eſtis/ cuius
participes facti ſũt
omnes: ergo adulte
ri ⁊ non filij eſtis.
b Deinde/ patres q̃
dem carnis noſtre e
ruditores habuimꝰ
c et reuerebamur
eos.

d Num multo magis
obtemperabimꝰ pa
tri ſpirituum ⁊ viue
mus?

e Et illi quidem in
tempore paucorum
dierum/
f ſecundũ voluntatẽ
ſuã erudiebant nos:
g Hic autem ad id
quod vtile eſt/ in re
cipiendo ſanctifica-
tionem eius.
h Omnis aũt diſci-
plina in preſẽti qui-
dem videtur nõ eſſe
gaudij/ ſed meroris
i poſtea autem fru-
ctum pacatiſſimum
exercitatis per eam
reddit iuſtitie.

grauioribus exercet, quos ſibi in peculiares
filios ſuſcipit. g Perſeuerate itaqꝫ cũ patiẽ-
tia in correptionibus Domini, quibꝰ vos ex
amore ad veſtrum profectũ exerceri permit
tit. h Videtis hoc ex loco, quomodo vobis
filiis Deus ſe patrẽ exhibet, quos ſeueritatis
ſuæ diſciplina caſtigat. Nam etiã inter homi
nes, non eſt pater verus, nec patris officiũ re-
cte agit, qui non filium ſuũ(cũ expedire no-
uerit) verbo, atque etiã verberibus erudit.
i Alioqui ſi filiũ non corripit, pater vere nõ
eſt, ſed perditor. a Itaque vos ſi abſque pa
tris veſtri Dei diſciplina eſſetis, quam omnes
verè filios diximus experiri, adulterini certè
& nothi eſſetis, de quibus nõ ſit ipſi cura, nõ
veri filii & dilecti. a Præterea, carnales pa
tres noſtros pro tempore adoleſcentię noſtrę
habuimus eruditores, & caſtigatores morũ
noſtrorum, c & non remurmurabamꝰ eis,
etiam caſtigantibus nos & verberantibus,
neque inobedientes eramus illis, imo multo
eos afficiebamus honore & reuerentia. d
Multo ergo magis decens eſt, vt obtempere-
mus ſpirituum patri Deo, quo ſic per eius e-
ruditionem ad vitam æternam introduca-
mur. Multo enim magis hoc quam illud eſt
rationi conſentaneum. e Illi enim ad mo-
dicum tempus, donec adoleſceremus erudie-
bant nos, f ad ea potius quæ volũtati ſuę
erant placita, quam noſtræ ſaluti vtilia. g
Deus autem, nunquam niſi ad id quod nobis
vere eſt vtiliſſimum. Nempe ad hoc, vt apti
ſimus ad ſuſcipiendum ſanctificationem eiꝰ,
a qua nos proſpera ſubinde auertunt. h
Sane quidem omnis diſciplinaris per aduer
ſa correptio, ipſo quidem tempore donec in-
fligitur, triſtitiam infert non gaudium quã-
tum ad ſenſum attinet. i At ſi in ea pati-
enter quis manſerit, fructum poſtea beatiſſi-
mum veræ pacis proferet, atque iuſtitiæ: iis,

qui per eam fuerint exercitati. a Propter quod fratres mei, hortor vos manus veſtras à bene operando per inertiam non remittere ſed magis confortare, itemq; nõ genibus diſſolui hoc eſt, non deficere per impatientiam, nec corruere ſub pondere tribulationum: ſed potius ſi forte cœperint diſſolui, per faſtidium, vt erigantur, ad reſumendum aduerſa ſuſtinendi fortitudinem. b Et ſemitas rectas (non declinando, neq; ad dexterã neque ad ſiniſtram) velim pedes veſtros percurrere, c vt prorſus nemo ex vobis à recto tramite deflectens errando pereat. d Quin potius volo, vt ſi quis errare cœperit, reſumpto ſpiritu ac viribus, ad priſtinam rectę ſanæq; fidei curet redire ſanitatem. e Studete (quantum eſt in vobis) pacem habere cũ omnibus hominibus, & puritatis ſanctã mũdiciam, ſine qua Deum nemo poteſt, neq; modo per fidem, neque in futuro per ſpeciem videre, qui à ſolis corde mundis conſpicitur. f Hæc (inquam) agite, non tantum pro ſe quiſque, verumetiam diligenter inuicem attendentes & conſiderantes, ſi forte aliquis omnino ex vobis, in hoc curſu deficiat, deſtituaturque gratia Dei, ad ſuam infidelitatem rediens: Ne ſic communem Eccleſiæ veſtræ curſũ & bonũ profectũ cõmunitatis veſtræ contingat per aliquem impediri. g Ne qua alicubi radix amaritudinem infidelitatis ſuę ſurſum germinans, in alios quoque eam transfundat, h atque ita per illius forſitan vnius maliciam inficiantur plurimi, quẽadmodum modicum fermenti vniuerſam maſſam ſua corruptione inficit. i Conſiderantes, ne forte ſit in vobis fornicator vllus aut prophanus, propter temporalem fœlicitatem à Chriſto ſponſo & ſanctiſſimis eius pollicitationibus diſcedens, quorum figuram tenet Eſau, qui primogenituræ dignitatem,

a Propter quod remiſſas manꝰ, & ſoluta genua erigite.

b & greſſus rectos facite pedibꝰ veſtris.

c vt non claudicans quis erret,

d magis aũt ſanetur

e Pacem ſequimini cũ oibus, & ſanctimoniam ſine qua nemo videbit Deum,

f cõtẽplantes ne quis deſit gratie dei,

g ne qua radix amaritudinis ſurſũ germinans impediat,

h & per illã inquinẽtur multi.

i Nequis fornicator aut prophanus,

vt eſau qui propter

vnam eſcā vendidit primitiua ſua:

a Scitote eñ qm̄ & poſtea cupiens hereditare bñdictionē

b reprobatus eſt/

c Non enim inuenit penitentie locū/ quā & cum lachrimis inquiſiſſet eam.

tem, vnius eſcæ breui delectatione vendidit rem multo digniſſimam & priuilegium à deo donatum ſingulare, tam vili ac tam tēporario precio indigne commutans. a Illud enim conſiderandum quod habet ſcriptura Geneſis, quoniam poſtmodū requirens accipere à patre benedictionē, quaſi ſibi debitā hæreditatem, deo ita diſponente, quoniam ſe indignum fecerat, b merito ab illa præcipua primogeniti benedictione fraudatus eſt. c Non enim potuit peruenire ad talē pœnitentiam quæ illi ſemel venditum iusre ſtituiſſet, quanquàm etiam cum eiulatu valido requiſiſſet eam. Ita timendum eſt & vobis, ſi oblatam modo tam ſacroſanctam Dei gratiam, ob temporales proſperitates auerſati fueritis: ne ſimiliter ab æterna dignitate irrecuperabiliter repellamini, ad quam tamen (quantum ex patribus, cūſitis filii abrahæ) quaſi primogeniti præcipuè ius benedictionis obtinuiſtis, niſi voſipſos Dei gratia, reddatis indignos. Longe autem alia eſt hęc noua nouæ legis gratia, quàm modo accepiſtis, quàm illa prior vetus veteris legis latio.

d Non enī acceſſiſtis ad tractabilem & acceſſibilē ignē/ & turbinem & caliginem & procellam & tube ſonum & vocem verborum/

e quā qui audierūt excuſauerunt ſe/ ne eis fieret verbum.

f Non enī portabāt quod dicebatur.

g & ſi beſtia tetigerit montē lapidabitur

h Et ita terribile erat quod videbatur

i Moyſes dixit ex

d Non enim modo acceſſiſtis ad ignem ac montem corporalem & palpabilem, ad quē poſſit corporali acceſſu appropinquari, & ad caliginoſum turbinem, atq; procellā ventorum, & ſonitum tubarum, quę omnia erant in veteri legiſlatione, & ad vocem terrificam verbis horribilibus reſonantem in terrorem populi audientis, e ita vt audientes præ timore refugerent auditum eius, dicentes Moyſi: Loquere tu nobis, & nō loquatur nobis Dominus, ne forte pereamus. f Non enim poterāt ferre terrificum ſonitum verborum Domini: g & ad terrorem, ex præcepto domini, etiā beſtia ſi tetigiſſet montem, lapidibus erat obruenda: h & ita erāt illi omnia terribilia. quæ videbātur, i adeo

vt ipſe

vt ipſe quoq; Moyſes in timore & tremore ſe geſſerit coram Domino, exterritum cõturbatum & tremebundum ſe in tanta tam terribilium rerum nouitate demonſtrans. a Vos autem nouæ legis ſuſceptores, per fidẽ acceſſiſtis ad montem ſanctum Sion, qui eſt Chriſtus dominus, b & ad ſanctam ciuitatem ſupernam Dei viui, Hieruſalem cœleſtẽ, cuius eſtis ciues inſcripti, c & ad exercitus angelorum qui ſunt innumerabiles, quibus iam coiuncti eſtis, vt conſerui mereamini'di ci illorũ, d & ad eccleſiam ſanctam à fidei primoribus ſanctis Apoſtolis fundatam. & ex cæteris ad fidei gratiam electis conſtitutam, qui ſuſceperunt intra ſe ſpiritus primitias, quorum nomina ſcripta ſũt in cœlis, ad quos ſunt ab initio prædeſtinati e & ad deũ iudicem omnium, cui per fidem facti eſtis ꝓpe qui eratis longe: f & ad ſpũs eorum qui in iuſtitia perfectam duxerunt vitam, cum quibus eandem expectatis gloriam: g & ad ipſum Dei filiũ Dominum Ieſum, per quẽ nouum teſtamentum accepimus: h atque ad ſãguinem eius, vt eo aſpergamini, eiuſq; efficiamini participes, i qui ſanguis multo melius loquitur ad Deum, quàm ſanguis Abel, quoniam hic vindictam clamare legitur, ille autem miſericordiam & propiciationem pro omnibus qui fuerint eo aſperſi.

a Videte fratres ne Deum loquentem vobis per filium ſuum de cœlo miſſum repellatis, per infidelitatis inobedientiam. b Siem̃ in veteri lege non euaſerunt impuniti, qui inobedientes extiterunt Moyſi, ſuper terrã eis loquenti & præcipienti ex ore Domini, aut qui inobedientes extiterunt Deo aut angelis ſuꝑ terrã corporalibus vocib⁹ & ſignis legem ferentibus: c multomagis non euademus impuniti nos Chriſti fideles, ſi deũ patrem qui nobis modo per filiũ ſuum de cœlis demiſſũ

territus ſum ⁊ tremebundus.

a Sed acceſſiſtis ad Sion montem/

b ⁊ ciuitatẽ dei viuẽtis Hieruſalem celeſtem/

c ⁊ mult oꝝ millium angeloꝝ frequentiã

d ⁊ eccleſiam primitiuorum qui conſcripti ſunt in celis/

e ⁊ iudicem omnium deum/

f ⁊ ſpũs iuſtorum ꝑfectorum/

g ⁊ teſtamenti noui mediatorem Jeſum/

h ⁊ ſanguinis aſperſionem/

i melius loquentem quam Abel.

a Uidete ne recuſetis loquentem.

b Si em̃ illi nõ effugerũt recuſantes eũ qui ſuper terram loquebatur/

c multomagis nos de celis loquentem nobis/ auertimus:

demiſſum. atq; ipſum etiã Chriſtum, qui nobis poſt aſcenſionem per miſſum cœlitus ſpiritum ſanctum ſuum eſt loquutus, auerſati fuerimus per infidelitatem noſtram.

d cuius vox mouit terram tunc/ e nũc aũt repromittit dicens: Adhuc ſemel ⁊ ego mouebo nõ ſolum terram ſed ⁊ celum.

d Cuius Dei vox, tunc quidem cum legem ferret veterem ſemel commouit terram, & fecit eã tremere, conturbauitque eam. e Quantum vero ad hoc tempus venturum, promittit apud prophetam dicens: Veniet tempus quod à me ordinatum eſt, quando non ſolum terram ſed etiam cœlum ipſum commouebo. Quod ſine dubio impletum eſt nouę legis tẽpore quando cæli aperti ſunt, & omnia tam cœleſtia quàm terreſtria in ſanguine Chriſti reſtaurata.

f Quod aũt adhuc ſemel dicit declarat mobiliũ trãſlationẽ tanquam factorum g vt maneant ea que ſunt immobilia.

f Quod autem dicitur adhuc ſemel: videtur aliud temp⁹ deſignare, quo trãſferenda erunt mobilia omnia, tanquam temporaria & ſuo tempore mutãda, g vt his ſublatis, ſuccedant quæ ſunt immobilia permanſura, & non ad vllam mutationem facta. Quemadmodum (verbi gratia) nouæ legis tempore, cuncta veteris legis temporalia ſacramenta, cęremonię, atq; iudicia, in perpetuo manſura nouæ gratiæ myſteria commutata ſunt: & ſuo tempore omnium generabilium & coruptibiliũ fiet abſumptio, vt ſola illa permaneant quæ ſũt in æternũ permãſura.

h itaq; regnũ immobile ſuſcipientes/

i habem⁹ gratiam/ p quam ſeruiam⁹ placentes deo cũ metu ⁊ reuerentia.

a ⁊ eñ deus noſter ignis conſumẽs eſt.

h Nos itaq; iuxta quod offertur nobis, immutabile illud & æternũ regnum cũ oĩ gratiarum actione per fidẽ ſuſcipientes, contendamus Deo gratam ducere vitã, i vt illi ſimus grati, eiuſq; gratiã accipiamus ampliorẽ, per quã ita ſeruiamus, vt placere valeam⁹ Deo, cum filiali metu & reuerentia. a Sciẽtes quoniam Deus noſter cui ſeruimus, ipſe terribilis eſt, & velut ignis conſumens aduerſarios potens ad vltionem omnium qui modo non timent nomen eius.

TEXTUS. CA. decimum tertium.

ELVCIDATIO CAPI. Decimitertii.

a N charitate fraterna perſeuera-
te, b & hoſpitalitatis,ac miſeri-
I cordię cętera opera ne ĩtermittatis.
c Per hanc eñ veteris teſtamenti
patres nõnulli Deo placuerunt,ho
ſpitio recipientes angelos,quos homines eſſe
exiſtimabant, d memores eſtote, ad exhi-
bendam miſericordiam, eorum qui pro chri
ſti nomine vincti ſunt,quaſi & ipſi cum eis
pariter vincti eſſetis, e & eorum qui pro
Chriſti nomine mala patiuntur,tanq̃ cui ſi-
mul etiam in corpore adhuc miſero commo
ramini:ſcientes etiam vobis eadem poſſe ob
tingere,in quibus illi affliguntur. e Per om
nia prorſus honorabile & ſanctum eſt con-
iugium legitimum: & thorus eorum qui ve
ro ſunt adinuicem coniugio copulati eſt ſine
macula peccati,vbi coniugali modo ſibiinui
cem fuerint ſociati. g Fornicatores vero
qui extra coniugium legitimum ſibiinuicẽ
copulantur,& adulteros qui ſuis coniugib⁹
abiectis aliis commiſcentur, Deus ſupplicijs
æternis condemnabit. h Vita veſtra,omnis
auaritiæ ſit expers:& contenti eſtote iis quę
dominus dederit,ſine ſuperflua accumulan-
di ſolicitudine. Nec eñ eſt quod ſuperfluis cu
ris diſtringamur: i quoniam Deus ipſe eſt
qui dixit ad Ioſue & ad ſingulos iuſtorum.
Non,inquit,te deſeram neque aliquãdo dere
linquam,ſed adero tibi ſẽper in oĩbus neceſſi
tatibus tuis bonus prouiſor: a Ita vt auda
cter nobis liceat dicere,quod ĩ Pſalmo loqui
tur Dauid: b Dominum ſi habuero adiuto
rem,non timeo quid poſſit mihi inferre ad-
uerſi,quæcũq; virt⁹ inferior. c Præfectos vo
bis ad memoriam ſedulo reuocate,qui p̃dica
uerunt vobis euangeliũ Chriſti: d quorum
ego vos hortor imitari fidẽ,diligenter conſy
derato exitu conuerſationis eorum,vt illorũ
quam in finem vſq; tenuerũt perſeuerantiã
imite-

a Charitas fraternitatiſ maneat i vobis
b ⁊ hoſpitalitatẽ nolite obliuiſci:
c Per hãc eñ placuerunt quidã angelis hoſpitio receptis.
d Memẽtote vinctorũ tãq̃ ſimul vincti/
e ⁊ laborãtium/ tãq̃ ⁊ ipſi in corpore morantes.
f Honorabile cõnubiũ in oĩbus/ ⁊ thorus immaculatus.
g Fornicatores eñ ⁊ adulteros iudicabit Deus.
h Sint mores ſine auaritia/ contenti p̃ſentibus.
i Ipſe eñ dixit. Nõ te deſeram neq; derelinquam.
a Ita vt confidẽter dicamus.
b Dñs mihi adiutor non timebo quid faciat mihi homo.
c Memẽtote p̃poſitoꝝ veſtroꝝ/ q̃ vobiſ loquuti ſũt verbũ dei
d quoꝝ itueẽtes exitum cõuerſationis/ imitamini fidem.

e Jeſus Chriſt⁹ heri & hodie: ipſe & in ſecula.
f Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci.

g Optimũ eſt enĩ gra tia ſtabilire cor.

h nõ eſcis que nõ profuerunt ambulantibus in eis.
i habemus altare/

a de quo edere non habẽt poteſtatẽ qui tabernaculo deſeruiunt.
b Quorũ eniʒ anima liũ infert ſanguis pro pctõ in ſancta per põtificẽ horũ corpora cremãt extra caſtra
c Propter quod & ieſus vt ſãctificaret per ſuum ſanguinem populum/extra portã paſſus eſt.
d Exeam⁹ igitur ad eum extra caſtra im properiũ eius portantes.

e Non enĩ habemus hic manẽtẽ ciuitatẽ ſed futurã inquirimus/
f Per ipſum ergo/

g offeramus hoſtiã laudis ſẽp deo id ẽ/

imitemini. e Ieſus Chriſtus ab initio erat, qui modo eſt, et erit quoq; in ſęcula. Ecce hoc eſt fundamentum ſyncerę omnis fidelisq; doctrinæ: f Doctrinis autem variis quæ pro diuerſitate authorum diuerſæ confinguntur non conſentientibus cum vnitate catholicæ fidei, & quæ à veritate ſunt extraneæ, nolite abduci à fidei ſemel ſuſceptæ rectitudine. g Multo enim præſtantius eſt & ſalubrius, vt cordis noſtri fiduciam confirmemus & conſtabiliamus in gratia dei, per quã veram iuſtificationem & redemptionem conſequuti ſumus, h quã in eſcarum legalibus obſeruãtiis, quæ non potuerunt ſuos obſeruatores iuſtos facere apud Deum. i Nos Chriſtiani altare habemus ſpirituale & verum (cuius vetus altare figura erat) Chriſtum dominum, a de quo manducandi ius non habent, id eſt, in quo partem non habent Leuitæ veteris tabernaculi miniſtri: ſed qui in Chriſtum credunt quilibet fideles. b Conſyderate aũt, q veteri obſeruatione, illorum animalium carnes extra caſtra cremabantur, quorũ ſanguis erat per pontificem inferendus in feſto expiationis intra ſancta ſanctorũ, pro peccatis populi. c Secundum quam figuram, ad eius impletionem, Chriſtus omniũ figurarum finis & veritas, vt per ſuum ſanguinem patri oblatum ſanctificaret populum ſuum à peccatis, extra portã pati voluit. d Quę res (ſi ad mores eam trahamus) hortatur nos poſt Chriſtum extra huius mũdi caſtra exire, ad ignominiam & paupertatẽ crucis volũtariè amplexandam. e Non enĩ hoc in mundo permanſurã manſionem quiſquã hominum habet, ſed ſtabilem manſionem in futuro ſæculo expectamus. f Per ipſum ergo Chriſtũ per quem nobis proceſſerunt oĩa gratię bona, de quibus hacten⁹ dixim⁹, g Deo patri laudem offeramus pro acceptiſſimis hoſtiis. Videlicet

delicet fidei fructum bonum Deo confitendo
& gratias agendo per labia noſtra. h A be
nefaciendo vero indigentibus, & miſericor
diæ operibus miſeris communicando ne deſi
ſtatis. i Neq; enim vllis hoſtiis ita deũ no
bis promereri poſſumus, vt per huiuſmodi
miſericordiæ opera, neq; ſacrificium aliud ei
gratius poteſt offerri. a Obedite iis qui vo
bis ſunt præpoſiti, & voluntariè ſubiecti e-
ſtote illis, ex animo: quoniam ipſi attentiſſi-
me vobis inuigilant, pro veſtra ſalute tanq̃
qui ſint coram iuſto iudice pro animabus ve
ſtris rationem reddituri. b Iccirco iuſtum
eſt vos illis benigne ſubiectos eſſe, vt tantũ
ſibi impoſitum onus gaudenter ferãt, cũ vos
viderint ad obediendum animo promptos et
non cum doloribus atq; ſuſpiriis: quod ſolet
fieri, cum recta ſibi præcipientibus viderint
non obtemperari. c Nequaquã enim vobis
hoc expedit, vt illorum onus per ſe alioqui
grauiſſimum veſtra inobediẽtia amplius ag
grauetis. d Fratres orate pro nobis. Spera
mus enim coram Deo nos bona eſſe volunta
te, cupiẽtes in oĩbus recte ſecundum veritatẽ
Euãgelii ſine offenſione conuerſari, quãquã
ſunt qui forſitan mihi detrahentes, falſo me
vt legis inimicum apud vos deferant. e
Atq; eo magis hoc obſecro, vt quantotius ſe-
cundum Dei voluntatẽ, iuxta propoſitum,
poſſim venire ad vos. f Deus autem pacis
qui ſuſcitauit ex morte Ieſum paſtorem ſum
mum fidelium ouium, per ſanguinem teſta-
menti noui & æterni, g vos perficiat in oĩ
bono, vt ſemper eius impleatis in omnibus
voluntatem: h faciens de vobis quicquid
fuerit placitũ ante conſpectũ ſuũ Ieſũ chri-
ſtum, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorũ, Amẽ.
i Rogo autem vos fratres, ne ægrè tuleri-
tis epiſtolam hanc, quã ad ſolatium veſtrũ cõ
ſcripſi: a & quidem breuibus, quantum
ad

fructum labiorũ cõ-
fitẽtium nomini ei⁹
h Beneficentie aũt
⁊ cõmunicationis no
lite obliuiſci.
i Talib⁹ ei hoſtijs
promeretur deus.
a Obedite p̃poſitis
veſtris, ⁊ ſubiacete
eis, ipſi em̃ peruigi-
lant quaſi rõnẽ pro
animab⁹ veſtris red
dituri.
b vt cum gaudio hoc
faciant ⁊ non gemẽ
tes:
c Hoc enim non ex-
pedit vobis.
d Orate p nobis: Cõ
fidimus em̃ q2 bonã
conſcientiã habem⁹
in omnibus bene vo
lentes conuerſari.
e Ampli⁹ aũt depre
cor vos hoc facere,
quo celerius reſtitu
ar vobis.
f Deus aũt pacis, q̃
eduxit de mortuũ pa
ſtorẽ magnũ ouium
in ſanguine teſtamẽ
ti eterni, dñm nr̃m Ie
ſũ xp̃m, g aptet vos
in oĩ bono, vt facia-
tis eius voluntatem,
h faciẽs i vobis qđ
placeat corã ſe p Ie
ſũ xp̃m, cui eſt gloria
i ſcl'a ſcl'orũ, Amen.
i Rogo aũt vos fr̃es
vt ſufferatis verbũ ſo
latij, a Etem̃ p pau

cis ſcripſi vobis. b Cognoſcite fratrē noſtrum Timotheū dimiſſum/ c cū quo (ſi celerius venerit) videbo vos. d Salutate omnes pꝛepoſitos veſtros/ ⁊ omnes ſanctos. e Salutāt vos de Italia frēs. f Gratia cum oibus vobis/ Amen. Finit textus epiſtole ad Hebꝛeos beati Pauli Apoſtoli.

ad affectus mei erga vos magnitudinem, et materię multitudinem. b Scire vos volo Timotheum fratrem noſtrum modo dimiſſum hactenus detentum ſiue impeditum, quo minus venire potuerit. c Cum quo, ſi celerius venerit vt expecto, ſpero me quantocius venturum ad vos. d Salutate omnes prępoſitos veſtros, & vniuerſos fideles. e Salutāt vos fratres qui ſunt de Italia nobiſcum. f Gratia cum omnibus vobis, Amen.

Finit Elucidatio in Epiſtolam ad Hebræos beati Pauli Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPIſtolam Canonicam Beati Iacobi Apoſtoli.

AD eos qui ex Iudæis crediderant, ob perſequutionis rabiem & Chriſti nominis prędicationem per diuerſa loca diſperſos, beatus Iacobus Apoſtolus, Hieroſolymitanæ Eccleſiæ Epiſcopus, conſolatoriam & moralem hanc ſcribit epiſtolam. In qua poſt ſalutationem, ſtatim eos ad gaudēdum in tribulationibus, patientiam exercitantibus & fidei probationem operantibus inducit. Dehinc veræ ſapientiæ indignos, vnde & quomodo poſtulare debeat edocet: nimirū à deo, et cōfidēter abſque hæſitationis diffidentia. Gloriari quoq; & gaudere vult etiā abiectos Chriſtianorum, in ſuperuentura glorificatione ſua, diuitibus in ſæculari gloria (in modum vaporis mox diſparitura) prohibens gloriari, Patientes autem in tribulationibus beatos ꝑdicat, & coronandos pro ſua ſuſtinentia affirmat. Deinde ne quis in Deum (vt fere ſolent carnales homines) peccatum ſuum referat, quaſi ipſe quenquam peccare cogat aut inuitet, prohibet, diligenter demonſtrans, quomodo peccati tam initium quàm cōſummatio à noſtri eſt ſenſualis affectus corruptione, qui primo à bono nos abſtrahens, niſi mox fuerit ſuppreſſa eius mala ſuggeſtio vt non pariat, mortem continuo generat. Omnis autem boni quod in nobis eſt cauſam & primordialem originem eſſe, Deū patrem luminum, nulli mutatio ni ſubiectum: qui nos ſingulariſſimo

ſimo beneficio, per verbum ſuum voluntariè & creauit & recre auit, in gloriã ſuam. Poſt hoc moraliter loquens loquacitatẽ & irã deteſtatus, magis auditionem bonam ſuadet, & manſuetudi nem, in qua ſancti euãgelij verbum fructificet: & vt magis ver bi factores quàm auditores ſeſe exhibere ſtudeant, eum qui tan tũ audit & non operatur comparans cum eo qui ſe in ſpeculo tan tũ cõtemplatur, nihil ad emundationem faciẽs macularum. Atq; in fine ad religionem veram neceſſariã eſſe linguæ refrenationẽ docet, & in quo ſit vera religio demonſtrat. Atq; hæc quidẽ cap. primo. In ſecundo autem contra perſonarum acceptionem, diui tũque ſolorum cum pauperum contemptu nimiã & ſæcularẽ honorationem prolixius agit & feruenter: nolens in hoc mundo contẽni pauperes, quos in ſua vocatione & ſalute deus habet præ cipuos cum ecõtrario diuites & potẽtes potiſſimũ ſint, hi qui per ſecutionem fidelibus inferunt, & ſimpliciores opprimunt. Docet autem vnius præcepti tranſgreſſione legis obſeruationem infrin gi, & cum vnus ſit qui omnia ſimul dedit præcepta, qui in vno aliquo offendit modo quodam in omnibus reum fieri. Propter quod nunc eos monet, ſecundum legem libertatis, ſecundum quam erunt iudicandi, vitam inſtituere: & ante omnia miſeri cordiam facere, vt queant in iudicio nouiſſimo miſericordiam inuenire, quæ illis tunc negabitur; qui nunc immiſericordes fue rint pauperum contemptores. Et ne quis de mortua fide ſibi blã diatur, declarat fidem ſine operib⁹ ad ſalutem non proficere idq; ſimilitudine ex pauperum indigentia ſolo verbo non reuelata, ratione ex dæmonum fide ad ſalutem inualida & exemplo Abra hæ filium ſuum ſecundum animi promptitudinem offerentis ac Raab meretricis, propter fidem Dei exploratores Ioſue ab ſcondẽtis. Capite vero tertio ambitionem ad magiſteria propter periculum grauioris iudicii deteſtatus, ad id quod pri⁹ cœperat de lingua refrenanda reuertitur, & multa quidem de linguæ do matione, per varias rerum naturalium comparationes, tam in bonum de bene domita, quàm in malum de male domita, late diſ ſerit. In fine autem, veram ſapientiam ex bona & diſciplinata conuerſatione à falſa diſcernit, duplicem ſapientiam cœleſtem & terrenam, ex aduerſo diſtinguens, & contrariis conditionib⁹ deſcribens. Quarto dehinc capitulo, poſt litium & pugnarum ra dicem ex concupiſcentia mala deſcriptam, à ſæculi huius amo re & amicitia dehortatur. Magis autem vt cum deo amicitiam ineant ſuperbia ſæculi relicta, eos monet per humilitatem deo

ſubd.

b Pro ſummo et vero gaudio ducite fratres varijs affligi tribulationibus, quæ ad probationem Deo diſponente ac permittente vobis aduenıunt. c Conſyderantes diligenter quod iſta peraduerſa fidei veſtræ probatio, exercitat vos ad patientiam. d Patientiam vero nemo parui æſtimet, quoniã ipſa perfectum habet virtutis opus, & totã virtutum ſtructuram, conſummat, perficit, atq; conſeruat. e Ita vt per hanc perfecti ſitis futuri & integri, in nullo bono indigentiam paſſuri. f Quod ſi quis eſt ex vobis, cui vt ſapientię indigo nõ ſapiunt iſta quę Dei ſũt, poſtulet à Deo intelligentiam & ſapientiã: g qui omnibus recte petentibus, ſine auaritia dat copioſe & liberaliter, neque hominũ more poſt donationem improperat, & dabitur ei quantum opus erit. h Vt autem ſuæ petitionis conſequatur effectum, illud videat vt in fide poſtulet nihil addubitans. i Qui enim hęſitans orat dominum, propter inſtabilitatem ſpei ſuę comparandus venit fluctui maris; qui ab omni vento nunc huc nũc illuc ſine ordine agitatur. a Talis igitur cum ſit ille qui diffidenter petit, nõ eſt quod ſperet quicquam à Deo tali poſtulatione cõſequi. b Quiſquis non eſt in vno fixus animi propoſito, cuiuſmodi eſt qui ſe duob⁹ dominis putat poſſe ſeruire, inconſtans eſt et inſtabilis in omnibus operibus ſuis. c Gaudeant vero & glorientur pauperes, & deſpectiores qui ſunt Chriſtiani, in conſyderatione ſublimitatis ſuæ, in qua exaltabuntur in futura vita ęterna: vt non propter ſuæ hũmilitatis abiectionem deiiciantur animo, ſed futurorum conſyderatione bonorum, magis in ſpe ventura erigant animum. d Diuites autem qui nunc florent quantum ad ſæculũ, ita glorientur & gaudeant, vt ſemper quæ ſunt humilitatis & infirmitatis ſuæ magis

 conſyderent,

b Omne gaudiũ exſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, c ſcientes, q̃ probatio fidei veſtre, patientiam operatur. d Patientia autẽ opus perfectũ habet e vt ſitis perfecti et integri, in nullo deficientes. f Si quis autem veſtrum indiget ſapiẽtia, poſtulet a Deo, g qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabit ei h Poſtulet autẽ in fide nihil heſitans: i Qui enim heſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur & circũfertur: a Non ergo exiſtimet homo ille, q̃ accipiat aliquid a domino. b Uir duplex animo inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis. c Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua: d Diues autem in humilitate ſua,

conſyderent, vt non nimium exaltentur in ſemetipſis. e Vere enim vilis res eſt omnis gloria diuitum. Nam ſicut flos graminis nõ diu ſubſiſtit, ita tranſibit diuitiarum iſta tẽporalis gloria. f Statim vbi ſol cęperit æſtuare, areſacit gramen & flos pariter marcid⁹ decidet, & omnis decor aſpectus illius ſubito deperibit, g ita & diuitis floridus qui videtur ornatus, breui deperibit. h Beatus eſt qui perſequutiones & aduerſitates quæ ad tentationem à Deo ſuper bonos permittuntur, ſuſtinet cum patientia: i quoniam per patientiã ſic bene probatus, accipiet mercedem æternæ beatitudinis, quam promiſit Deus dare ſuo tempore omnibus qui modo in veritate diligunt eum. a Nemo autem cum ad malum ſolicitatur, dicat ſe à Deo ad malum inclinari aut ſolicitari: b De⁹ enim neſcit ad malum tentare, quemadmodum neque tentari. c Ipſe enim neminem ad malũ ſolicitat. d Vnuſquiſq; enim inclinatur ad peccatum à proprio corrupto ſenſuali appetitu per quem abſtrahitur à recto animus, et allicitur ad illicita carnis deſyderia: Atque hoc quidem eſt peccati primum ſeminarium e Deinde concupiſcentia iſta cum ſic conceperit, ita vt incipiat immorari nimium et delectari in propoſito, producit iam peccatum. f Quod cum fuerit per plenum conſenſum aut etiam opere conſummatum, mortis æternæ inducit obligationem, & animam vera ſpiritus vita priuat, etiam in hoc ſæculo. g Nolite itaque errare chariſſimi fratres mei, ne in Deum referatis peccatorum veſtrorũ malitiam: ſed tantum in voſipſos, qui eſtis totius maliciæ authores, per concupiſcentiam quæ in vobis habitat corrupta. h quemadmodum econtrario Deus omnis boni author eſt, non homines. Omne enim datum vere bonum, & omne perfectum donum non à vobis eſt,

e Quoniã ſicut flos feni tranſibit.

f Exortus eſt enim ſol cum ardore, & areſecit fenum, & flos eius decidit & decor vultus ei⁹ deperijt.

g ita & diues in itineri⁹ ſuis marceſcet.

h Beatus vir q̇ ſuffert tentationem:

i quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronã vite, quã repromiſit Deus diligentibus ſe.

a Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur,

b Deus enim intentator malorum eſt,

c Ipſe enim neminẽ tentat.

d Vnuſquiſque vero tentatur a concupiſcentia ſua abſtractus et illectus.

e Deinde concupiſcentia cũ conceperit, parit peccatum.

f Peccatum vero cũ conſummatũ fuerit, generat mortem.

g Nolite itaque errare fratres mei dilectiſſimi.

h Omne datum optimum, & omne donũ perfectum deſurſũ eſt deſcendens a patre luminum,

bis eſt, ſed deſuper venit à largitore omniū, patre cœleſtium luminum, ſiue incorporeorum,ſiue corporalium: i Apud quem nō eſt vlla de forma in formam tranſmutatio, neque viciſſitudinaria vlla ſecundum varia accidentia obumbratio. a Ipſe autem nos penitus libere nullo coactus noſtrorum operum merito,neque vlla neceſſitate obſtrictꝰ, nos regenerauit per ſemē incorruptibile verbū veritatis, quos priꝰ in natura per ſemen corporale fecerat. b Iccirco(inquam) voluntarie nos ſic genuit,vt eſſemus nos velut primitiæ & præcipua aliqua pars totiꝰ creaturæ ſuæ, cum angelica natura ſortem & locum accipientes dignitatis gloriæ eius. c Iſta fratres mei vos ſatis ſcire arbitror & intelligere. d Hortor autem charitatem veſtram, vt ad audiendum ſanæ fidei conſonā doctrinam veloces ſemper parati ſitis: e non faciles autem neque præcipites ad temere loquendum,etiam quæ bona videntur,neque prompti ad iraſcendum, f Ira enim viri præter aut contra rationis iudicium, iuſtitiam verā impedit atq; perturbat. g Quapropter abiecta omni immunditia,tā in verbo quā in cogitatione,& abundantia malitiæ cuiuſlibet, h ſuſcipite in manſuetudine ſpiritus,verbū ſancti Euangelii,quod per prędicationē implātatur & inſeritur animabus veſtris, i quod ipſas poteſt facere a peccato ſaluas, ad æternā vitam ſi diligēter auditum cuſtodieritis. a Illud vero poſt acceptā Euangelii prędicationē videndum eſt vt non ſitis Euangelii tantū auditores, ſine operatione,ſed magis factores eius eſſe ſtudeatis in opere,ne fallatis voſmetipſos. b Decipiunt enim ſeipſos, qui de ſolo verbi auditu & mortua fide ſibi placētes, putāt hęc ad ſalutē ſufficere,cū requiratur etiā cū fide bona operatio. c Quia quiſquis auditor tantū

i apud quem nō eſt tranſmutatio/ nec viciſſitudinis obumbratio.

a Uoluntarie enim genuit nos verbo veritatis/

b vt ſimus initium aliquid creature eius.

c Scitis fratres mei dilectiſſimi/

d Sit autem omnis homo velox ad audiendum/

e tardus autem ad loquendum ⁊ tardꝰ ad iram.

f Ira eñ viri/ iuſtitiā dei non operat.

g Propter quod/ abiicientes omnem immunditiam ⁊ abundantiam malitie:

h in manſuetudine ſuſcipite inſitū verbum.

i quod poteſt ſaluare animas veſtras.

a Eſtote autem factores verbi ⁊ nō auditores tantum/

b fallentes voſmetipſos.

c Quia ſi quis audi

tor eſt verbi/ ⁊ nō factor: hic comparabitur viro conſyderanti vultum natiuitatis ſue in ſpeculo.
d Conſyderauit em̄ ſe/ ⁊ abiit/ ⁊ ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.

e Qui autē perſpexerit in lege perfecte libertatis/ ⁊ pmā ſerit in ea/ nō auditor obliuioſ⁹ fact⁹ ſꝫ factor opis: hic beatus in facto ſuo erit
f Si quis aūt putat ſe religioſū eſſe/ non refrenans linguā ſuam/ ſed ſeducēs cor ſuum: hui⁹ vana eſt religio.
g Religio munda ⁊ immaculata apō deum ⁊ patrē/ hec eſt/
h viſitate pupillos ⁊ viduas in tribulatione eorum/

i ⁊ immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.

TEXTUS. CA. Secundum.

a Fratres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidē domini noſtri Jeſu Chriſti glorie.

b Etenim ſi introierit in ↄuentū veſtrū vir aureū anulū ha

eſt verbi non factor, merito comparand⁹ venit homini qui faciē ſuam naturalem in ſpeculo contemplatur tantū, nihil agens ampli⁹ ad emundationē macularum quas in ſpeculo conſyderauerat. d Statim enim ille vt conſyderauit, abiit, nihil amplius agēs: et ſtatim oblitus eſt qualis fuerit, qualéque ſe viderit. Sic & homini qui verbū audit, ſed ad componendos mores non accōmodat, nihil proficit verbum tantū conſpexiſſe vel audiſſe. e Qui autē diligenter inſpexerit in legem perfectā, perfectæ veræque libertatis: ita vt opere ipſā impleat, non ſurda aure obliuioſus auditor prætereat, hic non auditu, ſed in ipſa præcepti obſeruatione per operationem bonā, beatus erit. f Quiſquis autē religioſū ſe arbitratur ac ſanctū Dei cultorē, ſi negligat linguā ab ocioſis atque malis frenare ſermonibus: ſciat ille, non verā eſſe neque fructuoſam huiuſmodi religionem, quę id quod primum eſſe debet, negligit. g Verus autem Dei cultus, qui mundum & immaculatum efficit hominē coram Deo patre eſt, h in viſitādo deſolatos, & eos qui ſūt ſine humano patrocinio (cuiuſmodi ſunt viduę & pupilli) in tribulationibus, aut egeſtate conſtitutos, & cæterorū miſericordiæ operum exhibitione, i & à mundi cōcupiſcentiis ſemetipſū cuſtodiendo immaculatum, Id eſt, & ſi proximo miſericorditer quis ſubueniat, & ſeipſum a peccatis ſeruet immunem.

ELVCIDATIO CAP. II.

a Ratres mei, nolite in vobis ſimul cū F fide domini noſtri Ieſu Chriſti, domini, inquam, æternę glorię admittere vitium acceptionis perſonarū. Verbi gratia, ne diuitem propter diuitias ſolas plus iuſto honoretis, aut pauperem propter inopiam deſpiciatis. b Etenim ſi vobis congregatis, ingrediatur vir aliquis anulos aureos geſtans

in manibus, veſtem indutus precioſã & ſplẽdidam: c introgrediatur etiam pauper in veſte vili & minime precioſa. d Iſtis autẽ ſic ingredientibus, cœperitis oculos conijcere in illum diuitem præclara veſte indutum, et pro ſolis diuitiis illi exhibentes indignum honorem, e dixeritis ei: Tu ſede hic honeſtiori loco: Pauperi autem dixeritis, Tu ſta illic in abiecto loco, aut ſede ſub ſcabello pedum noſtrorum, propter inopiam ſic pauperem deſpicientes. f Hæc, inquam, ſi egeritis, nonne hoc ipſo iudicatis, iniquas cogitationes & iniquum iudicium veſtro inſidere animo. g Attendite fratres mei chariſſimi diligentius, quoniam non ita fieri conuenit, vt diuites diuitiarum ſuarum & ſuperbiæ ſuæ reſpectu ita nimium honorentur, contẽptis ob inopiam pauperibus. Nequaquã deſpiciendi ſunt ab hominib⁹, quos Deus adeo non deſpicit, vt etiam ſuæ vocationis & electionis partes potiores eis concedat. h Nõne videtis, quemadmodum Deus maxima ex parte pauperes elegit in hoc ſæculo: vt ſicut temporalib⁹ bonis ſunt pauperes in hoc mundo, ita ſpiritualibus diuites fiant per fidem, & ſpe hæredes regni æterni, quod promiſit Deus omnibus diligentibus ſe? i Vos autem econtrario ſi vt prædictum eſt feceritis, pauperes ob ſuam paupertatem inhonoratis, quos tamen Deus diuitibus huius ſæculi videtur præponere, in ſua vocatione. Atque ita qui prædicto modo agerent, diuino conſilio videntur contraire. a Rurſum: nõne videtis quotidiana experientia qui opprimunt Chriſtianos per potentiam & vim inferunt eiſdem pertrahentes eos ad tribunalia, ſiue pro Chriſti confeſſione, ſiue per alias fraudes ſuas, diuites eſſe & potentes huius ſęculi: b Nonne ipſi ſunt qui maledicunt & perſequuntur ſanctum nomen Chriſti, quod vos

bẽs in veſte cãdida, c Introierit autem ⁊ pauper in ſoꝛdido habitu, d ⁊ intendatis in eũ qui indutus eſt veſte pꝛeclara, e ⁊ dixeritis ei: Tu ſede hic bene, Pauperi autem dicatis: Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meoꝛum: f Nonne iudicatis apud voſmetipſos, ⁊ facti eſtis iudices cogitationũ iniquaꝝ? g Audite fratres mei dilectiſſimi.

h Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, ⁊ heredes regni quod pꝛomiſit diligentibus ſe?

i Vos autem exhonoraſtis pauperẽ.

a Nonne diuites per potentiã oppꝛimũt vos? ⁊ ipſi trahunt vos ad iudicia?

b Nonne ipſi blaſphemant bonum no

men, quod inuocatum eſt ſuper vos? c Si tamen legem pficitis regalem ſecũdum ſcripturas: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facíatis.

d Si autem perſonam accipitis, peccatum operamini,

e redarguti a lege, quaſi trãſgreſſores.

f Quicunque autẽ totam legem ſeruauerit, offendat autẽ in vno, factus eſt omnium reus.

g Qui eñ dixit: Nõ mechaberis:
h dixit et non occides.

Quod ſi non mechaberis, occides autẽ factus es tranſgreſſor legis.
a Sic loquimini et ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes iudicari.
b Iudicium enim ſine miſericordia illi qui non facit miſericordiam.

vos inuocatis, et in cuius inuocatione per baptiſmum ſanctificati eſtis? c Equidem non prohibeo iuxta mandatum domini illud vniuerſale et regium, quod ab omnibus oportet obſeruari: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, etiam diuites diligi huius ſæculi: imo ſi ſic eos per charitatem diligitis, in hoc benefacitis, mandatum Dei implentes. d Si autem non ſecundum illius præcepti exigentiam agitis, ſed ſecundum perſonarum acceptionem propter diuitias: peccatum operamini, e conuicti per legem quaſi tranſgreſſores, cum hoc facitis quod illa prohibet. Et ne forſitan vobis blandiamini, parum eſſe in vno iſto deficere, modo non peccetis in cæteris, f conſyderandum vobis eſt quod quicunque in vno aliquo peccato offendit in legem, vnica illa præuaricatione factus eſt omnium reus. Hoc eſt: ita præmio obſeruantibus legem deputato priuatus & indignus, quaſi nullum obſeruaſſet ex omnibus legis præceptis. Idem enim eſt Deus, qui omnia et ſingula dedit præcepta legis, & ſimul omnium exigit atque ſingulorum obſeruationem, ab iis qui mercedem vitæ quærunt. g Idem eſt qui præcepit non mœchari & non occidere: h propter quod ſi occideris, etiam ſi mœchatus non fueris, tranſgreſſor es totius legis, quæ in vno eſt concathenata: Ita vt quiſquis præuaricatus fuerit partem aliquã legis, totam cenſeatur tranſgreſſus, nec ſtatu tum præmium merebitur accipere. a Sic vos loqui conuenit & omnia agere, tanquã qui per nouam Euangelii & veræ libertatis legem, & modo in conſcientia, & in futuro ſitis in publico iudicio iudicandi. b Iudicium enim damnationis ſine miſericordia ſaluante, aduerſus illum proferetur, qui dum viueret, caruit erga miſeros affectu miſericordiæ, ſolos honorando diuites, pauperibus

ribus ob inopiam deſpectis. c In illis vero qui fecerunt miſericordiam dum viuerent ſu peruincit miſericordia iudicium, longeq; ſuperat & præponderat, vt ſecundum miſericordiam ſaluentur & non per iudicii ſeueritatem condemnentur, quoniam & ipſi fecerunt miſericordiam. d Profecto ſaluare nõ poteſt quenquam, quod ſe ſolo verbo fidelẽ iactitat, niſi eandem fidem operibus efficaciter comprobet. e Nunquid ſola illa operibus vacua fides, ſaluare poterit habentem? Nequaquam. Quo modo enim neceſſitatem patientibus nihil proſunt verba, niſi ope ex hibeas charitatẽ: f Exẽpli gratia, ſi pauperibus chriſtianis, ſiue victu, ſiue veſtitu carentibus, dicat quis. Ite in pace, bene ſit vobis. Calefiatis & reficiamini, & habeatis quæ ſũt neceſſaria nõ exhibendo in opere, quod ſ lingua dicitur: Ita etiam fides ſola, niſi adſint opera, ad ſalutem prodeſſe non valet, & mortua reputatur atque inualida. e Denique huiuſmodi ſola fide glorianti, merito dicere poteſt aliquis operum laudator.

f Tu quidem fidem te habere dicis, cum non adſint opera: Ego autem opera habeo, & ex ipſis quidem operibus ego tibi potens ſum demonſtrare etiam fidem meam. Tu autem cum opera non habeas, fidem tuam demonſtrare non potes. Neque fidem tibi iactanti fides habebitur, niſi per opera, fidei tuæ probaueris teſtimonium. Et profecto nihil eſt magnum mortua fide credere.

g Nam tu credis, quod vnus eſt omnipotens Deus, recte quidem credis: ſed hoc tibi cum dæmonibus commune eſt, qui & ipſi non credunt modo, ſed etiam timent ac tremunt eius potentiam. h Vis autem aperte ex ſcripturarum exemplis diſcere, ô homo qui inaniter in mortua ſola fide gloriaris, quod inſufficiẽs ſit ad ſalutem, fides abſque

c Superexaltat aũt mia iudicium.

d Quid proderit fratres mei, ſi fidẽ quis dicat ſe habere, opa autem non habeat? e Nũquid poterit ſi des ſaluare eum?

f Si aũt frater & ſoror nudi ſint, & indigeãt victu quotidiano, Dicat aũt aliquis ex vobis illis: Ite i pace. Calefacimini & ſaturamini, nõ dederitis aũt eis q̃ neceſſaria corpori, quid proderit? e Sic & fides ſi non habeat opera mortua eſt in ſemetipſa. f Sed dicet quis, tu fidẽ habes, & ego opera habeo, oſtẽde mihi fidẽ tuam ſine opibus, & ego oſtendam tibi ex opibus fidem meam.

g Tu credis q̃ vnus eſt deus? bene facis, & demones credunt & contremiſcunt.

h Vis aũt ſcire o hõ inanis, q̃ fides ſine opibus otioſa eſt?

i Abrahā pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt? a offerens Iſaac filiū ſuū ſup altare? b Uides quoniā fides cooperabatur operibus illius/ & ex operibus fides conſummata eſt? c Et ſuppleta eſt ſcriptura/ dicens: credidit abraham deo: et reputatū eſt illi ad iuſtitiam/ & amicus dei appellatus eſt. d videtis qm̄ ex operibus iuſtificatur homo/ & nō ex fide tantum? e Similiter & Raab meretrix nonne ex operibus iuſtificata eſt? f ſuſcipiens nūcios/ & alia via eijciens? g Sicut em̄ corp⁹ ſine ſpū mortuū eſt? h ita fides ſine operibus mortua eſt.

operibus? i Abraham ſumamus in exemplum, qui non ex ſola fide, ſed ex ea ſimul cū operibus iuſtus prædicatus eſt in ſcripturis, a in eo quod prompta animi voluntate ſe dedit ad obediendum & opere implendum mandatum domini, vt immolaret filium ſuum Iſaac. Qui ſi vocem domini opere renuiſſet implere, nunquam ex mortua ſua fide in ſcriptura iuſtus diceretur. b In hoc exemplo clarum eſt videre, quoniam fides ſimul cum operibus effecerunt, vt perfecte iuſtus nominaretur & eſſet, permaneretq; in finē. c Et hoc ipſo quod hic operibus iuſtificatio attribuitur ſuppleta eſt ſcriptura illa prior, quæ videtur de ſola fide mentionem facere qua dicitur Abraham Deo credidiſſe, reputatūq; fuiſſe illi ad iuſtitiā, ex hoc fuiſſe Dei amicum appellatū. d Clarū itaq; relinquitur, quoniam non iuſtificatur homo ex mortua ſola fide ſine operibus, ſed ex fide cum operibus. e Quod etiam confirmat Raab illa meretrix, quę ex operibus tanquam iuſta commendatur in ſcriptura, f in eo quod ꝑ fidē quā erga Deum habebat exploratores à populo Dei miſſos ſuſcepit hoſpitio, & ꝓtexit benigne, ac dimiſit per murum in propria. g Quemadmodum enim ſine ſpiritu corpus non viuit, ſed cadauer tantum eſt inutile: h Ita ſola fides cui deſunt opera mortua eſt, quia vitam in ſe omnium virtutum charitatem non habet. Charitas enim opera habere debet, oblata occaſione & tēporis opportunitate, aut excidit & perit, ſine qua oīs alia virtus mortuum tantum cadauer eſt.

TEXTUS. CA. tertium.

a Nolite plures magiſtri fieri frēs mei/ b ſciētes qm̄ mai⁹

ELVCIDATIO CAP. Tertii.

a Nolite fratres mei paſſim ad magiſteria aſpirare, neq; docendi alios munus intempeſtiue affectare: b ſcientes quoniam maius vobiſipſis iudicium

cium ſuperinducitis,ſi in tali gradu altitudinis minus recte vixeritis. Res enim grandis eſt doctorem eſſe in populo Dei,¦& quæ nõ cuilibet paſſim conueniat neq; niſi à magnę ſanctitatis & perfectionis hominibus adminiſtrari digne poteſt. c Primũ enim nemo eſt omnium,etiam perfectorum,qui non frequenter labatur in plurimis. d Specialiter vero in verbo per linguam non offendere,tãtæ eſt artis, & res tam difficilis:vt perfectum illum pronunciare audeam,cui contigerit ita linguam ſuam domitam frenatamque habere,vt nec in verbo quidem offẽdat aliquando. e Vt pote, qui domita lingua poſſit etiã cætera corporis vniuerſa membra facile continentiæ freno coercere. Nam qui potuit quod eſt omnium difficilimum,poterit etiam quæ ſunt faciliora. Atque id experientia quoq; in brutis videmus animantibus. f Quemadmodum equis, vt obedientes fiant ſuis ſeſſoribus,frena mittuntur non niſi in os,atque ita totum deinde corpus pro ſuo arbitrio circumagitant ſeſſores. Sic & homini qui velit omnia corporis membra ſubiugata habere rationi,prima cura eſſe debet vt os & linguam refrenet. g Rurſum videmus naues magnas & ampliſſimas, validis ventis agitatas,à gubernaculo(quod paruulũ eſt totius nauis comparatione)circũferri & dirigi in curſibus ſuis,quocunq; director impetum fecerit,& ſecundum quod ipſe diſponere ac mouere voluerit. h Ita & lingua paruum quidem eſt quantitate membrũ ſed magna iactat,& agit miranda. i Iterũ videre eſt, modicum & paruulum ſubinde igniculum totam aliquam incendere ſyluã, & maximam inflammare materiam, a Et huic igni merito lingua cõparatur,quæ vniuerſum iniquitatis incendium potens eſt exſuſcitare, b quę cõſtituitur inter reliqua hominis

iudicium ſumitis.

c In multis enim offendimus omnes.

d Si quis in verbo non offendit/ hic perfectus eſt vir.

e Poteſt eñ freno circunducere totũ corpus.

f Si autẽ equis frena in ora mittimus/ad conſentiendũ nobis oẽ corpus illorum circunferimus.

g Et ecce naues cũ magne ſint/ & a vẽtis validis minẽtur/ circũferuntur aũt a modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit.

h ita & lingua modicũ quidẽ mẽbrũ eſt & magna exaltat.

i Ecce quãtus ignis quam magnam ſyluã incendit.

a Et lingua ignis ẽ/ vniuerſitas iniquitatis.

b Lingua conſtitui

tur in mẽbris nris/ q̃ maculat totũ corpꝰ/ c ꝛ inflãmat rotum natiuitatis noſtre inflammata a gehenna/

minis membra in corpore & maculare poteſt totum corpus, ꝑpterea quod ex ipſa ſoleant oriri omnis generis mala, & totum vitæ naturalis curſum inflammat, atq; peri re facit, ipſa à gegennę inhabitatore dæmo nio, aut peſſima concupiſcentia priorinflam mata. d Et quidem vniuerſæ pene ſpecies beſtiarum, ferarum, & volucrum, & ſerpen tum, & cæterorum aquatilium domantur, ſubiugãturq; quotidie, atque etiam olim ex multo tempore domita extiterunt. e Lin guam autem perpauci ſũt qui domare que ant. f Malum eſt petulans & inquietum quod coerceri minime valeat. plenum vene no detractionis, blaſphemiæ, & ſimilium, animæ plus quàm mortifero. g Per ipſã nos benedicimus Deum orantes & pſallentes, et alias in ipſa maledicimus homines ꝓximos noſtros, ad imaginem dei creatos: h & per os hominis procedit nunc benedictio, nunc maledictum atq; conuitiũ, i quod nequaq̃ licet aut congruum eſt. a Quemadmodum enim impoſſibile eſt, vt idem fons ex eodem foramine emittat dulcem aquam, ſimul & amaram: (Nam vbi cœperint commiſceri, to ta erit amara) ſic non debet ſimul ex eodem ore & benedictio & maledictio procedere. Nam maledictio, ſua amaritudine etiã bene dictionem inficit, & inſipidam ingratãque reddit. b Neque ficus aliquando vuas gignit, neque vitis ficus: & non niſi vnius ſpe ciei fructus ſingulę producũt arborũſpecies. c Nullus item fons ſalſus, aquam dulcẽ emit tit. Ita etiam per os non debet niſi naturalis bonus fructus, hoc eſt, non niſi benedictio & ſermo bonus procedere. Si quis inter vos eſt aut haberi vult ſapiens, & ſcientia ac iudicio valens, non ſtatim aſpiret ad cathedram: ſed oſtendat primum atq; comprobet ex bona conuerſatione, quid habeat virtutis in operando

d Omnis eñ natura beſtiarũ ꝛ volucruʒ ꝛ ſerpentum/ ꝛ cete rorum domantur/ ꝛ domita ſunt a natura humana:

e Linguam aũt hominis nullus hominuʒ domare poteſt

f Inquietum maluʒ plena veneno mortifero.

g In ipſa bñdicimus deum ꝛ patrem/ ꝛ in ipſa maledicimus homines/ q ad imaginẽ ꝛ ſimilitudinẽ dei facti ſũt.

h Ex ipſo ore procedit bñdictio ꝛ maledictio. i Nõ oportet fratres mei hec ita fieri. a Nũquid fõs de eodem foramine emanat dulcẽ ꝛ amaram aquam?

b Nũquid poteſt fratres mei/ ficus vuas facere aut vitis ficꝰ?

c Sic neq; ſalſa dulcẽ põt facere aquã.

d Quis ſapiẽs ꝛ diſciplinatꝰ inter vos oſtendat ex bona cõuerſatione operationem ſuam?

rando ea, quæ ſe ſcire exiſtimat aut profitetur. e Idq́ꝫ præcipuè in maſuetudine & lenitate, quæ veræ ſapientiæ efficacius eſt indicium. f Si autem amarum inuidiæ zelū habetis erga inuicem, aut ſuperbam & malinolam æmulationem in cordibus veſtris pro honorum & cathedrarum, aſſecutione, g nolite falſo gloriari in vobiſipſis, & mendaces eſſe aduerſus veritatem, falſo iactantes veſtram ſapientiam, aut vane prę ſumentes de veſtra ſcientia h Non enim eſt hæc vera cœleſtis ſapientia, quæ à Deo per donationem ſpiriritus ſancti infuſa eſt, i ſed mundana, ſenſualis, & diabolica: quoniam ea quæ mundi ſunt quærit, & quæ ſenſualis affectus, & ea quæ dæmonis inſtinctus ſuadent, ſectatur. a Quiſquis enim zelum malum, aut ambitioſam, rixoſamq́ꝫ cōtentionem habet in corde, hunc conſequitur in nullo bono firmū eſſe, & ad omne opus malum eſſe propenſum: quoniam ex his pullulare ſolent vniuerſa mala. b Cœleſtis autē & vere ſpiritualis ſapientia, ante omnia pura, caſta, ſiue pudica eſt, ab omni immundicia mentem præſeruans. c Eſt etiam pacē diligens, tam in ſe quā in aliis, & contendere neſcia, modeſta, minimeq́ꝫ ſeuera, facile ſuadibilis, minimeq́ꝫ pertinax, & bonis ſuaſionibus facile conſentiens, d plena miſericordiæ affectionibus & operationibus bonis abundanter intenta, e ſynceriter abſq́ꝫ fictione & ſimulatione omnia iudicans, & in bonam partem cuncta ſimpliciter (quantū fieri poteſt) referens. f Fructus autē & merces æterna rectę operationis ſeminatur modo atq́ꝫ comparatur in pace, hoc eſt, pacificē conuerſando erga omnes, non contentionibus (vt quidam exiſtimant) agendo omnia.

e in mā̄ſuetudine ſapientie.
f Quod ſi zelū amarꝫ habetis / ⁊ cōtētiōes ſūt i cordib⁹ veſtris
g Nolite gloriari et mēdaces eſſe aduerſus veritatem.
h Nō eſt eṁ iſta ſapiētia de ſurſū deſcē dēs a patre luminū /
i ſed terrena animalis diabolica:
a Ubi eṁ zelus ⁊ cōtentio / ibi inconſtātia / ⁊ oē opus prauū
b Que autē de ſurſū eſt ſapientia primū quidem pudica eſt / c deide pacifica / modeſta ſuadibilis / bonis conſentiens /
d plena mīe ⁊ fructibus bonis /
e iudicans ſine ſimulatione.
f Fructus aūt iuſtitie in pace ſeminat̄ facientibus pacem.

ELVCIDATIO CAPITIS. Quarti.

TEXTVS. CA. Quartum.

a Dici

a Unde bella ⁊ lites in vobis? Nonne ex concupiſcentijs veſtris que militant in membris veſtris?

b Cõcupiſcitis, ⁊ nõ habetis:

c Oditis, zelatis, et nõ poteſtis adipiſci:

d litigatis ⁊ belligeratis, ⁊ non habetis

e Propterea quod non poſtulatis.

f Petitis ⁊ nõ accipitis, eo ꝙ male petatis,

g vt in concupiſcentijs vr̃is inſumatis.

h Adulteri neſcitis qr amicitia huiꝰ mũdi, inimica eſt Deo?

i Quicũq; ergo voluerit amicꝰ eſſe ſeculi huius inimicus dei cõſtituitur.

a An putatis qr inaniť ſcriptura dicat?

b ad inuidiam cõcupiſcit ſpũs qui habitat in vobis?

a Icite vero mihi, Vnde lites & pu
D gnę (ſiue verborum, ſiue verberũ)
in vobis, niſi ex carnalibus concupi
ſcentiis, quas in membris ſinitis regnare, non
ſubiugatas rationis imperio? Ecce ad oculũ
depingam vobis, quomodo ex concupiſcentiis veſtris oriantur lites & iurgia. b Primum enim, propter carnis affectum inſatiabilem, concupiſcitis ſuperflua quæ non habetis. c Atq; inde odio affici incipitis & inuidere iis, qui habent quę vos concupiſcitis & non habetis, neq; ſic tamen poteſtis adipiſci. d Deinde iniuſtas lites, cõtentiones, pugnaſq; & priuatim rixoſas, & publice iudicarias atque forenſes, ſuſcitatis aduerſus inuicem. Quod ſi in manſuetudine quæ vobis deſunt poſtularetis à domino, accciperetis vtique quæ eſſent neceſſaria. e Nunc autem non habetis, quia à deo omnium largitore nõ petitis, ſed per iniuſtitiã vultis veſtræ auaritiæ ſatiſfacere. f Atque etiam ſi ſint qui petant à domino, non merentur tamen accipere: eo quod male petant, non ad ſatiſfaciendum naturali neceſſitati, g ſed ad impendendum carnalibus deſideriis, eiſque ſatiſfaciendum in voluptatibus. h O homines adulteri, qui à Deo vos ſeparatis & mundo & carni ſociamini, quare non aduertitis, amicitiam huius mundi eorũque quę ſunt in mundo temporalem amorem, Deo eſſe deteſtabilem? i Itaq; dico vobis quod verum eſt, quoniã quiſquis mundi amator eſſe vult & mundanis hominibus quærit placere, inimicus dei hoc ipſo efficitur, quoniam contraria ſunt mundus & deus. a An putatis in ſcripturis ſine cauſa toties interdictam eſſe mundi amicitiam, & toties conuerſationem cum iniquis fruſtra damnatam? b An putatis ſpm̃ ſãctũ qui in vobis inhabitat fidelibus, propter inuidiã mũdi huiꝰ, et mũdanorũ homi

rum hominum aſpernari & inhibere conſortia? c Nō ita ſane quod inuidus ſit aut male zelator, ſed vt maiorem det gratiam iis qui ſe ab hoc ſæculo puros & à mundanorū conſortio immaculatos, cuſtodierint. d Vnde in ſcriptura dicitur: Deus ſuperbis huius mundi hominibus gratiæ ſuæ dona negat, humilibus autem (qui ſeculi faſtum fugiūt) eadem donat copioſius. e Eſtote ergo ſubiecti deo in perfecta cordis humilitate, & diabolo vos opponite, nihil illi conſentientes, ſed deteſtantes prauum omne quod ſuggerit, & non habebit locum in vobis, neque nocumenti quicquam inferre poterit. f Curate autem ad deum per humilitatem propius vos adiungere, & ipſe in auxilium & gratiam & protectionem appropinquabit vobis. g Emundate manus veſtras abiicientes opera mala, vos qui in peccatis vixiſtis, & corda veſtra ab omni macula peccati interioris munda facite qui duplices fuiſtis animo, ſecundum ſpeciem quidem deo, ſecū dum veritatem tamen magna ex parte diabolo aut mundo aut carni propriæ hacten? ſeruientes. h Agite pœnitentiam, vt præſcribam vobis, Voluntariis miſeriis propter peccata præterita, voſipſos affligite. i In triſtitia viuite, lachrimas fundite, pro riſus diſſolutione modo luctum & fletum aſſumite, & pro petulanti & vano gaudio, ſanctū pro peccatis dolorem. a Humiliate ante deum corda veſtra, & proſternite voſmetipſos pedibus eius, & ipſe miſertus veſtri exaltabit vos peccatis omnibus dimiſſis gratia ſua ditatos, & æternæ vitæ hæredes inſtitutos. b Cauete autem fratres chariſſimi, ne vobiſinuicem detrahatis alter alteri. c Qui enim fratri ſuo detrahit, aut fratrem ſuum iudicat bene conuerſantem iuxta legem, propter inuidiam, tantum ex odio cupiens fratrem

c Maiorem autem gratiam.

d Propter quod dicit: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

e Subditi ergo eſtote Deo, reſiſtite aūt diabolo et fugiet a vobis.

f Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis.

g Emundate man⁹ peccatores, et purificate corda veſtra duplices animo.

h Miſeri eſtote et lugete et plorate:

i riſus veſter in luctum conuertatur, et gaudiū in merorē.

a Humiliamini in conſpectu domini, et exaltabit vos.

b Nolite detrahere alterutrum fratres mei.

c Qui detrahit fratri, aut qiudicat fratrē ſuū detrahit legi.

trem calumniari,in legem videtur ille pecca
re,ſic iudicans aut detrahens, cum fratrem
omnia legis recte ſeruantem, adhuc vitupe
d ꝛ iudicat legem.
rat. d Quo ipſo, in legem vel inſufficientē
vel malam videtur aſſerere,atq; ita legē iudi
e Si autē iudicat le gē/non eſt factoꝛ le gis/ſed iudex.
care,& legi detrahere. e Porro qui iudicat
legē cōtrauenit legi. Atq; is (cū obſeruator
f Unus eſt enim le= giſlatoꝛ ꝛ iudex.
eſſe deberet ac ſubditus) iudicem tamē ſe po
tius exhibet. f Vnus eſt enim qui tulit legē
& iniunxit hominibus obſeruandam, cuius
eiuſdem officiū eſt ſecūdū eam homines iudi
g qui poteſt ꝑdere ꝛ liberare.
care, g qui poteſtatem habet ſecundum ſuū
iudiciū,& perdendi tranſgreſſores & ſaluā
di innocentes obſeruatoresq; præmiandi.
h Tu aūt quis es/q̄ iudicas ꝓximū tuū?
h Ad te autem ô homo mortalis nō ſpectat
i Ecce nunc qui dici tis.
nec tibi licitum eſt,ante tempus iudicare pro
ximum tuum, i Quàm vero ridiculi ſūt qui
bus eſt conſuetudo tam determinate & aſſer
a Hodie aut craſti= no ibimus in illā ci= uitatē/ ꝛ faciem⁹ ibi quidē annū ꝛ merca bimur/ ꝛ lucrum fa= ciem⁹ qui ignoꝛatis quid erit i craſtinū.
tiue de futuris loquendi,quaſi in eorum ſint
poteſtate ſita tempora,dicētes: a Hodie aut
cras proficiſcemur huc aut illuc,& ibi per-
manebimus annum vnum,& negociationes
exercebimus,& lucrum faciemus. Cū igno-
rent,quid vel craſtino die de ipſis acturus ſit
b Que eſt em̄ vita ve ſtra? Uapoꝛ ē ad mo dicū parens/ ꝛ dein ceps exterminabit/ pro eo vt dicatis.
dominus: b Vere enim nimia breuitas eſt
vitæ veſtræ & incertitudo maxima (quem
admodum de vapore eſt,qui ad modicū tē-
pus apparet,& ſtatim reſoluitur vt non vl
tra appareat) vt merito eius conſideratione
debeamus cuncta quę de futuris diſponimus,
c Si dn̄s voluerit/ ꝛ ſi vixerimus faciem⁹ hoc vel illud.
diuinæ diſpoſitioni ſubmittere,vt dicamus.
c Faciemus hoc aut illud, ſi diuinę volunta
ti ita fuerit placitum,& ſi vitam nobis ſerua
bit Deus,aut per ſimilem aliquam diuinæ ꝓ
d Nūc aūt exultatis in ſuperbijs veſtris.
uidentiæ expreſſiuam particulam. d Nūc
autem gloriamini in pompoſis veſtris ſermo
nibus,ſic loquentes quaſi qui ſingula vitæ
e Omnis exultatio talis/maligna eſt.
veſtræ momenta,& omnium venturorum
diſpoſitionem in manu habeatis. e Omnis
talis ſuperba iactabundaq; exultatio,à ma-
lo eſt;

lo eſt, & ſuperbiam ſapit, Vere enim humi- lis, diuinæ prouidentię ſua ſubmittit omnia. f Itaq; ſcienti bonum, quod facere oportet, & non facienti, hoc inpeccatū reputabitur, quod id quod faciendū nouit, facere omiſit.

f Sciēti igit̄ bonū fa cere / ⁊ non facienti / peccatum eſt illi.

ELVCIDATIO CAPITIS Quinti.

a Andem ad vos ſermonem ver- T tens ò mundi diuites & potentes, denuncio vobis fletum & vlulatū ſuper miſeriis quæ vos manent, niſi per pœ- nitentiam deum iudicē placaueritis. b Ecce veſtræ diuitiæ quas coaceruaſtis per auari- tiam in horreis, præ abundantia putrefactæ ſunt, vt nullo vſui ſint aptæ, quas debuera- tis in pauperum ſuſtentationem, ex Dei præ cepto, erogare. c Veſtimenta quæ vobis p ſuperbiam & curioſitatem præparaſtis plu rima, propter abundantiam, à tineis comeſta ſunt pauperibus nudis & in egeſtate relictis d Aurū veſtrum & argentum quod immo dice compegiſtis, ærugine corroſum eſt, & ærugo eorum erit vobis velut teſtis ad con demnationem veſtram, f & igni æterno vos reddet obnoxios quoniam ea maluiſtis ærugine fruſtra conſumi, quàm in miſericor diæ opera expendi vtiliter. g Theſauri- zando comparaſtis vobis iram dei, in noui- ſſimo examinis die, quæ tunc ſuper vos reue labitur. h Ecce vindictam expoſcet apud deum merces detenta operariorum veſtrorū qui maximos veſtros agros. & ampliſſima prædia coluerunt, quam per auaritiam de- tinuiſtis & imminuiſtis: i & dominus deus exercituum exaudiuit voces pauperum cla mantiū ad ſe, propter ſibi factam iniuſtitiā, facturus vindictam acerrimam ſuo tempo re. a In voluptatibus vitam duxiſtis ſuper terram & in laſciuiis & petulantiis luxurię enutriſtis viſcera veſtra, p oīa carniscuram dilig ē ſtra.

TEXTVS. CAP. Quintum.

a Agite nūc diuites plorate vlulātes in miſeriis veſtris que aduenient vobis.

b Diuitie veſtre pu trefacte ſunt /

c ⁊ veſtimenta veſtra a tineis comeſta ſūt.

d Aurū ⁊ argentum veſtrū; eruginauit / e ⁊ erugo eo; in te- ſtimoniū vobis erit. f ⁊ manducabit car nes vr̄as ſicut ignis

g Theſauriȝaſtis vo bis iram in nouiſſi- mis diebus.

h Ecce merces ope rario;ū qui meſſue- rūt regiōes veſtras / q fraudata eſt a vo bis clamat /

i ⁊ clamo; eo; in au res dn̄i ſabaoth in- troiuit.

a Epulati eſtis ſup terram / ⁊ in luxuriis enutriſtis co;da ve

b Jn die occiſionis adduxiſtis & occidiſtis iuſtum/ & non reſtitit vobis.

c Patientes igitur eſtote fratres/ vſq; ad aduentū domini.

d Ecce agricola expectat precioſū fructum terre/

e patiēter ferēs/ donec accipiat tēporaneum & ſerotinum.
f Patiētes igiẽ eſtote & vos/ & cōfirmate corda veſtra/

g qm̄ aduentus dn̄i appropinquabit.
h Nolite ingemiſcere fratres in alterutrum/
i vt non iudicemini/

a Ecce iudex anteianuam aſſiſtit.

b Exemplū accipite fratres/ exitus mali laboris & patientie/ prophetas qui loquuti ſūt in nomine dn̄i.

diligentiſſime perficere curantes. b In die quando immolandæ vobis erant propter ſolennitatem Paſchæ legales victimæ iuſtum Ieſum & innocentem vos Iudæi vinctū adduxiſtis morti, & mortis reū condēnaſtis ac denique iniuſte occidiſtis, nihil illo vobis reſiſtente. Ecce qui nunc ſimilia patimini per iuſtitiam potentem Chriſtum dominū habetis eiuſdem rei exemplum. c Itaque hoc exemplo animati moneo, vt patientes ſitis, vſque ad aduentum domini quando & illorū nequitia vindictam, & veſtra patientia recipiet coronam. d Ab agricola diſcite patientiam, qui poſtquam ſeminis in terram iacti fecit diſpendium, patienter frūctū terræ precioſum (quem ſuo tempore ex ſemine illa eſt productura) expectat nihil murmurans ſi non ſtatim iacto ſemine prodeat fructus: e ſed patienter ſuſtinet, donec in futuro accipiat fructum duplicem, priorē quidem, & qui adiicitur poſteriorem. f Sic & vos qui modo in lachrimis ſeminaſtis, patientes eſtote & perſeuerantes, voſipſos per patientiam confirmantes, quoniam in proximo eſt & non tardabit qui copioſiſſime remuneraturꝰ eſt vobis. h Nolite fratres cum ab aliis oppreſſi perſecutionem ſuſtinetis, aduerſus inuicem, ex odio aut vindictæ amore aut murmuratione ingemiſcere, i vt non fructum patientiæ perdentes, etiam condemnationis æternæ iudicio efficiamini obnoxii. a Ecce qui iudicabit adeſt vbique videns omnia, vt eum latere nihil poſſit, & in proximo eſt vt coronet, quos comprobatos conſpexerit. b Sint vobis pro exemplo Prophetarum affectiones, etiam vſque ad ignominioſę mortis exitum, vna ex parte: & contra hæc illorum longanimis patiētia qui tamen tam inſigni erant ſanctitate, vt etiam per ſpiritum domini futura prædicerent.

cerent. c Scitis quod beati prædicantur ,&
memoria æterna rommẽdati facti ſunt,quos
probauit patientia. d Nemo veſtrum eſt,
qui non audierit de inſigni illa patientia be=
ati viri Iob. e Cognoſcitis ſimiliter,quo fi
ne dominus eius patientiam remunerauerit,
etiam in prçſenti vita reddens ei dupla om=
nia: f quoniam natura miſericors eſt,et mi
ſereri ſemper ſolitus Deus noſter. g Dili
gentiſſime autem abſtinete ab omni iuramẽ
to malo, Vt non iuretis neque per cœlum,ne
que per terram,neque alio quocunq; ſuper=
fluo iuramento, h Sit autem ſermo veſter
ſimplici affirmatione aut ſimplici negatione
enunciatus,abſq; iuramẽti adiectione: vt nõ
ex iuramenti ſuperfluo vſu iudiciũ incurra
tis. i Si quis veſtrũ triſtitia aut grauitate
ſpiritus vexatur, oratione & Pſalmodia ſtu
deat illã depellere, Vt non immoretur in eiꝰ
animo,nec ad impatientiã deueniat. a Si
quis eſt corpore grauiter & cũ periculo in=
firmus curet adduci Prçſbiteros Eccleſiç,qui
ſuper eũ & pró eo orationem facientes, vn=
gent eũ oleo ſancto & conſecrato ſanctæ vn
ctionis,cũ inuocatione nominis domini. b
Et oratio illa communis fideliũ , per virtutẽ
fidei tam inungentibus ad conferendũ,quam
in vncto ad deuote ſuſcipiendũ exiſtentis,ſal
uum faciet infirmum. c Ita vt melius habe
at,aut etiam in totũ conualeſcat,iuxta quod
expedire nouerit Deus. d Et ſi in pecca=
tis exiſtat,per fidei & ſacramenti & oratio=
nis virtutem,dimittentur ei. e Denique cõ
fitemini peccata veſtra erga inuicem:maio=
ra quidem ſacerdotibꝰ ſolis minora etiã pro
ximis familiaribus: f & orate pro inuicẽ,
vt pariter eandem ſalutem omnes conſequa
mini. g Multum enim potens & valida
eſt oratio iuſti,ſi fuerit aſſidua, & efficaciter
effuſa. h Id in Helia apertiſſime patet,qui

c Ecce beatificamꝰ eosqui ſuſtinuerũt/
d Sufferentiã Iob audiſtis/
e ⁊ finem domini vidiſtis/
f qm̃ miſericors dñs eſt ⁊ miſerator.
g Ante omnia autẽ fratresmei nolite iurare neq; p celũ neq; per terram / neq; aliud quodcunque iuramentum.
h Sit aũt ſermo veſter/ Eſt/ Eſt: Non/ Non: vt non ſub iudicio decidatis.
i Triſtatur aũt aliquis veſtrũ/ oret equo aio/ ⁊ pſallat.
a Infirmatur quis in vobꝫ/ inducat Preſbyteros Eccleſie/ et orent ſuper eum/ vngentes eum oleo in nomine domini.
b Et oratio fidei ſaluabit infirmum/
c Et alleuiabit eum dominus:
d Et ſi in peccatꝭ ſit remittentur ei.
e Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra/
f ⁊ orate pro inuicẽ vt ſaluemini.
g Multũ ei valet deꝑcatio iuſti aſſidua
h Helias homo erat ſimilis nobis paſſibi

lis/ ⁊ oꝛatiōe oꝛauit vt nō plueret ſuper terrā/ ⁊ nō pluit annos tres ⁊ mēſes ſex i ⁊ rurſū oꝛauit/ ⁊ celū dedit pluuiā/ ⁊ terra dedit fructū ſuū. a Fratres mei/ ſi q̇s ex vobis errauerit a veritate ⁊ conuerterit quis eum/ b ſcire debet/ quoniam qui conuerti fecerit peccatoꝛem ab erroꝛe vie ſue/ ſaluabit aiaꝫ eiꝰ a moꝛte. c Et operit multitudinem peccatoꝛum.

oratione ſua cœlum continuit, vt non daret pluuiam ſuper terram, & nō fuit pluuia vlla per totum trium annorum ſpaciū & ſex menſium. i Iterumq; orando obtinuit, vt deſcenderet ſuper terrā pluuia, & dedit terra irrigata (vt ſolebat) fructum ſuum. a Fratres mei, ſi quis veſtrum errauerit a via veritatis, ſiue rectum fidei dogma deſerens, ſiue etiam vitę ac morum rectitudinem: qui illum ab errore ad rectum iter reduxerit, b ſciat ille, quod quiſquis peccatorem ab errore in quo viuebat quomodocunque conuerti fecerit, ſaluabit & eius et ſuam ipſius animā à morte æterna. c Plurima quoq; per tantum miſericordiæ opꝰ peccata delet corā domino, tam eius quem conuertit quam propria quibus erat forte venialiter maculatꝰ.

Finit Textus Epiſtole Canonice beati Jacobi Apoſtoli.

☞ Finit Elucidatio in Epiſtolam Canonicam beati Iacobi Apoſtoli.

☞ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPISTOlam Canonicam priorem beati Petri Apoſtoli.

Simon Petrus, diſperſis per diuerſa loca fidelibus, ſui paſtoralis memor officii, hanc ſcribit exhortationibus & bonis inſtructionibus plenam epiſtolam. In cuius principio, regeneratoris noſtri Dei miſericordiam benedicens, quæ à nobis per Chriſtum ſperantur futura bona commemorans, monet propter horum expectationem, in tribulationibus (quæ ad exercitium & probationem fidei à Deo, electis aduenire permittuntur) eſſe patientes: eorum in hoc fidem collaudans, quod in eum quem non vidiſſent crederent, per quam fidem, dicit eos peruenturos ad veram ſalutem, de qua & olim a diebus antiquis prædixerunt Prophetæ, non quidem ſibi, nec ſuo tempore implenda, ſed pro tempore iſto gratiæ, in quo nos ſumus nouæ legis

legis Chriſtifideles. Propter quod, tãta accepta gratia, monet eos ſuccinctos lumbis mentis, ſecundum ſpem & vocationẽ ſuam digne & ſancte in omni cõuerſatione viuere, quomodo ſanctus eſt qui vocauit nos Deus: qui cum ſine perſonarum acceptione iudicet de omnibus, merito nos oportet de noſtra bona conuerſatione eſſe ſolicitos: ſcientes quanto nos precio agnus Dei immaculatus redemerit ad vitam: Conſcientias noſtras caſtificando ac puras faciendo, potiſſimum charitate, tanquam qui ſpirituali generatione per ſemen verbi Dei ſimus regenerati, quam ſane regenerationem ſpiritualem ſancta decet & ſpiritualis conuerſatio. Popter quod, ſecundi capitis initio, tanquam paruulos in Chriſto regeneratos, omni malitia & dolo abiectis, ſalutaris doctrinę lac monet concupiſcere, & Chriſti dulcedinem guſtare, eique tanquam lapidi viuo per fidem aſſociari, in ſpiritualis ædificii, hoc eſt, Eccleſiæ ſanctę compoſitionẽ: De quo lapide conſequẽter narrat queãdmodum à quibuſdã ſit repulſus, eiſq; petra offenſionis factus, aliis autem credẽtibus factus fuerit in honorẽ: ita vt propter fidem eius, & regale ſacerdotium, & gens ſancta nominentur, populus quoque mirabiliter acquiſitus, ad laudẽ gloriæ Dei. Hortatur autem omnes, quaſi aduenas in hoc ſæculo, a carnis cõcupiſcentiis abſtinere, & inter gentes bene prudenterque conuerſari, vt omnem auferat eis occaſionem bonum nomen Chriſti maledicendi, omnibus hominibus iubens eos eſſe ſubditos, pręcipue ſæcularibus poteſtatibus, eo quod ſic ſit voluntas & ordinatio Dei, a quo eſt omnis poteſtas, nec prætextu libertatis Chriſtianæ aliud agant, quam debent. Seruos autem peculiariter, ad obedientiam dominis etiam difficilibus & moroſis præſtandam, inſtituit: in hoc dicens eſſe Chriſtianæ perfectionis gratiam, ſi quis etiam ſine cauſa ferat patienter, quæ non commeruit: Chriſti domini ad hoc exemplum inducens, qui ſine omni ſuo demerito peccata noſtra ipſe pertulit in ligno. Cuius exemplum, poſtquam ad ipſum conuerſi ſumus paſtorem noſtrum & epiſcopum, omnimodis nos congruit imitari. Dehinc tertio capitulo mulieres inſtituit, docens eas viris eſſe debere ſubditas & in timore erga viros ſancte conuerſari: ornatumque ſuperfluum et curioſum exterioris hominis interdicens, verum ornatum qui eſt in interiori homine, in ſpiritu pacato, modeſto, & humili, manifeſtat: exemplum Sarę, quæ Abrahæ vt domino obediuit, eis tanquam bonis filiabus proponens. Viros autem docet ſuis vxoribus tanquam vaſculis infirmioribus ſecundum diſcretionem

couti,eiſque pro ſua infirmitate deferre, non quaſi ſcortis abuti, aut quaſi ancillas contemnere. Poſt quod,ad generalem exhortationem tranſiens,omnes ad fidem, vnanimitatem, fraternum amorem,& cæterarum virtutum ſtudia,adhortatur:præcipue autem ad patientiam exhibendam,ne malum reddant pro malo,ſed in omnibus à malo declinantes, ſectentur quæ bona ſunt: & ne præter Chriſtum dominum quenquam metuant,aut ab vlla poteſtate terreantur,poſtquam virtutis ęmulatores ſe exhibuerint: parati ſemper ad rationabilem reſponſionem,iis qui de ſua fide & ſpe eos interrogauerint,vt ſic tam exemplo quam verbo poſſint & alios lucrifacere.Bonum autem eſſe pro iuſtitia pati,Chriſti exemplo declarat:qui pro nobis iniuſtis, iuſtus ipſe mori voluit.Quiquidem Chriſtus, non ſolum nunc de noſtra liberatione eſt ſolicitus,pro noſtra ſalute veniens in carne viſibiliter,ſed etiã olim ſolicitus fuit pro conuerſione hominum,in diebus Noe:quãdo ſpiritu veniens,per ſanctos viros ſancto ſpiritu inſpiratos,excæcatos illius temporis homines, ad pœnitentiam reuocare ſatagebat: vbi occaſione Noe de arca loquens, ipſam euaſionem per arcam cum baptiſmali regeneratione, tanquam figuram cum figurato,comparat.Quarto autem capitulo,omnes monet fideles, recogitatione exempli huius quod in Chriſto præceſſit,contra omnes malas concupiſcentias carnis armari, & ſolius Dei voluntati de cætero obtemperare, Iterumque ad orationis & charitatis cæterarumque virtutum ſtudia,eos adhortatur,& peculiariter ad adminiſtrandum acceptas gratias in inuicem. Deinde eos pręmonet,ne eis mirum & nouum videatur,quod pro veritate perſequutionem patiantur:ſed magis gloriæ ſibi ducant,pro iuſtitia & Chriſti nomine,ſine cauſa mala pati. Vltimo deinde capitulo,preſbyteros & prępoſitos monet ſacerdotes,gregi ſibi credito fideliter intendere,eique ſe formam & exemplum exhibere, ex animo propter Deum: Adoleſcentes ſenioribus ſubeſſe.Omnes vero erga inuicem humilitatem demonſtrare.Sub potenti quoque manu Dei,vt exaltentur venturo tempore,nũc eos docet humiliari,omni ſolicitudine in Deum proiecta. Sobrios quoque ac vigilantes eſſe,contra aduerſariorum aſtutiam,importunitatem & crudelitatem. Tandem pro eorum conſummatione Deum deprecat⁹,familiarib⁹ ſalutationib⁹ adpoſitis,ita claudit Epiſtolã.

Finit Argumentum.

Elucidatio

IN EPISTOLAM CANONICAM PRIOREM Beati Petri Apoſtoli.

TEXTVS Epiſtolæ Canonicę prioris beati Petri Apoſtoli.

ELVCIDATIO Capitis primi.

Pa Etrus Apoſtolus Ieſu Chriſti, ſcribit ſalutemque dicit fidelibus electis a Deo, b qui propter diſperſionem ex perſequutienis rabie quaſi aduenæ & peregrini agunt apud Pontum, Galatiam, Cappadociam, Aſiam atque Bithyniam: c electis, inquam, ſecundũ Dei patris æternam præſcientiam, d in ſãctificatione ſpiritus, quæ eſt iuſtificatio ex fide: e ad obediendum fidei, & participandũ de virtute & efficacia ſanguinis Ieſu Chriſti, quo aſperſi ſunt omnes fideles. f Gratia vobis & pax vera, a Deo copioſa donetur, & creſcat de die in diem. g Benedictus ſit Deus qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti, h qui non ſecundum noſtrorum operũ merita, ſed ſecundum magnam miſericordiã ſuam renaſci nos fecit generatione ſpirituali (quę eſt ſecunda hominis nati uitas) in ſpẽ vitæ ęternæ, i per reſurrectionem a mortuis Ieſu Chriſti: a vt ſuo tempore accipiamus illam æternæ vitę hęreditatem, quę eſt incorruptibilis atque indeficiens, nulla imperfectione aut defectu contaminata, & in eodem ſemper flore gratiſſima permanens, b quę ſuo tempore reddenda ſeruatur in cœlis, erga

TEXTUS. CA. primum.

Pa Etrus Apoſtolus Jeſu Chriſti electis b aduenis diſperſionis Ponti/ Galacie/ Cappadocie/ Aſie ⁊ Bythinie c ſecundum preſciẽtiam Dei patris/ d in ſanctificationẽ ſpiritus/ e in obedientiam et aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti: f Gratia vobiſ ⁊ pax multiplicetur. g Benedictus De⁹ et pater domini noſtri Jeſu Chriſti/ h qui ſecundum miſericordiam ſuã magnam regenerauit nos in ſpem viuam/ i ꝑ reſurrectionẽ Jeſu Xp̄i ex mortuis/ a in hereditatem incorruptibilem/ ⁊ incontaminatam/ ⁊ immarceſſibilem/ b cõſernatã in celis.

In vobis,
c qui in virtute Dei cuſtodimini p fidem in ſalutem paratam reuelari in tempore nouiſſimo:
d In quo exultabitis, modicum nunc ſi oportet contriſtari in varijs tentationibus,

e vt probatio veſtre fidei multo precioſior ſit auro quod per ignem probatur.

f Inueniatur in laudem ⁊ gloriam, ⁊ honorem in reuelatione Jeſu Chriſti,
g quem cum non videritis diligitis, in quem nunc quoq̃ nõ videntes creditis,

h Credentes autem exultabit; letitia inenarrabili ⁊ glorificata,

i reportantes finem fidei veſtre ſalutẽ animarum veſtrarum.

a De qua ſalute exquiſierunt atq; ſcrutati ſunt Prophete,
b qui de futura in vob; gratia prophetauerunt.
c Scrutantes in qđ vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti,
d prenunciãs eas q̃ in Xp̃o ſũt paſſiões,

lis,erga vos,& pro vobis omnibus: c quos nunc virtus ſpiritusſancti cuſtodit per fidẽ, vt ſitis apti & digni ad recipiendam ſalutẽ illam,quæ credentes manet,reuelanda in nouiſſimo die. d Ob quam rem,& in qua re exultare & gaudere plurimum debetis:etiã ſi nunc in hoc tempore multa occurrant aduerſa;& tentationes plurimæ, quæ triſtitiã adferunt corpori: quæ non niſi modicum aliquid videri poſſunt ſi ad illius futuræ gloriȩ retributionem,mens noſtra conſpiciat. e Hoc enim Deo ſic diſponente permittitur,vt fides veſtra ſic per patientiã probata fiat prȩclarior,quomodo aurum igne examinatum probatius habetur: f & ſic probata ac precioſa inueniatur,tam Deo quã vobis, ad laudem,gloriam, & honorem, in die quando reuelabitur iuſtus ille iudex Chriſtus Ieſus. g Quem vos tametſi non videritis corporeis oculis,diligitis tamen:quemadmodum & creditis in eum , tametſi corporeis oculis nunc eum non videatis,aſſumptum in cœlos, atq; ex vobis plurimi nunquam illum corporis viſu conſpexerint. h Qui autem nunc ſic in eum quem non videtis creditis, per fidem hanc perducemini ad exultationem & lætitiam futuram, ineffabilem & pleniſſime glorioſam, i recipientes finalem retributionẽ & fructum vltimum fidei veſtræ in qua hic ambulaſtis, ſalutem animarum veſtrarum: id eſt,vitam in Deo ſempiternã. a De qua ſalute diligenter atque vigilanter exquirentes,perſcrutati ſunt priores patres atq; Prophetæ, b qui multo ante de hac gratia nouæ legis(quæ tunc adhuc futura erat) prȩdixerant: c diligenter conſyderãtes in quod tempus iſta reſpicerent,& quando eſſent implenda,quæ ſignificabat aliquando implenda ſpiritusſanctus, d prænuncians & multo ante prædicens paſſiones Chriſti , quas

pro huma

pro humani generis ſalute erat paſſurus, & ſubſequuturam poſt hac perfectam gloriam qua à patre erat poſt paſſiones ſublimand⁹. e Reuelatum eſt autem eis (ſpiritu ſancto eo dem docente) quoniam non ſibimetipſis iſta prænunciarent, hoc eſt quod non pro ſuo tẽ pore iſta dicerent, f ſed poſterioribus gene rationibus (hoc eſt, vobis qui nũc eſtis in mũ do) prophetabant & prænunciabant tunc ea quaſi ventura quæ nunc vt prẹterita & impleta nunciata ſunt vobis, g per eos qui ſpiritu ſancto de cœlo poſt chriſti aſcen ſionem miſſo & in ſe accepto, euangelizaue runt vobis ſancti euangelii verbum, hoc eſt per apoſtolos Chriſti. h In quæ admiran- da illa vobis euangelizata, aut in quem chri ſtum, angeli ſumma oblectatione indefeſſe proſpiciunt, quibus ſatietas eſt & beatitudo illam contueri Chriſti gloriam, quam vobis nos prædicauimus. i Tales igitur haben- tes promiſſiones, talibuſq; propoſitis præ- miis mentem & omnes animæ vires ab om- ni impedimento & ſuperfluitate vanitatum præcingentes, a ſobrie quoque omnibus quæ in hac vita ſunt vtentes non niſi quan tum ad neceſſitatem attinet, & omnimodis perfecti iuxta gratiam Dei, b ſperando ac ceptare gratiam iſtam quæ vobis vltro offer tur, dum per Apoſtolorum prædicationem vobis Chriſtus Ieſus manifeſtatur, tanquam filii bene obedientes, c non amplius prio- ra illa carnis deſyderia, quibus in infidelita- te veſtra ſeruiebatis inſequentes: d ſed ita conuerſantes ad exemplum Chriſti, vt quẽ- admodum ipſe qui vos vocauit Deus ſanct⁹ eſt, ita & vos ſancti ſitis in omni conuerſatio ne veſtra: e quemadmodum in veteri lege, filiis Iſrael ſcriptum fuit: Sancti eſtote, quoni am ego ſanctus ſum. f Et ſi creditis deũquẽ vt patrem adoratis & inuocatis, talem eſſe qui

z poſteriores glias.

e Quib⁹ reuelatũ ẽ q: non ſibimetipſis

f vobis aũt miniſtra bant ea que nũc nũ- ciata ſunt vobis/

g p eos qui euãgeli zauerunt vobis/ ſpũ ſctõ miſſo de celo/

h in quez deſiderãt angeli proſpicere/

i Propter qđ ſuccin cti lumbos mẽtiſ ve ſtre/

a ſobrii/

perfecti/

b ſperate i eã q̃ eof fertur vobis gratiã in reuelationem Je ſu Chriſti.

c Quaſi filii obedien tie nõ cõfigurati pri oribus ignorãtie ve ſtre deſideriis d ſed ſcđz eũ qui vocauit vos/ ſanctũ: vt z ipſi in oi conuerſatiõe ſã cti ſitis/ e qm̃ ſcri- ptũ eſt ſancti eſtote qm̃ ego ſanctus ſũ. f Et ſi patrẽ inuoca tiſ eũ q ſine acceptiõe

perſonaꝝ iudicat ſe
cũdũ vniuſcuiuſq;
opus. g In timore
incolatus veſtri tem
pore conuerſamini/
h Scientes ꝙ nõ cor
ruptibilib⁹ auro vl'
argẽto redẽpti eſtis
de vana veſtra ꝯuer
ſatione/ paterne tra
ditionis/
i Sed ꝑcioſo ſangui
ne quaſi agni incon
taminati ⁊ immacu=
lati xp̃i. a precogni
ti quidẽ ante mundi
conſtitutionem/

b manifeſtati autem
nouiſſimis tꝑibus/

c ꝓpter vos qui ꝑ ip
ſũ fideles eſtis i deo

d qui ſuſcitauit eũ a
mortuis/ ⁊ dedit illi
gloriã vt fides vr̃a ⁊
ſpes eſſet in deo/

e aĩas veſtras caſtifi
cantes in obediẽtia
charitatis/ in frater
nitatis amore/
ſimplici ex corde in
uicẽ diligite attẽtiꝰ.
f renati ex ſemie non
corruptibili: ſed in=
corruptibili.

g ꝑ verbũ dei viui ⁊
ꝑmanẽtis in eternũ/

qui ſine perſonarum acceptione vnumquen
que iudicabit ſecundum opera ſua, g me
rito vtique in omni timore & circunſpectio
ne conuerſãdum vobis erit hoc tempore per
egrinationis veſtræ, donec huius mundi in=
colæ eritis. Illud ſemper ante oculos haben=
tes, h ꝙ non corruptibili precio, vtpote au
ro vel argento vel alio quouis lapide precio
ſo, liberati eſtis & redempti à veſtra mala
conuerſatione, in qua vos inſtituerant idolo
latræ & inobedientes patres veſtri, i ſed
precio ſanguinis agni illius immaculati &
incontaminati Chriſti Domini noſtri: a
quem ab æterno quidem ante mundi condi=
tionem, pater, ad humani generis redemptio
nem, ſuo tempore mittendum præordinaue
rat, b ſed nunc primum veniente plenitu
dine temporis, circiter finem mundi, manife=
ſtũ fecit: carne eum humana viſibilem, & ꝑ
Apoſtolorum prędicationẽ toti orbi cogni=
tum faciens. c Manifeſtum, inq̃, ſic fecit ꝓ
pter ſaluandos vos qui per ipſum creditis in
Deũ vtpote per filium factum viſibilem, in
patrẽ inuiſibilem manentem: d qui pater
eum ſuſcitauit à mortuis, & glorificauit, at
que exaltauit ad dexteram ſuam vt credere
tis atque ſperaretis in eũ: non vt in purũ ho=
minem, ſed verum etiã deũ, ſuo patri peroĩa
aqualem. e Sitis quoque purificantes aĩas
veſtras ab omni malitia & amaritudine, ꝑ
obediẽtiã charitatis fraternę, ſubiecti inuicẽ
in timore Dei. Et in amore fraterno, ex ſim
plicitate cordis veſtri, frequenter vt poteſtis
diligite inuicẽ, f nati denuo ſpũali regene
ratione: non ex ſemine terreno & corrupti=
bili, ex quo erat prima veſtra naturalis ge
neratio, ſed ex ſemine incorruptibili & ſpiri
tuali, g quod eſt verbum ſancti euangelii,
verbum Dei viui, qui in æternum perma=
net. Propter quod etiam æterna eſt & ſpiri

tu alis

tualis regeneratio, quæ per eius fit verbum. h Nam de carnali generatione illud cõſtat ꝙ æterna non ſit: quoniam omnis caro vt fœnum eſt, nihil perdurans, & oĩs gloria ei⁹ inſtabilis & breuis eſt, i quemadmodum flos graminis, qui ſtatim vt ſole æſtuãte gramen aruerit, ſimul decidit. a Sed verbum domini permanet in æternum, & item quæ ex eo eſt ſpiritualis generatio permanebit æterna. b Hoc aũt de quo loquimur verbi diuini ſemen, ipſũ eſt quod vobis per apoſtolos Chriſti euangelizatum & prædicatũ eſt. per quod credentes regenerati eſtis, generatione illa quæ permanebit in æternum.

h q; omnis caro vt fenũ ⁊ omnis gloria eius tanꝙ flos feni

i Et exaruit fenũ ⁊ flos decidit/

a verbum aũt domini pmanet in eternũ.

b hoc eſt aũt verbũ quod euangelizatũ eſt in vos.

❡ ELVCIDATIO CAPI. Secundi.

a Tãꝙ chariſſimi, moneo & adhortor vos vt depoſito oĩ eo quod malum eſt: hoc eſt, dolo, ſimulationibus duplicitatis, inuidia, detractionibus (quæ omnio diuinæ generationi contrariantur) b quaſi infantes, iam recenter per verbum euangelii in Chriſto geniti, c non iã vtolim irrationabilium more pecudum, ſed vt rationabiles & ſpirituales, lac cœleſtis doctrinæ (quod & ipſum prius ſemen appellauim⁹) deſyderate & poſtulate à Deo, d vt in eo in quo veſtræ regenerationis habuiſtis initium, ſimul etiam creſcatis, & perficiamini in ſalutem æternam. e Hoc autem dico & vos facile capitis: ſi modo, vt omnino de vobis confido, guſtum diuinæ dulcedinis experti agnoſcitis; quod ſuauis et dulcis eſt chriſtus dominus. f Ad quẽ voſipſos adiungẽtes, tanquam ad lapidem viuum, omnib⁹ vitam largientem qui ſe illi per fidem coniunxerint, ab hominibus quidem incredulis, gẽtibus atꝗ Iudæis abiectum & contemptui habitum, à Deo autẽ & apud deum electum & glo

TEXTVS. CA. ſecundum.

I a Deponentes igitur oẽs malitiam ⁊ oẽm dolũ/ ⁊ ſimulatiões ⁊ inuidias ⁊ omnes detractiones/

b ſicut modo geniti infantes/

c rationabiles/ ⁊ ſine dolo lac cõcupiſcite

d vt in eo creſcatis in ſalutem/

e Si tñ guſtatis qm̃ dulcis eſt dominus.

f Ad quẽ accedẽtes lapidẽ viuũ ab hõibus quidẽ reprobatũ

g τ ipſi tāꝗ lapides viui ſuperedificamini/ domus ſpūalis/

& glorioſum. g ſuperædificari,& ſuperipſo ſtrui voſipſos curetis,per fidem ei adhærendo, vt efficiamini pars eccleſiæ Dei, quæ eſt domus ſpiritualis,in qua Chriſtus Dominus & pater ipſe inhabitat,

h in ſacerdotium ſāctū offerentes ſpūales hoſtias/ acceptabiles deo p Jeſum Chriſtum/

h & efficiamini ſacerdotes ſancti ad offerendum hoſtias rationabiles & ſpirituales, Deo acceptabiles per Ieſu Chriſtū, Omnes enim orationes fidelium & gratiarum actiones, per Ieſum Chriſtum patri acceptæ fiunt.

i Propter quod cōtinet ſcriptura: Ecce ponā in Syon lapidē ſūmū angularē

i Quibus conſonat ſcriptura Prophetica: Ecce ponoin Syon lapidem ſummum angularem, id eſt, qui ſtructuræ parietum angulos complectatur,in vnum coniungat,atque contineat:

a probatū electum precioſum:

a lapidem multis paſſionum tunſionibus bene probatum, electum à Deo,& precioſum

b τ qui crediderit in eum / nō cōfūdetur.

b Et omnis qui in hunc viuum lapidem credens.ſe illi adiunxerit non confūdetur in nouiſſimo, ſed ſaluabitur.

c Uobis igit credētibus honor/ non credentibus autem/

. Vobis igitur ex hoc lapide honor eſt qui in eum crediſtis, incredulis autem contingit, & quantum ad eos illud impletur,quod in Pſalmo de hoc lapide dicitur:

d lapis quē reprobauerunt edificantes hic factus eſt in caput anguli/

d quoniam lapis iſte quem ædificare volentes ſuam Synagogam Iudæi,quaſi inutilem abiecerunt,tandem diuina diſpoſitione factus eſt clauſura, & conſummatio totius ædificii,poſitus in ſummitate ſtructuræ, ad continendum in angulo diuerſos parietes.

e τ lapis offenſionis τ petra ſcādali/ his qui offendūt verbo nec credunt in quo τ poſiti ſunt./

e Eſtq; lapis offenſionis in quem impingūt,& petra ſcandali ad quā ſe collidunt,ii qui impingunt in verbū fidei, illi ſe opponendo.& non credunt verbo, ad quod tamen à deo vocati fuerunt,vt per ipſum ſalui fierent. Vobis autem qui in eū crediſtis,illud merito aptari poteſt,quod olim populo Iſraelitico ſecundum carnē, ſub typo populi fidelis,Moyſes loquebatur.

f vos aūt genus electū/ regale ſacerdotium/

f Nempe quod ſitis genus à Deo electum, & regale ſacerdotium,quos ſimul omnes(ſpūs ſācti vnctione)Chriſtus fecit reges,& ſacerdotes:

g Gens ſancta popu

g gens ſancta per fidem,populus peculiaris

culiaris,magno precio emptus,comparatus, & conquiſitus ad dei gloriam: h vt libera litatem,benignitatem,miſericordiam,charitatem & omnem virtutem eius,quam erga nos oſtendit perpetua laude, & gratiarum actione continua prędicetis quicunq; ei⁹ beneficia agnoſcitis. i Eius,inquam,qui de tenebris infidelitatis & ignorantiæ noſtræ,p vocationis ſuæ gratiam dignatus eſt nos educere,in admirabile lumen ſuum,quod per ſpiritum ſanctum in cordibus noſtris exortum fideles nos fecit. a Qui aliquando eratis non populus Dei, Deo ingrati & odibiles propter infidelitatem:nunc autem, propter fidem,peculiaris populus Dei. b Qui aliquando non conſecuti miſericordiam, ſub ira Dei degebatis :nunc autem miſericordiam conſequuti,in gratia Dei eſtis. c Quoniam igitur tantis vos beneficiis Deus dignatus eſt, obſecro vos chariſſimi, vt tanquam aduenæ & peregrini in hoc ſæculo, non inhærentes huic mundo, ſed proficiſcentes ad patriam,abſtineatis à carnalibus concupiſcentiis,eis nullo modo obſequentes: d quæ pugnant contra animam,vt eam diabolo tradant,& ſpiritui aduerſantur,contra quem concupiſcunt. e Conuerſationem veſtram quam inter gentes ducitis, ſtudentes habere bonam ac probatam: f vt quãtum ad obtrectationes quibus vos infamare quærunt & de vobis male loqui, tanquam de maleficis, g cum diligenter veſtram cõuerſationem conſyderauerint , & inuenerint nihil ſe reprehenſione dignum in vobis conſpicere, h ſic per efficaciam bonorum exemplorum veſtrorum inducantur ad glorificandum Deum in tempore quo eos Dominus viſitare ad conuerſionem ſuam diſpoſuerit . Infideles enim qui prius fideles blaſphemabant , poſtquam per bona exem

lus acquiſitionis/
h vt virtutes annũcietis eius/

i vt de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum.

a Qui aliquando non popul⁹ dei/nũc autem populus dei

b Qui nõ conſecuti miaꝫ/nunc aũt miaꝫ conſecuti.

c Chariſſimi obſecro vos tanq̃ aduenas ⁊ peregrinos abſtinere vos a carnalibus deſiderijs.

d que militãt aduerſus animam.

e Conuerſationẽ veſtram inter gentes habentes bonam/

f vt i eo quod detractant de vobis tanq̃ de malefactorib⁹

g ex bonis operib⁹ vos conſiderantes/

h glorificent deum in die viſitationis.

exempla eorum fuerint etiam ipſi (diuina p̄ueniente viſitatiõe) ad fidem conuerſi, glorificant & laudant Deum, propter bonam conuerſationem fidelium, per quam ſe de infidelitate & errore agnoſcũt liberatos.

i Subiecti igitur eſtote oi humane creature propter deũ.

i Illud itaq; vos præcipuè moneo, vt omnibus hominibus per veram humilitatem, propter deum ſubiiciatis voſipſos, habẽdo omnes inreuerentia, amore, & honore, quaſi ſuperiores vnicuiq; in ſuo gradu & ordine.

a Siue regi quaſi p̄cellenti,

b ſiue ducibus, tãq̃ ab eo miſſis.

d Regi quidem, tanquam aliis præeminenti, & populo præpoſito: b ducibus item & inferioribus ſub rege poteſtatibus, quaſi à deo deſtinatis & ad hoc deputatis,

c ad vidictam malefactorũ, laudem vero bonorum:

d Qr ſic eſt volũtas dei, vt bñfaciẽtes ob mutéſcere faciatis imprudẽtiũ hominũ ignorantiam.

c vt pro maleſactis vindictam, pro benefactis laudem et præmium reddant, quod eſt adminiſtrare iuſtitiam. d Sic enim deus vult, & ita fieri oportet, vt per veſtra benefacta & conuerſationem veſtram, occludatis os hominibus infidelibus & veritatis ignaris, qui vos obſeruant, vt inueniant vnde vobis male loquantur.

e Quaſi liberi, ⁊ nõ quaſi velamẽ habentes malitie libertatem,

e Sic autem vos in omnibus geratis, quaſi vera & ſpũali libertate exiſtentes liberi. Neq; habeatis libertatẽ pro velamine malitiæ, ſub prætextu libertatis euangelicæ carnis petulantiam perficientes: quemadmodũ faciunt qui libertatem dant in occaſionẽ carnis, rebellãtes ſub ſpecie libertatis dominis ſuis temporalibus aut ſpũalibus, nolentes eſſe ſubiecti:

f ſed ſicut ſerui dei.

f ſed ſic vos habete quaſi ſerui dei à cuius ſeruitute, vera libertas neminem ſubtrahit.

g Oẽs honorate fraternitatem diligite.

h Deum timete, Regem honorificate.

i Serui ſubditi eſtote i oi timore dñis,

g Itaq; rurſum vos moneo, vt omnibus honorem & reuerentiam exhibeatis, fraternam quoq; charitatem diligatis. h Deum timeatis, & regem honore afficiatis. i Qui autem ſecundum temporalem cõditionem ſerui ſunt, obediant dominis ſuis, cum omni reuerentia:

a non tantũ bonis ⁊ modeſtis, ſed etiam diſcolis,

a non modo benignis & facilioribus, verumetiam ſi difficiles fuerint atq; moroſi, ob hoc eos dimittere non poſſũt.

b Hæc enim eſt euangelicæ gratiæ perfectio, ſi propter timorem Dei (dictante conſciētia) quis patiēter ſuſtineat triſtia aut grauia, ſine cauſa aut ſuo merito eiuſmodi patiens. c Nam quæ erit perfectio aut quæ ſupererogatio, quòdue ſingulare præmium erit, ſi patienter ea tantum ſuſtineatis mala, quæ pro peccatis veſtris infliguntur vobis? d Veluti ſi quis(exempli gratia) propter peccatum ſeru⁹ à domino colaphis cędatur. Sic enim fures & latrones patiuntur. e Verum, ſi poſtquam omnia recte feceritis nihil mali promeriti, à moroſis tamen dominis ſine cauſa percutimini, & id patienter Deum habentes in conſcientia, ſuſtinetis: f hæc eſt Euangelicę perfectionis gratia, Deo placita, quam Chriſtus dominus & verbo docuit, & exemplo monſtrauit. g Ad hoc em̄ vocati eſtis, vt Chriſtum dominum veſtrum imitemini. Chriſtus enim dominus noſter, ꝓ noſtris demeritis pati voluit, vobis omnibus fidelibus exemplum in ſe relinquens ad imitādum, vt per eandem ſimiliter patientiæ viā pergatis. i Qui peccatum nullum vnquam commiſit, non modo in opere, ſed neq; in verbo doloſo aut mendacio. a Qui cum maledictis & contumeliis afficeretur, non reddebat maledicta. b Cum pateretur, nō intentabat crucifigentibus minas: c ſed volūtarie ſe tradebat (hoc eſt, tradi permittebat) ei qui ſe eſſet iniuſte cōdemnaturus ſine cauſa. d Qui pro peccatis noſtris pœnam ſuſtinuit, in carne ſua, in ligno crucis: e vt deſtructis & expiatis peccatis noſtris, nos à peccato deinceps ceſſantes, operaremur opera iuſtitiæ: cuius vulneribus & doloribus, vos ſanati eſtis. f Eratis enim ante conuerſionem, quaſi oues à recta via & a paſtore in deuia, poſt alienos deos & falſos paſtores, aberrantes. g Nunc autem rediiſtis per pœni-

b Hec eſt em̄ gratia, ſi ꝑpter dei cōſcientia ſuſtinet quis triſtitias, patiēs iniuſte.
c Que em̄ eſt gratia
d ſi peccantes & colaphiſati ſuffertis?
e Sed ſi bn̄facientes patienter ſuſtinetis
f hec eſt gratia apd deum.
g In hoc em̄ vocati eſtis.
h Qr & chriſtus paſſ⁹ eſt pro nobis vobis relinquens exēplū, vt ſequamini veſtigia eius,
i qui peccatum nō fecit nec inuēt⁹ eſt dolus in ore eius,
a qui cū maledicere tur nō maledicebat,
b cū pateretur, non comminabatur.
c Tradebat aūt iudicanti ſe iniuſte,
d Qui pctā noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignuꝫ.
e vt pctis mortui iuſtitie viuamus cui⁹ liuore ſanati eſtis.
f Eratis enim ſicut oues errantes:
g ſꝫ ꝯuer ſi eſtis nūc

ad paſtorē ⁊ epiſco-
pū aiarū veſtrarū.

pœnitentiam ad fidem cōuerſi,ad illum qui
eſt vere paſtor,curator & Epiſcopus anima
rum veſtrarum.

TEXTUS. CA. tertium.

a Similiter ⁊ mulie
res ſubdite ſint virꝫ
ſuis/
b vt ⁊ ſi qui non cre
dūt verbop mulierū
cōuerſationem ſine
verbo lucrifaciant.

c Cōſiderātes in ti-
more ſanctā conuer
ſationem veſtram:
d quarum non ſit ex
trinſecus capillatu
ra/ aut circūdatio au
ri/ aut indumēti ve-
ſtimentorum cult⁹.

e Sed qui abſcōdit⁹
eſt homo cordis/
f in icorruptibilita-
te quieti ⁊ modeſti
ſpiritus/

g qui eſt in cōſpectu
Dei locuples.

h Sic em̄ aliquādo ⁊
ſācte mulieres ſpe-
rātes i deo ornabāt
ſe/ ſubiecte proprijs
viris/

ELVCIDATIO CAP. Tertii.

a Quomodo autem ſeruos prȩcepi
dominis ſuis eſſe ſubiectos,ſic mulie
res ſuis debent viris per reuerentiā
& obedientiam ſuo modo eſſe ſubiectæ, b
vt ſi qui forte ex viris,propter ſuam duritiē
per verbum fidei conuerti non poſſunt ad fi
dem Chriſti,ſaltem exemplo bonæ conuer-
ſationis mulierum trahantur ad eam , ſine
verborum ſuaſionibus : quoniam efficacior
eſt cōuerſationis probitas,quā virtus tātū ſer
monis ſine operatione, c ſint,inquam,ſubdit
mulieres diligenter & ſolicite curantes, vt
ſanctam habeant conuerſationem ſuam.
d Quas nolo extraneo ornatui ſuperfluo &
curioſo,aut comæ curandæ & criſpandæ ſtu
dere,aut auro ſe ſuperfluo adornare,aut in-
duendo veſtimenta nimium excedentis pre
cii,ſuum corpus ſuperfluis ſumptibus exco-
lere: e ſed interior homo,& ſpiritus latēs
quem deus intuetur,ille curari debet & ex
ornari bonis virtutibus: f quod erit ſi ſpi
ritum ſuum ſtudeant incorruptum integrū
q; ſeruare,in manſuetudine , & ſilentio at-
que inquiete,quæ ſui ſunt officii,ſine garru
litate & contentionibus omnia agentes,
g quod eſt in mulieribus maximum orna-
mentum.Cuiuſmodi ſpiritum Deus maxi-
mi reputat , quique eſt apud Deum magni
precii,magnæque æſtimationis,plus quàm
omnia corporis quæ poſſunt adhiberi orna
menta. h Exempla attendant ſanctarum
mulierum,de quibus in ſcripturis legimus,
quod ſperātes in domino,& illi placere quę
rētes ſic ſe ſpiritualibus ornamentis, per fidē
& ſpem

& ſpem ornabant, ſubiectæ in honore & obedientia viris ſuis. i Quemadmodum (exempli gratia) Sara, Abraham vocauit dominum ſuum, in omnibus ei quaſi domino ſuo obedientiam præſtans. a Cuius eſtis vos ſanctæ mulieres filiæ, quæ credentes in Dominum, obeditis viris veſtris propter Deum, benefacientes, ſicut vobis ſecundum deum videtur conuerſando, & non pertimeſcentes vllam quæcunque aliunde acciderit, perturbationem, quoniam iuſtus non commouebitur in æternum, & ab auditione atque perturbatione mala non timebit.

i Sicut Sara obediebat Abrahe, dñm eum vocans,

a cuius eſtis filie bñfacientes, & non ptimentes vllã perturbationem.

b Viri autem non deſpiciant vxores ſuas, quanquam ſubditas: ſed tanquam ſuis comparibus in coniugali actu potiſſimum, cohabitent eis ſocialiter, ſecundum ſcientiam: id eſt, cum diſcretione & ſolicitudine, c quaſi infirmioribus creaturis, quæ in ſe generationis ſemen & recipiunt & conſeruant ob quod debent multa cura & ſolicitudine erga eas, ſecundum ſcientiæ diſcretionem, viri conuerſari: d impartiendo eis honorem, quaſi coniugibus & comparibus ſuis deferendo eis in multis, & earum neceſſitatibus diligenter prouidendo, atque etiam infirmitates ſuſtinendo, nec eis quaſi ſcortis aut ancillis abutendo. e Sunt enim etiam mulieres cohæredes gratiæ Dei, quæ eſt vita eterna, & æque ad illam atque viri, ſi bene viuant vocatæ, quoniam in Chriſto, non eſt maſculus neq; fœmina. f Idq; volo & præcipio, ob hoc ne propter diſcordiam impediantur fruct⁹ orationum veſtrarum, ſic vt nõ exaudiamini in orationib⁹ veſtris. g Tandem vero concludendo particulares exhortationes, ad generalem tranſiẽs, hortor vos omnes, in fide vt vnanimes perſiſtatis cõpatiẽtes proximorũ miſeriis, h fraterna charitate inuicẽ diligẽtes, miſericordes, modeſti, minime

b Uiri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiam,

c quaſi infirmiori vaſculo muliebri,

d ipartiẽtes honorẽ

e tãq; coheredibus gratie vite,

f vt non impediant orationes veſtre

g in fide aũt oẽs vnanimes, compatiẽtes

h fraternitatis amatores, miſericordes modeſti, humiles,

ſ nõ reddẽtes malũ pꝛo malo/ nec maledictum pmaledicto a qꝛ in hoc vocati eſtis/ vt bñdictionem hereditate poſſideatis/

b Qui ei vult vitã diligere ⁊ dies videre bonos coerceat linguam ſuam a malo/ ⁊ labia ciꝰ ne loquãtur dolum.

c declinet aũt a malo ⁊ faciat bonũ/ inquirat pacem ⁊ perſequatur eam.
d qꝛ oculi dñi ſuper iuſtos/ ⁊ aures eiꝰ in preces eoꝛum.
e vultus aũt dñi ſup faciẽtes mala/ f Et quis eſt qui vobis noceat/ ſi boni emulatoꝛes fueritis?

g Sed ſi quid patimini propter iuſtitiam/ bcati.

h Timoꝛẽ autẽ eoꝝ ne timueritis/ vt nõ conturbemini/
i Dominuz aũt chꝛiſtum ſanctificate in coꝛdibꝰ veſtris:

a parati ſẽp ad ſatiſfactionez oi poſcẽti vos rationẽ de ea q̃ in vobis eſt/ ſpe/

minimeq; ſeueri aut crudeles,humiles,i non retaliantes mala malis,ſed potius econtrario pro malo bonum reddatis: a Quoniam in hoc vocati eſtis omnes fideles, vt æternæ fœlicitatis perfectiſſimam illã benedictionem, in hæreditatem veſtram accipiatis: propter cuius ſpem,merito nunc ab omni maledictione temperantes,ſemper in benedictione perſtare debetis. b Nam(iuxta Pſalmiſtam) Qui quærit vitam ſpiritus & deſiderat vere bonos dies,& fœlicem æternitatis accipere requiem,ſit illi prima cura,vt linguam ſuam ab omni malo ſermone cohibeat, & caueat ſibi,ne per labia ſua loquatur fraudem mendacium,aut deceptionem contra proximum ſuum. c Recedat etiam à malo,et bonum ſtudioſe perficiat:Quærat pacem & ſtudeat tenere,ſic vt eam apprehendat,& in ea maneat: d quoniam reſpectus Domini eſt erga facientes iuſtitiam, e ira autem & toruus vultus domini,eſt contra omnes operantes malum. f Et quis tandem vobis vel homo vel diabolus ſecundum veritatem vllũ poterit inferre nocumentum,ſi virtutis æmulatores ſitis,& bonum ſtudioſe operemini? Profecto nemo,quoniam ſecundum veritatem nemo homini poteſt nocere,niſi quiſque ſibiipſi. g veruntamen,ſi forte aliquid occurrit propter iuſtitiam ſine veſtra culpa,patiendum diuina voce,ex hoc beatitudo promittitur æternæ fœlicitatis, & beatos vox Chriſti pronũciauit. h Ego autem moneo vos , nihil eos timere ſic vt conturbemini qui corpori tantum nocere poſſunt,poſt hoc non habentes quid amplius faciant. i Magis autem dominum noſtrum Chriſtum,ipſum ſanctificate in cordibus veſtris illum timendo: a parati ſemper ſatiſfacere cõgruis reſpõſionibus & rationabilibus inſtructionibus,de veſtra fide ac ſpe,iis qui vos humiliter (vt

ter (vt doceantur) interrogauerint,aut etiã qui malitioſe oppugnare voluerint. b Nõ id quidem contentioſe,ſed cum modeſtia,reuerentia,& humilitate,habentes bonæ conſcientiæ teſtimonium de vita & conuerſatione veſtra. c vt quantum ad id quod vobis detrahere cupiunt infideles, in ſeipſis confuſi erubeſcant,quęrentes calumniari veſtrã bonam conuerſationem & nihil calumnia dignum inuenientes,quæ illis poterit fieri ſuæ conuerſionis occaſio. d Melius enim vobis & ad ſalutẽ vtilius eſt(quando omnino Dei voluntas & diſpoſitio velit vos tribulationibus exercitari) vt ſine veſtro demerito benefacientes patiamini iniuſte, quam ſi tanq̃ malefactores (vtputa contẽtioſi,ſeditioſi,inobedientes,& rebelles)patiamini. e Nam huius rei Chriſtus nobis exemplum reliquit qui pro peccatis alienis,hoc eſt noſtris, nõ ſuis,vltro paſſionem & mortem ſuſtinuit,ipſe iuſtus pro nobis iniuſtis, f vt nos Deo patri per mortem ſuam reconciliatos, offerret atque exhiberet, g carne quidem mortificatos,vt amplius carni non viuamus:ſpiritu aũt viuificatos,vt deinceps ſecũdum ſpiritum viueremus. h Quomodo (nempe in ſpiritu) ille idem Deus, qui his nouiſſimis temporibus in carne apparuit,etiam olim in diebꝰ Noe,quando ex domini iuſſu ille fabricabat arcam, quando expectabatur patientia Dei donec veniret finis eius, & omnis caro interficeretur veniens ad illos incredulos homines qui tunc in tenebroſa caligine errorũ ſuorũ iacebant demerſi: veniens,inquã,ſpiritu,prędicauit eis ad pœnitentiam reuerti,vt poſſet cum Noe ſaluari. inſpirando Prophetas & Noe, qui ex ore domini populum à malis reuocare quærebant. i In illa autẽ arca Noe, pauci admodum,hoc eſt octo tantum homines,euaſerunt ex aqua,& per aquam ſuble-

b ſed cum modeſtia & timore, conſcientiã habentes bonam:

c vt in eo quod detrahũt de vobis, cõfundantur qui calũniantur veſtram bonam in Chriſto conuerſationem.

d Melius eſt enim, vt benefaciẽtes (ſi voluntas Dei velit) pati, quam malefaciẽtes.

e Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt iuſtus pro iniuſtis,

f vt nos offerret deo

g mortificatos quidem carne, viuificatos autem ſpiritu.

h In quo & his qui in carcere erant, ſpiritu veniens predicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabãt Dei patientiam diebus Noe, cum fabricaretur arca.

i In qua pauci.i.octo animæ ſalue facte ſunt per aquam.

a Quod et nos nūc ſimilisforme ſaluos facit baptiſma/

b non carnis depoſitio ſordium/ ſed cō ſcientie bone interrogatio in Deum.

c per reſurrectionē Jeſu xp̄i a mortuis

d q̄ eſt in dextra De i degluttiens mortē/

e vt vite eterne heredes efficeremur/

f profectus in celū/

g ſubiectis ſibi angelis ꝛ poteſtatibus ꝛ virtutibus.

uantem arcam ſaluati ſunt. a Et hoc ipſum nunc in Eccleſia tempore gratiæ, baptiſma (quod per aquam illam figurabatur, ſaluantem eos tantum qui in arca erant) facit: quia ſicut per aquam ſaluabatur arca, ſic per baptiſmum Eccleſia. b Baptiſmum autem dico, non ablutionem ſordiū carnis noſtrę, ſed ad conſcientiā noſtram bonā apud Deum cōmendandam, poſteaquā fuerit per ſacramentum baptiſmatis emundata. c Saluat, inq̄, fidei hoc baptiſma, per virtutē reſurrectiōis Chriſti à mortuis: d qui nunc in patris dextera reſidet glorioſus, morte deuicta & penitus deleta, nos a ditione mortis æternę per ſuam mortē temporalē liberando: e vt ab ea liberati, vitæ æternæ, modo quidem ſecūdum ſpem in futuro autem ſecundum poſſeſſionem hæredes efficeremur per ipſum: f tanquam præcurſor noſter, ad parandū nobis viam profectus in cœlum, g ſubiectos ſibi habens vniuerſos ſpirituum ordines bonorum pariter atque malorum.

TEXTUS. CA. Quartum.

a Chriſto igit. paſſo in carne/

b ꝛ vos eadem cogitatione armamini/

c quia qui paſſ⁹ eſt in carne deſiit a peccatis/

d vt non iam deſyderiis hominū ſed voluntate Dei/ quod reliquum eſt in carne viuat tempore.

ELVCIDATIO CAP. IIII.

a CHriſtus igitur omnium dominus, poſtquam per corporis paſſionem, prior ipſe prȩcedens exemplum nobis paſſionis in ſeipſo monſtrauit: b vos quoque ſeruuli, huius exempli meditatione, ſitis velut armati: vt non facile ob paſſiones corporis, malis quibuſlibet cedatis, & conſtanter vitia abnegetis. c Quoniam in eo quod in carne paſſionis acerbitatem voluntarie ſuſcepit poti⁹ quam voluptatem, docuit a peccatis (quæ ſunt ſecundum carnis voluptatē) debere nos ceſſare, & carni magis contraria & dura ſuſcipere: ſic nobis in ſeipſo exemplū præbens, d vt non vltra ſecundum carnalia humana deſyderia viuerēt homines, ſed ſecundum voluntatem & ſanctiſſimum beneplacitū Dei, de cætero donec in carne permaneant

permaneant, viuant. c Sufficit enim prioribus temporib⁹ ſua malitia, & ſatis eſſe debet merito, quod tantis temporib⁹ ante prædicationem Euangelii, & ante conuerſionē noſtram, f Gentiles homines inſeruierint luxuriis & omnibus malis concupiſcentiis, vinolentiis, comeſſationibus, ebrietatibus, & nefariis atque prophanis idololatriis. Satis, heu nimium ſatis, iſta peregimus. g Atq; in hoc mirabantur illi, qui adhuc in ſua infidelitate permanent, quod vos non videant amplius ad ſua aduentare conuenticula, ad eandē luxuriæ & luxus omnis confuſionē, cui ipſi intendunt, h & male loquuntur de vobis, propter bonam veſtram conuerſationem, indignantes vobis, eo quod abſtineatis a malo conſortio eorum. i A quibus rationem exiget, & quos iudicabit ille, qui iā conſtitutus a Deo patre expectat, vt veniat iudicare oēs, & qui in viuis adhuc agūt et q iam ex viuis exceſſerunt. a Hanc enim ob cauſam, etiam infidelibus qui erant in ſua infidelitate (quaſi deſperati) mortui, annunciatum eſt patris voluntate Euangelium Chriſti, b vt ipſi ad Chriſtum conuerſi, iudicētur quidem ab hominibus, & ſecundum homines in corpore deſpecti habeantur, c viuant autem per fidem interius in ſpiritu. Verum nihil refert, ſi nunc boni à malis quaſi miſeri & infœlices, ſecundum carnem iudicentur. d Nam omnium finis de proximo imminet, & tunc ſecundum veritatē patebunt omnia & qualis quiſque fuerit apparebit. e Itaque chariſſimi eſtote prudentes & vigilantes (hoc eſt, intelligentes intelligentia ſpirituali, & diligentes atq; attenti) in orationibus. f Super omnia aūt curate ſemper mutuā erga voſinuicē habere illæſā charitatem, g quoniam fraternæ charitatis opera multa delent peccata, & via ſatiſfa-

c Sufficit enim preteritum tempus ad voluntatem gentiuz conſummandam/

f his qui ambulauerunt in luxurijs/deſyderijs/vinolentijs commeſſationibus/potationibus/ebrietatibus & illicitis idolorum cultibus.

g In quo admirantur/non concurrentibus vobis in eandem luxurie confuſionem/

h blaſphemantes:

i qui reddent rationem ei qui paratus eſt iudicare viuos & mortuos.

a Propter hoc enī & mortuis euangelizatum eſt/

b vt iudicentur quidem ſecunduz homines in carne/

c viuant aūt ſecunduz Deū in ſpiritu.

d Omnium aūt finis propinquabit.

e Eſtote itaque prudentes & vigilate in orationibus.

f Ante omnia autez mutuam invobiſmet ipſis charitatem cōtinuam habentes:

g q2 charitas operit multitudinē pctoꝝ/

h Hoſpitales inui-cem ſine murmura-tione.
i Unuſquiſque ſicut accepit gratiam / in alterutrum illaȝ ad miniſtrantes.
a ſicut boni diſpen ſatoꝛes multifoꝛmis gratie Dei /
b Si quis loquitur quaſi ſermones Dei
c Si quis miniſtrat tanquam ex virtute quam adminiſtrat Deus:
d vt in omnibꝰ hono rificetur Deꝰ p̄ Jeſū Chꝛiſtū / cui eſt gl'ia ⁊ imperiuȝ in ſecula ſeculoꝛū / Amen.
e Chariſſimi / nolite peregrinari in fer-uoꝛe qui ad tentati onem vobis ſit /
f quaſi noui aliquid vobis contingat:
h ſed communican-tes Chꝛiſti paſſioni bus / gaudete /
h vt ⁊ in reuelatio-ne gloꝛie eius gau-deatis exultantes.
i Si expꝛobramini / in nomine Chꝛiſti / beati eritis /
a quoniam quod eſt honoꝛis / gloꝛie / et virtutis Dei / et qui eſt eius ſpiritus / ſu-

ctionis, fraternæ charitatis officium, multa facile excuſat peccata. h Sitis erga inuicē hoſpitales atque miſericordes cum animi hilaritate, ſine murmuratione. i Vnuſquiſque quam accepit à Deo gratiam, ſtudeat illam in communem vtilitatem proximorum conferre: a ſic vt ſitis boni diſpēſatores gratiarum à Deo in communem vtilitatem gratis datarum, quæ ſunt variæ admodum, & in diuerſis diuerſæ. b Exempli gratia, ſi quis ex gratia ſibi gratis data, docendo ſiue exhortando loquitur, ſic loquatur, quaſi ſermones non hominis, ſed ipſius Dei, ſe tantū diſpenſatorem, non dominum exiſtimans.

c Qui corporale aliquod exhibet ex gratia Dei miniſteriū ſic agat, quaſi non ex propria virtute aut fortitudine, ſed quaſi ex virtute quam Deus ſibi in miniſteriū contulit proximorum: d vt ſic in omnibus & ex omnibus glorificetur à quo ſunt omnia, Deus, per Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorū, Amen. e De iſto vero perſequutionis et tribulationis igne, qui nūc feruet contra vos permiſſione Dei, ad veſtrā probationem, quaſi peregrinū aliquid, nouū, & extraneum contingat, neq; conturbemini, f quaſi de re abſurda & inſolita. Semper enim ex antiquis diebus, à malis perſequutionem ſuſtinuerūt boni: g ſed potius in hoc gaudete, tanquā ſocii paſſionum Chriſti, qui per tribulationē nunc illi aſſimilamini, h vt cū reuelatus fuerit & apparuerit in gloria ſua, gaudii etiā & exultationis eius tūc participes ſitis, in ſocietate beatitudinis illiꝰ.

i Sic conuitia vobis inferuntur, & probra ingeruntur propter nomē Chriſti, quod creditis & confitemini: pro hoc beatitudo vobis eſt promiſſa, eritiſq; vere beati: a quoniā verus & perfectꝰ honor, & plena gloria, & tota Dei Virtꝰ, et ipſe ſpiritꝰ Dei, ad beatitudinem

dinem ſempiternam requieſcet ſuper vos omnes, qui modo propter Chriſti fidẽ probra & conuitia ſuſtinueritis. b Nolim aũt ita vos pœnas et conuitia perpeti, eo modo quo pati ſolẽt fures, aut homicidę, aut cõuitiatores & blaſphemi, & qui aliena quærũt rapere, qui propter ſua facinora iuſte patiuntur. c Si vero contingat paſſiones vobis inferri titulo Chriſtianitatis, in huius nominis confeſſiõe, glorificet Deũ quiſquis patitur, quod dignus ſit pro nomine iſto contumeliam pati. d Tempus enim iſtud quod modo eſt, hoc ſecundum diuinam ordinationem expoſtulat, vt venturum illud iudicium quod tã graue veniet in futuro tempore, quodammodo à bonis & fidelibus qui ſunt de domo & familia Dei, modo incipiat. Nam quod Deus nunc ſuos etiam electos permittit crudelibꝰ affligi ſuppliciis, ſignum eſt præuium illius grauiſſimæ vindictæ, quam faciet ſuper inimicos ſuos in futuro examine. e Si autem principium huius diſtricti examinis a nobis habet initium, qui ſumus in Chriſtũ tamen credentes: f quo fine, putamus, conſummabuntur illi, & quantum ſuſtinebunt iudiciũ, qui Euangelio Dei noluerunt credere? Vere exitus erit longe diſſimilis. g Et ſi iuſti quidem atque electi non niſi per multas difficultates multaqꝫ pericula, quę ſine Dei gratia, ſola virtute humana vix poſſint effugi, ad ſalutem perducentur: h impii & infideles homines, cæteriqꝫ omnes peccatores, quomodo in conſpectu Dei apparere audebunt, aut vbi permanebunt niſi in æternæ damnationis horroribus? i Itaque boni qui modo ſecundum voluntatem permiſſionemque Dei patiuntur a malis ſtudeant creatori ſuo Deo commẽdatas facere animas ſuas, per ſtudium bonorum operum qui fidelis eſt, et ſuo tempore pro paſſionibus ſui nominis gratia

b Nemo autem veſtrum patiatur tanquaz homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.

c Si aũt vt Chriſtianus, nõ erubeſcat, glorificet aũt Deuz in iſto nomine,

d quoniam tempus eſt vt incipiat iudicium a domo Dei.

e Si autem primuz a nobis,

f quis finis eorum, qui nõ credunt Dei Euangelio?

g Et ſi iuſtus quidẽ vix ſaluabitur,

h impiꝰ ⁊ peccator vbi parebunt?

i Itaqꝫ ⁊ hĩ qui patiuntur ſecundũ voluntatem Dei, fideli creatori commendent animas ſuas in benefactis.

tolera tis,redditurus eſt bonam retributionẽ.

TEXTUS. CA. Quintum

a Seniores ergo q̃ in vobis ſũt obſecro conſenior/

b & teſtis paſſionũ Chriſti/ qui et ei⁹ q in futuro eſt glorie communicator:

c paſcite qui in vobis eſt gregem Dei/

d prouidentes non coacte/ ſed ſpontane e ſecundum Deum/

e Neq; turpis lucri gratia/ ſ; volũtarie/

f Neq; vt dominantes in cleris/

g ſ; forma facti gregis ex animo/

h Et cum apparuerit princeps paſtorũ percipietis immarceſſibilem coronam glorie.

i Similiter adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus.

a Omnes enim inuicem humilitatem inſinuate/

ELVCIDATIO CAPITIS V.

a Eniores tandem & preſbyteros,qui ſunt inter vos tanquam ſuper alios cõſtituti & præpoſiti,obſecro ego Petr⁹ conſenior & compreſbyter, vna vobiſcum in eodem paſcendi onere ex Dei prçcepto cõſtitutus, qui etiam teſtis ſum paſſionũ Chriſti,& earum veridicus prædicator, b futurus (vt ſpero) ſuo tempore illius quoque æternæ gloriæ communicator & particeps, quomodo etiam nunc ſecundum ſpẽ me eſſe cognoſco. c Obſecro(inquam)vos, vt ſtudioſe,tam verbo quam exemplo paſcatis, curetis,cuſtodiatis,quiſque ſibi commiſſas oues id eſt,ſubditos veſtros, d diligenter et prouide ſuperintendentes, non quaſi ex coactione & inuiti,ſed libenter & voluntarie, non propter quçſtum,qui ex hoc officio turpiter quæritur, ſed propter bonam voluntatẽ, ex amore Dei & zelo ſalutis proximorum. f Neque tanquam dominium habẽtes & quaſi tyrannidem exercentes aduerſus ſortẽ vobis creditam, g ſed ita vt ſitis exemplum veſtris ouib⁹,ex bono affectu & ex corde ad hoc laborantes.Quod ſi nunc fideliter in gregis veſtri cura laboraueritis, h cum ille paſtorum princeps Chriſtus dominus aduenerit in gloria patris ſui ad iudicium, accipietis mercedem æternç retributionis perfectã, & in ſuo virore indeficienter permanentem. i Quomodo autem ſenioribus prçpoſitis mãdaui diligenter gregi ſuperintendere , ſic viciſſim adoleſcentioribus & ſubditis præcipio , vt præpoſitis ſenioribus ſint obedientes & ſubditi. a Et in vniuerſum cupio omnes erga inuicem humilitatem veram demonſtrare , & in aliorum cordibus velut notam facere ; ſuperiores quidem ſuo

modo

modo erga inferiores,& inferiores erga ſu
periores. b Quoniã dominus,ſuperbis gra
tiæ ſuæ beneficium denegat & ſubtrahit:hu
milibus autẽ,promptus eſt ſemper dare gra
tiam,poſcentibus. c Humiliamini itaque
ſub illa omnipotenti & plena potentia dei,
in illius ſeruitute & mandatis nunc perſeue
rantes: d vt in tẽpore extremo(quando ve
niet viſitare orbem terræ in iudicio & iuſti
tia)ab eo exaltemini in gloriam æternam.
e Committentes illi pleniſſima & certiſſima
fiducia omnem ſolicitudinẽ veſtri,nihil pror
ſus vano timore ſpoliati: f quoniam ipſe
tanquam pater & dominus,veſtri tanquam
ſeruorum ac filiorum ſuorum,ſummam cu-
ram gerit. g Eſtote vero ſobrii & in om
nibus temperantes ac vigilantes, diligenter
que ſuperintendentes animabus veſtris,
h quoniam diabolus aduerſariꝰ humani ge
neris,ex omni parte vndequaque diſcurrit,
iam hunc iam illum tentans,atque etiam e-
undem modo ſic modo aliter oppugnans,
i ſemper aliquem in damnationis barathrũ
per os ſuum abſorbere cupiens. a Veſtrũ
autem eſt,per fidem & gratiam Dei quæ in
vobis habitat,illi viriliter reſiſtere & tentã
ti conſenſum nullo modo præbere: b ſcien
tes & cõſiderantes conſimilem perſecutionẽ,
quam vos ſuſtinetis,etiam aliis fidelibus fra
tribus veſtris,vbiuis locorum inferri ab infi
delibus,vt ne exiſtimetis vos ſolos pro chri-
ſti nomine perſecutiones ſuſtinere. c Deus
autem à quo omnis eſt gratia , qui vocauit
nos ad æternam gloriam ſuam in Chriſto
Ieſu, d vos qui nunc modicum quid pa-
timini pro nomine eius, ipſe perfectos faci-
et per patientiam,confirmabitq; & ſolidabit
per gratiã ſuam,vt non excidatis à firmita-
te in qua nunc ſtatis,in æternum. e Ipſi eſt
gloria & imperialis poteſtas,per ęterna ſęcu
la,Amen.

b q̃z deus ſuperbis reſiſtit/ humilibus aũt dat gratiaz. c Humiliamini igit̃ ſub potẽti manu dei.
d vt vos exaltet in tempore viſitatiõis
e oẽs ſolicitudinẽ veſtraz proiĳciẽtes in eum/
f quoniam ipſi cura eſt de vobis.
g ſobrĳ eſtote ꝛ vigilate/
h q̃z aduerſarius veſter diabolꝰ tãq̃ leo rugiens circuit/
i querens quẽ deuoret/ a cui reſiſtite fortes in fide
b Sciẽtes eandẽ paſſionẽ ei qui in mũdo eſt veſtre fraternitati fieri/
c deus aũt oĩs gratie q̃ vocauit nos in eternã ſuam gloriã in Chriſto ieſu/ d modicũ paſſos/ ipſe pficiet/ cõfirmabit ſolidabitq;.
e Ipſi gloria ꝛ imperium in ſecula ſeculorum/ Amen.

f Per Syluanū fidelē fratrē vobis (vt arbitror) breuiter ſcripſi. g obſecrans & cōſtans hanc eſſe veram gratiam dei, in qua & ſtatis.

la, Amen. f Per Syluanum vobis fidelem fratrem (vt equidem arbitror, & quantum ego ſemper attendere in eo potui) ſcripſi vobis hæc breuiter. g obſecrando ac obteſtando vobis prædicans, & pro certiſſimo affirmans, quod hæc gratia Chriſtianę fidei in qua vos modo ſtatis vera gratia ſit, per quā ſolam ſalus paratur humano generi.

h Salutat vos ecclia que eſt in Babilone collecta, i & Marcus filius meus.

h Salutem vobis aſſcribi petiit fidelium eccleſia, quæ eſt in Romana vrbe, tāquam in medio Babilonis & confuſionis, per ſpiritum ſanctum mirabiliter congregata: i nominatim autem Marcus, in baptiſmate & eruditione filius meus.

a Salutate inuicē in oſculo ſctō. b Grās vobis oībus q̄ eſtis i Chriſto Jeſu, amē

a Salutate inuicem, in oſculo ſancto charitatis. b Gratia ſit omnibus vobis, qui eſtis in Chriſto Ieſu fideles.

Amen.

Finit textus epiſtole Canonice prioris beati Petri Apoſtoli.

Finit Elucidatio in Epiſtolam Canonicam priorem beati Petri Apoſtoli.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPIſtolam Canonicam poſteriorem Beati Petri Apoſtoli.

COgnoſcēs per ſpiritum beatus Petrus Apoſtolus, in proximo depoſitionem ſui tabernaculi (ſic enim ipſe corporis mortem nominat) imminere: ad conſolationem fidelium: ſcribere eiſdem voluit ſecundam hanc admonitoriam Epiſtolam In cuius ſtatim exordio proponēs cœleſtium promiſſionum pręcioſiſſima dona per fidem conſequenda ab iis qui corruptionem vitæ ſæcularis ſecuti non fuerint, gradibus quibuſdam vſq; ad ſummum charitatis apicē ſcandens, vt bonorum operum fructu non ſint vacui præmonet diligenter: ne tanquam cęci tentan

tes ma

tes manibus aberrent à propoſito termino, ſed per operum bono rum diligens ſtudium, firmam curent efficere vocationem ſuam per quæ reddatur eis in regnum cœleſte indubitatus introitus. Propter quod, ſe dicit illos vſq; ad mortem ſuam (quam non lõge cognoſcit abeſſe) de huiuſcemodi velle commonefácere, & id quidem modo per literas, vt etiam poſt mortem ſuarum admonitionum poſſint eſſe memores. Cuius occaſione, ad ſuæ Euangelicæ prędicationis conſtabiliendam authoritatẽ, dicit ſe in prędicando Chriſti Euangelium, non indoctas fabulas fuiſſe ſectatum, ſed ea quę annunciauit de chriſti diuinitate, didiciſſe ex firmiſſimo patris teſtimonio, quod in monte transfigurationis audiuit: cui per omnia Pſalmi prophetia aſtipulatur, quæ in ſuo ſtatim principio eundem ad filium Dei ſermonem dirigit quem pater de cœlo in eius glorificatione intonuit. Scripturam autem ꝓpheticam Lucernam nominans, commendat: affirmans eam humano inſtinctu ædi nequaquam poſſe, ſed ſolo ſpiritu diuino. Capite dehinc ſecundo, vẽturos dicit Pſeudoprophetas nouarum ſectarum & hæreſum adinuentores, per quos multi ſeducẽtur in ſuam perditionem. Quorum grauiſſimũ iudicium, propoſitis pœnis dæmonum peccantium, mundi diluuio pereũtis, & Sodomitarum igne conflagratorum, ad terrorem ponit ante oculos multaq; aduerſũ ſillos terribilia pronunciat, irrationabilia pecora eos appellans, Balaam auaro Prophetæ aſſimulans, fontibus ſine aqua & ſterilibus nubibus ad ignominiam eos comparans. Illud in fine ſignanter adiiciens, quemadmodum ſub prætextũ libertatis quam promittunt, animas decipiunt, ſecundum veritatem ſerui exiſtentes omnis corruptionis, quibus propter relapſũ in infidelitatem ſuam, nouiſſima facta ſunt peiora prioribus, quibus præſtitiſſet nunq̃ fidei ſuſcepiſſe veritatem, quàm ſic nunc turpiter ad võmitum reuerti. Sequenti vero tertio capite, Epiſtolam iſtam ſe ad commonitionem ſcripſiſſe, propter vẽturos Pſeudoapoſtolos aſſerit, vt contra illorum doctrinas, in apoſtolicæ p̃dicationis veritate ſtabiles perſeuerent. Venturos enim dicit circa tempora nouiſſima deceptores, qui ſecundum animalem ſuum ſenſum omnia æſtimare volentes, nihil volent credere niſi quod ſenſibus habeant compertum, non credentes implendas eſſe promiſſiones factas fidelibus: eo quod omnia eis videantur in mundo, ſimili curſu perdurare à principio. Aduerſum quos, Petrus ex certa præteritorum temporum ſacra hyſtoria, falſum hoc eſſe demonſtrat: oſtendens quanta olim facta ſit mutatio, quando pro-

pter pec

pter peccata hominum aquis diluuii mūdus periit: & quid adhuc in nouiſſimo tempore iudicii futurum expectatur per ignem probationis, prophetico ſpiritu prædicit. Ex imitatione quoque & innouatione omnium in futuro tempore, in retributione iuſtorum oſtendens, quomodo ſancte nos doceat in omnibus, & in vitæ nouitate ac mundicia conuerſari, vt chriſto domino venturo valeamus immaculati & inuiolati occurrere. Nec ob longam iudicii & vindictæ expectationem falſa credant quæ ſunt à Deo prædicta aut promiſſa: ſed eius hoc longanimitati (qua noſtram miſericors expectat emendatioēm) potius aſſcribāt, quod & Pauli coapoſtoli ſui authoritate confirmat. Cuius per occaſionem ſapientiam vere diuinam commendans illos notat, qui quædam in Pauli epiſtolis difficilia ad falſos ſenſus trahenda peruertebant, ſicut & in ſcripturis aliis ſemper faciunt hæretici, ad ſuam perditionem. A quibus eos attendere, & in gratia Dei proficere exhortatus, ita terminat epiſtolam.

Finit Argumentum.

TEXTVS Epiſtolæ Canonicę poſterioris beati Petri Apoſtoli.

Elucidatio

IN EPISTOLAM CANONICAM POSTERIOREM Beati Petri Apoſtoli.

TEXTUS. CA. primum.

Sa Imon Petrus ſeru⁹ z apoſtolus Jeſu Chriſti / his q̄ coequalem nobiſcū ſortiti ſunt fidem /

ELVCIDATIO Capitis primi.

Sa Imon cognomento Petrus, ſeruus & Apoſtolus Ieſu Chriſti, ſcribit fidelibus omnibus Chriſtianis, quib⁹ à deo dono data eſt fides eiuſdem precii, æqualiſque ad ſaluandū virtutis, ſicut & nobis primis chriſti Apo-

ſti Apoſtolis, b per iuſtitiam veram,quæ
eſt coram Deo noſtro & ſaluatore hominũ
Ieſu Chriſto. c Gratia ſpiritusſancti,et co
mes illius pax vera,creſcat & abũdet in vo
bis,vſq; ad perfectionem in cognitione Dei
patris,& Ieſu Chriſti filii eius. d Vt cogno
ſcamus, quemadmodum omnia nobis ab ei⁹
diuina virtute,dono & gratis data ſũt,quæ
ad vitam ſpiritualem & pietatem veram
nobis ſunt neceſſaria: e per cognitionem
eius ex fide,qui vocauit nos, propter ſuam
gloriam & potentiam ſuam,ſecundum pro
prium beneplæcitum: f per quem filium,
aut propter quæ(gloriam & virtutem ſuã)
maxima nobis promiſſionum præmia,& p̄
cioſa nimiſq; deſiderabilia, pollicitus eſt:
g nempe vt ſuo tempore abſorpti in deita
tis abyſſũ,efficiamini participes diuinæ na-
turæ,inęſtimabili & ineffabili vnione cum
illo vnum facti in beatitudine, h modo in
hoc tempore corruptionem illam & praui
tatem malæ concupiſcentiæ(quæ in mundo
regnat)fugiẽtes ad cœleſtia magis deſideria
ſẽper aſpiretis. i Vos autẽ hortor & mo-
neo vt oẽ ſtudium omnẽq; diligentiã adhibẽ
tes,coniungere ſtudeatis rectitudini fidei vir
tutem & fortitudinem bonę operationis,ſã
ctæq; cõuerſationis. a Virtuti aũt huiuſ-
cemodi,ne per immoderantiã feruoris exce-
dat diſcretionis adſit ſcientia. b Sciẽtia aũt
externarum rerũ,quia vana foret,niſi ab iis
quæ ſcit vana eſſe et tẽporaria abſtineret:ic
circo abſtinẽtiã requirit comitẽ. c Rurſũ,q͡a
parum admodum confert,ab illicitis & ſup
fluis abſtinere:niſi occurrentia etiã mala no
ſcamus ſuſtinere,iccirco debet abſtinentię ad
eſſe patiẽtia: d quam deinde pia debet erga
Deum & hoĩes affectio comitari. e Quę, vt
non pure ſit naturalis,ſitq; apud deũ merito
ria,fraternũ habeat verum amorem. f Cui

cum ad

b i iuſtitia dei noſtri
& ſaluatoris Jeſu xp̄i
c Gratia vobis & pax
adimpleatur/
in cognitione dei/ &
xp̄i Jeſu dñi noſtri.
d Quõ omnia nobis
diuine virtutis ſue
que ad vitam & pie
tatem donata ſunt/
e per cognitionẽ ei⁹
qui vocauit nos pro
pria gloria & virtute
f per quem maxima
& precioſa nobis p-
miſſa donauit/
g vt p hoc efficiami
ni diuine conſortes
nature/
h fugientes eius q̄
in mundo eſt/ concu
piſcentie corruptio
nem.
i Uos aũt curam om
nem ſubinferentes/
miniſtrate in fide ve
ſtra virtutem/
a in virtute aũt ſciẽ
tiam/
b In ſcientia autem
abſtinentiam:
c In abſtinentia au
tem patientiam:
d in patientia autẽ
pietatẽ: e In
pietate aũt/ amorẽ
fraternitatis:
f In amore autẽ fra

ternitatiſcharitatē

cum aduenerit charitas,& erga deum,ſicut oportet,ſuper omnia dilectio,conſummatio habetur ſpiritualis ædificii , & veræ perfe-

g Hec eñi ſi vobiſcũ aſſint/ & ſuperent nõ vacuos/nec ſine fructu vos conſtituent i dñi noſtri ieſu chriſti cognitione.

ctionis. g Hæc enim ſi in vobis habueritis, & abundanter ſiue etiam ſufficienter in vobis extiterint:certum habete,quod vos reddent in fide & cognitione Chriſti plenos bonorum operum fructibus,minimeq; vacuos

h Cui eñi nõ preſto ſunt hec:cecus eſt/

aut egenos, h Cui vero hęc defuerint,quã tumuis ſibi videatur ſciens ac doctus, cæcus tamen eſt, viſum mentis non habens ſanum & integrum, & viam inuenire neſciẽs,ſimi

& manu tentans/ i obliuionẽ accipiẽs purgationis veterũ ſuorum delictorum.

lis cæco qui manu parietem palpat. i Et oblitus videtur talis ille,quemadmodum olim à veteribus ſuis peccatis fuerit purgat⁹ quæ denuo miſer reſumit, & in quibus iterum ambulat.

a Quapropꝫ fratres magis ſatagite vt per bona opa/ certã veſtrã orationẽ & electionem faciatis:

a Quapropter fratres mei, hortor vos ſolicitos eſſe, & ſtudioſe curare, vt per bonarum actionum aſſiduum ſtudium,digne viuatis vocatiõe qua vocati eſtis, atque ita veſtram electionem iſtam(qua modo ad fidem & ad ſpem æternæ retributionis,poſtmodum ſuo tempore accipiendę,vocati eſtis)ſic firmam faciatis,vt ab ea nũquã per peccatum excidatis:quemadmodum contingit iis,qui à bonis operibus ſunt ocioſi,in

b Hec eñi faciẽtes nõ peccabitis aliquãdo

bona ſua fide ſpem habentes, b Nam ſic facientes(vt modo diximus)& in eiuſmodi virtutibus bonis operibus aſſidue vacantes ,abſtinebitis à malitiis peccatorum,

c Sic eñi abũdãter miniſtrabitꝛ vobis introitus in eternũ regnum dñi & ſaluatoris noſtri Jeſu xp̄i/

c & inſuper etiam coaceruabitis vobiſipſis magnũ cumulum meritorum,quæ vos inducant in æternum illud regnum cœlorum,cuius eſt rex et princeps dominus noſter Ieſus Chriſtus,quo non patebit introitus illis qui modo ſe exhibent à bonis actionibus ocioſos.

d Propter quod vos incipiã ſẽper cõmonere de his/ & qdem ſciẽtes & cõfirmatos vos in preſenti veritate.

d Ob hoc,non deſinam neq; ceſſabo vos commonefacere de eiuſmodi , tametſi ſatis exiſtimem vos iſta iam ſcire ꝑ ſpeculationem & in veritate iſta Chriſtiani dogmatis (de qua in

præſẽ

præſentiarum loquimur)ſatis confirmatos.

e Ego autem hoc iuſtum & æquum exiſtimo,eo quod paſtor ſim veſtrum omnium, excitare animos veſtros per meas admonitiones frequentes:magis vt vos admoneam quam vt aliquid edoceam quãdiu in hoc corporis tabernaculo me dominus militare decreuerit, f certificatus diuina reuelatione quod in proximo imminet mors mea & ex vitio corporis mei,quod quaſi animæ tabernaculum mecum ipſe circunfero: g quemadmodum mihi indicauit & prædixit dominus Ieſus Chriſtus:idq́ ſiue per ſpiritualem reuelationem, ſiue per corporalem apparitionem, h Curabo autem interim dum in viuis ago,tam diligenter ac ſedulo vos cõmonefacere:vt etiam poſt meum obitũ habeatis in epiſtolis ac ſcriptis meis, i vnde poſſitis etiam tunc harum rerum memoriam facere,& iſta eadem tunc(me mortuo)meditari,quæ dum viuerem diligenter inculcaui & moriens ſcripto reliqui.Et ſane digna eſt hæc quam vos docuimus fidei doctrina,quę tam ſolicite imprimatur veſtris animis.

e Juſtũ aũt arbitror quãdiu ſũ in hoc tabernaculo/ſuſcitare vos in cõmonitione/ f cert⁹ quod velox ẽ depoſitio tabernaculi mei/ g ſcdm quod et dñs noſter Jeſus Chriſt⁹ ſignificauit mihi. h Dabo autẽ opã et frequenter habere vos/ poſt obitũ meũ: vt horũ oiz memoriam faciatis.

a Nam in prædicatione qua vobis notam fecimus virtutem domini noſtri Ieſu Chriſti,quam fecit in humani generis mirabili redemptione,& aduentum præſẽtiæ eius,quã ab æterno pater præſciuerat atq; præordinauerat:Hæc,inquam,vobis annunciantes, non ſumus ſectati vanos aut fabuloſos ſermones,nec innixi ſumus illorum authoritati: b ſed facti prius ſpeculatores,conſpectores,& contemplatores glorioſæ eius maieſtatis,quæ nobis in eius transfiguratione ſe contemplandam exhibuit. c Accipiens enim à Deo patre in ſua transfiguratione magnã claritatis gloriam,& mirabili honore circũdatus,quando apparuerunt cum eo Moyſes & Helias loquentes, d voce inſuper de

a Non enĩ indoctas fabulas ſequuti/ notã fecim⁹ vobis dñi noſtri Jeſu chriſti virtutẽ et preſcientiam/. b ſz ſpeculatores facti illius magnitudinis. c Accipiẽs enĩ a deo patre honorẽ et gloriam/ d voce delapſa ad eum huiuſcemodi a magnifica gloria:

cœlum

e Hic eſt filius me⁹ dilectus i quo mihi cõplacui: ipſũ audi te: f Et hanc vocẽ nos audiuimus de celo allatam cũ eſſe mus cum i pſo in mõ te ſancto.

g Et habemus firmi orem pphetcũ ſer- monem:

h cui bñfacitis attẽ dentes:

i quaſi lucerne lucẽ ti in caliginoſo loco

a donec dies illuceſ cat & lucifer oriatur in cordib⁹ veſtris.

b Hoc primũ intelli gentes:

c quod ois prophe- tia ſcripture: ppria iterpretatiõe nõ fit.

d Nõ eñ voluñtate hu mana allata eſt ali- quando prophetia:

cœlo à magnificentia paternæ maieſtatis, de miſſa ſuper eum, & de eo prolata, quæ erat huiuſcemodi. e Hic eſt filius meus dilect⁹ in quo mihi complacui, ipſum audite. Sic, in quam, certum accepimus, tam viſu quàm auditu, teſtimonium veritatis. f Et hanc vocem noſipſi audiuimus de cœlo ſuper eũ prolatam, ego & Iacobus, & Ioannes, qui præſentes aderamus: & cuncta hęc oculis cõ ſpeximus, & auribus noſtris audiuimus, cũ eſſemus cum ipſo in monte excelſo, qui propter hoc admirabile transfigurationis opus, merito ſanctus debet nominari atque haberi. g Et habemus huic teſtimonio conſonãtem Propheticum ſermonem, qui ampli⁹ etiam noſtram hanc veritatem confirmat atque certificat quemadmodum in pſalmo ex patris perſona dicitur. Filius meus es tu, ego hodie genuite. h Cui ſermoni prophetico quod attenditis & fidem habetis, benefacitis i Sic enim eſt ſcriptura prophetica, quaſi lucerna illuminans locum tenebroſum & caliginoſum: illuminans nunc in via iſta tenebras ignorantiæ noſtræ a vſque dum veniamus in illam venturi ſæculi claritatem, quando ſeipſum nobis manifeſta viſione dabit conſpiciendum verus ille lucem ferens, ſol iuſtitiæ, Chriſtus dominus noſter. Nam illic ſcripturarum adminiculo nihil opus erit nobis, vbi omnia videbimus clara & aperta viſione. b Verum hoc primum intelligatis expedit, pro ſcripturarum dignitate, & fide indubitata. c quod omnis ſcriptura prophetica, humana compoſitione atque enuntiatione non fit, neq; ſic eſt accipienda, quaſi doctrina quam de ſuo proprio corde homo pronunciauerit. d Non enim vnquam fuit prolata vlla prophetia, ex corde humano, ſine ſpeciali ſpiritusſancti inſpiratione. Namquod ſic profert homo ex

ſuo

ſuo corde iuxta ſuam voluntatem, prophetia dici nõ meretur nec debet, e ſed ſpiritu ſancto inſpirati illuminati,& edocti, ſic loculi ſunt ſancti homines Deo placiti, ſecundum quod ſpirituſſanctus qui in eis operabatur, ſuggerebat: ita vt principalis ſit apud ſpiritum ſanctum omnium ſcripturarum autoritas, homo autem non niſi miniſter ſit verbi.

ſed ſpũ ſctõ iſpirati locuti ſũt ſcti dei homines.

ELVCIDATIO CAPITIS Secundi.

TEXTVS. CA. ſecundum.

N E vero omni ſpiritui fidem habeatis ſine probationis diſcretione: hoc vos pręmonitos volo, a quod ſicut in prioribus temporib⁹ fuerunt in populo falſi prophetę, qui pro veris prophetis ſe demonſtrabant hominibus, ſic & in populo fidelium Chriſtianorum exurgent falſi doctores, b qui ſectas & hæreſes introducent, quibus populi fidelis vnitatem conturbẽt atq; diſrumpant, c & deũ qui eos ſui ſãguinis p̃cio emit (hoceſt, chriſtũ dñm) negabunt, non recte de illo credentes & confitentes, quomodo oportet: d hoc ipſo ſuæ infidelitatis demerito conciliantes ſibi, & cõparantes æternæ damnationis interitum, qui in proximo adueniet. e Et multos quidem ex auditoribus habebunt ſectatores ſuę perditæ luxuriæ & carnalis prædicationis, p quos, tã doctores quàm auditores, veritatis via & fidei rectitudo blaſphemabitur, ſicvt ei nõ erubeſcant contradicere, tam verbo quam cõuerſatione ſua peruerſa. f Et propter auaritiã quæſtus gratia, verbis ſecundum fictionem ad decipiendum compoſitis, quomodo ſuos ſectatores expilare & expoliare valeãt, tractabũt. g Quibus iã proximum eſt ęternæ condẽnatiõis iudicium, perditio quoq; dãnationis venire non tardat, ſed in proximo ſu per

a Fuerũt vero pſeudopꝛophete in pplo ſic & in vobis erũt magiſtri mendaces,

b qui introducent ſectas perditionis,

c & eũ qui emit eos, deum negant,

d ſuperinducẽtes ſibi celerẽ pditionẽ;

e & multi ſequẽt eoꝝ luxurias, per quos via veritas blaſphemabitur,

f & in auaritia fictis verbis de vobis negociabuntur.

g Quib⁹ iudiciũ iã olim non ceſſat, & pditio eoꝝ nõ dormitat

h Si em̄ deus angelis peccātibus nō pepercit/ſed rudētib⁹ inferni detractos/i tartarum tradidit cruciandos:

per eos manifeſte veniet. h Si enim deus angelicis illis ſpiritibus peccantibus non pepercit ab vltione & vindicta,ſed grauiſſimam eis æternam pœnam propter peccatum inflixit,ita vt de cœlo eiectos,in inferni damnatione eos alligauerit,& cathenis & funibus nunquam conterendis(hoceſt,obligatione & ſententia ęternę mortis,à qua nunquā abſoluentur)illicq; tradiderit quaſi in cuſtodia,& cruciandos modo,i & reſeruandos in

i in iudicium reſeruati:

nouiſſimum iudicii magni diem, vt tunc coram omnibus iudicium plenum,& ignominiam accipiant cum ſuis ſeruitoribus:quando dicetur:Ite maledicti in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis eius. a

a Et originali mūdo non pepercit/

Si etiam Deus illius primi mūdi(qui adhuc in originis ſuæ ſtatu perdurabat) hominib⁹ peccatoribus non pepercit ab ablutione,ſed diluuium vniuerſale,toti mundo quem inhabitabant impii homines ſuperinduxit, atque ita perdidit impios, b ſolum illum

b Sed octauū Noe iuſtitie pconē cuſtodiuit/diluuiū mūdo impiorū inducens/

Noe liberans & ſeruās cum ſua familia,octauum generationis ſerie ab Adam qui tā verbo,quam exemplo iuſtitiam prædicauit, & in ſe eam perfecte cuſtodiens,& alios ad idē vt potuit exhortans. c Si rurſum Sodomā

c Et ciuitates Sodomorū & Gomorreorū in cinerem redigens euerſione dānauit.

& Gomorram & totam ſimul Pentapolim, ob inhabitātium ſcelera,tali damnauit euerſionis ſententia vt eas in cinerem per ignem de cœlo demiſſum reſolueret, d ſic illorum

d exēplū eorū qui impie acturi ſūt ponēs/

pœnam in exemplum exponens omnium qui poſtmodum impie eſſent acturi vt ſcirēt ſe ſimili damnatione puniendos. e Exquibus omnib⁹,ſolum Loth virum iuſtum,quē

e Et iuſtū Loth oppſſum a nefandorū iniuria ac luxurioſa cōuerſatione eripuit:

nefandiſſimi illi filii Belial iniuſte opprimebant,propter ſuam luxurioſam & innaturalem conuerſationem vim ei facientes vehementiſſime,eruit ac liberauit,cum ſuis educens illum per manus angelorum,quos excepit hoſpitio, f Erat enim ille viſu & audi

f Aſpectu em̄ & audi

tu & mo-

tu & modis omnibus vaſtus, purus, et iuſtus, habitans in medio iniquorum hominum, qui ſuis malis operib⁹ quotidie eius ſpiritum vehementer affligebant. g Et vniuerſaliter hoc verum conſpicimus, ex multis exemplis quod nouit Deus & poteſt, quando vult pios homines eripere de manibus iniquorum. Iniquos vero in diem iudicii reſeruare, interim etiam cruciandos, & tunc plenius, quando cum corpore ſimul & anima, vt hic peccauerunt, ita illic punientur. Si, inquam, non pepercit angelis, nec mundo originali, nec Sodomæ, nec Gomorræ: indubie quoque ventura eſt perditio ſuper homines iſtos falſos doctores, & veritatis blaſphematores. h Potiſſimum autem cruciabuntur in nouiſſimo, & damnationem non euadent, qui carnalem ſequentes appetitum viuunt & conuerſantur ſecundum immundiciam corruptæ concupiſcentię ſuæ, dominationemque agnoſcere præ ſuperbia volunt Chriſtum dominum negantes, & temporalibus dominis inobedientes: i homines male audaces, ſibiipſis mirum in modum placẽtes, qui nihil verentur ſectis atque hæreſibus vnitatem fidelium diſrumpere, male loqui tam de Deo quã de aliis conſueuerunt, ad omnia maledicta promptiſſimi, a Nihil, inquam, hi metuunt, quã uis homines fragiles & imbecilles. Cum tamen angelici illi ſpiritus, qui fortitudine ac virtute longe ſunt hominibus ſuperiores, imo nec conferendi cum eis, adeo durũ et graue ſentiant aduerſum ſe illud horrendũ Dei iudicium vt ipſum nequeant ſuſtinere, niſi in immenſa & æterna miſeria, quæ illis ex ſola diuini iudicii eſt ſententia. b At vero iſti ſine timore homines, quaſi bruta animantia, ſine rationis recto iudicio, ſuas cupiditates prout naturaliter ab eis feruntur ſine pudore atque remorſu ſequentes, vt in laqueo

tu iuſtus erat habitans apud eos qui de die in diez animã iuſtam iniquis operibus cruciabant.
g Nouit Deus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reſeruare cruciandos:

h Magis autez eos qui poſt carnẽ in cõcupiſcentia immũndicie ambulant, dominationemque contemnunt.

i audaces, ſibi placentes, ſectas nõ metuunt introducere, blaſphemantes,

a Ubi angeli, fortitudine et virtute cũ ſint maiores, nõ portant aduerſum ſe execrabile iudicium.

b Hi vero velut irrationabilia pecora naturaliter in captionem ꝛ in perniciẽ,

c in his que ignorãt
blaſphemantes/

d in corruptiõe ſua
peribũt/ pcipientes
mercedem iniuſtitie

e Uoluptatem exi=
ſtimantes dici deliti
as/ coinquinationis
et macule/

f delitijs affluentes
in conuiuijs ſuis/ lu
xuriantes vobiſcũ/

g oculos habentes
plenos adulterij/ et
inceſſabilis delicti/

h Pellicientes aĩas
inſtabiles/ cor exer=
citatum in auaritia
habentes maledicti
onis filij/

i derelinquentes re
ctam viã errauerũt/
ſecuti viam Balaam
ex Boſor/
a qui mercedem ini
quitatis amauit/

b correptionem ve=
ro habuit ſue veſa=
nie/ ſubiugale mutũ
animal/ in voce ho=
minis loquens pro
hibuit Prophete in
ſipientiam.

c Hi ſunt fontes ſi=

peccati capiantur & pereant, c de omni-
bus quæ ſuo iudicio naturali non intelligũt,
male & blaſphematorie loquentes, d in
iſta ſuę prauitatis corruptione peribunt in
finem, ſi tales perſeuerauerint, perditionem
illam recepturi in ſtipendium ſuæ iniuſtitię.
e Qui pro voluptate reputant delitias iſtius
temporis, quæ non niſi ad diem & tempora
riæ ſunt, coinquinantes & maculantes ani-
mam, propter quod nullam veram volupta
tem adferre poſſunt: f quorum conuiuia
delitiis, & voluptatibus exquiſitis carnali-
bus, plena ſunt, qui in ſuis luxurioſis conuer
ſationibus vobis illudunt, inſultant, & qua
ſi ludum vos ſibi faciunt, qui eorum corru-
ptiones fugitis, g quorum oculi ex abun-
dantia affectus, & luxurioſiſſima circungy-
ratione atque compoſitione, præſeferunt &
demonſtrant luxuriam, atque vitium quod
libet aliud ſine fine, quod cũ luxuria ſolet cõ
comitari: h qui attrahunt ad deceptionẽ,
eos qui non ſũt in virtutibus bene conſtabili
ti, qui affectũ habent in auaricia inueteratũ,
& eidem aſſuetũ ex longa conſuetudine: ma
ledictioni æternę obuoxii, ſicut modo fuerũt
ad maledicendũ prompti: i qui viam regiã
virtutis derelinquentes, declinauerunt in iti
nera impietatis per auariciã, ſequentes exẽ-
plum Prophetæ illius mali Balaã, a qui
tractus cupiditate propoſitorũ præmiorum
à rege Balach, cum pergeret ſimul cũ nunci
is eius ad maledicendũ populo domini, b
correptus fuit de ſua inſana demẽtia auari-
tiæ illius, per animal mutũ cui inſidebat, ſoli
tum ſub iugo incedere, animal vile & humi
le, nempe aſinã: quod animal voce humana
loquens per miraculũ, prohibuit Prophetã,
ne perficeret incipiens conſiliũ ſuũ, quod pro
poſuerat ſpe præmii, hoc eſt, vt non maledi-
ceret Iſraelem. c Hi ſunt fontes in quibus
non eſt

non eſt aqua,qui magna promittunt & mirabilem in ſe videntur ſapientiam atq; ſcientiam continere,cũ ſint ſalutaris ſapientiæ a- qua prorſ⁹ vacui. d Sunt nebulæ ſteriles ab omni opere bono,& obſcuritatẽ habentes intellectus,priuati lumine veritatis & fidei, qui circunferuntur & exagitãtur ab impulſibus affectionũ ſuarum carnaliũ: e quibus caliginoſis nebulis,recte caligo in inferno deputata eſt,æternarũ tenebrarũ, f per ſuam enim ſuperbiã inflati,magnifica ſed vana loquentes(ſiue in eloquẽtia,ſiue in ſæculi ſapientia)hoc modo ſibi aĩos conciliant audientium atq; ita pelliciunt in ſuos errores,ad inſequendum deſyderia carnis luxurioſa, g homines adhuc imperfectos, qui cœperant à mala ſua conuerſatione ſeſe elongare,ſed ad perfectam virtutis ſtabilitatẽ nec dum peruenerant. Tales enim fere ſunt qui poſt carnis doctores abeunt,& ſequentes in ſuorum præceptorum erroribus conuerſantur. h Et promittunt quidem iſti falſi doctores auditoribus,verã libertatem reputantes peccãdi licentiam, Euangelicam libertatem. i Cum tamẽ ipſi ſint et permaneant veri ſerui peccati,& oĩs corruptelæ. a Nam vniuerſaliter illius quis ſeruus eſt & haberi debet à quo ſuperari paſſ⁹ eſt.Dum ergo ipſi à carnis & peccati corruptione ſe permiſerint ſuperari,dubiũ eſſe nõ poteſt,quin ſerui ſint et dici debeant corruptionis. b Et ſiquidẽ poſt quam ſæculi huius mala deſyderia,quę coinquinant hominẽ,per fidem & cognitione domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti ſemel dereliquerunt & abiurauerunt,ad eadẽ poſtmodum reuerſi, permittant ſe ab eiſdẽ ſuperari,quæ prius abnegauerant,vere in peiori iam ſtatu ſunt conſtituti,quam ante fuerant. c Nam minor eſſet eis damnatio , ſi penitus nunquam cognouiſſent fidei veritatem, quã

ne aqua/

d ꝛ nebule turbinibus exagitate/

e quibus caligo tenebrarũ reſeruatur/

f Superbia enim vanitatis loquentes/ pelliciunt in deſyderijs carnis luxurie/

g eos qui paululũ effugiunt qui in errore conuerſati/

h libertatem illis promittentes/

i cum ipſi ſerui ſint corruptionis.

a A quo enim quis ſuperatus eſt / huiꝰ ꝛ ſeruus eſt.

b Si enim refugientes coinquinatiões mundi in cognitiõe domini noſtri/ ꝛ ſaluatoris Jeſu Chriſti/ his rurſus implicati ſuperantur: facta ſunt eis poſteriora deteriora ꝑoribꝰ

c Meliꝰ ei erat illis nõ cognoſcere viã iuſtitie/ ꝙ poſt agniti-

onē retrorſū ↄuerti d ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato.

modo ſit futura,poſtquam agnitam ſemel et ſuſceptam fidem iterum abiiciunt, d derelinquentes ſanctum illud mandatum, quod de fide Chriſti ſuſceperunt ex Apoſtolorum traditione,atque doctrina.

e Contigit enim eis illud veri prouerbij

e Quibus recte accommodari poteſt vetus illud prouerbiū, quo dici ſolet de recidentibus in priſtina vitia.

f Canis reuerſꝰ ad ſuum vomitum/ ⁊ ſꝰ lota/ in volutabro luti.

f Canis reuerſus eſt,ad reſumendum id quod per vomitum eiecerat: & ſus lota rurſus ſe in volutabro luti reuoluit, vt iterum fiat immunda. Sic enim ſunt, qui ſęculi ſemel abnegata deſyderia,& abiuratos ſemel Satanæ errores, poſtmodum reſumunt: & poſt munditiam quā in baptiſmo conſequuti ſūt in luto concupiſcentiæ ſuę,iterū ſe polluunt.

TEXTUS. CA. Tertium.

ELVCIDATIO CAP. III.

a Hanc ecce vobis chariſſimi ſecundaꝫ ſcribo epiſtolam/

a Videte fratres chariſſimi, quemadmodum ex nimia erga vos dilectione hāc vobis ſcribo ſecundam epiſtolam, poſt illam quam nuper miſeram priorem.

b in quibus veſtraꝫ excito in commonitione ſynceram mentem/

b In quibus ambabus hoc ago,non tam vt doceā quaſi ignorantes,quam vt mentem veſtram (quam ego rectam & integram in fide Chriſti exiſtimo) per meam commonitionem excitare ſtudeam,

c vt memores ſitis eorum que predixi verborum a ſanctis Prophetis/ ⁊ Apoſtolorum veſtrorum preceptorum domini ⁊ ſaluatoris.

c vt memores ſitis ſermonum quos vobis prædixi à ſanctis patribus ac prophetis multo ante prædictos,& præceptorum domini ſaluatoris noſtri IeſuChriſti,quæ Apoſtoli vobis ex eius nomine tradiderunt obſeruanda.

d Hoc primum ſciētes quod venient in nouiſſimis diebꝰ in deceptiōe illuſores

d Super omnia illud cōſyderantes ad cautelam diligenter, quod in nouiſſimis diebus palam venient, quales ex antiquo inceperunt prodire, & etiam modo non deſunt, vafri & nequam impoſtores,in deceptione & fraudulentia ſua hominū mentes ſeducere quærentes.

e iuxta proprias cō cupiſcentias ambulantes/ et dicentes.
f Ubi eſt promiſſio/

e qui conuerſabūtur ſecundum naturalia corruptæ carnis mala deſyderia,& dicent. f Vbi eſt promiſſio quam expectant Chriſtiani, de venturo regno,& mundi innouatione,carnis reſurrectione

ctione, vita æterna, & ſimilibus? g Vbi & quando erit aduentus Dei, ad complendum ea quæ promiſit? Quaſi dicant, eo quod nondum videantur iſta, iccirco vana eſſe omnia & ridicula. h Ex quo enim (dicent iſti) maiores noſtri obierunt, ex antiquiſſima præcedentium memoria, & ab initio mundi, ſemper in eodem ſtatu mundus perdurat, & defectio nulla viſa eſt, quæ ſignum eſſe poſſit finalis conſummationis, & deinde ſubſequuturæ nouæ retributionis. Verum iſti ſic argumentantes, ſeipſos paralogizant ac fallút. i Affectata namque ignorantia nolunt intelligere, neque aduertere, mutationem maximam quę in mundo olim facta eſt, quę venturæ poſtmodum conſummationis poſſit eſſe ſignum ſufficiens: a quoniam aeris loca & regiones ab initio fuerunt, et terra fuit ex aqua (tertia die quando denudata fuit aquis ex bona parte) emicando apparens, b & verbo Dei ſuper aquas firmata & ſtabilita, & per eas firma ac ſtabilis perſeuerās, vt nō moueatur in ſæculum ſæculi: c per quę nēpe aerem, aquam, ac terram, ille qui tūc erat originalis mundus ante diluuium excreſcente aqua, obrutus periit (vt ſic loquamur) ratione omnium viuētium quæ in eo perierūt, pauciſſimis in arca reſeruatis. Rupti enim fuerunt ad hoc diluuium complendum omnes fontes abyſſi, qui erant in terra, & aeris bona pars in pluuiam verſa, ſimul ad idem diluuium faciendum acceſſit in adiutorium: et ſic aqua in tantū excreuit vt moreretur omne viuens ſuper terram. d Aer aūt in eo ſtatu in quo nunc eſt poſt illud vniuerſale diluuium, & terra vt nunc eſt, per idem Dei verbum ſunt in ſuo ſtatu conſtituti vſque in diē iudicii, quando perdendi ſunt impii: vt tunc per ignem conflagrationis iterum immutētur, in optimum ſtatum, poſtquā fuerint purifica

g aut aduent⁹ ei⁹?

h Ex quo enim patres dormierunt, omnia ſic perſeuerāt ab initio creature.

i Latet em̄ eos hoc volentes,

a quod celi erāt prius, ⁊ terra, de aqua

b ⁊ per aquam conſiſtens Dei verbo,

c per que ille tunc mundus aqua inundatus periȷ̈t.

d Celi autem q̄ nūc ſunt, ⁊ terra, eodem verbo repoſiti ſunt, igni ſeruat in diem iudicȷ̈ perditiōis impiorum hominum.

e Unū vero hoc non lateat vos chariſſimi / quia vnus dies apud dominuz ſicut mille anni : et mille anni / ſicut dies vn⁹.

f Non tardat dominus promiſſionē ſuam ſicut quidam exiſtimant:

ſed patienter agit ꝓpter vos /

g nolēs aliquos perire / ſed omnes ad penitentiam reuerti

h Aduenict autem dies domini / vt fur /

i in quo celi magno impetu tranſient: elementa vero calore ſoluentur /

a terra autem ⁊ que in ipſa ſunt opera: exurentur.

b Cum igitur hec omnia diſſoluēda ſint

c quales oportet vos eſſe / in ſanctis conuerſationibus ⁊ pietatibus /

d expectantes ⁊ pro

rificati per ignem. e Denique & illud velim diligenter attendatis, quod mille annorum tempus ſic eſt ante dominum(cuius duratio æternitas eſt)ſicut apud nos breuis duratio vnius tantum diei,et econtrario:Ita vt dominus illud minime reputet tempus prolixum, quod nos longiſſimum arbitramur, quoniam longiſſimum tempus, non eſt niſi momentum breue,ſi comparetur cū æternitate. f Et iccirco ſciendum nobis eſt,quod tametſi nobis ſic videatur: non tardat tamē nec protrahit dominus promiſſionem ſuam de aduentu ſuo & omniū innouatione,vltra temp⁹ congruū et à ſe ad hoc pręſtitutū qua ſi iā reuocata ſententia nō ſit impletur⁹ quę promiſit:ſed expectādo patiētiā exhibet propter vos cæteroſq; peccatores hoīes,vt tempus cōcedat hominib⁹ pœnitētiæ, g nō deſyderans cuiuſq̄ interitū ac perditionem:ſed quantū in ſe eſt,potius oēs per pœnitentiam ad ſe reuerti,atq; ita ſaluos fieri cupiens. h In veritate aūt, ſuo tēpore adueniet illa dies viſitationis & iudicii,ſubito & occulte, quādo nō exiſtimabūt hoīes. i In quo die,aeris regiones magna impetus vehementia tranſibunt à ſtatu in quo nunc ſunt, immutati in melius:& nō aer ſolus,ſed elementa oīa,per virtutē caloris ignis illius purgabuntur examinata. a Et terra per eandē ignis illi⁹ vim,conflagrabitur,cū omnibus quę fuerint ſuper eā inuenta. b Conſyderandum aūt vobis eſt,ſi in illo tempore futuræ retributionis inanimata etiam elementa oportet ſic igne probari et purgari,quę tamen arbitrii libertatem ad peccandū non habent: c quales oportet vos modo exhibere rationales creaturas, qui liberū habetis ſuper actiones veſtras arbitriū,de quibus tunc fiet examen, in conuerſatione veſtra, et in cultu ſtudioq; bonorum operū ſecundum pietatē, d Vt ſic ex

pectetis

pectetis aduentum diei illius & quodãmodo obuiam procedatis per amorem & indefeſſum bonæ operationis ſtudium, venienti ad iudicium domino. e Cuius virtute, per ignis miniſterium, aeris regiones conflagrabuntur, & elementa cætera per vim ardoris eius à ſuo ſtatu priori pereuntia, ad meliorẽ ſtatum purificata reformabuntur. f Expectamus autem tunc poſt illam ſanctam purgationem noua & meliora facta omnia, nẽpe innouatũ aerẽ, & melioratam terrã, quę promiſit, g in quibus inhabitabit munditia, & ſuo quodãmodo iuſtitia: quãdo oĩs erit immunditia ab eis per ignẽ purgantẽ abſterſa, quam ex hominum commercio nunc quodãmodo contrahunt. h Propter quod chariſſimi cum iſta expectemus talia & tanta promiſſa, certiſſime ſuo tempore implenda: obſecro vos, i vt in omni ſtudio & diligentia ad hoc adnitamini vt ſine macula & pollutione inueniamini tunc ante conſpectum venturi iudicis in pace. a Et expectationem iſtã, qua domin⁹ promiſſum ſuũ differt ad ſalutẽ peccatorum exhiberi credatis, vt per pœnitẽtiã ſalui fiant peccatores: b quẽadmodũ & chariſſimus frater noſter Paulus gẽtium apoſtolus vobis ſcripſit Chriſtifidelibus, ſecundum ſapientiam ſibi à Deo datam, ad huius miniſterii ſui defunctionem recte exequendam: c quemadmodum & in omnibus ſuis epiſtolis, quas ad diuerſos diuerſas ſcripſit ad communem omnium vtilitatem, vbiq; de his & ſimilibus (quæ ad inſtructionem morũ & fidei certitudinem pertinent) loquens, & ea ſemper inculcans, d In quibus Pauli epiſtolis complura reperiuntur ad intelligendũ loca difficilia, propter ſenſuum altitudinem potiſſimum de fide & operibus, de gratia Dei, & ſimilibus, e quæ homines ſcioli q; doctores ſe exhibere volunt antequan in

perſtãtes in aduentũ diei domini:

e per quẽ celi ardẽtes ſoluent: & elemẽta ignis ardore taбeſcent:

f Nouos vero celos & nouã terrã, pmiſſa ipſius expectamus,

g in quibus iuſtitia habitat,

h Propter qđ chariſſimi hec expectãtes

i ſatagite, immaculati & inuiolati ei inueniri in pace:

a & dñi nři Jeſu xp̃i longanimitatem, ſalutem arbitramini,

b ſicut & chariſſim⁹ frater noſter Paul⁹ ſcđ; datã ſibi ſapiẽtiam ſcripſit vobis,

c ſicut & in oib⁹ epiſtolis loquẽs in eis de his,

d In quib⁹ ſunt quedã difficilia intellectu,

e que indocti,

diuinis ſcripturis diſcipuli & docti fuerint, f & homines inutiles atq; inſtabiles, qui ſi forte eruditi in ſcripturis, nimis tamen cito ſe ſubtraxerunt à diſciplina, nec ſtabiles in ea permanſerunt: g Iſti, inquam, ſunt qui illa apud Paulum difficiliora deprauate legunt & intelligunt, h quemadmodum & cæteras ſcripturas ſolent huiuſcemodi indocti & inſtabiles homines deprauatē ad ſuum peruerſum ſenſum attrahere, i quod illis erit in perditionem. Hæc enim agentes perdunt ſeipſos. a Vos itaq; boni Chriſtifideles, ex noſtra monitione cognoſcētes periculum, vobiſipſis diligenter attendite: & cauete, b ne iſtorum inſipientium hominum erroneis perſuaſionibus à via recta in deuia abducti, atque cōfuſi excidatis ab illa firmitate ſanctæ fidei, in qua modo per gratiam Dei bene ſtatis. c Magis autem curate, vt creſcatis quotidianiſq; profectibus augmentum ſumatis in gratia Dei, & fideli cognitione Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. d Ipſi eſt & ſit gloria, nunc & in æternum, Amen.

f ꝛ inſtabiles/
g deprauant/
h ſicut ꝛ ceteras ſcripturas/
i ad ſuam ipſorum perditionem.
a Uos igiť fratres preſciētes cuſtodite
b ne inſipientium errore traducti/ excidatis propria firmitate:
c Creſcite vero in gratia in cognitione dñi noſtri ꝛ ſaluatoris Jeſu Chriſti.
d Ipſi gloria ꝛ nūc ꝛ in diē eternitatis.

Finit Textus Epiſtole Canonice poſterioris beati Petri Apoſtoli.

Finit Elucidatio in Epiſtolam Canonicam poſteriorem beati Petri Apoſtoli.

ARGVMEN-

☙ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPISTOlam Canonicam priorem beati Ioannis Apoſtoli.

EPiſtolam iſtam Canonicam beati Ioannis apoſtoli, quia nullo conſequenti procedit ordine ſed pro affectus varietate, frequenter ſine vlla connexione de alio tranſit ad aliud: nunc rectum fidei dogma proponens, nunc aduerſus hæreticorum errores agens, & ab eis caue re præmonens, nunc fraternam charitatem p̄cipiens, nunc diuinam commendans, nunc de ſpirituali generatione qua ex deo nati ſumus, nunc de mundo eiſque quæ ſunt in eo fugiendis, ſermonem faciens, difficilè eſt certo vno argumento proſequi. Volumus tamen (quod in aliis epiſtolis fecimus) etiam hanc breui epitomate per ſingula capita deliniare. In primo itaq; capi. ſuę prædicationis certitudinē, ex ſēſibili cuū chriſto Domino conuerſatione præmittens, ſimul etiam quid annunciauerit proponit: nempe lucem eſſe Deum puriſſimam abſque omni admixtione tenebrarum, nos quoq; debere in luce conuerſari: quod facientes, ſocietatem habebimus cum eo, & ſanguis eius nobis ad peccatorum proficiet emundationem. Et ne quis ſe remiſſione illa non indigere exiſtimet mendacem dicit om nem, qui ſe peccatum non habere audet præſumere. Secundo autem capitulo, vt non peccent monet: ſi tamen peccare contigerit, vt non deſperent, ſed per aduocatum noſtrum Chriſtum, propitiationem quærant. Deinde quis vere Deum cognoſcat, & rectam habeat erga illum charitatem, inque eo maneat, ex operibus mandatorum Dei deſcribit. Charitatis mandatum vetus nominat, ſimul & nouum: diligentem fratrem dicit eſſe in luce, quo modo odientem in tenebris. Poſt hoc familiariter alloquens ſingulas ætates, ſenes, iuuenes, adoleſcentes, infantes, omnes tandem vniuerſali admonitione ab amore mūdi dehortatur, omne quod in mundo regnat, in tribus vitiis atq; malis peſtibus (quæ totum orbem inficiunt) cōſtituens, nimirum in concupiſcentia carnis, in concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Poſt hoc, dicens iam nouiſſimam eſſe horam, & antichriſtos (id eſt, veritati contradictores) multos iam exurrexiſſe, ipſe tamen de eis non omnino me tuit, ſperans quod ipſa ſpiritusſancti interior vnctio, eos de omnibus quæ ſunt credenda ſufficienter inſtruet, vt illorum vanitatibus

tatibus & erroribus non habeant fidem. Illorum quoque Antichriſtorum mendacia, negantium Chriſtum, ac proinde etiam patrem, aperiens: bonos fideles monet, in ſemel ſuſcepta Apoſtolica fide, firmos permanere, promiſſionem eis diuinæ veritatis & vitæ æternæ adiiciens. Atque hæc ipſa, de vnctione & vitæ æternæ repromiſſione, iterum replicans: monet vnctioni ſpiritus intendere, in Deo patre & filio manere, & regeneratos in ipſo operari iuſtitiam. Tertio vero capitulo, demonſtrat charitatē Dei nobis ex hoc exhibitam, quod talem nobis ipſe dedit poteſtatem, vt filii Dei nominemur & ſimus, quod licet nunc nondum appareat, in futuro tamen apparebit quid futuri ſimus quando cum eo apparebimus in gloria. Propter quam ſpem noſipſos à peccatis ſtudemus ſanctificare per Chriſtum, qui ſemel ad peccati deſtructionem in carne apparuit: in quo quiſquis manet, non peccat. Monet quoque eos, vt non ſe patiantur ſeduci, ſed operentur iuſtitiam & veritatem, quoniam ex ſolis operibus bonis & malis, eſt filiorum Dei à filiis diaboli diſtinctio: præcipue autem ex amore aut odio fraterno, dicens omnes fratrum oſores (cuiuſmodi erat Cain) ex diabolo eſſe. Neque mirentur ſi à mundanis hominibus & infidelibus habeantur odio, ſcientes ſe ad vitam, per veram Dei & proximi dilectionem, tranſlatos. Oſores autem fratrum homicidas nuncupat, & vita æterna priuatos. Deinde CHRISTI charitatem (qui ſeipſum dedit pro noſtra ſalute) proponens in exemplum, vult vt pro inuicem etiam animas noſtras & vitam parati ſimus impendere. Propter quod nullo modo dicit in illis Dei ineſſe charitatem, qui habentes huius mundi diuitias, neceſſitatem patientibus non exhibent miſericordiam. Neque ſatis eſſe dicit lingua & verbo dilectionem prætendere: ſed neceſſarium eſſe, vt & opere demonſtretur & veritate: vt perfecte exhibita dilectione, cum non reprehenderit nos conſcientia noſtra, fiducialiter petamus à Deo, quæcunque velimus, & accipiamus. In quarto vero capite, ſpirituis docet probandos, & quomodo ex confeſſione rectæ fidei debeant diſcerni, manifeſtat: in hoc differentiam aſſignans, quod illi de mundo loquuntur, & ideo à mundanis acceptantur. Veri autem fideles, quomodo ex Deo ſunt, & non de mundo, ſic & ea quæ Dei ſunt loquuntur quæ mundo non ſapiunt. Ex quo, ſpiritus erroris à ſpiritu veritatis facile diſcernitur: dum hic veritati, ille autem acquieſcit falſitati. Rurſum deinde eos ad mutuam charitatem adhortatur, CHRISTI charitatem proponens in eo quod prior dilexit nos.

Deum

Deum etiam charitate nominans, qui per dilectionem manet in nobis,noſq; in eo. Timorem quoque repugnare dicit veræ charitati diuinæ ſimul & odium fraternum: quoniam mentitur qui ſe dicit Deum diligere,ſi fratrem non diligat. Quinto autem capitulo,de natiuitate ex Deo pertractat, & de mundi victoria per fidem Chriſti,qui per aquam venit & ſanguinem iuxta quod ſpiritus teſtificatur de eo,nec ſpiritus ſolum,ſed & beata trinitas perſonarum tota: cuius teſtimonio multo magis debet adhiberi fides,quàm vlli aſſertioni humanæ. Demum de orandi fiducia, & de peccante ad mortem,aut non ad mortem,de generatione Dei à peccato cuſtodiente,diſſerens: mundi malitiam per Chriſtum verum Deum ſuperatam docens: à ſimulachris eos cauere iubẽs, ita terminat epiſtolam.

¶ Finit Argumentum.

Elucidatio IN EPISTOLAM CANONICAM PRIOREM Beati Ioannis Apoſtoli.

TEXTVS Epiſtolæ Canonicæ primæ beati Ioannis Apoſtoli.

ELVCIDATIO Capitis primi.

a QVOD erat ab æterno verbum in ſinu patris, quod per vaticinia prophetarum multo ante incarnationem eius audiuimus prænunciari,& poſtmodum ipſis his auribus incarnatum audiuimus loqui,

Textus. Ca. primum.

a Quod fuit ab initio, quod audiuimus,

b quod vidimus ocu lis noſtris / perſpe ximus / c ꝛ manus noſtre cõ trectauerunt /

loqui, b quod noſtris his oculis ſẽſibiliter vidimus ſuo tempore incarnatum inter homines,& diligenter cõtẽplati ſumus, c quod ad maiorem certitudinem ſecundum carnẽ etiam palpando contigimus,& contractauimus manibus noſtris, per familiariſſimam quam cum eo habuimus conuerſationem,

d de verbo vite ꝛ vita manifeſtata eſt.

d de verbo patris,quod eſt ſola & vera vita,& quod manifeſtatum eſt nobis tanquã vita noſtra,patris voce & miraculorum efficacia,& ita ſenſibiliter vidimus certiſſime que cognouimus:- e Illud ipſum ſicut vidimus & certiſſima ſcientia atque experientia cognouimus,ita teſtificando de veritate prędicamus vobis,Chriſtum Deum & hominẽ,

e ꝛ vidimus / ꝛ teſtamur / ꝛ annunciam⁹ vobis

f vitam eternã que erat apud patrẽ / et apparuit nobis.

f qui eſt omnibus credentibus vita æterna, quæ erat ab æterno apud patrem, latens in ſinu eius , & his nouiſſimis temporibus apparuit aſſumpta carne , viſibilis. g Quod vidimus , inquam,&ipſi audiuimus vt certiſſimum & indubitatę fidei annunciamus vobis: h vt credentes aſſociemini nobiſcum;modo in ſpei participatione,& poſtmodum in rei conſimili retributione: i & omnium noſtrum ſit vna & vera ſocietas, communicatio & participatio atq; vnio cũ patre & filio eius Ieſu Chriſto:vt omnes vnum ſimus Chriſto,& Deo.

g Quod vidimus et audiuimus / annunciamus vobis /
h vt vos ſocietatem habeatis nobiſcũ /
i ꝛ ſocietas noſtra ſit cum patre ꝛ filio ei⁹ Jeſu Chriſto.

a Et hec ſcribimus vobis /
b vt gaudeatis / ꝛ gaudiũ veſtrũ ſit plenũ

a Atque hæc modo quæ olim vos verbo docuimus,etiam ſcripto voluimus vobis repetere: b magis vt gaudium veſtris animis ex noſtra hac diligentia & ſolicitudine,proueniat,& certũ, firmum,ſolidumq; ſit gaudium fidei veſtræ quàm vt ignorantiam veſtram edoceamus.

c Et hec eſt annũciatio quam audiuim⁹ ab eo / ꝛ annũciam⁹ vobis / d qm̃ deus lux eſt / ꝛ tenebre in eo nõ ſunt vlle.

c Prædicatio autem quam audiuim⁹ à chriſto vt eam prædicaremus omni populo,hæc eſt: d quoniam Deus vera lux eſt,quę mũdum venit illuminare,& quod nullæ prorſus,aut ignorantiæ aut peccati tenebræ, ſũt in eo.Propter quod,ſic nos conformari illilu

ci oportet

ci oportet qui Chriſti dici volumus, vt ſtudeamus(quod in nobis eſt)omnes erroris & malitiæ tenebras à nobis depellere. e Si enim dixerit quiſpiam ſe habere ſocietatem cum Chriſto Chriſtianum ſe nominando,cõuerſetur autem in errore aut malitia, mendax eſt ille, & veritatem opere non loquitur,quam lingua & ore confitetur. f Quiſquis autem in luce conuerſari ſtudet ,in omni bonitate per gratiã Dei laborans incedere, g quemadmodum Chriſtus ipſe lux vera eſt per ſuam ſubſtantiam ,qui,inquam, ſic ſe illi aſſimilat in operatione & cõuerſatione,vt eſt ille in ſua eſſentia: h is verè ſocietatem habet & vnitatem primum cũ proximo ſuo,atque deinde cum Deo: i & illi proderit ſanguis Chriſti, & emundabit talis per virtutem ſanguinis Chriſti ab omni peccato inquodcunq; contigerit per fragilitatem incidere. a Si dixerit quis ex nobis(qui in hac carne adhuc agimus)hominibus,ꝙ nullum omnino,neq; grande neq; paruum aliquando cõmittat peccatum, falſum ille ſibi perſuadet,& veritas hac in parte fugit ab illo. Præſtaret culpam agnoſcere , vt veniam precari. b Si enim agnoſcamus ante deum,& confiteamur humiliter peccata noſtra,fidelis eſt ipſe & iuſtus,vt iuxta verbũ ac pactum miſericordiæ ſuæ confitentibus & pœnitentibus nobis dimittat peccata noſtra, c & per virtutem ſanguinis ſui , quẽ ſuper nos inuocamus,emundabit nos ab omni iniquitate. d Si autem dixerimus,quoniam nihil peccati aduerſus deum habemus, & excuſare velimus,ſic quaſi per noſipſos ſimus innocentes & mundi,mendacem dicim⁹ Deum,qui in pleriſque ſcripturæ locis aperte contrarium aſſeruit, e & verbum veritatis eius nos abnegamus,eiq; contradicim⁹ In pleriſque enim ſcripturarum locis, hoc legi

e Si dixerim⁹ quoniã ſocietatẽ habemus cũ eo ⁊ in tenebris ambulam⁹, mẽtimur, ⁊ veritatẽ nõ facimus.

f Si aũt in luce ambulamus,

g ſicut ⁊ ipſe ẽ in luce

h ſocietatẽ habem⁹ adinuicem,

i ⁊ ſãguis Jeſu chriſti filij eius, emundat nos ab oĩ pctõ.

a Si dixerimus qm̃ pctm̃ nõ habem⁹, ipſi nos ſeducim⁹, ⁊ veritas ĩ nobis nõ eſt.

b Si cõfiteamur peccata noſtra fidelis ẽ ⁊ iuſt⁹, vt remittat nobis pctã noſtra,

c ⁊ emundet nos ab omni iniquitate.

d Si dixerimus qm̃ nõ peccauim⁹, mẽdacem facimus eum,

e ⁊ verbum ei⁹ non eſt in nobis.

hoc legitur ex ſpiritu dei dictum: quoniam omnes ſub peccato ſumus, & glorificari habet in nobis Deus, vt per ſe nobis peccata remittat: quod ille negare cognoſcitur quiſquis, ſe quaſi innoxium et per ſe mundū, vane gloriatur.

TEXTUS. CA. ſecundum.

a Filioli mei hec ſcribo vobis, vt nō peccetis.

b Sed & ſi quis peccauerit,

c aduocatū habem⁹ apud patrē, Jeſum Chriſtū.

d Et ipſe eſt propitiatio pro pctis nr̄is, e nō p noſtris autē tantū, ſed etiam pro totius mundi.

f & in hoc ſcim⁹ qm̄ cognouimus eū ſi mādata ei⁹ obſeruam⁹.

g Qui dicit ſe noſſe deum, & mandata ei⁹ non cuſtodit mēdax eſt, & in eo veritas non eſt.

h Qui aūt ſeruat verbū eius vere in hoc charitas dei pfecta eſt:

i In hoc ſcimus, qm̄

ELVCIDATIO CAP. Secundi.

a Sta autem, nempe quod chriſtia
1 nus debet extra tenebras in luce cō
uerſari, & de confeſſione ac remiſſione peccatorum, nos ob hoc ſcribimus vobis, per modum commonitionis: vt vos à peccatis deterreamus, vt ab eis (quantū fieri poteſt) ſtudioſe declinetis. b Qui tamen in peccatum ceciderit, non deſperet de peccati remiſſione: ſed recurrat ad veniam. c Habem⁹ enim aduocatum & interceſſorem apud patrem Ieſum Chriſtum, qui iuſtus eſt: & ſicut promiſit, fidelem ſe patientibus propitiatorem & pontificem, exhibet. Ne quis forte paternæ iuſtitiæ diffidens ſeueritati, in deſperationem corruat. d Et ipſe eſt qui nobis propitium reddit patrem, ne pro peccatis noſtris damnemur. e Non ſolum autē pro noſtris, id eſt, pauculorum hominum peccatis: ſed vniuerſaliter pro omnium hominum delictis ſe exhibet in commune propitiatorem. f Et hoc nobis certum eſt ſignum quod vere eum cognoſcimus perfecta [illegible] tiæ cognitione, ſi ea quæ præcepit [illegible] operibus adimplere. g Qui [illegible] re ſe Deum per fidem cogno[illegible] ta eius non obſeruat, men[illegible] ritate in hoc loquitur [illegible] guam opera clama[illegible] præceptorum eiu[illegible] ter cuſtodit, in [illegible] gra eſt, qua[illegible] habenti.

re poſſumus probabili exiſtimatione, ꝙ in ipſo ſimus, & vnum cum eo. a Quoniam qui ſe ore affirmat in Chriſto permanere & verè Chriſtianum ſe eſſe gloriatur debet ille, vt ſit hec gloria atq; aſſertio vera, ſic conuerſari, quemadmodum ille conuerſatus fuit in mundo, eiuſq; veſtigia ſectari. b Chariſſimi nullum vobis nouum mandatũ ſcribim⁹, ſed vetus quod ab initio veſtræ conuerſationis audiſtis & accepiſtis. Siquidẽ baptizati mox docebamini ſeruari, quæcunq; præcepiſſet dominus obſeruanda. c Rurſum tamẽ cõmonefaciendo vos, quodammodo vetus hoc in nouo mandatũ in cordibus veſtris: ꝙ ſicut in ipſo dño in veritate erat, ſic & in vobis eſſe debet etſicut in ſeipſo dominus opere demonſtrauit, ita & in vobis requirit, d quia tenebræ abierunt infidelitatis, quãdo in baptiſmo peccatis concupiſcentiis mortui ſum⁹, & veritas iam illuxit Chriſtianę fidei, vt ambulemus & operemur ſecundum eam. Vn[...]
quiſq; autem cõſideret, ne ſei[...] falla[...]
tans ſe eſſe in luce, cum no[...] t[...]
fidem mortuam ſi[...] char[...]
nim ſe dixerit e[...]
confiſus, odi[...]
in tenebri[...]
quantu[...]
nec od[...]
[...]m
[...]n
[...]er
[...]m qui

in ipſo ſumus.

a Qui dicit ſe i chꝛiſto manere/ debet ſicut ille ambulauit ꝛ ipſe ambulare.

b Chariſſimi/ nõ nouũ mandatum ſcribo vobiſ ſ; mãdatũ vet⁹ qđ habuiſtis ab initio/ mandatum vetus eſt verbũ quod audiſtis.

c Iterũ mandatũ nouũ ſcribo vobis/ qđ verum eſt ꝛ in ipſo/ ꝛ in vobis.

d q: tenebꝛe tranſierunt.

e ꝛ verũ lumen iã lucet.

[...] dicit ſe in luce
[...] fratrem ſuũ o[...]
[...] tenebꝛis eſt
[...] adhuc.
[...] diligit fratrẽ
[...] in lumine manet
[...] ſcãdalũ i eo nõ eſt.
Qui aũt odit fratrem ſuũ in tenebꝛis
[...] in tenebꝛis ambu[...]
[...] ꝛ neſcit quo
[...] q: tenebꝛe exce[...]
[...]cauerũt oculos ei⁹.
[...]feſti
[...]n ſũt
[...]s:

a Scribo vobis filioli/ qm̄ remittũtur vobis peccata propter nomen eius.
b Scribo vobis patres/ qm̄ cognouiſtis euꝫ qui ab initio eſt
c Scribo vobis adoleſcentes/ qm̄ viciſtis malignum.

d Scribo vobis infãtes/

quoniã cognouiſtis patrem.

e Scribo vobis patres qm̄ cognouiſtis eũ qui ab initio eſt.

f Scribo vobis iuuenes/ qm̄ fortes eſtis ⁊ verbum dei manet in vobis/ ⁊ viciſtis malignũ. g Nolite diligere mũdũ neq; ea que in mũdo ſũt. h Si quis diligit mũdum nõ eſt charitas patris in eo:

i Qm̄ oẽ quod eſt in mũdo concupiſcẽtia carnis eſt/ ⁊ concupiſcentia oculoꝝ ⁊ ſuperbia vite/

a que non eſt ex patre ſed ex mũdo eſt.

ſum qui ſunt in vobis, cuiuſcunq; ætatis & conditionis fideles volui deſtinare. a Omnibus vobis, qui filii eſtis mihi tenere dilecti ſcribo : quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius, de quo ſcribimus. b Vobis ſcribo ſeniores, quoniam fideles facti cognouiſtis eum qui eſt in æternitate, patrem æternum. c Et vos quoque adoleſcẽtiores digni mihi viſi fuiſtis quos meis collaudarem literis, quoniam ſpiritus virtute per fidem deuiciſtis malignum, qui in baptiſmo aufugit à vobis. d Ad vos quoq; qui eſtis ætate minimi, vix dum perfectæ rationis vſu gaudentes, noſtræ huius epiſtolæ ſermo ſimiliter loquitur: quoniam qualicunq; cognitione Deum vt patrem agnoſcitis, in cuius nomine baptizati eſtis. e Vobis, inq̃ ò patres ſcribo (vt ex magna affectione ſemel dictum iterum replicem) quoniam credidiſtis & fide cognouiſtis æternitatis Deum. f Et vobis adoleſcentibus ſcribo, quoniam robuſti eſtis ſpiritu & verbum Dei cuſtoditis in vobis, & viciſtis diabolum, per fidei veſtræ virtutem. g Ne diligatis chariſſimi præſens iſtud ſæculum nequam, neque vlli rei quæ in mundo eſt, cum affectu cordis inhæreatis. h Quiſquis enim in mundanis rebꝰ cor defixũ habet, & ſæculo labẽti corde adhæret: conſtat illum in ſe non habere veram Dei ſuper omnia (vt oportet) dilectionem. Et vere non debet mundus, nec poteſt cum Deo diligi. i Quoniam omne quod in mũdo eſt & mundanum dicitur: aut ad concupiſcentiam carnis pertinet, aut concupiſcentiam oculorum, aut ſuperbiam vitæ. Quarũ prima, gulam continet atq; luxuriam. Secũda, auaritiam & ſuperfluam habendi cupiditatem. Tertia, ſuperbiam & ambitionem: ſub quibus incluſa ſunt omnia vitia, a quę in mundo dominantur, quarum trium nulla ex

la ex Deo eſt, neque Deo placet: Imo ex mundi corruptione, & Deo contraria ſunt atque inimica. b Mundus autem iſte præſens, prę terit, & tranſit, nullam habens ſtabilitatem, cum omni concupiſcẽtia ſua: & proinde quiſquis in mundo floret, mundique ſectatur cõcupiſcentias breuem, vanam, & mox perituram ille ſectatur vmbram. c Qui autem in hoc ſolicitus eſt, vt Deo placeat, eiuſq; perficiat voluntatem, illius gloria & fruct⁹ permanebit in æternum ante dominum. d Filioli iam nouiſſima ſunt mundi huius tempora, & ad finem mundus iſte ſuo decurſu peruenit. e Et ſicut frequenter ex Apoſtolorũ monitionibus audiſtis, quod Antichriſtus nouiſſimis temporibus ante iudicium ſit venturus in mundum, ita iam impleri cœptum eſt in præcurſoribus eius: f quoniam iam Antichriſti multi exurrexerunt, qui illius peſſimi aduentum quaſi pręcurſores pręnuntiãt, incipientes modo hæreſes, perſequutiones, et ſchiſmata, quæ ille perfectius complebit. g Vnde cognoſcimus, quod iam ad occaſũ mũdus declinat, et nouiſſima inſtant conſummationis tempora. Nam præuenientibus præcurſoribus, non longe poteſt abeſſe is quem prænunciant, & cui aduentum præparant.

h E noſtro quidem contubernio (id eſt, ex Chriſtianorum cœtu & Eccleſia) apoſtatantes abſceſſerunt, ad ſua ſchiſmata ſuſcitanda: i ſed non erant ſecundum Dei prædicationẽ & finalem perſeuerantiam, de bonorum & ſaluandorum fidelium numero. a Si enim diuina eos præſcientia de fidelium ſaluandorum numero præcognouiſſet, indubie nobiſcum (id eſt, cum cæteris ſanctæ Eccleſiæ fidelibus filiis) in vna fide eademque ſententia, in finem vſque per Dei gratiam permanſiſſent. b Sed iccirco permittit eos Deus à nobis ſic patenter ſeparari, vt clareat, quoniam

b Et mundus trãſit ꝛ omnis concupiſcẽtia eius.

c Qui autem facit voluntatem Dei/ manet in eternum.

d. Filioli/ nouiſſima hora eſt.

e Et ſicut audiſtis qꝛ Antichriſtus venit/

f Nunc Antichriſti multi facti ſunt:

g Unde ſcim⁹: quia nouiſſima hora eſt.

h Ex nobis prodierunt/

i ſed non erant ex nobis:

a Nam ſi fuiſſent ex nobis/ permanſiſſẽt vtique nobiſcum:

b Sed et manifeſti ſunt quoniã non ſũt omnes ex nobis:

c Sed vos vnctionē habetis a ſancto. d ⁊ noſtis omnia.

e Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam.

f et quoniam omne mendacium ex veritate non eſt:

g Quis eſt mendax, niſi is q̄ negat quoniam Jeſus non eſt Chriſtus?

h hic eſt Antichriſt⁹ qui negat patrem ⁊ filium.

i Omnis qui negat filiū, negat ⁊ patrē.

a Qui confitetur filium ⁊ patrē habet

b Vos quod audiſtis ab initio, in vobis permaneat,

c quia ſi in vobis p=

non omnes de numero ſunt verorū fidelium, ſecundū præſcientiam & prædeſtinationem Dei, qui modo videntur cum eis in ſacramētis & aliis exterioribus communicare. c Vos autem internam habetis in vobis ſpiritus ſancti inſtructionem, d & eo ſuggerente, docenteque vos omnem veritatem, hæc omnia quæ ad veſtram ſalutem ſunt neceſſaria, bene cognoſcitis. e Vnde neque ego vobis ideo ſcripſi, vt docerem quaſi ignorantes veritatem catholicæ fidei: ſed potius quaſi iam recte & integre ſentiētibus, tantum ad commonitionem & exhortationem ſalutarem. f Et illud potiſſimum ſcientibus, quoniam omne mendacium & verbi & operis Deo contrariatur, & cum Deo ſtare non poteſt. g Inter omnia vero mendacia, illud ergo præcipuum pronuncio, & quaſi caput omnis blaſphemiæ, eorum qui negando aſſerunt Chriſtum Ieſum non eſſe verum filium Dei, nec meſſiam illum in lege & Prophetis repromiſſum, & quod per eum humani generis ſalus non fuerit operata. h Quiſquis tale aliquid impudenti audet aſtruere mendacio, ſignate eum, & cauete ab illo, quoniam Antichriſtus eſt ille, Chriſtoque aduerſarius & hoſtis publicus, qui ſic mentitur negans Dei filium, ac proinde & patrem. i Omnis enim qui Dei filium negat nec credit vt oportet de eo, is nec rectam poteſt habere neque fidelem patris cognitionem, quoniam pater & filius vnum ſunt; & ſi patrem cognouiſſent, filium etiam cognouiſſent, quemadmodum & econtrario. a Qui confitetur ſicut oportet Chriſtum Dei filium, patrē quoque (qui cum filio vnum) vera item confeſſione confitetur. b Vos autem doctrinam fidei, illam quam audiſtis a principio veſtræ conuerſionis, cuſtodite in vobis, & in illa firmi permanete: c quoniam ſi in illa perſeueranter

perſeueranter ſteteritis,non declinantes in errorum deuia,ſicut modo eſtis vnum cum patre & filio, ſic & permanebitis per hanc fidei rectitudinem. d Repromiſſio autẽ quã pollicitus eſt nobis (hoc eſt,fidelibus perſeuerantibus in doctrina fidei) vita ęterna eſt. vt ne quis paruifaciat. e Hæc ſcripſi vobis quaſi per quandam admonitionem, de ſeductoribus iſtis, qui fidelium mentes quærunt à veritate auertere poſt ſuos errores. f Vos autem videte, vt ſpirius ſancti illa interna inſpiratio atque inſtructio permaneat in vobis:quæ abſcedit,cum quis erroribus implicatus ſe a veritate auertit. g Et non eſt modo neceſſarium, vt prolixioribus ſermonibus & pluribus verbis latius proſequentes, iſta vos doceamus, aut alius quicunque, quoniam ipſi per ſpiritusſancti illuminationem facile iſta capitis & intelligitis: h ſed ſicut interna illa ſpiritus vnctio, ſuggerendo quæ ſunt veritatis, vos inſtruit de omnibus, quæ ad fidei & morum integritatem pertinent, rectam dans intelligentiam, i & ſicut verum eſt ſine mendacio quod illa docet, ſic in ea curate permanere, & ne per veſtram culpam ſubtrahatur vobis, diligenter attendite. a Quid multa? Filioli obſecro, vt in eo permaneatis qui vos ſemel vocauit & docuit: vt cũ apparuerit in iudicio CHRISTVS dominus noſter, confidenter tunc ante illum, quaſi fideles amici eius ſtare valeamus pariter, & non confundamur per ſententiam condemnationis eius,cũ aduenerit. b Si ſcimus (ſicut vere ſcimus) eum eſſe iuſtum ſubſtantialiter, imo ipſam iuſtam iuſtitiam, c & illud ſimiliter conſyderate, quod inter homines quiſquis in operibus exercet iuſtitæ, iuſteque operatur,ex Deo natus eſt ſpiriutali genera-

manſerit quod audiſtis ab initio, ⁊ vos in filio ⁊ patre manebitis.
d Et hec eſt repromiſſio quã ipſe pollicitus eſt nobis, in vitam eternam.
e Hec ſcripſi vobis, de his qui ſeducunt vos.
f et vos vnctionem quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis
g Et non neceſſe habetis, vt aliquis doceat vos,
h ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus,
i ⁊ verum eſt, ⁊ non eſt mendacium.
Et ſicut docuit vos, manete in eo.
a Et nunc filioli manete in eo, vt cũ apparuerit habeamus fiduciam, ⁊ non confundamur ab eo in aduentu eius.
b Si ſcitis quoniã iuſtus eſt,
c Scitote, quoniam ⁊ omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.

tione,& Dei filius atque amicus vocari,haberi,& eſſe meretur.

TEXTUS. CA. Tertium.

a Uidete qualē charitatem dedit nobis pater/

b vt filij Dei nominemur
& ſimus.

c Propter hoc mundus non nouit nos/ quia non nouit eũ.

d Chariſſimi/ nunc filij Dei ſumus/

e Et nondum apparuit quid erimus.

f Scimus quoniam cum apparuerit/ ſimiles ei erimus:

g quoniam videbimus eum ſicuti eſt.

h Et omnis qui habet hanc ſpem in eo ſanctificat ſe/ ſicut & ille ſanctus eſt.

i Omnis qui facit peccatũ & iniquitatem facit: Et peccatum eſt iniquitas.

a Et ſcitis quia ille

ELVCIDATIO CAPITIS III.

a Onſyderate(quæſo)quantam nobis C Deus pater charitatem demonſtrauerit,dans nobis poteſtatem per ſuum vnigenitum & naturalem filium, b vt & nos quoque filii Dei nominemur, adoptiui: Nec nominemur ſolum,ne inane nomen exiſtimetur,ſed vere etiam ſimus. Parum autē eſt,ſi mundus nos nihili pendat,quoniam nō nouit nos quid ſumus futuri. c Non enim nouit nos mundus, quoniam Deum patrem noſtrum non cognouit:quem ſi recte cognouiſſent,non ſic nos abiicerent. d Chariſſimi quantumuis nos illi deſpiciant,ſumus tamē etiam nunc per adoptionem veri filii Dei. e Donec autem in hoc corpore peregrinamur à patre noſtro, nōdum apparuit quod ſum⁹ futuri. f Firmiſſime autem per fidem cognoſcimus quoniam in reſurrectione,cū apparuerit in gloria ſua dominus noſter, tunc ſimiles ei erimus in gloria & claritate, tam corporis quam animæ: g qui tunc aperta viſione,facile ad faciem cum videbim⁹ clare, ſecundum eſſētiam, ex quo omnis nobis gloria & beatitudo erit,& aſſimilatio ad eum. h Et omnis qui hanc habet expectationem ſpei indubitatæ,ſtudet ſe ſanctificare à peccatis,ſe in omni conuerſatione ſua cuſtodiēdo, ſicut & ille ſanctus eſt:ad cuius ſperat cōſortium,ſimilitudinem & beatitudinem,peruenire.Alioqui vana erit ſpes eiuſmodi. Commaculat autem ſeipſum homo quolibet peccato. i Nam omne peccatum eſt iniquitas, & contra æquitatem quam Deus conſtituit: Ac proinde,quiſquis peccatum quodlibet cōmittit,iniquitatem ille facit,& æquitati cōtrariatur,atque ita Deum offendit ęquitatis. a Et ſcitis quoniam ad hoc Chriſtus dominus in

nus in carne apparuit paſſioni ſe ſubiiciens & morti tradens vt peccata mundi deleret. Vſqueadeo execratur ipſe peccati malitiã: b Et peccatum nullum in eo inuentum fuit grande ac minimum. c Conſimiliter omnis qui in Chriſto manet, quatenus in eo manet, peccare non poteſt: potiſſimũ peccato quod mortem inferat animæ, & diuidat inter hominem & Deum. Quoniã impoſſibile eſt vt per peccatum anima moriatur, & dicatur ſimul homo in Deo permanere: Iam enim dũ per peccatum occiditur anima à Deo ſeparatur: & extra Deum fit quæ prius in eo erat. d Et omnis qui mortali peccato ſic ſe a Deo ſeparat, quatenus eiuſmodi vere Deum non vidit, neq; recte cognouit. Alioqui non ſic ſe ab illo ſeparaſſet. e Filioli, nemo vobis imponat, neque ſeduci vos patiamini. f Veritas eſt, quod is qui iuſtitiam & opera bona ſtudet operari, ille inter homines iuſtus dicitur & eſt, g ſicut & Deus eſſentialiter iuſtus eſt, non ex operationibus ſolum, ſed etiam ex eſſentia, ipſa iuſtitia eſt. h Quiſquis peccato mortis ſe commaculat, ad diabolum ſpectat, & ex eius parte atq; ditione eſt, qui eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ & auerſionis: eiuſque imitatur exemplum, i quoniam ille à principio conditionis ſuæ ſtatim peccare incepit, & vſque nunc (quantũ prę-ualet) a peccato non ceſſat: non tantum per ſe delinquens, ſed alios in idem etiam pertrahere ſolicitus. a At vero filius Dei, qui ex aduerſo iuſtus eſt, ea de cauſa venit carne aſſumpta in mundum, vt opera diaboli, quæ ſunt peccata & peccatum concomitantia deſtruat & auferat, donans nobis perfectam in ſe iuſtitiam. b Omnis qui ſpirituali generatione eſt filius Dei, quatenus eiuſmodi & quamdiu in ea manet generatiõe, peccare nõ poteſt mortis peccato: c quoniam ſemẽ ſpi-

apparuit, vt peccata tolleret,

b et peccatum in eo non eſt.

c Omnis qui in eo manet, non peccat:

d et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.

e Filioli, nemo vos ſeducat.

f Qui facit iuſtitiã, iuſtus eſt,

g ſicut et ille iuſtus eſt.

h Qui facit peccatũ ex diabolo eſt,

i Quoniam ab initio diabolus peccat.

a In hoc apparuit filius Dei vt diſſoluat opera diaboli.

b Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatũ non fecit.

c quoniam ſemen ip

diuinis ſcripturis diſcipuli & docti fuerint, f & homines inutiles atq; inſtabiles, qui ſi forte eruditi in ſcripturis, nimis tamen cito ſe ſubtraxerunt à diſciplina, nec ſtabiles in ea permanſerunt: g Iſti, inquam, ſunt qui illa apud Paulum difficiliora deprauate legunt & intelligunt, h quemadmodum & cæteras ſcripturas ſolent huiuſcemodi indocti & inſtabiles homines deprauatē ad ſuum peruerſum ſenſum attrahere, i quod illis erit in perditionem. Hæc enim agentes perdunt ſeipſos. a Vos itaq; boni Chriſtifideles, ex noſtra monitione cognoſcētes periculum, vobiſipſis diligenter attendite: & cauete, b ne iſtorum inſipientium hominum erroneis perſuaſionibus à via recta in deuia abducti, atque cōfuſi excidatis ab illa firmitate ſanctæ fidei, in qua modo per gratiam Dei bene ſtatis. c Magis autem curate, vt creſcatis quotidianiſq; profectibus angmentum ſumatis in gratia Dei, & fideli cognitione Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti: d Ipſi eſt & ſit gloria, nunc & in æternum, Amen.

f ⁊ inſtabiles/
g deprauant/
h ſicut ⁊ ceteras ſcripturas/
i ad ſuam ipſorum pditionem.
a Uos igit̃ fratres pſcietes cuſtodite
b ne inſipientium errore traducti/ excidatis propria firmitate:
c Creſcite vero in gratia in cognitione dñi noſtri ⁊ ſaluatoris Jeſu Chriſti.
d Ipſi gloria ⁊ nũc ⁊ in die eternitatis.

Finit Textus Epiſtole Canonice poſterioris beati Petri Apoſtoli.

Finit Elucidatio in Epiſtolam Canonicam poſteriorem beati Petri Apoſtoli.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPISTOlam Canonicam priorem beati Ioannis Apoſtoli.

EPiſtolam iſtam Canonicam beati Ioannis apoſtoli, quia nullo conſequenti procedit ordine ſed pro affectus varietate, frequenter ſine vlla connexione de alio tranſit ad aliud : nunc rectum fidei dogma proponens, nunc aduerſus hæreticorum errores agens, & ab eis caueꝛe præmonens, nunc fraternam charitatem p̄cipiens, nunc diuinam commendans, nunc de ſpirituali generatione qua ex deo nati ſumus, nunc de mundo eiſque quæ ſunt in eo fugiendis, ſermonem faciens, difficile eſt certo vno argumento proſequi. Volumus tamen (quod in aliis epiſtolis fecimus) etiam hanc breui epitomate per ſingula capita deliniare. In primo itaq; capi. ſuę prædicationis certitudinē, ex ſēſibili cū chriſto Domino conuerſatione præmittens, ſimul etiam quid annunciauerit proponit: nempe lucem eſſe Deum puriſſimam abſque omni admixtione tenebrarum, nos quoq; debere in luce conuerſari: quod facientes, ſocietatem habebimus cum eo, & ſanguis eius nobis ad peccatorum proficiet emundationem. Et ne quis ſe remiſſione illa non indigere exiſtimet mendacem dicit omnem, qui ſe peccatum non habere audet præſumere. Secundo autem capitulo, vt non peccent monet: ſi tamen peccare contigerit, vt non deſperent, ſed per aduocatum noſtrum Chriſtum, propitiationem quærant. Deinde quis vere Deum cognoſcat, & rectam habeat erga illum charitatem, inque eo maneat, ex operibus mandatorum Dei deſcribit. Charitatis mandatum vetus nominat, ſimul & nouum: diligentem fratrem dicit eſſe in luce, quo modo odientem in tenebris. Poſt hoc familiariter alloquens ſingulas ætates, ſenes, iuuenes, adoleſcentes, infantes, omnes tandem vniuerſaii admonitione ab amore mūdi dehortatur, omne quod in mundo regnat, in tribus vitiis atq; malis peſtibus (quæ totum orbem inficiunt) cōſtituens, nimirum in concupiſcentia carnis, in concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Poſt hoc, dicens iam nouiſſimam eſſe horam, & antichriſtos (id eſt, veritati contradictores) multos iam exurrexiſſe, ipſe tamen de eis non omnino metuit, ſperans quod ipſa ſpirituſſancti interior vnctio, eos de omnibus quæ ſunt credenda ſufficienter inſtruet, vt illorum vani-

tatibus & erroribus non habeant fidem. Illorum quoque Anti-chriſtorum mendacia, negantium Chriſtum, ac proinde etiam patrem, aperiens:bonos fideles monet,in ſemel ſuſcepta Apoſtolica fide ,firmos permanere, promiſſionem eis diuinæ veritatis & vitæ æternæ adiiciens.Atque hæc ipſa, de vnctione & vitæ æternæ repromiſſione, iterum replicans:monet vnctioni ſpiritus intendere,in Deo patre & filio manere,& regeneratos in ipſo operari iuſtitiam. Tertio vero capitulo, demonſtrat charitatē Dei nobis ex hoc exhibitam,quod talem nobis ipſe dedit poteſtatem,vt filii Dei nominemur & ſimus, quod licet nunc nondum appareat,in futuro tamen apparebit quid futuri ſimus quando cum eo apparebimus in gloria. Propter quam ſpem noſipſos à peccatis ſtudemus ſanctificare per Chriſtum,qui ſemel ad peccati deſtructionem in carne apparuit:in quo quiſquis manet, non peccat.Monet quoque eos,vt non ſe patiantur ſeduci,ſed operentur iuſtitiam & veritatem , uoniam ex ſolis operibus bonis & malis, eſt filiorum Dei à filiis diaboli diſtinctio: præcipue autem ex amore aut odio fraterno,dicens omnes fratrum oſores(cuiuſmodi erat Cain)ex diabolo eſſe. Neque mirentur ſi à mundanis hominibus & infidelibus habeantur odio, ſcientes ſe ad vitam, per veram Dei & proximi dilectionem,tranſlatos. Oſores autem fratrum homicidas nuncupat,& vita æterna priuatos. Deinde CHRISTI charitatem(qui ſeipſum dedit pro noſtra ſalute)proponens in exemplum, vult vt pro inuicem etiam animas noſtras & vitam parati ſimus impendere. Propter quod nullo modo dicit in illis Dei ineſſe charitatem,qui habentes hui⁹ mūdi diuitias,neceſſitatem patientibus nōn exhibent miſericordiam. Neque ſatis eſſe dicit lingua & verbo dilectionem prætendere: ſed neceſſarium eſſe,vt & opere demonſtretur & veritate: vt perfecte exhibita dilectione,cum non reprehenderit nos conſcientia noſtra,fiducialiter petamus à Deo,quæcunque velimus,& accipiamus. In quarto vero capite,ſpirituis docet probandos, & quomodo ex confeſſione rectæ fidei debeant diſcerni,manifeſtat: in hoc differentiam aſſignans, quod illi de mundo loquuntur, & ideo à mundanis acceptantur. Veri autem fideles,quomodo ex Deo ſunt,& non de mundo,ſic & ea quæ Dei ſunt loquuntur quæ mundo non ſapiunt.Ex quo,ſpiritus erroris à ſpiritu veritatis facile diſcernitur:dum hic veritati,ille autem acquieſcit falſitati: Rurſum deinde eos ad mutuam charitatem adhortatur, CHRISTI charitatem proponens in eo quod prior dilexit nos:

Deum

Deum etiam charitate nominans, qui per dilectionem manet in nobis,noſqꝫ in eo. Timorem quoque repugnare dicit veræ charitati diuinæ ſimul & odium fraternum:quoniam mentitur qui ſe dicit Deum diligere,ſi fratrem non diligat. Quinto autem capitulo,de natiuitate ex Deo pertractat, & de mundi victoria per fidem Chriſti,qui per aquam venit & ſanguinem iuxta quod ſpiritus teſtificatur de eo,nec ſpiritus ſolum,ſed & beata trinitas pſonarum tota:cuius teſtimonio multo ma gis debet adhiberi fides,quàm vlli aſſertioni humanæ. Demum de orandi fiducia, & de peccante ad mortem,aut non ad mortem,de generatione Dei à peccato cuſtodiente,diſſerens: mundi malitiam per Chriſtum verum Deum ſuperatam docens:à ſimulachris eos cauere iubẽs, ita terminat epiſtolam.

¶ Finit Argumentum.

Elucidatio

IN EPISTOLAM CANONICAM PRIOREM Beati Ioannis Apoſtoli.

TEXTVS Epiſtolæ Canonicę primæ beati Joannis Apoſtoli.

ELVCIDATIO Capitis primi.

Q VOD erat ab æterno verbum in ſinu patris, quod per vaticinia prophetarum multo ante incarnationem eius audiuimus prenunciari,& poſtmodum ipſis his auribus incarnatum audiuimus loqui,

Textus. Ca. primum.

Quod fuit ab initio/ quod audiuimꝰ/

b quod vidimus ocu lis noſtris / perſpe ximus /
c ꝛ manus noſtre cō trectauerunt /

loqui, b quod noſtris his oculis ſẽſibiliter vi
dimus ſuo tempore incarnatum inter homi
nes, & diligenter cōtẽplati ſumus, c quod
ad maiorem certitudinem ſecundum carnẽ
etiam palpando contigimus, & contractaui
mus manibus noſtris, per familiariſſimam
quam cum eo habuimus conuerſationem,

d de verbo vite ꝛ vi ta manifeſtata eſt.

d de verbo patris, quod eſt ſola & vera vi
ta, & quod manifeſtatum eſt nobis tanquã
vita noſtra, patris voce & miraculorum ef-
ficacia, & ita ſenſibiliter vidimus certiſſime
que cognouimus:

e ꝛ vidimus / ꝛ teſta mur / ꝛ annunciamꝰ vobis

e Illud ipſum ſicut vidi
mus & certiſſima ſcientia atque experientia
cognouimus, ita teſtificando de veritate prę
dicamus vobis, Chriſtum Deum & hominẽ,

f vitam eternã que erat apud patrẽ / et apparuit nobis.

f qui eſt omnibus credentibus vita æterna,
quæ erat ab æterno apud patrem, latens in
ſinu eius, & his nouiſſimis temporibus
apparuit aſſumpta carne, viſibilis.

g Quod vidimus et audiuimus / annun ciamus vobis /
h vt vos ſocietatem habeatis nobiſcũ /
i ꝛ ſocietas noſtra ſit cum patre ꝛ filio eiꝰ Jeſu Chriſto.

g
Quod vidimus, inquam, & ipſi audiuimus
vt certiſſimum & indubitatę fidei annuncia
mus vobis: h vt credentes aſſociemini no
biſcum; modo in ſpei participatione, & poſt
modum in rei conſimili retributione: i &
omnium noſtrum ſit vna & vera ſocietas,
communicatio & participatio atq; vnio cũ
patre & filio eius Ieſu Chriſto: vt omnes v-
num ſimus Chriſto, & Deo.

a Et hec ſcribimus vobis /
b vt gaudeatis / ꝛ gau diũ veſtrũ ſit plenũ

a Atque hæc
modo quæ olim vos verbo docuimus, etiam
ſcripto voluimus vobis repetere: b magis
vt gaudium veſtris animis ex noſtra hac di
ligentia & ſolicitudine, proueniat, & certũ,
firmum, ſolidumq; ſit gaudium fidei veſtræ
quàm vt ignorantiam veſtram edoceamus.

c Et hec eſt annũcia tio quam audiuimꝰ ab eo / ꝛ annũciamꝰ vobis / d qm̃ deus lux eſt / ꝛ tenebre in eo nõ ſunt vlle.

c Prædicatio autem quam audiuimꝰ à chri
ſto vt eam prædicaremus omni populo, hæc
eſt: d quoniam Deus vera lux eſt, quę mũ
dum venit illuminare, & quod nullæ pror-
ſus, aut ignorantiæ aut peccati tenebræ, ſũt
in eo. Propter quod, ſic nos conformari illi lu

ci oportet

ci oportet qui Chriſti dici volumus, vt ſtudeamus(quod in nobis eſt)omnes errores & malitiæ tenebras à nobis depellere. e Si enim dixerit quiſpiam ſe habere ſocietatem cum Chriſto Chriſtianum ſe nominando,cõuerſetur autem in errore aut malitia, mendax eſt ille, & veritatem opere non loquitur,quam lingua & ore confitetur. f Quiſquis autem in luce conuerſari ſtudet ,in omni bonitate per gratiã Dei laborans incedere, g quemadmodum Chriſtus ipſe lux vera eſt per ſuam ſubſtantiam , qui,inquam, ſic ſe illi aſſimilat in operatione & cõuerſatione,vt eſt ille in ſua eſſentia: h is verè ſocietatem habet & vnitatem primum cũ proximo ſuo,atque deinde cum Deo: i & illi proderit ſanguis Chriſti, & emundabit talis per virtutem ſanguinis Chriſti ab omni peccato inquodcunq; contigerit per fragilitatem incidere. a Si dixerit quis ex nobis(qui in hac carne adhuc agimus)hominibus,ꝙ nullum omnino,neq; grande neq; paruum aliquando cõmittat peccatum, falſum ille ſibi perſuadet,& veritas hac in parte fugit ab illo.Præſtaret culpam agnoſcere , vt veniam precari. b Si enim agnoſcamus ante deum,& confiteamur humiliter peccata oſtra,fidelis eſt ipſe & iuſtus,vtiuxta verbũ ac pactum miſericordiæ ſuæ confitentibus & pœnitentibus nobis dimittat peccata noſtra, c & per virtutem ſanguinis ſui , quẽ ſuper nos inuocamus,emundabit nos ab omni iniquitate. d Si autem dixerimus,quoniam nihil peccati aduerſus deum habemus, & excuſare velimus,ſic quaſi per noſipſos ſimus innocentes & mundi,mendacem dicim⁹ Deum,qui in pleriſque ſcripturæ locis aperte contrarium aſſeruit, e & verbum veritatis eius nos abnegamus,eiq; contradicim⁹ In pleriſque enim ſcripturarum locis, hoc legi

e Si dixerim⁹ quoniã ſocietatẽ habemus cũ eo ⁊ in tenebris ambulam⁹/ mẽtimur/⁊ veritatẽ nõ facimus.

f Si aũt in luce ambulamus/

g ſicut ⁊ ipſe ẽ i luce

h ſocietatẽ habem⁹ adinuicem/

i ⁊ ſãguis Jeſu chriſti filij eius/ emundat nos ab oi pctõ.

a Si dixerimus qm̃ pctm̃ nõ habem⁹/ipſi nos ſeducim⁹/⁊ veritas i nobis nõ eſt.

b Si cõfiteamur peccata noſtra fidelis ẽ ⁊ iuſt⁹ / vt remittat nobis pctã noſtra/

c ⁊ emundet nos ab omni iniquitate.

d Si dixerimus qm̃ nõ peccauim⁹/mẽdacem facimus eum/

e ⁊ verbum ei⁹ non eſt in nobis.

hoc legitur ex ſpiritu dei dictum : quoni-
am omnes ſub peccato ſumus , & glorifi-
cari habet in nobis Deus,vt per ſe nobis pec
cata remittat:quod ille negare cognoſcitur
quiſquis,ſe quaſi innoxium et per ſe mundū,
vane gloriatur.

TEXTUS. CA. ſecundum.

a Filioli mei hec ſcribo vobis/ vt nō peccetis.

b Sed ⁊ ſi quis peccauerit/

c aduocatū habemꝰ apud patrē/ Jeſum Chriſti.

d Et ipſe eſt propitiatio pro pctis nrīs/ e nō ꝓ noſtris autē tantū/ ſed etiam pro totius mundi.

f ⁊ in hoc ſcimꝰ qm̄ cognouimus eū ſi mā data eiꝰ obſeruamꝰ.

g Qui dicit ſe noſſe deum/ ⁊ mandata eiꝰ non cuſtodit mēdax eſt/ ⁊ in eo veritas non eſt.

h Qui aūt ſeruat verbū eius vere in hoc charitas dei pfecta eſt:

i In hac ſcimus/ qm̄

ELVCIDATIO CAP. Secundi.

a Sta autem,nempe quod chriſtia
I nus debet extra tenebras in luce cō
uerſari,& de confeſſione ac remiſ-
ſione peccatorum,nos ob hoc ſcribimus vo-
bis,per modum commonitionis:vt vos à pec
catis deterreamus,vt ab eis (quantū fieri po
teſt)ſtudioſe declinetis. b Qui tamen in pec
catum ceciderit,non deſperet de peccati re-
miſſione:ſed recurrat ad veniam. c Habe
mꝰ enim aduocatum & interceſſorem apud
patrem Ieſum Chriſtum,qui iuſtus eſt:& ſi
cut promiſit,fidelem ſe patientibus propiti
atorem & pontificem,exhibet. Ne quis for-
te paternæ iuſtitiæ diffidens ſeueritati , in
deſperationem corruat. d Et ipſe eſt qui
nobis propitium reddit patrem,ne pro pec-
catis noſtris damnemur. e Non ſolum autē
pro noſtris,id eſt,pauculorum hominum pec
catis:ſed vniuerſaliter pro omnium homi-
num delictis ſe exhibet in commune propi-
tiatorem. f Et hoc nobis certum eſt ſignum
quod vere eum cognoſcimus perfecta ſapiē
tiæ cognitione,ſi ea quæ præcepit ſtudeamꝰ
operibus adimplere. g Qui enim dicit ſe
re ſe Deum per fidem cognoſcere,& manda
ta eius non obſeruat,mendax eſt,& ſine ve-
ritate in hoc loquitur lingua,& contra lin-
guam opera clamant. h Qui autem verba
præceptorum eius opere adimplēdo diligen
ter cuſtodit, in hoc charitas Dei vera & inte
gra eſt,qualis eſſe debet,ad ſalutem ſufficiēs
habenti. i Ex hoc autem ſigno cognoſce
re poſſu

re poſſumus probabili exiſtimatione,ꝙ in ipſo ſimus,&vnum cum eo. a Quoniam qui ſe ore affirmat in Chriſto permanere & verè Chriſtianum ſe eſſe gloriatur debet ille, vt ſit hec gloria atqꝫ aſſertio vera, ſic conuerſari, quemadmodum ille conuerſatus fuit in mundo,eiuſqꝫ veſtigia ſectari. b Chariſſimi nullum vobis nouum mandatũ ſcribimꝰ,ſed vetus quod ab initio veſtræ conuerſationis audiſtis & accepiſtis. Siquidē baptizati mox docebamini ſeruari, quæcunqꝫ præcepiſſet dominus obſeruanda. c Rurſum tamē cōmonefaciendo vos,quodammodo vetus hoc in nouo mandatũ in cordibus veſtris: ꝙ ſicut in ipſo dño in veritate erat, ſic & in vobis eſſe debet et ſicut in ſeipſo dominus opere demonſtrauit,ita & in vobis requirit, d quia tenebræ abierunt infidelitatis,quãdo in baptiſmo peccatis concupiſcentiis mortui ſumꝰ, e & veritas iam illuxit Chriſtianę fidei,vt ambulemus & operemur ſecundum eam. Vnuſquiſqꝫ autem cõſideret,ne ſeipſum fallat,putans ſe eſſe in luce,cum non ſit propter ſolã fidem mortuam ſine charitate. f Si quis enim ſe dixerit eſſe in luce,ſuper mortua fide confiſus,odio autem habeat fratrem ſuum, in tenebris adhuc ille manet & perſeuerat, quantumuis ſibi videatur illuminatus,donec odium abiiciat. g Qui diligit fratrem ſuum,in lumine vero conuerſatur:& in dilectione ſic ambulans,non patietur offendiculum,nihilqꝫ illi nocebit, h Qui autem odium habet erga fratrem ſuum, in tenebris eſt,& in cordis ſui cęcitate graditur, i Ignorans quo vadat,id eſt quid agat, quia tenebræ quæ ex odii affectione ſunt exortæ,excęcauerunt oculos mentis eius, vt quod bonũ eſt ac rectum, pure cernere ad agendum non poſſit. Hanc autem admonitionem Epiſtolæ huius, ego ad omnes in vniuerſum qui

in ipſo ſumus.

a Qui dicit ſe i chriſto manere/debet ſicut ille ambulauit ⁊ ipſe ambulare.

b Chariſſimi/nõ nouuz mandatum ſcribo vob/ ſz mãdatũ vetꝰ qđ habuiſtis ab initio/mandatum vetus eſt verbuz quod audiſtis.]

c Iterũ mandatũ nouũ ſcribo vobis/ qđ verum eſt ⁊ in ipſo/ ⁊ in vobis.

d qꝛ tenebre tranſierunt.

e ⁊ verũ lumen iã lucet.

f Qui dicit ſe in luce eſſe ⁊ fratrem ſuũ odit/ in tenebris eſt vſqꝫ adhuc.

g Qui diligit fratrẽ ſuũ in lumine manet ⁊ ſcãdalũ i eo nõ eſt.

h Qui aũt odit fratrem ſuũ in tenebris eſt/ in tenebris ambulat/ i Et neſcit quo eat/ qꝛ tenebre excecauerũt oculos eiꝰ.

ſum qui ſunt in vobis,cuiuſcunq; ætatis & conditionis fideles volui deſtinare. a Omnibus vobis,qui filii eſtis mihi tenere dilecti ſcribo : quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius, de quo ſcribimus. b Vobis ſcribo ſeniores,quoniam fideles facti cognouiſtis eum qui eſt in æternitate,patrem æternum. c Et vos quoque adoleſcẽtiores digni mihi viſi fuiſtis quos meis collaudarem literis, quoniam ſpiritus virtute per fidem deuiciſtis malignum,qui in baptiſmo aufugit à vobis. d Ad vos quoq; qui eſtis ætate minimi,vix dum perfectæ rationis vſu gaudentes,noſtræ huius epiſtolæ ſermo ſimiliter loquitur:quoniam qualicunq; cognitione Deum vt patrem agnoſcitis, in cuius nomine baptizati eſtis. e Vobis,inq̃ò patres ſcribo(vt ex magna affectione ſemel dictum iterum replicem)quoniam credidiſtis & fide cognouiſtis æternitatis Deum. f Et vobis adoleſcentibus ſcribo,quoniam robuſti eſtis ſpiritu & verbum Dei cuſtoditis in vobis,& viciſtis diabolum,per fidei veſtræ virtutem. g Ne diligatis chariſſimi præſens iſtud ſæculum nequam,neque vlli rei quæ in mundo eſt,cum affectu cordis inhæreatis. h Quiſquis enim in mundanis rebꝰ cor defixũ habet,& ſæculo abẽti corde adhæret:conſtat illum in ſe non habere veram Dei ſuper omnia(vt oportet) dilectionem. Et vere non debet mundus, nec poteſt cum Deo diligi. i Quoniam omne quod in mũdo eſt & mundanum dicitur:aut ad concupiſcentiam carnis pertinet,aut concupiſcentiam oculorum, aut ſuperbiam vitæ.Quarũ prima,gulam continet atq; luxuriam. Secũda,auaritiam & ſuperfluam habendi cupiditatem.Tertia,ſuperbiam & ambitionem: ſub quibus incluſa ſunt omnia vitia, a quę in mundo dominantur,quarum trium nulla ex

a Scribo vobis filioli/ qm̃ remittũtur vobis peccata propter nomen eius.
b Scribo vobis patres/ qm̃ cognouiſtis euz qui ab initio eſt
c Scribo vobis adoleſcentes/ qm̃ viciſtis malignum.

d Scribo vobis infãtes/

quoniã cognouiſtis patrem.

e Scribo vobis patres qm̃ cognouiſtis eũ qui ab initio eſt.

f Scribo vobis iuuenes/ qm̃ fortes eſtis ꝛ verbum dei manet in vobis/ ꝛ viciſtis malignũ. g Nolite diligere mũdũ neq; ea que in mũdo ſũt. h Si quis diligit mũdum nõ eſt charitas patris in eo:

i Qm̃ oẽ quod eſt in mũdo concupiſcẽtia carnis eſt/ ꝛ concupiſcentia oculoꝝ ꝛ ſuperbia vite/

a que non eſt ex patre ſed ex mũdo eſt.

la ex Deo eſt, neque Deo placet: Imo ex mundi corruptione, & Deo contraria ſunt atque inimica. b Mundus autem iſte præſens, pręterit, & tranſit, nullam habens ſtabilitatem, cum omni concupiſcētia ſua: & proinde quiſquis in mundo floret, mundique ſectatur cōcupiſcentias breuem, vanam, & mox perituram ille ſectatur vmbram. c Qui autem in hoc ſolicitus eſt, vt Deo placeat, eiuſq; perficiat voluntatem, illius gloria & fruct⁹ permanebit in æternum ante dominum. d Filioli iam nouiſſima ſunt mundi huius tempora, & ad finem mundus iſte ſuo decurſu peruenit. e Et ſicut frequenter ex Apoſtolorū monitionibus audiſtis, quod Antichriſtus nouiſſimis temporibus ante iudicium ſit venturus in mundum, ita iam impleri cœptum eſt in præcurſoribus eius: f quoniam iam Antichriſti multi exurrexerunt, qui illius peſſimi aduentum quaſi pręcurſores pręnuntiāt, incipientes modo hæreſes, perſequutiones, et ſchiſmata, quæ ille perfectius complebit. g Vnde cognoſcimus, quod iam ad occaſū mūdus declinat, et nouiſſima inſtant conſummationis tempora. Nam præuenientibus præcurſoribus, non longe poteſt abeſſe is quem prętnunciant, & cui aduentum præparant.

h E noſtro quidem contubernio (id eſt, ex Chriſtianorum cœtu & Eccleſia) apoſtatantes abſceſſerunt, ad ſua ſchiſmata ſuſcitanda: i ſed non erant ſecundum Dei prædicationē & finalem perſeuerantiam, de bonorum & ſaluandorum fidelium numero. a Si enim diuina eos præſcientia de fidelium ſaluandorum numero præcognouiſſet, indubie nobiſcum (id eſt, cum cæteris ſanctæ Eccleſiæ fidelibus filiis) in vna fide eademque ſententia, in finem vſque per Dei gratiam permanſiſſent. b Sed iccirco permittit eos Deus à nobis ſic patenter ſeparari, vt clareat, quoniam

b Et mundus trāſit & omnis concupiſcētia eius.

c Qui autem facit voluntatem Dei, manet in eternum.

d. Filioli, nouiſſima hora eſt.

e Et ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit,

f Nunc Antichriſti multi facti ſunt:

g Unde ſcim⁹: quia nouiſſima hora eſt.

h Ex nobis prodierunt,

i ſed non erant ex nobis:

a Nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſēt vtique nobiſcum:

b Sed et manifeſti ſunt quoniā non ſūt omnes ex nobis:

non omnes de numero ſunt verorũ fidelium, ſecundũ præſcientiam & prædeſtinationem Dei, qui modo videntur cum eis in ſacramẽtis & aliis exterioribus communicare.

c Sed vos vnctionẽ habetis a ſancto.

c Vos autem internam habetis in vobis ſpiritus ſancti inſtructionem,

d ⁊ noſtis omnia.

d & eo ſuggerente, docenteque vos omnem veritatem, hæc omnia quæ ad veſtram ſalutem ſunt neceſſaria, bene cognoſcitis.

e Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam.

e Vnde neque ego vobis ideo ſcripſi, vt docerem quaſi ignorantes veritatem catholicæ fidei: ſed potius quaſi iam recte & integre ſentiẽtibus, tantum ad commonitionem & exhortationem ſalutarem.

f et quoniam omne mendacium ex veritate non eſt:

f Et illud potiſſimum ſcientibus, quoniam omne mendacium & verbi & operis Deo contrariatur, & cum Deo ſtare non poteſt.

g Quis eſt mendax, niſi is q̃ negat quoniam Ieſus non eſt Chriſtus?

g Inter omnia vero mendacia, illud ergo præcipuum pronuncio, & quaſi caput omnis blaſphemiæ, eorum qui negando aſſerunt Chriſtum Ieſum non eſſe verum filium Dei, nec meſſiam illum in lege & Prophetis repromiſſum, & quod per eum humani generis ſalus non fuerit operata.

h hic eſt Antichriſtus qui negat patrem ⁊ filium.

h Quiſquis tale aliquid impudenti audet aſtruere mendacio, ſignate eum, & cauete ab illo, quoniam Antichriſtus eſt ille, Chriſtoque aduerſarius & hoſtis publicus, qui ſic mentitur negans Dei filium, ac proinde & patrem.

i Omnis qui negat filiũ, negat ⁊ patrẽ

i Omnis enim qui Dei filium negat nec credit vt oportet de eo, is nec rectam poteſt habere neque fidelem patris cognitionem, quoniam pater & filius vnum ſunt, & ſi patrem cognouiſſent, filium etiam cognouiſſent, quemadmodum & econtrario.

a Qui confitetur filium ⁊ patrẽ habet

a Qui confitetur ſicut oportet Chriſtum Dei filium, patrẽ quoque (qui cum filio vnum) vera item confeſſione confitetur.

b Vos quod audiſtis ab initio, in vobis permaneat,

b Vos autem doctrinam fidei, illam quam audiſtis a principio veſtræ conuerſionis, cuſtodite in vobis, & in illa firmi permanete:

c quia ſi in vobis p-

c quoniam ſi in illa

perſeuranter

perſeueranter ſteteritis,non declinantes in errorum deuia,ſicut modo eſtis vnum cum patre & filio, ſic & permanebitis per hanc fidei rectitudinem. d Repromiſſio autē quā pollicitus eſt nobis (hoc eſt,fidelibus perſeuerantibus in doctrina fidei) vita ęterna eſt, vt ne quis paruifaciat. e Hæc ſcripſi vobis quaſi per quandam admonitionem, de ſeductoribus iſtis, qui fidelium mentes quærunt à veritate auertere poſt ſuos errores. f Vos autem videte, vt ſpirius ſancti illa interna inſpiratio atque inſtructio permaneat in vobis:quæ abſcedit,cum quis erroribus implicatus ſe a veritate auertit. g Et non eſt modo neceſſarium, vt prolixioribus ſermonibus & pluribus verbis latius proſequentes, iſta vos doceamus, aut alius quicunque, quoniam ipſi per ſpiritusſancti illuminationem facile iſta capitis & intelligitis: h ſed ſicut interna illa ſpiritus vnctio, ſuggerendo quæ ſunt veritatis, vos inſtruit de omnibus, quæ ad fidei & morum integritatem pertinent, rectam dans intelligentiam, i & ſicut verum eſt ſine mendacio quod illa docet, ſic in ea curate permanere, & ne per veſtram culpam ſubtrahatur vobis, diligenter attendite. a Quid multa? Filioli obſecro, vt in eo permaneatis qui vos ſemel vocauit & docuit: vt cū apparuerit in iudicio CHRISTVS dominus noſter, confidenter tunc ante illum, quaſi fideles amici eius ſtare valeamus pariter, & non confundamur per ſententiam condemnationis eius,cū aduenerit. b Si ſcimus (ſicut vere ſcimus) eum eſſe iuſtum ſubſtantialiter, imo ipſam iuſtam iuſtitiam, c & illud ſimiliter conſyderate, quod inter homines quiſquis in operibus exercet iuſtitiā,iuſteque operatur,ex Deo natus eſt ſpiritali generatione,

manſerit quod audiſtis ab initio, & vos in filio & patre manebitis.

d Et hec eſt repromiſſio quam ipſe pollicitus eſt nobis, in vitam eternam.

e Hec ſcripſi vobis, de his qui ſeducunt vos.

f et vos vnctionem quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis

g Et non neceſſe habetis, vt aliquis doceat vos,

h ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus,

i & verum eſt, & non eſt mendacium. Et ſicut docuit vos, manete in eo.

a Et nunc filioli manete in eo, vt cum apparuerit habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius.

b Si ſcitis quoniam iuſtus eſt,

c Scitote, quoniam & omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.

tione,& Dei filius atque amicus vocari,haberi,& eſſe meretur.

TEXTUS. CA. Tertium.

a Uidete qualẽ charitatem dedit nobis pater/

b vt filij Dei nominemur & ſimus.

c Propter hoc mundus non nouit nos/ quia non nouit eum.

d Chariſſimi/ nunc filij Dei ſumus/

e Et nondum apparuit quid erimus.

f Scimus quoniam cum apparuerit/ ſimiles ei erimus:

g quoniam videbimus eum ſicuti eſt.

h Et omnis qui habet hanc ſpem in eo ſanctificat ſe/ ſicut & ille ſanctus eſt.

i Omnis qui facit peccatum & iniquitatem facit: Et peccatum eſt iniquitas.

a Et ſcitis quia ille

ELVCIDATIO CAPITIS III.

a Onſyderate(quæſo)quantam nobis C Deus pater charitatem demonſtrauerit,dans nobis poteſtatem per ſuum vnigenitum & naturalem filium, b vt & nos quoque filii Dei nominemur, adoptiui: Nec nominemur ſolum,ne inane nomen exiſtimetur,ſed vere etiam ſimus. Parum autẽ eſt,ſi mundus nos nihili pendat,quoniam nõ nouit nos quid ſumus futuri. c Non enim nouit nos mundus, quoniam Deum patrem noſtrum non cognouit:quem ſi recte cognouiſſent,non ſic nos abiicerent. d Chariſſimi quantumuis nos illi deſpiciant,ſumus tamẽ etiam nunc per adoptionem veri filii Dei. e Donec autem in hoc corpore peregrinamur à patre noſtro, nõdum apparuit quod ſum⁹ futuri. f Firmiſſime autem per fidem cognoſcimus quoniam in reſurrectione,cũ apparuerit in gloria ſua dominus noſter, tunc ſimiles ei erimus in gloria & claritate, tam corporis quam animæ: g qui tunc aperta viſione,facile ad faciem cum videbim⁹ clare, ſecundum eſſẽtiam, ex quo omnis nobis gloria & beatitudo erit,& aſſimilatio ad eum. h Et omnis qui hanc habet expectationem ſpei indubitatæ,ſtudet ſe ſanctificare à peccatis,ſe in omni conuerſatione ſua cuſtodiẽdo, ſicut & ille ſanctus eſt:ad cuius ſperat cõſortium,ſimilitudinem & beatitudinem,peruenire. Alioqui vana erit ſpes eiuſmodi. Commaculat autem ſeipſum homo quolibet peccato. i Nam omne peccatum eſt iniquitas, & contra æquitatem quam Deus conſtituit: Ac proinde,quiſquis peccatum quodlibet cõmittit,iniquitatem ille facit,& æquitati cõtrariatur,atque ita Deum offendit ęquitatis. a Et ſcitis quoniam ad hoc Chriſtus dominus in

nus in carne apparuit paſſioni ſe ſubiiciens & morti tradens vt peccata mundi deleret. Vſque adeo execratur ipſe peccati malitiã: b Et peccatum nullum in eo inuentum fuit grande ac minimum. c Conſimiliter omnis qui in Chriſto manet, quatenus in eo manet, peccare non poteſt: potiſſimũ peccato quod mortem inferat animæ, & diuidat inter hominem & Deum. Quoniã impoſſibile eſt vt per peccatum anima moriatur, & dicatur ſimul homo in Deo permanere: Iam enim dũ per peccatum occiditur anima à Deo ſeparatur: & extra Deum fit quæ prius in eo erat. d Et omnis qui mortali peccato ſic ſe a Deo ſeparat, quatenus eiuſmodi vere Deum non vidit, neq; recte cognouit. Alioqui non ſic ſe ab illo ſeparaſſet. e Filioli, nemo vobis imponat, neque ſeduci vos patiamini. f Veritas eſt, quod is qui iuſtitiam & opera bona ſtudet operari, ille inter homines iuſtus dicitur & eſt, g ſicut & Deus eſſentialiter iuſtus eſt, non ex operationibus ſolum, ſed etiam ex eſſentia, ipſa iuſtitia eſt. h Quiſquis peccato mortis ſe commaculat, ad diabolum ſpectat, & ex eius parte atq; ditione eſt, qui eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ & auerſionis: eiuſque imitatur exemplum, i quoniam ille à principio conditionis ſuæ ſtatim peccare incepit, & vſque nunc (quantũ prçualet) a peccato non ceſſat: non tantum per ſe delinquens, ſed alios in idem etiam pertrahere ſolicitus. a At vero filius Dei, qui ex aduerſo iuſtus eſt, ea de cauſa venit carne aſſumpta in mundum, vt opera diaboli, quæ ſunt peccata & peccatum concomitantia deſtruat & auferat, donans nobis perfectam in ſe iuſtitiam. b Omnis qui ſpirituali generatione eſt filius Dei, quatenus eiuſmodi & quamdiu in ea manet generatiõe, peccare nõ poteſt mortis peccato: c quoniam ſemẽ ſpirituale

apparuit, vt peccata tolleret,

b et peccatum in eo non eſt.

c Omnis qui in eo manet, non peccat:

d et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.

e Filioli, nemo vos ſeducat.

f Qui facit iuſtitiã, iuſtus eſt.

g ſicut et ille iuſtus eſt.

h Qui facit peccatũ ex diabolo eſt,

i Quoniam ab initio diabolus peccat.

a In hoc apparuit filius Dei vt diſſoluat opera diaboli.

b Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatũ non fecit.

c quoniam ſemen ip

ſius in eo manet/ ritualis illius diuinę generationis in eo permanet, quod eſt ſpiritusſanctus, & verbum

d Et non poteſt peccare/ quoniã ex Deo natus eſt. Dei. d Et quandiu hoc non expellitur ſemen, peccare non poteſt, quoniam filius Dei eſt, & in ſpirituali conſtitutus eſt generatione.

e In hoc manifeſti ſunt filij Dei et filij diaboli. e Filii autem Dei & filii diaboli (id eſt, qui ex parte Dei ſunt, & qui ex parte diaboli) in hoc ſigno ſolo diſtinguuntur:

f Omnis qui non eſt iuſt⁹/ nõ eſt ex Deo/ f quoniam qui non ſtudet operari iuſtitiã, & per opera bona ſe exercere in mandatis Dei, non eſt ille ex Deo, ſed ex diabolo: quemadmodũ econtrario qui iuſtitiam facit ex Deo eſt,

g et qui non diligit fratrem ſuum/ g Potiſſimum autem & euidentiſſimum ſignũ eſt, quod quis Dei filius non ſit, ſi fratrem ſuum non diligat.

h qm̃ hec eſt annunciatio/ quam audiſtis ab initio/ vt diligatis alicrutrum/ h Quoniam hanc prædicationem & doctrinam, in principio conuerſationis veſtræ, ſuper omnia & ante omnia edocti eſtis, vt proximos diligatis:

i Non ſicut Cain/ q̃ ex maligno erat/ et occidit fratrem ſuũ: i Non exiſtentes ſimiles illi peſſimo Cain primo homicidæ, qui ex diabolo erat, eique per odiũ ſubditus: & occidit fratrem ſuum:

a Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant: a Occidit autem, non alia de cauſa, niſi quoniam ipſe nequam erat, & filius diaboli, cuius opera et conuerſatio erant mala, & ideo dominus ad eius munera non reſpexit.

b fratris autem ei⁹ iuſta. b ſicut ad munera Abel, cuius opera iuſta erãt: atque hinc exortum erga fratrem odium, ad homicidiũ eum attraxit.

c Nolite mirari/ fratres/ ſi odit vos mũdus. c Ne miremini quaſi nouũ aliquid patiẽtes, ſi vos ſęculares homines habeant exoſos.

d Nos ſcimus/ d Nos enim qui in Chriſtum credentes mundo abrenunciauimus, ſcimus & cognoſcimus ſpiritu ſancto nobis teſtimonium perhibente,

e quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam/ quoniam diligimus fratres. e quemadmodũ de morte peccati ad vitam gratię fidei ſumus tranſlati, per dilectionem fraternam, ſi in ea permaneamus. Propter quod, confiſi bonæ conſcientiæ teſtimonio, debemus mundi iudicia pro nihilo ducere.

f qui non diligit/ manet in morte: f Qui non diligit, adhuc in morte peccati eſt anima illius.

g Omnis q̃ odit fra g Et omnis qui odit fratrem ſuum, quodammodo homicida

homicida nuncupari poteſt & debet,quate-nus principium& radicem in ſe habet homicidii,quod ſemper eſt odium ,quemadmodũ qui conſpexerit mulierem ad concupiſcendũ eam in corde ſuo,mœchus iam dicitur etiam ſi opus nõ ſubſequatur. h Scitis vero, quia nullus homicida vitam in ſe præ ſentiet ęternam permanentem,ſed poſt vitam hanc corporis tranſibit ad mortem æternam,corporis & animæ. i Nos charitatem Chriſti dei noſtri erga nos,experientia cognouimus,p hoc quod animam ſuam pro noſtra ſalute tradiderit in mortem. Propter quod,iuxta illius exemplum,oportet nos animo prõptos, & voluntate paratos eſſe, a vt pro proximorum noſtrorum ſalute(cum hoc eorũ vtilitas vel neceſſitas,exegerit)etiã vitã noſtrã corporalem libẽter impendamus. Nunc igitur, ſi etiam corporis vitam dilectio fraterna impendere debet proximis, b quid dicemus de iis qui huius mundi ſubſtantia abundant (id eſt,diuitiis,& iis quæ ad victum & veſtitum humanum in vſu ſunt) qui videntes proximos ſuos indigentiam pati, & neceſſaria non habere ad corporis qualemcunq; ſuſtentationem,quæ ipſi ad abundantiam ſupra neceſſitatem & ſufficientiã habent,nolunt tamen miſereri ſic indigentibus, c & viſcera(in quibus miſericordiæ ſedes eſt)obfirmant & obdurant,vt non cõmoueantur ad ſubueniendum proximorum miſeriis? d In talibus quomodo poterit eſſe vera Dei dilectio,&fraterna charitas,quę ſecũdũ deum eſt?Sane nullo modo. e Filioli mei,non oſtendamus tãtum per linguam & ſermonem blandiloquum,fraternam dilectionẽ(quemadmodum plurimi faciunt,qui p̃ter verba nihil donant pauperibus) f ſed in operibus miſericordiæ demonſtrate charitatem veſtram,quæ eſt ſola& vera dilectio. Si

trẽ ſuũ homicida eſt

h Et ſcitis / qm̃ oĩs homicida nõ habet vitam eternam in ſe manentem.

i In hoc cognoſcim⁹ charitatẽ dei / quoniã ille animã ſuam pro nobis poſuit: ,

a & nos debemus pro fratribus alas ponere.

b Qui habuerit ſubſtantiam huius mũdi/ & viderit fratrem ſuũ neceſſe habere

e & clauſerit viſcera ſua ab eo/

d quomodo charitas dei manet in eo?

e Filioli mei/ nõ diligam⁹ verbo neq; lingua/

f ſed opere & veritate:

tales nos exhibuerimus ante Deum & noſip ſos tales inuenerimus veræ miſericor diç ſe‐ ctatores, g in hoc cognoſcere probabili admodum exiſtimatione poſſumus, quoni‐ am ex veritate ſumus quæ eſt Deus, & veri filii Dei: h & noſtris animabus ſic facien‐ tes bene conſulemus ante conſpectum domi ni, qui pro iſtis miſericordiæ operibus, beatã nobis reddet remunerationem. i Nam ſi cor noſtrum & propria conſcientia nos reprehẽ dat, teſtimonium nobis perhibens quod non vere operemur opa miſericordiæ et dilectio nis: a ſciendum nobis eſt, quod maior eſt Deus quàm cor noſtrum, & potentior ad in ſpiciendum omnia etiã intima: ita vt melius noſcat quæcunq; ſint in intimis cogitationi‐ bus hominum, quàm ipſemet homo ſcire poſ ſit. Ipſe enim ſcrutatur profunda cordis no‐ ſtri & intelligit ſigillatim ſingulas cogitatio nes noſtras. Propter quod, nec euademus iu‐ dicium iudicis omnia cognoſcentis, ſi noſtræ conſcientiæ reprehenſionem non poſſumus euadere. b Chariſſimi, ſi conſcientia cor‐ dis noſtri, poſt aſſiduum & diligens examen non arguat nos de immiſericordia aut alio quouis peccato, ſed perhibeat nobis bonum teſtimonium, quod ex animo quçramus ope rari opera Dei, c fiduciam talem habemus ad Deum, quod de omni re quamcunq; ſecũ dum eius voluntatem pro noſtra ſalute pe‐ tierimus ab eo, exaudiet nos, & dabit libera liter quicquid poſtulauerimus eum, d ſi mãdata eius ſtudioſe obſeruamus, & ea quç ſunt Deo placita implere curamus: quorum ſolet Deus præces libenter exaudire, qui vo luntatem facit omnium timentiũ ſe. e Hoc autem eſt mandatum quod mandauit nobis ut credamus in filium eius Ieſum Chriſtum, ſicut & in ipſum patrem credim⁹; f & vt propter eum, communem omnium creato‐ rem

g In hoc cognoſcim⁹ qm ex veritate ſum⁹

h & i cõſpectu ei⁹ ſua debimus corda nr̃a

i Qm ſi reprehende rit nos cor noſtrum:

a maior eſt deus cor de noſtro, & nouit omnia.

b Chariſſimi ſi cor noſtrum non repre‐ henderit nos,

c fiduciã habem⁹ ad deũ, & quicquid petie rimus, accipiemus ab eo:

d qm mandata eius cuſtodimus, & ea q̃ ſunt placita corã eo facimus.

e Et hoc eſt mãdatũ eius, vt credam⁹ in nomine filij ei⁹ Ieſu Chriſti,

f & diligamus alter utrũ ſicut dedit mã

rem ac redemptorem, diligamus inuicem veram charitatis ſpiritualem dilectionem, ſecundum mandatum quod ipſe præcepit nobis. g Et qui mandata eius cuſtodit, manet vnum in eo, & ipſe deus vnum eſt cum illo. h Et quod in nobis credentibus in Ieſum filium Dei ipſe inhabitet, & maneat, ſitq; vnum in nobis, & nos in eo, in hoc cognoſcim⁹ i nempe ex ſpiritu ſancto quem effudit in nobis, per quem ipſe in nobis habitat.

p datum nobis.

g Et qui ſeruat mandata eius in illo manet/ ꝛ ipſe in eo.
h Et i hoc ſcim⁹ qm̃ manet in nobis.
i de ſpiritu quez dedit nobis.

¶ ELVCIDATIO CAPI. Quarti.

a Hariſſimi, nolite ſine diſcretione omnium hominum omnibus ſuggeſtionibus fidem adhibere, b ſed cum magna diſcretione & iudicio diſcernere ſtudeatis, an ex deo ſint qui loquuntur vobis, an ex diabolo: hoc eſt, ſi veritati catholicæ fidei, quam à principio audiſtis, conſona loquantur, an fidei contraria. Vehemẽter eñ neceſſe eſt probare ſpiritus: c quoniã multi falſi prophetæ proceſſerunt inter homines qui pro veris falſa ſeminãt & mala dogmata. d In hoc autem cognoſci poterit qui ex ſpiritu Dei loquitur. e Omnis enim qui prædicat & confitetur Chriſtum Ieſum dei filium incarnatum eſſe, & verum hominem factum, quantum ad hoc veritatem loquitur & eſt ex deo, niſi alium habeat huic ſimile falſitatis dogma, quod prædicat. f Et omnis prædicator ac doctor, qui Ieſum Deum verum hominem ſoluit, ita vt eum aut hominem verum neget eſſe aut verum Deum, ex deo & veritate nõ eſt, ſed ex diabolo, qui eſt pater omnis mendacii. g Et hic eſt Antichriſtus, de quo ſæpe ab Apoſtolis audiſtis, quod ante conſummationem in fine ſæculi venturus ſit: imo vero ſecundum præcurſores ſuos, qui contra Chriſtum loquuntur hereticos, etiam nunc in mundo eſt, h Vos autẽ

TEXTVS. CA. Quartum.

a Chariſſimi/ nolite oĩ ſpũi credere/
b ſed ꝓbate ſpiritus ſi ex deo ſint/
c qm̃ multi pſeudo prophete exierunt in mundum.
d In hoc cognoſcit ſpiritus dei.
e Oĩs ſpũs quí cõfitetur Jeſuz Chriſtũ in carne veniſſe ex deo eſt:
f Et oĩs ſpũs qui ſoluit Jeſum/ ex deo nõ eſt.
g Et hic eſt antichriſtus de quo audiſtis qm̃ venit ꝛ nunc iaz in mundo eſt.
h Uos ex deo eſtis

filioli ⁊ viciſtis euz:

i qm̄ maior eſt qui in vobis eſt, ꝙ qui in mundo.

a Ipſi de mundo ſūt ideo de mūdo loquū tur, ⁊ mūd⁹ eos audit, b Nos ex Deo ſumus.

c Qui nouit deū, audit nos, qui nō eſt ex deo, non audit nos,

d In hoc cognoſcim⁹ ſpiritum veritatis, ⁊ ſpiritū erroris.

e Chariſſimi diligamus nos inuicem.

f q: charitas ex deo eſt.

g Et oīs qui diligit ex deo natus eſt, et cognoſcit Deum.

h Qui nō diligit non nouit Deum,

i qm̄ de⁹ charitas ē.

a In hoc apparuit charitas dei in nobiſ, qm̄ filium ſuum vnigenitum miſit de⁹ in mundum, vt viuam⁹ per eum. b In hoc eſt charitas, nō quaſi nos dilexerimus Deum,

c ſed qm̄ prior dile=

autem ò filioli mei, filii Dei eſtis, & omnem qui chriſto aduerſatur, per fidem veſtram ſuperaſtis. dum iniquis perſuaſionibus, eorum non creditis: i quoniā deus qui in vobis tā quam adiutor & protector inhabitat, maior eſt quàm qui in mundo regnat diabolus, aut eius miniſtri Antichriſti. a Ipſi mundani ſunt, atꝙ ideo mundana loquuntur & ſęcularia, & mundani homines eos audiunt, eiſꝙ obediunt. b Nos vero, ex deo ſumus. c Vnde qui deū recte cognoſcit fide perfecta noſtris credit ſermonibus. Qui autem dei nō ſūt & ad deum non pertinent, non credunt ſermonibus noſtris, qui ab eo miſſi ſumus & loquimur. d Per hoc diſcernimus ſpiritum veritatis rectæꝙ fidei, à ſpiritu erroris ſiue infidelitatis. Spiritus enim veritatis miſſos à deo audit: ſpiritus erroris, miſſos à Deo repellens, mendaces audit à diabolo miſſos.

e Ad dilectionis autem exhortationem rediens obſecro chariſſimi, vt inuicem diligamus: f quia charitas à Deo eſt, & Dei nos eſſe facit filios. g Et omnis qui vera charitate diligit proximum ſuum, Dei filius eſt per ſpiritualem qua ex Deo renatus eſt generationem, & cognoſcit Deum propter quem diligit fratrē ſibi ſimilē imaginē à deo habētem. h Qui autem fratrem non diligit, deum ille non nouit, vera & fideli cognitione: i quoniam Deus eſt amor & charitas, ſecū dum eſſentiam, quomodo etiam ipſemet ſua bonitas eſt. a In hoc manifeſta eſt Dei erga nos dilectio, quod filium ſuum vnigenitum ipſe miſit in mundum, vt homo fieret: vt qui eramus per peccata noſtra mortui, ꝑ eum viuificaremur. b In hoc autē charitas conſiderari debet, quod deus nos ī diligendo præuenit. Non enim nos priores dileximus deum, ne ipſius diligere putetur redamare amoremꝙ reddere pro amore: c ſed ipſe

nos

nos prior dilexit,propter ſemetipſum,nullo modo à nobis ad amorem noſtri obligatus. d Dilexit aūt nos deus,non lingua tātū,ſed opere & veritate,filium ſuum mittens de ſinu ſuo ad terras,vt fieret propitiator ꝓ peccatis noſtris:ideſt,vt per eum peccata noſtra auferrētur atq; expiarentur. e Attendite chariſſimi & conſiderate, quoniam ſi Deus ſic nos dilexit,qui tanto à nobis miſeris diſtat interuallo, f multo magis ęquum eſt, vt nos inuicem diligamus,qui ſumus nobis inuicem proximi, & modo quodam pares. g Nemo vnquam hominum in hac carne mortali degens,Dei potuit eſſentiam comprehendere,nec eum ſicut in ſeipſo eſt cognoſcere:ſed in proximo noſtro(in quo Dei imago eſt)deum quodammodo cognoſcere poſſumus,& amare. h Atque ideo ſi inuicē in deo diligimus(licet deum non ſicut eſt comprehendamus) manet deus in nobis & nos permanemus in deo: i & charitatem veram,rectam, & ſaluare ſufficientem habemus in nobis qui fratrem in deo & deum in fratre diligimus. a Atque(vt ſupra diximus)quod nos cum deo maneamus vnum & deus nobiſcum,ſcimus ex hoc quod ſpiritum ſanctum dedit nobis ad menſuram,per quem noſtra anima in templum ei conſecratur,& ipſe manſionem facit in nobis. b Et nos Apoſtoli vidim⁹ oculis,& teſtimoniū perhibem⁹,quaſi de re quāoptime & certiſſime nouimus, quod deus miſit filium ſuum ad ſaluandum homines mundi à peccatis ſuis. c Quiſquis ore & opere, plena confeſſione confitetur IESVM eſſe filium dei, eius fidem tenendo, & præcepta implendo,vnum eſt cum illo deus,& ipſe cum deo eſt vnum. d Et nos ſicut cognouimus charitatem dei quam exhibuit nobis in filio ſuo:ita libenter acquieſcimus,et per fidem deuote ſuſcipim⁹

xit nos/

d ⁊ miſit filiū ſuū propitiatorem pro peccatis noſtris.

e Chariſſimi ſi deus dilexit nos/

f ⁊ nos debem⁹ alterutrum diligere.

g Deum nemo vidit vnq̄.

h Si diligim⁹ inuicē de⁹ in nobis manet

i ⁊ charitas ī nobis perfecta eſt.

a In hoc cognoſcim⁹ qm̄ i eo manem⁹ ⁊ ipſe in nobis/ qm̄ de ſpiritu ſācto ſuo dedit nobis.

b Et nos vidim⁹ et teſtificam⁹ qm̄ pater miſit filiū ſuum ſaluatorem mundi.

c Quiſquis cōfeſſus fuerit/ qm̄ Jeſus eſt fili⁹ dei/ Deus in eo manet ⁊ ipſe in deo.

d Et nos cognouim⁹ ⁊ credidim⁹ charitati/ quā habet Deus in nobis.

e Deus charitas eſt
⁊ qui manet in cha-
ritate in deo manet
⁊ deus in eo.
f In hoc perfecta eſt
charitas dñi nobiſcū,
vt fiduciam habea-
mus in die iudicij:
g quia ſicut ille eſt, ⁊
nos ſum⁹ in hoc mū
do.

h Timor non eſt in
charitate,
i ſed pfecta charitas
foras mittit timorē,

a qm̄ timor penā ha
bet:

b Qui aūt timet nō ē
pfectus in charitate

c Nos ergo diligam⁹
deū, quoniam deus
prior dilexit nos.

d Siquis dixerit qm̄
diligo deū, ⁊ fratrē
ſuū oderit mēdax eſt
e Qui em̄ nō diligit
frēm ſuū quē videt

f Deū quē non videt
quō poteſt diligere?

gratias illi pro exhibita & oſtenſa charita-
te agentes. e Deus charitas eſt, & qui ma
net in charitate, manet in deo, & deus ſimili
ter manet in eo habitando. f Sic perfectam
erga nos dilectionem Deus demonſtrauit no
bis, vt merito confidere debeamus de eius mi
ſericordia quaſi filii chariſſimi, & non metue
re quaſi ſerui meticuloſi, in die iudicii: g
quoniam ſic nos in hoc mundo conuerſantes
ſumus & viuimus, & dilectione fraterna,
quomodo ipſe in ſe eſt diligens & benefaciēs
de cœlo gratis & ingratis. h Seruilis em̄
iſte timor, cum vera & integra charitate ſi-
mul ſtare non poteſt. i Imo charitas ſi per-
fecta, integra, vera, & ſufficiens fuerit, foras
expellit timorem, adueniens, nec ſecū in eo-
dem corde inhabitare patitur: a quoniam
timor ille ſeruilis pœnam conſiderat, atten-
dit & pro obiecto habet quod reſpicit: quā
charitas non attendit, quę Deo propter ſe ſer
uit & adhæret. b Qui autem timet vt ſer
uus, veram ille adhuc charitatem non habet,
licet initium aliquod & pręparatorium ha-
bere poſſit, quaſi ad charitatis perfectionem
tendens quam priuſquam aſſequatur, opor
tet obiici timorem. c Nos ergo diligam⁹
deū vel hac ratione: quoniam ipſe nos dilexit
prior & benefecit cum nullis à nobis eſſet be
neficiis aut amoribus ad redamādum obſtri
ctus. Nemo vero ſeipſum decipiat, putans ſe
Deum diligere, etiam ſi non diligat fratrem.
d Nam ſi quis dixerit ſe deum diligere, odiū
habens contra proximum ſuum, mendaciū
loquitur. Cum illa ſimul conſtare nequeant.
e Qui enim fratrem quem oculis videt, &
cum quo familiariter conuerſatur, non vult
amare ſimilem ſibi in imagine Dei, eiuſdem
ꝙ naturæ atq; eſſentiæ ſecundum corpus &
animā: f quomodo poterit ille diligere deū
quem videre non poteſt, cum quo nullam ha
bet

bet familiarem cōuerſationem, & à quo om nibus modis tam longiſſime diſtat? g Deni q; hoc præceptū mandauit deus, & olim in veteri lege, & modo etiamin noua per Chri ſtū, vt qui deum diligit, diligat etiā proximū ſuum: quod qui nō facit, ſcire debet, quod nec deum diligit, cuius pręceptum per fratris odi um non obſeruat,

g Et hoc mādatū habem⁹ a deo, vt qui diligit deum, diligat et fratrem ſuum.

ELVCIDATIO CAPITIS Quinti.

TEXTUS. CA. Quintum.

a Mnis qui credit, corde, ore, ſimul & opere confitendo, Ieſum eſſe filiū dei, is regeneratus eſt in adoptiuū fi lium dei. b Et omnis qui diligit omnium patrem deum, ſimul diligit etiam omnes qui ex deo ſunt nati. Non enim poteſt patrem di ligere, ſi filios non diligat patris. c Signum autem per quod cognoſcimus an vera dile ctione diligamus fideles filios dei, eſt: ſi deū vere diligimus, & ſic præcipue, vt proximos & fideles propter deū diligamus, & dei mā data vere obſeruemus. d Vere enim chari tas dei eſt, per quam obſeruamus mandata eius. e Quæ (ne quis abhorreat) leuia, atq; ad implendū facilia ſunt amantibus: quoniā in dilectione ſita ſūt omnia, qua nihil eſt dul cius, neq; hominum affectui inſitum natura lius: potiſſimum autem iis, qui ex deo per ſpi ritum ſunt renati: f Omnis eñ qui natus eſt ex deo, mundum ſuperauit, omnem eius pompam & deſideria mala abominans, quē admodum & Chriſtus, prior vicerat mun dum. g Et fides eſt, per quam nos mundū ſic vincimus: fides, inquam, quæ per dilectio nem operatur. h Quis enim eſt qui mūdū vincit, cum omnibus quæ in eo ſunt, niſi qui fidem viuētem habet in Ieſum filium dei cui per fidem in amore adhærendo, facile contē nuntur quæ in mundo ſunt omnia? i Ipſe eſt

a Oīs qui credit qm̄ Jeſus eſt Chriſt⁹ ex deo natus eſt.
b Et oīs qui diligit eū qui genuit, diligit et eū q̄ nat⁹ eſt ex eo
c In hoc cognoſcim⁹ qm̄ diligimus natos dei, cū deū diligam⁹ et mādata eius faciamus.
d Hec eñ eſt charitas dei vt mandata eius cuſtodiamus.
e et mandata ei⁹ grauia non ſunt:
f Qm̄ omne quod natuz eſt ex deo, vincit mundum.
g Et hec eſt victoria que vincit mundum fides noſtra.
h Quis eſt aūt q̄ vincit mūdū, niſi q̄ credit qm̄ Jeſus eſt filius dei?
i Hic eſt qui venit p

aquā & ſanguinē Ieſus Chriſtus: eſt Ieſus Criſtus, verus deus & homo, qui venit operaturus myſterium redemptionis & ſalutis noſtræ per aquam & ſanguinem: vt per aquæ baptiſmale miſterium & per ſanguinis precioſi effuſionem, & peccata dimittātur fidelibus & regni cœleſtis acquiratur

a Nō in aqua ſolū, ſʒ in aqua & ſanguine. introitus. a Non autem in aqua tantum venit, quæ ſine ſanguinis effuſione myſteriū humanæ ſalutis ſola operari non potuit: ſed per aquam ſimul & precioſum ſanguinem.

b Et ſpūs eſt qui teſtificatur, qm̄ Chriſtus eſt veritas. b Et ſpiritusſanctus eſt qui teſtimonium pbibet interna ſua ſuggeſtione, & etiam in externa ſuper ipſum in ſpecie columbæ apparitione, de Chriſto: quod ipſe ſit verus filius

c Qm̄ treſ ſūt qui teſtimoniū dāt in celo d pater, Dei, & verus ſaluator mundi. c Quoniam tres ſunt perſonæ, quæ deſuper teſtatæ ſunt de veritate filii Dei: d nēpe pater, qui & in baptizatione, & in trāſfiguratione, voce de cœlo demiſſa, dixit, Hic eſt fili⁹ meus dilect⁹

e verbum, in quo mihi bene cōplacui: e et ipſe fili⁹ verbū patris, qui ſecūdū æqualitatē patris de ſe

f & ſpiritusſanctus: dixit; qm̄ ego & pater vnū ſumus: f et ſpūs ſanctus qui in columbæ ſpecie ſuper ipſū re

g Et hi tres vnū ſūt quieſcens manifeſtū veritatis fuit iudiciū, g Et hæ tres perſonæ tā ſubſtātia quā teſtimonio vnū ſunt, teſtificantes concorditer, quod

h Et tres ſūt qui teſtimoniū dāt in terra: i ſpiritus, Chriſtus ſit verus filius Dei. h Et tres ſunt qui in terra dāt teſtimoniū quod ipſe ver⁹ ſit homo, i nēpe ſancta illa anima quā moriens cū clamore valido expirauit ac patri

a aqua & ſanguis: b Et hi tres vnū ſūt cōmendauit, a aqua item & ſāguis, quæ de latere moriētis effluxerunt, b Et hęc tria, cō corditer teſtificātur, fuiſſe verā in Chriſto et

c Si teſtimoniū hominū accipim⁹ teſtimoniū dei mai⁹ eſt: nobis ſimilē humanitatē. c Et ſi quidē humano teſtimonio ſtatur et creditur, ſi fuerint duo aut tres qui teſtificentur de re quapiā, certe diuinum teſtimoniū validius & firmi⁹

d qm̄ hoc eſt teſtimoniū dei, quod mai⁹ eſt, qz teſtificat⁹ eſt filio ſuo. eſt, magiſq; credibile. d Quoniā hoc eſt teſtimoniū dei. quod ego dico maius eſſe, quod de ſuo proprio & conſubſtantiali filio quē

ſibi

ſibi coæqualem in æternitate genuit, teſtificatus eſt: quem nemo nouit niſi pater, quemadmodum & ecõtrario, nemo patrem nouit niſi filius. d Qui in filiũ dei credit, habet in ſe teſtimoniũ dei patris & conſeruat illud, dum per fidem acquieſcit. e Contra vero, qui in filium dei non vult credere, abiicit & repellit patris teſtimonium, & mendacẽ hoc ipſo facit patrem: quod non velit acquieſcere teſtimonio patris, quod de filio ſuo perhibuit. f Summatim aũt, quod teſtificatũ eſt & prædicatum eſt à nobis, illud eſt: quod vitam æternam nobis fidelibus Deus pater dedit, nunc in ſpe & poſtmodum in re dans nobis poteſtatem filios Dei fieri, credentibus in nomine eius: g & hanc vitam pater nobis diſpoſuit per Chriſtum ſuum filium, qui nobis per ſui ſanguinis precium, illam apud patrem promeruit. h Et ipſe eſt vita animę noſtræ, quemadmodum anima vita eſt corporis: vt quiſquis filium dei habeat, idem habeat etiã veram vitam: qui autem filium dei non habuerit, ſecundum ſpiritũ mortuus ſit. i Hæc ſcribo vobis filioli, vt commonefaciẽdo vobis in memoriam reducam, quod vitã æternam etiam nunc in promiſſione habetis quicunq; creditis in Chriſtum filium Dei. a Et hãc fiduciã habemꝰ apud Deũ, quicũq; vere credimus in eum, quod ipſe nos exaudiat in omnibus quęcunque petierimus ſecũdum voluntatem eius, & beneplacitum. b Et hoc non dubitamus, quin impleat omnes petitiones noſtras, iuxta quod ſuæ ſanctiſſimę voluntati viſum fuerit ad noſtram ſalutem expediens. c Qui cognouerit fratrem ſuum peccato aliquo teneri, vel leuiori & veniali, vel tali etiam (ſi grande ſit) quod videatur nõ vſq; ad mortem per finalem impœnitentiam duraturũ, ſed probabiliter exiſtimatur, qui ex infirmitate, ignorantia, aut

fragili

d Qui credit in filiũ Dei habet teſtimonium Dei in ſe: c Qui vero non credit filio, mendacẽ facit eũ: qꝛ nõ credit in teſtimoniũ quod teſtificatus eſt deꝰ de filio ſuo. f Et hoc ẽ teſtimonium quoniam vitam eternam dedit nobis Deus: g ⁊ hec vita, in filio eius eſt.

h Qui habet filium dei, habet vitã, q̇ nõ habet filiũ dei, vitã non habet.

i Hec ſcribo vobis, vt ſciatis qm̃ vitã habetis eternã qui creditis in nõie filij dei a ⁊ hec eſt fiducia quã habemꝰ ad deũ qꝛ quodcunq; petierimus ſcd̃m voluntatem eius, audit nos: b Et ſcimꝰ qꝛ audit nos quicquid petierimꝰ, ſcimꝰ qm̃ habemꝰ petitiones quas poſtulamus ab eo. c Qui ſcit fratrẽ ſuũ peccare, peccatũ nõ ad mortem.

fragilitate illud commiſit, de eo pœnitentiã acturus, atq; ita remiſſionem conſequutur⁹, tali (inquã) peccato de cuius emendatione & remiſſione ſperatur, ſi quis viderit fratrẽ peccaſſe, d adiuuet illum ſuarum precum ſuffragio apud dominum: vt qui ſic non ad mortem deliquit, per pœnitentiam redeat ad vitam perfectam animæ, quam tollit peccatũ. c Sunt quorũdam peccata deſperata, de quib⁹ veriſimili exiſtimatione creditur, quod in mortem vſq; non expiabuntur: eo quod de eis non videtur pœnitentiam acturus qui ea commiſit: veluti cum quis ex obſtinata peruerſitate agnitã veritatem blaſphemat, aut impugnat: f de illis peccatis non dico eſſe neceſſarium, vt communes fiant inuicem orationes, quanquam nec pro his omnino prohibeam. g Omnis vero iniquitas etiam quæ leuis & facile ſanabilis eſt, peccatum dicitur, & eſt (quatenus contra æquitatem eſt) aliqua ex parte. h Sed in genere peccatiquę dam ſunt, quæ peccata ad mortem ſpecialiter vocantur & ſunt, quibus irretiti atq; grauati vix ſolent reſipiſcere, ſiue ad vitam redire: pro quibus dico non eſſe neceſſarium, vt quotidianę fiant orationes, quemadmodũ pro venialibus & aliis facile ſanabilibus, pro quibus facienda eſt quotidiana deprecatio. i Illud autem ſcimus, quoniam omnis qui p regenerationem factus eſt filius dei, donec filius Dei manet, peccare non poteſt peccato mortali, quod inter ipſum ac Deum diuidat ponatq; inimicitiam: a ſed hoc ipſum quod dei filius eſt, in deo regeneratus, & per ſpiritum ſanctum denuo viuificatus, conſeruat eum à pecato: & malignus ſuggeſtor diabolus non tangeteum, vt noceat pręualeat, aut dominetur ei. b Nos qui in Chriſtum credimus, ſcimus quoniam dei filii facti ſumus: et qui in mundo manent omnes, in Chriſtum nolentes

b petat: & dabit̃ ei vita peccātinõ ad mortem.
c Eſt pctm̃ ad mortẽ
f non p illis dico vt roget quis.
g Oĩs iniquitas, peccatum eſt:
h & eſt peccatum ad mortem.
i Scim⁹ qm̃ omnis q̃ natus eſt ex deo nõ peccat:
a ſed generatio dei conſeruat eũ, & malignus non tanget eũ
b Scim⁹, quoniã ex deo ſum⁹, & mundus totus in maligno poſitus eſt.

nolentes credere in peccato iacent,& in ma=
lo miſerabiliter conſtituti ſunt. c Et nos ſci
mus, quoniam filius Dei ad hoc venit,& in=
telligentiam nobis dedit,ſuo lumine nos illu
ſtrans: vt cognoſcamus eum qui eſt verus
Deus,omnia deteſtantes idola, & ſuperſtiti=
ones omnes abnegantes: atque ita per fidem
rectam maneamus vnum cũ vero filio eius,
d Ipſe eſt idem verus Deus,& vita æterna.
e Filioli,concludens moneo vos,vt abſtine=
atis ab idololatria.

c Et ſcimus quoniã
filius Dei venit, et
dedit nobis ſenſum
vt cognoſcamus De
um verum: & ſimus
in vero filio eius.

d Hic eſt verus De
us, & vita eterna.
e Filioli, cuſtodite
vos a ſimulachris.

☞ Finit Elucidatio in Epiſtolam Cano
nicam primam beati Ioannis
Apoſtoli.

¶ Finit Textus epi
ſtole Canonice prio
ris beati Joan=
nis Apoſtoli.

¶ ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN EPI= ſtolam Canonicam ſecundam Beati Ioannis Apoſtoli.

FAmiliarem hanc epiſtolam ſcripſit fœminæ fide=
li,congratulans ei de virtute filiorum,& probita
te conuerſationis eorum iuxta mandata Dei:eam
que obſecrat,vt in dilectione quam ſuo mandato
Chriſtus peculiariter præcepit,ſemper permane=
at in obſeruatione mandatorum Dei. Et quoni=
am venturi erant falſi doctores multi & hominum deceptores,
veritatem incarnationis Chriſti negantes, præmonet eam dilligẽ
ter attendere,ne fructum fidei perdat, ſed in perſeuerantia mer=
cedẽ plenã accipiat. Deinde,eos qui ſanã doctrinã rectæ fidei affe
runt,patrem & filium dicit in ſe habere: eos vere qui ca=
tholicæ veritati afferunt contraria, vſqueadeo vult
deuitari,vt nec in ſalutatione cum eis commu=
nicent fideles, ne operibus eorum ma=
lignis conſenſum præbeant. Plura
autem nolens per atramen=
tum & calamum
ſcribere, ita breuem terminat epiſtolam.
☞ Finit Argumentum.

TEXTVS EPIſtolæ Canonicæ ſecundæ beati Ioannis.

Elucidatio

IN EPISTOLAM CANOnicam ſecundam beati Ioannis

a Senior electe domine et natis eius.

b quos ego diligo in veritate/

c ⁊ nō ego ſolus/ſed ⁊ omnes qui cognouerunt veritatem/

d propter veritatē que permanet in vobis/⁊ vobiſcum erit ineternum/

e Sit vobiſcum gratia/ mia/ pax a deo patre/ ⁊ a Chriſto Jeſu filio patris/in veritate ⁊ charitate

f Gauiſus ſū valde/ qm̄ iueni de filiis tuis ambulantes in veritate ſicut mādatū accepimus a patre.

g Et nunc rogo te dn̄a non tanq̄ mandatum nouum ſcribens tibi / ſed quod habuim⁹ ab initio/ vt diligam⁹ alterutrum.

a Ioannes preſbyter, ſcribit ſalutémque precatur electę & nobili dominæ, cuius nomē ſcriptū eſt apud dominū, & filiis ac filiabus eius, b quos ego vero amore omnes (propter parentis bonam imitationem) vera diligo charitate. c Neque ſolus ego amore aliquo carnis priuato, ſed mecum etiam fideles omnes, qui veritatem fidei cognouerunt, audientes virtutem fidei & vitæ veſtræ, vos nō poſſunt nō diligere, d propter veritatem fidei atq; morum, quam vos tenetis, & in qua permanetis, quemadmodum & permanebitis, vt ſpero, in æternum ab ea nunquam receſſuri. e Sit vobis gratia, miſericordia, & pax à deo patre & domino Ieſu Chriſto filio eius in veritate & charitate. f Magnum attulit animo meo gaudium, qui experientia docente, comperi quoſdam ex filiis tuis conuerſantes ſecundum vitæ veritatem, & morum integritatem, ſecundum quod à patre Deo præceptum omnes accepimus, qui nos vult in veritate dilectionis conuerſari. g Et nunc rogans te exhortor bona domina, non quaſi nouum aliquod humanæ inuentionis mandatum tradendo pręſcribens, ſed in memoriam & commonitionem reuocando vetus mandatū, quod ab initio noſtræ conuerſionis,

ſionis,atque etiã ex lege ſola naturæ accepimus,nempe vt diligamus inuicem. h Et in hoc impletur vera erga Deũ charitas, ſi viuamus ſecundum præcepta eius. i Hoc eſt enim pręceptum,vt iuxta quod ab initio veſtrę conuerſionis inſtructi fuiſtis per veros Apoſtolos,ita credatis & agatis omnia, & nullo modo ab eo deflectatis perſuaſione hominũ iniquorũ: a quoniam multi mentium animarũmq; ſeductores proceſſerunt inter hoĩes mundi,qui non confitẽtur, nec ore nec vita, Chriſtũ Ieſum incarnatũ eſſe:ſic vt verus De⁹ fuerit,ſimul & verus homo. b Atque omnis qui eiuſmodi eſt nihil dubiũ quin contrarius Chriſto eſt,& vltimi Antichriſti pręcurſor ac nuncius,ſeducere volens ſimplicium animos à rectitudine. c Vos autẽ qui fidem rectã ex Dei gratia tenetis, attendite vobiſmetipſis diligẽter & cauete, d ne bonorum operũ veſtrorũ, quę iam pro Chriſti amore operati eſtis, fructum & remunerationem æternam perdatis: e ſed in finem vſque perſeuerantes ſtate in operibus bonis,vt fructum plenum et integrum accipiatis,quoniam qui perſeuerauerit,hic ſaluus erit. f Omnis qui ſemel ſuſceptam ſanctæ fidei ſanam doctrinam relinquit, abiens poſt infidelitatum errores, Deum non habet,etiam ſi omnibus prius ſacramentis fuerit initiatus.

g Qui vero in ea quã ſemel accepit doctrina Chriſtianæ fidei,fideliter permanet:hic et patrem & filiũ habet,in ſe manentem. h Si quis ad vos veniens,hanc doctrinã Chriſtianæ fidei,non affert, ſed contrariam volẽs ei quæ vera eſt ſe opponere,& contrariã docere,nec eiuſmodi hominẽ recipiatis hoſpitio neq; commercium vllũ aut beneuolentiæ ſignum,vel minimum obſequium,illi exhibeatis aut demõſtretis. i Qui enim illi vel ſalutationem offert benignã,aut conuerſatio-

h Et hec eſt charitas, vt ambulem⁹ ſecundũ mandata ei⁹.
i Hoc eſt em̃ mandatum, vt quemadmodum audiſtis ab initio, in eo ambuletis

a quoniam multi ſeductores exierũt in mundum: qui nõ cõfitentur Ieſũ Chriſtũ veniſſe in carne
b Hic eſt ſeductor & Antichriſtus.

c Uidete voſmetipſos,

d ne perdatis que operati eſtis,

e ſed vt mercedem plenam accipiatis.

f Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet.

g Qui permanet in doctrina, hic & patrẽ & filiũ nõ habet.
h Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis.

i Qui enim dicit illi Aue,

communicat operibus eius malignis. nem familiarem, quodammodo operibus eius conſentit, dum eum ſic aliqua ex parte in peccato fouet malitiæ ſuę, qui per abſtractionem forſitan reſipiſcere potuiſſet.

a Ecce prædixi vobis, vt in die domini non confundamini. a Ecce ego vos præmonui, Vt in die iudicii non inueniamini confuſi, quemadmodum repe rientur omnes, quicunque nunc poſt impiorum ſeductiones a veritate recedunt.

b Plura habens vobis ſcribere nolui per chartam et atramentum: b Habebam quidem & alia multa ad te ſcribenda familiaria et minutiora, quę nolui modo literis tradere, per atramentum & calamum.

c Spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui, vt gaudium veſtrũ plenum ſit. c Spero enim breui me futurum vobiſcum, & præſens ore ad os vobiſcum loqui: vt gaudium veſtrum abundantius fiat, in noſtra præſentia, quam te ſcio deſyderare,

d Salutant te filij ſororis tue electe. d Salutant te filii ſororis tuæ, quę eſt electa a Deo & ſingulari (quemadmodum & tu) a Deo vocatione vocata.

e Gratia tecum, Amen. e Gratia tecum, Amen.

Finit Textus Epiſtole canonice ſecunde beati Ioannis Apoſtoli.

Finit Elucidatio in epiſtolam Canonicam ſecundam beati Ioannis.

ARGVMENTVM ELVCIDATORIVM IN tertiam Epiſtolam Canonicam beati Ioannis.

T Ertiæ huius Epiſtolæ argumentum, in tribus conſiſtit. Nã primũ quidẽ, Gaiũ de charitate miſericordia et hoſpitalitate in fideles peregrinos, ſiue propter Chriſti prædicandũ Euangeliũ, ſiue propter perſequutionis effugiendã rabiẽ illuc aduentantes impenſa, collaudat

laudat, & cũ gaudio cõmendat. Deinde Diotrephis, cuiuſdã ambitioſi, & inflati hominis principatũ ambientis, ſuperbiã execratur & temeritatem: qui hoſpitalitatem volebat ſubuertere, & ipſe fratres non recipiens, & eos qui recipiebant ab Eccleſia eiiciens. Propter cuius ſuperbiam, ſe quoque dicit Eccleſię non ſcripſiſſe communem epiſtolam. Poſtremo autem de Demetrio teſtimonium bonum, & ex relatu fratrum, & ex ſemetipſo prædicat. Sperans autem breui ſe iſtuc venturum, nolens plura per atramentum & calamum ſcribere, ita terminat epiſtolam.

Finit Argumentum.

Elucidatio

IN EPISTOLAM CANONICAM TERTIam beati Ioannis.

a IOannes presbyter, ſcribit ſalutemque precatur Gaio chariſſimo, quem vera diligit charitate. b Chariſſime quantũ ad omnia precor Deum, vt ſemper tibi fœliciter ac proſpere ſuccedant oĩa, & vt recte valeas ſemper, quantum & quã diu altiſſimo viſum fuerit, c quemadmodum nunc in bona proſperitate bonaque valetudine ex animi ſententia viuis. Sic, inquã, te quamdiutiſſime precor proſpere agere, et recte valere, vt nunquã deſit tibi, vnde quã cœpiſti charitatem, in peregrinos ſerues.

TEXTVS EPISTOLAE CAnonicæ tertiæ beati Ioannis.

a Senior Gaio chariſſimo, quem ego diligo in veritate.

b Chariſſime, de omnibus orationem facio proſpere te ingredi & valere,

c ſicut proſpere agit anima tua.

b Gauiſus ſum val- de venientibus fra- tribus, & teſtimoniũ perhibentibus veri tati tue, ſicut tu in veritate ambulas.
e Maiorem horum non habeo gratiam, quam vt audiam fili os meos in veritate ambulare.
f Chariſſime, fideli ter facis quicquid operaris in fratres & hoc in peregrinos
g qui teſtimonium reddiderunt chari- tati tue in conſpec- tu Eccleſie,
h quos benefacias deducẽs digne deo.

i Pro nomine enim eius,

profecti ſunt, nihil accipientes a Gentilibus.

a Nos ergo debem⁹ ſuſcipere huiuſcemo di, vt cooperatores ſimus veritatis.

b Scripſiſſem forſi- tan eccleſie, ſed is q̃ amat primatum ge- rere in eis Diotre- phes nõ recepit nos

c Propter hoc ſi ve- nero cõmoneã ei⁹ o- pera q̃ facit, verbis ma lignis garriẽs in nos

d Gaudium enim non paruum attulerunt animo meo fratres iſtinc ad nos venientes, qui retulerunt nobis & teſtificati ſunt, de ve ritate vitæ & ſanctæ conuerſationis, in qua tu viuis atque conuerſaris. e Et vere ma- ius ego inter omnia gaudiũ non habeo, quã de profectu diſcipulorum meorum, cum eos audio in veritate ſancti Euangelii proficere tam fide quam operibus. f Chariſſime, dico tibi, quoniam bene et fideliter facis, quicquid operaris in Chriſtianos fideles: potiſſimũ au- tem quod in peregrinos agis homines igno tos, egentes, & quod retribuant non haben- tes. g Qui de tua charitate loquuti ſunt in conſpectu totius Eccleſiæ noſtræ, narrantes cum magna alacritate impẽſa ſibi abs te mi ſerationis beneficia. h Quos tu deducens, da tis in via cibariis, ac ſumptibus ſubminiſtra- tis, ſicut dignum eſt, propter Deum cui⁹ ſer- ui exiſtunt, nihil dubium eſt quin optime fa cias. i Pro amore enim & nomine Dei, in quem credunt et quem confeſſi ſunt, tanquã exules a patriis ſedibus & poſſeſſionibus ex pulſi, profecti ſunt, omnib⁹ ſpoliati à ſuis cõ tribulibus, nihil ſecum deferentes nihilq́ ac- cipientes a gẽtilibus ſuis contribulibus, a qui bus deſpoliati ſunt & expulſi. a Chriſtia nos ergo, quibus ſuppetit temporalium co- pia, decet & oportet neceſſitatibus illorũ ſub uenire: vt ſim⁹ hac in parte cooperatores ve ritatis, & adiutores ſanctæ illorum fidei. b Scripſiſſem forſan nunc Eccleſiæ toti epiſto- lam communem: ſed Diotrephes, qui ambiti oſe dominari quærit (velut tyrannus) ſuper Eccleſiam, nec agnoſcit nec ſuſtinet authori- tatem noſtram. Et ſi ſcripſiſſem Eccleſiæ, no luiſſet forſitan, nec epiſtolam Eccleſiæ legen dam offerre. c Propter hoc, ſi ego ipſe præ ſens ad vos venero, arguam opera eius, quæ facit, malignis & inuidioſis ſermonibus con

tra nos

tra nos garriens. d Et quaſi non hoc ei ſatis ſit, non ſolum Chriſtianos hoſpites ac peregrinos ipſe nõ recipit, ſed etiã recipi ab alijs prohibet, adeo vt eos qui recipiunt, etiam è cœtu & communione audeat eijcere ac ſeparare, quod plane grauiſſimæ eſt impietatis indicium. e Te vero chariſſime, huius peruerſi hominis nihil commoueat exemplũ malitiæ neq; imiteris illud, ſed quod bonum eſt, & ſanctæ charitati conſonum, ſectare ſẽper. f Quiſquis bona operatur opera, & vitam viuit bonam, Dei ille filius eſt. g Qui autem mala operatur & charitati contraria, quomodo inflatus iſte Diotrephes, Deũ nõ cognoſcit, nec vere fidelis eſſe põt. Alioquin & filios Dei fratres chriſtianos diligeret, & eis bene fieri nunq̃ prohiberet. Ecce autem bonæ operationis tibi exemplum aliud imitandum, proponã. h Demetrio omnes qui huc adueniunt perhibent teſtimonium & veritas ipſa palàm eum commendat, quam in opere demonſtrat. i Sed & nos certo cognoſcentes, atq; etiam forſan experti in nobiſipſis, de eius conuerſatione bona aſſerendo teſtificamur, a & tu noſti, quoniam mendaces non ſumus, & quod verum ſit teſtimonium noſtrum. Illius ergo exemplo cõfortatus, permane in beneceptis. b Multa quidem erãt alia familiaria aut minutiora, quæ ſcribẽda videbantur: ſed nolui per atramentũ & calamum ea literis ſcribere. c quoniã ſpero quantotius te præſens videre, & ore ad oſte cum loqui, quando facilius & melius illa tibi inſinuabo. d Pax ſit tibi. Salutant te qui hic ſũt tui amãtiores. Tu viciſſim ſaluta eos, qui iſtic ſunt noſtri amantes nominatim.

¶Finit Elucidatio in Epiſtolã Canonicam tertiam beati Ioannis.

d quaſi nõ ei iſta ſufficiant, neq; ipſe ſuſcipit fratres, & eos q̃ ſuſcipiũt phibet, & de eccleſia eijcit.

e Chariſſime noli imitari malum, ſed quod bonum eſt.

f Qui benefacit ex Deo eſt:

g qui aũt malefacit non videt Deum.

h Demetrio teſtimoniũ reddit ab oibus & ab ipſa veritate, i ſed nos teſtimoniũ perhibemus

a & noſti quoniã teſtimoniũ noſtrũ verum eſt.

b Multa habui tibi ſcribere, ſed nolui p atramentũ & calamũ ſcribere tibi.

c Spero aũt protin⁹ te videre, & os ad os loquemur.

d Pax tibi. Salutãt te amici, ſaluta tu amicos nominatim.

Finit text⁹ epiſtole tertie beati Joannis

ELVCIDATIO IN EPISTOLAM CANONIcam Beati Iudæ Apoſtoli.

I a Vdas ſeruus Ieſu Chriſti, frater Iacobi minoris, ſcribit ſalutēq; precatur chariſſimis Chriſtianis, qui per fidē vnū ſunt in Deo patre, & in fide Ieſu Chriſti conſeruantur in ea vocatione, in qua & vocati ſunt. b Miſericordia vobis, & pax, et charitas creſcat & perficiatur. c Chariſſimi, cum omnem diligentiam adhiberem ad ſcribendum vobis quæ ad ſalutem communem omnium eſſent magis neceſſaria, viſū fuit mihi præcipuum & ante omnia neceſſarium duxi, d vos deprecando hæc commonefacere, & commonefaciendo deprecari, vt ſemel ſuſceptæ ſanctæ fidei, quemadmodū à ſanctis Apoſtolis tradita eſt ſupercertetis: p ea ſcilicet tenenda vſq; ad finem, fortiter & perſeueranter dimicantes: Ita nullis, neque perſequutionibus, neque perſuaſionibus ab eius firmitate vos ſinatis amoueri. e Prodierunt enim quidam (neſcio qui aut vnde) & exierūt in mundum homines impii, quos ab æterno Deus ad hoc præſciuit impietatis facinus, & ſubſequuturæ poſtmodum damnationis iudicium miſerabiliter deuenturos f qui gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, quæ ad ſanctificationem, ſpiritus ac carnis data eſt, transferunt in carnis vitia: libertatem Euangelicam dantes occaſionem carnis/

TEXTVS Epiſtolæ Canonicę beati Iude Apoſtoli.

I a udas Jeſu Chriſti ſeruꝰ/ frater aūt Jacobi his qui ſūt i Deo patre dilectis ⁊ Chiſto Jeſu cōſeruatis ⁊ vocatis/

b mīa vobis ⁊ pax/ ⁊ charitas adimpleat c Chariſſimi oēz ſolicitudinē faciēs ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute/ neceſſe habui ſcribere vobis/

d deprecans/

ſupercertari ſemel tradite a ſāctis fidei e ſubintroierunt em̄ quidā hoies (qui olim preſcripti ſūt in hoc iudiciū) impÿ.

f dn̄i nr̄i gratiā trāſferentes in luxuriā/

g ꝛ ſolū dominatoꝛē ꝛ dn̄m noſtrū Jeſuz Chꝛiſtū negantes.

nis,eamq; habentes tanquam malitiæ ſuæ ve
lamen, g negantes dominum noſtrum Ie-
ſum Chriſtum,qui eſt ſolus Deus & domi-
nator omnium à quo ſunt omnia condita, et
ſub cuius ditione ſunt omnia . Licet autem
ſemel ſciatis omnia,quæ ego modo dicenda
propoſui,& licet nihil eorum vobis inaudi-

h Cōmonere aūt vos volo/ ſcientes ſemel omnia:

tum credam, h tamen commonefacere vos
volo,& ad memoriam quæ tenetis,reducen
do,proponere exempla eorum,qui poſt prio
ra beneficia ſuſcepta,propter ſuā ingratitu

i Qm̄ Jeſus ppl'z de terra egypti ſaluās ſcd̄o eos qui nō crediderunt/ perdidit:

dinem,à Deo fuerunt de commiſſis in eū pec
catis,puniti. i Et primo quidem notandum
quemadmodum Dominus Ieſus,qui per ſuę
diuinitatis brachium filios Iſrael de ſeruitu-
te Aegypti ſaluos eduxerat,poſtmodum nō
credētes ac murmurantes ,multipliciter per

a Angelos vero qui nonſeruauerunt ſuū pꝛincipatū/ ſed dereliquerūt ſuum domicilium/

didit. a Angelicos etiam ſpiritus, qui ſuā
illam nobilem conditionem(in qua creati fu
erant ab initio)non cuſtodierunt, ſed per ſu
am ſuperbiam cœleſte domiciliū reliquerūt
& manſiones glorioſas perdiderunt, ſub ca
ligine damnationis horrendæ in inferno,vin
culis à quibus nunquam abſoluentur alliga

b i iudiciūm agni dei vinculis eternis ſub caligine reſeruauit.
c Sicut Sodoma ꝛ Gomoꝛra/ ꝛ finitime ciuitates/
d (Simili modo exfoꝛnicate/

tos, b tradidit in iudicium magni illius &
horrendi diei reſeruandos : quando eorum
damnatio publica confuſione,per iudicis ſē-
tentiam perfecte complebitur. c Iuxta quē
modum incolæ etiam Sodomæ & Gomor-
ræ,ac ciuitatum finitimarum, d (qui ſimi
li inobedientiæ modo belluino more,inextre
mam & peſſimam omnino fornicationem,

e ꝛ abeūtes poſt carnem alterā)

contra naturæ inſtituta deuenerunt, e ita
vt ſequerentur per ardorem concupiſcen-
tiæ carnem : ſimilem maſculi , maſculinam,
fœminæ,fœmineam,commixtionis gratia)

f facti ſunt exēplum ignis eterni penam ſuſtinentes.

f poſiti ſunt à Deo in exemplum omni-
bus peccantibus . modo ſuſtinentes æterni
ignis pœnam,cuiꝰ ille temporalis ignis.quo
fuerunt temporaliter abſumpti,ſignum tan
tum

tum fuit. g Simili perditionis modo, nihil dubium eſt illos quoque perdendos fore, qui ſuam carnem luxuriis impudice commaculant, & dominationem omnem fugiunt, ſubeſſe recuſantes iis quibus eos D E V S ſubiecit. h Maieſtatem quoque tam diuinam quàm humanam, eorum qui ſũt in poteſtate conſtituti, etiam blaſphemiis & maledictis inſectantur. Quorum perditiſſimorum hominum blaſphemandi audaciam Michaelis archangeli confundit exemplum. i Cum enim Michael archangelus cum diabolo diſputans, contenderet, de Moyſi corpore, quod hic reuelari ad ſeductionem filiorum Iſrael volebat, ille autem occultari, ne in eo peccarent idololatria: a Verebatur angelus, nec volebat diabolo conuitium inferre: tantum dicebat cum modeſtia citra omne maledictum: Arguat te Deus Satan, & ſuæ potentiæ te compeſcat imperio. Et tã tam quidem in loquendo reuerentiam, angelus diabolo D E I ſeruabat inimico, nullum volens in Dei creaturam acerbius proferre maledictum. b At vero impendentes iſti homines de omnibus quæcunque ſuo animali iudicio non intelligunt, peſſime & maledice loquuntur. c Quæ vero ſecundum naturalem æſtimationem, & animale iudicium capiunt, quaſi bruta animantia, quæ ad ſenſus æſtimationem, ſine ratione agunt omnia, quæque eis ſecundum iudicii cæcitatem recta videntur, in his corrupte & mirabiliter ambulant & pereunt.

d Væ, væ, illis qui Cain peſſima exempla ſequuntur, in inuidia, & odio, ac homicidio viuentes: e & qui errorem auari Balaam inſequuntur, auiditate mercedis effuſſi ad illicita: f & qui animas ſuas perdiderũt, imitantes exempla cõtradictionis Choræ, q Moyſi à Deo filiis Iſrael præfecto, ſubeſſe recuſa

g Similiter & hi carnem quidem macu-lant, dominationem autem ſpernunt,

h maieſtatẽ aũt blaſphemant.

i Cũ Michael archãgel⁹ cũ diabolo diſputans altercaret de moyſi corpore.

a non eſt auſus iudiciũ inferre blaſphemie, ſed dixit: imperet tibi Deus.

b Hi aũt quecũq; quidem ignorant, blaſphemant.

c quecũq; aũt naturalit tanq; muta animalia norunt in his corrumpũtur.

d Ue illis qui via Cain abierunt:

e & in errore Balaã mercede effuſi ſunt.

f & in contradictiõe Chore perierunt.

recuſa

g hi ſunt in epulis ſuis maculę, | recuſauit. g Hi ſunt conuiuiis ſuis fœtidiſſimæ maculæ, qui non ſolum ſeipſos, ſed vniuerſos etiam cum ipſis conuerſantes ſua fœditate commaculant,

h conuiuantes, ſine timore ſemetipſos paſcentes. | h conuitiantes ac deliciantes, omni timore poſtpoſito, ſuam cutem egregie omni cura curantes.

i nubes ſine aqua, | i Nubes in altis quidem ambulantes, & magna à lõge pollicentes, ſed ſine aqua, in quibus nihil eſt verę ſapientiæ: nubes, inquam, leues &

a aque ventis circũferũtur, | ſteriles. a quæ proinde ab omni motu cõcupiſcentiæ facile circumagitantur, atq; mouentur.

b arbores autũnales infructuoſe bis mortue, | b ſimiles ſunt arboribus autumnalibus, quæ fructũ nullum ferunt, virore & vigore perdito: dupli ci ratione morti obnoxię, tam ſecundum corpus quam ſecundum animam: atq; etiam quoniam poſt ſuſceptã ſpũs gratiã, denuo in priſtinos redierunt errores,

c eradicatę: | c Qui extra radicẽ ſunt charitatis, et

d fluctus feri maris | timorẽ Dei (qui eſt radix & initium verę ſapientiæ) prorſus perdiderunt. d Sunt etiã ſimiles fluctibus & procellis feri maris, qui modo in altum ſe efferunt, modo in infima

e deſpumãtes ſuas confuſiones. | rurſum deciduntmox iterum ſe erecturi, e qui cũ ſuas blaſphemias multa maledicta ꝓferunt nihil niſi ſuas confuſiones euomunt, quæ cordis eorum immunditiam teſtantur quemadmodũ mare per ſuos fluctus ſpumã eiiciens, ſuam amarã atteſtatur ſalſedinem.

Sydera errantia, | f Sydera quoq; ſunt volantia ſiue errantia quæ loco certo nullo conſiſtunt, nullamq; locũ habent ſtabilitatẽ:

g quib9 procella tenebrarũ conſeruata eſt ineternũ. | g quib9 tẽpeſtas tenebrarũ infernaliũ ſeruatur, quã ſunt in æternũ, experturi, cũ diabolo & angelis eius.

h prophetauit autẽ de his ſeptimus ab Adã Enoch dicens: i Ecce veniet dñs in ſctis milib9 ſuis, facere iudiciũ contra omnes, | h Ante vero multa tpa, de huiuſmodi hoĩbus prædixit Enoc homo Dei, qui ab Adam ſecundum generationis ſeriem, ſeptimus ordine inuenitur, hunc in modum, i Ecce (inquit) veniet dominus cum milibus ſanctorũ angelorum ſuorum, atq; cæterorũ beatorũ ſpirituum ad faciẽdũ iudicium cõtra oẽs male agẽ

le agentes, d & ad corripiendum puniendūqꝫ oẽs impios de oĩbus operib⁹ malis, quę commiſerũt dum viuerent: nec de operibus ſolum, b ſed de omnibus etiam verbis malis, quæcunqꝫ loquuti ſunt impii pctõres cõtra Deũ, ſiue blaſphemantes, ſiue extra eius præcepta loquentes. c Hi ſũt homines murmuratores aduerſum ſuperiores & in poteſtate conſtitutos: queruloſi, contra coæquales inter quos verſantur, d viuẽtes ſecundũ carnalia ſua deſideria, qui ore ſuo loquũtur ſuperbiam, perſonaſqueper adulationem mirantur, laudant & prędicant lucri gratia. e Vos autem chariſſimi, ne forte horum peſſimis perſuaſionibus abducamini, ſemper memores eſtote verborum quæ ſunt vobis prædicta, ad cautelã venturorum temporum, à ſanctis Apoſtolis Chriſti domini noſtri. f qui commonendo dicebant vobis, quod in nouiſſimis temporibus venturi eſſent homines impoſtores & ſeductores, obſecundaturi concupiſcentiis ſuis in nequitiis & peccatis ſuis. g Hi ſunt qui ſe à communi fidelium cœtu, atqꝫ à ſententia fidei catholicæ, ſegregant: h homines animales, ſui ſenſus tractum tantũmodo inſequentes, in quibus non habitat ſpiritus ſanctus: quoniam animales ſunt. i Vos autem chariſſimi, nolite aſſimilari illis, ſed ſuper fũdamentũ ſanctæ fidei noſtræ, id eſt, communis & catholicæ, ſtudete voſipſos in ædificio ſpirituali & virtutum ſtructura facere conſũmatos: a orãtes in ſpũ ſãcto, qui docet quid oporteat orare, & adiuuat infirmitatẽ noſtrã b atqꝫ ita voſipſos ſeruate in dilectione dei, c expectantes per certiſſimam ſpei confidẽtiam, miſericordiam domini noſtri Ieſu Chriſti, per quam conſequamini in ſuo tempore vitam æternam. d Et ex impiis hominib⁹, alios quidem qui iam propter ſuam obſtinationem

a r arguere oẽs ipios de oib⁹ opibus impietatis eorũ / quibus impie egerunt /
b r de oib⁹ duris q̄ locuti ſũt cõtra deũ / peccatores impij.
c Hi ſunt murmuratores queruloſi /
d ſcdꝫ deſideria ſua ambulantes / r os eorũ loquit ſuperbiaꝫ / mirãtes pſonas queſtus cauſa / e Uos aũt chariſſimi memores eſtote verboruꝫ que predicta ſũt ab Apoſtolis dñi noſtri Jeſu Chriſti /
f qui dicebãt vobis qm̄ in nouiſſimis tẽporibus veniẽt illuſores ſecũdũ deſideria ſua ambulãtes / in impietatibus.
g Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos /
h animales ſpm̄ nõ habentes:
i Uos aũt chariſſimi ſuperedificãtes voſmetipſos ſãctiſſime noſtre fidei.
a In ſpũ ſctõ orãtes
b voſmetipſos in dilectione dei ſeruate
c expectãtes miam dñi noſtri Jeſu xp̄i in vitam eternam.
d Et hos quidẽ arguite iudicatos:

tionem iudicati ſunt arguite, ſuo proprioiu dicio, atq; etiam diuino reprobatos, & dam nationi addictos. e Alios vero, qui illorũ ſeductionibus ad malum pertracti forſitan extiterunt, ſed in obſtinata infidelitate dam- nati non ſũt: eiuſmodi (inquam) omni ſtudio liberate, quaſi de incendio æterni ignis eos e- ripientes, cui iam addicti & deſtinati fuerãt, niſi ad rectam fidem rediiſſent. f Aliis quo q; qui quomodocunq; forſitan præoccupati aliquo delicto ceciderint, miſericordiam ex- hibete, in ſpiritu lenitatis eos ſuſcipientes in timore ſancto, g ne forte & vobis idipſũ contingat: ſemper odio habentes veterem il lam carnalium actionum maculatam tuni- cam, & omnem corruptionem veteris homi nis fugientes. h Omnipotenti aũt Deo patri q poteſt, et ſol⁹ põt nos per auxiliũ gratiæ ſuæ ab oĩ peccato præſeruare, i & poſt bñ tranſ actam vitam, ante præſentiam ſuã in gloriã adducere, vt ſine omni macula & crimine, cum pleno gaudio inueniamur in aduentu Chriſti ad iudicium. a Ipſi, inquam, Deo pa tri, præter quem non eſt alius ſaluator ſit p Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum gloria & magnificentia, imperium atque poteſtas æterna ante omnia tempora, & nunc & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

e Illos vero ſaluate de igne rapiẽtes.

f Aliĳs aũt miſeremini in timore/

g odiẽtes eã que carnalis eſt/ maculatã tunicam.

h Ei aũt qui potẽs eſt vos conſeruare ſine peccato/ i ⁊ cõſtituere ante cõſpectũ glorie ſue/ immaculatos in exultatione/ in aduẽtũ dñi noſtri Jeſu xp̃i/ a ſoli deo ſaluatori noſtro/ per Jeſũ xp̃z dñm noſtrũ/ gloria ⁊ magnificentia/ imperiũ ⁊ poteſtas/ ante oĩa ſecula/ ⁊ nunc/ ⁊ in omnia ſecula ſeculorum/ Amen.

Finit Textus Epiſtole Canonice beati Jude Apoſtoli.

Finit Elucidatio in Epiſtolam Canonicam beati Iudæ Apoſtoli.

DEO LAVS ET GLORIA.

1543

12

LABORATORIO RESTAURO
A. Lombardi
VIA [illegible] N. 141
TEL. [illegible]